İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

11

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm

Mütercim
M. Beşir Eryarsoy

Tashih
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı
Milli Basımevi
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
Sağlam Mücellit
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-4492-58-9 (11.c)

Nisan 2022

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları "Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 4744

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

-Tam Metin-

İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

11. Cilt

Scanned with CamScanner

BU CİLTTEKİ SÛRELER

HUCURÂT SÛRESİ 7
KÂF SÛRESİ 53
ZÂRİYÂT SÛRESİ 91
TÛR SÛRESİ 117
NECM SÛRESİ 145
KAMER SÛRESİ 193
RAHMÂN SÛRESİ 223
VÂKIA SÛRESİ 263
HADÎD SÛRESİ 329
MÜCÂDELE SÛRESİ 381
HAŞR SÛRESİ 421
MÜMTEHİNE SÛRESİ 467
SAF SÛRESİ 503
CUMA SÛRESİ 523
MÜNÂFİKÛN SÛRESİ 539
TEĞÂBUN SÛRESİ 557
TALÂK SÛRESİ 570
TAHRÎM SÛRESİ 597

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

HUCURÂT SÛRESİ

[18 âyettir. Medine'de inmiştir.]

Sesinizi Peygamberin Sesinden Yüksek Çıkarmayın:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Muhakkak Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.

2. Ey iman edenler! Sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir.

3. Muhakkak ki Rasûlullahın huzurunda seslerini alçaltanlar, Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bunlar yüce Allah'ın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı sergileyecekleri saygı, tazim ve tebcile dair olmak üzere kendileriyle mü'minlere edep öğrettiği âyetlerdir. Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin"* buyurmaktadır. Yani onun huzurunda herhangi bir hususta acele etmeyin. Ondan önce davranmayın. Aksine bütün hususlarda siz onu takip edin, ona tabi olun. Bunun genel kapsamı içerisinde şer'i edepler de dâhildir.

[6195] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz (radıyallâhu anh)'a kendisini Yemen'e gönderdiği sırada: *"Ne ile hüküm vereceksin?"* diye sordu. O: Allah'ın kitabı ile, dedi. Allah Rasûlü: *"Eğer bulamazsan?"* dedi. O: Allah Rasûlü'nün sünneti ile, cevabını verdi. *"Yine bulamazsan?"* diye sorması üzerine de: Görüşüme göre içtihat ederim, dedi. Allah Rasûlü onun göğsüne vurup: *"Allah Rasûlü'nün elçisini, Allah Rasûlü'nün razı olacağı şeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun"* buyurdu.[1]

Bunu Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmiştir. Bu hadiste anlatılmak istenen de onun kendi görüşünü, bakış açısını ve içtihadını kitap ve sünnetten sonraya bırakmış olmasıdır. Eğer kitap ve sünnette gerekli araştırmayı yapmadan kendi görüşünü öncelemiş olsaydı, bu Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmek olurdu.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin"* buyruğu hakkında: Kitaba ve sünnete aykırı söz söylemeyin, diye açıkladığını nakletmektedir. Avfî de İbn Abbâs'tan: Onun sözünden önce konuşmaları yasaklandı, dediğini nakletmektedir. Mücâhid de: Yüce Allah onun dili üzere hüküm verinceye kadar herhangi bir şey söyleyerek Allah Rasûlü'nün önüne geçmeyin, diye açıklamıştır. Dahhâk: Dininizin şer'i herhangi bir hükmü ile ilgili olarak Allah ve Rasûlü dışında bir işi hükme bağlamayın, diye açıklamıştır. Süfyân-ı Sevrî: *"Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin"* sözle ve davranışla (öne geçmeyin), diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî: *"Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin"* buyruğunu imamdan önce dua etmeyin, diye açıklamıştır.

1 Hadisin kaynakları daha önceden gösterilmiş idi. Senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: Bize anlatıldığına göre bazı kimseler keşke şu şu husus hakkında buyruk indirilse ve keşke şöyle yapılsa, diyorlardı. Allah bundan hoşlanmadığını belirterek kendisinin hükmünün önde olduğunu ifade etti.

"Ve" size vermiş olduğu emirler hususunda *"Allah'tan korkun. Muhakkak Allah"* sözlerinizi *"çok iyi işitendir"* niyetlerinizi *"çok iyi bilendir."*

"Ey iman edenler, sesinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin." Bu da yüce Allah'ın mü'minleri kendisiyle edeplendirdiği ikinci bir edeptir. Onlara Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda seslerini onun sesinden daha fazla yükseltmemesini emir buyurmaktadır. âyet-i kerimenin Ebû Bekir ve Ömer (radıyallâhu anh) hakkında indiği de rivayet edilmiştir.

[6196] Buhârî dedi ki: Bize Busre b. Safvân el-Lahmî tahdis etti, bize Nafi b. Ömer, İbn Ebî Muleyke'den şöyle dediğini tahdis etti: En hayırlı iki kişi olan Ebû Bekir ve Ömer -Allah ikisinden de razı olsun- az kalsın helak olacaklardı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda Temim oğulları heyeti geldiğinde seslerini yükselttiler. Onlardan biri Mücaşi oğullarından Akra b. Habis'i tavsiye etti, diğeri de bir başka adamı tavsiye etti. -Nafi: O adamın adı hatırımda değil, dedi.- Ebû Bekir bu sefer Ömer'e: Sen ancak bana muhalefet etmek istedin, dedi. Ömer: Sana muhalefet etmek istemedim, dedi ve bu hususta her ikisinin de sesleri yükselince yüce Allah da: *"Ey iman edenler, sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin"* âyeti nazil oldu. İbn ez-Zubeyr dedi ki: Bu âyetten sonra Ömer sesini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e işittiremiyordu. Öyle ki ne dediğini anlamak için bir daha soruyordu ama İbn ez-Zubeyr bunu kendi babası hakkında yani Ebû Bekr (radıyallâhu anh) hakkında söz konusu etmemiştir.[2] Bunu Buhârî tek başına rivayet etmiş, Müslim rivayet etmemiştir.

[6197] Sonra Buhârî şöyle demektedir: Bana İbn Ebî Muleyke'nin tahdis ettiğine göre Abdullah b. ez-Zubeyr kendisine şunu haber vermiştir: Temim oğulları kafilesi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldi. Ebû Bekr: el-Ka'ka b. Mabed'i (onlara) başkan yap, dedi. Ömer: Hayır. Akra b. Hadis'i başkan yap, dedi. Bu sefer Ebû Bekr: Sen bana karşı çıkmak mı istedin? -ya da: Sen ancak bana muhalefet etmek istedin- dedi. Ömer: Sana muhalefet etmek maksadım yoktu, dedi. Bu sefer sesleri yükselecek kadar birbirleriyle tar-

2 Buhârî, 4845

Scanned with CamScanner

tıştılar. Bunun üzerine: *"Ey iman edenler, Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin"* âyeti sonuna kadar ve devamında: *"Eğer onlar sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi..."* buyruğuna kadar nazil oldu.[3] Bu hadisi burada yine Buhârî (Müslim'den ayrı olarak) tek başına böylece rivayet etmiştir.

[6198] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr, Müsned'inde dedi ki: Bize Husayn b. Ömer, Muhârik'den tahdis etti. O, Târık b. Şihab'dan, o Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: *"Ey iman edenler! Sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin"* âyeti nazil olunca şöyle dedim: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim ki artık seninle ancak birbirlerine sırlarını anlatan iki sırdaş kardeşin konuşması gibi konuşacağım.[4] Burada (senette) sözü geçen Husayn b. Ömer her ne kadar zayıf bir ravi ise de biz bu hadisi Abdurrahman b. Avf ve Ebû Hureyre yolu ile de buna yakın bir şekilde rivayet etmiş bulunmaktayız. Allah en iyi bilendir.

[6199] Buhârî dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sabit b. Kays'ı göremeyince (nerede olduğunu sorması üzerine) bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Onun durumunu ben öğreneyim, dedi. Yanına gitti, evinde başını önüne eğmiş olduğunu gördü. Ona: Neyin var? dedi. O: Çok kötü (kendisinden üçüncü şahıs gibi söz ederek) sesinin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sesinden yüksek çıkarıyordu, bu sebeple onun ameli boşa gitti ve o cehennem ehlindendir, dedi. Adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitti ve Sabit'in şunları şunları söylediğini de haber verdi. (Hadisi Enes'ten rivayet eden) Mûsâ (b. Enes) dedi ki: Bu sefer ona pek büyük bir müjde ile döndü. (Allah Rasûlü'nün müjdesini vererek): "Ona git ve de ki: Sen cehennemliklerden değilsin. Sen aksine cennetliklerdensin" dedi.[5] Bu hadisi bu yoldan sadece Buhârî rivayet etmiştir.

---

3 Buhârî, 4847; Tirmizî, 3266; Nesâî, Tefsir, 534

4 Bezzâr, 2257; Hakim, III, 74. Ebû Bekr'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî: Husayn vahi birisidir diyerek onu eleştirmiştir. Heysemi de Mecma', 11349'da Huseyn b. Amr el-Ahnesi metruk bir ravidir. el-Icli sika olduğunu söylemektedir. Geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Hadis aynı zamanda Ebû Hureyre'den, o Ebû Bekir'den diye de rivayet edilmiş olup, bunu da Hakim, II, 462'de rivayet etmiş, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadisin durumu dedikleri gibidir. Hadis İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiş olup, bunu da Vâhidî, 755'te senetsiz olarak kaydetmiştir. Buna göre hadis İbn Kesir'in de kabul ettiği gibi şahitleriyle güçlenmektedir. Allah en iyi bilendir.

5 Buhârî, 4846

Scanned with CamScanner

[6200] İmam Ahmed dedi ki: Bize Haşim tahdis etti, bize Süleyman b. el-Muğîre, Sabit'ten tahdis etti. O Enes'ten şöyle dediğini nakletti: *"Ey iman edenler, sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin"* âyeti *"Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir"* buyruğuna kadar nazil oldu. Sabit b. Kays b. Şemmas ise sesi pek yüksek birisi idi. Bu sefer: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den daha fazla sesini yükselten kişi ben idim. Benim amelim boşa çıktı ve ben cehennemliklerdenim, deyip üzüntülü, kederli bir şekilde evinde oturup kaldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün onu göremediğini söyleyince, huzurunda bulunanlardan bazıları ona gidip: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni aradığı halde bulamadı neyin var, dediler. O: Sesini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sesinden daha yükseğe çıkartan ve onunla yüksek sesle konuşan kişi benim. Benim amelim boşa çıktı ve ben cehennem ehlindenim, dedi. Yanına gidenler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dönüp söylediklerini ona haber verdiler. Allah Rasûlü: *"Hayır, aksine o cennet ehlindendir"* buyurdu. Enes dedi ki: Biz onun cennet ehlinden olduğunu bildiğimiz halde aramızda da yürüdüğünü görüyorduk. Yemame gününde biz kısmen geri çekildik. Kefenini giyinmiş ve kefenini kokulamış olduğu halde Sabit b. Kays b. Şemmas geldi ve: Sizin gibileri ne kötü alıştırıyorsunuz? dedi ve öldürülünceye kadar düşmanla savaşmaya devam etti.[6]

[6201] Müslim dedi ki: Sabit el-Bunani, Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: *"Ey iman edenler, sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin..."* âyeti sonuna kadar nazil olunca Sabit evinde oturdu ve: Ben cehennem ehlindenim deyip, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitmedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sa'd b. Muaz'a: *"Ey Ebû Amr! Sabit'in durumu ne, hasta mı?"* buyurdu. Sa'd: Hayır, o gidip geliyor. Onun rahatsız olduğunu da bilmiyorum, dedi. (Enes) dedi ki: Sonra Sa'd onun yanına gitti ve ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisini sorduğunu söyledi. Sabit: Şu âyet nazil oldu. Siz de bilirsiniz ki ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda sesimi aranızda en çok yükselten kişiyim, bu sebeple ben cehennemliklerdenim, dedi. Sa'd bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, o cennetliklerdendir"* buyurdu.

Sonra bunu Müslim, Ahmed b. Said ed-Darimi'den, Sabit'ten, o Enes'ten buna yakın olarak rivayet etti ve: Bu rivayette ise Sa'd b. Muaz'dan söz edil-

6 Sahihtir. Ahmed, III, 137. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

memektedir, dedi. Bize Hureym b. Abdula'lâ el-Esedi tahdis etti, bize el-Mutemir b. Süleyman tahdis etti. Ben babamı Sabit'ten, o Enes'ten şöyle dediğini zikrederken dinledim: Bu âyet nazil olunca... deyip, hadisi nakletti ve Sa'd b. Muaz'ı söz konusu etmemekle birlikte şunu da ekledi: Bu sebeple biz de onu aramızda cennet ehlinden yürüyen bir adam olarak görüyorduk.[7]

Bu üç rivayet yolu Hammad b. Seleme'nin tek başına Sa'd b. Muaz'ı zikretmiş olmasından ötürü illetli görülmüştür. Sahih olan ise bu âyetin nüzulü sırasında Sa'd b. Muaz'ın bulunmaması (hayatta olmaması)dır. Çünkü o hicretin beşinci yılında Kureyza oğulları gazasından birkaç gün sonra vefat etmişti. Bu âyet-i kerime ise Temim oğulları heyeti hakkında inmiştir. Heyetlerin ise arka arkaya gelişleri hicretin 9. yılında olmuştur. Allah en iyi bilendir.

[6202] İbn Cerîr dedi ki: Bize Ebû Kureyb tahdis etti, bize Zeyd b. el-Hubab tahdis etti, bize Ebû Sabit b. Sabit b. Kays b. Şemmas tahdis etti, bana amcam İsmail b. Muhammed b. Sabit b. Kays b. Şemmas babasından şöyle dediğini tahdis etti: "*Sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin*" âyeti nazil olunca Sabit b. Kays yolda oturup ağladı. (Amcam devamla) dedi ki: el-Aclan oğullarından Asım b. Adiyy yanımdan geçti, Sabit neden ağlıyorsun, dedi. O: Bu âyet-i kerimenin hakkımda inmiş olacağından korkuyorum. Çünkü ben sesi yüksek birisiyim, dedi. (Amcamın babası Muhammed b. Sâbit devamla) dedi ki: Asım b. Adiyy, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti. (Sabit) ise ağlayıp duruyordu. Sonra karısı Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un kızı olan Cemile'nin yanına gitti ve ona şöyle dedi: Atımın ahırına girdiğim zaman kapının arkasındaki demir sürgüyü bir çivi ile sağlamlaştır, karısı da sürgünün üzerine bir çivi çaktı. Çivi arkadan çıkınca kendisi de o çiviyi büktü ve: Aziz ve celil olan Allah canımı alıncaya ya da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benden razı oluncaya kadar çıkmayacağım, dedi. (Amcamın babası Muhammed b. Sâbit devamla) dedi ki. Asım da Rasûlullah

7 Müslim, 119, h. no: 187, 188. Hadiste Sâd b. Muaz'ın adının geçmesi gariptir. Bunu yalnızca Hammad b. Seleme zikretmiş. Ancak Buhârî ve Müslim'deki rivayetlerde birçok kişi ona muhafelet ederek senette "Sâd b. Muaz"ı zikretmemişlerdir. Hammad her ne kadar sika birisi ise de son zamanlarda hafızası değişmiş ve bazı rivayetlerde yanılmıştır. Bu sebeple onun bu hadisi şazdır, mahfuz olan ise geçtiği gibi Sâd'ın adının söz konusu edilmemesidir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti ve ona Sabit'in durumunu haber verdi. Allah Rasûlü: *"Yanına git ve onun bana gelmesini söyle"* buyurdu. Asım o yere geldi ama onu bulamayınca hanımının yanına gitti, atın ahırında olduğunu görünce ona: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni çağırıyor dedi. Ona: Sürgüyü kır dedi, her ikisi çıkıp Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Neden ağlıyorsun ey Sabit"* buyurdu. O: Ben sesi yüksek birisiyim *"Sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin, birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi ona da yüksek sesle hitap etmeyin"* âyetinin hakkımda inmiş olacağından korkuyorum dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen övülen birisi olarak yaşamaya, şehit olarak ölüp cennete girmeye razı olmaz mısın?"* buyurdu. Sabit: Allah'ın ve Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) müjdesine razıyım. Ebediyen sesimi de Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) sesinden fazla yükseltmeyeceğim, dedi.

(Muhammed b. Sabit devamla) dedi ki: Şanı yüce Allah da: *"Muhakkak ki Rasûlullahın huzurunda seslerini alçaltanlar Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir..."* âyeti nazil oldu.[8] Bu olayı tabiinden daha başkaları da bu şekilde zikretmiş bulunmaktadır.

Bu buyrukla yüce Allah Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda seslerinin yükseltilmesini yasaklamış bulunuyor.

Bizler mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan şunu rivayet ettik: O bir gün Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinde iki adamın seslerinin yükseldiğini duyunca yanlarına gelerek: Sizler nerede olduğunuzun farkında mısınız, dedi, sonra da: Siz nerelisiniz sordu. Her ikisi de: Taif halkındanız, dediler. Ömer: Şayet Medine halkından olsaydınız canınızı acıtacak kadar döverdim, dedi.

İlim adamları dediler ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken sesin yükseltilmesi hoş olmayan bir davranış olduğu gibi, kabrinin yakınında da sesi yükseltmek hoş değildir. Çünkü o hayatta iken de, kabrinde iken de her zaman saygı duyulması gerekendir. Allah'ın salât ve selamları ona olsun.

8 Taberî, 31269. Senedinde Ebû Sabit vardır ki onun herhangi bir biyografisini tespit edemedim. Şu kadar var ki hadisin bu metninin çoğunluğunun şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Rabbimiz bir kimsenin Allah Rasûlü dışındakilere hitap ederken yüksek sesle hitap ettiği şekilde ona hitap edilmesini yasaklamaktadır. Aksine onunla sakin bir şekilde, vakarla ve onu tazim ederek konuşmak gerekir. Bunun için de yüce Rabbimiz: *"Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin"* buyurmaktadır. Nitekim bir başka yerde de: *"Rasûle hitabı aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin."* (Nûr, 63)

Yüce Allah'ın: *"Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir"* buyruğu da şu demektir: Bizim size huzurunda sesi yükseltmeyi yasaklayışımızın sebebi bundan dolayı onun kızması, yüce Allah da onun kızmasından dolayı gazaplanması ve bunun sonucunda da onu kızdıran kimsenin -o farkına varmadan- amelinin boşa çıkması korkusudur.

[6203] Nitekim Sahihte şöyle buyurulmaktadır: *"Kişi önemsemediği halde Allah'ın razı olacağı bir söz söyleyiverir ama ondan dolayı kendisine cennet yazılır. Yine kişi önemsemediği ve Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyleyiverir ama o söz sebebiyle cehenneme göklerle yer arasındaki uzaklıktan daha fazla derine yuvarlanır."*[9]

Sonra şanı yüce Allah onun huzurunda sesi kısmayı teşvik etmekte, bu yolu izlemeyi irşad ederek: *"Muhakkak ki Rasûlullahın huzurunda seslerini alçaltanlar Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir"* buyurmaktadır. Yani onların kalplerini takva için ihlâs mertebesine yükseltmiş ve kalplerini takvaya layık, takvaya uygun yer haline getirmiştir. *"Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."*

İmam Ahmed de Kitabu'z-Zühd adlı eserinde şöyle diyor: Bize Abdurrahman tahdis etti, bize Süfyân, Mansur'dan tahdis etti, o Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: Ömer'e yazılan bir mektupta: Ey mü'minlerin emiri, canı masiyet işlemeyi çekmeyip, masiyet olan işi de yapmayan bir adam mı daha faziletlidir yoksa canı masiyet işlemeyi çekmekle birlikte masiyet olan işi yapmayan bir adam mı ,diye soruldu. Ömer (radıyallâhu anh) da şunu yazdı: Şüphesiz canları masiyet işlemeyi çektiği halde onu işlemeyenler *"Allah'ın kalplerini takva için seçtiği kimselerdir. Onlar için bir mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır"* dedi.

9 Daha önce Nûr sûresi 15. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

4. Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez.

5. Eğer onlar sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, kendileri için elbette daha hayırlı olurdu. Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.

Tefsiri:

Sonra yüce Allah kibarlık nedir bilmeyen bedevi Arapların yaptığı gibi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hanımlarının evleri olan hücrelerinin arka tarafından yüksek sesle seslenen kimseleri yererek: *"Çoğunun akılları ermez"* buyurmaktadır. Daha sonra yüce Rabbimiz bu hususta uyulması gereken edebi göstererek: *"Eğer onlar sen yanlarına çıkana kadar sabretselerdi, kendileri için elbette daha hayırlı olurdu"* buyurmaktadır. Yani bu hususta dünya ve Âhirette onlar için hayırlı ve maslahatlarına uygun olan işi yapmış olurlardı. Arkasından şanı yüce Rabbimiz böyle hareket edenleri tevbeye ve kendisine dönmeye çağırarak: *"Allah Ğafûrdur, Rahîmdir"* buyurmaktadır.

Nakledildiğine göre âyet birden çok kişinin de zikrettiği üzere Temimli Akra b. Habis hakkında inmiştir.

[6204] İmam Ahmed dedi ki: Akra b. Habis'ten rivayete göre o hücrelerin arka tarafından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e seslenerek: Ey Muhammed! dedi -bir rivayette de: Ey Allah'ın Rasûlü! diye seslendi- Allah Rasûlü ona cevap vermedi. Bu sefer: Ey Allah'ın Rasûlü! Şüphesiz benim övmem güzel bir şeydir. Benim yermem de çok kötüdür, dedi. Allah Rasûlü: *"O aziz ve celil olan Allah'tır"* buyurdu.[10]

10 Sahihtir. Ahmed, III, 488, VI, 393; Taberî, 31679; Taberânî, 878. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Ebû Seleme, Akra'dan açıkça tahdis lafzını zikretmiş bulunmaktadır. suyûtî de, ed-Durru'l-Mensur, IX, 88'de sahih olduğunu belirtmiştir, hadisin şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[6205] İbn Cerîr dedi ki: el-Bera'dan rivayete göre o şanı yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez"* buyruğu hakkında dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Muhammed! Şüphesiz benim övmem güzeldir, yermem de çirkindir, dedi. Allah Rasûlü: *"O aziz ve celil olan Allah('ın vasfı)dır"* buyurdu.[11] Bunu Hasan-ı Basrî de ve aynı şekilde Katâde de bu şekilde mürsel olarak zikretmişlerdir.

Süfyân es-Sevrî de Habib b. Ebî Amra'dan şöyle dediğini nakletti: Bişr b. Galib ile Lebib b. Utarid -yahut da Bişr b. Utarid ve Lebib b. Galib- Haccac'ın yanında oturuyorlardı. Bişr b. Galib, Lebid b. Utarid'e şöyle dedi: Senin kavmin olan Temim oğulları hakkında: *"Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenler..."* âyeti nazil oldu. (Habib b. Ebî Amra) dedi ki: Ben bunu Said b. Cubeyr'e zikredince, o şöyle dedi: Eğer o âyetin sonrasını bilmiş olsaydı ona cevap verecekti: *"Onlar İslam'a girdiler diye sana minnet ediyorlar."* Onlar: Biz Müslüman olduk ve Esed oğulları seninle savaşmadı, demişlerdi.

[6206] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Zeyd b. Erkam dedi ki: Araplardan birkaç kişi bir araya geldi. Haydi sizinle birlikte şu adama gidelim. Eğer gerçekten bir nebî ise şüphesiz biz onunla birlikte insanların en mutlularıyız, demektir. Eğer bir kral ise onun yanında yaşarız, dediler.

(Zeyd) dedi ki: Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittim ve ona söylediklerini haber verdim. Sonra onun hücresine gelerek, o hücresinde iken ona: Ey Muhammed! Ey Muhammed! diye yüksek sesle çağırmaya başladılar. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez"* âyetini indirdi. (Zeyd) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kulağımı çekerek: "Ey Zeyd, Allah söylediğini tasdik etmiş bulunuyor, ey Zeyd, Allah söylediğini tasdik etmiş bulunuyor" demeye koyuldu.[12] Bunu İbn Cerîr de el-Hasen b. Arafe'den, o el-Mu'temir b. Süleyman'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

11 Tirmizî, 3267; Nesâî, Tefsir, 535; Taberî, 31676 ve 31677 senedi hasen, sahihtir.

12 Taberî, 31678; Taberânî, 5123; Vâhidî, Esbabu'l-Nuzul, 757. Hadis Dâvûd et-Tufavi etrafında dönüp durmaktadır, kavi birisi değildir. suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, VI, 88-89'da hasen olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

Fâsık Bir Haber Getirirse:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰٓئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

6. Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse -bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın.

7. Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer o işlerin çoğunda size itaat etse elbette zorluğa düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridirler.

8. Allah'tan bir lütuf ve bir nimet olmak üzere. Allah Alîmdir, Hakîmdir.

Tefsiri:

Yüce Allah, fasığın getireceği haberden iyice emin olunmasını emretmektedir. Böylelikle onun haberine karşı gerekli ihtiyatlı tedbir alınmış olur, aynı zamanda eğer kendisi yalancı yahut hata eden birisi ise, sözü gereğince hüküm verilmemiş olur ama bu tedbir alınmadan onun getirdiği habere göre hüküm veren kişi onun izinden gitmiş olur. Yüce Allah, fesat çıkartanların yolunu izlemeyi yasaklamıştır. Bundan dolayı birtakım ilim adamı kimseler gerçekte fasık olma ihtimalinden ötürü durumu belli olmayan (meçhul) kişinin rivayetini kabul etmek istememiştir. Diğerleri ise meçhul ravinin rivayetini kabul etmiştir çünkü bizler sadece fasığın haber getirmesi halinde ondan emin olmakla emrolunmuş bulunmaktayız. Meçhul olan kimsenin ise fasık olduğu kesin değildir. Çünkü o durumu bilinmeyen birisidir. Ben bu meseleyi Buhârî Şerhi ilim bölümünde etraflı bir şekilde ele aldım. Hamd ve minnet yalnız yüce Allah'adır.

Scanned with CamScanner

Çoğu müfessirler bu âyetin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in el-Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt'ı Mustalık oğullarının sadakalarını (zekâtlarını) toplamak üzere gönderdiği vakit nazil olmuştur. Bu husus değişik yollardan rivayet edilmiştir. Bunların en iyilerinden birisi de İmam Ahmed'in Müsnedinde Mustalık oğullarının reisi ve mü'minlerin annesi Haris kızı Cuveyriye (radıyallâhu anhâ)'nın babası olan el-Haris b. Dırar yoluyla naklettiği rivayettir.

[6207] İmam Ahmed dedi ki: Bize Muhammed b. Sabık tahdis etti, bize İsa b. Dinar tahdis etti. Bana babamın tahdis ettiğine göre o el-Haris b. Dinar el-Huzai'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna vardım. Beni İslam'a girmeye çağırdı. Ben de İslam'a girdim ve onu kabul ettiğimi ifade ettim. Beni zekât vermeye çağırdı onu da kabul ettim ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de onların yanına geri döneyim, onları İslam'a girmeye ve zekâtı eda etmeye çağırayım. Benim çağrımı kabul edenlerin de zekâtını toplayayım. Sonra Allah'ın Rasûlü şu şu zamanda benim toplamış olduğum zekâtı sana getirmesi için bize bir elçi göndersin, dedim. Haris zekat çağrısını kabul eden kimselerden toplayıp, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendisine elçi göndermesini istemiş olduğu zaman gelince elçinin yanına gelmesinin geciktiğini gördü ve o vakitte elçi yanına gelmedi. Haris bu hususta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir sebepten dolayı kızmış olabileceğini düşündü. Bundan dolayı kavminin ileri gelenlerini çağırarak onlara: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bende bulunan zekâtı teslim almak üzere elçisini göndermek üzere bir vakit tayin etmişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ise sözünde durmaması söz konusu değildir. Elçisini ancak bir şeye kızdığından dolayı göndermemiş olduğunu düşünüyorum, dedi. Haydi hep beraber kalkın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidelim (diye ekledi).

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise toplamış olduğu yanındaki zekâtı teslim almak üzere de el-Haris'e el-Velid b. Ukbe'yi göndermişti. Velid yola çıktıktan sonra yolun bir yerine gelince korkuya kapıldı, döndü ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geri gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Haris bana zekâtı vermek istemedi ve beni öldürmek istedi, dedi. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Haris'in üzerine birlik gönderme kararını verdi. Haris ise arkadaşlarıyla birlikte geldi ve Medine'den ayrılmış bulunan askeri birlikle karşı karşıya kalıverdi. Haris onlarla karşılaşınca bu sefer bu (gelen) Haris'tir,

Scanned with CamScanner

dediler. Haris yanlarına gelince onlara: Siz kimin üzerine gönderildiniz, dedi, onlar: Senin üzerine dediler. Neden ama, dedi, onlar şu cevabı verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Velid b. Ukbe'yi gönderdi. O da senin zekâtı kendisine vermediğini, onu öldürmek istediğini ileri sürdü. Haris: Hayır, Muhammed'i hak ile gönderene yemin ederim, ben onu asla ne gördüm ne da bana geldi, dedi. Haris Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girince "sen zekâtı vermediğin gibi benim elçimi de öldürmek istedin öyle mi" buyurdu. Haris, hayır seni hak ile gönderene yemin ederim onu ne gördüm, ne de bana geldi ve benim gelişimin tek sebebi de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elçisinin yanıma gelmesinin gecikmesi oldu. Bunun Allah'ın ve Rasûlü'nün gazabından dolayı böyle olacağından korktum, dedi. (Haris devamla) dedi ki: Bunun üzerine Hucurât sûresindeki: *"Ey iman edenler, eğer bir fasık size bir haber getirirse..."* buyruğu *"Allah Alîmdir, Hakîmdir"* buyruğuna kadar nazil oldu.[13]

Bunu İbn Ebî Hâtim de el-Munzir b. Şâzân et-Temmâr'dan, o Muhammed b. Sâbık'tan böylece rivayet etmiştir. Ayrıca Taberânî de bunu Muhammed b. Sabık'tan böylece gelen bir hadis olarak rivayet etmiştir. Şu kadar var ki o adını el-Haris b. Sirar olarak vermiştir, doğrusu ise az önce geçtiği gibi adının el-Haris b. Dırar olduğudur.

[6208] İbn Cerîr dedi ki: Ümmü Seleme'nin azatlısı Sabit'in rivayetine göre Ümmü Seleme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vakadan (Mustalık oğulları gazasından) sonra Mustalık oğullarının zekâtını toplamak üzere bir adam gönderdi. Müslüman olan Mustalık oğullarına mensup kimseler bunu işittiler. Onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrini tazim etmek üzere karşılamaya çıktılar. (Ümmü Seleme) dedi ki: Ancak şeytan ona (zekâtlarını almak üzere gönderilen kimseye) kendisini öldürmek istedikleri telkininde bulundu. (Ümmü Seleme) dedi ki: O da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına dönerek: Mustalık oğulları zekâtlarını vermediler, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, Müslümanlar da bu işe çok kızdı. (Ümmü Seleme devamla) dedi ki: Mustalık oğullarına onun geri döndüğü haberi ulaşınca, onlar da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldiler. O öğle namazını kılarken onun huzurunda saf durdular ve: Allah'ın

13 Hasendir. Ahmed, IV, 279, III, 488; Taberânî, 878; Heysemi, 11352'de: Bunu Ahmed ve Taberânî rivayet etmiş olmakla birlikte Taberânî, el-Haris b. Dırar yerine el-Haris b. Sirar demiştir. Ahmed'in ravileri sikadırlar.

Scanned with CamScanner

gazabından, Rasûlü'nün gazabından Allah'a sığınırız. Sen bize zekâtımızı toplamak için bir adam gönderdin. Biz de buna çok sevindik. Onun gelişiyle gözlerimiz aydın oldu. Sonra o yolun bir yerinden itibaren geri döndü. Biz bunun Allah ve Rasûlü'nün gazabından dolayı gerçekleşmiş olduğundan korktuk, dediler. Onlar bu şekilde onunla konuşup, durdular. Nihayet Bilal geldi, ikindi namazı için ezan okudu. (Ümmü Seleme) dedi ki: *"Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse -bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın"* âyeti nazil oldu.[14]

[6209] Yine İbn Cerîr, el-Avfî yoluyla İbn Abbâs'tan bu âyet hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt'ı zekâtlarını almak üzere Mustalık oğullarına göndermişti. Onlar zekâtlarını almak üzere Velid'in geldiği haberini aldıklarında sevindiler ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elçisini karşılamak üzere yola çıktılar. Velid'e de onların kendisini karşılamak üzere yola çıktıkları anlatılınca Velid Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geri döndü ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Mustalık oğulları zekâtı vermediler, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna oldukça kızıp öfkelendi. O kendi kendisine üzerlerine bir gaza düzenlemeyi düşünürken heyetleri gelip şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize senin gönderdiğin elçinin yolun ortasından geri döndüğü anlatıldı. Biz de sen bir sebepten dolayı bize gazap ettiğin için ona gelen bir mektuptan ötürü geri dönmüş olduğundan korktuk. Biz Allah'ın gazabından, Rasûlü'nün gazabından Allah'a sığınırız. Ancak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların kendisini aldatmak istedikleri düşüncesiyle üzerlerine yürümek istedi. Şanı yüce ve mübarek olan Allah da Kitab-ı Kerim'inde onların kusursuz olduklarına dair buyruğunu indirerek: *"Ey iman edenler, eğer bir fasık size bir haber getirirse... iyice araştırın"* buyurdu.[15]

[6210] Mücâhid ve Katâde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Velid b. Ukbe'yi Mustalık oğullarının zekâtını almak üzere gönderdi. Onlar da topladıkları zekâtlarıyla onu karşıladılar ama kendisi dönüp: Mustalık oğulları seninle savaşmak üzere senin için toplanmış bulunuyor, dedi. -Katâde şunu da ekledi: Onlar İslam'dan geri döndüler.- Bunun üzerine Rasûlullah

14 Taberî, 31685. Senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır ki o zayıf bir ravidir ama rivayeti ile itibar olunmaya elverişlidir.

15 Taberî, 31686. Senedinde Atiyye el-Avfî vardır. Zayıf birisidir ama aslının şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara Halid b. Velid'i gönderdi ve işi sağlam olarak tetkik etmesini ve acele etmemesini emretti. Halid yola koyuldu, geceleyin onların topraklarına vardı. Gözcülerini gönderdi. Geri döndüklerinde onların İslam'a sıkı sıkıya bağlı oldukları haberini ona verdiler. Onların ezan okuduklarını, namaz kıldıklarını duyduklarını söylediler. Sabah olunca Halid de yanlarına gittiğinde hoşuna gidecek hallerini gördü. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına dönüp ona durumu haber verdi. Bunun üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi. Katâde dedi ki: Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İyice araştırıp, emin olmak Allah'tan, acele şeytandan"* buyurdu.[16]

Aynı şekilde seleften daha başkaları da bunu böylece zikretmiş bulunmaktadır. İbn Ebî Leyla, Yezîd b. Rûmân, Dahhâk, Mukâtil b. Hayyân ve başkaları bunlardandır. Bunlar âyetin Velid b. Ukbe hakkında indiğini söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

"Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır." Yani Allah'ın Rasûlü'nün aranızda olduğunu bilin, bu sebeple onu tazim edin, ona gerektiği gibi saygı gösterin. Ona karşı edebe riayet edin, emrine uyun. O sizin menfaatinize olan işleri daha iyi bilir, onun size şefkati, sizin kendinize şefkatinizden daha ileridir. Hakkınızdaki görüşleri kendi lehinize geliştireceğiniz görüşlerden daha eksiksizdir. Nitekim yüce Rabbimiz: *"Nebî mü'minler için kendi öz canlarından önce gelir."* (Ahzâb, 6) buyurmaktadır.

Sonra da kendi maslahatlarını göz önünde bulundurmak bakımından kendi görüşlerinin oldukça cılız olduğunu beyan ederek: *"Eğer o işlerin çoğunda size itaat etse elbette zorluğa düşersiniz"* buyurmaktadır. Yani o sizin bütün tercihlerinizde size itaat edecek olursa bu sizin zorlukla karşılaşmanıza, sıkıntılarla yüzyüze gelmenize sebep olur. Nitekim yüce Allah (bir başka yerde): *"Eğer hak hevâlarına uysaydı, göklerle yer ve içlerinde olanlar fesada uğrardı. Hayır, biz onların zikirlerini verdik. Onlar ise kendi zikirlerinden yüz çeviricidirler."* (Mü'minun, 71) buyurmaktadır.

"Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi." Yani imanı sevmenizi sağladı ve onu kalplerinizde güzel gösterdi.

16 Taberî, 31687 Mücâhid'den; 31688'de de Katâde'den diye tekrarlamaktadır. Bu mürsel rivayetler az önce geçen muttasıl rivayetleri güçlendirir.

Scanned with CamScanner

[6211] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"İslam aleniliktir (açıkça gerekleri yerine getirilir). İman ise kalptedir."* (Enes) dedi ki: Sonra eliyle üç defa göğsüne işaret ediyor sonra: *"Takva buradadır, takva buradadır"* buyuruyordu.[17]

"Ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi." Yani küfürden ve fasıklıktan nefret etmenizi sağladı. Bunlar ise büyük günahlardır. İsyan da bütün masiyetlerin adıdır. Bu ise nimetin kemali açısından basamak basamak bir yükseliştir.

"İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridir" buyruğu da işte bu niteliklere sahip olanlar Allah'ın kendilerine doğru yolda yürümeyi nasip ettiği, doğru yolda olan (raşid) kimselerdir.

[6212] İmam Ahmed dedi ki: İbn Rifaa ez-Zuraki babasından şöyle dediğini nakletti: Uhud gününde müşrikler geri çekilince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haydi, dümdüz durunuz da aziz ve celil olan Rabbimi öveyim (ona dua edeyim)"* buyurdu. Onlar da arkasında saflar halinde dizildiler ve şöyle buyurdu: *"Allah'ım! Hamdin tamamı yalnız senindir. Allah'ım! Senin yaydığını kimse kısamaz, senin kıstığını da kimse yayıp açamaz, saptırdığına kimse hidayet veremez, hidayet verdiğini kimse saptıramaz. Senin vermediğini kimse veremez, verdiğini de kimse engelleyemez. Uzaklaştırdığını kimse yakınlaştıramaz, yakınlaştırdığını kimse uzaklaştıramaz. Allah'ım! Üzerimize bereketlerini, rahmetini, lütfunu, rızkını geniş geniş yay. Allah'ım! Ben senden asla başka tarafa gitmeyen, sonu gelmeyen kalıcı nimetler dilerim.*

---

17 Zayıftır. Ahmed, III, 134; İbn Hibbân, el-Mecruhin, II, 111; Ebû Ya'la, 2923; Bezzâr, 20; İbn Adiyy, V, 207. Hadis Ali b. Mes'ade etrafında dönmektedir. Hakkında ihtilaf edilmiştir. Heysemi, Mecma, 160'da: İbn Hibbân, Tayalisi, Ebû Hâtim ve İbn Maîn sika olduğunu belirtirken, başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir.

Derim ki: Heysemi'nin İbn Hibbân'dan yaptığı nakil su götürür. Ben onun bu dediğini es-Sikat adlı eserinde görmedim. O bu sözlerini el-Mecruhi'de zikretmiş ve: Rivayetinin azlığına rağmen hata edenlerden birisi idi. Kendisine mutabaatta bulunulmayan rivayetleri tek başına rivayet ederdi. Dolayısıyla sika ravilere uygun nakletmediği rivayetlerinin delil alınmasının terk edilmesini hak etmiş birisidir demektedir. İbn Adiyy de şöyle demektedir: Onun naklettiği bütün hadisler mahfuz değildir. Buhârî de: Sağlamlığı su götürür demektedir. Ebû Dâvûd da zayıftır, Nesâî kavi değildir demektedir. Cumhur buna göre onun gevşek olduğunu kabul etmiş olmaktadır. Ayrıca o bu hadisi münferiden rivayet etmiştir. Dolayısıyla zayıf olma ihtimali daha yüksektir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Allah'ım! Ben senden o fakirlik ve ihtiyaç gününde sonsuz nimetler dilerim. Korku gününde güvenlik dilerim. Allah'ım! Bize verdiklerinin şerrinden ve bize vermediklerinin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım! Bize imanı sevdir ve onu kalplerimizde süsle. Küfürden, fasıklıktan ve isyankârlıktan da tiksinmemizi sağla. Bizi doğru yolu bulanlardan kıl. Allah'ım! Müslümanlar olarak canımızı al, bizi Müslümanlar olarak yaşat, rezil ve rüsvay olmadan ve fitneye maruz kalmadan bizi salihlere kat. Allah'ım! Rasûllerini yalanlayan, yolundan alıkoyan kâfirlerle sen savaş. Azabını ve musibetini onların üzerine sal. Allah'ım! Kendilerine kitap verilmiş kâfirlerle sen savaş, ey hakkın ilâhı (Allah'ım)!"[18] Nesâî bunu Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı eserinde Ziyad b. Eyyûb'dan, o Mervan b. Muâviye'den, o Abdulvahid b. Eymen'den, o Ubeyd b. Rifaa'dan, o babasından böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6213] Merfu hadiste de: *"Her kimin iyiliği kendisini sevindirir, kötülüğü de kendisini üzüp rahatsız ederse o kişi mü'mindir"*[19] buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah: *"Allah'tan bir lütuf ve bir nimet olmak üzere"* buyurmaktadır. Yani onun size ihsan etmiş olduğu bu bağış onun üzerinizdeki bir lütfu, onun tarafından bir nimettir. *"Allah Alîmdir"* kimin hidayeti, kimin de azıp sapmayı hak ettiğini çok iyi bilendir; *"Hakîmdir"* sözleri, fiilleri, şeriatı ve kaderi sonsuz hikmetli olandır.

Mü'minler Ancak Kardeştirler:

وَإِنْ طَآئِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ۚ فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ ۚ فَإِنْ فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

18 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10445; Ahmed, III, 424. Senedi leyyindir. İbn Rifaa'nın adı Ubeyd'dir, Ubeydullah olduğu da söylenir. Sadece Icli ve İbn Hibbân sika olduğunu söylemişlerdir.

19 Sahihtir. Tirmizî, 2165; Nesâî, 343; İbn Mâce, 2363; Ahmed, I, 18; İbn Hibbân, 7254. Ömer b. el-Hattab'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

9. Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin, eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever.

10. Mü'minler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun, belki rahmet olunursunuz.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz birbirlerine karşı haksızlık yapan Müslümanların arasını düzeltmeyi emrederek: *"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin"* buyurmaktadır. Birbirleriyle savaşmalarına rağmen Allah bu iki gruba *"müminler"* adını vermektedir. Buhârî ve başkaları bunu ne kadar büyük olursa olsun masiyet sebebiyle imanın dışına çıkılmayacağına delil göstermişlerdir. Yoksa durum Haricilerle onların peşinden giden Mutezile ve benzerlerinin dediği gibi değildir.

[6214] Aynı şekilde Buhârî'nin Sahih'inde Hasan'ın Ebû Bekre'den naklettiği hadiste şöylece sabit olmuştur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün minber üzerinde beraberinde Ali (radıyallâhu anh)'ın oğlu Hasan da bulunduğu halde hutbe veriyordu. Derken bir ona bakmaya, bir insanlara bakmaya başladı. Bu arada şöyle buyurdu: *"Benim bu oğlum seyyiddir. Ümit ederim ki, Allah onunla Müslümanlardan iki büyük grup arasında barış sağlayacaktır."*[20]

Nitekim durum Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği gibi oldu. Şamlılar ile Iraklılar arasında uzun savaşlardan, dehşetli vakıalardan sonra Allah onun vesilesi ile sulhu gerçekleştirdi.

"Eğer onların biri diğerine karşı tecavüz ediyorsa o tecavüz eden grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın." Yani Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine dönüp, hakkı dinleyip, ona itaat edinceye kadar savaşın.

[6215] Sahihte de sabit olduğu üzere Enes (radıyallâhu anh), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"İster zalim olsun, ister mazlum olsun kardeşine yardım et."* Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Haydi maz-

20 Buhârî, 2704; Ebû Dâvûd, 4262; Nesâî, 251; Ahmed, V, 44; İbn Hibbân, 6964

Scanned with CamScanner

lum olduğu zaman ona yardım ettim, zalimken ona nasıl yardım edebilirim, dedim. Allah Rasûlü: *"Onu zulümden alıkoyarsın. İşte senin ona yardımın bu olur."* buyurdu.[21]

[6216] İmam Ahmed dedi ki: Bize Ârlim tahdis etti, bize Mutemir tahdis edip dedi ki: Babamı Enes şöyle dedi diye tahdis ederken dinledim: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Abdullah b. Ubeyy'in yanına gitsen keşke, denildi. Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona gitmek üzere bir eşeğe bindi. Müslümanlar da yola yürüyerek koyuldu. Orası kıraç bir arazi idi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına gelince, Abdullah: Benden uzak dur. Allah'a yemin ederim ki eşeğinin kokusu beni rahatsız etti, dedi. Ensardan bir adam: Allah'a yemin ederim Rasûlullahın eşeği(nin kokusu) senin kokundan daha hoştur, dedi. (Enes) dedi ki: Abdullah'ın kavminden bazı kimseler Abdullah adına öfkelendiler. Her birisi adına onun arkadaşları öfkelendi. (Enes) dedi ki: Bunun neticesinde kuru hurma dallarıyla, elleriyle ve ayakkabılarıyla aralarında karşılıklı bir vuruşma cereyan etti. Bize ulaştığına göre onlar hakkında: *"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleri ile çarpışırlarsa onların aralarını düzeltin"* âyeti nazil oldu.[22] Bunu Buhârî ayrıca Sulh bölümünde Müsedded'den, Müslim ise Meğa-zi'de Muhammed b. Abdula'lâ'dan, her ikisi de Mutemir b. Süleyman'dan, o babasından böylece buna yakın olarak rivayet etmişlerdir.

Said b. Cubeyr'in de zikrettiğine göre Evs ile Hazrecliler arasında kuru hurma dallarıyla ve ayakkabılarla bir kavga çıktı. Bunun üzerine yüce Allah da bu âyeti indirerek aralarında sulh yapılmasını emir buyurdu. Süddî dedi ki: Ensardan İmran adında bir adam vardı. Onun da Ümmü Zeyd adında bir hanımı vardı. Hanımı ailesinin ziyaretine gitmek istedi, kocası onu alıkoydu ve evindeki yüksekçe bir odaya onu yerleştirdi. Aile halkından da kimse onun yanına giremiyordu. Bu sefer kadın ailesine haber gönderdi. Akrabaları gelip, onu götürmek maksadıyla da oradan onu indirdiler. Adam da (bir işe) çıkıp gitmişti. Bu sefer adamın yakınları (diğer yakınlarından) yardım isteyince amca çocukları kadının akrabalarına engel olmak üzere geldiler. Birbirleriyle itişip, kakıştılar, ayakkabılarla vuruştular. İşte bu âyet de onlar hakkında indi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara haber gönderdi ve onları barıştırdı. Hep birlikte yüce Allah'ın emrine geri döndüler.

---

21 Daha önce Mâide sûresi 2. âyetin tefsirinde geçti.

22 Buhârî, 2691; Müslim, 1799; Ahmed, III, 157, 219; Ebû Ya'la, 4083

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Eğer dönersen ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun çünkü Allah adaletli olanları sever"* buyruğuna gelince: Eğer biri diğerine bir zarar vermişse aralarında adaletle hükmedip, aralarını düzeltin. *"Çünkü Allah adaletli olanları sever."*

[6217] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünyada adaletli olanlar -dünyada adalet yaptıkları için- hiç şüphesiz Rahmân'ın önünde inciden minberler üzerinde olacaklardır."*[23] Bunu Nesâî de Muhammed b. el-Müsenna'dan, o Abdula'lâ'dan böylece rivayet etmiştir. Bu ceyyid, kavi bir senettir. Ravileri Sahih'in şartına uygundur.

[6218] Bize Muhammed b. Abdullah b. Yezîd de tahdis etti. Abdullah b. Amr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Adaletli olanlar kıyâmet gününde Allah nezdinde Arşın sağ tarafında nurdan minberler üzerinde olacaklardır. Onlar verdikleri hükümlerinde, aile fertleri arasında ve yönetimleri altında bulunanlarda adalet gereğince uygulama yapanlardır."*[24] Bunu Müslim ve Nesâî, Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Mü'minler ancak kardeştirler"* buyruğu hepsi dinde kardeştirler demektir.

[6219] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Müslüman müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez onu (düşmanının eline) teslim etmez"*[25] buyurmuştur.

[6220] Sahihte: *"Kul kardeşine yardımcı olduğu sürece Allah da kulun yardımcısıdır."*[26] buyruğu yer almıştır.

[6221] Yine Sahihteki hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Müslüman bir kimse kardeşine gıyabında dua edecek olursa melek: Âmin. Sana da aynısı olsun, der."*[27] Bu hususta hadis-i şerifler pek çoktur.

---

23 Nesâî, 5917, III, 460. Senedi sahihtir.

24 Müslim, 1827; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, VI, 300; Ahmed, II, 159, 203; İbn Hibbân, 4485

25 İsrâ sûresi 53. âyetin tefsirinde geçti. Sahih'te yer almış bir hadistir.

26 Kaynakları daha önceden geçti. Sahihte yer almış bir hadistir.

27 Sahihtir. Müslim, 2732, 2733; Ebû Dâvûd, 1534, Ebu'd-Derdâ'nın naklettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

[6222] Yine Sahihte şöyle buyurulmaktadır: *"Birbirlerine besledikleri sevgilerinde, karşılıklı merhametlerinde, birbirlerini görüp gözetmelerinde mü'minlerin misali ,tek bir cesedin misali gibidir. Onun bir organı rahatsızlanacak olursa cesedin diğer kısımları da ateşinin yükselmesiyle ve uykusuz kalmakla ona ortak olur."*[28]

[6223] Yine sahihte şöyle buyurulmaktadır: *"Mü'minin mü'mine karşı durumu birbirini güçlendiren yapı (taşları) gibidir."* Allah Rasûlü böyle derken parmaklarını birbirine geçirdi.[29]

[6224] Ahmed dedi ki: Ebû Hazim dedi ki: Sehl b. Sa'd es-Saidi'yi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu, diye tahdis ederken dinledim: *"İman ehli arasında mü'min, vücutta baş konumundadır. Vücut baştaki rahatsızlıktan dolayı nasıl acı çekiyorsa, mü'min de iman ehli için öyle acı çeker."*[30] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiş olup, senedinde bir beis yoktur.

"O halde iki kardeşinizin" yani birbiriyle çarpışan iki grubun *"arasını düzeltin ve"* bütün işlerinizde *"Allah'tan korkun belki rahmet olunursunuz."* Bu ifade kendisine karşı takvalı olup, korkanlar için rahmetinin muhakkak olduğunu bildirmektedir.

Mü'minler Birbirleriyle Alay Etmesinler:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰٓى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِنْ نِسَآءٍ عَسٰٓى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ ۖ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ ۚ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾

11. Ey iman edenler! Erkekler topluluğu, başka bir erkek topluluğu ile alay etmesin. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları (alaya almasın. Çünkü) onlar diğerlerinden ha-

28 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiştir. Daha önce Fetih sûresi 29. âyetin tefsirinde geçti.

29 Buhârî, 2446; Müslim, 2585; Tirmizî, 1928; Ahmed, IV, 405. Ebû Burde'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

30 Ahmed, V, 340. Senedi şahitler arasında hasendir.

Scanned with CamScanner

yırlı olabilirler. Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ismi ne çirkin olur!. Kim tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

Tefsiri:

Yüce Allah insanlarla alay etmeyi yasaklamaktadır. Onlarla alay etmek, onları küçük görmek, onlarla eğlenmek demektir.

[6225] Nitekim Sahihte sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Büyüklenmek hakka karşı azgınlık edip, insanları küçük görmektir."*[31]

Bundan maksat ise onları hakir görmek, onları küçümsemektir. Bu ise haramdır çünkü küçük görülen bir kimse kendisiyle alay edip, küçük görene nispetle yüce Allah nezdinde değeri daha büyük ve onun tarafından daha çok sevilen birisi olabilir. Bunun için yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Erkekler topluluğu başka bir erkek topluluğu ile alay etmesin, (çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları (alaya almasın. Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler."* Böylelikle yüce Allah erkeklere bu işi yasakladıktan sonra kadınlara da bu yasağı onlara atfederek dile getirmiştir.

Yüce Rabbimizin: *"Kendi kendinizi ayıplamayın."* İnsanları ayıplamayın demektir. Erkeklerden kaş göz işaretleri yaparak başkalarıyla alay eden yerilmiş ve lanetlenmiştir. Nitekim yüce Allah: *"İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden her kişinin vay haline!"* (Hümeze, 1) buyurmaktadır. *Hemz* fiil ile alay etmek, *lemz* ise sözle alay etmek demektir. Nitekim yüce Allah: *"Ayıplayıp duran, onun bunun sözünü taşıyan"* (Kalem, 11) buyurmaktadır ki, insanları küçümseyen, onları tenkit ederek onlarla alay eden, aralarında laf alıp götüren kimse demektir. Bu da sözlü olarak yapılan lemz demektir. İşte bunun için yüce Allah burada: *"Kendi kendinizi ayıplamayın"* buyurmaktadır. Nitekim bir başka yerde de: *"Kendi kendinizi öldürmeyin"* (Nisâ, 29) buyurmaktadır ki, birbirinizi öldürmeyin, demektir.

İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân: *"Kendi kendinizi ayıplamayın"* buyruğu hakkında kiminiz kiminizi tenkit etmesin diye açıklamışlardır.

31 Kaynakları daha önce Bakara, 61 ve Âl-i İmrân, 22. âyetlerin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın"* buyruğu da karşılıklı lakaplarla birbirinizi çağırmayın, demektir. Kastedilen de kişinin duyması hoşuna gitmeyen lakaplarıdır.

[6226] İmam Ahmed dedi ki: Şa'bî dedi ki: Bana Ebû Cebira b. ed-Dahhâk tahdis edip dedi ki: *"Birbirinizi lakaplarla çağırmayın"* buyruğu biz Selime oğulları hakkında nazil olmuştur. (Devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde aramızda iki ya da üç ismi olmayan tek bir adam yoktu. Bundan dolayı onlardan herhangi birisi bu isimlerden birisi ile çağrılacak olursa: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu ismiyle çağrılmasından dolayı kızar, diyorlardı. Bu sebeple: *"Ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın"* âyeti nazil oldu.[32] Bunu Ebû Dâvûd, Mûsâ b. İsmail'den, o Vuheyb'den, o Dâvûd'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"İmandan sonra fasıklık ismi ne çirkin olur"* buyruğu da şu demektir: Artık siz İslam'a girip onu iyice kavrayıp, belledikten sonra cahiliye dönemi insanlarının birbirlerini nitelendirdikleri şekilde fasıklık ismi ile adlandırılmak ve bu nitelikle nitelenmek yani lakaplarla birbirlerini çağırmak çok kötüdür.

"Kim" bundan dolayı *"tevbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."*

Zann ve Gıybet:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12. Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkun. Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, Rahîmdir.

32 Ebû Dâvûd, 4962; Ahmed, IV, 260; Tirmizî, 3268; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 330. Senedi Sahih'in şartına uygun olmakla birlikte Ebû Cebira'nın sahabiliği ihtilaflıdır. Ahmed, V, 380'de bunu mevsul olarak rivayet etmiştir, senedi de sahihtir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarına zannın birçoğunu yasaklamaktadır. Bu ise kişinin yersiz ve haksız bir şekilde aile halkını, akrabalarını ve insanları itham etmek, onların hainlik ettiklerini düşünmektir. Çünkü bu zannın bir kısmı katıksız günah olabilir. O halde ihtiyaten ondan çokça uzak durulmalıdır.

Mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmekteyiz: Müslüman kardeşinin ağzından çıkmış olan bir söz hakkında eğer sen onu hayra yorumlayabilme imkanını bulabiliyorsan sakın hayırdan başka bir şey zannetme.

[6227] Ebû Abdullah İbn Mâce dedi ki: Abdullah b. Ömer dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Kâbe'yi tavaf ederken şöyle buyurduğunu gördüm: *"Kokun ne kadar güzel, sen ne kadar muazzamsın, saygınlığın ne kadar da büyük! Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki, mü'minin malıyla, kanıyla Allah nezdindeki saygınlığı ve onun hakkında hayırdan başka bir zan beslememek senin saygınlığından daha büyüktür."*[33] Bu hadisi bu yoldan yalnızca İbn Mâce rivayet etmiştir.

[6228] Mâlik, Ebu'z-Zinad'dan, o A'rec'den, o Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zandan sakınınız. Çünkü zan sözün en yalan olanıdır. Kusurları araştırmayın, gizlilikleri araştırmayın. Birbirinizle (hayrın dışındaki hallerde) yarışa girmeyin, birbirinizi kıskanmayın, birbirinize buğz etmeyin, birbirinize arkanızı çevirmeyin. Allah'ın kardeş kulları olun."*[34] Bunu Buhârî de Abdullah b. Yusuf'tan, Müslim ise Yahyâ b. Yahyâ'dan, Ebû Dâvûd el-Ka'nebi'den, üçü de Mâlik'ten böylece rivayet etmişlerdir.

[6229] Süfyân b. Uyeyne, Zührî'den, o Enes'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Birbirinizle bağlarınızı koparmayınız, birbirinize arkanızı dönmeyiniz, birbirinize buğz etmeyiniz, birbirinizi kıskanmayınız. Allah'ın kardeş kulları olunuz. Müslüman bir kimsenin üç günden fazla kardeşine dargın durması helal değildir."*[35] Bunu Müslim,

33 İbn Mâce, 3932 senedi zayıftır. Nasr hadis rivayetinde zayıf birisidir. Ebû Şebbe de meçhuldür.

34 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önce Nisâ sûresi 12. âyetin tefsirinde geçti.

35 Buhârî, 6065; Müslim, 2559/23; Tirmizî, 1935; Tayalisi, 2656; Abdurrezzak, 20222; Ahmed, III, 110, 165, 199; İbn Hibbân, 5660

Scanned with CamScanner

sahih olduğunu belirterek Tirmizî, Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6230] Taberânî dedi ki: Harise b. en-Numan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç şey ümmetimin yakasını bırakmayacaktır. Uğursuzluk inancı, kıskançlık ve sui zan (kötü zan beslemek)"* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar eğer bir kimsede varsa bunları ne giderir, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Kıskandığın zaman Allah'tan mağfiret dile, kötü zan besleyecek olursan araştırma, bir şeyin uğursuzluğu kanaatine sahip olursan işine devam et."*[36]

[6231] Ebû Dâvûd dedi ki: Zeyd dedi ki: İbn Mes'ud'a gelinerek şöyle soruldu: Filan kişinin işte sakalından şarap damlıyor. Abdullah: Bize tecessüs yapmak yasaklandı. Ama biz herhangi bir şeyi açıkça görecek olursak ondan dolayı sorumlu tutarız.[37] İbn Ebî Hâtim rivayetinde bu kişinin adını vererek, el-Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt olduğunu belirtmiştir.

[6232] İmam Ahmed dedi ki: Ukbe'nin kâtibi Duhayn dedi ki: Ben Ukbe'ye: Bizim şarap içen komşularımız vardır. Ben de onlara güvenlik görevlilerini çağıracağım, onları yakalayıp götürsünler dedim. O: Hayır, böyle yapma, bunun yerine onlara öğüt ver, onları tehdit et, dedi. Duhayn bunu yaptığı halde onlar vazgeçmediler. Bu sefer yine Ukbe'ye gidip şöyle dedi: Ben onlara vazgeçmelerini söylediğim halde vazgeçmediler. Artık ben onlara güvenlik görevlilerini çağıracağım, onları yakalasınlar, dedi. Ukbe ona: Hayır be adam yapma. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Bir mü'minin kusurunu örten bir kimse diri diri gömülmüş bir kız çocuğunu kabrinden diriltmiş gibi olur"* buyururken dinledim.[38] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî, Leys b. Sa'd'ın böylece ve buna yakın olarak naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

---

36 Taberânî, 3727; Heysemi, Mecma, 13046. Senedinde İsmail b. Kays vardır, zayıftır demektedir.

37 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4870. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Zeyd'in babasının adı Vehb'dir.

38 Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 758; Ebû Dâvûd, 4891; Ahmed, IV, 153; İbn Hibbân, 517. Hakkında ihtilaf edilmiş bir hadistir. Şeyh Şuayb el-Arnavud el-İhsan adlı eserde sahih olduğunu belirtirken, Elbani, el-Ehadisu'd-Daife'de 1265 numara ile zikretmiş bulunmaktadır. Hadisin zayıf olduğunu kesinlikle söylemek tartışılır bir konudur. Hasen bir hadis olma ihtimali daha yüksektir ya da hasene yakındır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6233] Süfyân-ı Sevrî, Sevr'den, o Raşid b. Sa'd'dan, o Muâviye'den şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz ki sen insanların gizli kusurlarının peşine takılacak olursan onları bozarsın ya da onları bozmaya çok yaklaşırsın."* Ebu'd-Derdâ dedi ki: Bu Muâviye'nin, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlediği ve Allah'ın da onunla kendisini faydalandırdığı bir sözdür.[39] Bunu Ebû Dâvûd tek başına Sevrî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[6234] Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Cubeyr b. Nufeyr, Kuseyyir b. Murre, Amr b. el-Esved, el-Mikdam b. Madikerib ve Ebû Ümâme, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu naklettiler: *"Şüphesiz ki emir insanlar hakkında şüphelerinden hareketle davranacak olursa onları bozar."*[40]

"Birbirinizin kusurunu araştırmayın." Biriniz diğerinin aleyhine kusur araştırmasın (tecessüs yapmasın). *Tecessüs* çoğunlukla şer hakkında kullanılır. Casus kelimesi de buradan gelir. *Tehassus* ise çoğunlukla hayırlı işlerde olur. Nitekim yüce Allah Yakûb (a.s)'dan şöyle dediğini bize haber vermektedir: *"Oğullarım gidin Yusuf'u ve kardeşini arayın, araştırın (tehassüs edin). Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin."* (Yusuf, 87) Bazen bunların her birisi de şer hakkında da kullanılabilir.

[6235] Nitekim Sahihte sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Tecessüs de yapmayın, tehassus de yapmayın. Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize arkanızı çevirmeyin ve Allah'ın kardeş kulları olun."*[41]

Evzâî dedi ki: Tecessüs bir şeyi araştırmak, tehassüs ise kendisinin bu işinden hoşlanmadıkları halde bir topluluğun konuştuklarını dinlemek yahut onların kapılarına kulak kabartmak demektir. Tedâbur (arka çevirmek) ise alakayı koparmaktır. Bunu kendisinden İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

---

39 Ebû Dâvûd, 4888. Senedi hasendir, Raşid hakkında bazı sözler söylenmiş ise de sika birisidir.

40 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4889. Senedi leyyindir. Cubeyr b. Nufeyr, İbn Murre ve İbnu'l-Esved tabiindendirler. Onların bu şekilde hadis rivayetleri mürseldir. Mikdam ve Ebû Ümâme ise sahabidirler. Buna göre onların bu hadisi rivayetleri mevsuldur. Said b. Amr makbul birisi olmakla birlikte ona Müstedrek, IV, 378'de mutabaatta bulunulmuştur. İbn Ayyaş da kendi hemşehrilerinden (Şamlılardan) rivayet naklettiği hallerde doğru sözlüdür, bu da o rivayetlerden birisidir. Ondan yukarıdakiler de sikadırlar. Buna göre onun rivayet ettiği bu hadis inşallah hasendir.

41 Beş hadis önce kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

"Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın." Bu buyruk gıybeti yasaklamaktadır. Şeriat koyucu gıybetin ne olduğunu açıklamıştır.

[6236] Nitekim Ebû Dâvûd'un rivayet etmiş olduğu hadiste şöyle denilmektedir: Ebû Hureyre dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Gıybet nedir? diye soruldu. O: *"Kardeşinden hoşuna gitmeyecek şekilde söz etmendir"* buyurdu. Eğer benim söylediğim kardeşimde varsa ne dersin, diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Şayet söylediğin onda varsa onun gıybetini yapmış olursun, eğer söylediğin onda yoksa ona iftira etmiş olursun."*[42] Bunu Tirmizî de Kuteybe'den, o ed-Deraverdi'den böylece rivayet etmiş ve: Hasen, sahihtir demiştir. Ayrıca bunu İbn Cerîr, Bundar'dan, o Ğunder'den, o Şu'be'den, o el-Ala'dan diye rivayet etmiştir.

İbn Ömer, Mesruk, Katâde, Ebû İshâk ve Muâviye b. Kurra da böyle demişlerdir.

[6237] Ebû Dâvûd dedi ki: Bize Müsedded tahdis etti, bize Yahyâ, Süfyân'dan tahdis etti, bana Ali b. el-Akmar, Ebû Huzeyfe'den tahdis etti. O Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Safiye'nin şöyle şöyle olması sana yeter dedim. -Müsedded'den başkası: kısa boylu olduğunu kastetmektedir dedi.- Allah Rasûlü: *"Öyle bir söz söyledin ki denizin suyuna karıştırılacak olsa onu dahi karıştırırdı (bozardı)"* buyurdu. (Âişe -r.anhâ-) dedi ki: Bir insanı taklit ettim, Allah Rasûlü: *"Bana şunun şunun verilmesi karşılığında dahi olsa bir insanın taklidini yapmak hoşuma gitmez"* buyurdu.[43] Bunu Tirmizî'de Yahyâ el-Kattan, Abdurrahman b. Mehdi ve Veki'in naklettiği üçü de Süfyân es-Sevrî'den, o Ali b. el-Akmar'dan, o Ebû Huzeyfe Seleme b. Suhaybe el-Erhabi'den, o Âişe'den böylece rivayet etmiştir, hasen sahihtir demiştir.

[6238] İbn Cerîr dedi ki: Hasan b. el-Muharık'ın tahdis ettiğine göre bir kadın Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın yanına girdi, çıkmak için ayağa kalkınca Âişe eliyle Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e -onun kısa olduğunu anlatmak maksadıyla- işaret etti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Onun gıybetini*

42 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4874; Tirmizî, 1934; Ahmed, II, 384, 386. Ravileri Müslim'in ravileridir ama Abdulaziz bir parça leyyindir fakat hadisin şahitleri vardır. Taberî, 31741 numarada buna mutabaatta bulunulmuştur.

43 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4875; Tirmizî, 2502. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

yaptın" buyurdu.[44] Gıybet icma ile haramdır. Maslahatının ağır basması hali dışında hiçbir istisnası yoktur. Cerh ve tadil halinde ve nasihat ederken söylenecek sözler gibi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o günahkâr adam huzuruna girmek maksadıyla izin istemesi üzerine söylediği söz bu türdendir:

[6239] *"İzin verin ona, o aşiretinin ne kötü kardeşidir."*[45]

[6240] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kays kızı Fâtıma'ya Muâviye ve Ebu'l-Cehm'in kendisine Tâlib olması üzerine söylediği sözler de böyledir: *"Muâviye yoksulun tekidir. Ebu'l-Cehm'e gelince, o sopasını omuzundan indirmez."*[46] Bu şekilde değerlendirilebilecek sözlerin hükmü de böyledir. Bunların dışında kalan diğer sözler ise ağır derecede haram hükmündedir. Gıybetten kesin olarak vazgeçmeye dair buyruklar varid olmuştur. Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz ise gıybeti ölmüş bir insanın etini yemeye benzetmiştir. Şu buyruğunda olduğu gibi: *"Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz."* Yani tabiatınız itibariyle böyle bir işi hoş görmeyip, tiksindiğiniz gibi şer'an da bunu (gıybeti) hoş görmeyin ve ondan tiksinin. Çünkü onun cezası bundan daha ağırdır. Bu buyruk ise gıybetten nefret ettirip, uzaklaştırmak ve ondan sakındırmak içindir.

[6241] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı hibeden vazgeçip dönen kişi hakkında da: *"Kustuktan sonra dönüp kusmuğunu geri yiyen köpek gibi"* benzetmesini yapmış ve başında da: *"Kötü örneğin bizimle ilgisi yoktu"*[47] buyurmuştur.

[6242] Sahih hadislerde, hasen hadislerde ve müsnedlerde birden çok yoldan sabit olduğu üzere Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccı hutbesinde şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız birbirinize şu ayınızdaki şu gününüzün, şu beldenizdeki haramlığı gibi haramdır."*[48]

[6243] Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslümanın her şeyi müslümana haramdır:*

---

44 Taberî, 31749. Senedinde Hassan b. Muharık eş-Şeybani vardır, yalnızca İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir, Âişe'ye yetişmemiştir.

45 Buhârî, 6054, 6131; Müslim, 2591/73; Ebû Dâvûd, 4791; Tirmizî, 19960; Ahmed, VI, 38; İbn Hibbân, 3534 Âişe'nin naklettiği bir hadis olarak.

46 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş, daha önce kaynakları gösterilmiştir.

47 Buhârî, 2622. İbn Abbâs'ın naklettiği bir hadis olarak. Son kısmı hadisin baş tarafıdır.

48 Kaynakları daha önce gösterilmiş idi.

Scanned with CamScanner

Malı, ırzı ve kanı. Müslüman kardeşini küçük görmek de kötülük adına bir kimseye yeter."[49] Bunu Tirmizî de Ubeyd b. Esbat b. Muhammed'den, o babasından böylece rivayet etmiş ve: "Hasen, gariptir" demiştir.

[6244] Bize Osman b. Ebî Şeybe de tahdis etti. Ebû Berze el-Eslemi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey dilleriyle iman ettikleri halde imanın kalbine girmediği kimseler. Müslümanların gıybetini yapmayınız. Onların kusurlarının peşine düşmeyiniz. Çünkü onların kusurlarının peşine düşenin de Allah kusurunun peşine düşer. Allah da kimin kusurunun peşine düşerse evinde olsa dahi onu rezil rüsvay eder."*[50] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[6245] el-Berâ b. Âzib'in naklettiği bir hadis olarak da rivayet edilmiştir. Hâfız Ebû Ya'lâ, Müsnedinde dedi ki: el- Berâ b. Âzib dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe verdi. Evlerinde bulunan -yahut perdelerinin arkasında bulunan- kızlara dahi sesini duyurarak şöyle buyurdu: *"Ey diliyle iman edenler topluluğu. Müslümanların gıybetini yapmayınız. Onların kusurlarının peşine düşmeyiniz. Çünkü Müslüman kardeşinin kusurunun peşine düşen bir kimsenin Allah da kusurunun peşine düşer. Allah da kimin kusurunun peşine düşerse evinin içinde bulunsa dahi onu rezil rüsvay eder."*[51]

[6246] İbn Ömer'den gelen başka bir rivayet yolu: Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhim el-İsmaili dedi ki: Nafi'in, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey diliyle iman edip de imanın kalbine nüfuz etmediği kimseler topluluğu! Müslümanların gıybetini yapmayınız, onların kusurlarının arkasına düşmeyiniz. Çünkü Müslümanların kusurlarının arkasına düşen bir kimsenin, Allah da kusurunun arkasına düşer. Allah kimin kusurunun arkasına düşerse evinin içerisinde bulunsa dahi onu rezil rüsvay eder."* Nafi dedi ki: Bir gün İbn Ömer Kâbe'ye baktı ve şöyle dedi: "Ne kadar muazzamsın, senin saygınlığın ne kadar da büyük! Ama and ederim ki mü'minin saygınlığı Allah nezdinde senden büyüktür."[52]

---

49 Müslim, 2564/32; Ebû Dâvûd, 4882; Tirmizî, 1729

50 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4880. Senedi hasendir, şahitleri de vardır.

51 Ceyyiddir. Ebû Ya'la, 1675; Ebû Nuaym, Delailu'n-Nubuvve, 356. Senedi şahitler arasında kavidir.

52 Ceyyiddir. Tirmizî, 2032; İbn Hibbân, 5763. Senedi Evfa b. Dulhum'den ötürü hasendir, şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[6247] Ebû Dâvûd dedi ki: Vakkas b. Rabia'nın naklettiğine göre el-Müstevrid kendisine tahdis etti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Müslüman bir adam(ın gıybetini yapması ve benzeri bir zarar vermesi) sebebiyle bir yemek yiyecek olursa şüphesiz Allah da ona o yemeğin bir benzerini cehennemde yedirecektir. Kim Müslüman bir adam(ın gıybetini yapması ve bu gibi bir zarar vermesi) sebebiyle kendisine bir elbise giydirilecek olursa şüphesiz Allah da ona onun bir benzerini cehennemde giydirecektir. Kim de bir adamın karşısında işitilsin ve riyakârlık olsun diye (ondan bir menfaat ümidiyle) kalkacak olursa şüphesiz Allah da kıyâmet gününde onu işitsinler diye hareket eden ve riyakârlık yapan kimselerin duruşu gibi durduracaktır."*[53] Bunu yalnızca Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[6248] Bize İbn Mûsâffâ tahdis etti, Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Miraca çıkarıldığımda bakırdan tırnakları bulunan ve bu tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim. Bunlar kimlerdir ey Cebrâil, dedim. O: Bunlar insanların etlerini yiyen ve ırzlarına dil uzatanlardır, dedi."*[54] Bunu yalnızca Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Yine bunu bu şekilde İmam Ahmed, Ebu'l-Muğîre Abdulkuddus b. el-Haccac eş-Şami'den böylece rivayet etmiştir.

[6249] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize İsrâ'ya götürüldüğün gece gördüklerini anlat, dedik. Şöyle buyurdu: *"Sonra Allah'ın yarattıklarından erkek, kadın pek çok kimsenin yanından geçirildim. Onlara birtakım adamlar görevlendirilmişti. Bu kimseler onlardan birisinin böğrüne gider, ondan ayakkabı gibi bir parça çıkarır sonra onu onlardan birisinin ağzına koyarlardı. O kimseye: Daha önce yediğin gibi ye, denilir. Ey Muhammed! O bunu yerken -ölümü bulabilse idi- adeta ölümü hisseder. Üstelik bunu yapmak için de o zorlanır. Ben: Ey Cebrâil, bunlar kimlerdir, dedim. O: Bunlar sözleriyle, hareketleriyle başkalarıyla alay edenler ve laf alıp götüren kimselerdir, dedi. (Onlara): "Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz" denilir ve o*

53 Ebû Dâvûd, 4881. Senedinde Bakiyye b. el-Velid vardır, tedlis yapar. Burada da an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Bu sebeple senet zayıftır ama hadisin şahitleri vardır. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 934

54 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4878; Ahmed, III, 244. Senedi Müslim'in şartına göre sahihtir, şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

kendi etini yemek için zorlanacaktır."[55] Bu hadisi (İbn Ebî Hâtim) böylece zikretmiş bulunmaktadır. Biz hadisi uzun uzadıya İsrâ sûresinin tefsirinin başında kaydetmiş bulunuyoruz. Hamd ve minnet duyguları Allah'adır.

[6250] Ebû Dâvûd et-Tayâlisî Müsned'inde dedi ki: Bize Rabî'in, Yezîd b. Enes'ten tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara bir gün oruç tutmalarını ve ben kendisine izin vermeden kimse oruç açmasın, diye emretti. İnsanlar da oruç tuttu. Akşam olunca adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geliyor ve: Ben filan günden beri oruçluyum. Orucumu açmam için bana izin ver diyor, o da oruç açmasına izin veriyordu. Bir başka adam geliyor, o da aynı şeyi söylüyor, oruç açmasına izin veriyordu. Nihayet bir adam geldi ve şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin aile halkından iki hanım şu günden bu yana hep oruçludurlar. Onlara izin ver de oruçlarını açsınlar, dedi. Ondan yüz çevirdi. Sonra tekrar izin istedi. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hayır, onlar oruç tutmuş olmadılar. İnsanların etlerini yiyip tutan bir kimse nasıl oruç tutmuş olabilir? Git, onlara eğer oruçlu iseler kendilerini kusturmalarını emret."* Onlar da emredileni yaptılar. Onların her biri bir sülük kustu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip ona bunu haber verince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer bu sülükler içlerinde olduğu halde ölmüş olsalardı, ateş ikisini de yerdi."*[56] Bu zayıf bir senet ve garip bir metindir.

[6251] Bunu hafız Beyhakî de Yezîd b. Harun'un naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bir adam Ebû Osman en-Nehdi'nin meclisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Ubeyd'den naklen tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in döneminde iki kadın oruç tutmuştu. Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Burada oruç tutmuş iki kadın var, onlar neredeyse susuzluktan ölecekler, dedi. (Ubeyd) dedi ki: Allah Rasûlü ondan yüzünü başka tarafa çevirdi -yahut sustu.- Adam tekrar aynı şeyi söyledi. -Zannederim öyle sıcağında dedi.- Ey Allah'ın Nebîsi! Her ikisi de Allah'a yemin ederim öldüler ya da ölmek üzeredirler, dedi. Allah Rasûlü: *"İkisini de çağır"* buyurdu. İkisi de gelince bir kâse

55 Senedinde adı Umare b. Cuveyn olan Ebû Harun vardır ki zayıf birisidir ama hadis korkutma (terhib) konumundadır. Bu hususta görüldüğü gibi başka hadisler de vardır. Allah en iyi bilendir.

56 Tayalisi, 2107; İbn Ebi'd-Dünya, Samt, 170 ve Zemmu'l-Gıybe, 21. Senedi Yezîd b. Eban er-Rekaşi zayıf olduğu için zayıftır.

Scanned with CamScanner

ya da büyükçe bir kap getirildi, onlardan birisine: *"Haydi kus"* dedi. Kan, irin ve benzeri şeyler kustu. Öyle ki kâsenin yarısını kusmuğuyla doldurdu. Sonra diğerine: *"Haydi kus"* buyurdu. O da kan, irin, et parçası, donmuş kan ve daha benzer şeyler kâseyi dolduracak kadar kustu. Şöyle buyurdu: *"Bunlar Allah'ın kendilerine helal kılmış olduğu şeyleri yemeyerek oruç tuttular ama Allah'ın kendilerine haram kılmış olduğu şeylerle oruçlarını açmış oldular. Biri diğerinin yanına oturdu ve her ikisi de birlikte insanların etlerini yemeye başladılar."*[57] Bunu İmam Ahmed de bu şekilde Yezîd b. Harun ve İbn Adiyy'den, her ikisi Süleyman b. Tirhan et-Teymi'den böylece, bunun gibi ya da buna yakın olarak rivayet etti.

[6252] Sonra bunu Müsedded'in Yahyâ el-Kattan'dan naklettiği bir hadis olarak da rivayet etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Sa'd'dan rivayete göre bir oruç tutmaları emredilmişti. Günün ortasında bir adam geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Filan kadın ve filan kadın çok aşırı bitkinleştiler, dedi. Allah Rasûlü yüzünü ondan başka tarafa çevirdi. Adam iki ya da üç defa aynı şeyleri söyledikten sonra Allah Rasûlü de: *"Onları çağır"* buyurdu. (Allah Rasûlü'ne) büyükçe bir kap yahut bir kâse getir(il)di. Birilerine: *"Kus"* buyurdu. Et, kan, pıhtılaşmış kan ve irin kustu. Diğerine de aynı şeyi söyledi, sonra şöyle buyurdu: *"Bunlar Allah'ın kendilerine helal olduğu şeylerden uzak kalarak oruç tuttular ama Allah'ın kendilerine haram kılmış olduğu şeylerle oruçlarını açtılar. Biri diğerinin yanına gitti ve karınları irinle doluncaya kadar insanların etlerini yiyip durdular."*[58] Beyhakî dedi ki: Evet, bu şekilde Sa'd'dan dedi, ama Ubeyd'den şeklindeki önceki rivayet daha sahihtir.

[6253] Hâfız Ebû Ya'lâ dedi ki: Ebû Hureyre'nin amcasının oğlu Ebu'z-Zubeyr'in, Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Mâiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben zina ettim, dedi. Allah Rasûlü yüzünü ondan başka tarafa çevirdi. Sonunda Mâiz aynı sözlerini dört defa tekrarladı. Beşincisini söyleyince Allah Rasûlü: *"Zina mı ettin?"* dedi. Mâiz: Evet, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki, zinanın ne olduğunu biliyor musun?"* dedi. Mâiz: Evet. Ben bir erkeğin hanımına helal olarak yaptığı şeyi ben ona

57 Zayıftır. Ahmed, V, 431; Ebû Ya'la, 1576; Asbahani, Terğib, 2211; Beyhakî, Delail, VI, 186. Senedi zayıftır, senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır.

58 Zayıftır. Beyhakî, VI, 186. Senedinde yine ismi verilmeyen bir ravi vardır. Ravi hata ederek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı "Ubeyd" yerine "Sad" demiştir. Hangisi olursa olsun senet zayıftır, metin de gariptir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

haram olarak yaptım, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki, böyle demekle neyi istiyorsun?"* buyurdu. Mâiz: Beni tertemiz etmeni istiyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sendeki o şeyi ondaki o şeye milin sürmedanlığın içinde, kova ipinin kuyu içinde kaybolduğu gibi soktun mu?"* buyurdu. Mâiz: Evet, ey Allah'ın Rasûlü! dedi.

(Ebû Hureyre) dedi ki: Bunun üzerine recm edilmesini emretti ve recm edildi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki kişiden birisinin arkadaşına: Allah'ın kusurunu örttüğü şu kimseyi gördün mü? Nefsi bir köpek gibi taşlanıncaya kadar yakasını bırakmadı, diyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir süre yoluna devam ettikten sonra ölmüş bir eşek leşinin yanından geçti ve: *"Filan ve filan kişi nerede? Haydi inin ve bu eşeğin leşinden yiyin"* buyurdu. Adamlar: Allah seni bağışlasın ey Allah'ın Rasûlü! Bu hiç yenir mi? dediler. Allah Rasûlü: *"Andolsun az önce kardeşiniz hakkında söylediklerinizi bu leşten yemekten daha ağırdı. Nefsim elinde olana yemin ederim ki o şu anda cennetin ırmaklarında onların içine dalıp durmaktadır."* buyurdu.[59] Sahih bir senettir.

[6254] İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Kötü kokan bir leşin kokusu etrafa yayıldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu kokunun ne olduğunu biliyor musunuz? Bu insanların gıybetini yapanların kokusudur"* buyurdu.[60]

---

59 Ebû Hureyre'nin amcasının oğlu meçhul olduğundan dolayı zayıftır. Bunu bu senetle Ebû Dâvûd, 4429; Beyhakî, VIII, 227-228'de Ebû Hureyre'nin amcasının oğlundan, o Ebû Hureyre'den böylece rivayet etmiştir. Abdurrezzak da 13340; Ebû Dâvûd, 4428; İbnu'l-Carud, 814; Dârekutnî, III, 196-197; İbn Hibbân, 4399 ve 4400; Beyhakî, VIII, 227 Ebu'z-Zubeyr'den, o Abdurrahman b. es-Sâmit'ten, o Ebû Hureyre'den diye rivayet etmişlerdir. Burada sözü geçen Abdurrahman'a İbn Hadhad denilir. İbn Hadab da denilir. O meşhur birisi değildir. İbn Hibbân sadece sika olduğunu söylemiştir. Hâfız İbn Hacer de Takrib'de: Makbuldür demektedir. Zehebî, Mizan'da kim olduğu bilinmemektedir derken, Buhârî onun için ancak bu hadisi rivayetiyle bilinmektedir demiştir. en-Nebati de Zeylu'l-Kamil'de: Yalnızca bir hadisi rivayetiyle bilinip, durumu pek meşhur olmayan kimseler başlığında meçhul raviler arasındadır demektedir. Hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde olmakla birlikte orada leşten söz edilmemektedir. Buna göre senet zayıftır. Hadis Ebû Hureyre'nin amcasının oğlu Abdurrahman etrafında dönmektedir. O da meçhul birisidir. Allah en iyi bilendir.

60 Ahmed, III, 351; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 732; İbn Ebi'd-Dünya, es-Samt, 216. Senedi zayıftır. Urfuta'nın sika olduğunu yalnız İbn Hibbân söylemiştir. Talha bir parça leyyindir. Ali el-Medini ve Şube: Câbir'den sadece dört hadis dinlemiştir demişlerdir. Derim ki: Bu dört hadisi de Buhârî sahihte rivayet etmiş olup, bu onlardan birisi değildir.

Scanned with CamScanner

[6255] Bir başka rivayet yolu: Abd b. Humeyd Müsnedinde dedi ki: Câbir dedi ki: Bir seferde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Birden çok kötü bir koku geldi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Münafıklardan bir topluluk Müslümanlardan bazı kimselerin gıybetini yaptığı için bu koku etrafa yayıldı."* Belki de: *"İşte bu koku bunun için etrafa yayıldı"* buyurdu.[61]

[6256] Süddî yüce Allah'ın: *"Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?"* buyruğu hakkında dedi ki: Selman el-Farisi'nin dediğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından iki adam ile birlikte bir seferde idi, onlara hizmet ediyor, işlerini görüyor ve yemeklerinden yiyordu. Bir gün insanlar yola koyulmuşken Selman uyuya kalmış ve onlarla birlikte yola düşmemişti. İki arkadaşı onun nerede olduğunu soruşturuyor ve onu bulamıyorlardı. Derken çadırlarını kurdular. Bu arada: Selman -ya da: bu köle- bundan başka bir şey istemiyor. O gelince yemeği hazır, çadırı da kurulmuş görmek istiyor, dediler. Selman gelince onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendilerine yemek istemek üzere gönderdiler. Selman da yanına aldığı kabıyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitti ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Arkadaşlarım beni yanında eğer varsa onlara yemek vermen için gönderdiler, dedi. Allah Rasûlü: *"Arkadaşların yemeği ne yapsın ki? Onlar yemek yemiş bulunuyorlar"* buyurdu. Selman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediklerini gidip onlara haber verdi. Bu sefer ikisi kalkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelerek: Hayır, seni hak ile gönderene yemin ederiz ki biz konakladığımızdan bu yana hiç yemek yemedik, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Siz söylediklerinizle Selman'ı (etini) yemiş oldunuz."* (Selman) dedi ki: Ve: *"Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz"* âyeti nazil oldu. Kendisi de uyuyordu.[62]

[6257] Hâfız Ziya el-Makdisî, el-Muhtare adlı eserinde Habban b. Hilal yoluyla Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etmektedir: Araplar yolcu-

61 Abd b. Humeyd, el-Muntehab, 1028; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 733. Önceki gibi illetlidir, metin gariptir.

62 Mudaldır. ed-Durru'l-Mensur, VI, 102'de belirtildiği üzere İbn Ebî Hâtim, Süddî'den müsned olarak rivayet etmiştir. Hâfız (İbn Hacer) Tahricu'l-Keşşaf, IV, 374'de bunu Salebi senetsiz olarak ve ravisiz olarak zikretmiştir. İbn Ebî Leyla'dan da buna yakın bir rivayet nakledilmiştir demektedir. Haber muttasıl bir senetle rivayet edilmediğinden ötürü zayıftır.

Scanned with CamScanner

luklarda birbirlerine hizmet ederlerdi. Ebû Bekir ve Ömerle birlikte de kendilerine hizmet eden bir adam vardı. İkisi uyuyup, uyandılar ancak bu adam onlara yemeklerini hazırlamamıştı. O çok uykucu birisidir, dediler sonra onu uyandırdılar. Ona: Allah Rasûlü'ne git de Ebû Bekir ve Ömer'in sana selamı var, senden kendilerine yemek vermeni istiyorlar de, dediler. Allah Rasûlü: *"Onlar yemek yediler"* buyurdu. Sonra ikisi gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz ne yedik ki? dediler. O: *"Kardeşinizin etini (yediniz). Nefsim elinde olana yemin ederim ki ben onun etini dişleriniz arasında görüyorum"* buyurdu. Her ikisi de: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim için Allah'tan mağfiret dile deyince, Allah Rasûlü: *"Sizin için Allah'tan mağfiret dilemesini ona söyleyin"* buyurdu.[63]

[6258] Hâfız Ebû Ya'lâ dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünyada iken kardeşinin etini yiyen kimseye Âhirette de onun eti önüne yaklaştırılır ve ona: Sen hayatta iken onu yediğin gibi ölmüşken de onu ye denilir.* -Buyurdu ki:- *Onu yer ve bundan dolayı yüzü, dudakları ve ağzı, dişleri görünecek kadar gerinir ve feryat eder."*[64] Son derece gariptir.

Aziz ve celil olan Allah'ın: *"Allah'tan"* size vermiş olduğu emirlerde ve size yasakladıkları hususunda *"korkun."* Bu hususta onun tarafından gözetildiğinizi bilin ve ondan korkun. *"Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir."* Kendisine tevbe edenlerin tevbelerini çokça kabul eder, kendisine yönelip, yalnızca kendisine yönelenlere merhamet eden *"Rahîmdir."*

---

63 Musannif bunun senedini tamamen kaydetmemektedir. Habban ve yukarısı hepsi sikadırlar. O halde Habban'dan aşağıdakilere bakmalıdır. Metin gariptir. Hatta Ebû Bekir ve Ömer hakkında batıldır. Diğer taraftan bir kimsenin kendisine hizmet eden kişiye "çok uykucudur" demesi gıybet değildir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Huzeyfe ve başkası hakkında söylediği sahih olarak rivayet edilmiştir. Buna benzer bir şey ismi verilmemiş bir adam hakkında da varid olmuştur ama Ebû Bekir ve Ömer hakkında değil. Bunu Ebû Ya'la, 6151; Taberânî, Evsat, 461'de Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet edilmiştir. Senedinde ise Muhammed b. Ebî Humeyd vardır. O da oldukça zayıftır. Bunu Mecma, 13144'de ifade etmiş bulunmaktadır. Ayrıca İbn Mes'ud'un hadisi olarak da rivayet edilmiştir. Bunu da Taberânî, 10092'de rivayet etmiş olup, Mecma', 13145'de: Ravileri Sahih'in ravileridir demiştir. Yüce Allah en iyi bilendir.

64 Mecma, 13129'da belirtildiği gibi Taberânî, Evsat'ta rivayet etmiş, Heysemi: Senedinde İbn İshâk vardır. Tedlis yapan bir ravidir. Ayrıca kendisini tanımadığım kimse de vardır demektedir. Muhtemelen hadis Ebû Ya'la'nın el-Müsnedu'l-Kebîr'indedir çünkü ben onu sağir'inde bulamadım. Heysemi de kaynak olarak onu göstermemiştir.

Scanned with CamScanner

İlim adamlarının cumhuru şöyle demektedir: İnsanların gıybetini yapan kimsenin tevbe etme yolu şudur: Bu işten vazgeçecek ve kesinlikle bir daha dönmemeyi kararlaştıracak. Geçmişte yaptıklarına pişmanlık duyması şart mıdır? Bu hususta görüş ayrılığı vardır. Bir diğer şart ise gıybetini yaptığı kimseden helallık dilemelidir. Başkaları ise ondan helallık dilemesi şartı yoktur çünkü bunu kendisine bildirecek olursa yaptıklarını bilmemesine nispetle belki de daha fazla rahatsız olacaktır. Bu durumda onun izlemesi gereken yol daha önce kendisini yerdiği meclis ve konumlarında taşıdığı güzelliklerle onu över, imkânına ve gücüne göre yapılan gıybetini reddeder. Böylelikle bu hali onun öbür halinin karşılığı olur.

[6259] Nitekim İmam Ahmed böyle demiştir: Sehl b. Muaz b. Enes el-Cuheni babasından, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bir mü'mini onu ayıplayan bir münafığa karşı koruyan kimse için Allah kıyâmet gününde onun etini cehennem ateşinden koruyacak bir melek gönderir. Bir mü'mini kötülemek isteği ile ona iftirada bulunan kimseyi de Allah o söylediğinin vebalinden kurtuluncaya kadar cehennem köprüsü üzerinde tutar."*[65] Aynı şekilde bunu Ebû Dâvûd da Abdullah b. el-Mubarek'in böylece buna yakın olarak naklettiği bir hadis olarak nakletmiştir.

[6260] Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Câbir b. Abdullah ve Ebû Talha b. Sehl el-Ensârî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Saygı duyulması gereken hakları çiğnenen, şeref ve haysiyeti küçük düşürülen Müslüman bir kimseyi yardım etmeden terk edip, bırakanı Allah da mutlaka kendisine yardım etmeyi seveceği yerlerde yardımsız bırakır. Namus, şeref ve haysiyetinin küçük düşürüldüğü, saygı duyulması gereken haklarının çiğnendiği bir yerde Müslüman bir kimseye yardım eden kişiye de mutlaka yüce Allah, Allah'ın kendisine yardımcı olmasını istediği yerlerde Allah ona yardım eder."*[66] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

---

65 Ebû Dâvûd, Ahmed, III, 441. Senedi zayıftır. İbn Maîn, Sehl b. Muaz'ın zayıf olduğunu söylemiştir. Iraki de Tahricu'l-İhya, II, 206'da zayıf olduğunu belirtmektedir. Son bölümlerinin şahitleri vardır. Bk. et-Terğib, 4190-4192

66 Ebû Dâvûd, 4884; Ahmed, IV, 30; İbn Ebi'd-Dünya, es-Samt, I, 240. Senedi İsmail b. Beşir'in meçhul oluşu dolayısıyla zayıftır. Hadis Zaifu Ebî Dâvûd, 1040 numarada yer almaktadır.

Scanned with CamScanner

Bir Erkek ve Bir Dişi:

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13. Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi birbirinizle tanışasınız diye uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şereflinız en takvalı olanınızdır. Muhakkak Allah en iyi bilendir. Her şeyden haberdar olandır.

Tefsiri:

Yüce Allah insanlara kendilerini tek bir candan yaratmış olduğunu, ondan da eşini var ettiğini haber vermektedir. Bunlar da Âdem ile Havva'dır. Sonra onları uluslara (şuûb) ayırdı. Uluslar ise kabilelerden daha geniştir. Kabilelerden sonra da fasile, aşiret, imaret ve fahiz ve daha benzeri alt gruplar gelir.

Şuubdan kastın Arap olmayanların kavimleri (ulusları) olduğu, kabilelerden kastın ise Arapların kolları olduğu söylenmiştir. Nitekim esbat (sıbtlar) da İsrâiloğullarının kollarıdır. Ben Ebû Ömer b. Abdilberr'in el-İnbah adlı eseri ile el-Kasdu ve'l-Emem fi Marifeti Ensabi'l-Arabi ve'l-Acem adlı eserlerden bir araya getirdiğim bağımsız bir mukaddimede bu hususları özetlemiş bulunuyorum. Bütün insanların çamur olarak Âdem ve Havva'ya nispetleri bakımından şerefleri eşittir. Onlar ancak dini hususlarda farklı faziletlere sahip olurlar. Bu da Allah'a itaat ve onun Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) uymaktır.

Bundan dolayı yüce Allah gıybeti yasaklayıp, insanların birbirlerini küçük görmelerini yasakladıktan sonra beşer olmaları itibariyle birbirlerine eşit olduklarına dikkat çekmek üzere: *"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi birbirinizle tanışasınız diye uluslara ve kabilelere ayırdık"* buyurmaktadır. Yani bundan maksat aralarında tanışmanın gerçekleşmesidir. Çünkü onların her biri kendi kabilesine mensuptur.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Birbirinizle tanışasınız diye"* buyruğu hakkında: Filan oğlu filan şu şu kavimden ya da şu şu kabiledendir denilmesi buna örnektir, demiş, Süfyân es-Sevrî de: Himyerliler neseplerini aşiretlerine bağlıyorlar, Hicaz Arapları da kabilelerine nispet ediyorlardı, diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

[6261] Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Akrabalık bağlarınızı gözeteceğiniz kadarıyla neseplerinizi öğreniniz. Çünkü akrabalık bağını gözetmek aile arasında bir sevgi, malda bir zenginlik, ecelde bir geciktirme (ömrün uzamasına sebep)tir."*[67] Sonra Tirmizî: "Gariptir, biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz" demektedir.

"Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şereflîniz en takvalı olanınızdır" buyruğu da şu demektir: Sizin yüce Allah nezdinde fazilet ve üstünlüğünüz soy sopla değil, takva iledir. Buna dair Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de çok sayıda hadis varid olmuştur.

[6262] Buhârî (r.h) dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: İnsanların en şereflisi kimlerdir? diye soruldu. O: *"Allah katında en şereflileri en takvalı olanlarıdır"* buyurdu. Soranlar: Biz sana bunu sormuyoruz, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O halde insanların en şereflisi Allah'ın halili (İbrâhim)'in oğlu Allah'ın nebîsi (İshâk)'ın oğlu Allah'ın nebîsi (Yakûb)'un oğlu Allah'ın nebîsi Yusuf'tur."* Soranlar tekrar: Sana bunu sormuyoruz, dediler. Allah Rasûlü: *"Siz bana Arapların madenleri hakkında mı soruyorsunuz?"* buyurdu. Onlar: Evet deyince, Allah Rasûlü: *"Cahiliye döneminde en hayırlı olanlarınız fakih olmaları şartıyla İslam döneminde de en hayırlılarınızdır"* buyurdu.[68] Bunu Buhârî birkaç yerde çeşitli yollardan Abde b. Süleyman'dan diye rivayet ettiği gibi Nesâî de bunu tefsir de Ubeydullah b. Ömer el-Umeri'den böylece rivayet etmiştir.

[6263] Başka bir hadis: Müslim (r.h) dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Muhakkak Allah sûretlerinize ve mallarınıza bakmaz ama o kalplerinize ve amellerinize bakar."*[69] İbn Mâce de bunu Ahmed b. Sinan'dan, o Kesir b. Hişam'dan böylece rivayet etmiştir.

[6264] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine dedi ki: *"Dikkat et, şüphesiz ki sen ne kırmı-*

67 Tirmizî, 1979. Ravileri Abdulmelik b. İsa dışında sika ve tanınan ravilerdir. O da Takrib'de belirtildiği üzere makbul birisidir. Son bölümünün çokça şahidi vardır. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 276

68 Buhârî, 3353

69 Daha önce Hac sûresi 37. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

zı tenli birisinden, ne siyah tenli birisinden daha hayırlı değilsin. Allah takvası ile ona üstün olma halin müstesnâ"[70] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[6265] Başka bir hadis: Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Muhammed b. Habib b. Hiraş el-Asarî babasından tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Müslümanlar kardeştir, kimsenin kimseye takva ile olması dışında bir üstünlüğü yoktur."*[71]

[6266] Başka bir hadis: Ebû Bekr el-Bezzâr Müsnedinde dedi ki: Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hepiniz Âdem'in oğullarısınız, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Atalarıyla övünen birtakım kimseler ya bu işten vazgeçecekler yahut Allah için onlar pislik böceğinden bile daha değersiz olacaklardır."*[72] Sonra (Bezzâr) biz bunu Huzeyfe'den ancak bu yoldan biliyoruz, demektedir.

[6267] Başka bir hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Mekke'nin fethedildiği gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), devesi Kasva üzerinde tavaf yaptı. Elindeki bastonuyla rükünleri istilam etti. Mescitte devesini çöktürecek yer bulamadığından ötürü tavaf edenlerin elleri üzerine indi. Sonra devesini alıp Batnu'l-Mesil'e çıkardı ve devesi orada çöktürüldü, sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineği üzerinde onlara bir hutbe verdi. Allah'a layık olduğu üzere hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Şüphesiz Allah sizden cahiliye taassubunu, atalarıyla böbürlenmeyi gidermiştir. İnsanlar iki türdür ya takva sahibi iyi, Allah nezdinde kerim (şerefli ve değerli) bir adamdır yahut bedbaht, Allah nazarında değersiz, günahkâr bir adamdır. Muhakkak yüce Allah: "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi birbirinizle tanışasınız diye uluslara ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz, en takvalı olanınızdır. Muhakkak Allah en iyi bilendir, her şeyden haberdar olandır"*

70 Ahmed, V, 158; Heysemi, Mecma, 13078'de: Ravileri Bekir b. Abdullah el-Müzeni dışında sikadırlar. O Ebû Zerr'den hadis dinlememiştir demektedir. Buna göre senet zayıftır ama bunun Ebû Said'in rivayet ettiği ve Bezzâr'ın 2044 ve 3583'de zikrettiği bir şahidi bulunmaktadır. Heysemi, 13079'da: Bezzâr'ın ravileri Sahih'in ravileridir demiştir. Bu hususta daha başka hadisler de vardır.

71 Senedi oldukça zayıftır. Taberânî, 3547; Heysemi, Mecma', 13080'de: Abdurrahman b. Amr metruktur demektedir. Birden çok kişi de yalancı olduğunu söylemiştir. Hâfız İbn Hacer, el-İsabe, II, 18'de bu metruk bir isnattır demektedir.

72 Bezzâr, 2043, 3584; Heysemi, Mecma, 13089'da: Senedinde el-Hasan b. el-Huseyn el-Urani vardır. Zayıf bir ravidir demektedir ama hadisin çok sayıda şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

buyurmaktadır." Sonra Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Evet, ben bu sözlerimi söylüyorum. Kendim için ve sizin için de Allah'tan bağışlanma diliyorum."*[73] Bunu bu şekilde Abd b. Humeyd de Ebû Asım ed-Dahhâk b. Mahled'den, o Mûsâ b. Ubeyde'den böylece rivayet etmiştir.

[6268] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin bu nesepleriniz kimsenin onlara sövmesi için değildir. Hepiniz Âdem'in çocuklarısınız. Ölçek dolacağı kadar dolmuştur. Siz onu daha fazla dolduramazsınız. Din ve takva ile olması dışında, kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur. Kişiye de (kötü olmak için) ağzının bozuk, cimri ve çirkin işler yapan kimse olması da yeter."*[74]

[6269] Bunu İbn Cerîr de Yunus'tan, o İbn Vehb'den, o İbn Lehia'dan böylece rivayet etmiştir. Onun da lafzı şöyledir: *"İnsanlar Âdem ve Havva'dandırlar. Ölçek dolacağı kadar dolmuştur, onu daha fazla dolduramazlar. Şüphe yok ki Allah kıyâmet gününde size şanınızı, şerefinizi, soyunuzu sopunuzu sormayacaktır. Allah katında en şereflinizen takvalı olanınızdır."*[75] Bu hadis Kütüb-i Sitte'den hiçbirisinde bu yoldan yer almamıştır.

[6270] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Leheb'in kızı Durre'nin kocası Abdullah b. Amîra, Ebû Leheb'in kızı Durre'den şöyle dediğini naklet-mektedir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde iken bir adam kalkıp ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi insan hayırlıdır? dedi. Allah Rasûlü: *"İnsanların en hayırlısı Kur'ân'ı en iyi okuyup bilenleridir. Aziz ve celil olan Allah'a karşı en takvalı olanlarıdır, aralarında iyiliği en çok emredip, münkerden alıkoyanları ve akrabalık bağını gözetenleridir"* buyurdu. [76]

[6271] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyadan hiçbir şeye hayran olmadı. Takva sahibi bir kişi dışında da hiçbir kimseye hayran olmadı.[77] Bunu Ahmed (r.h) tek başına rivayet etmiştir.

---

73 Senedinde Mûsâ b. Ubeyd er-Rebezi vardır. Zayıf bir ravidir ama hadisin kendileriyle güçlendiği şahitleri vardır.

74 Ahmed, IV, 145; Taberânî, XVII, 295. Senedinde İbn Lehia vardır. Zayıf bir ravidir ama hadisin şahitleri bulunmaktadır.

75 Taberî, 31772. Senedi bir önceki gibidir.

76 Ahmed, VI, 432. Senedi leyyindir. Şerik hakimlik makamına gelince hafızası bozuldu, Simak hakkında da tenkitler yapılmıştır.

77 Ahmed, VI, 69; Ebû Ya'la, 4552. Âişe'nin naklettiği bir hadis olarak. Senedinde İbn

Scanned with CamScanner

"Muhakkak Allah en iyi bilendir. Her şeyden haberdar olandır." Yani O sizi çok iyi bilir, işlerinizden haberdardır, dilediğine hidayet verir, dilediğini saptırır, dilediğine merhamet eder, dilediğini azaplandırır, dilediğini dilediği kimseye üstün kılar. O bütün bu hususlarda Hakîmdir, Alîmdir, Habîrdir.

İlim adamları arasından nikâhta denkliği şart görmeyip, din dışında bir şart kabul etmeyenler bu âyet-i kerimeyi ve bu hadis-i şerifleri delil göstermişlerdir. Çünkü yüce Allah: *"Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şerefliniz en takvalı olanınızdır"* buyurmaktadır.

Diğerleri ise fıkıh kitaplarında zikredilmiş daha başka deliller dolayısıyla farklı kanaattedirler. Biz bunların bir kısmını "Kitabu'l-Ahkâm" adlı eserimizde zikretmiş bulunuyoruz. Allah'a hamd ederiz, minnet duygularımız yalnız Onadır.

Taberânî'nin Abdurrahman'dan rivayet ettiğine göre o Haşim oğullarından bir adamı: Ben insanlar arasında Rasûlullah'a en yakın olanım, dediğini işitince Abdurrahman ona: Senden başkası sana göre ona daha yakındır, senin ise ondan nesebin vardır, diye cevap verdi.

Îmân Ettik Diyenler:

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا ۖ قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ
الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ
شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا
فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ
عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ
أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

Lehia vardır ki cumhur onun zayıf olduğunu söylemiştir. Heysemi, Mecma, 13081'de o leyyin birisidir, geri kalan ravileri sikadırlar demektedir.

Scanned with CamScanner

14. Bedevi Araplar: "İman ettik" dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve rasûlüne itaat edersiniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir.

15. Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir.

16. De ki: "Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Halbuki Allah göklerde ve yerde bulunanları bilir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

17. Onlar İslâm'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: "Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz.

18. Muhakkak Allah göklerle yerin gizliliklerini bilir. Allah yapmakta olduklarınızı çok iyi görendir.

Tefsiri:

Yüce Allah İslam'a girer girmez iman henüz kalplerinde iyice yer etmeden iman etmek makamına vardıkları iddiasında bulunan Bedevi Arapların tutumlarını kabul etmeyerek şöyle buyurmaktadır: *"Bedevi Araplar: İman ettik dediler. De ki: Siz iman etmediniz fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir."* Bu âyet-i kerimeden imanın İslam'dan -ehl-i sünnet ve'l-cemaatin benimsediği üzere- daha özel olduğu hükmü çıkarılmıştır. Buna Cibril hadisi de delildir. O önce İslam'a, sonra imana, sonra ihsana dair soru sordu. Bu soru soruşunda da daha genel olandan, daha özel olana sonra ondan da özel olana yükseldi.

[6272] İmam Ahmed dedi ki: Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas babasından (Sa'd b. Ebî Vakkas'tan) şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazı adamlara maldan bir şeyler verdi, onlardan bazılarına da hiçbir şey vermedi. Sa'd: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen filana ve filana verdin ama, filana o mü'min olduğu halde hiçbir şey vermedin, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yahut Müslüman olduğu halde"* buyurdu. Sa'd sözünü üç defa tekrar etti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Yahut Müslüman olduğu halde"* buyuruyordu. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben*

Scanned with CamScanner

birtakım kimselere bir şeyler vermekle birlikte onlardan daha çok sevdiğim bir kimseye hiçbir şey vermiyorum. Çünkü yüzleri üzere ateşe dökülmelerinden korkuyorum."[78] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Zührî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Görüldüğü gibi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müslüman ile mü'min arasında fark gözetmektedir. İşte bu da imanın İslam'dan daha özel olduğuna delildir. Biz bu hususu delilleri ile Sahih-i Buhârî'nin İman Bölümünün şerhinin baş taraflarında açıklamış bulunmaktayız. Hamd ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

İşte bu hadiste sözü edilen o adamın münafık olmayıp, Müslüman olduğuna delildir. Çünkü Allah Rasûlü ona bir şeyler vermeyip, kendisini içinde bulunduğu İslam ile baş başa bırakmıştır. Yine bu, bu âyet-i kerimede sözü edilen Bedevi Arapların münafık olmadıklarına, ancak onların henüz imanın kalplerinde iyice sağlamlaşmamış Müslüman kimseler olduklarına delildir ama onlar kendileri adına ulaşmış bulundukları bir makamdan daha yüksek bir makamı iddia ettiler, bu hususta onlara edep öğretilmiş oldu. İşte İbn Abbâs'ın, İbrâhim Nehaî'nin, Katâde'nin açıklamalarının anlamı budur. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Bizim bunu söylememizin sebebi de şudur: Buhârî (r.h) bu bedevilerin imanı açığa vuran münafıklar oldukları kanaatini benimsemiştir oysa böyle değillerdi.

Said b. Cubeyr, Mücâhid ve İbn Zeyd'den de onların şanı yüce Allah'ın: *"Fakat teslim olduk deyin"* buyruğu hakkında şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Yani bizler öldürülmek ve esir edilmek korkusu ile teslimiyet gösterdik, demektir. Mücâhid dedi ki: âyet Esed b. Huzeyme oğulları hakkında inmiştir. Katâde de: âyet imanlarını ileri sürerek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e minnet eden bir topluluk hakkında inmiştir demektedir.

Sahih olan ise onların kendileri adına iman makamına vardıkları iddiasında bulunmakla birlikte, henüz o makama varmamış oldukları için kendilerine edep öğretilen ve henüz bu makama ulaşmadıkları öğretilen kimseler olduklarıdır. Şayet münafık olsalardı mutlaka azarlanır ve teşhir edilirlerdi. Tıpkı Berae (Tevbe) sûresinde münafıkların söz konusu edildiği gibi, ama bunlara sadece onları tedib maksadıyla: *"Deki siz iman etmediniz fakat tes-*

78 Buhârî, 27; Müslim, 150; Ebû Dâvûd, 4683; Nesâî, VIII, 103, 104; Ahmed, I, 167

Scanned with CamScanner

lim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir." Yani henüz sizler imanın hakikatine ulaşmadınız, denildi.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederseniz amellerinizden"* amellerinizin ecir ve mükâfatından *"herhangi bir şeyi eksiltmez"* tastamam verir. Bu da yüce Allah'ın: *"Amellerinden de bir şey eksiltmeyiz."* (Tûr, 21) buyruğu gibidir.

"Çünkü Allah" kendisine tevbe edip, dönen kimseler için *"mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir."*

"Mü'minler" yani kâmil mü'minler *"ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen"* yani şüphe ve tereddüt de etmeyen, imanları sarsılmayan aksine tek bir hal olarak katıksız tasdik üzere sebat gösteren *"sonra da malları ve canları ile Allah yolunda cihad eden"* yani Allah'a itaat uğrunda, onun rızası için canlarını ve en değerli mallarını cömertçe veren *"kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir."* Onlar kendilerinin mü'min olduklarını söylediklerinde doğru söyleyenlerdir. Yoksa din adına zahiren söylenen sözün dışında hiçbir şeye sahip olmayan kimi bedevilerin yaptıkları gibi değildir.

[6273] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünyada mü'minler üç gruptur: Allah'a ve Rasûlü'ne iman ettikten sonra asla şüphe ve tereddüde düşmeyip Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihat edenler ile insanların malları ve canları hususunda kendilerinden emin olup, güven besledikleri kimseler sonra da tamah edeceği bir şeyi görüp de sırf aziz ve celil olan Allah için onu terk eden kimsedir."*[79]

Şanı yüce Allah'ın: *"De ki: Dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz"* buyruğu: Siz ona kalplerinizde olanı mı bildiriyorsunuz? Demektir. *"Halbuki Allah göklerde ve yerde bulunanları bilir."* Göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar hiçbir şey bundan küçük ya da büyük olsun Ona gizli kalmaz. *"Allah her şeyi çok iyi bilendir."*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar İslam'a girdiler diye sana minnet ediyorlar."* Yani Bedevi Araplar Müslüman oldukları için Rasûlullah

79 Ahmed, III, 8, h. no: 10666. Senedi zayıftır, iki illeti vardır. Birincisi Rişdin b. Sâd olup, metruk birisidir. İkincisi Derrac zayıftır. Özellikle Ebu'l-Heysem'den rivayetinde böyledir. Bu da onlardan birisidir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyup, ona yardım ettikleri için minnet ediyorlar. Yüce Allah onların bu hallerini reddederek şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin"* çünkü bunun faydası ancak size döner. Bu hususta asıl Allah size minnet eder. *"Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz"* bu iddianızda *"doğru söyleyen kimseler iseniz."*

[6274] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn günü ensara şöyle demişti: *"Ey ensar topluluğu! Ben sizleri dalalette olan kimseler olarak görüp, Allah benimle size hidayet vermedi mi? Sizler dağınık kimseler iken Allah benimle sizleri kaynaştırmadı mı? Sizler fakir iken Allah benimle sizleri zenginleştirmedi mi?"*[80] Allah Rasûlü bunlardan her birini söyledikçe onlar: Allah ve Rasûlü'nün üzerimizdeki lütuf ve minneti çok daha büyüktür, diyorlardı.

[6275] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Esed oğulları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz Müslüman olduk. Halbuki Araplar seninle savaştığı halde biz seninle savaşmadık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bunun üzerine: *"Bunların fıkıhları (bilgileri) oldukça azdır ve şeytan onların dilleri üzere konuşuyor."* buyurdu. Sonra da *"Onlar İslam'a girdiler diye sana minnet ediyorlar. De ki: Müslüman oldunuz diye bana minnet etmeyin. Bilakis sizi imana muvaffak etti diye Allah size minnet eder. Eğer siz doğru söyleyen kimseler iseniz"* âyeti nazil oldu. Sonra (Bezzâr) dedi ki: Biz bunun ancak bu yoldan rivayet edildiğini biliyoruz. Ebû Avn Muhammed b. Ubeydullah'ın da Said b. Cubeyr'den bu hadisten başka bir hadis rivayet ettiğini de bilmiyoruz.[81]

Sonra yüce Rabbimiz bütün kâinatı bildiğini, yaratılmışların bütün amellerini gördüğünü tekrar haber vererek: *"Muhakkak Allah göklerle yerin gizliliklerini bilir. Allah yapmakta olduklarınızı çok iyi görendir"* buyurmaktadır.

Hucurât sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd ve minnet yalnız Allah'adır. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan yalnız O'dur.

---

80 Daha önce Enfâl sûresi 63. âyetin tefsirinde geçti.

81 Senedi hasendir. Ravileri sikadır. Nesâî, Tefsir, 539'da başka bir yoldan rivayet etmiştir. Onun senedinde ise Atâ b. es-Saib vardır. Onunla itibar edilmeye uygundur. Ayrıca bunun çeşitli şahitleri de vardır. Bk. Şevkani, bu âyetin tefsiri -benim tahricim ile-

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

KÂF SÛRESİ

[45 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Bu sûre sahih olan kanaate göre Mufassal bölümünün başıdır. Bu bölümün Hucurât'tan başladığı da söylenmiştir. Avamın söylediği Mufassal'ın Amme (Nebe)'den başladığı görüşünün ise bir dayanağı yoktur. Bildiğimiz kadarıyla muteber ilim adamlarından bunu söyleyen olmamıştır. Bu sûrenin Mufassalın başı olduğunun delili ise Ebû Dâvûd'un Süneninde Kur'ân'ın hiziplere (bölümlere) ayrılması babında naklettiği rivayettir. O bundan sonra şöyle demektedir:

[6276] Bize Müsedded tahdis etti, bize Kurran b. Temmam tahdis etti. Bize Abdullah b. Said Ebû Said el-Eşecc de tahdis etti. Bize Ebû Halid Süleyman b. Hayyân -bu lafız onun lafzıdır- Abdullah b. Abdurrahman b. Ya'lâ'dan tahdis etti. O, Osman b. Abdullah b. Evs'ten, o dedesinden nakletti. -Abdullah b. Said hadisi rivayetinde: Evs b. Huzeyfe dedi.- Sonra her ikisi ittifakla dedi ki: Sakif heyeti ile birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldik. Ahlâf (denilen antlaşmalılar) Muğîre b. Şu'be'nin misafiri oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mâlik oğullarını da kendisine ait bir çadıra yerleştirdi. Müsedded dedi ki: (Evs b. Huzeyfe) Sakif'ten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna çıkan heyet arasında bulunuyordu. (Evs) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her gece yatsıdan sonra bize gelir, bizimle konuşurdu.

Ebû Said dedi ki: Ayakta o kadar uzun dururdu -ki ağırlığını bir ayaktan ötekine verip, değiştiriyordu.- Çoğunlukla bize anlattığı ise kavmi Kureyş'ten çektikleri idi. Sonra da şöyle diyordu: "O zamanki halimiz -Müsedded: Mekke'de iken... dedi- şimdiki gibi değildi. Biz zayıf düşürülmüş kimseler-

Scanned with CamScanner

dik, güçsüz bırakılmış kimselerdik. Medine'ye çıkıp geldikten sonra da savaş bizimle onlar arasında değişip duruyordu. Bazen biz onlara karşı zafer kazanırdık, bazen onlar bize karşı zafer kazanırlardı."

Sonra bir gece yanımıza önceden geldiği gece vakitlerine göre gecikerek geldi. Biz: Bu gece yanımıza gelmekte geciktin, dedik. O: "Kur'ân'dan mutat olarak okuduğum bölümüm kalmıştı onu tamamlamadan gelmek hoşuma gitmedi" buyurdu. Evs dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına Kur'ân-ı Kerim'i nasıl bölümlere ayırıyorsunuz, dedim. O: Üç (sure), beş, yedi, dokuz, onbir ve onüç sûre olarak. Ayrıca Mufassal bölümünü de tek başına okuruz, dedi.[82] Bunu İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Ebû Halid el-Ahmer'den böylece rivayet etmiştir. İmam Ahmed de bunu Abdurrahman b. Mehdi'den, o Abdullah b. Abdurrahman b. Ya'lâ et-Taifi'den böylece rivayet etmiştir.

Bu husus böylece bilindiğine göre bizler (Fâtiha'dan sonra) kırk sekiz sûre sayacak olursak onlardan sonraki sûre Kaf sûresidir. Bunu şöylece açıklayalım: Üç sûre Bakara, Âl-i İmrân ve Nisâ sûreleri. Beş sûre: Mâide, En'âm, A'râf, Enfâl ve Berae (Tevbe) sûreleri. Yedi sûre: Yunus, Hûd, Yusuf, Ra'd, İbrâhim, Hicr ve Nahl sûreleri. Dokuz sûre: Subhan (İsrâ), Kehf, Meryem, Tâhâ, Enbiyâ, Hac, Mü'minun, Nûr ve Furkân sûreleri. Onbir sûre: Şuarâ, Neml, Kasas, Ankebût, Rûm, Lokman, Secde, Ahzâb, Sebe, Fâtır ve Yâsin sûreleri. On üç sûre: Sâffât, Sâd, Zümer, Gafir (Mü'min), Ha, Mim Secde (Fussilet), Ha, Mim, Ayn, Sin, Kaf (Şura), Zuhruf, Duhân, Câsiye, Ahkâf, Kıtal, Fetih ve Hucurât sûreleridir. Bundan sonra ise sahabenin (Allah hepsinden razı olsun) dedikleri gibi Mufassal hizbi (bölümü) gelir. Böylelikle bu bölümün başının Kaf sûresi olduğu muayyen olarak tespit edilmiş olur, bizim de söylediğimiz budur. Hamdimiz Allah'adır, lütuf ve minnet Onadır.

[6277] İmam Ahmed dedi ki: Ömer b. el-Hattab, Ebû Vakid el-Leysî'ye: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram namazlarında ne okurdu? diye sordu. O: Kaf sûresi ile Ikterabet (Kamer) sûrelerini (okurdu), dedi.[83] Bunu Müs-

82 Ebû Dâvûd, 1393; İbn Mâce, 1345; Ahmed, IV, 343. Senedi leyyindir. Abdullah b. Abdurrahman'ın zayıf olduğunu söyleyenler olduğu gibi, başkaları sika olduğunu söylemiştir. Osman'ın sika olduğunu yalnız İbn Hibbân ifade etmiştir. Birden çok kişi ondan rivayet nakletmiştir. Hâfız İbn Hacer, Takrib'de: Makbuldür demektedir. Hadis Zaifu Ebî Dâvûd, 297'de kaydedilmiştir.

83 Müslim, 891; Ebû Dâvûd, 1154; Tirmizî, 534; Nesâî, III, 183-184; İbn Mâce, 1282; Ahmed, V, 217-218; İbn Hibbân, 2820

Scanned with CamScanner

lim ve dört Sünen sahibi Mâlik'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Müslim'in bir rivayetinde Fuleyh, Damra'dan, o Ubeydullah'tan, o Ebû Vakid'den şöyle dediğini nakletti: Ömer bana sordu... deyip hadisin geri kalanını zikretti.

[6278] Başka bir hadis: Ahmed dedi ki: Harise kızı Ümmü Hişam dedi ki: Bizim tandırımız ile Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tandırı iki sene -yahut bir yıl ve birkaç ay- aynı idi. Ben *"Kaaf, çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki"* sûresini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ağzından başka bir kimseden öğrenmedim. O bu sûreyi her Cuma günü insanlara hutbe verdiği vakit minber üzerinde okurdu.[84] Bunu Müslim de İbn İshâk'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[6279] Ebû Dâvûd dedi ki: el-Haris b. en-Numan'ın kızı dedi ki: Ben Kaaf sûresini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizzat ağzından başka kimseden ezberlemedim. O her Cuma bu sûreyi okuyarak hutbe verirdi. O dedi ki: Bizim tandırımız ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tandırı birdi.[85] Müslim, Nesâî ve İbn Mâce de bu şekilde Şu'be'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Anlatılmak istenen şu ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûreyi bayram ve Cuma gibi büyük toplantılarda okurdu. Çünkü bu sûre yaratmanın başlangıcını, ölümden sonra dirilişi, amel defterlerinin verilişini, Allah'ın huzuruna varışı, kalkışı, hesabı, cenneti, cehennemi, sevabı, cezayı, teşvik ve korkutmayı ihtiva eder. Allah en iyi bilendir.

Kur'ân-ı Mecîd:

قٓ وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْمَجِيدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُوٓا۟ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ
ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا شَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٢﴾ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۖ ذَٰلِكَ رَجْعٌۢ
بَعِيدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ ٱلْأَرْضُ مِنْهُمْ ۖ وَعِندَنَا كِتَٰبٌ حَفِيظٌۢ
﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوا۟ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِىٓ أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴿٥﴾

84 Müslim, 873, h. 52; Ahmed, VI, 436

85 Müslim, 873, h. no: 1; Ebû Dâvûd, 1100; Nesâî, Tefsir, 540; Ahmed, VI, 435

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Kaaf, çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki;

2. Hayır, onlar içlerinden bir uyarıp, korkutan geldi diye hayret ettiler de kâfir oldular: "Bu şaşılacak bir şeydir" dediler.

3. Biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı? Bu uzak bir dönüştür.

4. Biz yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir. Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap da vardır.

5. Hayır, hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. O sebepten onlar pek karışık bir iş içindedirler.

Tefsiri:

"Kaaf" daha önce sûrelerin baş taraflarında yer aldığı belirtilen hecâ (alfabe) harflerinden birisidir. Tıpkı yüce Allah'ın: "Sa'd, Nun, Elif, Lam, Mim, Ha, Mim, Ta, Sin" ve benzeri buyruklar gibidir. Bunu Mücâhid ve başkaları ifade etmiştir. Bizler bunlar hakkında Bakara sûresinin baş taraflarında burada tekrara gerek kalmayacak şekilde açıklamalarda bulunduk.

Seleften bazılarından onların: *"Kaaf"* yeryüzünün tamamını kuşatan Kaf adındaki bir dağdır, demişlerdir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır ama bu bazı kimselerin İsrâiloğullarından öğrendiği hurafelerden birisi gibi görünüyor. Buna sebep ise bu gibi kimselerin tasdik de edilmeyen, yalanlanmayan hususlarda onlardan rivayet nakletmenin caiz olduğu kanaatine sahip olmalarıdır. Bana göre bu ve benzeri rivayetler onların zındıklarından bazılarının uydurmalarıdır. Onlar böylelikle insanlar aleyhine dinlerini içinden çıkılmaz bir hale sokuyorlar. Nitekim bu ümmet arasında da âlimlerinin, hafızlarının (hadis bilenlerinin) ve imamlarının oldukça yüksek değerlerine ve aradan fazla bir zaman da geçmemiş olmasına rağmen Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına hadisler uydurulmuştur. İsrâiloğulları ümmetine gelince, bu kadar uzun zaman geçip aralarında münekkid hafızların azlığı, içki içmeleri, âlimlerinin sözleri yerlerinden tahrif edip oynatmaları, Allah'ın kitaplarının ve âyetlerinin değiştirilmesi ile birlikte onlar hakkında bu gibi hususlar nasıl söz konusu olmaz?

[6280] Şeriat koyucu İsrâiloğullarından: *"İsrâiloğullarından rivayet naklediniz. Bunda bir beis yoktur."*[86] buyruğu ile aklın mümkün gördüğü husus-

86 A'râf sûresi 190. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

lar ile ilgili olarak caiz kabul etmiştir. Akılların imkânsız gördüğü ve doğru olmadığına hüküm verdiği zannı galip ile de (yüksek ihtimalle de) yalan olduğu anlaşılan hususlara gelince, onlar bu türden değildir. Allah en iyi bilendir.

Selef müfessirlerinden pek çoğu aynı şekilde haleften de büyükçe bir kesim Kur'ân azimuşşanın tefsiri hususunda kitap ehlinden çokça hikâyeler nakletmiş bulunmaktadır. Fakat onların haberlerine ihtiyacımız yoktur. Bundan dolayı Allah'a hamd ederiz, minnet duyarız. Hatta İmam Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim er-Râzî (r.h) burada senedi sahih olmayan İbn Abbâs'tan gelen garip bir rivayet naklederek şöyle demektedir: Bize babam tahdis etti, İbn Abbâs dedi ki: Allah bu arzın arkasında onu kuşatan bir deniz yaratmıştır. Sonra bu denizin arkasında kendisine Kaf adı verilen bir dağ yaratmıştır. Dünya seması ise onun üzerine oturtulmuştur. Sonra yüce Allah bu dağın arkasından bu yerin yedi misli bir yer yaratmıştır. Sonra onun arkasından o yeri kuşatan bir deniz yaratmıştır sonra onun arkasından yine ona ikinci semanın Kaf'ı denilen ve o semanın da üzerinde yükseldiği Kaf adında bir dağ yaratmıştır. Böylece İbn Abbâs yedi yer, yedi deniz, yedi dağ ve yedi sema saydı ve dedi ki: İşte yüce Allah'ın: *"Deniz de ardından yedi deniz daha ona katılsa"* (Lokman, 27) buyruğu bunu anlatmaktadır.[87]

Bu rivayetin senedinde kopukluk vardır. İbn Ebî Talha'nın, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: "Kaf" buyruğu hakkında o yüce Allah'ın isimlerinden birisidir şeklindeki rivayetine ve Mücâhid'den, o heca harflerinden bir harftir. Yüce Allah'ın: "Sa'd, Nun, Ha, Mim, Ta, Sin, Elif, Lam, Mim" ve benzeri harfler gibidir şeklindeki açıklamaları İbn Abbâs'tan diye nakledilen bu rivayetin doğru olma ihtimalini oldukça uzak bir ihtimal olarak ortaya koymaktadır.

Maksadın Allah'a yemin olsun iş olup bitmiştir şeklinde olduğu ve yüce Allah'ın "kaf" lafzının sözün geri kalan ve söylenmemiş kısmına delalet ettiği de söylenmiştir. Şairin şu mısrasında olduğu gibi:

قلت لها: قفي فقالت: قاف

Ben ona dur dedim, o da kaf dedi.

87 Bu rivayet İbn Abbâs'tan sahih olarak gelmemiştir. Ebû Hâtim ve Muhammed b. İsmail arasında munkatıdır. Yine senette Leys b. Ebî Süleym vardır. O hadis rivayetinde zayıftır. Rivayet reddolunması gereken İsrâiliyattandır.

Scanned with CamScanner

Ancak bu tefsir, su götürür çünkü ifadede bu şekilde bir hazf (zikretmeyiş) ona dair bir delilin bulunması halinde söz konusu olur. âyet-i kerimede sadece bu harfin zikredilmesiyle bu denilen anlam nasıl anlaşılabilir.

"Çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki" yani *"önünden de, arkasından da batılın kendisine erişemediği, hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiş olan"* (Fussilet, 42) Kur'ân-ı Azimuşşan'a yemin olsun ki!

Müfessirler buradaki yeminin cevabının ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir. İbn Cerîr bazı nahivcilerden cevabının yüce Allah'ın: *"Biz yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir. Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap da vardır"* (Kaaf, 4) buyruğu olduğunu nakletmektedir. Ancak bu su götürür bir cevaptır.

Aksine yeminin cevabı yeminden sonraki sözün muhtevasıdır. O da nübüvveti ispatlamak, ölümden sonra dirilişi ispatlayıp, açıklamak, muhakkak gerçekleşeceğini ortaya koymaktır. Yeminin lafzan cevabı verilmemiş olsa bile böyledir. Esasen, bu Kur'ân-ı Kerim'deki yeminlerin birçoğunda böyledir. Daha önce yüce Allah'ın: *"Sâd, çok şerefli Kur'ân'a andolsun aksine kâfirler büyüklük taslamakta ve muhalefet etmektedirler."* (Sa'd, 1-2) buyruğunda geçtiği gibi. Burada da böylece: *"Kaaf, çok şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki, hayır kendilerine içlerinden bir uyarıp, korkutan geldi diye hayret ettiler ve kâfir oldular. Bu şaşılacak bir şeydir dediler"* buyurmaktadır.

Yani kendilerine insanlardan bir rasûl gönderilmesine şaşırıp kaldılar. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurulmaktadır: *"İçlerinden bir adama: İnsanları uyar diye vahiy göndermemiz insanlar için şaşılacak bir şey midir ki?"* (Yunus, 2) Yani bu şaşılacak bir şey değildir. Yüce Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlar arasından da. Sonra yüce Rabbimiz onların ölümden sonra dirilişe hayret ettiklerini, onun gerçekleşmesini uzak bir ihtimal olarak gördüklerini haber vermek üzere: *"Biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı bu uzak bir dönüştür"* yani onlar şöyle diyorlar: Biz ölüp çürüdükten, kemiklerimiz, eklemlerimiz ayrılıp toprağa dönüştükten sonra, evet bunlar olduktan sonra yeniden böyle bir yapıya ve böyle bir oluşuma dönmemiz nasıl mümkün olabilir?

"Bu uzak bir dönüştür." Yani gerçekleşmesi uzak bir iştir. Bunun da anlamı onların böyle bir şeyin imkânsız olduğuna ve gerçekleşmeyeceğine

Scanned with CamScanner

inanmalarıdır. Yüce Allah ise onlara cevap olmak üzere: *"Biz yerin onlardan neyin eksilteceğini muhakkak bilmişizdir"* buyurmaktadır. Yani cesetleri çürüyünce cesetlerinden ne yediğini biz biliyoruz. Bedenlerin dağılıp nereye gittikleri ve sonuçta ne hale geldikleri bizim için gizli saklı değildir.

"Yanımızda çok iyi tespit eden bir kitap da vardır." Yani bunu iyi tespit eden bir kitap bulunmaktadır. Buna göre ilim kapsamlıdır. Kitapta da aynı şekilde her bir şey tam anlamıyla tespit edilmiştir.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Biz yerin onlardan neyi eksilteceğini muhakkak bilmişizdir"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yaptığını nakletmektedir: Yani yerin etlerinden, tenlerinden, kemiklerinden, saçlarından neler yediğini biliyoruz. Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve başkaları da böyle açıklamışlardır. Sonra yüce Allah onların küfürlerinin, inatlarının ve uzak olmayan bir şeyi uzak bir ihtimal olarak görmelerinin sebebini beyan buyurmak üzere: *"Hayır, hak kendilerine geldiğinde onu yalanladılar. O sebepten onlar pek karışık bir iş içindedirler"* buyurmaktadır.

Yani hakkın dışına çıkan herkesin durumu budur. O her ne söylerse haktan uzak düşer, bu sebeple söyledikleri batıldır.

Merîc (pek karışık); birbiriyle tutarsız, birbiriyle çatışan, birbirine karışan ve bünyesinde kötü şeylerin karıştığı şey demektir. Yüce Allah'ın: *"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür"* (Zâriyât, 8-9) buyruğuna benzemektedir.

Göğe Bakmazlar mı Hiç?:

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾

Scanned with CamScanner

6. Peki, onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip süslediğimize bakmadılar mı ki? Hem onun hiçbir yarığı da yok.

7. Yeri de yayıp döşedik, ona sabit dağlar bıraktık ve orada göze hoş gelen her çiftten bitkiler bitirdik.

8. Dönen her kul için basiretini açması, ibretle tefekkür etmesi için.

9. Ve biz gökten bereketli su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilen taneler bitirdik.

10. Ve tomurcukları üst üste binmiş, büyük ve yüksek hurma ağaçları da.

11. Kullara rızık olmak üzere ve biz onunla ölmüş bir ülkeyi dirilttik. İşte çıkış da böyledir.

Tefsiri:

Yüce Allah gerçekleşmesini uzak görüp hayret ettiklerinden daha büyük ve muazzam olan şeyleri kendisiyle ortaya çıkarmış olduğu muazzam kudretine kullarının dikkatlerini çekerek: *"Peki, onlar üstlerindeki göğe onu nasıl bina edip"* kandillerle (yıldızlarla) *"süslediğimize bakmadılar mı ki? Hem onun hiçbir yarığı da yok."* Mücâhid: Hiçbir çatlağı yok, diye açıklarken, başkası onun deliği, gediği yok. Başkaları da yarılıp, çatlamış bir tarafı yok, diye açıklamıştır. Anlamlar birbirine yakındır.

Bu buyruk yüce Allah'ın: *"O tabaka tabaka yedi gök yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi gözü çevir de bak, bir çatlak görecek misin? Sonra gözü tekrar çevir bak, göz hor ve hakir, yorulmuş olarak yine sana dönecektir."* (Mülk, 3-4) buyruğu gibidir. Yani göz herhangi bir kusur ya da bir eksik göremeyerek (kusur bulmaktan yana) bitkin düşecektir.

"Yeri de yayıp döşedik." Yeri genişlettik ve döşek gibi yaydık. *"Ona sabit dağlar bıraktık."* Böylelikle yerin üzerindekilerle sallanıp, çalkalanmamasını sağladık. O bütün yönlerinden etrafını kuşatmış su akımı üzerinde karar kılmıştır.

"Ve orada göze hoş gelen" bütün ekin, meyve, nebat ve çeşitlerden *"bitkiler bitirdik."*; *"Her şeyden de çift çift yarattık, iyi düşünürsünüz diye."* (Zâriyât, 49) (buyruğu gibidir)

Scanned with CamScanner

"Göze hoş gelen" görünüşü güzel demektir.

"Dönen her kul için, basiretini açması ibretle tefekkür etmesi için" yani göklerin ve yerin yaratılışını, onlarda yaratılmış olan muazzam belgeleri görmek, hem basireti açar, hem de *munib* yani Allah'a boyun eğen, Ondan korkan ve Ona çok dönen, yönelen her bir kul için bir delâlet ve bir öğüttür.

"Ve biz gökten bereketli" yani faydalı *"bir su indirdik. Onunla bahçeler"* bağlar, bahçeler ve benzerleri *"ve biçilen taneler"* yani tanesi maksat olarak gözetilen ve saklanan ekinler *"bitirdik."*

"Ve tomurcukları üst üste binmiş" sıra sıra dizilmiş *"büyük ve yüksek"* İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Süddî ve başkaları uzun boylu diye açıklamışlardır. *"Hurma ağaçları da; kullara"* yani yaratılmışlara *"rızık olmak üzere ve biz onunla ölmüş bir ülkeyi dirilttik."* Bu, üzerinde ekin olmadığı için hareketsiz bulunan yerdir. Üzerine su inince sarsılır, kabarır ve göze hoş gelen çiçek ve daha başka her türlü çiftten bitirir ve göz bunların güzelliklerine hayran kalır. Halbuki bütün bunlardan önce orada bitki diye bir şey yoktu. Birden sarsılıp, yeşeriverir. İşte bu ölümden ve helak olduktan sonra dirilişe bir misaldir. Allah ölüleri işte böyle diriltir. Duyu organlarıyla Allah'ın müşahede olunan bu kudreti ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin inkâr ettiklerinden daha büyüktür. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."* (Mü'min, 57); *"Peki, göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki o her şeye güç yetirendir."* (Ahkâf, 33); *"Onun âyetlerinden biri de yeri kupkuru görmendir. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır ve kabarır. Onu dirilten şüphesiz ki ölüleri de dirilticidir. Çünkü O her şeye kadirdir."* (Fussilet, 39)

. Yeni Bir Yaratılış:

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ
وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ
كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي
لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

Scanned with CamScanner

12. Onlardan önce Nûh kavmi, Ress ashabı ve Semud kavmi de yalanlamışlardı.

13. Âd, Firavun ve Lut'un kardeşleri de;

14. Eyke ashabı ve Tubba' kavmi de. Bunların hepsi rasûlleri yalanladı da benim azabım hak oldu.

15. İlk yaratmakta acizlik mi gösterdik? Fakat onlar yeni yaratıştan şüphe ve tereddüt içindedirler.

Tefsiri:

Yüce Allah Kureyş kâfirlerini benzerleri, onlar gibi ve onları andıran kendilerinden önceki yalanlayıcıların başına saldığı dünya hayatındaki türlü intikam ve can yakıcı azaplar (ve benzerleri) ile tehdit etmektedir. Nûh kavmi ve yüce Allah'ın kendilerine azap olarak gönderdiği yeryüzünün tamamını kaplayan suda boğulmak gibi.

Ayrıca *"Ress ashabı"*nın kıssaları daha önceden Furkân sûresinde geçmişti. *"Semud kavmi de yalanlamışlardı. Âd, Firavun ve Lut'un kardeşleri de."* Maksat onun kendilerine gönderilmiş olduğu Sedum ve onun etrafındaki kasabalarda yaşayan ahali olan onun ümmetidir. Yüce Allah onları nasıl yerin dibine geçirdiğini, yaşadıkları topraklarını oldukça kötü kokan bir göle dönüştürdüğünü, küfürleri, azgınlıkları ve hakka aykırı duruşlarından dolayı böyle yaptığını hatırlatmaktadır.

"Eyke ashabı" Şuayb (a.s)'ın kavmidir.

"Ve Tubba' kavmi de." Bu da Yemenli Tubba'dır. Duhân sûresinde onun durumu ile ilgili olarak yaptığımız açıklamalar ayrıca onları burada tekrar etmemize gerek bırakmamaktadır. Hamdimiz yalnız Allah'adır. Şükür Onadır.

"Bunların hepsi rasûlleri yalanladı." Bu ümmetlerin her biri ve sözü geçen bu nesiller kendilerine gönderilen rasûllerini yalanladılar. Bir rasûlü yalanlayan ise bütün rasûlleri yalanlamış demektir. Nitekim yüce Allah: *"Nûh kavmi rasûlleri yalanladı."* (Şuarâ, 105) buyurmaktadır. Halbuki Nûh kavmine sadece bir rasûl gelmişti ama onlar esas itibariyle bütün rasûller dahi kendilerine gelmiş olsaydı onları yalanlayacaklardı.

"Benim de azabım hak oldu." Yani yüce Allah'ın yalanlamaları dolayısıyla kendilerini tehdit etmiş olduğu azap ve ibretli cezanın onları bulması

Scanned with CamScanner

hak oldu. O halde muhatapların da onların başına gelen musibetin bir benzerinin gelmesinden sakınmaları gerekmektedir. Onlar da öncekilerin yalanladığı gibi kendi rasûllerini yalanladılar.

"İlk yaratmakta âcizlik mi gösterdik?" Yani yaratmayı ilk olarak gerçekleştirdiğimizde bizim acizliğimizi mi gördüler ki yaratmayı tekrar yeniden gerçekleştirmekten yana şüphe içinde bulunuyorlar?

"Fakat onlar yeni yaratıştan şüphe ve tereddüt içindedirler." Buyruğun anlamı şudur: İlkin yaratmak bizi aciz bırakmadığı gibi yeniden yaratmayı tekrar etmek ondan daha da kolaydır. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27); *"Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek dedi. Onları ilk defa yaratan kim ise onları diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir de."* (Yâsin, 78-79)

[6281] Daha önce de kaydedildiği gibi Sahihte şöyle buyurmaktadır: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Âdemoğlu: Beni ilkin yarattığı gibi bir daha iade etmeyecektir, diyerek bana eziyet ediyor. Halbuki ilk olarak yaratmak, benim için ne kadar kolay ise onu tekrar yeniden yaratmak (ondan) daha zor değildir."*[88]

Şah Damarından Daha Yakın:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ
مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ وَجَاءَتْ
سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ فِي
الصُّورِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ
وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ
فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

88 Hadisin kaynakları daha önce Rûm sûresi 27. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

16. Andolsun ki insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız.

17. Unutma ki, sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden iki melek vardır.

18. O, bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır.

19. Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelmiş olacaktır. Kendisinden nefret edip, kaçtığın şey işte budur.

20. Sûr'a da üfürülmüş olacak. İşte bu korkutulan gündür.

21. Herkes beraberinde bir sürücü ve bir şahit bulunduğu halde gelecektir.

22. Andolsun sen bundan gaflet içinde idin. Şimdi senden perdeni kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz, insanın yaratıcısı olması itibariyle insan üzerindeki kudretini, ilmiyle onun bütün hal ve durumlarını kuşattığını hatta Âdemoğlunun nefislerinin hayır ve şer türünden vesveselerini dahi bildiğini haber vermektedir.

[6282] Sahihte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Şüphesiz Allah ümmetimin nefislerinin içinden geçirdiği vesveselerini, sözlü olarak dile getirmedikçe yahut (gereğince) amel etmedikçe affetmiştir."*[89]

Yüce Allah'ın: *"Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız"* buyruğundan kastı ise yüce Allah'ın meleklerinin, insana şah damarının kendisine yakınlığından daha da yakın olduğunu anlatmaktadır. Bunu Allah'ın ilmi olarak tevil eden kimseler hulul yahut ittihat anlamını gerektirmemesi için bir kaçış olarak bu yorumu yapmıştır. Hulul ve ittihat ise icma ile reddedilmiştir. Yüce Allah ondan yüce ve mukaddestir. Şu kadar var ki lafız (ayetin lafızları) bunu gerektirmemektedir. Çünkü yüce Allah: Ben ona şah damarından daha yakınım buyurmamaktadır. O: "Zaten Biz ona şah damarından daha yakınız"

89 Buhârî, 2528. Daha önce Bakara, 284'te geçti.

Scanned with CamScanner

buyurmaktadır. Tıpkı ölüm halinde olan kimse hakkındaki şu buyruğunda olduğu gibi: *"Evet, o zaman biz ona sizden daha yakınız fakat göremezsiniz."* (Vâkıa, 85) Burada da kastettiği onun melekleridir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Şüphe yok ki o zikri Biz indirdik, onu koruyacak olan elbette biziz."* (Hicr, 9) buyurmaktadır. Zikri yani Kur'ân'ı yüce Allah'ın izniyle melekler indirmiştir. Aynı şekilde melekler de yüce Allah'ın kendilerine verdiği güç ve kudret ile insana kendi şah damarından daha yakındırlar. Çünkü şeytanın insanı etkilemesi ve ona telkinde bulunması gibi meleğin de insanı etkilemesi ve ona telkini vardır. Nitekim o doğru sözlü ve doğruluğu da tasdik edilmiş olan da:

[6283] *"Şeytan Âdemoğlunun içinde kanın aktığı gibi akar."*[90] buyurmuştur.

Bundan dolayı yüce Allah da burada: *"Unutma ki sağında ve solunda oturan, yaptıklarını tespit eden"* insanın amelini yazan *"iki"* melek *"vardır. Onu gözetlemektedir"*, buyurmaktadır.

"O" yani Âdemoğlu *"bir söz söylemeyiversin"* bir kelime konuşmayıversin *"mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır."* Yani mutlaka o sözü görüp gözetleyen ve bunun için hazır olarak bekleyip, onu yazan, tek bir kelimeyi, tek bir hareketi dahi ihmal etmeyen biri vardır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Halbuki şüphe yok ki üzerinizde bekçiler, çok şerefli yazıcılar vardır. Onlar ne yaparsanız bilirler."* (İnfitâr, 10-12) buyurmaktadır. İlim adamları melek her sözü mü yazar -ki bu Hasan ve Katâde'nin görüşüdür- yoksa -İbn Abbâs'ın dediği gibi- ancak sevap ve cezayı gerektiren hususları mı yazar, hususunda farklı iki görüşe sahiptirler. âyetin zahiri birincisini gerektirmektedir. Çünkü şanı yüce Allah'ın: *"O bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır"* buyruğunun genel kapsamı bunu gerektirmektedir.

[6284] İmam Ahmed dedi ki: Bilal b. el-Haris el-Muzeni dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz adam -nereye ulaşacağını hiç düşünemediği- yüce Allah'ın razı olacağı bir söz söyler. Yüce Allah da o sözüne karşılık ona huzuruna çıkacağı güne kadar rızasını (hoşnutluğunu) yazar. Yine adam -nereye ulaşacağını hiç düşünemeden- yüce Allah'ı gazaplandıran bir söz söyler. Yüce Allah da o sözüne karşılık olarak onun üzerine*

90 Kaynakları daha önce gösterilmiştir.

Scanned with CamScanner

huzuruna çıkacağı güne kadar gazabını yazar." (Ravilerden Amr) dedi ki: Alkame de şöyle derdi: Bilal b. el-Haris'in rivayet ettiği bu hadis söylemek istediğim ne kadar çok sözümü söylemeyi engellemiştir (bir bilseniz).[91] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Muhammed b. Amr'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Tirmizî: "Hasen, sahihtir" demiştir. Hadisin Sahihte de şahidi vardır.

Ahnef b. Kays dedi ki: Sağdaki melek hayrı yazar ve o soldaki meleğin amiridir. Kul bir günah işledi mi ona: Bekle, o yüce Allah'a istiğfar edecektir deyip, onu yazmamasını söyler. Şayet Allah'tan mağfiret dilemezse onu yazar. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Hasan-ı Basrî de *"Sağında ve solunda oturan"* âyetini okuyup dedi ki: Ey Âdemoğlu, senin önünde bir sahife açılmış, senin üzerine şerefli iki melek görevlendirilmiş bulunuyor. Bunların biri senin sağında, diğeri solundadır. Sağında bulunan melek hasenatını tespit eder, solunda bulunan da seyyiatını (günahlarını) yazar. Artık istediğini yap, az ya da çok amel et. Nihayet ölecek olursan sahifen katlanır, boynuna dolanarak seninle birlikte kabrine konur. Kıyamet günü kabrinden çıkacağın zamana kadar orda kalır. İşte yüce Allah bunun için: *"Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitap açarız. Oku kitabını! Bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin, (deriz)."* (İsrâ, 13-14)

Sonra (Hasan-ı Basrî) diyor ki: Allah'a yemin ederim ki, kendini hesaba çekmek için yine seni görevlendirmekle hakkında tam adalet yapmış bulunmaktadır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"O bir söz söylemeyiversin mutlaka onun yanında görüp gözetlemeye hazır biri vardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Hayır ya da şer türünden konuştuğu her şeyini yazar. Hatta onun: Yedim içtim, gittim geldim, gördüm sözlerini dahi yazar. Nihayet Perşembe günü gelince sözleri ve ameli arz edilir. Onda hayır ya da şer bulunanlar bırakılır, diğerleri atılır. İşte yüce Allah'ın: *"Allah dilediğini siler ve bırakır, ana kitap ise onun nezdindedir."* (Ra'd, 39) buyruğu bunu anlatmaktadır.

---

91 Kaynakları daha önce Hucurât sûresi 2. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

Rivayet edildiğine göre Ahmed hastalandığı vakit inliyordu. Tâvûs'tan: Melek inlemeyi dâhil her şeyi yazar sözü kendisine ulaşınca ölene kadar İmam Ahmed bir daha inlemedi. (r.h)

Şanı yüce Allah'ın: *"Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelmiş olacaktır. Kendisinden nefret edip kaçtığın şey işte budur"* buyruğuna gelince: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ey insan, ölüm sarhoşluğu sana hakkı getirmiş olacaktır. Yani sana daha önce hakkında şüphe ettiğin o kesin gerçeği açıp gösterecektir. *"Kendisinden nefret edip kaçtığın işte budur."* Yani işte senin kendisinden kaçtığın şey, sana gelmiş bulunuyor. Ondan kaçamazsın, kurtulamazsın, başka bir yere gidip uzaklaşamazsın.

Müfessirler yüce Allah'ın: *"Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelmiş olacaktır. Kendisinden nefret edip kaçtığın şey işte budur"* buyruğunda muhatabın kim olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Sahih olan ise buna muhatabın insan olması itibariyle insanın kendisidir. Buna muhatabın kâfir olduğu söylendiği gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür.

Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Babam ölüm döşeğinde iken yanında idim. Başı ucunda oturuyordum. Derken onu bir baygınlık aldı, ben de durumuma uygun olarak şu beyiti okudum:

من لا يزال دمعه مُقَنَّعا فإنه لا بد مرةً مدفوق

Devamlı gözyaşını tutan bir kimse

Mutlaka bir gün gelir onu hızlıca boşaltır.

Âişe dedi ki: Başını kaldırdı ve kızcağızım böyle değil, durum yüce Allah'ın dediği gibidir: *"Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelmiş olacaktır. Kendisinden nefret edip kaçtığın şey işte budur"* buyruğunu okudu.

Bize Halef b. Hişam'ın da tahdis ettiğine göre Ebû Bekr (radıyallâhu anh) ağırlaşınca Âişe (radıyallâhu anhâ) geldi ve durumuna uygun gördüğü şu beyiti okudu:

لعمرك ما يغني الثراء عن الفتى إذا حشرجت يوما وضاق بها الصدر

Yemin olsun ki kişiye servetinin faydası olmaz

Bir gün (ruhun teslimi sırasındaki) hırıltı gelip de o hırıltı göğse sığmayınca.

Scanned with CamScanner

Ebû Bekir yüzünü açtı ve: Hayır, öyle değil bunun yerine: *"Derken ölüm baygınlığı hak olarak gelmiş olacaktır. Kendisinden nefret edip kaçtığın şey işte budur"* de, dedi.

Ebû Bekr es-Sıddîk'ın siretinde onun vefatını söz konusu ederken bunun çok sayıdaki rivayet yolunu zikretmiş bulunmaktayım. -Allah ondan razı olsun-

[6285] Sahihte sabit olduğu üzere Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölüm halinde baygın düşünce yüzünden teri siliyor ve: *"Subhanallah, şüphesiz ki ölümün baygınlıkları vardır"* buyuruyordu.[92]

"Kendisinden nefret edip kaçtığın şey işte budur" buyruğu hakkında iki görüş vardır. Birincisine göre buradaki (ما) edatı ismu mevsul'dur. Yani senin kendisinden uzaklaştığın, kaçıp kurtulmaya çalıştığın şey işte gelip seni bulmuş ve senin alanına konaklamış bulunuyor demek olur. İkinci görüşe göre ise bu nefy edatıdır. Yani sen bundan zaten kaçamazdın, başka tarafa gidip kurtulamazdın, demek olur.

[6286] Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr'de şöyle demektedir: Semura (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ölümden kaçanın misali yere borcu olup da yerin borcunu kendisinden istediği tilkinin misaline benzer. Bu tilki (borcundan kaçmak için) koşmaya başlar. Nihayet koşmaktan yorulup, bitkinleşince yuvasına girer. Yer de kendisine: Ey tilki borcumu ver, der. Bu sefer yine yuvasından çıkıp hızlıca koşmaya başlar. Onun bu hali boynu kopup, ölünceye kadar devam eder."*[93]

Bu temsilin muhtevası da şudur: Tilkinin yerden ayrılması, başka bir tarafa gidip ondan kurtulması mümkün olmadığı gibi, insan için de ölümden kaçış ve kurtuluş yoktur.

---

92 Buhârî, 6510. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği bir hadis olarak daha önce de geçti.

93 Zayıftır. Taberânî, 6922; Ukayli, IV, 200; Muaz b. Muhammed el-Huzeli'den ötürü illetli olduğunu belirtmiş ve su götürür bir rivayettir, bunu merfu olarak rivayetinde ona mutabaat eden olmamıştır demektedir. Zehebî, Mizan, 2157'de Hafs b. Ömer el-Cuddi'nin biyografisinde bu hadisi zikrettikten sonra Ezdi'den, o (Hafs) hadisleri oldukça münker olan birisidir dediğini nakletmektedir. Sonra Ukayli bunu müsned olarak bir başka yoldan Semura'dan mevkuf olarak kaydedip, doğrusunun bu olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

Şanı yüce Allah'ın: *"Sur'a da üfürülmüş olacak. İşte bu korkutulan gündür"* buyruğuna gelince: Sur'a üflemeye dair hadis ile ilgili açıklamalar[94] korku ve dehşete kapılma, baygın düşme, ölümden sonra dirilişe dair açıklamalar önceden geçti. Bütün bunlar ise kıyâmet gününde olacaktır.

[6287] Hadis-i şerifte zikredildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Boynuzun sahibi (Sura üfleyecek olan İsrâfil) boynuzu ağzına koymuş, alnını eğip kendisine izin verilmesini beklemişken nasıl rahat olabilirim?"* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Nasıl diyelim? diye sordu. O: *"Hasbunallah ve ni'me'l-vekil: Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir, deyiniz"* buyurdu. Huzurunda bulunanlar da: Hasbunallah ve ni'me'l-vekil dedi.[95]

"Herkes beraberinde bir sürücü ve bir şahit bulunduğu halde gelecektir." Yani Allah'ın huzuruna onu sürecek bir sürücü ve yaptıkları ile hakkında şahitlikte bulunacak bir şahit ile gelecektir. Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd böyle demişlerdir. Mutarrif, Eşca'ın azatlısı Ebû Câfer'den, o Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletmektedir: Sürücü melektir, şahit ise ameldir. Dahhâk ve Süddî de böyle demişlerdir.

Avfî de İbn Abbâs'tan: Sürücü meleklerdendir, şahit insanın kendisidir. O kendisi hakkında şahitlik edecektir, demiştir. Dahhâk b. Müzahim de bu açıklamayı yapmıştır.

İbn Cerîr yüce Allah'ın: *"Andolsun sen bundan gaflet içinde idin. Şimdi senden perdeni kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir"* buyruğundaki bu hitaptan maksat hakkında üç farklı görüş nakletmektedir:

1. Bu sözlerin muhatabı kâfir olacaktır. Bunu Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir. Dahhâk b. Müzahim ve Sâlih b. Keysan da bu görüştedir.

2. Bu hitaptan maksat, iyi ve kötü herkestir. Çünkü dünyaya göre Âhiret uyanıklıktır, dünya da uyku gibidir. İbn Cerîr'in tercih ettiği budur. O bunu ayrıca Huseyn b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbâs'tan diye rivayet etmiştir.

---

94 Daha önce kaynakları yeteri kadar gösterilmişti.

95 Kaynakları daha önce Âl-i İmrân sûresi 173. âyetin ve Kehf sûresi 99. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

3. Bu sözün muhatabı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Zeyd b. Eslem ve oğlu bu kanaattedir. Onların görüşüne göre de anlam şu olur: Bu Kur'ân sana vahyedilmeden önce sen onu bilmiyordun. Biz de bunu sana indirmek sûretiyle üzerindeki perdeyi kaldırdık ve artık bugün gözün pek keskindir.

Ancak ifadelerin bağlamından anlaşılan buna uygun değildir. Aksine hitap, insan olması itibariyle insanın kendisinedir. Buna göre yüce Allah'ın buyruğundan maksat şudur: *"Andolsun sen bundan"* bugünden yana *"gaflet içinde idin. Şimdi senden perdeni kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir."* Yani oldukça güçlü görmektedir. Çünkü kıyâmet gününde herkesin basireti, gözü açılacaktır. Dünyada kâfir olanlar dahi kıyâmet gününde dosdoğru yol üzere olacaklardır ama bunun kendilerine hiçbir faydası olmaz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bize gelecekleri günde nasıl işitirler, ne biçim görürler?"* (Meryem, 12); *"Günahkârları Rablerinin huzurunda başlarını eğip: 'Rabbimiz gördük, işittik artık bizi geri döndür, salih amel işleyelim gerçekten biz inandık' diyecekleri vakit bir görsen."* (Secde, 12)

Atın Kâfiri Cehenneme:

وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ
﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ
فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِن
كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم
بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

23. Beraberinde olan der ki: "Benim yanımdaki işte hazırdır.

24. Atın cehenneme oldukça inatçı her kâfiri;

25. O hayrı alabildiğine engelleyen zalim ve şüpheci olanı;

26. O kimse ki, Allah ile birlikte başka bir ilâh edinendir. Şimdi ikiniz onu şiddetli azaba atın.

27. Arkadaşı diyecek ki: "Rabbimiz, onu ben azdırmadım, fakat o derin bir sapıklık içinde idi.

Scanned with CamScanner

28. Buyuracak ki: "Benim huzurumda çekişmeyin. Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim.

29. Benim yanımda söz değiştirilmez ve ben kullara asla zulmedici de değilim.

Tefsiri:

Yüce Allah, Âdemoğlunun ameli ile görevli olan meleğin durumunu haber vererek kıyâmet gününde hakkında yaptıklarına göre şahitlik edeceğini bildirmekte ve onun: *"Benim yanımdaki işte hazırdır"* diyeceğini haber vermektedir. Yani bu fazlasız ve eksiksiz olarak hazırlanmış ve huzura getirilmiştir.

Mücâhid dedi ki: Bu, sürücü meleğin sözüdür. O: İşte bu benim kendisi üzerine görevlendirdiğim Âdemoğludur, onu huzura getirdim, diyecek. İbn Cerîr ise bunun hem sürücü meleği, hem de şahidi kapsayan bir buyruk olması görüşünü tercih etmiştir. Elbette ki bu görüşün de bir açıklaması ve güçlü bir tarafı vardır.

İşte o vakit şanı yüce Allah da yarattıkları arasında hak ile hükmedecek ve: *"Atın cehenneme, oldukça inatçı her kâfiri"* buyuracaktır. Nahiv bilginleri yüce Allah'ın: "(أَلْقِيَا): (İkiniz) atın" buyruğu hakkında farklı görüşlere sahiptir. Kimisi: Bu bazı Arapların bir söyleyişidir. Onlar tekil kip ile bir kişiye hitap ederler. Nitekim Haccac'ın: Ey bekçi bunun boynunu vurunuz dediği rivayet edilmiştir. Yine İbn Cerîr bu söyleyişe uygun olarak şairin şu beyitini naklet-mektedir:

فإن تزجراني -يا ابن عفان-أنزجر وإن تتركاني أحم عرضا ممنعا

Ey Affan'ın oğlu, eğer (ikiniz) bana vazgeç diyorsanız, vazgeçerim ben de
Ve eğer (ikiniz) beni bırakırsanız sağlam korunan bir ırzı himaye ederim.

Bir diğer görüşe göre aslında o (sondaki elif) tekid nun'udur. Kolay okunması için teshil ile elif'e dönüştürülmüştür. Bu ise uzak bir ihtimaldir çünkü böyle bir şey ancak vakıf (durak) halinde söz konusu olur.

Ama kuvvetli görülen bunun *sürene ve şahide* hitap olduğudur. Süren onu hesabın arz edilmesi için hazır etmiş sonra da şahit de vazifesini yerine getirdikten sonra yüce Allah her ikisine: O kişiyi en kötü gidilecek yer olan

Scanned with CamScanner

cehennem ateşine atmalarını emir buyurmuştur: *"Atın cehenneme"* hakka karşı bile bile batılı ileri sürerek karşı çıkan *"oldukça inatçı"* her bir *"kâfiri"* çokça küfür ve inkâr eden ve hakkı yalanlayan kimseyi *"o hayrı alabildiğine engelleyeni"* üzerindeki hakları yerine getirmeyip, iyilik yapmayan, akrabalık bağını gözetmeyen ve sadaka vermeyeni *"zalim"* yani harcamalarında, infakında sınırı aşan kimseyi -Katâde konuşmasında, yaşayışında, emrinde, işinde sınırı aşan *"zalim"*i diye açıklamıştır.- *"Ve şüpheci olanı"* işinde şüphe eden ve işini gören gözeten kimse hakkında da şüphe edeni *"o kimse ki Allah ile birlikte başka bir ilâh edinendir."* Allah'a ortak koşup, onunla birlikte başkasına ibadet edendir. *"Şimdi ikiniz onu şiddetli azaba atın."*

[6288] Daha önce de geçtiği üzere hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Cehennemden bir bölüm insanlara görünecek ve herkesin duyacağı bir sesle: Ben üç kişi ile görevlendirildim. İnatçı her bir zorba, Allah ile başka bir ilâh tutan ve sûret yapan kimseleri (içime almakla görevlendirildim), diye seslenir. Sonra da onları içine alır."*[96]

[6289] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletti: *"Cehennemden bir parça çıkacak, konuşacak ve şöyle diyecek: Ben bugün üç kişi(yi almak) ile görevliyim. Her bir zorbayı, Allah ile başka bir ilâh tutanı ve herhangi bir cana karşılık olmadan bir kimseyi öldüreni. O bölüm onları içine alacak ve onları cehennemin herkesin üzerini kapatan yerlerine fırlatacaktır."*[97]

"Arkadaşı" İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve başkaları bu (İblis tarafından) üzerine görevlendirilmiş şeytandır, demişlerdir *"diyecek ki: Rabbimiz, onu ben azdırmadım."* Yani kıyâmet gününde kâfir olarak gelecek olan insan hakkında şeytanı ondan uzak olduğunu belirterek *"Rabbimiz, onu ben azdır-*

96 İbrâhim sûresi 15. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

97 Ebû Ya'la, 1138, 1146; Ahmed, III, 40; Bezzâr, 3500, 3501; Taberânî, Evsat, 320; Heysemi, Mecma, 18613'te: Taberânî'nin iki senedinin birisinin ravileri Sahih'in ravileridir demiştir. Ondan önce de et-Terğib, 3604'te aynı şeyleri söylemiştir: Bunu Ahmed ve Bezzâr rivayet etmiştir. Her ikisinin senedinde zayıf bir ravi olan Atiyye el-Avfî vardır. Diğer taraftan bunu Taberânî de birisinin ravileri Sahih'in ravileri olan iki ayrı senetle rivayet etmiş bulunmaktadır.

Bu hususta Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis de vardır ki bunu Tirmizî, 2577'de rivayet etmiş, hasen, sahih, gariptir demiştir. Buna göre bu hadis öncekinin şahididir. Böylelikle hasen derecesine yükselmektedir.

Scanned with CamScanner

madım" saptırmadım diyecek. *"Fakat o derin bir sapıklık içinde idi."* Yani o bizzat kendisi sapıktı, batılı kabul eden birisi idi, hakka karşı inatçı idi. Nitekim yüce Rabbimiz bir başka âyet-i kerimede bize şunu haber vermektedir: *"İş olup bitince şeytan da der ki: Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti. Ben de size vaatte bulunmuştum ama size verdiğim sözde durmadım. Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de benim çağrımı kabul ettiniz. O halde beni kınamayınız. Bilakis kendinizi kınayınız. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Esasen ben daha önce beni (Allah'a) ortak tutmanızı da kesinlikle kabul etmemiştim. Gerçek şu ki zalimler için can yakıcı bir azap vardır."* (İbrâhim, 22)

Yüce Allah'ın: *"Buyuracak ki: Benim huzurumda çekişmeyin."* buyruğuna gelince: Bunu aziz ve celil olan Rabbimiz hem insana, hem de onun cinlerden (şeytanlardan) olan arkadaşına söyleyecektir. Çünkü her ikisi de yüce Allah'ın huzurunda birbirleriyle tartışacaklar. İnsan: Rabbim bu beni bana geldikten sonra zikirden (nebine uymaktan) aldı ve saptırdı diyecek. Şeytan da: *"Rabbimiz, onu ben azdırmadım fakat o derin bir sapıklık içinde idi"* yani hak yoldan uzak bir sapıklıkta idi, diyecek.

Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabbimiz her ikisine: *"Benim huzurumda"* benim yanımda *"çekişmeyin. Çünkü ben size önceden tehdidimi muhakkak göndermiş idim"* buyuracak. Yani rasûllerin tebliği ile size ileri süreceğiniz bir mazeret bırakmamıştım. Kitaplar indirdim, size karşı deliller, apaçık belgeler, burhanlar ortaya konuldu.

"Benim yanımda söz değiştirilmez." Mücâhid: Yani ben hükmümü vermiş bulunuyorum. *"Ve ben kullara asla zulmedici de değilim."* Yani ben asla kimseyi başkasının günahından dolayı azaplandırmam. Hatta ben bir kimseye karşı delili ortaya koymadıkça kendi günahından dolayı dahi onu azaplandırmam.

Scanned with CamScanner

Daha Var mı?:

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾

30. O günde biz cehenneme: "Doldun mu" diye soracağız. O da: "Daha var mı? diyecek.

31. Cennet ise takva sahiplerine uzak olmayıp, yakınlaştırılmış olacaktır.

32. İşte bu dönen ve koruyan herkes için vaat oluna geldiğinizdir;

33. Rahmân'dan tenhada iken korkup, dönen bir kalbe sahip olan herkes için.

34. Oraya selametle girin, işte bu ebedilik günüdür.

35. Orada onlara diledikleri her şey var. Yanımızda fazlası da var.

Tefsiri:

Yüce Allah bize kıyâmet gününde cehenneme: *"Doldun mu?"* diyeceğini haber vermektedir. Buna sebep ise şanı yüce Allah'ın cehenneme tamamıyla cinler ve insanlarla dolduracağını vaat etmiş olmasıdır. Bu sebeple yüce Rabbimiz haklarında emir vereceği kimseler emrine uygun olarak oraya atılacak. Cehennem de: *"Daha var mı"* yani bana atacağınız başka kimse kaldı mı? diyecek. âyetin bağlamından zahiren anlaşılan budur, hadisler de buna delalet etmektedir:

[6290] Buhârî bu âyet-i kerimenin tefsiri hakkında şöyle diyor: Enes b. Mâlik, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ateşe (cehennemlikler) atılır, kendisi: Daha var mı deyip, durur. Sonunda (yüce Rabbimiz) ona ayağını koyar, cehennem: Yetti, yetti, der."*[98]

98 Buhârî, 4848 ve 7384

Scanned with CamScanner

[6291] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehenneme (cehennemlikler) durmadan atılır, o da: Daha var mı der, durur. Nihayet izzetin sahibi olan Rabbimiz içine ayağını koyar, cehennem birbirinin içine geçer ve: İzzetin ve keremin hakkı için artık yeter, artık yeter, der. Bununla birlikte cennette (meskûn olmayan) pek çok yer kalacaktır. Sonunda yüce Allah orası için başka kimseler yaratacak ve onları cennetin arta kalan yerlerinde yerleştirecektir."*[99] Sonra bunu Müslim, Katâde'nin buna yakın naklettiği bir hadis olarak nakletmiştir. Ayrıca bunu Eban el-Attar ve Süleyman et-Teymi de Katâde'den buna yakın olarak rivayet etmişlerdir.

[6292] Başka bir hadis: Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Cehenneme: Doldun mu? denilecek. O: Daha var mı? diyecek. Bunun üzerine aziz ve celil olan Rabb üzerine ayağını koyacak. O: Yeter, yeter diyecek."*[100] Bunu Eyyûb ve Hişam b. Hassan, Muhammed b. Sirin'den böylece rivayet etmişlerdir.

[6293] Ebû Hureyre dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ile cehennem birbirleriyle delil getirerek tartıştı. Cehennem: Büyüklük taslayanlar ve zorbaların içime atılmasıyla ben üstün kılındım, dedi. Cennet de: Ondan bana ne, bana ancak insanların zayıfları ve onların aşağı görülenleri girecektir, dedi. Aziz ve celil olan Allah cennete: Sen benim rahmetimsin, kullarımdan dilediğim kimselere seni nasip etmek sûretiyle rahmetimi ihsan ederim, dedi. Cehenneme de: Sen de benim azabımsın, seninle kullarımdan dilediğim kimseleri azaplandırırım. Her birinizi dolduracağıma da söz veriyorum, dedi. Ama ateş (yüce Allah) ayağını koyuncaya kadar dolmayacak. O vakit yeter, yeter diyecek, işte o zaman dolacak ve birbirinin içine geçecek. Aziz ve celil olan Allah yarattıklarından hiç kimseye asla zulmetmez. Cennete gelince, aziz ve celil olan Allah (boş kalan yerleri için) başka kimseleri yaratacaktır."*[101]

[6294] Başka bir hadis: Müslim Sahih'inde dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ile cehennem tartıştılar. Cehennem: Bende zorbalar ve büyüklük taslayanlar var dedi. Cennet:*

99 Buhârî, 6661; Müslim, 2848; Tirmizî, 3272; Ahmed, III, 134, 141
100 Buhârî, 4849
101 Buhârî, 4850

Scanned with CamScanner

Bende de insanların zayıfları ve yoksulları var, dedi. (Yüce Allah) aralarında hükmetti. Cennete: Sen benim rahmetimsin, seninle kullarımdan dilediğim kimselere rahmetimi ihsan ederim, dedi. Cehenneme de: Sen benim azabımsın, seninle kullarımdan dilediğim kimseleri azaplandırırım. Her ikinizi de dolduracağıma sözüm olsun, buyurdu."[102] Bunu bu yoldan sadece Müslim rivayet etmiş, Buhârî etmemiştir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir. Bunu İmam Ahmed de başka bir yoldan yine Ebû Said'den ama bundan daha uzunca rivayet ederek şöyle demiştir:

[6295] Bize Hasan ve Ravh tahdis etti. Ebû Said el-Hudri'den gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ve cehennem (karşılıklı) övündüler. Cennet: Rabbim bana zorbalar, büyüklük taslayanlar, krallar ve eşraf girecek, dedi. Cennet de: Rabbim bana zayıflar, fakirler, yoksullar girecek, dedi. Aziz ve celil olan Allah cehenneme: Sen benim azabımsın, seni dilediğim kimselere isabet ettiririm, dedi, cennete de: Sen benim rahmetimsin, sen her şeyi içine alacak kadar genişsin (buyurdu ve her ikisine de): Her birinizi dolduracağıma dair size söz veriyorum, buyurdu. Sonra cehenneme cehennemlikler atılacak, o: Daha var mı diyecek, yine içine atılacak, daha var mı diyecek, yine içine atılacak, daha var mı diyecek. Nihayet aziz ve celil olan Rabbimiz ona gelip üzerine ayağını koyunca birbirine geçecek ve artık yeter, artık bana bu kadarı yeter, diyecek. Cennete gelince, cennetlikler orada Allah'ın dilediği kadar bir süre kalacaklar, sonra yüce Allah orası(nın boş yerleri) için dilediği kimseleri yaratacak."*[103]

[6296] Hâfız Ebû Ya'lâ Müsnedinde dedi ki: Ubeyy b. Ka'b, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Aziz ve celil olan Allah kıyâmet gününde kendi zatını bana tanıtacak, ben de ona onun sebebi ile benden razı olacağı bir secde yapacağım. Sonra onu o sebeple benden razı olacağı bir övgüyle öveceğim sonra konuşmama izin verilecek, sonra ümmetim cehennemin iki yakası üzerinde kurulmuş olan Sıratın üzerinden geçecekler. Göz kırpmasından ve oktan daha hızlı, asil atlardan daha hızlı*

---

102 Müslim, 2847

103 Sahihtir. Ahmed, III, 13. Senedinde Atâ b. es-Saib vardır, hafızası karışmıştır ancak Hammad ondan hafızası karışmadan önce de karıştıktan sonra da hadis dinlemiştir ama göründüğü kadarıyla bu onun kendisinden hafızası karışmadan önce dinledikle-rindendir çünkü metin mahfuzdur, şahitleri ve değişik rivayet yolları vardır.

Scanned with CamScanner

geçecekler (olacak). Sonunda bir kimse oradan emekleyerek çıkacak. Bu (hallerinin sebebi) amellerdir. Cehennem ise fazlasını isteyecek, ta ki (Rabbimiz) içine ayağını koyuncaya kadar, o vakit içiçe geçecek ve: Yeter, yeter diyecek. Ben ise Havzın üzerinde olacağım." Havz nedir ey Allah'ın Rasûlü? diye soruldu. Şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki ondaki içecek, sütten ak, baldan tatlı, kardan soğuk, kokusu miskten daha hoş olacaktır. Kapları yıldızların sayısından fazladır. Bir kimse ondan içti mi ebediyen susamayacak. Oraya gelmek istediği halde geri çevrilen ise ebediyen suya kanmayacak."*[104] İşte bu görüş İbn Cerîr'in bu hususta tercihidir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan: *"O günde biz cehenneme: Doldun mu diye soracağız, o da: Daha var mı diyecek"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (Yüce Allah) dolmadın mı (buyuracak). O: Bende daha fazlasını koyacak yer kaldı mı ki? diyecek.

Bunu bu şekilde el-Hakem b. Eban da İkrime'den rivayet etmektedir: *"O da daha var mı diyecek"* yani bende tek bir kişi dahi girecek kadar yeri kaldı mı ki? Doldum taştım, diyecek. Evet, el-Velid b. Müslim de Yezîd b. Ebî Meryem'den Mücâhid'i şöyle derken dinlediğini söylemiştir: Cehenneme cehennemlikler atılıp duracak sonunda cehennem: Artık doldum, *"daha var mı"* diyecek.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den de buna yakın rivayet nakledilmiş bulunmaktadır. Bunlara göre yüce Allah'ın: *"Doldun mu"* buyruğu yüce Allah'ın ayağını cehennemin üzerine koyup, birbirine geçmesinden sonra olacaktır. O vakit de cehennem: Bende bir şeyin sığabileceği kadar fazla bir yer kaldı mı ki, diyecek.

Avfî de İbn Abbâs'tan: Bu cehennemde bir iğne sığacak kadar bir yer kalmayacağı zaman olacaktır, dediğini nakletmektedir. Allah en iyi bilendir.

---

104 Bu lafızla batıldır. Senedinde Abdulgaffar vardır. Hem yalancı, hem uydurmacıdır. Bu haber de onun uydurmalarından birisidir çünkü o bunu çeşitli hadislerden hareketle ortaya koymuştur ama bunu yaparken isabet etmemiştir çünkü insanların cennete gireceklerini söz konusu ederken Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hala havzın başında beklediğinden söz etmektedir. Bu ise sahih hadislerle ve Allah Rasûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) cennete girecek ilk kişi olacağı gerçeği ile çatışmaktadır. Bu sebeple bu lafızla hadis batıldır ama parça parça ele alınacak olursa onun her bir parçasının sahih bir şahidi de vardır.

Scanned with CamScanner

"Cennet ise takva sahiplerine uzak olmayıp, yakınlaştırılmış olacaktır." Katâde, Ebû Mâlik ve Süddî dedi ki: *"Uzak olmayıp, yakınlaştırılmış"* takva sahiplerinin yakınına getirilmiş *"olacaktır."* Bu, kıyâmet gününde olacaktır ve kıyâmet günü uzak değildir çünkü o kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Gelecek olan her bir şey ise yakındır.[105]

"İşte bu, dönen" yani günahlarından, hatalarından vazgeçip, tevbe edip, dönen (evvab) *"ve koruyan"* yani ahdi koruyup, onu bozmayan, ona aykırı hareket etmeyen *"herkes için vaat oluna geldiğinizdir."* Ubeyd b. Umeyr dedi ki: Dönen ve koruyan (evvâb ve hafiz) oturduğu her mecliste aziz ve celil olan Allah'tan günahlarının bağışlanmasını dilemeden kalkmayan kimsedir.

"Rahmân'dan tenhada iken korkup" yani aziz ve celil olan Allah'tan başka hiç kimsenin kendisini görmediği gizli hallerinde Allah'tan korkup...

[6297] Bu da aleyhissalatu vesselam efendimizin: *"Tenhada iken Allah'ı anıp da gözlerinden yaş akan bir adam"*[106] buyruğuna benzemektedir.

"Dönen bir kalbe sahip olan herkes için" yani kıyâmet gününde Allah'a dönen, onun huzurunda boyun eğen bir kalp ile aziz ve celil olan Allah'a kavuşan herkes içindir.

"Oraya" cennete *"selametle"* Katâde dedi ki: Aziz ve celil olan Allah'ın azabından esenlikle kurtuldukları gibi Allah'ın melekleri de onlara selam vereceklerdir *"girin. İşte bu ebedilik günüdür."* Cehennemde ebedi bırakılacaklar, asla ölmeyecekler. Orada temelli kalıp, başka bir yere gitmeyecekler, kendileri de yerlerinin değiştirilip, başka yere alınmalarını istemeyeceklerdir.

Allah azimuşşanın: *"Orada onlara diledikleri her şey var"* buyruğu da şu demektir: Ne isterlerse onu bulacaklar. Zevk alacakları hangi türü arzu ederlerse derhal huzurlarına getirilecek.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Kesir b. Murre dedi ki: *("Yanımızda fazlası da var"* buyruğuna işaret olmak üzere): Fazla'nın kapsamındakilerden birisi de şudur: Bulut cennetliklerin yanından geçecek, ne isterseniz size yağdıracağım

105 Katâde, Ebû Mâlik ve Süddî'nin bu açıklamalarına göre âyet mealinin: "Cennetin takva sahiplerine yakınlaştırılacağı zaman uzak değildir" şeklinde anlaşılması uygun olur. (Çeviren)

106 Kaynakları daha önce Bakara sûresi 271. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

diyecek. Onlar her neyi isterlerse o bulut da onlara yağdıracak. Kesir dedi ki: Eğer aziz ve celil olan Allah beni bu hale tanık edecek olursa kesin olarak: Üzerimize süslü, allı pullu kızlar yağdır, diyeceğim.

[6298] İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan gelen hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: *"Şüphesiz ki senin canın cennette kuş isteyecek, derhal o kuş ateşte pişirilmiş olarak önüne düşüverecek"* buyurdu.[107]

[6299] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mü'minin canı cennette çocuk sahibi olmak isteyecek olursa, ona gebe kalınması, doğurulması ve yaşını bulması bir anda olacaktır."*[108] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, Bundar'dan, o Muaz b. Hişam'dan böylece rivayet etmiş, Tirmizî: Hasen, gariptir demiş, ayrıca "canının çektiği gibi" ibaresini de fazladan zikretmiştir.

---

107 Daha önce buna dair değerlendirmeler geçmiş bulunmaktadır.

108 Gariptir. Tirmizî, 2563; İbn Mâce, 4338; Darimi, II, 337; Ebû Ya'la, 1051; İbn Hibbân, 7404; Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 585. Hepsi de Amir el-Ahvel'den, o Ebû Sıddîk en-Naci'den, o Ebû Said'den diye rivayet etmişlerdir. Ravileri Amir b. Abdulvahid dışında Buhârî ve Müslim'in ravileridir. O -Buhârî'den ayrı olarak- yalnızca Müslim'in ravilerindendir, bir parça zayıftır. Tehzib'de özetle şöyle denilmektedir: Ebû Tâlib, Ahmed'den o bir şey değildir dediğini nakletmektedir. Abdullah b. Ahmed de babasından: Hadisi bir şey değildir dediğini rivayet etmektedir. Ebû Dâvûd da: Ahmed'in onun hakkında zayıf olduğunu söylediğini dinledim demektedir. Nesâî: Kavi değildir, İbn Maîn onda bir beis yoktur, Ebû Hâtim sikadır, onda bir beis yoktur demiştir. Ancak Humeyd b. el-Esved zayıf olduğunu söylemiştir. Ukayli de ed-Duafa'da onu zikretmiş bulunmaktadır.

Buna göre bu kişi hakkında ihtilaf edilmiştir.

Hadisin metni ise gariptir. Bundan dolayı İbn Kayyim Hadi'l-Ervah, s. 167'de şöyle demektedir: Senedi Sahih'in şartına uygundur ama oldukça gariptir.

Tirmizî hadisi naklettikten sonra: İlim ehli bu hususta ihtilaf etmişlerdir. Bazıları: Cennette cima vardır ama çocuk olmaz demişlerdir. Tâvûs da Mücâhid'den ve Nehâî'den de böyle rivayet edilmiştir. Muhammed -Buhârî- dedi ki: İbn Rahuye: "Cennette mü'minin canı çocuk çekecek olursa bir anda canının çektiği gibi olur" ama canı böyle bir şey çekmeyecektir. Buhârî dedi ki: Ebû Rezin el-Ukayli'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: Cennet ehlinin cennette çocukları olmayacaktır. (Tirmizî'nin açıklamaları burada sona ermektedir.)

Özetle söyleyecek olursak İshâk'ın açıklamalarında hadisin sahih olduğunun varsayılması halinde böyle bir şey söylenebilir ama hadiste böyle bir şeyin gerçekleşeceği zikredilmemiştir. Sadece ahiretin olağanüstü hallerin gerçekleşeceği yer olduğu açıklanmaktadır. Elbani de hadisin zahirine göre hareket ederek bunu Sahih-u İbn Mâce, 3500 numarada zikretmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Yanımızda fazlası da var"* buyruğu ise *"ihsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası vardır."* (Yunus, 26) buyruğu gibidir.

[6300] Daha önce Müslim'in Sahih'inde Suhayb b. Sinan er-Rumi'den gelen rivayete göre bunun (fazlanın), yüce Allah'ın vech-i kerimine bakmak olduğu rivayeti kaydedilmiş idi. Bezzâr ve İbn Ebî Hâtim de Kadı Şerik'in, Osman b. Umeyr Ebu'l-Yakzan'dan, onun Enes b. Mâlik'ten aziz ve celil olan Allah'ın: *"Yanımızda fazlası da var"* buyruğu hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: "Aziz ve celil olan Rabb her Cuma onlara görünecektir."[109]

[6301] Bunu İmam Ebû Abdullah eş-Şâfiî de merfu olarak rivayet etmiş bulunmaktadır. O (Şâfiî), Müsned'inde dedi ki: Ubeydullah b. Umeyr, Enes b. Mâlik'i şöyle derken dinledi: Cebrâil içinde bir nokta bulunan beyaz bir ayna ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu nedir"* buyurdu. Cebrâil şöyle dedi: Bu cumadır. Sen de ümmetin de bununla (başkalarına) üstün kılındınız. Bu hususta insanlar sizin arkanızdan gelirler: Yahudiler ve Hıristiyanlar. Hem sizin için bugünde pek çok hayır vardır. Sizin için bugünde öyle bir an vardır ki o ana mü'min bir kimsenin Allah'a hayır ile yaptığı bir dua denk gelecek olursa, mutlaka onun o duası kabul olunur. O gün bizim yanımızda "Mezîd günü (fazlanın verileceği gün)"dır. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Cebrâil, Mezîd günü nedir"* buyurdu. Şöyle dedi: "Şanı yüce ve mübarek Rabbin Firdevs'te içinde misk tepelerinin bulunduğu oldukça geniş bir vadi yaratmıştır. Cuma günü oldu mu yüce Allah meleklerinden dilediklerini indirir. Etrafında nurdan minberler olur. O misk tepeleri üzerinde nebîlerin tahtları bulunur. Minberler etrafında ise altından başka minberler bulunacaktır. Bunlar ise yakutlarla, zebercetlerle süslü olacaktır. Üzerlerinde şehitler ve sıddîklar bulunacaktır. Şehitler ve sıddîklar nebîlerin arkasında o tepeler üzerinde oturacaklar. Aziz ve celil olan Allah: Ben sizin Rabbinizim, size verdiğim sözümü gerçekleştirdim. Hadi benden dileyin, ben de size vereyim, buyuracak. Onlar: Rabbimiz, senden rızanı talep ederiz, diyecekler. O: Ben sizden razı oldum. Sizin temenni ettiklerinizi size vermek benim üzerimdeki hakkınızdır, hem bende fazlası da vardır, buyuracak. Bu sebeple onlar Cuma gününü (çok) severler. Çünkü şanı yüce ve mübarek Rableri o günde onlara pek çok hayırlar verir. İşte o

109 Hadisin kaynakları daha önceden gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

gün Rabbinizin Arşın üzerine istivâ ettiği gündür. O günde Âdem'i yarattı ve o günde de kıyâmet kopacaktır."[110]

Bu hadisi bu şekilde İmam Şâfiî el-Umm adlı eserinin Cuma bölümünde rivayet etmiştir. Hadisin Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'dan gelen çeşitli yolları vardır. İbn Cerîr de bu hadisi Osman b. Umeyr'in Enes'ten diye naklettiği bir rivayeti olarak bundan daha geniş bir şekilde kaydetmiştir.

Yine İbn Cerîr burada Enes b. Mâlik'ten oldukça uzun ve mevkuf bir eser (rivayet) zikretmiştir. Bu rivayette pek çok gariplikler de vardır.

[6302] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz ki cennette bir kimse başka bir yere daha geçmeden önce yetmiş yıl yaslanarak duracak. Sonra bir kadın gelip omuzuna vuracak, yüzünü dönüp onun yanağına bakacak. Aynadan daha parlak olduğunu görecek. Onun üzerindeki en basit inci doğu ile batı arasını aydınlatacak. Kadın ona selam verecek, o da selamını alacak. Sen kimsin diye ona soracak, o: Ben "daha fazlası" denilendenim diyecek. Bunun üzerinde yetmiş takım elbise bulunacak, bunun en basiti Tuba'dan Ne'mân gibi olacak.*[111] *Gözü bütün bunların arkasından bacağının kemik iliğini görünceye kadar içini görecek. Onun üzerindeki taçlarda bulunan en basit bir inci dahi doğu ile batı arasını aydınlatacak."*[112] Bunu Abdullah b. Vehb, Amr b. el-Haris'den, o Derrac'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

110 Şâfiî, 374'de rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Remzi vardır ki o da vahi birisidir ama hadis başka yollardan da gelmiştir. Kaynakları daha önceden gösterilmiştir. Ayrıca bk. Ebû Ya'la, Müsned, VII, 229; Mecma', X, 421. Başarı Allah'tandır.

111 "Tuba'dan Ne'man gibi" ibaresi zikredilen lafzın birebir tercümesidir. Ancak ne anlama geldiğini tespit edemedik. Ne'mân, İbnu'l-Esir'in en-Nihâye'de belirttiği üzere, Arafat yakınlarında bir tepedir.(Çeviren)

112 Kaynakları daha önce gösterildi. Senedi İbn Lehia ve Derrac'dan ötürü zayıftır.

Scanned with CamScanner

Bunda Kalbi Olana Öğüt Vardır:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾

36. Biz bunlardan önce kendilerinden daha çetin güce sahip nice nesiller helâk ettik. Yeri delik deşik etmişlerdi, kaçıp sığınacak yer buldular mı?

37. Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut kendisi şahit olarak dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır.

38. Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.

39. Söylediklerine sabret! Güneşin doğmasından önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et.

40. Gecenin bazısında ve secdelerin ardlarında da onu tesbih et.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Biz bunlardan"* bu inkâr edicilerden *"önce kendilerinden daha çetin güce sahip"* güçleri onlardan oldukça fazla ve çetin olup, yeryüzünü alt üst eden, bunların ettiklerinden daha çok imar eden *"nice nesiller helak ettik."*

"Yeri delik deşik ettiler." İbn Abbâs orada eserler bıraktılar, diye açıklamışlardır. Mücâhid: *"Yeri delik deşik ettiler"* yeryüzünde çokça dolaştılar. Katâde: Yeri gezip dolaştılar yani orada rızıklarını kazanmak, ticaretler yapmak ve kazançlar elde etmek maksadı ile sizin orada gezip dolaşmanızdan daha fazla gezip dolaştılar diye açıklamıştır. Ülkelerde, şehirlerde gezip dola-

Scanned with CamScanner

şan kimseler için (ayet-i kerimedeki lafız ile aynı kökten olmak üzere): "(نقب فيها): Orada gezip dolaştı" denilir. İmruu'l-Kays da şöyle demiştir:

لقد نَقَّبْتُ في الآفاق حَتّى رضيتُ من الغَنِيمة بالإيَابِ

Ben pek çok uzak yerleri gezip dolaştım ve sonunda
Geri dönmeyi ganimet bildim.

"Kaçıp sığınacak yer buldular mı?" Yani Allah'ın kaza ve kaderinden kaçacakları yer oldu mu? Toplayıp biriktirdiklerinin kendilerine faydası oldu mu? Rasûlleri yalanladıkları için Allah'ın azabı onlara gelince bu azabı onlardan geri çevirdi mi? Sizin de aynı şekilde kaçacak, gidecek, sığınacak bir yeriniz, kurtulmak için gideceğiniz bir mekânınız yok.

"Muhakkak ki bunda" kendisiyle anlayıp kavrayacağı *"kalbi"* özlü bir aklı *"olan"* Mücâhid de aklı diye açıklamıştır *"yahut kendisi şahit olarak kulak veren"* sözü dinleyip, iyice belleyen, kalbiyle akledip, aklıyla da onu kavramaya çalışan *"kimse için elbette bir öğüt"* bir ibret dersi *"vardır."*

Mücâhid dedi ki: *"Kendisi şahit olarak"* kalbi tanık ve hazır olarak *"dikkatle kulak veren"* yani içinden başkasını geçirmeyen demektir. Dahhâk da şöyle demektedir: Araplar: *Kulağını verdi* tabirini bir kimsenin kendisi şahit olarak -yani orada bulunarak, hazır olarak- iki kulağıyla dinlemesini anlatmak için kullanırlar. Sevrî ve başkaları da böyle açıklamıştır.

Şanı yüce Allah'ın: *"Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları biz altı günde yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı"* buyruğu ölümden sonra dirilişi açıklamaktadır. Çünkü gökleri ve yeri yaratmaya kadir olup, onları yaratırken de hiçbir şekilde yorulmayan öncelikli olarak ölüleri de diriltmeye kadirdir.

Katâde dedi ki: Yahudiler -Allah'ın lanetleri üzerlerine olasıca- dedi ki: Allah gökleri ve yeri altı günde yarattı sonra da yedinci günde dinlendi, o da cumartesi günüdür. İşte onlar o güne rahat etme (dinlenme, tatil yapma) günü derler. Yüce Allah onların bu sözlerini ve yaptıkları yorumu yalanlamak üzere: *"Bize bir yorgunluk da dokunmadı"* buyruğunu indirdi. Yani biz hiçbir şekilde yorulmadık, bitkin düşmedik. Nitekim bir başka âyette şöyle buyurmaktadır: *"Peki, göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı*

Scanned with CamScanner

yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki O her şeye güç yetirendir." (Ahkâf, 33) Nitekim bir başka yerde de: *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."* (Mü'min, 57); *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti"* (Nâziât, 27) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Söylediklerine sabret"* buyruğuna gelince: Yalanlayıcıların söylediklerine sabret, onlara katlan ve güzel bir şekilde onlardan uzaklaş. *"Güneşin doğmasından önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et."* İsrâ'dan önce farz olan namaz, güneş doğmadan önce sabah namazı vaktinde iki rekât ve güneş batmadan önce ikindi vaktinde iki rekâttan ibaretti. Gece namazını kılmak ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve -bir sene kadar da- ümmetine farzdı. Sonra ümmet üzerindeki farzı nesh edildi. Bundan sonra şanı yüce Allah bunların hepsini İsrâ gecesinde beş vakit namazı farz kılarak nesh etti. Ancak bunlardan sabah namazı ile ikindi namazını nesh etmedi. Bu iki namazın biri güneş doğmadan öncedir, diğeri de güneş batmadan öncedir.

[6303] İmam Ahmed dedi ki: Cerîr b. Abdullah dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyorduk. Ondördündeki dolunaya baktı ve şöyle buyurdu: *"Sizler Rabbinizin huzuruna çıkarılacaksınız. Şu ayı birbirinizin üstüne yığılmadan, birbirinize sıkıntı çıkarmadan gördüğünüz gibi onu göreceksiniz. Bu sebeple güneş doğmadan önce ve batmadan önce birer namazı kaçırmadan kılabilecek olursanız bunu yapınız."* Sonra da: *"Güneşin doğmasından önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et"* buyruğunu okudu.[113] Bunu Buhârî, Müslim ve Sünen sahipleri ile Ahmed b. Hanbel, İsmail'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

"Gecenin bazısında onu tesbih et." Onun için namaz kıl, demektir. Yüce Allah'ın: *"Gecenin bir kısmında da yalnız senin için nafile olmak üzere onunla gece namazı kıl. Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama gönderir."* (İsrâ, 79) buyruğu gibidir.

"Secdelerin ardlarında da" buyruğu hakkında İbn Ebî Necih, Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan kastedilen, namazdan sonra tesbih(at)tır, dediğini nakletmektedir.

113 Buhârî, 573; Ahmed, IV, 362; Taberânî, 22240; İbn Hibbân, 7443

Scanned with CamScanner

[6304] Bunu da Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan sabit olan şu sözü desteklemektedir: Muhacirlerin yoksulları gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Varlıklılar pek yüksek dereceleri ve ebediyen kalıcı nimetleri alıp gittiler, dediler. Allah Rasûlü: *"Neyi kastediyorsunuz"* buyurdu. Onlar: Bizim gibi namaz kıldıkları, bizim gibi oruç tuttukları halde onlar sadaka veriyorlar ama biz veremiyoruz. Köleleri hürriyetlerine kavuşturuyorlar, biz bunu yapamıyoruz, dediler. Allah Rasûlü: *"O halde ben size, yaptığınız takdirde sizden sonrakilerin önüne geçeceğiniz ve sizin yaptığınızın aynısını yapmadıkça kimsenin sizden daha üstün olamayacağı bir şey öğreteyim mi? Her bir namazın arkasından otuz üçer defa subhanallah, elhamdulillah ve Allahuekber deyiniz"* buyurdu. (Ebû Hureyre) dedi ki: Sonra gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Malları olan (varlıklı) kardeşlerimiz, bizim yaptığımızı işittiler ve aynısını yaptılar, dediler. Allah Rasûlü: *"İşte bu Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir"* buyurdu.[114]

İkinci görüşe göre de yüce Allah'ın: *"Secdelerin ardlarında"* buyruğundan maksat, akşam namazından sonra kılınan iki rekât namazdır. Bu açıklama Ömer, Ali, oğlu Hasan, İbn Abbâs, Ebû Hureyre ve Ebû Ümâme'den rivayet edilmiştir. Mücâhid, İkrime, Şa'bî, Nehaî, Hasan, Katâde ve başkaları da bu görüştedir.

[6305] İmam Ahmed dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah ve ikindi namazları dışında farz olan her bir namazdan sonra ikişer rekât namaz kılardı. (Ravilerden) Abdurrahman: Her bir namazın arkasında demiştir.[115] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî, Süfyân es-Sevrî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler, Nesâî ayrıca: Ve Mutarrif, Ebû İshâk'tan böylece rivayet etmiştir ibaresini eklemiştir.

[6306] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bir gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldım. Sabah namazından önceki iki rekâtı uzatmadan kılıverdi. Sonra sabah namazı için çıktı ve şöyle dedi: *"Ey İbn Abbâs! Sabah namazı(nın farzı)ndan önceki iki rekât 'yıldızların kaybolması vaktinden'[116] önce kılınan namazdır. Akşam(ın farzın)dan sonra iki rekat*

114 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir. Kaynakları daha önceden gösterildi.

115 Ebû Dâvûd, 1275; Ahmed, I, 124. Senedinde Asım vardır ki birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir.

116 Bk. Tûr, 49

Scanned with CamScanner

da 'secdelerin ardlarında' kılınan namazdır."[117] Bunu Tirmizî, Ebû Hişam er-Rifai'den, o Muhammed b. Fudayl'den böylece rivayet etmiş ve: Gariptir, bunu ancak bu yoldan biliyoruz, demektedir.

[6307] İbn Abbâs'ın teyzesi Meymune (radıyallâhu anhâ)'ın evinde gece kaldığı ve o gecenin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte on üç rekât namaz kıldığı[118] Buhârî ve Müslim'in sahihleri ile başka kaynaklarda sabittir. Buradaki bu fazlalık ise gariptir ve sadece bu yoldan bilinmektedir. Rişdîn b. Kureyb zayıf bir ravidir. Muhtemelen bu İbn Abbâs'ın, kendisine mevkuf olarak nakledilen bir sözüdür. Allah en iyi bilendir.

Nida Eden:

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

41. Nida edenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver.

42. Hak olan çığlığı işitecekleri gün, işte o çıkış günüdür.

43. Muhakkak ki diriltenler de Biziz, öldürenler de Biziz. Dönüş de yalnız bizedir.

44. O günde yer üzerlerinden yarılır, hızlıca çıkarlar. Bu bizim için kolay olan bir toplamadır.

45. Neler söylemekte olduklarını Biz en iyi bileniz. Sen üzerlerinde bir zorlayıcı değilsin. Şimdi sen benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver.

117 Senedi zayıftır. Senedinde Rişdin b. Kureyb vardır. Mizan, 2781'de: Ahmed: Hadisi münkerdir. Ali el-Medini ve bir topluluk zayıftır. Buhârî: Hadisi münkerdir demiştir denilmektedir. Hadis Buhârî ve Müslim'de "ey İbn Abbâs..." lafzı bulunmaksızın yer almaktadır.

118 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, Âl-i İmrân sûresinin son âyetlerinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! *"Nida edenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver."* Katâde dedi ki: Ka'b el-Ahbar dedi ki: Yüce Allah bir meleğe Beytu'l-Makdis'in kayası üzerinde nida etmesini emredecek: Ey çürümüş kemikler, ey paramparça olmuş eklemler yüce Allah sizlere ayırtedici hükmü vermesi için bir araya gelip toplanmanızı emrediyor.

"Hak olan çığlığı işitecekleri gün" yani büyük çoğunluğunun hakkında şüphe ettikleri hak ile gelecek olan Sûr'a üflemek *"işte o"* kabirlerden *"çıkış günüdür."*

"Muhakkak ki diriltenler de Biziz, öldürenler de Biziz, dönüş de yalnız Bizedir." Yani yaratmayı ilk olarak başlatan, onu tekrar edecek olan odur ve bu onun için daha kolaydır. Bütün yaratılmışların dönüşü ona olacaktır. Herkese amelinin karşılığını verecektir. Hayırsa hayır, şerse şer.

"O günde yer üzerlerinden yarılır, hızlıca çıkarlar." Bu da şöyle olacaktır: Aziz ve celil olan Allah semadan bir yağmur yağdıracak, onunla da yaratılmışların cesetleri kabirlerinde bitiverecek, tıpkı toprakta tanenin su ile bitip yeşermesi gibi. Cesetler tamamlanınca yüce Allah İsrâfil'e sur'a üflemesi için emir verecek. Ruhlar ise daha önceden Surun deliğine tevdi edilmiş olacak. İsrâfil Sur'a üfleyeceğinde o ruhlar sema ile yer arasında alev alev olup, dağılacak. Aziz ve celil olan Allah da şöyle buyuracak: İzzetim ve celalim hakkı için her bir ruh bir zamanlar imar etmiş olduğu cesede geri dönecek, her bir ruh kendi cesedine dönecek ve zehirin zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş bir kimsenin vücudunda sirayet etmesi gibi yol alacak. Yer üzerlerinden yarılıp, açılacak, hızlı bir şekilde hesaplarının görüleceği mevkif denilen yere kalkıp gidecekler. Aziz ve celil olan Allah'ın emrine hızlıca koşup, icabet edecekler: *"Davetçiye hızlıca koşarak, kâfirler: Bu zorlu bir gündür diyecek."* (Kamer, 8); *"Sizi çağıracağı gün ona hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı sanacaksınız."* (İsrâ, 52)

[6308] Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben yerin üzerinden yarılıp, açılacağı ilk kişiyim"* buyurdu.[119]

119 Kaynakları daha önceden gösterildi.

Scanned with CamScanner

"Bu bizim için kolay olan bir toplamadır." Yani bu bize göre oldukça kolay bir yeniden yaratmadır. Bize hiç zor değildir. Nitekim yüce Allah: *"Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir."* (Kamer, 50); *"Sizin yaratılmanız da, öldükten sonra diriltilmeniz de ancak bir can gibidir. Muhakkak Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir."* (Lokman, 28)

"Neler söylemekte olduklarını biz en iyi bileniz." Yani müşriklerin sana söyledikleri, seni yalanlayıcı sözlerini bizim ilmimiz kuşatıyor. Bu sakın seni korkutmasın, endişelendirmesin. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Andolsun ki onların söylediklerinden dolayı göğsünün daraldığını da elbette biliyoruz. Artık sen hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* (Hicr, 97-99)

Şanı yüce Rabbimizin: *"Sen üzerlerinde bir zorlayıcı değilsin"* buyruğu da şu demektir: Sen bunları hidayete zorlayıp, mecbur edecek değilsin. Bu senin yükümlü olduğun bir iş değildir. Mücâhid, Katâde ve Dahhâk: *"Sen üzerleride bir zorlayıcı değilsin"* yani sen onlara karşı zorbalık yapmazsın demektir.

Ancak birinci görüş daha uygundur. Eğer onların kastettikleri anlamı murad etseydi, sen onların üzerinde cebbar olma (mecbur etme) demeliydi, ama yüce Allah: *"Sen üzerlerinde bir zorlayıcı değilsin"* diye buyurdu ki, bu da, sen onları iman etmek üzere mecbur etmekle yükümlü değilsin. Sen ancak tebliğcisin, demektir. Ferrâ dedi ki: Ben Arapların: "Mecbur etti" anlamında olmak üzere; "(جبر فلان فلانا على كذا): Filan kişi filanı bu işe cebretti" dediklerini duydum.

Sonra yüce Allah: *"Şimdi sen benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver"* buyurmaktadır ki Rabbinin risaletini tebliğ et. Şüphesiz Allah'tan ve onun tehdidinden korkup, onun vaadini ümit eden kimseler öğüt alırlar demektir. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Sana düşen ancak tebliğ etmektir, hesap görmek de yalnız bize aittir."* (Ra'd, 40); *"Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın. Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin."* (Ğâşiye, 21-22); *"Onların hidayete ermesi senin üzerine borç değildir fakat Allah dilediği kimseye hidayet verir."* (Bakara, 272); *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir."* (Kasas, 56)

Scanned with CamScanner

İşte bundan dolayı yüce Rabbimiz burada da: *"Sen üzerlerinde bir zorlayıcı değilsin. Şimdi sen benim tehdidimden korkanlara Kur'ân ile öğüt ver"* buyurmaktadır. Katâde şöyle derdi: Allah'ım! Bizi tehdidinden korkan, senin vaat ettiklerini ümit eden kimselerden kıl. Ey Berr (çok çok iyi), ey Rahîm!

Kaf sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd yalnız ve yalnız Allah'adır. Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ZÂRİYÂT SÛRESİ

[60 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Yükünü Yüklenenler:

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun tozutup savuranlara,

2. Ağır yük taşıyanlara,

3. Kolaylıkla akanlara,

4. Emri paylaştıranlara ki;

5. Şüphesiz vaat olunduğunuz elbette doğrudur.

6. Ve şüphesiz ki din elbette gerçekleşecektir.

7. Güzel yolları bulunan gök hakkı için

Scanned with CamScanner

8. Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz.

9. Ondan döndürülenler döndürülür;

10. Kahrolsun yalancılar,

11. Onlar ki, kuşatıcı bir cehalet içinde gafil kimselerdir.

12. "Din günü ne zamandır? diye sorarlar.

13. O günde onlar azap için ateşe sunulurlar.

14. Azabımızı tadın, işte bu, çabucak gelmesini istediğinizdir.

Tefsiri:

Şu'be b. el-Haccac, Simâk'dan, o Halid b. Ar'ara'dan rivayet ettiğine göre Ali'yi; yine Şu'be, el-Kâsım b. Ebî Bezze'den, o Ebu't-Tufeyl'den rivayet ettiğine göre Ali'yi; -yine mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan daha başka yollardan da sabit olduğu üzere- Kufe minberine çıkıp şöyle derken dinlemişlerdir: Yüce Allah'ın kitabındaki bir âyete, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in herhangi bir sünnetine dair bana her ne soru sorarsanız mutlaka ben de size onun cevabını veririm. Bunun üzerine İbnu'l-Kevva kalkıp: Ey mü'minlerin emiri, yüce Allah'ın: *"Andolsun tozutup savuranlara"* ne demektir, dedi. O: Rüzgârdır, dedi. İbnu'l-Kevva: *"Ağır yük taşıyanlara"* ne demektir dedi. O: Buluttur, dedi. İbnu'l-Kevva: *"Kolaylıkla akanlara"* ne demektir dedi. Ali: Gemilerdir, dedi. İbnu'l-Kevva: *"Emri paylaştıranlara"* ne demektir ,dedi. Onlar da meleklerdir, dedi.

[6309] Bu hususta merfu bir hadis te rivayet edilmiş bulunmaktadır. Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Said b. el-Museyyeb dedi ki: Sabiğ et-Temimi, Ömer b. el-Hattab'a gelerek: Ey mü'minlerin emiri, bana *"andolsun tozutup savuranlara"* buyruğunun ne demek olduğunu haber ver(ir misin), dedi. Ömer: Onlardan kasıt rüzgârlardır. Eğer ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bunu böyle açıklarken dinlememiş olsaydım, kendim söylemezdim, dedi. Bu sefer Sabiğ: O halde bana: *"Ağır yük taşıyanlara"* buyruğunun ne demek olduğunu bildir, dedi. Ömer: Onlar bulutlardır. Eğer ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle derken dinlememiş olsaydım kendim söylemezdim, dedi. Sabiğ: O halde bana *"emri paylaştıranlara"* buyruğunun ne demek olduğunu söyle, dedi. Ömer: Onlar da meleklerdir, eğer ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle açıklarken dinlememiş olsay-

Scanned with CamScanner

dım kendim söylemezdim, dedi. Sabiğ: O halde bana: *"Kolaylıkla akanlara"* buyruğuna dair haber ver, dedi. Ömer: Onlar da gemilerdir, eğer ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle buyururken dinlememiş olsaydım kendiliğimden bunu söylemezdim, dedi. Sonra verdiği emir üzerine ona yüz değnek vuruldu ve bir eve hapsedildi. İyileşince bu sefer onu çağırttı, yine ona bir yüz değnek daha vurdu, onu bir deve eğerine bindirdi ve Ebû Mûsâ el-Eş'ari'ye de: İnsanların bununla oturup kalkmasına engel ol, diye mektup yazdı. Sabiğ'in bu hali, Ebû Mûsâ'nın yanına gidip artık daha önce içinden duyduklarından (duyduğu şüphelerden) hiçbir şey hissetmediğine dair oldukça ağır yeminler edinceye kadar devam etti. Bu sefer (Ebû Mûsâ) Ömer'e mektup yazdı, Ömer de ona: Ancak doğru söylediğini düşünüyorum haydi kendisini serbest bırak da insanlarla oturup kalksın, diye yazdı.[120] Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: (Senetteki ravilerden) Ebû Bekr b. Ebî Sebre leyyindir. Said b. Selam ise hadis bilen (rivayet eden) kimselerden değildir.

Derim ki: Bu hadisin merfu olarak nakledilmesi zayıftır. Bunun en yakın ihtimali Ömer'in mevkuf sözü olduğudur. Sabiğ b. Isl'in Ömer ile birlikte anlatılan hikâyesi meşhurdur. Onu dövmesinin sebebi, Sabiğ'in işi yokuşa sürmek ve inatlaşmak maksadı ile ona soru sorduğunu açıkça görüp tespit etmiş olmasından dolayıdır. Allah en iyi bilendir.

Hâfız İbn Asâkir bu kıssayı Sabiğ'in biyografisinde uzun uzadıya zikretmiştir.

Bu buyrukları İbn Abbâs, İbn Ömer, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Hasan, Katâde, Süddî ve daha başkaları da böyle tefsir etmişlerdir. İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de daha başka bir açıklama nakletmemişlerdir.

*"Tozutup savuranlar"*dan maksadın az önce geçtiği üzere rüzgâr olduğu, *"ağır yük taşıyanlar"*ın yine geçtiği gibi bulutlar oldukları söylenmiştir. Çünkü bulutlar su taşır. Nitekim Zeyd b. Amr b. Nufeyl de şöyle demiştir:

---

120 Batıldır. Bunu Bezzâr, 2259'da rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 11365'te: Senedinde Ebû Bekr b. Ebî Sebre vardır ve o metruk birisidir diye değerlendirmiştir. Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki o da Said b. Sellam el-Attar'dır. Zehebî onu Mizan, 3195'te söz konusu ederek: İbn Numeyr yalancı olduğunu söylemiştir, Buhârî onun hadis uydurduğundan söz edilir demiş, Nesâî ve başkaları zayıf olduğunu belirtmiş, Ahmed: Çok yalancıdır demiş, Icli onda bir sakınca yoktur demiştir demektedir. Üçüncü bir illeti de İbnu'l-Museyyeb'in Ömer'e yetişmemiş olduğudur fakat bu illet rivayetin değerini düşürecek nitelikte değildir. Çünkü İbnu'l-Müseyyeb'in mürselleri ceyyiddir.

Scanned with CamScanner

وَأَسْلَمْتُ نَفْسِي لِمَنْ أَسْلَمَتْ لَهُ المُزْنُ تَحْمِلُ عَذْبًا زُلَالا

Kendimi teslim ettim, tatlı hoş içimli (bir su)

Taşıyan bulutların kendisine teslim olduğu zata.

"Kolaylıkla akanlara" buyruğuna gelince: Az önce de geçtiği gibi cumhurdan meşhur olan açıklama, bunların suda kolay bir şekilde akıp giden gemiler olduklarıdır, ama bazıları da şöyle demiştir: Bunlar yörüngelerinde kolaylıkla akan yıldızlardır. Böylelikle bu (yemin) aşağıda olandan daha yukarıya, ondan da daha yukarıya olana doğru bir ilerleyiş göstermiş olur. Çünkü rüzgârların üzerinde bulutlar bulunur, onların da yukarısında ise yıldızlar vardır. Emri paylaştıranlar da melekler olup, onlar da bunların üzerinde olur. Yüce Allah'ın şer'î ve kevnî emirlerini indirirler.

Bu buyruklar aziz ve celil olan Allah'ın ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dair yapılmış bir yemindir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Şüphesiz vaat olunduğunuz elbette doğrudur."* Doğru haberin ta kendisidir buyurmaktadır. *"Ve şüphesiz ki din"* yani hesaba çekilmek *"elbette gerçekleşecektir"* kaçınılmaz olarak olacaktır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Güzel"* İbn Abbâs'ın açıklamasına göre oldukça alımlı, güzel, göz kamaştırıcı ve mükemmel *"yolları bulunan gök hakkı için"* Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Ebû Mâlik, Ebû Sâlih, Süddî, Katâde, Atiye el-Avfî, er-Rabî b. Enes ve başkaları da böyle açıklamışlardır. Dahhâk, Minhal b. Amr ve başkaları da şöyle demişlerdir: (Göğün yolları) suyun, kumun ve ekinin rüzgâr vurduğu zaman dalgalanması gibidir. Bunlar biri diğerini yol şeklinde bir dokuma tezgâhından geçiyormuş gibi yapar. İşte *"hubuk: güzel yollar"* bunlardır.

[6310] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Kılâbe'nin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden sonra o çok yalancı ve saptırıcı gelecektir. Onun saçı da arkasından hubuk hubuktur."* Bununla saçlarının dalgalı olacağını kastetmektedir.[121]

121 Taberî, 32048'de Ebû Kılâbe'den, o ashabdan bir adamdan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiştir. Sahabinin kimliğinin bilinmemesinin bir zararı -ona kadar giden senet sahih ise- yoktur. Bu hadisin Ebû Kılâbe'ye kadar isnadı da sahihtir.

Scanned with CamScanner

Ebû Sâlih'ten *"güzel yolları bulunan"* güçlü ve sağlam yolları bulunan, Husayf de birbirine sağlam bir şekilde geçmiş yolları bulunan diye açıkladıkları, Ebu'l-Hasan el-Basrî'nin oğlu Hasan'ın da: "Güzel yolları bulunan" buyruğunu yıldızlarla yolları güzelleştirilmiş, donatılmış diye açıkladığı nakledilmiştir. Katâde de Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'dan, o Ma'dan b. Ebî Talha'dan, o Amr el-Bikâlîden, o Abdullah b. Amr'dan: *"Güzel yolları bulunan gök hakkı için"* buyruğunu yedinci sema demektir, diye açıkladığını nakletmektedir.

-Yüce Allah en iyi bilendir ya- sanki bu açıklamalarıyla sabit yıldızların bulunduğu semayı kastetmiş gibidir. Astronomi bilgini birçok kimseye göre ise sabit yıldızlar yedinci semanın üstündeki sekizinci felektedir. Allah en iyi bilendir.

Bütün bu görüşler tek bir görüş halinde bir araya gelmektedir. O da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın dediği gibi güzellik ve göz kamaştırıcılık anlamıdır. Gök güzelliğinden ötürü yüksektir, şeffaftır, sağlamdır, yapısı güçlüdür, ucu bucağı oldukça geniştir. Son derece göz alıcıdır. Sabit ve gezegen yıldızlar ile taç gibi süslenmiştir. Güneş, ay ve parlık ışık saçan gezegenler adeta onun kuşandığı bir kemer gibidir.

"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz." Yani: Ey yalanlayan müşrikler! Şüphesiz ki siz tutarsız, birbiriyle çelişen, birbiriyle bağdaşmayan, bir arada bulunması mümkün olmayan sözler söylemektesiniz.

Katâde: "Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz" yani kiminiz Kur'ân'ın doğru olduğunu kabul ederken, kiminiz onu yalanlamaktadır. *"Ondan döndürülenler döndürülür."* Bu sözleriniz ancak bizatihi dalalette olan şaşkın kimseleri etkiler. Onlar ona rağbet eder çünkü bu batıl bir sözdür. Ancak kendisi haktan döndürülmüş, doğrudan sapıp uzaklaşmış, anlayışı kıt olan kimseler bu sözleriniz sebebiyle yollarını şaşırıp sapar, arkasından gider. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak siz ve ibadet ettikleriniz, siz onun aleyhine (insanları) fitneye sürükleyemezsiniz. Kendisi cehenneme girecek olan müstesnâ"* (Sâffât, 161-163)

Şu kadar var ki Ebû Kılâbe'nin bunu bilinmeyen bir adamdan, o ashab-ı kiramdan birisinden duymuş olabileceğinden korkulur. Çünkü Ebû Kılâbe çokça mürsel rivayet nakleden ve karşılaşmadığı kimselerden fazlaca rivayet aktaran birisidir. Hadiste geçen "çok yalancı"dan maksat, Deccal'dir, bu hadis bundan farklı lafızlarla da sahih olarak gelmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs ve Süddî: *"Ondan döndürülenler döndürülür"* buyruğunu esasen kendisi bozuk olanlar bozulup ondan uzaklaşırlar diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî de: Bu Kur'ân'dan onu yalanlayan kimseler döndürülüp, çevirilir demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Kahrolsun yalancılar"* buyruğunu Mücâhid de yalancılar diye açıklamıştır. Ayrıca der ki: Bu da Abese sûresinde yer alan: *"Kahrolası o insan ne kadar da nankördür o"* (Abese, 17) buyruğuna benzemektedir. Yalancılar (el-harrasun) ise biz ölümden sonra diriltilmeyeceğiz, diyenler ve inanmayanlardır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Kahrolsun yalancılar"* buyruğunu şüphe ve tereddüt içinde olanlara lanet olsun diye açıkladığını naklet mektedir. Muaz (radıyallâhu anh) da hutbesinde: Helak olsun şüpheciler ve tereddüt edenler derdi.

Katâde dedi ki: Yalancılardan maksat aldanış içinde olanlar ve yanlış zanlarda bulunanlardır.

Şanı yüce Rabbimizin: *"Onlar ki kuşatıcı bir cehalet içinde gafil kimselerdir"* buyruğu hakkında İbn Abbâs ve başkaları: Küfürde ve şüphe içerisinde gafil halde oyalanıp duranlardır, diye açıklamışlardır.

"Din günü ne zamandır, diye sorarlar." Onlar bu sözlerini yalanlamak, inat etmek, şüphe etmek ve bunu uzak bir ihtimal gördüklerini ifade etmek için söylerler.

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"O günde onlar azap için ateşe sunulurlar."* İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve daha başkaları *"sunulurlar"* buyruğunu: Altının ateşe sunulup, sınanması gibi azaba uğratılırlar diye açıklamışlardır. Yine Mücâhid, İkrime, İbrâhim en-Nehaî, Zeyd b. Eslem ve Süfyân es-Sevrî gibi başka bir topluluk da: *"Sunulurlar"* buyruğunu yakılırlar diye açıklamışlardır.

"Azabınızı tadın" Mücâhid: Ateşte yanma azabınızı, başkası da azabınızı tadın diye açıklamışlardır. *"İşte bu çabucak, gelmesini istediğinizdir"* yani bu söz onlara başlarına kakmak, azarlamak, tahkir etmek ve küçük düşürmek için söylenecektir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Cennetler ve Çeşmeler:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ
كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ
﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ
وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ
أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾
فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

15. Şüphesiz takva sahipleri cennetlerde ve pınarlardadırlar.

16. Rabblerinin kendilerine verdiğini alırlar. Çünkü onlar bundan önce ihsan edicilerdi.

17. Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı.

18. Seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi.

19. Mallarında dilenenin ve yoksulun da bir hakkı vardır.

20. Yakinleri olanlar için yeryüzünde âyetler vardır.

21. Kendi nefislerinizde de artık görmez misiniz?

22. Rızkınız ve vaat olunduğunuz semadadır.

23. Göğün ve yerin Rabbi hakkı için o sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz aziz ve celil olan Allah'a karşı takvalı olanların durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: Onlar ölümden sonra diriltilip, Allah'ın huzuruna dönecekleri gün sözü geçen bedbahtların içinde bulunacakları azabın, ibretli cezanın, yakıcı ateş azabının, zincirlere ve bukağılara vurulmasının tam aksine cennetlerde ve pınarların başlarında olacaklardır. *"Rablerinin kendilerine verdiğini alırlar."* İbn Cerîr dedi ki: Yani onlar (dünyada) Rablerinin kendilerine farz kılmış olduğu amelleri yaparlar. *"Çünkü*

Scanned with CamScanner

onlar bundan önce ihsan edicilerdi." Yani onlar farzlar kendilerine farz kılınmadan önce de amellerini ihsan eden (güzel yapan) kimselerdi. Sonra İbn Cerîr, İbn Humeyd'den şu rivayeti nakletmektedir: Bize Mihran, Süfyân'dan tahdis etti. O Ebû Ömer'den, o Müslim el-Batin'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Rablerinin kendilerine verdiğini"* farz kıldıklarını *"alırlar. Çünkü onlar bundan"* yani farzlardan *"önce de ihsan edicilerdi"* amel edenlerdi.

Bu senet zayıftır ve İbn Abbâs'tan sahih değildir. Ayrıca bunu Osman b. Ebî Şeybe de Muâviye b. Hişam'dan, o Süfyân'dan, o Ebû Ömer el-Bezzâr'dan, o Müslim el-Batin'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan deyip bu açıklamayı zikretmektedir.

İbn Cerîr'in yaptığı açıklama da su götürür. Çünkü yüce Rabbimizin: *"Alırlar"* buyruğu *"cennetlerde ve pınarlardadırlar"* buyruğundan haldir. Yani takva sahibi olan kimseler cennetlerde ve pınarların başlarında bulundukları halde Rablerinin kendilerine verdiklerini -yani nimet, sevinç ve imrenilecek halleri- alırlar, demektir.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü onlar bundan önce"* yani dünya yurdunda iken *"ihsan edicilerdi"* demektir. Bu da yüce Allah'ın: *"Geçmiş günlerde önceden işledikleriniz sebebi ile afiyetle yiyin, için"* (Hâkka, 69) buyruğu gibidir.

Daha sonra yüce Allah, onların ihsan ile amellerini açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı."* Müfessirler bu hususta farklı iki görüş ileri sürmüşlerdir. Birincisine göre buyruktaki (ما) olumsuzluk edatı (nafiye)dir. İfadenin takdiri de şöyledir: Onların uykusuz kalmadıkları geceler pek azdı.

İbn Abbâs dedi ki: Az dahi olsa ondan bir şey almadıkları (ibadetle geçirmedikleri) bir geceleri geçmezdi. Katâde de Mutarrif b. Abdullah'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Ya başında ya ortasında Allah için namaz kılmadıkları bir geceyi geçirdikleri çok az görülen bir haldi. Mücâhid dedi ki: Teheccüd kılmadan sabaha kadar geceyi hep uykuyla geçirdikleri çok azdı. Katâde, Enes b. Mâlik ve Ebu'l-Âliye de böyle demişlerdir: Onlar akşam ile yatsı arasında namaz kılarlardı. Ebû Câfer el-Bakır dedi ki: Onlar yatsı namazını kılmadan uyumazlardı.

Scanned with CamScanner

İkinci görüşe göre ise bu edat mastar anlamını verir, ifadenin takdiri de şöyledir: Onların gece uyuyup, dinlenmeleri pek azdı. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı."* Gece namaz kılmanın meşakkatine katlandılar. Gecenin ancak az bir bölümünde uyurlardı. Sonra bunu hoşlanarak yapmaya başladılar, seher vaktine kadar bunu uzattılar ve nihayet seher vaktinde Allah'tan bağışlanma dileyerek istiğfar ettiler.

Katâde dedi ki: Ahnef b. Kays dedi ki: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı."* Ancak pek az bir süre uyurlardı. Sonra da: Ben bu âyetin ehlinden (sözünü ettiği kimselerden) değilim, derdi.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Ahnef b. Kays şöyle derdi: Amelimi cennetliklerin ameli ile kıyasladım. Bizden çok ileri gitmiş kimseler olduklarını gördüm. Onların amellerine bizim ulaşamadığımızı gördüm. Onlar geceleyin ancak çok az uyurlardı. Yine amelimi cehennemliklerin ameliyle kıyasladım. Onlarda bir hayır olmadığını, Allah'ın kitabını, Allah'ın rasûllerini yalanladıklarını, ölümden sonra dirilişi yalanladıklarını gördüm. Aramızda konumu en hayırlı olanları salih bazı ameller ile birlikte kötü olan başkalarını karıştıran kimseler olduklarını gördüm.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: Temim oğullarından bir adam babama: Ey Ebû Usame, bir nitelik vardır ki ben onu bizde göremiyorum. Yüce Allah bazı kimselerden söz ederek: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı"* buyurmaktadır. Biz ise Allah'a yemin ederim ki geceleyin ancak çok az namaza kalkıyoruz dedi. Babam ona: Uyukladığı zaman uyuyan, uyandığı zaman da Allah'a karşı takvalı hareket eden kimseye ne mutlu! dedi.

[6311] Abdullah b. Selam dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince insanlar onun yanına gitti. Ben de yanına gidenler arasındaydım. Yüzünü görünce yüzünün yalan söyleyen bir adam yüzü olmadığını anladım. İlk olarak onun şunları söylediğini duydum: *"Ey insanlar! Yemek yedirin, akrabalık bağını gözetin, selamlaşmayı yaygınlaştırın, insanlar uyurken geceleyin namaz kılın, cennete esenlikle girersiniz."*[122]

122 Sahihtir. Tirmizî, 2485; İbn Mâce, 3251; Hakim, III, 13. Hasen bir hadistir, şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[6312] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennette içinden dışları görünen, dışlarından da içleri görülen yüksek köşkler vardır."* Bu sefer Ebû Mûsâ el-Eş'ari: Onlar kimlere verilecektir ey Allah'ın Rasûlü? dedi. Allah Rasûlü: *"Yumuşak konuşana, yemek yedirene, insanlar uykuda iken geceyi Allah için namaz kılarak geçirene"* buyurdu.[123]

Ma'mer de yüce Allah'ın: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı"* buyruğunu: Zührî ve Hasan: Onlar gecenin bir çoğunda namaz kılarlardı, diye açıklarlardı.

İbn Abbâs ve İbrâhim en-Nehaî de: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı."* Uyumazlardı diye açıklamışlardır. Dahhâk da dedi ki: *"Çünkü onlar bundan önce ihsan edicilerdi. Onlar az idiler."* Okuyup durduktan sonra tekrar okumaya başlayıp: *"Geceleyin uyumazlardı, seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi"* diye okumasını sürdürdü. Ancak böyle bir açıklamanın doğru olma ihtimali uzaktır ve zorlamadır.

Yüce Allah'ın: *"Seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi"* buyruğu hakkında Mücâhid ve başkaları namaz kılarlardı, diye açıklamışlardır. Başkaları ise: Geceyi namaz kılarak geçirdiler, Allah'tan mağfiret dilemeyi de seher vakitlerine ertelediler, diye açıklamışlardır. Nitekim yüce Allah: *"Seher vakitlerinde mağfiret dileyenler"* (Âl-i İmrân, 17) buyurmaktadır. Eğer Allah'tan mağfiret dilemek namaz içerisinde iken yapılırsa bu daha da güzel olur.

[6313] Sahih kaynaklarda ve diğer hadis kitaplarında ashab-ı kiram'dan bir topluluktan sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah her gece gecenin son üçte biri kalınca dünya semasına iner ve tan yeri ağırıncaya kadar şöyle buyurur: Var mı tevbe eden tevbesini kabul edeyim, var mı mağfiret dileyen günahını ona bağışlayayım, var mı bir dileği olan ona dilediğini vereyim."*[124]

Yüce Allah'ın Yakûb (a.s)'ın çocuklarına: *"Sizin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim"* (Yusuf, 98) dediğini haber vermesi hakkında müfessirlerin çoğu: Onlar için mağfiret dilemeyi seher vaktine ertelemişti, diye açıklamışlardır.

---

123 Senedinde İbn Lehia vardır. Hadis rivayeti zayıftır ama şahitleri vardır. Kaynakları daha önceden gösterilmişti. Başarı Allah'tandır.

124 Buhârî, 1145, 6321, 7494; Müslim, 758, Ebû Dâvûd, 1315; Nesâî, 480; İbn Mâce, 1366; Ahmed, II, 267; İbn Hibbân, 920

Scanned with CamScanner

"Mallarında dilenenin ve yoksulun da hakkı vardır." Yüce Allah onları namaz kılmakla nitelendirdikten sonra ikinci olarak da zekât vermekle, iyilik yapıp, muhtaç olanları gözetmekle nitelendirip: *"Mallarında dilenenin ve yoksulun da bir hakkı vardır"* buyurmaktadır. Yani bu, onlar tarafından dilenen ve yoksul kimseler için ayırmış oldukları bir kısımdır. *Dilenen*in kim olduğu bellidir. Bu da hakkı bulunmakla birlikte dilencilik yapan, isteyen kimsedir. Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir:

[6314] Bize Veki ve Abdurrahman tahdis edip dediler ki: Huseyn b. Ali dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dilencinin at üzerinde gelse dahi bir hakkı vardır."*[125]

Bunu Ebû Dâvûd da Süfyân es-Sevrî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Sonra bunu bir başka yoldan Ali b. Ebî Tâlib'den diye müsned olarak rivayet etmiştir. Bu hadis el-Hirmas b. Ziyad'ın naklettiği merfu bir hadis olarak da rivayet edilmiştir.

Yoksul (mahrum) kimseye gelince İbn Abbâs ve Mücâhid şöyle demektedir: Bu Müslümanların Beytu'l-mal'inde belli bir payı bulunmayan, bir kazanç yolu olmayan, kendisinden ihtiyaçlarını kazanacağı bir mesleği bulunmayan kimsedir. Mü'minlerin annesi Âişe de şöyle demektedir: Bu hemen hemen bir kazanç yolu bulamayan, mahrum kimsedir. Dahhâk: Ne kadar malı varsa elinden gitmiş olan kimsedir. Yüce Allah onun lehine bu hükmü vermiştir, demiştir. Ebû Kılâbe dedi ki: Yemame'de bir sel oldu. Bir adamın malını alıp götürdü. Ashab-ı Kiram'dan bir adam: İşte bu yoksul (mahrum) kimsedir, dedi.

Yine İbn Abbâs, Said b. el-Müseyyeb, İbrâhim Nehaî, İbn Ömer'in azatlısı Nafi ve Atâ b. Ebî Rebâh, mahrum (yoksul) hiçbir geliri olmayan kimsedir, diye açıklamışlardır. Katâde ve Zührî de mahrum: İnsanlardan (az dahi olsa) bir şeyler dilenen kimsedir demiştir.

[6315] Zührî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yoksul kişi bir ve iki lokmanın, bir ve iki hurmanın geri çevirdiği, dolaşıp duran (dilencilik yapan) kimse değildir. Asıl yoksul kendisini ihtiyaçtan kurtaracak hiçbir şey bulamayan, bununla birlikte fark edilmediği için de ken-*

125 Senedinde Ya'lâ vardır, zayıftır ama şahitleri vardır. Buna dair değerlendirmeler daha önceden geçmişti.

Scanned with CamScanner

disine tasaddukta bulunulmayan kimsedir."[126] Bu hadisi Şeyhan (Buhârî ve Müslim) Sahih'lerinde başka bir yoldan müsned olarak rivayet etmişlerdir.

Said b. Cubeyr dedi ki: O (yoksul) ganimet paylaştırıldıktan sonra geldiği için kendisine ganimetten az bir şeyler verilen kişidir.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana arkadaşlarımızdan biri tahdis edip dedi ki: Biz Ömer b. Abdulaziz ile birlikte Mekke yolunda idik. Yanımıza bir köpek geldi, Ömer de bir koyunun kolunu alıp o köpeğe attı ve şöyle dedi: Bu, mahrumdur, derler.

Şa'bî dedi ki: Ben mahrumun (yoksulun) ne olduğunu öğrenmekte çok zorlandım.

İbn Cerîr'in tercih ettiği görüşe göre de mahrum (yoksul) hangi sebepten ötürü olursa olsun hiçbir malı bulunmayan ve malı tamamen gitmiş olan kimsedir. Kazanabilecek gücünün bulunup bulunmaması ile malının yahut mahsulünün bir afet ve benzeri bir sebep dolayısıyla telef olmuş olması da fark etmez.

Sevrî, Kays b. Müslim'den, o Hasan b. Muhammed'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gönderdiği bir seriye (askeri birlik) ganimet ele geçirdiler. Ganimetin paylaştırılmasında hazır bulunmayan birkaç kişi (daha sonra) geldi. Bunun üzerine *"Mallarında dilenenin ve yoksulun da bir hakkı vardır"* âyeti nazil oldu.

Bu açıklama bu âyetin Medine'de inmiş olmasını gerektirmektedir. Halbuki durum böyle değildir. Aksine âyet sonraki âyetlerle de birlikte Mekke'de inmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Yakinleri olanlar için yeryüzünde âyetler vardır"* buyruğu da şu demektir: Orada onları yaratanın azametine, göz kamaştırıcı kudretine delil olan pek çok âyetler (belgeler) vardır. Orada türlü türlü bitkiler, canlılar, ovalar, bağlar, vadiler, ırmaklar, denizler var etmiş, insanların dillerini, renklerini farklı yaratmış, tabiatlarında var olan iradeleri, güçleri değişik değişik ortaya çıkmış, akılları, kavrayışları, hareketleri arasında farklılıklar olmuş,

126 Sahihtir. Bu mürsel rivayet Zührî'den, o Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre'den diye mevsul olarak rivayet edilmiştir. Bunu Ebû Dâvûd, 1632; Nesâî, V, 85-86; İbn Hibbân, 3351'de rivayet edilmiştir, aslı da Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindedir.

Scanned with CamScanner

mutluluk ve bedbahtlıkları itibariyle onların yapılarındaki her bir organ gerek görüldüğü üzere en uygun yerinde yerleştirilerek onların yapılarında pek çok hikmetler koymuştur. Bunun için de yüce Allah: *"Kendi nefislerinizde de artık görmez misiniz"* buyurmaktadır. Katâde dedi ki: Kendisinin yaratılışı hakkında düşünen bir kimse ancak ibadet için yaratılmış ve eklemleri ile hareket etme imkânının verilmiş olduğunu anlar.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rızkınız"* yani yağmur *"ve vaat olunduğunuz"* yani cennet *"semadadır."* Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları yapmıştır.

Süfyân es-Sevrî de dedi ki: Vasıl el-Ahdeb *"Rızkınız ve vaat olunduğunuz semadadır"* âyetini okudu ve şöyle dedi: Peki, ben rızkımın semada olduğunu gördüğüm halde yerde onu aramaya çalışıyorum. (Bu ne iştir?) Böyle deyip, bir harabeye girdi. Orada üç gün kaldı ve eline hiçbir şey geçmedi. Üçüncü günde bir zembil taze hurma gördü. Niyeti ondan daha iyi bir kardeşi de vardı. O da onunla birlikte (o harabeye) girdi. Bu sefer bunlar iki zembil oldu. Ölüm onları birbirinden ayırıncaya kadar hep bu halde kaldılar.

Yüce Allah'ın *"göğün ve yerin Rabbi hakkı için o sizin konuştuğunuz gibi kesin bir gerçektir"* buyruğuna gelince: Yüce Allah bu buyrukta kendi kerim zatına yemin ederek kendilerine vaat etmiş olduğu kıyâmet, diriliş, amellerin karşılıklarının görülmesi gibi hususların kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğini, tartışılmaz bir gerçek olduğunu bildirmektedir. O halde sizler konuştuğunuz zaman konuşmanızda şüphe etmediğiniz gibi, bunun hakkında da şüphe etmeyiniz.

Muaz (radıyallâhu anh) herhangi bir şeyden söz edince arkadaşına: Bu senin burada bulunman gibi bir gerçektir, derdi.

[6316] Müsedded, İbn Ebî Adiy'den, o Avf'tan, o Hasan-ı Basrî'den şöyle dediğini nakletti: Bana ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rablerinin kendilerine yemin etmesine rağmen yine de doğrulamayan bir topluluğu Allah kahretsin."*[127] Bunu İbn Cerîr de Bundar'dan, o İbn Ebî Adiyy'den, o Avf'tan, o Hasan'dan diyerek bunu mürsel olarak zikretmiştir.

127 Taberî, 32191'de rivayet etmiştir ama mürsel olduğu için zayıftır. Hasan-ı Basrî'nin naklettiği mürsel rivayetleri de vahidir.

Scanned with CamScanner

İbrâhim'in Şerefli Misâfirleri:

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا ۖ قَالَ سَلَامٌ ۚ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

24. İbrâhim'in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi?

25. Hani yanına girdiklerinde: "Selam" demişlerdi. O da: "Selam" demişti. Tanımadık bir topluluk.

26. Hemen ailesine gidip, semiz bir buzağı getiriverdi.

27. Onu önlerine yaklaştırıp: "Yemez misiniz" dedi.

28. İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler.

29. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve: "Kısır bir kocakarı" dedi.

30. Dediler ki: "Bu böyledir, Rabbin buyurmuştur. Şüphesiz ki O Hakîm olandır, her şeyi en iyi bilendir.

Tefsiri:

Burada anlatılan kıssa daha önce Hud ve Hicr sûrelerinde de geçmişti.

"İbrâhim'in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi?" Yani yüce Allah'ın kendilerini şereflendirdiği konukları, demektir.

İmam Ahmed ve bir grup ilim adamı, gelen misafiri ağırlamanın vacip olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Sünnet de Kur'ân'ın zahirinden anlaşıldığı gibi böylece varid olmuştur.

"Selam demişlerdi, o da selam demişti." Ref (selam buyruğunun ötreli gelmesi) nasbdan (selam buyruğunun fethalı gelmesinden) daha güçlü ve

Scanned with CamScanner

daha kalıcıdır. Buna göre onun selamı alması kendisine verilen selamdan daha üstün olmuştur. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Bir selamla selamlandığınızda siz de ondan daha güzeli ile selamı alın yahut aynısıyla karşılık verin."* (Nisâ, 86) buyurmuştur. İbrâhim el-Halil daha faziletli olanı seçmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Tanımadık bir topluluk"* buyruğuna gelince. Çünkü gelen meleklerdi. Onlar da Cebrâil, İsrâfil ve Mikâil idi. Güzel genç delikanlılar kılığında yanına gelmişlerdi. Oldukça heybetli bir görünüşleri vardı. Bundan dolayı da *"tanımadık bir topluluk"* dedi.

"Hemen ailesine" hızlıca ve görünmeksizin sıvışıp *"gidip semiz bir buzağı"* yani yanındaki malın en iyilerinden *"getiriverdi."* Bir başka âyet-i kerimede de: *"Vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi."* (Hûd, 69) buyurmaktadır ki, kızgın taşlar üzerinde kızartılmış demektir.

"Onu önlerine yaklaştırıp, yemez misiniz, dedi." Bu latif bir ibare ve güzel bir sûrette yapılan bir tekliftir.

Bu âyet-i kerime misafir ağırlama halinde dikkat edilmesi gereken edepleri sıralamaktadır. Evvela o, onların farkına varamayacakları bir şekilde hızlıca kendilerine yemek getirdi. Hemen söze, biz size yemek getirelim mi diye minnet ederek sözlerine başlamadı. Aksine çabucak ve gizlice onlara yemek getirdi. Malının bulunan en değerlilerini onlara getirdi ki o da genç, semiz ve kızartılmış bir buzağı idi. Önlerine takdim etti, bir yere koyup siz yaklaşın, demedi. Aksine yemeği önlerine bıraktı. Dinleyene ağır gelecek şekilde kesin bir emir kullanmayarak aksine nazik ve kibar bir teklifte bulunmak sûretiyle *"yemez misiniz"* dedi. Nitekim günümüzde de şöyle ifade edilir: Eğer lutfedip, iyilik yapmayı, sadaka gibi bağışlamayı uygun görüyorsan yapıver, denilir.

Yüce Allah'ın: *"İçinde onlardan gizli bir korku duydu"* buyruğuna gelince: Bu da kıssanın bir başka sûrede yer alan bundan önceki ifadeleri ile alakalıdır. O da yüce Allah'ın: *"Ellerinin buna uzanmadığını görünce onlardan çekindi ve kalbine bir korku girdi. Onlar: Korkma biz Lut kavmi için gönderildik, dediler. Eşi de ayaktaydı, güldü."* (Hûd, 70-73) Yani onların helak edileceklerine sevindi. Çünkü onlar Allah'a karşı azgın ve dik başlılık eden bir topluluktu. İşte o vakit de melekler ona İshâk'ı, İshâk'ın arkasından da Yakûb'u müjdeledi. *"Dedi ki: Vay halime, ben kocamış bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken ben mi doğuracak mışım? Doğrusu bu pek şaşılacak bir*

Scanned with CamScanner

şeydir. (Melekler) dediler ki: Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı! Şüphe yok ki Hamîddir, Mecîddir." (Hûd, 70-73)

Bundan dolayı da yüce Rabbimiz burada: *"Ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler"* buyurmaktadır. Buna göre ona yapılan müjde, hanımına yapılan müjde gibidir. Çünkü çocuk her ikisindendir. Onların her birisi doğacağı ile müjdelenmiş oldu.

"Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip, yüzüne vurdu" yani bağırarak, feryat etti, inledi. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Ebû Sâlih, Dahhâk, Zeyd b. Eslem, Sevrî ve Süddî yapmıştır. Bu da onun: *"Vay halime"* diye feryat etmesi idi.

"Yüzüne vurdu" yani eliyle alnına vurdu. Bu açıklamayı Mücâhid ve İbn Sabit yapmıştır. İbn Abbâs ise kadınların garip buldukları hallerde hayret ve şaşkınlıklarını açığa vururken yaptıkları gibi yüzüne vurdu. *"Ve: Kısır bir kocakarı"* yani ben gençken bile gebe kalmayan kısır birisi iken, bu yaşlanmış kocamış halimle mi doğuracağım *"dedi. Dediler ki: Bu böyledir, Rabbin buyurmuştur. Şüphesiz ki O, hakim olandır, her şeyi bilendir."* Sizlerin ne gibi lütufları hak ettiğinizi çok iyi bilir, sözlerinde ve fiillerinde hikmeti sonsuzdur.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ
مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾ مُسَوَّمَةً
عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا
آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

31. "Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir? dedi.

32. Onlar: "Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik" dediler.

33. Üzerlerine çamurdan taşlar atalım diye;

34. Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan.

35. Biz de orada bulunan mü'minleri çıkardık.

Scanned with CamScanner

36. Ama orada Müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulmadık.

37. Ve orada acıklı azaptan korkanlar için bir alamet bıraktık.

Tefsiri:

Şanı yüce Rabbimiz İbrâhim (a.s) hakkında haber vererek buyuruyor ki: *"İbrâhim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince Lut kavmi hakkında bizim (elçilerimiz)le tartışmaya koyuldu. Çünkü İbrâhim gerçekten yumuşak huylu, yufka yürekli, kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimseydi. (Melekler) ey İbrâhim bundan vazgeç çünkü Rabbinin emri gelmiştir. Onlara reddolunmayacak bir azap gelip çatacaktır (dediler.)"* (Hûd, 74-76)

Burada da yüce Rabbimiz: *"Ey elçiler, o halde asıl işiniz nedir, dedi."* Yani sizin haliniz ne, niçin geldiniz? *"Onlar: Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik dediler."* Bununla Lut kavmini kastediyorlardı. *"Üzerlerine çamurdan taşlar atalım diye Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan"* yani bu taşlar üzerinde onların isimleri onun nezdinde yazılıdır. Her bir taşın üzerinde o taşın sahibinin adı vardır. Ankebût sûresinde de: *"Ama orada Lut da var, dedi. Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz onu ve -karısı dışında- aile halkını elbette kurtaracağız. Çünkü o kadın geride kalacaklardandır, dediler."* (Ankebût, 32) Burada da yüce Rabbimiz: *"Biz orada bulunan mü'minleri çıkardık"* buyurmatadır ki, bunlar Lut kavmi ile hanımı dışında geri kalan aile halkıdır.

"Ama orada Müslümanlardan bir ev halkından başkalarını bulamadık." İman ve İslam aynı şeyin adıdır deyip, aralarında fark gözetmeyerek Mutezile'nin kanaatini benimseyenler, bu âyeti delil göstermişlerdir. Çünkü yüce Allah onlar hakkında hem mü'minler, hem Müslümanlar adını kullanmıştır, ama bu delillendirme zayıftır. Çünkü onlar mü'min bir topluluk idiler. Bize göre de her mü'min aynı zamanda müslümandır fakat aksi söz konusu değildir. Böylelikle burada durumun özelliğinden ötürü her iki isim aynı kimseler için kullanılmıştır fakat bunun her durumda böyle olması gerekmez.

Yüce Allah'ın: *"Ve orada acıklı azaptan korkanlar için bir alamet bıraktık"* buyruğu da şu demektir: Biz onlara gönderdiğimiz azabı, ibretli cezayı, yağdırdığımız pişmiş çamurdan taşları, onların yerine oldukça kötü kokan bir göl bırakmayı bir ibret yaptık. Elbette bunda inananlar için bir ibret vardır. O inananlar ki *"acıklı azaptan korkanlar"*dır.

Scanned with CamScanner

Mûsâ ve Firavun:

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ
وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا
تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ
لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ
وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

38. Ve Mûsâ'nın kıssasında da. Hani onu Firavun'a apaçık bir delille göndermiştik.

39. O bütün güç kaynaklarıyla yüz çevirip: "Sihirbazdır yahut delidir" dedi.

40. O kendi kendisini kınar olduğu halde onu da, ordularını da alıp hepsini denize attık.

41. Ve Âd kavminde de. Hani onların üzerine kısır, hayırsız ve bereketsiz rüzgârı göndermiştik.

42. O neye uğradıysa mutlaka onu ufaltıp, kül gibi koyuyordu.

43. Semûd'da da. Hani onlara: "Bir süreye kadar faydalanın" denilmişti.

44. Onlar ise Rablerinin emrine uymayıp, baş kaldırmışlardı. Bu yüzden onlar bakınırken yıldırım onları yakalayıvermişti.

45. Ayağa da kalkamadılar, onlara yardım da edilmedi.

46. Önceden de Nûh kavmini. Çünkü onlar fasık bir kavim idiler.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz buyuruyor ki: *"Ve Mûsâ'nın kıssasında da. Hani onu Firavun'a apaçık bir delille"* göz kamaştırıcı bir delil ve kesin bir belge ile *"göndermiştik. O bütün güç kaynaklarıyla yüz çevirip"* yani Firavun Mûsâ'nın

Scanned with CamScanner

kendisine getirmiş olduğu apaçık haktan büyüklenerek ve inat ederek yüz çevirdi. Mücâhid: Etrafındakiler ile kendisini güçlü zannetti. Katâde: Allah'ın düşmanı, kavmine üstünlük sağlamıştı, diye açıkladı. İbn Zeyd de: *"O bütün güç kaynaklarıyla yüz çevirdi"* buyruğunu beraberindeki bütün kalabalıklarıyla yüz çevirdi, diye açıklamış sonra da yüce Allah'ın: *"Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı yahut güçlü bir yere sığınabilseydim."* (Hûd, 80) buyruğunu delil göstermiştir.

Birinci anlam ise güçlü bir açıklamadır. Bu da yüce Allah'ın: *"İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklenerek yüz çevirir."* (Hac, 9) buyruğunu andırmaktadır ki, bu da büyüklenerek haktan yüz çevirmesi anlamındadır.

"Sihirbazdır yahut delidir, dedi." Yani senin durumun bana bu getirdiklerin ile ya sihirbaz olmanı ya da deli olmanı gerektiriyor. Yüce Allah buna karşılık: *"O kendisini kınar olduğu halde"* yani kâfir, inkârcı, günahkâr, inatçı ve kınanan bir kimse olarak *"onu da, ordularını da alıp hepsini denize attık."* Denize bıraktık.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve Âd kavminde de. Hani onların üzerine kısır, hayırsız ve bereketsiz"* yani Dahhâk'ın, Katâde'nin ve başkalarının açıklamasına göre hiçbir mahsulü bitirip, yetiştirmeye yaramayan (aksine) bozup berbat eden (rüzgârı göndermiştik). Bunun için yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O neye uğradıysa"* yani rüzgâr her neyi bozup berbat ettiyse *"mutlaka onu ufaltıp, kül gibi"* yani helak olup, çürümüş, yok olmuş bir şey gibi *"koyuyordu."*

[6317] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rüzgâr ikincisinden -yani ikinci arzdan- musahhar kılınmıştır. Allah, Âd kavmini helâk etmeyi dileyince rüzgârın bekçisine Âd kavmini helak etmek üzere üzerlerine rüzgar göndermesini emretti. Bekçi: Rabbim, ben onların üzerine öküzün burun deliğine girecek kadar bir rüzgâr salacağım dedi, şanı yüce ve mübarek, cebbar olan Rabbimiz ona: Hayır, o takdirde yer de, üzerindekiler de ters yüz olur ama sen onların üzerine bir yüzük kadar rüzgâr gönder, buyurdu. İşte aziz ve celil Rabbimizin: "O neye uğradıysa mutlaka onu ufaltıp, kül gibi koyuyordu" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[128]

128 Senedi zayıftır, metin münkerdir. Daha önce kaynakları Rûm sûresi 48. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

Bu hadisin merfu olarak rivayeti münkerdir. Daha yakın bir ihtimal Abdullah b. Amr'dan gelen mevkuf bir rivayet olması ve bunu Yermuk günü ele geçirdiği iki zenbil kitaptaki rivayetlerden olmasıdır. Allah en iyi bilendir.

Said b. el-Müseyyeb ve başkaları da yüce Allah'ın: *"Hani onların üzerine kısır, hayırsız ve bereketsiz rüzgârı göndermiştik"* buyruğu için o güneyden esen rüzgârdır demişlerdir.

[6318] Sahihte sabit olduğuna göre Şu'be, Hakem'den, o Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Saba rüzgârıyla bana yardım olundu, Âd kavmi ise güneyden esen (debur) rüzgârı ile helâk edildi."*[129]

"Semud'da da. Hani onlara: Bir süreye kadar faydalanın, denilmişti." İbn Cerîr dedi ki: Ecellerinizin biteceği vakte kadar faydalanın, demektir. Göründüğü kadarıyla bu buyruk da yüce Allah'ın: *"Semud kavmine gelince, biz onlara hidayet verdik ama onlar körlüğü hidayetten daha sevimli buldular. Bunun üzerine kazandıkları sebebi ile horlayıcı azabın yıldırımı onları aldı."* (Fussilet, 17) buyruğuna benzemektedir. Nitekim burada da şöyle buyurmaktadır: *"Semud'da da. Hani onlara: Bir süreye kadar faydalanın denilmişti. Onlar ise Rablerinin emrine uymayıp, baş kaldırmışlardı. Bu yüzden onlar bakınırlarken yıldırım onları yakalayıvermişti."* Çünkü onlar üç gün azabı bekleyip durmuşlar, dördüncü günü sabahında erken vakit azap onlara gelmişti.

"Ayağa da kalkamadılar." Ne kaçabildiler, ne ayağa kalkmak imkânını bulabildiler. *"Onlara yardım da edilmedi."* İçinde bulundukları halden kurtulmak için kimseden yardım alamadılar. *"Önceden de Nûh kavmini"* Yani bunlardan önce Nûh kavmini helak etmiştik, demektir. *"Çünkü onlar fasık bir kavim idiler."*

Burada anlatılan bütün kıssalar daha önce birkaç sûrede pek çok yerde geniş bir şekilde geçmiş bulunmaktadır. Yüce Allah en iyi bilendir.

129 Buhârî, 4105; Müslim, 900. Daha önce Ahzâb sûresi 9. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Göğü Biz Bina Ettik:

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ
الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
﴿٤٩﴾ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا
مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾

47. Ve biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik ve muhakkak biz genişleticileriz.

48. Yeri de döşedik, ne güzel döşeyenleriz!

49. Her şeyden de çift çift yarattık. İyi düşünürsünüz diye.

50. O halde Allah'a kaçın. Muhakkak ben sizi ondan apaçık uyarıp, korkutanım.

51. Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeyin. Muhakkak ben sizi ondan apaçık korkutup, uyaranım.

Tefsiri:

Yüce Allah üst ve alt âlemi yarattığına dikkat çekerek buyuruyor ki: *"Ve biz göğü kudret ve kuvvetle"* İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Sevrî ve başkalarının açıklamasına göre büyük, muazzam güçle *"bina ettik."* Yani göğü korunmuş, pek yüksek bir tavan yaptık.

"Ve muhakkak biz genişleticileriz." Yani biz semanın etrafını geniş tuttuk ve onu direksiz olarak yükselttik ve şu hali ile ayakta durmaktadır.

"Yeri de döşedik." Orasını yaratılmışlara bir döşek yaptık. *"Ne güzel döşeyenleriz"* ve orayı yeryüzündekiler için ne güzel döşek yaptık.

"Her şeyden de çift çift yarattık." Bütün yaratılmışlar çifttir. Gök ve yer, gece ve gündüz, güneş ve ay, kara ve deniz, ışık ve karanlık, iman ve küfür, ölüm ve hayat, mutluluk ve bedbahtlık, cennet ve cehennem hatta canlılar ve bitkiler bile. Bunun için yüce Allah: *"İyi düşünürsünüz"* yaratanın ortaksız, bir ve tek olduğunu bilirsiniz *"diye"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

"O halde Allah'a kaçın." Ona sığının, işlerinizde Ona güvenip dayanın. *"Muhakkak ben sizi ondan apaçık uyarıp, korkutanım. Allah ile birlikte başka hiçbir ilâh edinmeyin."* Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. *"Muhakkak ben sizi ondan apaçık korkutup, uyaranım."*

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوْا بِهِۦ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ ٱلذِّكْرَىٰ تَنفَعُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

52. Onlardan öncekilere gelen rasûllerin her birine de mutlaka böylece: Sihirbaz yahut deli, derlerdi.

53. Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler? Hayır, onlar azmış bir kavim idiler.

54. Sen yüz çevir onlardan, artık kınanacak değilsin.

55. Ama öğüt ver. Çünkü öğüt muhakkak mü'minlere fayda verir.

56. Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etsinler, diye yarattım.

57. Ben onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yedirmelerini de istemiyorum.

58. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren, hem pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan.

59. Muhakkak benzerlerinin azaptan payları olduğu gibi, zulmedenlerin de azaptan bir payları vardır. Artık acele etmesinler.

60. Tehdit olundukları o (azap) günlerinden dolayı vay o kâfir olanlara!

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz nebîsini teselli ederek şöyle buyurmaktadır: Bu müşriklerin sana dediklerinin benzerlerini daha önce rasûllerini yalanlayanlar da söylemişti: *"Onlardan öncekilere gelen rasûllerin herbirine de mutlaka böylece sihirbaz yahut deli, derlerdi."*

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Acaba bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler?"* Yani böyle demeyi onların biri diğerine mi tavsiye etti? *"Hayır, onlar azmış bir kavim idiler."* Fakat onlar azmış bir kavim oldukları için kalpleri de birbirine benzemiştir. Sonra gelenleri öncekilerin sözlerini aynen tekrar etmişlerdir.

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Sen yüz çevir onlardan"* Ey Muhammed! Sen onlara iltifat etme *"artık kınanacak değilsin"* bundan dolayı seni kınamayacağız.

"Ama öğüt ver. Çünkü öğüt muhakkak mü'minlere fayda verir." Mü'min kalpler öğütten yararlanır. Sonra da yüce Allah: *"Ben cinleri de, insanları da ancak bana ibadet etsinler diye yarattım"* buyurmaktadır. Yani benim onları yaratmamın yegâne sebebi kendilerine bana ibadet etmelerini emretmemdir. Yoksa onlara ihtiyacım olduğundan değil. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Ancak bana ibadet etsinler diye"* buyruğu hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: İsteyerek ya da istemeyerek bana ibadeti ikrar ve kabul etsinler diye. İbn Cerîr'in tercih ettiği açıklama da budur. İbn Cureyc: Ancak beni tanısınlar diye, şeklinde açıklamıştır. er-Rabî b. Enes: *"Ancak bana ibadet etsinler diye"* yani ancak ibadet etmeleri için *"yarattım."* Süddî dedi ki: İbadetin fayda veren kısmı da var, fayda vermeyen kısmı da.

"Andolsun onlara: Göklerle yeri kim yarattı, diye sorsan onlar elbette: Allah diyeceklerdir." (Lokman, 25) Bu da onların bir ibadetidir ama şirk ile birlikte kendilerine bir faydası olmaz.

Dahhâk dedi ki: Bununla kastedilenler mü'minlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Ben onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yedirmelerini de istemiyorum. Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren, hem de pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan"* buyruğuna gelince:

[6319] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: (Bu buyruğu): (إني لأنا الرزاق ذو القوة المتين): "Şüp-

Scanned with CamScanner

hesiz ki benim hem rızkı veren, hem de çetin kudret ve kuvvet sahibi olan" diye okuttu.[130] Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, İsrâil yoluyla rivayet etmiş olup, Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir.

Âyetin anlamına gelince: Şanı yüce Allah kullarını ortak koşmaksızın bir ve tek olarak kendisine ibadet etmeleri için yarattı. Ona itaat edeni en mükemmel şekliyle mükâfatlandıracak, kendisine isyan edenleri de en çetin azaba uğratacaktır. Ayrıca yüce Rabbimiz onlara muhtaç olmadığını haber vermektedir. Aksine bütün hallerinde ona muhtaç olanlar kendileridir. O kendilerini hem yaratan, hem rızıklandırandır.

[6320] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yüce Allah buyurdu ki: Ey Âdemoğlu (başka lüzumsuz işlerini bırakıp) kendini bana ibadete ver ki ben de senin kalbini zenginlikle doldurayım, fakirliğini gidereyim. Eğer böyle yapmayacak olursan kalbini meşguliyetlerle doldururum ve fakirliğini de kapatmam."*[131] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, İmran b. Zaide'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler, Tirmizî: Hasen gariptir, demiştir.

[6321] İmam Ahmed'in rivayetine göre Halid'in iki oğlu Habbe ile Seva dediler ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gittik. O bir iş yapıyordu -ya da bir yapı inşa ediyordu. (Ravilerden) Ebû Muâviye: Bir şeyi düzeltiyor, tamir ediyordu dedi.- Biz de o işte ona yardım ettik. İşini bitirince bize dua etti ve şöyle dedi: *"Başlarınız oynadığı sürece rızıktan ümit kesmeyiniz. Çünkü insanı annesi üzerinde hiçbir kabuk olmaksızın kırmızımtrak olarak doğurur, sonra yüce Allah onu rızıklandırır."*[132]

---

130 Sahih ve şaz bir rivayettir. Ebû Dâvûd, 3993; Tirmizî, 3940; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7707 ve 11527; Ahmed, I, 394, 418; İbn Hibbân, 6329; Ebû Ya'la, 5333; Hakim, II, 234, 249. Hadis hakkında Hakim de, Zehebî de herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur ama metin şazdır çünkü Mushaflarda sabit olana muhaliftir.

131 Hasendir. Tirmizî, 2466; İbn Mâce, 4107; Ahmed, II, 358. Senedi leyyindir. Senedinde Zaide vardır. O makbul bir ravidir. Ayrıca bunun Makil b. Yesar tarafından rivayet edilen hasen bir şahidi vardır. Bunu da Hakim, IV, 326'da rivayet edip, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

132 Zayıftır. Ahmed, III, 469; İbn Mâce, 4165. Kaynakları daha önce Rûm sûresi 40. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

Bazı ilâhi kitaplarda şöyle denilmektedir: Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu, ben seni bana ibadet etmen için yarattım, oyun oynama. Ben senin rızkını kendi teminatımın altına aldım, kendini yorma. Beni iste, beni bulursun. Beni buldun mu her şeyi bulursun. Beni bulamazsan, hiçbir şey bulmamış olursun. Halbuki beni her şeyden çok sevmelisin.

Yüce Allah'ın: *"Muhakkak benzerlerinin azaptan payları olduğu gibi zulmedenlerin de azaptan bir payları vardır, acele etmesinler."* buyruğu da şu demektir: Azabın çabuk gelmesini istemesinler. Çünkü kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir.

"Tehdit olundukları o günlerinden" yani kıyâmet gününden *"dolayı vay o kâfir olanlara!"*

Zâriyât sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd Allah'a mahsusutur, minnet duygularımız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

TÛR SÛRESİ

[49 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[6322] Mâlik, ez-Zührî'den, o Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ben Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında Tûr sûresini okuduğunu dinledim. Ondan daha güzel sesli -ya da ondan daha güzel okuyan- kimse duymadım.[133] Buhârî ve Müslim, Mâlik yoluyla tahriç etmişlerdir.

[6323] Buhârî de dedi ki: Urve, Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den, o Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e rahatsız olduğumdan şikayet ettim. O da: "Bineğin üzerinde olduğun halde insanların arkasından tavaf et" buyurdu. Ben tavaf ederken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Beyt'in yakınında: *"Andolsun Tûr'a, yayılmış sahifeler içindeki yazılmış kitaba"* sûresini okuyordu.[134]

Tûr ve Beyt-i Ma'mûr:

وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ
الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ
عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا
﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

133 Buhârî, 765, 3050; Müslim, 463, 174; Ebû Dâvûd, 811; Nesâî, 987; Nesâî, Tefsir, 549; İbn Mâce, 832

134 Buhârî, 464, 1619, 4853; Müslim, 1276/258; Ebû Dâvûd, 1882; Nesâî, 2925, Tefsir, 548; İbn Mâce, 2927

Scanned with CamScanner

اَلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun Tûr'a,

2. Yazılmış kitaba,

3. Yayılmış sahifeler içindeki,

4. Beyt-i Ma'mur'a,

5. Yükseltilmiş tavana,

6. Dopdolu denize,

7. Rabbinin azabı elbette vaki olacaktır.

8. Onu önleyebilecek yoktur.

9. O gün gök döne döne çalkalanıp sallanır.

10. Dağlar da yürür.

11. Artık o gün yalanlayanların vay haline!

12. Ki onlar daldıkları batıl içinde oynar dururlar.

13. Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri gün.

14. İşte bu sizin yalan saydığınız ateştir (denilir.)

15. Bu bir büyü müdür yoksa siz mi görmüyorsunuz?

16. Giriniz oraya ister sabrediniz, ister sabretmeyiniz. Sizin için bir-dir, siz ancak işlediğinizin karşılığını alacaksınız.

Tefsiri:

Yüce Allah pek muazzam kudretine delil olan yarattığı varlıklara yemin ederek azabının düşmanlarını gelip bulacağını ve onlara gelecek bu azabı onlardan hiçbir kimsenin savıp, uzaklaştıramayacağını belirtiyor. Söz konusu *"Tûr"* yüce Allah'ın üzerinde Mûsâ ile konuştuğu ve İsa'ya risalet verdiği

Scanned with CamScanner

üzerinde ağaç bulunan dağlara denilir. Üzerinde ağaç bulunmayan dağlara "Tûr" denilmez. Ona cebel (ağaçsız çıplak dağ) denilir.

"Yazılmış kitaba" Bunun Levh-i Mahfuz olduğu söylendiği gibi, insanlara açıkça okunan Allah tarafından indirilmiş yazılı kitaplar olduğu da söylenmiştir. Bundan dolayı yüce Allah hemen sonra: *"Yayılmış sahifeler (içindeki yazılmış kitaba) ve Beyt-i Ma'mur'a"* buyurmaktadır.

[6324] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsrâ'yı anlattığı hadisinde yedinci semaya geçtikten sonrası hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Sonra ben el-Beytu'l-Ma'mur'a çıkartıldım. Bir de baktım ki içine her gün yetmiş bin melek giriyor ve onlardan hiçbirisi bir daha tekrar oraya geri gelmiyor."*[135]

Yani onlar o Beytin içinde ibadet ediyor ve tavaf ediyorlar. Tıpkı yeryüzündekilerin Kâbe'nin etrafında tavaf ettikleri gibi. İşte el-Beytu'l-Ma'mur da yedinci semadakilerin Kâbe'sidir. Bundan dolayı İbrâhim el-Halil (a.s)'ın sırtını Beyt-i Ma'mur'a dayamış olduğu görüldü. Çünkü o yeryüzündeki Kâbe'nin banisi idi. Karşılık ise yapılan amelin türündendir. el-Beytu'l-Ma'mur, Kâbe'nin hizasındadır. Her bir semada da o semadakilerin taabbud ettikleri bir beytleri (evleri, mescitleri) vardır. Orada namaz kılarlar. Dünya semasındaki eve de Beytu'l-Izze adı verilir.

[6325] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Yedinci semada kendisine el-Ma'mur denilen Kâbe'nin hizasında bulunan bir ev (beyt) vardır. Dördüncü semada kendisine el-Heyevan (hayat) denilen bir ırmak vardır. Her gün Cebrâil o ırmağa girer ve ona bir defa dalar sonra çıkar. Bir defa silkinir, ondan yetmiş bin damla akar. Allah her bir damladan bir melek yaratır. Onlara beyt-i ma'mur'a gidip orada namaz kılmaları emredilir, onlar da emri yerine getirir sonra çıkarlar ve ebediyen bir daha oraya geri dönmezler. Onların başlarına da birisi başkan tayin edilir ve ona o meleklerle birlikte kıyâmetin kopacağı vakte kadar Allah'ı tesbih etmek üzere semada bir yerde durması emredilir."*[136]

---

135 Buhârî, 3207; Müslim, 164/264. Katâde'nin, Enes'ten böylece naklettiği bir hadis olarak daha önceden de geçmiş bulunmaktadır.

136 Merfu bir hadis olarak aslı yoktur. Bunu el-Ukayli, II, 59-60; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, I, 147'de zikretmiş bulunmaktadır. el-Ukayli bu hadisi Ravh b. Cenah'ın biyografisin-

Scanned with CamScanner

Bu oldukça garip bir hadistir. Bunu sadece bu senette yer alan Ravh b. Cenah münferiden rivayet etmiştir. Kendisi nispeti itibariyle Kureyşli ve Umevi'dir. Onların azatlısıdır. Künyesi Ebû Said, nispeti ed-Dımeşki'dir. Aralarında el-Cüzecani, el-Ukayli, Hakim Ebû Abdullah en-Neysaburi ve başkalarının da bulunduğu hafızlar grubu onun bu hadisini inkar etmişlerdir. Hakim: Bunun Ebû Hureyre'nin olsun, Said'in olsun, Zührî'nin olsun naklettikleri bir hadis olarak aslı astarı yoktur.

İbn Cerîr dedi ki: Bize Hennad b. es-Serri tahdis etti, Halid b. Ar'aradan rivayete göre bir adam Ali (radıyallâhu anh)'a: Beyt-i ma'mur'un mahiyeti nedir diye sorunca, o semada kendisine ed-Durah denilen bir Beyttir. O Kâbe'nin üstünde, onun hizasındadır. Onun semadaki saygınlığı, yeryüzündeki Kâbe'nin saygınlığı gibidir. Her gün o evde yetmiş bin melek namaz kılar ve ebediyen bir daha oraya dönmezler.

Bunu aynı şekilde Şu'be ve Süfyân es-Sevrî de Simak'den rivayet etmiş bulunmaktadır. Şu'be ve Süfyân'ın rivayetlerine göre buna dair soru soran kişi İbnu'l-Kevva'dır. Sonra bunu İbn Cerîr, Ebû Kureyb'den diye rivayet etmiştir. Buna göre Ali b. Rabia dedi ki: İbnu'l-Kevva, Ali (radıyallâhu anh)'a Beyt-i Ma'mur hakkında sordu. O: Semada kendisine ed-Durâh denilen bir mescittir. Her gün oraya yetmiş bin melek girer ve ebediyen bir daha geri dönmezler, diye cevap verdi. Bunu Ebu't-Tufayl'in, Ali'den bu şekilde naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmiştir.

el-Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O Arşın hizasında bir beyt (ev)dir. Melekler orada ibadet ederler. Her gün orada yetmiş bin melek namaz kılar ve bir daha oraya geri dönmezler.

---

de kaydederek, ona bu hadisin rivayetinde mutabaat olunmamıştır demektedir. İbn Hibbân da Ravh b. Cenah'ın biyografisinde bu kişi sika kimselerden öyle rivayetler nakleder ki, hadis sanatında derya olmayan bir kimse bunları dinleyecek olsa dahi, bu hadislerin uydurma olduklarına tanıklık eder. İbnu'l-Cevzî de: Bu hadisi uydurmakla Ravh b. Cenah dışında hiç kimse itham edilmez, demektedir. Hâfız Abdulgani de: Bu münker bir hadistir. ez-Zührî'den diye bunun bir aslı astarı yoktur. Said'den de, Ebû Hureyre'den de bu şekilde asılsız bir rivayettir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu yoldan olsun, başka bir yoldan olsun sahih olarak gelmiş olamaz. (İbnu'l-Cevzî'nin sözleri burada bitmektedir.)

Zehebî de Mizan, 2799'da Hakim Ebû Ahmed'den: Bunun Beyt-i Ma'mur'a dair hadisi asılsızdır demektedir.

Scanned with CamScanner

İkrime, Mücâhid, er-Rabî b. Enes, es-Süddî ve seleften daha başkaları da böyle demişlerdir.

[6326] Katâde de dedi ki: Bize zikredildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına: *"Beyt-i ma'mur'un ne olduğunu biliyor musunuz?"* diye sordu. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dediler. Şöyle buyurdu: *"O Kâbe'nin hizasında semadaki bir mescittir. Eğer aşağı düşecek olursa Kâbe'nin tam üzerine düşer. Orada her gün yetmiş bin melek namaz kılar. Oradan çıktıktan sonra da kıyâmete kadar bir daha oraya geri dönmezler."*[137]

Dahhâk'ın söylediğine göre ise o Beytte kendilerine İblis'in kabilesinden olup, el-cinn denilen meleklerden bir kesim ibadet etmektedir. Allah en iyi bilendir.

"Yükseltilmiş tavana" Süfyân es-Sevrî, Şu'be ve Ebu'l-Abbâs, Simak'den, o Halid b. Ar'aradan, o Ali'den: *"Yükseltilmiş tavana"* buyruğundan kasıt semadır dediğini nakletmektedir. Süfyân dedi ki: Sonra da: *"Ve gökyüzünü korunmuş bir tavan yaptık. Halbuki yine onlar onun âyetlerinden yüz çevirici-dirler."* (Enbiyâ, 32) buyruğunu okudu.

Mücâhid, Katâde, Süddî, İbn Cureyc ve İbn Zeyd de böyle demiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

er-Rabî b. Enes: O Arştır diye açıklamıştır. Yani o bütün mahlûkatın tavanıdır. Bunun açıklanabilir bir tarafı da vardır. Cumhurun dediği gibi başka açıklamalarla birlikte bu da kastedilmiş bulunmaktadır.

"Dopdolu denize" buyruğu hakkında da er-Rabî b. Enes bundan maksat cesetler kabirlerinden diriltileceği günde kendilerine hayat verecek olan yağmuru oradan Allah'ın indireceği Arşın altındaki bir sudur demiştir. Cumhur da: İşte bu o denizdir, demektedir.

Âyetteki *"el-mescur (dopdolu)"* buyruğunun anlamı hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazılarının dediklerine göre maksat kıyâmet gününde denizin ateş olarak tutuşturulacağıdır. Yüce Allah'ın: *"Ve denizler tutuşturulduğu zaman"* (Tekvîr, 6) buyruğuna benzemektedir. Bundan maksat ise denizler tutuşturulup,

137 Taberî, Katâde'den diye rivayet etmiş olup, mürsel bir rivayettir. Mürsel, zayıf rivayet kısımlarındandır. Buna yakın bir anlatımla çeşitli yollardan gelmiştir. Taberî, 32299 İbn Zeyd'den mürsel olarak ve 32300, 32301'de de Enes'ten merfu olarak gelmiştir. Senedi hasendir. İkinci bölümü sahihte vardır.

Scanned with CamScanner

alev alev yanan bir ateş olmasıdır ve bu ateş de mevkifde durup beklemekte olanların etrafını kuşatmış olacaktır. Bunu Said b. el-Müseyyeb, Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan diye rivayet etmiştir. İbn Abbâs'tan da böyle dediği rivayet edilmiştir. Said b. Cubeyr, Mücâhid, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr ve başkaları da bu görüşü ifade etmişlerdir.

el-Ala b. Bedr dedi ki: Denize *"el-mescur"* denilmesi ondan su içilememesi, onunla ekin sulanmamasından dolayıdır. Kıyamet gününde denizler böyle olacaktır. İbn Ebî Hâtim bunu ondan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Said b. Cubeyr'den *"dopdolu denize"* buyruğunu salınmış diye açıkladığı rivayet edilmiştir. Katâde: el-Mescur dopdolu demektir diye açıklamıştır. İbn Cerîr de bunu tercih etmiş olup, kıyâmet gününde onun tutuşturulmuş olmayıp, dopdolu olacağı diye açıklama getirmiştir.

Bundan boş olduğunun, kastedildiği de söylenmiştir. el-Esmai, Ebû Amr b. el-Ala'dan, o Zu Rimme'den yüce Allah'ın: *"Dopdolu denize"* buyruğu hakkında bomboş (denize) diye açıkladığını nakletmektedir. (Bunun Arap dilinden de delili şudur): Bir topluluk su almak için çıkıp gitti ve geri geldiklerinde havuz mescurdur yani boştur dediler. Bunu İbn Merduye Mesanidu'ş-Şuarâda rivayet etmiştir.

Mescur (mealde; dopdolu)den kastın ise yeri su altında bırakıp, oradakilerin sudan boğulmamaları için yeri kaplayıp, istila etmesi engellenmiş olan su demektir. Bunu Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiştir. Süddî ve başkaları da böyle açıklamışlardır. İmam Ahmed'in (r.h) Müsnedinde rivayet etmiş olduğu hadis de buna delil teşkil etmektedir. O şöyle diyor:

[6327] Bize Yezîd tahdis etti. Bize Ömer b. el-Hattab, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu tahdis etti: *"Deniz her gece mutlaka üç defa yükselir. Yüce Allah'tan onların üzerine dökülmek için izin ister, aziz ve celil olan Allah onu geri çevirir."*[138]

[6328] Hâfız Ebû Bekr el-İsmaili de dedi ki: Yezîd b. Harun'dan, o el-Avvam b. Havşeb'den şöyle dediğini nakletti: Bana Murabıt bir şeyh tahdis edip dedi ki: Bir gece nöbetim için dışarı çıkmıştım. Nöbetçilerden benden

138 Ahmed, I, 43, h. no: 305 senedi oldukça zayıftır. Senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır. Ebû Sâlih de meçhul birisidir.

Scanned with CamScanner

başka kimse çıkmamıştı. Liman tarafına gittim. Yüksekçe bir yere çıktım. Denizin dağların tepelerinin hizasına kadar yükseldiği gibi bir kanaate sahip oldum. Denizde bu hal defalarca oldu ve ben uyanıktım. Sonra Ebû Sâlih ile karşılaştım, şöyle dedi: Bize Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ın tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Deniz her gece mutlaka üç defa yükselir, yüce Allah'tan üzerlerine salınmak üzere izin ister. Aziz ve celil olan Allah onu geri çevirir."*[139] Senedinde adı verilmemiş müphem bir ravi bulunmaktadır.

"Rabbinin azabı elbette vaki olacaktır." İşte hakkında yemin edilen budur. Yani onun azabı kâfirlerin üzerine mutlaka inecektir. Nitekim bundan sonraki âyette *"Onu önleyecek yoktur"* buyurmaktadır ki Allah onlara bu azabın gelmesini isteyecek olursa bu azabı onlardan hiç kimse geri çeviremez, önleyemez, demektir.

Hâfız Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya dedi ki: Câfer b. Zeyd el-Abdi dedi ki: Bir gece Ömer Medine'de bekçilik yapmak üzere dışarı çıktı. Müslümanlardan bir adamın evinin yanından geçti. Onun namaza durmuş olduğu bir zamana denk geldi. Bunun için Ömer de durup onun kıraatini dinlemeye başladı. O da: *"Andolsun Tûr'a"* buyruğunu *"Rabbinin azabı elbette vaki olacaktır, onu önleyebilecek yoktur"* buyruğuna kadar geldi. (Ömer) dedi ki: Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki bu gerçek bir yemindir. Sonra eşeğinden inip bir duvara yaslandı. Bir süre daha bekledikten sonra evine geri döndü. Bir ay boyunca insanlar hasta olarak onun ziyaretine gidip geldi, hastalığının ne olduğunu da bilmiyorlardı. Allah ondan razı olsun.

İmam Ebû Ubeyd, Fezailu'l-Kur'ân adlı eserinde şöyle diyor: Bize Muhammed b. Sâlih tahdis etti. Bize Hişam b. Hassan, el-Hasan'dan tahdis ettiğine göre Ömer (radıyallâhu anh): *"Rabbinin azabı elbette vaki olacaktır"* âyetini okudu ve bundan dolayı öyle bir galeyana geldi ki bu sebeple yirmi gün hasta olarak onun ziyaretine gelindi. Yüce Allah'ın: *"O gün gök döne döne çalkalanıp, sallanır"* buyruğu hakkında İbn Abbâs ve Katâde hareket ettikçe eder diye açıklamışlardır. Yine İbn Abbâs'tan rivayete göre bundan kasıt onun çatlayıp yarılmasıdır demiştir. Mücâhid de o özel bir şekilde dönecektir diye açıklamıştır. Dahhâk: Allah'ın emri ile dönmesi, harekete gelmesi

139 Senedi bundan önceki gibi oldukça zayıftır.

Scanned with CamScanner

ve dalga dalga birbirinin içine girmesidir diye açıklamıştır. İbn Cerîr'in tercih ettiği de budur. Bu döner bir vaziyette hareket etmektir. O dedi ki: Ayrıca Ebû Ubeyde Mamer b. el-Müsenna, el-A'şa'nın şu beyitini de delil olarak zikretmiştir:

كأن مشْيَتَها من بيتِ جَارتها مَورُ السحابة لا رَيْثٌ ولا عجل

Onun komşusunun evinden yürüyüşü

Ağır da olmayan, hızlı da olmayan bulutun hareket edip dönüşü gibidir.

"Dağlar da yürür" yani dağlar saçıp savrulan toz zerrecikleri haline döner, saçılıp savrularak yok olur demektir.

"Artık o gün yalanlayanların vay haline!" O gün Allah'ın onlara vereceği azabı, ibretli ceza ve intikamları dolayısıyla vay onların haline! *"Ki onlar daldıkları batıl içinde oynar dururlar."* Yani onlar dünyada iken batıla dalar dururlar, dinlerini oyun ve eğlence edinirler. *"Cehennem ateşine doğru şiddetle sürülecekleri"* itilerek, kakılarak götürülecekleri *"gün"* Mücâhid, Şa'bî, Muhammed b. Ka'b, Dahhâk, Süddî ve Sevrî: Onun içerisine şiddetle itileceklerdir diye açıklamıştır.

"İşte bu sizin yalan saydığınız ateştir." Yani Zebaniler başlarına kakmak ve onları azarlamak üzere onlara böyle diyeceklerdir.

"Bu bir büyü müdür yoksa siz mi görmüyorsunuz? Girin oraya" yani oraya bütün yönleriyle kendisini kuşatacağı bir şekilde girin. *"İster sabrediniz, ister sabretmeyiniz. Sizin için birdir."* Oranın azabına, ibretli cezalarına sabredip, etmemeniz arasında hiçbir fark yoktur. Sizler oradan kaçamaz, oradan kurtulamazsınız ve *"siz ancak işlediğinizin karşılığını alacaksınız."* Yani Allah hiç kimseye zulmetmez, aksine herkese amelinin karşılığını (mükâfat ya da cezasını) verir.

Muttakîler:

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَاكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾

Scanned with CamScanner

17. Muhakkak takva sahipleri cennetler ve nimetler içindedirler.

18. Rabblerinin kendilerine verdiği zevk içerisindedirler. Rabbleri onları cehennemin azabından da korumuştur.

19. İşleye geldiğiniz sebebiyle afiyetle yiyin, için.

20. Sıra sıra dizili tahtlara yaslananlar olarak, onlara iri gözlü huri-leri de eş yaptık.

Tefsiri:

Yüce Allah mutlu olacakların durumunu haber vererek: *"Muhakkak takva sahipleri cennetler ve nimetler içindedirler"* buyurmaktadır. Bu ise öbürlerinin içinde bulunacakları ibretli ceza ve azabın tam zıttı bir haldir.

"Rablerinin kendilerine verdiği zevk içerisindedirler." Yani Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olacağı çeşitli lezzet, yiyecek, içecek, giyecek, mesken, binek ve daha başka türlü nimetler içerisinde zevkle yaşayacaklar.

"Rableri onları cehennemin azabından da korumuştur." Yani Allah onları cehennem ateşinin azabından kurtarmış olacaktır. Bu ise içinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği sevinçlerin yer aldığı cennete girmekten başka, ona ek olarak ihsan edilmiş başlı başına bağımsız bir nimettir.

Yüce Allah'ın: *"İşleye geldikleriniz sebebiyle afiyetle yiyin için"* buyruğu: *"Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebiyle afiyetle yiyin için"* (Hâkka, 24) buyruğu gibidir. İşte bunun ona karşı (yani amellerine karşı verilen bu nimetler) onun bir lütuf ve bir ihsanıdır.

"Sıra sıra dizili tahtlara yaslananlar olarak" es-Sevrî, Mücâhid'de, o Husayn'den, o İbn Abbâs'tan: Bunlar üstleri cibinliklerle (çadırla) kapatılmış tahtlar diye açıkladığını nakletmektedir.

[6329] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Heysem b. Mâlik et-Tâî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Adam yaslandığı yerde kırk yıl süreyle oradan başka bir yere geçmeden ve bulunduğu yerden de usanmadan yaslanmış olarak kalacak, canının çektiği ve gözünün zevk ve lezzet alacağı her şey huzuruna gelecektir."*[140]

140 Mürsel bir rivayettir. el-Heysem b. Mâlik yaşı küçük bir tabiidir. Haber zayıftır.

Scanned with CamScanner

(İbn Ebî Hâtim dedi ki): Bize babam da tahdis etti, Sabit dedi ki: Bize ulaştığına göre bir adam cennette yetmiş yıl yaslanarak oturur. Yanında ise yüce Allah'ın kendisine lutfedip, ikram ettiği, nimet olarak ihsan ettiği zevceleri, hizmetçileri de bulunacaktır. O etrafına bir bakacağı zaman bundan önce hiç görmediği birtakım zevcelerinin olduğunu da görecektir. Onlar da kendisine: Artık senin bize de pay ayırma zamanın gelmiştir, diyeceklerdir.

"Sıra sıra dizili" buyruğunun anlamı ise onların yüzü birbirlerine dönük olacaktır demektir. Başka yerdeki: *"Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde"* (Sâffât, 44) buyruğuna benzemektedir.

"Onlara iri gözlü hurileri de eş yaptık" buyruğuna gelince: Biz onlara iri gözlü hurilerden salih arkadaşlar ve güzel eşler verdik. Mücâhid dedi ki: *"Onlara... eş yaptık"* buyruğu onları iri gözlü hurilerle evlendirdik, nikahladık demektir. Onların nitelikleri daha önce burada ayrıca tekrara ihtiyaç bırakmayacak şekilde birkaç yerde geçmiş bulunmaktadır.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم
مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ ۚ كُلُّ ٱمْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَأَمْدَدْنَٰهُم
بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا
وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ
﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوٓا إِنَّا كُنَّا
قَبْلُ فِىٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ ٱلسَّمُومِ
﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

21. İman edip, soyları iman ile kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız. Amellerinden de hiçbir şey eksiltmeyiz. Her kişi kendi kazandıkları karşılığında bir rehinedir.

22. Onlara canlarının çekeceği meyve ve eti ardarda fazlası ile verdik.

23. Orda kadehleri elden ele dolaştırırlar. Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalamaları, ne de günah kazanmaları söz konusudur.

Scanned with CamScanner

24. Etraflarında sedefleri içinde gizlenmiş incileri andıran delikanlı hizmetçiler dolaşır, durur.

25. Birbirlerine dönerek karşılıklı soru sorarlar:

26. "Gerçekten biz daha önce ailelerimiz arasında korku içinde idik" derler.

27. Allah bize lutfetti de bizi Semum azabından korudu.

28. Şüphesiz ki biz önceden ona ibadet ediyorduk. Gerçekten o Berr'dir, Rahîm'dir.

Tefsiri:

Yüce Allah yarattığı kullarına lütfunu, keremini, ihsanını, bağışlarını haber vermekte ve mü'minlere eğer iman hususunda soylarından gelenler kendilerini izleyip, takip edecek olurlarsa makam ve mevki itibariyle -amelleri onların mertebesine ulaşmasa dahi- babalarına katacağını bildirmektedir. Böylelikle evlatlarının kalacakları yerlerin kendilerinin yakınında olması sûretiyle babaların gözleri aydınlanmış olacak ve en güzel şekilde yüce Allah onları bir araya getirmiş olacaktır. Babalarla oğulları eşitlediği için de ayrıca babaların amelleri ve mevkileri de eksiltilmeyecektir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız, amellerinden de bir şey eksiltmeyiz"* buyurmaktadır.

[6330] Sevrî, Amr b. Murre'den naklen dedi ki: O Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Şüphesiz Allah mü'min kimsenin soyundan gelenleri amelleri itibariyle ondan daha aşağı olsalar dahi onun derecesine yükseltecek ve böylelikle onlarla gözünün aydın olmasını sağlayacaktır. Sonra da: *"İman edip, soyları da iman ile kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız, amellerinden de bir şey eksiltmeyiz"* buyruğunu okudu.[141]

141 Bunu bu şekilde Sevrî ve başkaları mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. Bezzâr, 2260'ta, İbn Abbâs'tan merfu olarak bu rivayeti nakletmiş, Heysemi, Mecma, 11370'de: Senedinde Kays b. er-Rabî vardır, Şu'be ve Sevrî sika olduğunu söylemiş olmakla birlikte bir parça zayıftır demektedir. Ahmed de onun hakkında: Çokça hata ederdi, münker hadisleri vardır demiştir. Veki ve İbnu'l-Medini de onun zayıf olduğunu söylerlerdi. Nesâî ve Dârekutnî terkedilmiş birisidir derken, Yahyâ zayıf olduğunu söylemiş ve onun hadisi yazılmaz demiştir. (el-Mizan, 6911) Buna göre bu ravi zayıftır ve hıfzı kötüdür, Sevrî ve Şu'be ona muhalefet ederek bunu mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. Bunu

Scanned with CamScanner

Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Süfyân es-Sevrî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Yine İbn Cerîr bunu Şu'be, Amr b. Murre'den böylece rivayet etmiştir. Bezzâr da bunu Sehl b. Bahr'dan, o el-Hasan b. Hammad el-Verrak'dan, o Kays b. er-Rabî'den, o Amr b. Murre'den, o Said'den, o İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet edip hadisi zikrettikten sonra şunları da söylemektedir: Bunu es-Sevrî de Amr b. Murre'den, o Said'den, o İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize el-Abbâs b. el-Velid b. Mezyed el-Beyruti tahdis etti. İbn Abbâs (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: *"İman edip soyları iman ile kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Mü'min kimsenin soyundan gelenler iman üzere ölüp de babalarının makamı kendilerininkinden daha yüksek ise babalarına katılırlar ve babalarının işlemiş oldukları amellerinden de hiçbir şey eksiltilmez.

[6331] Hâfız Taberânî dedi ki: Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan -zannederim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye- şöyle dediğini nakletti: Kişi cennete girdikten sonra anne babasını, eşini, çocuklarını sorar. Bu sefer: Onlar senin derecene ulaşamadılar denilir. O: Rabbim ben hem kendim için, hem onlar için amel ettim der. Bunun üzerine (yüce Allah) onların ona katılmasına emir verilir. Sonra da İbn Abbâs: *"İman edip soyları iman ile kendilerine uyanların..."* âyetini okudu.[142]

Avfî, İbn Abbâs'tan bu âyet-i kerime hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Soylarından gelenler eğer iman edip de bana itaat olan işleri yapacak olurlarsa ben imanları sebebiyle onları cennete ulaştırırım. Küçük çocukları da onlara katılır. Bu ise birinci açıklamanın kapsamı içerisindedir. Çünkü o buyruk bundan daha açık tefsir edici bir buyruktur. Şa'bî, Said b. Cubeyr, İbrâhim, Katâde, Ebû Sâlih, er-Rabî b. Enes, Dahhâk ve İbn Zeyd de böyle demektedir. İbn Cerîr'in tercih ettiği de budur.

---

ayrıca Taberânî, 32338, 32341'de rivayet etmişlerdir. Her ikisi (Sevrî ve Şube) bu hususta imam kimselerdir. Buna göre doğrusu bunun mevkuf olduğudur, merfu rivayet ise zayıftır. Allah en iyi bilendir.

142 Senedi zayıftır. Taberânî, 12248, Sağir, 640'da İbn Abbâs'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Heysemi, Mecma, 11369'da: Senedinde Muhammed b. Abdurrahman b. Gazvan vardır. O zayıf bir ravidir demektedir.

Scanned with CamScanner

[6332] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Hatice (radıyallâhu anhâ) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cahiliye döneminde ölmüş iki çocuğunun durumunu sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İkisi de ateştedir"* buyurdu. Onun yüzünden hoşlanmadığını görünce şöyle buyurdu: *"Sen onların yerlerini görecek olursan hiç şüphesiz onlara buğz ederdin."* Bu sefer Hatice (radıyallâhu anhâ): Ey Allah'ın Rasûlü! Ya senden olmuş çocuklarım, dedi. Allah Rasûlü: *"Onlar da cennettedir"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şunları ekledi: *"Şüphesiz mü'minler de, onların çocukları da cennettedir. Müşrikler de, onların çocukları da cehennemdedir."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İman edip soyları iman ile kendilerine uyanların biz evlatlarını da kendilerine katarız"* âyetini okudu.[143]

Bu yüce Allah'ın babaların amellerinin bereketi ile oğullara olan lütfunu dile getirmektedir. Onun oğullarının dualarının bereketiyle babalara lütfu hakkında da İmam Ahmed şöyle demektedir:

[6333] Bize Yezîd tahdis etti, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah cennette salih kulun derecesini yükseltir ve: Rabbim, ben bunu nereden buldum, der. Yüce Allah: Çocuğunun senin için mağfiret dilemesi ile, buyurur."*[144] Bu sahih bir senet olmakla birlikte bu yoldan bu hadisi tahriç etmemişlerdir ama bir şahidi vardır:

[6334] Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu öldü mü onun ameli de kesilir. Sürekli bir sadaka yahut kendisinden yararlanılan bir ilim ya da ona dua edecek salih bir evlat olmak üzere üç husus müstesnadır."*[145]

"Her kişi kendi kazandıkları karşılığında bir rehinedir." Yüce Allah böyle bir şeyi gerektirici bir amel bulunmadığı halde çocukları babalarının konumuna yükseltmesi olan lütuf (fazilet) makamını haber verdikten sonra adalet makamı ile ilgili bize haber vermektedir. O da herhangi bir kimsenin başkasının günahından dolayı sorumlu tutulmamasıdır. Bundan dolayı yüce Allah:

143 Daha önce Nisâ sûresi 15. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

144 Ahmed, II, 509. Senedi Asım'dan dolayı hasendir. Ebû Said'den gelen bir şahidi vardır. Bunu da Taberânî, Evsat, 1915'te zayıf bir senetle rivayet etmiştir.

145 Müslim ve başkaları bu hadisi tahriç etmiş olup, daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

"Her kişi kendi kazandıkları karşılığında bir rehinedir" buyurmuştur. Yani ameline karşılık olarak o rehin alınmıştır. Ona kendisinden başka insanların günahı yükletilmez. Bu ister baba olsun, ister evlat. Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Her bir nefis kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır. Yemin ashabı müstesna. (Onlar) cennetlerdedirler, birbirlerine soru sorarlar suçlular hakkında."* (Müddessir, 41)

"Onlara canlarının çekeceği meyve ve eti ardarda fazlası ile verdik." Yani biz onlara hoşlarına gidecek, canlarının çekeceği çeşitli meyveler ve etler de ihsan edeceğiz.

"Orada kadehleri elden ele dolaştırırlar" buyruğu da orada içleri şarap dolu kadehleri elden ele dolaştırırlar diye açıklanmıştır ki bu açıklamayı Dahhâk yapmıştır.

"Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalamaları, ne de günah kazanmaları söz konusudur." Orada o içtikleri sebebiyle boş işler konuşmazlar, hezeyan etmezler, günahı gerektirecek çirkin sözler söylemezler. Dünyada içki içenlerin konuştukları gibi konuşmazlar. İbn Abbâs dedi ki: Saçmalamak, batıl söz söylemek demektir. Günah kazanmaktan kasıt ise yalan söylemektir. Mücâhid dedi ki: Birbirlerine sövmezler ve birbirlerini günaha sokmazlar. Katâde dedi ki: Bu hal dünyada iken şeytan ile birlikte oluyordu.

Yüce Allah ahiretin içkisini dünya içkisinin pisliklerinden ve eziyet verici hallerinden tenzih etmiş, daha önce de geçtiği gibi bunların başı ağrıtmayan, karnı ağrıtmayan, aklı baştan alıp gitmeyen bir özellikte oldukları belirtilmiştir. Ayrıca bu içkilerin onları faydasız, hezeyan ve hayasızlık ihtiva eden boş, kötü sözler söylemeye, onları itmeyeceğini ve görünüşünün de güzel, tadının hoş ve etkisinin de iyi olduğunu haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: *"İçenlere lezzet veren beyaz kaynaktan doldurulmuş, kendisinde aklı karıştırıcı herhangi bir zarar da bulunmayan (içki dolaştırılır onlara) ve onlar bundan dolayı sarhoş da olmazlar."* (Sâffât, 46-47) Bir başka yerde de: *"Ondan dolayı başları da ağrımaz ve akılları da giderilmez."* (Vâkıa, 19) Burada ise yüce Rabbimiz: *"Orda kadehleri elden ele dolaştırırlar. Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalamaları, ne de günah kazanmaları söz konusudur"* buyurmakta ve sonra da şunları eklemektedir: *"Etraflarında sedefleri içinde gizlenmiş incileri andıran delikanlı hizmetçiler dolaşır durur."* Bu buyruk ile cennette onlara hizmet edeceklerin emri altında bulunacakların güzellikle-

Scanned with CamScanner

ri, göz alıcılıkları, temizlikleri, elbiselerinin de güzelliği itibariyle sarılıp sarmalanmış taze incileri andırdıklarını haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde de: *"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolaşır, mainden testilerle, ibriklerle, kâselerle"* (Vâkıa, 17-18)

"Birbirlerine dönerek karşılıklı soru sorarlar." Yani birbirlerine dönüp konuşmaya, dünya hayatındaki amelleri, durumları hakkında karşılıklı soru sormaya yönelirler. Bu dünya hayatında içki içenlerin içki içip de sarhoş olmaya başladıklarında daha önceki durumları hakkında konuşmalarına karşılıktır.

"Gerçekten biz daha önce ailelerimiz arasında korku içinde idik derler." Yani biz dünya hayatında ailemiz arasında bulunuyorken Rabbimizden korkar, onun azabından, cezasından çekinirdik. *"Allah bize lutfetti de bizi Semum azabından korudu."* Yani Allah bize lütuf ve ikramda bulunarak bizleri korktuklarımızdan korudu, kurtardı. *"Şüphesiz biz önceden ona ibadet ediyorduk."* Ona yalvarıp, dua ediyorduk. O da duamızı kabul buyurdu, bize dileğimizi verdi. *"Gerçekten o, evet o berrdir (çok ihsan edendir), Rahîmdir (merhamet edendir)."*

[6335] Bu hususta Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr'ın Müsnedinde rivayet ettiği bir hadis varid olmuştur. Buna göre Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler cennete girdikten sonra ihvanı özleyecekler. Bunun tahtı gelir, diğerinin tahtının hizasına durur, her ikisi oturup konuşurlar. Bu da yaslanır, öteki de yaslanır. Dünyada olmuş bitmişlere dair konuşurlar. Biri arkadaşına: Ey filan Allah'ın bize hangi gün mağfiret ettiğini biliyor musun? Hani biz filan yerde bulunuyorduk. Aziz ve celil olan Allah'a dua ettik, o da bizi bağışladı, der."*[146]

Sonra Bezzâr dedi ki: Biz bu hadisin bunda başka bir senetle rivayet edildiğini bilmiyoruz. Derim ki: Said b. Dinar ed-Dımeşki hakkında Ebû Hâtim: O meçhuldür, onun hocası olan er-Rabî b. Subeyh hakkında da hıfzı bakımından birden çok kişi tenkitlerde bulunmuştur. O özü itibariyle salih ve sika birisidir, demiştir.

146 Senedi zayıftır. Bezzâr, 3553'te bu hadisi rivayet etmiştir. Heysemi, Mecma, 18770'de ravileri Sahih'in ravileridir. Said b. Dinar ile er-Rabî b. Subeyh müstesna, onlar zayıf ravilerdir, sika oldukları da söylenmiştir demektir. Ayrıca bunun senedinde Hasan an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştu. O tedlis yapan birisidir. Buna göre haber vahidir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mesruk'un Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayetine göre o *"Allah bize lutfetti de bizi semum azabından korudu. Şüphesiz ki biz önceden ona ibadet ediyorduk. Şüphesiz ki o, evet o Berr'dir, Rahîmdir"* buyruğunu okuyarak şöyle dedi: Allah'ım! Sen bize lutfet ve bizi semum azabından koru. Çünkü sen muhakkak Berrsin, Rahîmsin, dedi. A'meş'e: Namazda mı (böyle dua etti) diye soruldu. O: Evet, dedi.

Yoksa Onlar Şâir mi Derler?:

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ
شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ
الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَآ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ
﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِۦٓ
إِن كَانُوا صَٰدِقِينَ ﴿٣٤﴾

29. Artık sen öğüt vermeyi sürdür. Sen Rabbinin nimeti sayesinde kâhin de değilsin, deli de değilsin.

30. Yoksa onlar: "O bir şairdir, biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını bekliyoruz" mu diyorlar?

31. De ki: "Bekleye durun. Şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."

32. Onlara bunu akılları mı emrediyor yoksa onlar azgınlar topluluğu mudurlar?

33. Yoksa onlar: "Onu kendisi uydurup düzüyor" mu derler? Hayır, onlar iman etmezler.

34. Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler.

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaletini kullarına tebliğ etmesini ve ona indirilenlerle onlara öğüt vermesini emir buyurmakta sonra iftiracıların ve günahkârların ona yaptıkları iftiranın asılsız olduğunu ifade ederek şöyle buyurmaktadır: *"Artık sen öğüt vermeyi sürdür. Sen Rabbinin*

Scanned with CamScanner

nimeti sayesinde kâhin de değilsin, deli de değilsin." Allah'a hamdolsun ki sen Kureyş'in cahil kâfirlerinin söyledikleri gibi kâhin değilsin. Kâhin kendisine görünen cinnin semanın haberinden öğrendiği bir sözü getirip, telkin ettiği kişiye denir.

"Deli de değilsin" şeytanın çarptığı ve hareketlerinin düzenini bozduğu bir kişi değilsin.

Sonra yüce Allah onların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında söylediklerini reddederek şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa onlar: O bir şairdir. Biz onun zamanın ızdırap veren musibetine"* yani zamanın getireceği türlü musibetlere *"uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?"*

el-Menûn (mealde: *ızdırap veren musibet),* ölüm demektir. Biz onu bekleyelim, ona ölüm gelene kadar katlanalım. O zaman ondan ve onun bu halinden rahata kavuşuruz, demek istiyorlardı.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Bekleye durun şüphesiz ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim."* Yani bekleyin, ben de sizinle birlikte bekliyorum. Dünyada da, ahirette de güzel akıbetin ve ilahi yardımın kiminle olacağını siz de bileceksiniz.

İbn İshâk'ın dediğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Kureyşliler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumunu görüşmek üzere Daru'n-Nedve'de toplandıklarında birileri: Onu zincire vurup hapsediniz sonra da ölene kadar zamanın ızdırap veren musibetinin gelip onu bulmasını bekleyiniz. Ondan önceki şairler olan Zuheyr ve Nabiğa nasıl öldüyse o da öylece ölüp gidecektir. Çünkü o da onlardan birisi gibidir, dedi. İşte bunun üzerine yüce Allah onların söyledikleri bu söz hakkında: *"Yoksa onlar: O bir şairdir, biz onun zamanın ızdırap veren musibetine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar"* buyruğunu indirdi.

Sonra yüce Allah: *"Onlara bunu akılları mı emrediyor"* diye sormaktadır. Yani senin hakkında bizzat kendilerinin bir yalan ve bir iftira olduğunu bildikleri bu batıl sözleri söylemelerini kendilerine akılları mı emrediyor? *"Yoksa onlar azgınlar topluluğu mudurlar?"* Yani ama onlar yollarını şaşırmış, dalalete düşmüş, inat eden kimselerdir. İşte onların senin hakkında bu sözleri söylemelerine iten budur.

Scanned with CamScanner

"Yoksa onlar: Onu kendisi uydurup düzüyor mu derler?" Yani -Kur'ân'ı kastederek- onu kendiliğinden o uydurup düzmektedir diyorlar. Yüce Allah da: *"Hayır, onlar iman etmezler"* buyurmaktadır. Yani onları bu sözleri söylemeye iten onların küfürleri, inkârlarıdır.

"Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler." Yani onların o bu Kur'ân'ı kendiliğinden uydurup, iftira ediyor şeklindeki sözleri eğer doğru iseler, doğru söylüyor iseler haydi onlar da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu Kur'ân namına getirdiklerinin benzerini getirsinler. Şüphesiz ki onlar da, yeryüzünde bulunan bütün cinler ve insanlar da bir araya gelip toplanacak olsalar onun benzerini getiremezler. Onun on sûresinin benzerini hatta bir sûresinin benzerini ortaya koyamazlar.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ
الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۚ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم
بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ
أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ
﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ
إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

35. Yoksa onlar bir şeysiz (yaratıcısız) mı yaratıldılar yoksa yaratanlar onlar mıdır?

36. Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar yakîn sahibi değildirler.

37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa egemen olanlar onlar mıdır?

38. Yoksa onların dinlemek için (yükseldikleri) merdivenleri mi var? O halde onların dinleyicileri apaçık delil getirsin.

39. Yoksa kız çocuklar onundur da, oğullar sizin midir?

Scanned with CamScanner

40. Yoksa sen onlardan ücret mi istiyorsun da bu nedenle onlar borçtan dolayı ağır bir yük altına mı girmişler?

41. Yoksa gayb onlarındır da, onlar mı yazıyorlar?

42. Yoksa onlar bir tuzak mı kurmak istiyorlar, fakat o inkâr edenlerin kendileridir asıl tuzağa düşenler.

43. Yoksa onların Allah'tan başka ilahları mı vardır? Allah onların ortak koşmakta olduklarından münezzehtir.

Tefsiri:

Bu konum rububiyetin ve ulûhiyetin tevhidinin ispatı konumudur. Yüce Allah: *"Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratanlar onlar mıdır?"* buyurmaktadır. Yani onlar kendilerini var eden bir kişi olmaksızın mı var edildiler yoksa kendi kendilerini var edenler kendileri midir? Ne bu, ne de öteki, aksine onları yaratan ve söz edilmeye değer bir varlık değilken kendilerini yaratan ve var eden odur.

[6336] Buhârî dedi ki: Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im babasından şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i akşam namazında Tûr sûresini okuduğunu dinledim. *"Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar yoksa yaratanlar onlar mıdır? Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar hayır onlar yakîn sahibi değildirler. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa egemen olanlar onlar mıdır?"* buyruğuna gelince, kalbim neredeyse yerinden fırlayacaktı.[147]

Bu hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde çeşitli yollardan Zührî'den böylece tahriç edilmiştir. Cubeyr b. Mut'im, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına Bedir vakasından sonra esirlerin fidye karşılığı kurtarılması için gelmişti. O sırada da müşrik idi. Onun bu sûrenin bu âyetlerini dinlemesi daha sonraları İslam'a girmesine kendisini iten sebepler arasındadır.

Sonra yüce Allah: *"Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar yakîn sahibi değildirler"* buyruğuna gelince: Gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Bu onların Allah'ı ortak koşmalarının bir reddidir. Halbuki onlar bir ve tek

147 Buhârî, 4854. İbn Uyeyne'den haberi nakleden kimsenin meçhul oluşu dolayısıyla illetlidir. Bunu ayrıca Buhârî, 765 ve 2050'de rivayet ettiği gibi Müslim de 463'te ve başkaları İbn Uyeyne'den ve başkasından "Tûr sûresini okurken dinledim" bölümüne kadar rivayet etmişlerdir. Ayrıca bk. Fethu'l-Bari, VIII, 603

Scanned with CamScanner

olarak yaratanın o olduğunu, onun ortağının bulunmadığını çok iyi biliyorlardı. Şu kadar var ki onların yakîn (inanç) sahibi olmayışları onları böyle bir yola itmektedir.

"Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa egemen olanlar onlar mıdır?" Mülkte onlar mı diledikleri gibi tasarruf ediyor ve hazinelerin anahtarları da onların elinde mi bulunmaktadır? *"Yoksa egemen olanlar"* yani yaratılmışları hesaba çekenler *"onlar mıdır?"* Hayır, durum böyle değildir. Aksine mutlak malik, dilediği gibi tasarrufta bulunan, dilediğini yapan yüce Allah'tır.

"Yoksa onların" mele-i ala'ya kendilerini çıkartan *"dinlemek için merdivenleri mi var? O halde onların dinleyicileri apaçık delil getirsin."* Onlar adına dinleyen kim ise yaptıkları işlerin ve söyledikleri sözlerin doğruluğuna dair apaçık bir delil getirsin. Onların böyle bir delil getirmeye imkânları yoktur. Çünkü onlar hak adına bir şeye sahip değildirler. Onların lehine bir delil bulunmamaktadır. Sonra yüce Allah onun kızlarının olduğunu ve melekleri kızlar olarak nitelendirmelerini kendileri için de kızlar yerine erkekleri tercih etmelerini kabul etmeyip, reddetmektedir. Çünkü onlardan herhangi birisine kız çocuğu doğduğu müjdesi verilecek olursa öfkeden yüzü simsiyah kesilir ve öfkesini içine atar. Aynı zamanda melekleri Allah'ın kızları kabul edip, Allah'la birlikte onlara ibadet ettiler. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Yoksa kız çocuklar onundur da, oğullar sizin midir"* buyurmaktadır. Bu ise oldukça ağır bir tehdit ve kesin bir korkutmadır.

"Yoksa sen onlardan" kendilerine Allah'ın risaletini tebliğ ettiğin için *"ücret mi istiyorsun?"* Yani sen onlardan bunun, karşılığında hiçbir şey istemiyorsun. *"Bu nedenle onlar borçtan dolayı ağır bir yük altına mı girmişler?"* Onlar en basit bir şeyden ötürü kıvranıp, duruyorlar, onlara ağır geliyor, meşakkatli geliyor.

"Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?" Yani durum böyle değildir. Çünkü Allah'tan başka göklerde ve yerde bulunanların hiçbirisi gaybı bilmez.

"Yoksa onlar bir tuzak mı kurmak istiyor? Fakat o inkâr edenlerin kendileridir asıl tuzağa düşenler." Yüce Allah'ın buyruğu şu demektir: Yoksa onlar Rasûl ve din hakkında bu söyledikleriyle insanları aldatıp, Allah Rasûlü'ne ve

Scanned with CamScanner

onun ashabına tuzak mı kurmak istiyorlar? Şüphesiz onların kurmak istedikleri tuzağın zararı, vebali kendilerine dönecektir. Çünkü asıl kendilerine tuzak kurulanlar kâfirlerin kendileridir.

"Yoksa onların Allah'tan başka ilahları mı vardır? Allah onların ortak koşmakta olduklarından münezzehtir." Bu müşriklerin Allah ile birlikte putlara ve ona eş koştukları varlıklara ibadet etmelerinin oldukça ileri derecede tepki ile reddedilmesidir. Sonra yüce Rabbimiz onların söylediklerinden, iftiralarından ve ortak koşmalarından kendi zatını tenzih ederek: *"Allah onların ortak koşmakta olduklarından münezzehtir"* buyurmaktadır.

Bırak Onları:

وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَآءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿٤٤﴾
فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي
عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا
عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ
رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ
فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

44. Eğer gökten düşen bir parça görseler: "Üst üste yığılmış bir buluttur" diyeceklerdir.

45. Şimdi onları baygın düşüp, yıkılacakları günleri ile karşılaşana kadar bırak.

46. O günde tuzaklarının kendilerine hiçbir faydası olmaz. Onlara yardım da olunmaz.

47. O zulmedenler için de muhakkak bundan önce (başka) bir azap vardır. Fakat onların çoğu bilmezler.

48. Rabbinin hükmü (gele)ne kadar sabret muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın. Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et.

49. Gecenin bir kısmında da, yıldızların kaybolması vaktinde de onu tesbih et.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah görülüp, hissedilen şeylere karşı bile müşriklerin inatlaştıklarını, gerçeği kabul etmeyi büyüklüklerine yedirmediklerini haber vererek: *"Eğer gökten düşen bir parça görseler"* yani kendisiyle azaplandırılacakları böyle bir şeyin üzerlerine indiğini görseler dahi onun doğruluğunu kabul etmezler, buna inanmazlar. Aksine: Bu *"üst üste yığılmış bir buluttur"* diyeceklerdir. Bu da yüce Allah'ın: *"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar muhakkak ki: Gözlerimiz döndürülmüş hatta biz büyülenmiş bir topluluğuz, diyeceklerdir."* (Hicr, 14-15) buyruğuna benzemektedir.

"Şimdi" ey Muhammed! *"onları baygın düşüp yıkılacakları günleri ile karşılaşana kadar bırak."* Bugün ise kıyâmet günüdür. *"O günde tuzaklarının kendilerine hiçbir faydası olmaz."* Dünya hayatında iken başvurdukları tuzaklarının, hilelerinin kendilerine bir faydası olmayacak, onun en ufak bir yardımını göremeyeceklerdir. *"Onlara yardım da olunmaz."*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O zulmedenler için de muhakkak bundan önce"* dünya hayatında "bir azap vardır." Bu da yüce Allah'ın: *"Andolsun ki biz onlara -belki dönerler diye- en büyük azaptan önce yakın azaptan mutlaka tattıracağız."* (Secde, 21) buyruğu gibidir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Fakat onların çoğu bilmezler"* buyurmaktadır. Yani biz dünya hayatında türlü musibetlerle onları sınar, onlara azap veririz. Belki dönerler, belki vazgeçerler diye ama bunlarla kendilerinden ne istendiğini bir türlü kavramıyorlar. Hatta içinde bulundukları sıkıntıyı üzerlerinden açıp giderecek olursa önceki hallerinden daha kötü bir hale dönerler. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

[6337] *"Şüphesiz münafık hastalanacak olup da ona afiyet verilecek olursa bu hususta misali devenin misaline benzer. Kendisini niçin bağladıklarını ve niçin bağını çözüp, serbest bıraktıklarını idrak etmez."*[148] Kudsi hadis olarak gelen rivayette de şöyle denilmektedir: Ben sana o kadar isyan ettiğim halde sen beni bir türlü cezalandırmıyorsun? Yüce Allah şöyle buyurdu: Ey kulum! Ben seni ne kadar cezalandırıyorum da sen bunu idrak edemiyorsun, buyurur.

148 Oldukça zayıftır. Bunu Ebû Dâvûd, 3089'da oldukça zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Senette adı verilmedik ravi vardır, Ebû Manzur ise meçhul birisidir.

Scanned with CamScanner

"Rabbinin hükmüne kadar sabret. Muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın" yani onların eziyet ve işkencelerine sabret, onlara aldırma çünkü biz seni görüyoruz. Sen bizim korumamız altındasın ve Allah insanlardan seni korur.

"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et." Dahhâk dedi ki: Yani kalktığın zaman:

سبحانك اللهموبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك

"Allah'ım! Seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim. Senin adın pek mübarektir, şanın pek yücedir, senden başka hiçbir ilah yoktur" de, diye açıklamıştır.

Bunun benzeri bir açıklama er-Rabî b. Enes, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve başkalarından da rivayet edilmiştir. Müslim de Sahih'inde Ömer (radıyallâhu anh)'dan onun bu tesbih duasını namazın başında söylediğini rivayet etmektedir.

[6338] Bunu İmam Ahmed ve Sünen sahipleri de Ebû Said ve başkalarından, onlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmişlerdir. Buna göre o bu sözleri söylerdi.[149]

Ebu'l-Cevza dedi ki: *"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et"* yani uyanıp da yatağından kalktığın zaman onu tesbih et demektir. Bu açıklamayı İbn Cerîr tercih etmiştir.

[6339] Bu görüşü İmam Ahmed'in zikrettiği şu rivayet desteklemektedir: Bize Ubâde b. es-Sâmit'in tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim geceleyin uyanıpta:*

لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير.
سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله

'Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, ortaksızdır. Mülk yalnız Onundur, hamd yalnız Onadır. O her şeye güç yetirendir. Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim. Allah'a hamdolsun. Allah'tan başka hiçbir ilah

149 Daha önce kaynakları Fâtiha sûresinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

yoktur. Allah en büyüktür. Allah'ın verdiği güç ve takat olmadan ne bir itaatte bulunmak mümkündür, ne de bir masiyetten kaçınmak, dedikten sonra: Rabbim bana mağfiret buyur' diyecek olursa -ya da. sonra dua ederse dedi- onun duası kabul edilir. Eğer azmedip, abdest aldıktan sonra namaz kılacak olursa namazı da kabul edilir."[150] Bunu Buhârî Sahih'inde ve Sünen sahipleri el-Velid b. Müslim'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: *"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et"* buyruğu hakkında her meclisten kalktığında diye açıkladığını nakletmektedir.

Sevrî, Ebû İshâk'tan, o Ebu'l-Ahvas'tan *"kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et"* buyruğu hakkında: Bir kimse oturduğu meclisten kalkmak istedi mi, subhanekellahumme ve bi hamdik: Allah'ım! Seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim, der diye açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Talha b. Amr el-Hadrami'nin, Atâ b. Ebî Rebâh'tan naklettiğine göre o yüce Allah'ın: *"Kalktığın vakitte de Rabbini hamd ile tesbih et"* buyruğu hakkında şöyle dediğini açıklamaktadır: Her meclisten kalktığın zaman (tesbih et) demektir. Eğer o meclisinde iyilik yaptıysan hayrını arttırmış olursun, başka türlü hareket ettiysen bu o yaptıklarına keffaret olur.

[6340] Abdurrezzak Cami'inde şöyle demektedir: Bize Ma'mer, Abdulkerim el-Cezeri'den haber verdi. O Ebû Osman el-Fakir'den rivayet ettiğine göre Cebrâil Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e meclisinden kalktığı zaman: *"Subhanekellahumme ve bi hamdik, eşhedu en la ilahe illa ent estağfiruke ve etubu ileyk: Allah'ım! Hamdinle seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Senden başka ilah olmadığına şahitlik ederim, senden mağfiret diler ve sana tevbe ederim"* demesini öğretti. Mamer dedi ki: Başkasını da şöyle derken dinledim: Bu sözleri söylemek meclislerin keffaretidir.[151] Bu mürsel bir rivayettir. Biri diğerini pekiştiren yollardan müsned bir takım hadisler de bu hususta varid olmuş bulunmaktadır.

150 Buhârî, 1154; Ebû Dâvûd, 5060; Tirmizî, 3414; Nesâî, 861; İbn Mâce, 3878

151 Mürsel bir rivayettir. Abdurrezzak, 19796'da mürsel olarak rivayet etmiştir. Bundan sonraki rivayet aslının lehine şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

[6341] Bunlardan birisi İbn Cureyc'in naklettiği hadistir. Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu zikretti: *"Kim bir mecliste oturur da orada çokça gelişi güzel konuşmuşsa meclisinden kalkmadan önce subhanekellahumme ve bihamdik eşhedu en la ilahe illa ente estağfiruke ve etubu ileyk: Allah'ım! Seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim. Senden başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Senden mağfiret diler, sana tevbe ederim diyecek olursa mutlaka o mecliste yaptıklarından dolayı kazandığı günahlar ona mağfiret olunur."*[152]

Bunu -bu lafız kendisinin olmak üzere- Tirmizî ve Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle adlı eserinde Nesâî, İbn Cureyc'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler, Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Bu hadisi Hakim de Müstedrek'inde rivayet ederek senedi Müslim'in şartına göre sahihtir demektedir. Ancak Buhârî hadisin illetli olduğunu söylemiştir. Derim ki: İmam Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Hâtim, Ebû Zur'a, Dârekutnî ve başkaları hadisin illetli olduğunu söylemiş ve bu hususta yanılmayı İbn Cureyc'e nispet etmişlerdir. Bununla birlikte Ebû Dâvûd süneninde İbn Cureyc'den başkasından Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'a giden bir yolla Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6342] Bunu -lafız kendisine ait olmak üzere- Ebû Dâvûd ve Nesâî ile Müstedrek'inde Hakim de el-Haccac b. Dinar yoluyla Ebû Berze el-Eslemi'den diye rivayet etmişlerdir. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir meclisten kalkmak istediği vakit sonunda:

سبحانك اللهم وبحمدك، أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرك وأتوب إليك

"Allah'ım! Hamdinle seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Senden başka hiçbir ilah yoktur, senden mağfiret diler ve sana tevbe ederim" derdi. Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen daha önceleri söylemediğin bir söz söylüyorsun deyince, şöyle buyurdu: *"(Bu) mecliste olanlar için bir keffarettir."*[153] Bunu mürsel olarak Ebu'l-Âliye'den de rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

152 Tirmizî, 3433; İbn Hibbân, 534; Hakim, I, 536. Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadisin durumu dedikleri gibidir ama Suheyl bir parça zayıftır. Hadisin şahitleri de vardır.

153 Ebû Dâvûd, 4859; Nesâî, 10259 ravileri sikadırlar.

Scanned with CamScanner

[6343] Aynı şekilde bunu Nesâî ve Hakim de er-Rabî b. Enes yoluyla Ebu'l-Âliye'den, o Râfi' b. Hadic'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aynen böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.[154] Bu da mürsel olarak rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Bunu aynı şekilde Ebû Dâvûd da Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiş bulunmaktadır. O dedi ki: Birkaç kelime vardır ki bir kimse meclisinden kalkacağı vakit bunları üç defa söyleyecek olursa mutlaka onları söylediği için onun günahlarına keffaret olurlar. Eğer bir hayır ve bir zikir meclisinde bunları söyleyecek olursa mutlaka sahifenin mühür ile mühürlendiği gibi bunlarla da onun ameli mühürlenmiş olur. (Bu sözler):

سبحانك اللهم وبحمدك، لا إله إلا أنت، أستغفرك وأتوب إليك

"Allah'ım! Hamdinle seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Senden başka hiçbir ilah yoktur. Senden mağfiret diler ve sana tevbe ederim" sözleridir. Bunu Hakim de mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydedip sahih olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Cubeyr b. Mut'im'in rivayeti olarak da nakletmiştir.

Bu hadisi Ebû Bekr el-İsmaili de mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab'dan diye rivayet etmiştir. Hepsi de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklet-mişlerdir. Ben bunun için başlı başına bir cüz telif ettim ve bu cüzde bu hadisin rivayet yollarını, lafızlarını, illetlerini, bunun ile ilgili diğer hususları da ayrıca zikrettim. Lütuf ve ihsanı dolayısıyla hamd Allah'a mahsustur.

"Gecenin bir kısmında da, yıldızların kaybolması vaktinde de onu tesbih et." Yani geceleyin onu zikret, Kur'ân tilavetiyle, namaz kılmakla ona ibadet et. Nitekim yüce Allah: *"Gecenin bir kısmında da yalnız senin için nafile olmak üzere onunla (Kur'ân ile) gece namazı kıl. Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama gönderir."* (İsrâ, 79) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Yıldızların kaybolması vaktinde"* buyruğuna gelince: İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadise göre bundan kastın sabah namazının farzın-

154 Sahihtir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10260; Hakim, I, 537. Kendisi ve Zehebî hadis hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Heysemi de Mecma, I, 141'de ravileri sikadırlar demiştir. Hadisin çeşitli şahitleri ve rivayet yolları vardır. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

dan önce kılınan iki rekât olduğu ifade edilmişti. Bunlar yıldızların kaybolması yani batmaya yüz tutmaları esnasında kılınmaları meşru iki rekâttır.

[6344] İbn Sîlân'ın, Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettiği hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"O iki rekâtı -yani sabah namazının farzından önceki iki rekâtı- atlılar sizleri kovalasa dahi terk etmeyiniz."*[155] Bunu Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Bu hadisten dolayı İmam Ahmed'in mezhebine mensup bazı kimselerin, iki rekâtın vacip olduğunu söyledikleri nakledilmiştir. Ancak bu zayıf bir görüştür. Buna sebep ise:

[6345] *"Bir gün ve gecede beş vakit namaz vardır"* buyruğudur. Soran: Üzerimde bunlardan başka var mı deyince, Allah Rasûlü: *"Hayır, nafile olarak kılman müstesna"*[156] buyurmuştur.

[6346] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de sabit olduğuna göre Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazının (farzından önceki) iki rekattan daha çok nafile namazları kılmaya dikkat ve özen göstermezdi.[157]

[6347] Müslim'in bir lafzında da: *"Sabah namazının (farzdan önceki) iki rekâtı dünyadan ve içindekilerden hayırlıdır."*[158]

Tûr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

155 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 1358; Ahmed, II, 405; Tahâvî, Şerhu Meani'l-Asar, I, 176, 177. Hadis İbn Sina etrafında dönüp durmaktadır. Zehebî bilinen birisi değildir. Adının Abdu Rabbih olduğu da söylendiği gibi, Câbir olduğu da söylenmiştir demektedir. Bu sebeple haber vahidir.

156 Buhârî, 46, 2678; Müslim, 11; Ebû Dâvûd, 391; Nesâî, I, 226-228; Mâlik, I, 175; Ahmed, I, 162; İbn Hibbân, 1724

157 Buhârî, 1169; Müslim, 723, h. no: 94

158 Müslim, 725, h. no: 96. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

NECM SÛRESİ

[62 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[6348] Buhârî dedi ki: el-Esved b. Yezîd, Abdullah'tan şöyle dediğini nakletmektedir: İçinde secde âyeti bulunan sûreler arasında ilk nazil olan sûre *"ve'n-necmi: yıldıza andolsun ki"* sûresidir. (Abdullah) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de secde etti, onun arkasında bulunanlar da secde etti. Sadece yerden toprak alıp, üzerine secde ettiğini gördüğüm bir adam müstesnâ. Daha sonra bu adamın kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm ki o kişi Umeyye b. Halef'tir.[159]

Buhârî bu hadisi aynı zamanda çeşitli yerlerde rivayet ettiği gibi bunu Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de değişik yollardan Ebû İshâk'tan böylece rivayet etmişlerdir. Ancak bu rivayette onun secde etmek istemeyen bu kişinin Umeyye b. Halef olduğunu söylemesi açıklanması zor bir ifadedir. Çünkü başka bir rivayet yolunda bu kişinin Utbe b. Rabia olduğu belirtilmektedir.

Vahiyden Başkası Değildir O:

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Battığı zaman yıldıza andolsun ki;

2. Arkadaşınız asla sapmadı, batıla da yönelmedi.

3, 4. O kendi hevâsından bir söz söylemez. O bildirilen bir vahiyden başkası değildir.

159 Buhârî, 1067, 1070, 3853; Müslim, 576; Ebû Dâvûd, 1406; Ahmed, I, 401

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Şa'bî ve başkaları: Yaratıcı yarattıklarından dilediğine yemin edebilir. Ancak yaratılmış olanın yaratandan başkası adına yemin etmemesi gerekir, demişlerdir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Müfessirler yüce Allah'ın: *"Battığı zaman yıldıza andolsun"* buyruğunun anlamı hususunda farklı görüşlere sahiptirler. İbn Ebî Necih, Mücâhid'den: Fecir ile birlikte kaybolan Süreyya yıldızı (Ülker yıldızı)nı kastetmektedir dediğini nakletmiştir. Aynı şekilde bu İbn Abbâs ve Süfyân es-Sevrî'den de rivayet edilmiş olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Süddî ise bunun Zühre (Venüs) olduğunu ileri sürmüştür.

Dahhâk dedi ki: *"Battığı zaman yıldıza andolsun"* yıldızla şeytanlar taşlandığı zamana andolsun. Bu görüşün açıklanabilir bir uygun tarafı vardır. A'meş, Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Battığı zaman yıldıza andolsun"* buyruğu Kur'ân indiği zaman anlamındadır, dediğini nakletmiştir.

Bu âyet aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Hayır, işte yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim ve eğer bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemindir. Şüphesiz o oldukça şerefli bir Kur'ân'dır. Korunan bir kitaptadır. Ona ancak tam anlamıyla temizlenmiş kimseler el sürebilir. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir"* (Vâkıa, 75-80) buyruğuna benzemektedir.

"Arkadaşınız asla sapmadı, batıla da yönelmedi" buyruğu, hakkında yemin edilen hususdur. Bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lehine onun iyilik yapan, doğru yolda bulunan, hakka uyan ve yolunu şaşırıp, sapıtmamış bir kişi olduğuna dair lehine yapılan bir şahitliktir. Sapıtan (dalalette olan) kişi ise bilgisizce, doğru olmayan, haktan başka bir yolu izleyen kimsedir. *Batıla yönelen (el-ğâvî)* ise hakkı bilmekle birlikte kasti olarak başka bir yola yönelen kimsedir. İşte şanı yüce Allah hem rasûlünü, hem şeriatını Hıristiyanların sapıklıkları ve Yahudilerin yolları gibi yolları izlemekten bir şeyi bilerek onu gizleyip, ona muhalif amelde bulunmaktan tenzih etmektedir. Aksine o (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve onunla birlikte gönderdiği muazzam şeriat son derece doğru, itidalli ve istikamet üzeredir. Bunun için yüce Allah: *"O kendi hevasından bir söz söylemez"* buyurmaktadır. Yani o hevasından ve doğru olmayan bir maksattan hareketle bir söz söylemez.

"O bildirilen bir vahiyden başkası değildir." Yani o ancak kendisine emrolunanları söyler ve bu verilen emri insanlara tam olarak, eksiksiz ve fazlasız olarak tebliğ eder. Nitekim İmam Ahmed şu rivayeti kaydetmektedir:

Scanned with CamScanner

[6349] Bize Yezîd tahdis etti. Ebû Ümâme'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Andolsun nebî olmadığı halde bir adamın şefaati neticesinde cennete Rabia ve Mudar kabilelerinin -ya da ikisinden birisinin- mensupları kadar kişi girecektir."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabia, Mudar'dan değil midir, dedi. Allah Rasûlü: *"Ben söylediğimi söylerim"* buyurdu.[160]

[6350] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinleyip de ezberlemek istediğim her şeyi yazıyordum. Kureyşliler benim yapmamamı söyledi ve: Sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den neyi duyarsan onu yazıyorsun. Halbuki Allah Rasûlü bir insandır, kızarken de konuşur dediler. Bu sefer yazmaktan vazgeçtim sonra bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince şöyle buyurdu: *"Yaz, nefsim elinde olana yemin ederim ki benden haktan başka bir şey çıkmaz."*[161] Bunu Ebû Dâvûd da Müsedded ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, her ikisi Yahyâ b. Said el-Kattan'dan böylece rivayet etmişlerdir.

[6351] Hâfız Ebû Bekr b. el-Bezzâr dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'ın yanındandır diye haber verdiğim her bir husus, hakkında şüphe olmayan hususlardır."*[162] Sonra Bezzâr: Biz bu hadisin bundan başka bir senetle rivayet edildiğini bilmiyoruz demektedir.

[6352] Yine İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ben haktan başka bir şey söylemem."* Ashabından birisi: Ey Allah'ın Rasûlü! Bazen bizimle şakalaşıyorsun, dedi. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz ben haktan başka bir şey söylemem"* buyurdu.[163]

---

160 Ahmed, V, 267. Senedi İbn Meysere'den ötürü şahitler arasında hasen kabul edilir ama bunun ayrıca şahitleri bulunmaktadır.

161 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 3646; Ahmed, II, 192. Senedi kavidir ve şahitleri vardır.

162 Abdullah b. Sâlih zayıf olduğu için senedi zayıftır. Ayrıca bunun İbn Abbâs yoluyla gelen bir şahidi vardır. Bunu da Mecma, 837'de belirtildiği üzere Bezzâr rivayet etmiş olup, senedi hasendir. Bu hususta başka rivayetler de bulunmaktadır.

163 Ben bunu müsnedde bu senet ile göremedim. Bunu Ahmed, II, 360'da Usame b. Zeyd, Said el-Makburi'den böylece diye rivayet etmiştir. Senedi Usame b. Zeyd'den ötürü hasendir. O da el-Leysi nispetlidir.

Scanned with CamScanner

İki Yay Kadar Veya Daha Yakın:

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوٰى ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوٰى ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ
الْأَعْلٰى ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى ﴿٩﴾
فَأَوْحٰى إِلٰى عَبْدِهِ مَآ أَوْحٰى ﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأٰى ﴿١١﴾
أَفَتُمَارُونَهُ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً أُخْرٰى ﴿١٣﴾ عِنْدَ
سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ
مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأٰى مِنْ اٰيَاتِ
رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾

5. Ona çetin güçler sahibi öğretti.

6. O büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şeklinde doğruluverdi.

7. Ve o en yüksek ufukta idi.

8. Yaklaşıp sarktı,

9. Böylece iki yay (boyu) kadar hatta daha da yaklaştı,

10. Kuluna vahyettiğini vahyetti,

11. Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı.

12. Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz?

13. Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü.

14. Sidretu'l-Müntehâ yanında,

15. Cennetu'l-Me'vâ da onun yanındadır.

16. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu,

17. Göz başka yöne kaymadı ve şaşmadı da,

18. Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah kulu ve Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e insanlara getirdiklerini öğreten kimsenin *"çetin güçler sahibi"* Cebrâil (a.s) olduğunu haber vermektedir. Nitekim başka bir yerde şöyle buyurmuştur:

Scanned with CamScanner

"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin (getirdiği) sözüdür. Büyük güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir." (Tekvîr, 19-21) Burada da yüce Allah: *"O büyük bir güce sahiptir"* buyurmaktadır. Bu buyruğu, Mücâhid, Hasan ve İbn Zeyd güç sahibidir diye açıklamıştır. İbn Abbâs: Güzel bir görünüş sahibidir, Katâde uzun ve güzel bir hilkate sahiptir diye açıklamıştır. Her iki açıklama arasında da bir aykırılık yoktur çünkü o -selam ona- hem güzel görünüşlü, hem de pek çetin bir güce sahiptir.

[6353] Sahih hadiste Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sadaka zengin bir kimseye de, hilkati tamam, güçlü kimseye de helal değildir."*[164]

Yüce Allah'ın: *"Hemen asıl şeklinde doğruluverdi"* buyruğundan kasıt Cebrâil (a.s)'dır. Bu açıklamayı Mücâhid, Hasan, Katâde ve er-Rabî b. Enes yapmıştır.

"Ve o en yüksek ufukta idi." Yine kastedilen Cebrâil'dir. O en yüksek ufukta doğruluverdi. Bu şekildeki açıklamayı İkrime ve daha başkaları yapmıştır. İkrime dedi ki: En yüksek ufuk sabahın doğduğu, göründüğü ufuktur. Mücâhid de: Güneşin doğuş yeridir. Katâde, gündüzün doğduğu yerdir diye açıklamıştır. İbn Zeyd ve başkaları da böyle demiştir.

[6354] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İshâk b. Ebi'l-Kehtele zannederim Abdullah b. Mes'ud'dan diye zikrederek şunu söylemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'i asıl sûretinde sadece iki defa görmüştür. Bunlardan birisinde kendisini asıl sûretinde görmek istediğini söylemiş, o da asıl sûretinde göründüğünde ufku tamamen kapatmıştı. İkincisinde ise semaya yükseldiği zaman onunla birlikte idi. İşte yüce Allah'ın: *"Ve o en yüksek ufukta idi"* buyruğu bunu anlatmaktadır.[165]

İbn Cerîr burada başkası tarafından söylendiğini ve kendisinin de herhangi bir kişiden nakletmediği bir kanaat belirtmektedir. Bunun hülasası da şudur: Onun, kanaatine göre *"o doğruluverdi"* buyruğu şu demektir: Bu çetin güç sahibi kişi ile Muhammed en yüksek ufukta doğruluverdiler. Yani her ikisi birlikte ufukta doğruldular. Bu da İsrâ gecesinde olmuştu. Evet, İbn Cerîr böyle demiştir ama bu hususta kimse ona muvafakat etmiş değildir. Sonra

164 Daha önce Tevbe sûresi 60. âyetin tefsirinde geçti.

165 Senedi zayıftır ama metin mahfuzdur, ileride gelecektir.

Scanned with CamScanner

Arap dili açısından bu açıklamasının uygun olduğunu ifade etmeye yönelerek şunları söylemiştir: Bu da yüce Allah'ın: *"Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı..."* (Neml, 67) buyruğuna benzemektedir. Göründüğü gibi burada "babalar" lafzı açıkça zikredilmemiş bulunan "biz" anlamındaki zamire atfedilmiştir. İşte yüce Allah'ın: *"Doğruluverdi ve o"* buyruğu da böyledir.[166]

(İbn Cerîr devamla) dedi ki: el-Ferrâ da Araplardan birisinin kendisine şu beyti okuduğunu zikretmektedir:

أَلَم تَرَ أَنَّ النبعَ يَصْلُبُ عُودُه ولا يَسْتَوِي والخَرْوعُ المُتَقَصِّفُ

Sen akça (ya da kayın) ağacının çubuğunun sertleştiğini hiç görmedin mi?
Ve kırılıp dökülen kenevirin doğru bir şekilde uzanmadığını.

İbn Cerîr'in bu söylediği Arapça açısından uygundur ama (buyrukların ifade ettiği) anlam bunu desteklememektedir. Çünkü Cebrâil'in burada söz konusu edilen görülmesi İsrâ gecesi olmamıştı. Ondan daha önce ve yerde olmuştu. Cebrâil (a.s) onun üzerine inmiş ve yanına sarkmıştı. Ona oldukça da yaklaşmıştı. Cebrâil bu sırada Allah'ın kendisini yaratmış olduğu sûrette bulunuyordu. Altı yüz kanadı vardı. Bundan sonra onu Sidre-i Müntehâ yanında yani İsrâ gecesinde bir dahaki inişi sırasında görmüştü. Onun Cebrâil'i ilk görüşü Cebrâil (a.s)'ın kendisine ilk gelişinden sonra peygamber olarak gönderilişinin ilk zamanlarında olmuştu. Allah ilk seferinde ona İkra (Alak) sûresini vahyetmişti, sonra vahiy bir ara gelmez oldu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sırada defalarca dağların tepelerinden kendisini atmak üzere gitmiş, bunu yapmak istediği her seferinde Cebrâil havadan kendisine: Ey Muhammed! Sen gerçekten rasûlullahsın ben de Cebrâil'im, diye sesleniyordu.[167]

Bu hal üzerine onun tedirginliği, huzursuzluğu gidiyor, gözü aydınlanıyordu. Vahyin gecikmesinin uzayıp gittiğini gördükçe aynı şeyi yapmaya kalkışıyor, nihayet ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Abtah'ta iken Cebrâil ona Allah'ın kendisini yaratmış olduğu sûretinde altı yüz kanadı olduğu halde göründü. Hilkatinin büyüklüğü dolayısıyla ufuğu kapatmıştı.

166 Merhum İbn Kesir'in, İbn Cerîr'in söyleyip, başka kimseden nakletmediğini belirttiği bu görüşü İbn Cerîr'den önce el-Ferrâ, Meani'l-Kur'ân adlı eserinde dile getirmiş bulunmaktadır. Bk. Ebû Zekeriya el-Ferrâ, Meani'l-Kur'ân, Daru'l-Mısriyye yayını (tarihsiz), III, 95 (Çeviren)

167 Bu Zührî'den mürsel olarak rivayet edilmiştir. Zührî'nin mürselleri ise vâhî (gevşek, zayıf)dir. Bu haber ise daha önceden uzun uzadıya geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Ona yaklaştı ve aziz ve celil olan Allah'tan kendisine emrettiği hususları vahiyle bildirdi. İşte o vakit Allah Rasûlü de kendisine risaleti getiren meleğin azametini, değerinin üstünlüğünü ve onu kendisine gönderen yaratıcısının nezdindeki yüksek mevkiini öğrenmiş oldu.

[6355] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr'ın Müsnedinde rivayet ettiği şu hadise gelince: Ebû İmran el-Cevni, Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben oturuyorken Cebrâil (a.s) geldi ve omuzlarımın arasına bir yumruk vurdu. Ben de bir kuşun iki yuvasını andıran bir ağacın bulunduğu yere gittim. O bu yuvalardan birisine oturdu. Ben de ötekine oturdum. Ağaç göklerin ve yerin ufuklarını kapatıncaya kadar yükselip durdu. Bense gözlerimi evirip çeviriyordum. Elimle semaya dokunmak isteseydim kesinlikle dokunabilirdim. Cebrâil'e baktığımda adeta yere serilmiş bir örtü gibiydi. Böylelikle onun bana göre Allah'ı daha üstün bir mertebede tanıdığını anladım. Semanın kapılarından bir kapı bana açıldı ve en büyük nuru gördüm. Hicabın önünde ise inci ve yakut refrefini gördüm. Allah bana neyi vahyetmeyi dilediyse vahyetti."*[168] Sonra Bezzâr dedi ki: Bunu el-Haris b. Ubeyd'den başkası rivayet etmemektedir. Kendisi ise Basra ahalisinden meşhur bir adamdı.

Derim ki: Burada sözü geçen el-Haris b. Ubeyd, Ebû Kudame el-Iyâdi'dir. Müslim Sahih'inde onun rivayetini tahriç etmiştir. Ancak İbn Maîn zayıf olduğunu söylemiş ve o hiçbir şey değildir, demiştir. İmam Ahmed de: Hadisi ızdıraplıdır, Ebû Hâtim er-Râzî hadisi yazılır ama delil gösterilmez. İbn Hibbân yanılmaları pek çoktur, dolayısıyla tek başına naklettiği rivayetlerde rivayetini delil göstermek caiz değildir, demiştir. Bu hadis de onun garip rivayetlerinden birisidir. Münkerliği vardır, bazı lafızları gariptir. Anlatımı hayret verici bir şekildedir, bir rüya olarak görülmüş olabilir. Allah en iyi bilendir.

[6356] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil (a.s)'ı asıl sûretinde altı yüz kanatlı olarak gördü. Bu kanatların her biri ufuğu kaplıyordu. Kanatlarından yüce Allah'ın bildiği renkli şeyler, inciler ve yakutlar dökülüyordu.[169] Bunu tek başına Ahmed rivayet etmiştir.

168 Senedi zayıftır. Daha önce İsrâ sûresinin baş tarafında geçmişti.

169 Ahmed, I, 395. "O kanatların her biri" lafzı dışında hasendir. Bu lafız gariptir, bunu sadece Şerik rivayet etmiştir. Onun da hakimliği kabul etmesinden sonra hıfzı bozulmuştur. İleride gelecektir.

Scanned with CamScanner

[6357] Yine Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil (a.s)'dan gerçek sûretiyle kendisini görmek istediğini söyledi. O: Rabbine dua et dedi. Allah Rasûlü de aziz ve celil Rabbine dua etti. Üzerine doğu tarafından bir siyahlık yükseldi, bu siyahlık yükselip yayılmaya başladı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu görünce bayıldı. Cebrâil yanına geldi. Onu ayılttı ve ağzındaki tükürükleri sildi.[170] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6358] Bunu İbn Asâkir ve Ebû Leheb'in oğlu Utbe'nin biyografisinde Muhammed b. İshâk yoluyla Hebbar b. el-Esved'den şöyle dedi, diye nakletmektedir: Ebû Leheb ve oğlu Şam'a gitmek üzere hazırlıklarını yapmışlardı. Ben de onlarla birlikte hazırlandım. Oğlu Utbe dedi ki: Allah'a yemin olsun Muhammed'in yanına gidip Rabbi -o her şeyden münezzeh ve yücedir- hususunda ona eziyet edeceğim, dedi. Sonra kalkıp Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti ve: Ey Muhammed! O (kendisini kastediyor) yaklaşıp sarkana ve iki yay kadar hatta daha da yaklaşana kâfir oldu, onu inkâr etti, dedi. Bunun üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ım! Üzerine köpeklerinden (yırtıcı hayvanlarından) birisini sal"* buyurdu. Sonra Utbe yanından ayrılıp babasının yanına geri döndü. Babası: Oğlum ona ne söyledin dedi. O da ona neler söylediklerini aktardı. Babası: Peki sana ne dedi diye sordu. O: "Allah'ım! Ona yırtıcı hayvanlarından birisini musallat et" diye dua etti dedi. Babası: Oğlum Allah'a yemin ederim ki onun duasının seni tutmayacağından emin değilim, dedi.

Sonra yola koyulduk. Nihayet arslanların çokça bulunduğu eş-Şerat denilen yerde konakladık. Bir rahibin manastırında indik. Rahip: Ey Araplar

170 Münkerdir. Ahmed, 2967; Bezzâr, 2261; Taberânî, 11033. İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmişlerdir. Heysemi, Mecma, 11373'te Bezzâr tarafından rivayet edildiğini belirttikten sonra İdris, Vehb b. Münebbih'in kızının oğludur. Rikak (kalbi yumuşatmaya dair hadisler) hakkında ise İbn Maîn'in dediği gibi yazılır. Geri kalan ravileri ise sikadırlar demektedir. Sonra aynı hadisi 11942 numarada tekrar kaydederek bunu Ahmed ve Taberânî rivayet etmiştir. Her ikisinin de ravileri sikadırlar demektedir. Halbuki hadis bütün kaynaklarda İdris'in etrafında dönmektedir. Heysemi, İbn Hibbân'ın onun hakkında sikadır demesine itimat etmiştir. Halbuki Mizan, 681'de belirtildiği gibi, İbn Adiyy onun zayıf olduğunu söylediği gibi, Dârekutnî de: Metruk birisidir demiştir. Diğer taraftan metin münkerdir. Bunlardan birisi de: "Ağzından tükürükleri sildi" ibaresidir. Bu, burada adı geçen İdris'in yanılmalarından birisidir ve bu hususta ona mutabaatta bulunulmamıştır.

Scanned with CamScanner

sizleri burada konaklamaya iten nedir, burada arslanlar koyunların yayıldığı gibi dört bir yana yayılıyor dedi. Bunun üzerine Ebû Leheb bize şöyle dedi: Siz de benim yaşımın büyük olduğunu ve hakkımın ne olduğunu biliyorsunuz. Bu kişi ise benim oğluma beddua etti. Allah'a yemin ederim ki bedduasının bunu tutmayacağından emin değilim. Bu sebeple eşyanızı bu manastırın yanında toplayınız ve onların üzerinde oğluma bir döşek hazırlayınız sonra kendi yataklarınızı onun etrafında yapınız, dedi. Biz de onun dediğini yaptık. Arslan gelip yüzlerimizi kokladı. İstediğini bulamayınca geri çekildi sonra bir sıçrayıp atladı, onun eşyalarının üzerine çıktığını görüverdik. Utbe'nin yüzünü kokladıktan sonra onu çenesiyle öyle bir yakaladı ki başını kırdı. Ebû Leheb: Ben onun Muhammed'in bedduasından kurtulamayacağını anlamıştım, dedi.[171]

"Böylece iki yay kadar hatta daha da yaklaştı." Yani Cebrâil Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine yere inince kendisi ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında gerilmeleri halinde iki yay kadar bir mesafe kaldı. Bu açıklamayı Mücâhid ve Katâde yapmıştır. Bundan maksadın yayın kirişi ile ortası arasındaki uzaklık olduğu da söylenmiştir.

"Hatta daha da yaklaştı" buyruğuna gelince: Daha önceden bu tür tabirlerin dilde haber verilen hususun sabit olup, ondan fazlasının nefyedildiğinin anlatılması için kullanıldığını söylemiştik. Yüce Allah'ın: *"Kalpleriniz taş gibidir, belki taştan da katı"* (Bakara, 74) âyeti, yani kesinlikle taştan yumuşak değildir. Aksine ya taş gibidir yahut da şiddeti ve katılığı bakımından taştan da ileridir. Aynı şekilde: *"İnsanlardan Allah'tan korkar gibi korkarlar. Hatta daha fazla korkarlar."* (Nisâ, 77) buyruğu ile: *"Onu yüz bin kişiye hatta daha fazlasına rasûl olarak gönderdik."* (Sâffât, 147) buyruğu da böyledir. Yani onlar yüz binden aşağı değillerdi. Aksine gerçekten yüz bin hatta ondan da fazla kişi idiler. İşte bu haber verilen hususun şüphesiz ve tereddütsüz böyle olduğunu ifade eder. Burada bunun dışındaki bir anlam imkânsızdır. Yüce Allah'ın: *"Böylelikle iki yay kadar hatta daha da yaklaştı"* âyeti de bu şekildedir.[172]

Bizim ifade ettiğimiz sarkıp, yaklaşan ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bu kadar yakınlığın bulunduğu kişi Cebrâil (a.s)'dır. Bu

171 Senedi zayıftır çünkü mürseldir. Senette İbn İshâk an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Sahih değildir ileride Tebbet sûresinde de gelecektir.

172 Yani bu yakınlık, iki yay mesafesinden azdı belki ama kesinlikle fazla değildi. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

mü'minlerin annesi Âişe, İbn Mes'ud, Ebû Zerr ve Ebû Hureyre'nin görüşüdür. Nitekim yüce Allah'ın izniyle biraz sonra onların rivayet ettikleri hadisleri de kaydedeceğiz.

[6359] Müslim Sahih'inde İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Muhammed Rabbini kalbiyle iki defa görmüştür.[173] Böylelikle o burada söz konusu olan görmeyi iki görmeden birisi olarak değerlendirmiş olmaktadır.

[6360] Şerik b. Ebî Nemir'in, Enes'ten diye rivayet ettiği İsrâ hadisinde de şöyle denilmektedir: *"Sonra izzetin Rabbi cebbar olan Allah yaklaştı ve sarktı."*[174] Bundan dolayı pek çok kimse bu rivayetin metnini eleştirmiş ve bu rivayette garip birtakım hususları söz konusu etmişlerdir. Eğer bu rivayet sahih ise bu başka bir zaman ve başka bir olay hakkında yorumlanır. Yoksa bu âyetin tefsiri olarak söz konusu edilemez. Şayet bu olay Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsrâ gecesinde değil de o yerde bulunuyorken gerçekleşmiş ise ve bundan dolayı da: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında"* buyurmuştur denilecek olursa; bu İsrâ gecesinde olmuştur, birincisi ise yerde olmuştu (denilir).

[6361] İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Mes'ud yüce Allah'ın: *"Böylece iki yay kadar hatta daha da yaklaştı"* buyruğu hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben Cebrâil'i 600 kanadı olduğu halde gördüm"* buyurduğunu zikretmektedir.[175]

[6362] İbn Vehb dedi ki: Bize İbn Lehia, Ebu'l-Esved'den tahdis etti. O Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk olarak Cebrâil'i Ecyad denilen yerde rüyasında gördü. Sonra ihtiyacını karşılamak üzere dışarı çıktığında Cebrâil ona "Ey Muhammed! Ey Muhammed!" diye seslendi. Rasûlullah sağına ve soluna baktığı halde hiçbir şey görmedi. Bu üç defa tekrarlandı sonra başını yukarı kaldırınca semanın ufku üzerinde ayaklarından birisini diğerinin üzerine koymuş olduğunu gördü. Ey Muhammed! (Ben) Cebrâil'im, Cebrâil'im (deyip) onu teskin ediyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasına karışınca-

173 Müslim, 176, h. no: 285 ileride gelecektir.

174 Münkerdir. Bunu Şerik tek başına rivayet etmiştir. O hadisinde tek başına münker birtakım lafızlar zikretmiş birisidir. Daha önce İsrâ sûresinde geçmişti.

175 Taberî, 32445. Senedi sahihtir, ravileri İbn Ebi'ş-Şevarib dışında Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Ancak o sadece Müslim'in ravileri arasındadır.

Scanned with CamScanner

ya kadar kaçtı. Yukarı baktığında hiçbir şey görmedi. Sonra insanlar arasından çıkıp ayrılınca yine baktı, bu sefer onu gördü. Bir daha insanlar karıştı, hiçbir şey görmedi. İnsanlar arasından çıkıp ayrılınca baktı ve onu gördü. İşte aziz ve celil olan Allah'ın: *"Baktığı zaman yıldıza andolsun ki... Sonra yaklaşıp, sarktı"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Yani Cebrâil, Muhammed'e yaklaştı. *"Böylece iki yay kadar hatta daha da yaklaştı."* Derler ki: İki yay arası (el-kaab) yarım parmaktır. Bazıları ise aralarında iki Arşınlık mesafe vardı, demiştir.[176]

Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, İbn Vehb'den böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Zührî'nin, Ebû Seleme'den, onun Câbir'den diye rivayet ettiği hadis de buna şahittir.

[6363] Buhârî de Talk b. Ğannam'dan, o Zaide'den, o eş-Şeybani'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ben Zirr'e yüce Allah'ın: *"Böylece iki yay kadar hatta daha da yaklaştı, kuluna vahyettiğini vahyetti"* buyruğu hakkında soru sordum. O şöyle dedi: Bize Abdullah'ın tahdis ettiğine göre Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'i altı yüz kanadı bulunduğu halde gördü.[177]

[6364] İbn Cerîr dedi ki: Abdurrahman b. Yezîd, Abdullah (b. Mes'ud)'dan: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'i üzerinde refref (yaygıdan) iki elbise bulunduğu ve gökle yer arasını doldurmuş olduğu halde gördü.[178]

Bu zikrettiklerimize göre yüce Allah'ın: *"Kuluna vahyettiğini vahyetti"* buyruğunun anlamı şöyle olur: Cebrâil, Allah'ın kulu Muhammed'e vahyettiklerini vahyetti yahut da Allah kulu Muhammed'e vahyettiklerini Cebrâil aracılığıyla vahyetti. Her iki anlam da doğrudur.

Said b. Cubeyr'den yüce Allah'ın: *"Kuluna vahyettiğini vahyetti"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Kuluna: *"Hem seni yetimken barındırmadı mı?"* (Duhâ, 6) ve: *"Hem biz şanını da yükseltmedik mi senin?"* (İnşirâh, 4) buyruklarını vahyetti. Başkası da: Ona cennet sen girinceye kadar

176 Taberî, 32448. İbn Lehia zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Bazı bölümlerinin şahitleri olmakla birlikte bir kısmı da gariptir.

177 Buhârî, 4856

178 Sahihtir. Taberî, 32470. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

diğer nebîlere senin ümmetin de oraya girinceye kadar diğer ümmetlere yasaktır diye vahyetti demiştir.

[6365] Yüce Allah'ın: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı. Şimdi siz gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz?"* buyruğu hakkında da Müslim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre o: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı"* ve *"andolsun ki onu diğer bir inişte de görmüştü"* buyrukları hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onu (Rabbini) kalbiyle iki defa gördü.[179]

Aynı şekilde bunu Simak'da, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir. Ebû Sâlih, Süddî ve başkaları da o onu (Rabbini) kalbiyle iki defa görmüştür demişlerdir. İbn Mes'ud ve başkaları ise ona (İbn Abbâs'a) muhalefet etmişlerdir. Ondan gelen bir başka rivayette o görmeyi mutlak olarak söz konusu etmiştir. Bu durumda bu görmek "kalp" kaydı ile kayıtlı olduğu şeklinde anlaşılır. Ondan gözüyle gördüğüne dair rivayet nakledenlerin rivayetleri gariptir çünkü bu hususta ashab-ı kiram'dan -Allah hepsinden razı olsun- sahih hiçbir rivayet nakledilmiş değildir. Beğavî'nin tefsirinde bazı kimseler onu gözüyle gördüğü kanaatindedir. Bu görüş Enes'in, Hasan'ın ve İkrime'nin görüşüdür şeklindeki sözü ise su götürür. Allah en iyi bilendir.

[6366] Tirmizî dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Muhammed Rabbini gördü. Ben: Yüce Allah: *"Gözler onu idrak edemez ama o gözleri idrak eder. O latiftir, habirdir."* (En'âm, 103) buyurmuyor mu? dedim. O şöyle dedi: Yazık sana, orada söz konusu edilen bizzat kendi nuru ile tecelli etmesi hakkındadır. O Rabbini iki defa gördü.[180] Sonra Tirmizî: "Hasen, gariptir" demektedir.

[6367] Yine Tirmizî dedi ki: Bize İbn Ebî Ömer tahdis etti. Şa'bî dedi ki: İbn Abbâs Arafat'ta Ka'b ile karşılaştı. Ona bir hususa dair soru sordu. Öyle bir tekbir getirdi ki dağlar yankılanarak ona cevap verdi. İbn Abbâs dedi ki: Biz Haşim oğullarıyız. Ka'b şöyle dedi: Allah görülmesini ve kelamını Muhammed ile Mûsâ arasında paylaştırdı. Mûsâ ile iki defa konuştu, Muhammed de onu iki defa gördü.

Mesruk dedi ki: Âişe'nin huzuruna girdim ve ona: Muhammed Rabbini gördü mü dedim. O: Sen öyle bir söz söyledin ki bundan dolayı tüylerim di-

179 Müslim, 176, h. no: 285

180 Tirmizî, 3279. Ancak bu rivayet İbn Abbâs'tan sahih olarak gelmemiştir. Buna dair değerlendirme daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

ken diken oldu dedi. Ben: Bana izin ver dedim. Sonra da: *"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür"* buyruğunu okudum. O: Sen nerelere götürülüyorsun. Burada kasıt Cebrâil'dir. Sana Muhammed'in Rabbini gördüğünü yahut da kendisine emredilenlerden bir şeyler gizlediğini ya da yüce Allah'ın sözünü ettiği: *"Şüphesiz saatin ilmi Allah'ın indindedir. Yağmuru o indirir..."* (Lokman, 34) buyruğunda söz edilen beş hususu bildiğini söyleyecek olursa şüphesiz Allah'a pek büyük bir iftirada bulunmuş olur. Orada kastedilen Cebrâil'dir. Cebrâil'i de gerçek sûretinde sadece iki defa görmüştür. Bir seferinde Sidret-i Münteha'da bir seferinde de ufuğu kapatmış 600 kanadı olduğu halde Ecyad'da gördü.

[6368] Nesâî dedi ki: İkrime'den rivayete göre o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Sizler İbrâhim'in halilullah, Mûsâ'nın kelimullah olmasına, Muhammed'in (hepsine selam olsun) de Rabbini görmüş olmasına şaşıyor musunuz?[181]

[6369] Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre Ebû Zerr şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Rabbini gördün mü?"* diye sordum. O: *"(O) bir nurdur, onu nasıl görebilirim?"* buyurdu. Bir diğer rivayette ise: *"Ben bir nur gördüm"* demiştir.[182]

[6370] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muhammed b. Ka'b dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbini gördün mü? diye sordular. O: *"Kalbimle onu iki defa gördüm"* buyurduktan sonra: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı"* buyruğunu okudu.[183]

[6371] Bunu İbn Cerîr de rivayet etmiş bulunmaktadır. Muhammed b. Ka'b, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birisinden şöyle dediğini nakletmektedir: Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbini gördün mü? dedik. O: *"Onu gözümle görmedim, onu kalbimle iki defa gördüm"* buyurdu. Sonra da: *"Sonra yaklaşıp sarktı"* buyruğunu okudu.[184]

---

181 Sahihtir. Nesâî, Tefsir, 558; İbn Huzeyme, Tevhid, 285. Senedi sahih olmakla birlikte iki hadis önceki hadise göre yorumlanır.

182 Müslim, 178, h. no: 291

183 Senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır. Hadisi zayıftır. Ancak bu daha önce geçtiği gibi İbn Abbâs'ın ve başkalarının sözü olarak sahih bir şekilde rivayet edilmiştir.

184 Vâhidî, Taberî, 32452'de zikretmiş olup, senedinde Mûsâ b. Ubeyde vardır. Vahi birisidir.

Scanned with CamScanner

Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abbad b. Mansur dedi ki: Ben İkrime'ye yüce Allah'ın: *"Gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı"* buyruğu hakkında sordum. İkrime şu cevabı verdi: Sen onun onu (Rabbini) gördüğünü haber vermemi mi istiyorsun dedi. Ben evet deyince, o: Onu gördü sonra yine onu gördü dedi. (Abbad) dedi ki: Ben bunu Hasan'a sordum, o da: Onun celalini, azametini ve ridasını gördü dedi.

[6372] (İbn Ebî Hâtim devamla dedi ki): Bize babam da tahdis etti. Ebu'l-Âliye dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Rabbini gördün mü diye sordu. O: Ben bir nehir gördüm. Nehrin ötesinde bir hicap gördüm. Hicabın ötesinde bir nur gördüm. Bundan başka bir şey de görmedim dedi.[185] Oldukça gariptir.

[6373] İmam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadise gelince: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben aziz ve celil Rabbimi gördüm"* buyurdu.[186] Bu senedi Sahih'in şartına uygun bir hadistir ama yine İmam Ahmed'in rivayet ettiği üzere -aşağıdaki- rüya hadisinden muhtasar bir hadistir:

[6374] Bize Abdurrezzak tahdis etti. İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu gece Rabbim bana en güzel sûrette geldi. -Zannederim rüyamda demek istiyordu.- Ey Muhammed! dedi. Mele-i a'la'nın neyin hakkında tartıştığını biliyor musun? Ben: Hayır, dedim. O elini kürek kemiklerimin arasına koydu. Onun serinliğini göğsümün ortasında hissettim ya da göğsümün üstünde dedi. Böylece göklerde ve yerde neler olduğunu öğrendim. Sonra şöyle buyurdu: Ey Muhammed! Mele-i a'la'nın neyin hakkında tartıştığını biliyor musun? dedi. Ben: Evet, onlar kefferetler (günahları örten hususlar) ve dereceler hakkında tartışıyorlar, dedim. Keffaretler ve dereceler nelerdir? dedi. Ben: Keffaretler, namazlardan sonra mescitlerde kalmak, Cuma namazlarına yürüyerek gitmek, hoşa gitmeyen hallere rağmen abdest azalarını ileri derecede yıkamak. Bunu yapan hayır ile yaşar, hayır ile ölür. Günahlarından da annesinin kendisini doğurduğu günkü gibi kurtulmuş olur, dedim."* (Rabbim şöyle buyurdu): *"Ey Muhammed! Namaz kıldıktan sonra:*

185 Oldukça zayıftır. Mürsel bir rivayettir. Mürsel olmakla birlikte metin oldukça münkerdir.

186 Ahmed, I, 290, h. no: 2629; el-Acurri, 1047; Heysemi, I, 78-79'da ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Dediği gibidir fakat hadis bundan altı hadis önceki hadise göre yorumlanır.

Scanned with CamScanner

اللهم، إني أسألك الخيرات (٤) وترك المنكرات، وحبّ المساكين،
وإذا أردت بعبادك فتنة أن تقبضني إليك غير مفتون

'Allah'ım! Senden hayırları işlemeyi, münkerleri terk etmeyi, yoksulları sevmeyi dilerim. Kulların hakkında bir fitne murad edecek olursan huzuruna fitneye uğramaksızın canımı almanı dilerim' de." Sonra şöyle buyurdu: Dereceler ise karşılık beklemeden yemek yedirmek, selamı yaygınlaştırmak, insanlar uyurken geceleyin namaz kılmaktır."[187] Sâd sûresinin sonlarında Muâz'dan buna yakın bir rivayet de geçmiş bulunmaktadır.

[6375] Bunu İbn Cerîr de bir başka yoldan İbn Abbâs'tan rivayet etmiş bulunmaktadır. O rivayette başka bir anlatım ve garip bir fazlalık vardır. İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rabbimi en güzel bir sûrette gördüm. Bana: Ey Muhammed! Mele-i a'la'nın neyin hakkında tartıştığını biliyor musun? dedi. Ben: Hayır, Rabbim dedim. Elini kürek kemiklerimin arasına koydu, onun serinliğini göğsümün önünde hissettim. Göklerde ve yerde ne varsa öğrendim. Sonra: Rabbim, dereceler ve keffaretler hakkında, Cuma namazlarına yürüyerek gitmek ve namazdan sonra bir sonraki namazı beklemek hakkında (tartışıyorlar), dedim. Sonra: Rabbim, dedim. Sen İbrâhim'i Halil edindin, Mûsâ ile özel bir şekilde konuştun, şunları şunları yaptın. Şöyle buyurdu: Senin göğsüne genişlik vermedim mi? Senin günahını üzerinden indirmedim mi? Sana şunları yapmadım mı? bunları yapmadım mı? buyurdu."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Bana size anlatmama izin verilmeyen çeşitli şeyler de söyledi. Dedi ki: İşte kitab-ı kerîminde: "Sonra yaklaşıp sarktı, böylece iki yay kadar hatta daha da yaklaştı, kuluna vahyettiğini vahyetti, gözüyle gördüğünü kalp yalanlamadı" buyrukları bunu anlatmaktadır. Göğsümün nuru kalbime konuldu ve ben kalbimle ona baktım."*[188] Senedi zayıftır.

---

187 Ceyyiddir. Ahmed, I, 368. Ravileri sika olmakla birlikte mürseldir. Sâd sûresinin sonlarında geçti.

188 Baş tarafı sahih olup, şahitleri ve çeşitli rivayet yolları vardır. Son bölümünde: "Rabbim dedim..." diye başlayan kısım münkerdir. Taberî, 12463'te bu hadisin İbn Abbâs'ın rivayeti olarak bu senetle tahriç etmiş, merhum musannıf zayıf olduğunu söylemiştir. İlleti Said b. Zerbi'dir. İbn Maîn: Bir şey değildir. Buhârî, acayip rivayetleri vardır. Dârekutnî zayıftır demiştir. Mizan, 3177. Son bölümü sadece münkerdir.

Scanned with CamScanner

[6376] Hâfız İbn Asâkir senediyle Hebbar b. Esved (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini zikretmektedir: Ebû Cehil'in oğlu Utbe ticaret maksadıyla Şam'a gitmek üzere çıkınca Mekkelilere: Şunu bilin ki ben yaklaşıp, sarkanı inkar ediyorum dedi. Bu sözleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca Allah Rasûlü: *"Allah onun üzerine köpeklerinden (yırtıcı hayvanlarından) birisini musallat kılsın"* buyurdu. Hebbar dedi ki: Ben de onlarla birlikte idim. Bol arslanlı bir yerde konakladık. (Hebbar devamla) dedi ki: Arslanın gelip teker teker herkesin başını kokladığını gördüm. Sonunda Utbe'ye gitti ve aralarından onun başını kopardı. İbn İshâk ve başkaları da Siret'te zikrettiklerine göre bu ez-Zerka topraklarında olmuştur. es-Serat denilen yerde olduğu da söylenmiştir. Kendisi o gece çok korkmuştu. Onu aralarına almış ve etrafında uyumuşlardı. Arslan uluyarak geldi. Sonra onların yanından geçip, Utbe'nin yanına vardı ve başını kopardı. Allah'ın laneti üzerine olsun.[189]

"Andolsun ki onu diğer bir inişte görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında, cennetu'l-me'vâ da onun yanındadır." İşte bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cebrâil (a.s)'ı yaratılmış olduğu asıl sûreti üzere gördüğü ikinci defadır. Bu da İsrâ gecesinde olmuştu. İsrâ ile ilgili gelmiş hadisleri subhan (İsrâ) sûresinin başında çeşitli rivayet yollarıyla ve lafızlarıyla burada onları tekrar etmeye gerek kalmayacak şekilde zikretmiş bulunmaktayız. Orada İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın İsrâ gecesinde Allah'ın görüldüğünü kabul ettiğini ve bu kanaatine de bu âyeti delil gösterdiğini de zikretmiştik. Selef ve haleften bir topluluk ona uymuş, ashab-ı kiramdan da, tabiinden ve başkalarından çeşitli gruplar ona muhalefet etmişlerdir.

[6377] İmam Ahmed dedi ki: Zirr b. Hubeyş'in rivayetine göre İbn Mes'ud: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında"* âyeti ile ilgili olarak şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben Cibril'i 600 kanadıyla gördüm. Onun tüyleri çeşit çeşit renklerde, inci ve yakut saçıyordu."*[190] Bu ceyyid, kavi bir isnattır.

[6378] Yine İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'i asıl sûretinde 600 kanatlı gördü.

189 Mürsel bir rivayettir. Hadis âlimlerine göre mürsel rivayet zayıfın kısımlarındandır. İleride Tebbet sûresinde gelecektir.

190 Ahmed, I, 460. Asım b. Behdele'den dolayı senedi hasendir.

Scanned with CamScanner

Kanatlarının her biri ufuğu kapatmıştı. Onun, kanatlarından türlü renklerde ancak Allah'ın bildiği inciler ve yakutlar dökülüyordu.[191] Bunun da senedi hasendir.

[6379] Yine İmam Ahmed dedi ki: Bize Zeyd b. el-Hubab tahdis etti. Bize el-Huseyn tahdis etti. Bana Asım b. Behdele tahdis edip dedi ki: Şakik b. Seleme'yi şöyle derken dinledim: İbn Mes'ud'u şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cebrâil'i sidret-u münteha üzerinde gördüm, 600 kanadı vardı." (Huseyn) dedi ki: Asım'a kanatlar hakkında sordum, bana bir şeyler söylemek istemedi. (Huseyn) dedi ki: Onun arkadaşlarından bazılarının bana haber verdiğine göre her bir kanat doğu ile batı arası(nı kapatıyordu)."*[192] Bu da aynı şekilde ceyyid bir senettir.

[6380] İmam Ahmed dedi ki: Şakik dedi ki: İbn Mes'ud'u şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana Cebrâil (a.s) incilerin asılı bulunduğu yeşil (hulleler) içerisinde geldi."*[193] Bunun da senedi ceyyiddir.

[6381] Yine İmam Ahmed dedi ki: Mesruk, Âişe (radıyallâhu anhâ)'a giderek ey mü'minlerin annesi Muhammed aziz ve celil Rabbini gördü mü dedi. Âişe: Subhanallah senin söylediklerinden ötürü tüylerim diken diken oldu. Şu üç hususu sana kim söylerse o yalan söylemiş olur: Sana Muhammed'in Rabbini gördüğünü söyleyen yalan söylemiş olur sonra da: *"Gözler onu idrak edemez, o gözleri idrak eder."* (En'âm, 153); *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından..."* (Şûrâ, 51) âyetlerini okudu. Sana onun yarın neler olacağını bildiğini söyleyen de yalan söylemiş olur sonra: *"Saatin ilmi muhakkak Allah'ın nezdindedir. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir."* (Lokman, 34) âyetini okudu. Muhammed'in (bildirmekle emrolunduğu vahiyden) bir şeyler söylediğini gizleyen kimse de yalan söylemiş olur. Sonra da: *"Ey Rasûl Rabbinden sana indirileni tebliğ et"* (Mâide, 67) âyetini okudu ama o Cebrâil'i asıl sûretinde iki defa gördü.[194]

---

191 Ahmed, I, 395. Biraz önce de geçmişti.

192 Hasendir. Ahmed, I, 407. Asım b. Behdele'den ötürü senedi hasendir. Musannif ceyyid olduğunu söylemiştir.

193 Hasendir. Ahmed, I, 407. Senedi önceki gibidir.

194 Ahmed, VI, 49. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[6382] Yine İmam Ahmed dedi ki: Mesruk dedi ki: Âişe'nin yanında idim. Ben: Yüce Allah: *"Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür."* (Tekvîr, 23) ve: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde görmüştü"* (Necm, 13) buyurmuyor mu? dedim. Bana şöyle dedi: Ben bu hususta Rasûlullah'a ümmeti arasında soru soran ilk kişiyim. Bana: *"O Cebrâil'dir"* dedi. (Allah Rasûlü) onu yaratılmış olduğu sûreti üzere sadece iki defa görmüştü. Semadan yere inerken onu gördü, hilkatinin büyüklüğü gökle yer arasını kapatmıştı.[195] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Şa'bî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6383] Ebû Zerr'in rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Şakik dedi ki: Ben Ebû Zerr'e: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmüş olsaydım ona soracaktım dedim. O: Ona ne soracaktın, dedi. Ben: Ona aziz ve celil Rabbini gördü mü diye soracaktım, dedi. Ebû Zerr şu cevabı verdi: Ben ona sordum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben bir nur gördüm, onu nasıl görebilirdim ki?"* buyurdu.[196] İmam Ahmed'in rivayetinde bu şekildedir.

[6384] Müslim de bunu iki ayrı yoldan iki farklı lafızla tahriç ederek şöyle demektedir: "Abdullah b. Şakik, Ebû Zerr'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Rabbini gördün mü? diye sordum. O: *"Nûrdur. Onu nasıl görebilirim"* buyurdu.[197]

[6385] Yine Müslim dedi ki: Abdullah b. Şakik dedi ki: Ebû Zerr'e: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görseydim ona soracaktım, dedim. O: Ona neyi soracaktın? dedi. Ben: Ona Rabbini gördün mü diye soracaktım, dedim. Ebû Zerr dedi ki: Ben sordum. O: *"Bir nur gördüm"* buyurdu.[198]

el-Hallal, el-İlel adlı eserinde şunu nakletmektedir: İmam Ahmed'e bu hadise dair soru soruldu. O: Ben hala bu hadisi münker görüyorum. Bunun nasıl açıklanacağını bilemiyorum.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Onu kalbiyle gördü ama gözüyle görmedi.

---

195 Buhârî, 4612, 4855; Müslim, 177/287-289; Tirmizî, 3068; Nesâî, Tefsir, 428, 429; Ahmed, VI, 241

196 Sahihtir. Ahmed, 547. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

197 Müslim, 178, h. no: 291

198 Müslim, 178, h. no: 292

Scanned with CamScanner

İbn Huzeyme bu rivayetin Abdullah b. Şakik ile Ebû Zerr arasında munkatı olduğunu iddia etmeye çalışmış olmakla birlikte İbnu'l-Cevzî bunu Ebû Zerr'in İsrâ'dan önce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu soruyu sormuş olmasının muhtemel olduğunu belirterek ona bu şekilde cevap vermiş olduğunu söylemiştir. Şayet İsrâ'dan sonra ona sormuş olsaydı olumlu cevap verecekti. Ancak bu yorum oldukça zayıftır. Çünkü mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) İsrâ'dan sonra bu hususa dair soru sorduğu halde ona Allah'ı gördüğünü söylememişti. Onunla aklına göre hitap etmiştir diyen yahut da benimsediği kanaatinde hatalı olduğunu söylemeye çalışan kimseler -Kitabu't-Tevhid'de İbn Huzeyme'nin yaptığı gibi- asıl kendileri hata etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

[6386] Nesâî dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbini kalbiyle gördü, gözüyle onu görmedi.[199]

[6387] Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere Atâ b. Ebî Rebâh, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde de görmüştü"* buyruğu hakkında: Cebrâil (a.s)'ı görmüştü dediğini rivayet etmektedir.[200]

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde görmüştü"* buyruğu hakkında dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'i asıl sûretinde iki defa gördü. Katâde, er-Rabî b. Enes ve başkaları da böyle demiştir.

"O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu" buyruğuna gelince: İsrâ ile ilgili hadislerde onu kargaları andıran meleklerin bürüdüğünü, Rabbin nurunun bürüdüğünü ve mahiyetlerinin ne olduğunu bilemediğim çeşitli renklerin onu bürüdüğünü belirten ifadeler geçmişti.

[6388] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsrâ'ya götürüldüğünde Sidre-i Münteha'ya kadar çıkartıldı. O yedinci semadadır. Yerden yükselenler son olarak oraya varır ve oradan alınır. Sidre'nin yukarısından inen de oraya iner ve oradan alınır.

199 Nesâî, 11536. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Tek kusuru tedlis yapan bir ravi olan Huşeym'in an lafızını kullanarak rivayette bulunmuş olmasıdır ama aslının şahitleri vardır.

200 Müslim, 175, h. no: 283

Scanned with CamScanner

İşte *"o vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu"* buyruğu hakkında: Altından kelebekler (bürüyordu) demiştir. (İbn Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e da üç şey verildi: Ona beş vakit namaz verildi, Bakara sûresinin sonları verildi ve ümmeti arasından Allah'a ortak koşmayan kimselere büyük günahlar mağfiret olundu.[201] Bunu sadece Müslim rivayet etmiştir.

[6389] Ebû Câfer er-Râzî, er-Rabî'den, o Ebu'l-Âliye'den, o Ebû Hureyre'den ya da başkasından -Ebû Câfer şüphe etmiştir- şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sidre'ye kadar götürülünce ona şöyle denildi: İşte bu Sidre'dir. Bu sefer yaratıcının nuru onu bürüdü. Ağaçlara konduğu zaman kargaları andıran melekler onu bürüdü. (Sahabi) dedi ki: İşte o sırada onunla konuştu, ona "dile" buyurdu.[202]

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den: *"O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Sidre'nin dalları inci, yakut ve zebercettendi. Onu Muhammed gördü, kalbiyle de Rabbini gördü.

[6390] İbn Zeyd dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! O sidre'yi nelerin bürüdüğünü gördünmü? diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Onu altından kelebeklerin bürüdüğünü gördüm. Onun yapraklarından her bir yaprağının üzerinde bir meleğin ayakta aziz ve celil olan Allah'ı tesbih ettiğini gördüm."* buyurdu.[203]

"Göz başka yöne kaymadı ve aşmadı da" buyruğu hakkında İbn Abbâs: Sağa sola iltifat etmedi. *"Ve aşmadı da"* kendisine emrolunanı aşmadı diye açıklamıştır. Bu ise sebat ve itaatte pek muazzam bir niteliktir çünkü o ancak kendisine ne emredildiyse onu yaptı, kendisine verilenden fazlasını istemedi. Şair ne güzel söylemiş:

رأى جَنَّةَ المَأوَى وَمَا فَوْقَها، وَلَو رَأى غَيرُهُ ما قَد رَآه لتَاهَا

Cennetu'l-Me'vâ'yı ve daha yukarısını gördü
Ondan başkası onun gördüklerini görmüş olsaydı
Şaşırmış, darmadağın olmuş olurdu.

201 Müslim, 173, h. no: 279; Ahmed, I, 387

202 Zayıftır. Taberî, 32524'te rivayet etmiştir. Ebû Câfer zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

203 Oldukça zayıftır. Taberî, 32519'da rivayet etmiş olup, mürseldir, mürsel olmakla birlikte İbn Zeyd de vahi birisidir.

Scanned with CamScanner

"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür" buyruğu: *"Sana büyük âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye."* (Tâhâ, 23) buyruğu gibidir. Yani o kudret ve azametimize delil olan büyük âyetleri görmüştür. Ehl-i sünnet arasından ru'yetin o gece gerçekleşmediği kanaatinde olanlar bu iki âyeti delil gösterirler çünkü yüce Allah: *"Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür"* buyurmaktadır. Şayet Rabbini görmüş olsaydı, bunu elbette haber verecek ve insanlara bunu söyleyecekti. Bunun böyle olduğuna dair açıklamalar daha önce Subhan (İsrâ) sûresinde geçmişti.

[6391] İmam Ahmed dedi ki: Bize Ebu'n-Nadr tahdis etti, bize Muhammed b. Talha, el-Velid b. Kays'dan tahdis etti. O İshâk b. Ebi'l-Kehtele'den -Muhammed: Zannederim o İbn Mes'ud'dan naklen- şöyle dediğini nakletti: Muhammed, Cebrâil'i asıl sûretinde sadece iki defa görmüştür. Bir defasında ondan asıl sûretinde kendisini göstermesini istemişti, o da ona gerçek sûretini göstermişti. O sırada da ufku kapatmıştı. Diğeri ise semavata yükseldiği zaman onunla birlikte yükselmişti. Yüce Allah'ın: *"Ve o en yüksek ufukta idi sonra yaklaşıp sarktı, böylece iki yay kadar hatta daha da yaklaştı. Kuluna vahyettiğini vahyetti"* buyruğu hakkında dedi ki: Cebrâil aziz ve celil Rabbini fark edince asıl sûretine döndü ve secdeye vardı. Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir inişinde görmüştü. Sidretu'l-Müntehâ yanında Cennetu'l-Me'vâ da onun yanındadır. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu. Göz başka yöne kaymadı ve aşmadı da. Andolsun ki Rabbinin büyük âyetlerinden görmüştür"* buyruğu hakkında da Cebrâil (a.s)'ı asıl yaratılışında gördü diye açıklamıştır.[204] Bunu İmam Ahmed böylece rivayet etmiştir, garip bir hadistir.

Haber Verin Putlarınızdan:

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ
الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ
إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِن
يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ
﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

204 Ahmed, I, 407. Senedi İshâk'ın meçhul bir ravi olmasından ötürü zayıftır. Baş taraflarının şahitleri bulunmakla birlikte son kısmı münkerdir.

Scanned with CamScanner

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللهُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾

19. Şimdi haber verin Lat ve Uzza'dan

20. Ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan,

21. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu?

22. O takdirde bu insafsızca bir paylaştırmadır.

23. Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği bir takım isimlerden ibarettir. Onlar ancak zanna ve nefislerin hevasına uyarlar. Halbuki andolsun ki Rablerinden kendilerine hidayet gelmiştir.

24. Ya insana umduğu her şey mi var?

25. Dünya da, âhiret de Allah'ındır.

26. Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz.

Tefsiri:

Yüce Allah putlara, Allah'a koştukları ortaklara, heykellere ibadet etmeleri ve bunlar için Halilurrahman'ın -Allah'ın salât ve selamı üzerine olsun- bina etmiş olduğu Kâbe'ye benzetmek maksadıyla puthaneler edinmeleri dolayısıyla onları azarlayarak: "*Şimdi haber verin Lat ve Uzza'dan*" buyurmaktadır. Lât nakşedilmiş beyaz bir kaya idi. Taif'te onun üzerine bir bina yapılmış, bu binanın da örtüleri ve hizmetçileri, etrafında da büyük bir avlu vardı. Sakifliler ile onlara uyanların oluşturduğu Taif halkı burayı tazim ediyor ve Kureyş müstesna kendileri dışında kalan diğer Arap kabilelerine karşı bununla övünüyorlardı.

İbn Cerîr dedi ki: Onlar Lat adını "Allah" adından türetmişler ve böylelikle onun lafzından müennes bir lafız olduğu kastıyla putlarına Lat demişlerdi. Allah onların söylediklerinden pek büyük ve pek yücedir. Onlar "el-Lat" lafzını sondaki te harfini şeddeli olarak okumuşlar ve bunu cahiliye döneminde hacılara sevîki yağa bulaştıran bir adam olarak açıklayıp yorumlamışlardır. Bu kişi ölünce onun, kabrinin yanıbaşında bekleyip durdular ve sonunda ona ibadet ettiler.

Scanned with CamScanner

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) yüce Allah'ın: "Lat ve Uzza" buyrukları hakkında şöyle dedi: Lat hacılara seviki (kavrulmuş unu) yağa bulayan (ve ikram eden) birisi idi.

İbn Cerîr dedi ki: Aynı şekilde "Uzza" ismini de "el-Aziz" isminden türetmişlerdi. Burası da üzerinde bina, perdeler bulunan Nahle denilen yerdeki bir ağaç idi. Nahle Mekke ile Taif arasında bir yer olup, Kureyşliler bunu tazim ediyorlardı.

[6392] Nitekim Ebû Süfyân Uhud günü bizim Uzza'mız var, sizin Uzza'nız yok demişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Siz de: Allah bizim mevlamızdır, sizinse mevlanız yok deyin"*[205] buyurmuştur.

[6393] Buhârî'nin ez-Zührî'den rivayet ettiğine göre o Humeyd b. Abdurrahman'dan, o Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim yemin ederken Lat ve Uzza adına, diye yemin ederse derhal lâ ilâhe illallah desin, kim arkadaşına gel seninle kumar oynayalım derse, sadaka versin."*[206] Bu o zaman için Arapların cahiliye döneminde dillerinin alışageldiği üzere kasti olmayarak dilinden böyle bir ifade çıkan kimseler hakkında yorumlanır.

[6394] Nitekim Nesâî şöyle demektedir: Mus'ab b. Sa'd b. Ebî Vakkas babasından şöyle dediğini tahdis etti: Lat ve Uzza adına yemin ettim, arkadaşlarım bana ne kötü söyledin, sen söylenmemesi gereken bir söz söyledin, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna giriverdim ve ona bunu söyleyince, Allah Rasûlü: *"La ilahe illallah vahdehu la şerike leh, lehu'l-mulk ve lehu'l-hamd ve huve ala külli şey'in kadir: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, o bir ve tektir, onun ortağı yoktur, mülk de yalnız onundur, hamd de yalnız onadır. O her şeye gücü yetendir, de, sol tarafına üç defa tükürür gibi yap ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığın, sonra da bir daha böyle bir şey yapma"* buyurdu.[207]

Menat ise Mekke ile Medine arasında Kudeyd yakınlarında el-Müşellel denilen yerde idi. Huzaalılar, Evs ve Hazrecliler cahiliye döneminde bu putu

205 Kaynakları daha önce Âl-i İmrân sûresinde gösterildi.

206 Buhârî, 4860, 6107, 6301, 6650; Müslim, V, 1647; Ebû Dâvûd, 3247; Tirmizî, 1545; Nesâî, 2775, Tefsir, 566; İbn Mâce, 2096

207 Nesâî, 3776, 3777, Tefsir, 565; İbn Mâce, 2097; Ahmed, I, 183, 186-187; İbn Hibbân, 4365. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Önceki rivayet de aslına şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

tazim ediyorlar, Kâbe'yi haccetmek için buradan ihrama giriyorlardı. Buhârî de Âişe'den buna yakın bir rivayet nakletmiş bulunmaktadır.

Arap yarımadasında ve başka yerlerde yüce Allah'ın aziz kitabında isimlerini söz konusu ettiği bu üç putun dışında Kâbe'yi tazim ettikleri gibi tazim ettikleri daha başka tağutları, putları da vardı. Özellikle bunların söz konusu edilmeleri ise diğerlerine göre daha çok meşhur olmalarıdır.

İbn İshâk, Siret'te dedi ki: Araplar Kâbe ile birlikte birtakım tağutlar (putlar) edinmişlerdi. Bunlar Kâbe'nin tazimi gibi tazim ettikleri evlerde idiler. Bunlarda bakıcılar ve perdedarlar da vardı. Kâbe'ye hediyelikler verildiği gibi, buraya da hediyelikler gönderilir, Kâbe nasıl tavaf ediliyorsa buraları da tavaf edilir, buralarda kurbanlar kesilirdi. Bununla birlikte Araplar Kâbe'nin bütün bunlardan daha faziletli olduğunu da kabul ediyorlardı. Çünkü Araplar Kâbe'nin İbrâhim (a.s)'ın Beyti olduğunu, onun mescidi olduğunu itiraf edip kabul etmişlerdi. Kureyşlilerin ve Kinane oğullarının putu olan Uzza Nahle'de idi. Bu putun hizmetçileri ve perdedarları Haşimoğullarının antlaşmalıları olan Süleymli Şeyban oğulları idi.

Derim ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu puta Halid b. el-Velid'i göndermiş ve o da burayı yıkmıştı. Bunu yıkarken de şöyle diyordu:

يا عُزَّ، كُفْرَانَك لا سُبْحَانَك إني رأيت الله قَدْ أَهَانَك

Ey Uzza, inkâr ediyorum seni, asla tenzih etmem eksiklikten

Çünkü Allah'ın seni küçük düşürdüğünü gördüm, gerçekten.[208]

[6395] Nesâî dedi ki: Ebu't-Tufayl dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettikten sonra Halid b. el-Velid'i Nahle'ye gönderdi. Uzza oradaydı. Halid oraya gitti. Uzza üç Arabistan kirazı ağacı üzerinde idi. Halid, bu ağaçları kopardı ve onun üzerindeki evi de yıktı. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek ona yaptıklarını haber verdi. Allah Rasûlü: "*Dön, sen herhangi bir şey yapmış değilsin*" buyurdu. Halid döndüğünde Uzza'nın koruyucuları yani perdedarları onu görünce dağlara koşuştular. Bu arada: Ey Uzza, ey Uzza diyorlardı. Halid Uzza'nın yanına gidince saçlarını çözmüş, başına toprak saçan çıplak bir kadın ile karşılaştı. Öldürünceye kadar kılıcını

208 İbn Hişam, Siyret, IV, 62'de bu haberi kısmen rivayet etmiştir. Sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

ona sapladı sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına dönüp ona durumu haber verince Allah Rasûlü: *"İşte Uzza odur"* buyurdu.[209] İbn İshâk dedi ki: Lat, Taif'teki Sakiflilerin putu idi. Onun hizmetçileri ve perdedarları Muattib oğullarından idi.

Derim ki: Ona da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Muğîre b. Şu'be, Ebû Süfyân Sahr b. Harb'ı gönderdi. Her ikisi de burayı yıktılar ve onun yerine Taif mescidini inşa ettiler.

[6396] İbn İshâk dedi ki: Menat ise Evslilerin, Hazreclilerin ve Kudeyd'de Müşellel tarafında deniz kıyısında bulunan Yesribli olup onların dinlerine uyanların putu idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Süfyân Sahr b. Harb'ı gönderdi ve o da orayı yıktı. Ali b. Ebî Tâlib'i gönderdiği de söylenir. (İbn İshâk) dedi ki: Zulhalasa putu ise Devs, Has'am, Becile ve Arap topraklarından Tebale'de bulunan kimselerin putu idi.

Derim ki: Buna Yemen Kâbe'si, Mekke'deki Kâbe'ye de Şam Kâbe'si denilirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zülhalasa'ya Cerîr b. Abdullah el-Beceli'yi gönderdi. O da orayı yıktı. (İbn İshâk) dedi ki: Fels putu ise Taylılar ile Taylıların iki dağı Sülma ile Ecc dağları arasında yaşayan kimselere ait idiler.

İbn Hişam dedi ki: Bazı ilim adamlarının bana tahdis ettiklerine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu puta da Ali b. Ebî Tâlib'i gönderdi, o da bu putu yıktı. Oradan alınan ganimetlerden de er-Rasûb ve el-Mihzem adındaki iki kılıcı seçti, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onları kendisine nefel olarak (ganimetler arasına katmadan) verdi. Bunların ikisi de Ali'nin kılıcıdır.

İbn İshâk dedi ki: Himyerliler ile Yemenlilerin de San'a'da bir Beyti (mabedi) vardı ki buna da Reyâm denilirdi. Nakledildiğine göre o siyah bir köpek olup, Tubba ile birlikte giden iki ilim adamı onu çıkartıp, öldürmüşler ve o evi yıkmışlardı.

---

209 Nesâî, Tefsir, 567; Ebû Ya'la, 902; Ebû Nuaym, Delail, 463; Beyhakî, V, 77. Senedi el-Velid b. Cumey'den ötürü leyyindir. Hadis kasıt ölümden sonra yaşadığı yahut cinlerden olduğu kastedilmiş ise kadının çıkışının zikredilmesi sûretiyle gariptir. Eğer bu kadın Uzza'nın hayatta olduğuna delil teşkil edecek bir takım şeyler ortaya çıkarmak için mabet görevlilerinin tayin ettiği birisi olduğu kastedilmiş ise bu uzak bir ihtimal değildir.

Scanned with CamScanner

İbn İshâk dedi ki: Rudâ' ise Rabia b. Ka'b b. Sa'd b. Zeyd-i Menat b. Temim oğullarına ait bir ev (mabet) idi. İslam döneminde burayı yıktığı zaman el-Mustavgir b. Rabia b. Ka'b b. Sa'd şu beyitiyle ona hitap etmektedir:

وَلَقَد شَدَدْتُ عَلَى رُضَاء شَدَّةً فَتَرَكْتُهَا قَفْرًا بِقَاعٍ أَسْحَمَا

Andolsun Rudâ üzerine öyle bir hamle yaptım ki
Onu kapkara çukur toprak üzerinde yapayalnız bıraktım.

İbn Hişam dedi ki: Denildiğine göre o 330 yıl yaşamıştır. Bu beyitler de onundur:

وَلَقَد سَئِمْتُ مِنَ الحيَاةِ وَطُولِهَا وَعُمِرْتُ مِنْ عَدَدِ السِّنِينَ مِئِينَا

مائَةٌ حَدَّتها بَعْدَها مائَتَان لي وازددت مِنْ عَدَدِ الشُّهور سِنِينَا

هَلْ مَا بَقِي إلا كَمَا قَدْ فَاتَنَا يَومٌ يَمُرُّ وَلَيلَةٌ تَخْدُونَا

Andolsun hayattan ve uzayıp gitmesinden usandım
Ve yüzlerce yıl yaşadım durdum
Önce bir yüz yıl yaşadım, arkasından yaşadığım iki yüz onu kovaladı
Sonradan artıp duran aylar yılları buldu
Geriye kalan geçip giden kadar değil mi?
Bir gün geçerken bir diğer gece bizi arkadan sürüyor.

İbn İshâk dedi ki: Zülkeabat adındaki put da Sendad denilen yerde Vail ve Iyâd oğulları, Bekr ve Tağlib'e ait idi. Kays b. Sa'lebe oğullarından A'şa bu beyiti onun için söylemiştir:

بَيْنَ الخَوَرْنَق والسَّدير وَبَارِقٍ والبيت ذو الكَعَبَات من سَنْدَاد

Havarnak (sarayı) ile es-Sedir (denilen hükümdar sarayı) arasında bir de Sendad'daki Zulkeabat'ın beyti arasında.[210]

Bunun için yüce Allah: *"Şimdi haber verin Lat ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan"* buyurduktan sonra: *"Erkekler sizin, dişiler onun*

210 Bu mürsel bir rivayettir. Çoğunun şahitleri vardır. Ayrıca bk. Vakidi, Meğazi, III, 984-986

Scanned with CamScanner

mu" diye sormaktadır. Yani sizler bir taraftan onun çocuğunun olduğunu söylüyorsunuz, diğer taraftan çocuklarının kız olduğunu söylüyor, erkekleri kendiniz için seçip tercih ediyorsunuz. Şayet sizler yine sizin gibi yaratılmışlar arasında böyle bir paylaştırma yapmış olsaydınız, şüphesiz ki bu *"insafsızca bir paylaştırma"* olurdu. Haksızca ve batıl bir paylaştırma olurdu. Peki, yaratılmışlar arasında bile yapılmış olsaydı zulüm ve haksızlık olacak olan böyle bir paylaştırmayı kendinizle Rabbiniz arasında nasıl yaparsınız. Sonra yüce Allah onların ortaya attıkları yalan, iftira ve küfür olan putlara ibadet edip, onlara ilahlar adını vermelerini reddederek şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı"* yani kendiliğinizden uydurduğunuz *"ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil"* yani herhangi bir belge *"indirmediği birtakım isimlerden ibarettir. Onlar ancak zanna ve nefislerin hevasına uyarlar."* Yani onların kendilerinden önce bu batıl yolu izlemiş bulunan ataları hakkında hüsn-ü zan beslemenin ve başkanlık, önceki atalarını tazim etmek hususlarındaki kendi nefsi paylarının dışında hiçbir dayanakları yoktur.

"Halbuki andolsun ki Rablerinden kendilerine hidayet gelmiştir." Yani andolsun Allah onlara apaydınlık hak ile ve kesin belgelerle rasûlleri göndermiş bulunmaktadır. Bununla birlikte onlar Rasûllerin kendilerine getirdiklerinin izinden gitmediler, o getirdiklerine itaat edip, boyun eğmediler.

"Ya insana umduğu her şey mi var?" Yani insanın hayır diye temenni ettiği her bir şey onun için gerçek olmaz. *"İş ne sizin kuruntularınıza, ne de kitap ehlinin kuruntularına kalmıştır."* (Nisâ, 123) Yani hidayet üzere olduğunu iddia eden herkesin dediği gibi değildir. Bir şeyi sevip arzulayan herkes de o sevdiğini elde edemez.

[6397] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz bir temennide bulunacağı vakit neyi temenni ettiğine dikkat etsin çünkü o yaptığı temenniden kendisi için neyin yazılacağını bilemez."*[211] Bunu İmam Ahmed tek başına rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Dünya da, ahiret de Allah'ındır"* buyruğuna gelince. Yani emir bütünüyle dünyanın da, ahiretin de mutlak maliki, dünya ve ahirette yegâne tasarruf sahibi olan Allah'a aittir. Dilediği şey olan, dilemediği şey olmayan odur.

211 Hasendir. Ahmed, II, 357, 387; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 794; Kuzai, 768

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz"* buyruğu; *"Onun izni olmaksızın nezdinde kim şefaat edebilir."* (Bakara, 255) buyruğu ile *"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Sebe, 23) buyruğuna benzemektedir. Bu husus mukarreb melekler hakkında böyle olduğuna göre ey cahiller sizler Allah nezdinde bu putların ve Allah'a ortak koşulan bu varlıkların şefaat edeceklerini nasıl ümit edebilirsiniz? Üstelik yüce Allah bunlara ibadet etmeyi şeriatında öngörmemiş ve buna izin vermemiştir. Aksine bütün rasûlleri aracılığıyla bunlara ibadeti yasaklamış ve bütün kitaplarında bu yasağını da indirmiş bulunmaktadır.

O Âhirete İnanmayanlar:

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

27. Şüphe yok ki ahirete iman etmeyenler, meleklere elbette dişi adı takarlar.

28. Halbuki onların buna dair bilgileri yoktur. Onlar ancak zanna uyarlar. Zan ise hiç şüphesiz hak adına hiçbir şey ifade etmez.

29. O halde zikrimize sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerden sen de yüz çevir.

30. Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur. Şüphesiz Rabbin yolundan sapanı da en iyi bilendir, hidayet bulanı da en iyi bilen O'dur.

Tefsiri:

Yüce Allah müşriklerin meleklere dişilerin adlarını vermelerini ve onları Allah'ın kızları olarak kabul etmelerini reddetmektedir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmuştur: *"Ve onlar Rahmân (olan Allah)'ın kullarının ta kendisi*

Scanned with CamScanner

olan melekleri de dişiler kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışlarına tanık mı oldular? Onların bu tanıklıkları yazılacaktır ve sorgulanacaklardır." (Zuhruf, 19) Bu sebeple yüce Allah burada da: *"Halbuki onların buna dair bilgileri yoktur"* buyurmaktadır. Onların söylediklerini doğrulayacak sağlıklı bir bilgileri yoktur. Aksine onların bu söyledikleri yalandır, uydurmadır, iftiradır ve çok çirkin bir küfürdür. *"Onlar ancak zanna uyarlar. Zan ise şüphesiz hak adına hiçbir şey ifade etmez."* Onun hiçbir faydası yoktur ve ebediyen hakkın yerini tutamaz."

[6398] Sahih'te sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Zandan uzak durunuz çünkü zan sözün en yalanıdır"* buyurduğu sabittir.[212]

"O halde zikrimize" hakka "sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen" çaba ve gayretinin büyük çoğunluğu ve bilgisinin vardığı son nokta dünya hayatı olan "kimselerden sen de yüz çevir" ve onları terk et. Çünkü böylelerinde hayır yoktur. Bundan dolayı şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onların ilimde varabildikleri son nokta işte budur."* Yani dünyayı istemek ve dünya için çalışmak onların ulaştıkları en son noktadır.

[6399] İmam Ahmed'in rivayet ettiğine göre mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Dünya yurdu olmayanın yurdudur. Malı olmayanın malıdır. Aklı olmayan onun için toplayıp biriktirir"*[213] buyurmuştur.

[6400] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledilen duada: *"Allah'ım! Dünyayı kendisi için en çok çaba ve gayret harcadığımız ve bilgimizin vardığı son nokta kılma"*[214] buyurmuştur.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Rabbin yolundan sapanı da en iyi bilendir, hidayet bulanı da en iyi bilen odur"* buyruğu da şu demektir: Bütün yaratılmışların yaratıcısı, kullarının maslahat ve menfaatinin nerede olduğunu bilen O'dur. Dilediğini hidayete ileten ve dilediğini saptıran da O'dur. Bütün bunlar onun kudreti ilmi ve hikmetinden dolayı böyledir. O şeriatında da, kaderinde de ebediyen zulmetmeyen, adil olandır.

---

212 Nisâ sûresi 12. âyetin tefsirinde geçti.

213 Daha önce Bakara sûresi 212. âyetin tefsirinde geçti.

214 Hasendir. Tirmizî, 2502'de İbn Ömer'den rivayet edip, hasen olduğunu belirtmiştir. Hakim, Müstedrek, I, 528'de hadisi zikretmiş, Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿٣٢﴾

31. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. (Bu) kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması içindir.

32. O kimseler ki, küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar. Gerçekten Rabbin mağfireti geniş olandır. O sizi yerden yarattığı zaman ve analarınızın karnında ceninler halinde iken sizi en iyi bilendir. Artık kendinizi temize çıkarmayın. O kimin takvâlı davrandığını en iyi bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah göklerin ve yerin mutlak sahibi olduğunu, kendisi dışındaki varlıklara muhtaç olmayan gani olduğunu, yarattıkları hakkında adaletle hükmeden olduğunu, mahlukatı hak ile yarattığını haber vermektedir. *"(Bu) kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması içindir."* Yani o herkese amelinin karşılığını verir, hayırsa hayır, şerse şer verir. Sonra güzel amelde bulunanları açıklayarak: *"Küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar"* diye onları nitelendirmektedir. Yani bunlar haram kılınmış işleri ve büyük günahları işlemezler. Her ne kadar bazı küçük günahları işleseler dahi Allah onların bu küçük günahlarını bağışlar ve onları örter. Nitekim bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin (küçük) günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."* (Nisâ, 31) Burada da yüce Allah: *"O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar"* buyurmaktadır. Buradaki istisna (*küçük kusurlardan başka* anlamındaki buyruk) munkatı' bir istisnadır çünkü *lemem* denilen günahlar küçük günahlar ve değersiz amellerdir.

Scanned with CamScanner

[6401] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ben lemem denilen küçük günahlara Ebû Hureyre'nin, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu buyruğundan daha çok benzeyen bir şey görmedim: *"Şüphesiz Allah Ademoğlunun aleyhine zinadan payını yazmıştır. O bunu kaçınılmaz olarak gerçekleştirecektir. Gözün zinası bakmak, dilin zinası konuşmaktır. Nefis ise temenni eder, arzular, ferc de bunu ya doğrular ya da yalanlar"*[215] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Abdurrezzak'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebu'd-Duhâ'dan rivayete göre İbn Mes'ud şöyle demiştir: Gözlerin zinası bakmak, dudakların zinası öpmek, ellerin zinası yakalamak, ayakların zinası yürümektir. Ferc ise bunları ya tasdik eder yahut yalanlar. Eğer ferciyle bu işi yapacak olursa zina etmiş olur, aksi takdirde yaptıkları lemem (denilen küçük günahlar)dır.

Mesruk ve Şa'bî de böyle demiştir. Abdurrahman b. Nafi -ki kendisine İbn Lubabe et-Taifi denilir- dedi ki: Ebû Hureyre'ye aziz ve celil olan Allah'ın: *"Küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında sordum. O: Öpmek, çimdiklemek, bakmak, tenlerin değmesi (gibi)dir. Eğer sünnet yerleri, birbirine temas edecek olursa gusül icap eder ve işte o zinadır, dedi.

İbn Cerîr dedi ki: Mücâhid'den rivayete göre o *"Küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Burada kişinin günahı işlemeye yaklaşmışken onu bırakması halidir. Şair dedi ki:

إِنْ تَغْفِرِ اللهُمَّ تغفر جَمّا وَأَيّ عَبْد لَكَ مَا أَلَمّا؟

Mağfiret buyurursan Allah'ım, pek çok bağışlarsın

Günah işlemeye kalkışmamış hangi kulun var?

İbn Cerîr dedi ki: Mücâhid'den rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Burada söz konusu olan bir kimsenin günah işlemeye yaklaşmışken ondan vazgeçmesi halidir. Ayrıca şöyle demektedir: Cahiliye dönemi insanları Beyti şöyle diyerek tavaf ediyorlardı:

215 Daha önce Nûr sûresi 30. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

إنْ تَغْفِرِ اللهُمَّ تغفر جَمّا وَأيّ عَبْد لَكَ مَا أَلَمّا؟

Mağfiret buyurursan Allah'ım, bağışlarsın
Günaha kalkışmamış hangi kulun var ki.

Bunu İbn Cerîr ve başkaları merfu olarak da rivayet etmişlerdir.

[6402] İbn Cerîr dedi ki: Atâ, İbn Abbâs'tan *"O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahın büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu hayâsızlığı işlemeye kalkıştıktan sonra tevbe eden kimsedir. Ayrıca (İbn Abbâs) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

إنْ تَغْفِرِ اللهُمَّ تغفر جَمّا وَأيّ عَبْد لَكَ مَا أَلَمّا؟

Mağfiret buyurursan Allah'ım, pek çok bağışlarsın
Günaha kalkışmamış hangi kulun var ki.[216]

Bu hadisi bu şekilde Tirmizî, Ahmed b. Osman Ebû Osman el-Basrî'den, o Ebû Asım en-Nebîl'den diye rivayet etmiş sonra da: Bu hasen, sahih, garip bir hadistir. Biz bunu ancak Zekeriya b. İshâk'ın naklettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

Bezzâr da aynı şekilde, biz bu hadisin muttasıl olarak bundan başka bir yoldan rivayet edildiğini bilmiyoruz, demektedir. Hadisi İbn Ebî Hâtim ve Beğavî ise Ebû Asım en-Nebîl'in naklettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Beğavî bu hadisi "Tenzil (Zümer)" sûresinde zikretmiştir. Hadisin merfu olarak sıhhati su götürür.

[6403] Sonra İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre'den -zannederim onu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet ederek merfu olarak rivayet etmiştir- yüce Allah'ın: *"O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti:

216 Tirmizi, 3284; Taberî, 32567; Hakim, II, 369'da Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis dedikleri gibidir. Çünkü Zekeriya b. İshâk ve yukarısı Buhârî ve Müslim'in ravilerindendirler. Ondan aşağısı olanlara da mutabaatta bulunulmuştur. Metin gariptir çünkü bu şiir tam vezinli bir şiirdir. Göründüğü kadarıyla Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu başkasından tekrarlamıştır. Onun sözü değildir.

Scanned with CamScanner

Zina yapmaya kalkışıp sonra tevbe eder ve bir daha ona dönmez, hırsızlık yapmaya kalkışır sonra tevbe eder bir daha dönmez, içki içmeye kalkışır sonra tevbe eder ve bir daha dönmez. (Sonra) dedi ki: İşte ilmâm (günah işlemeye kalkışmak) budur, dedi.[217]

Bize İbn Beşşar da tahdis etti, bize İbn Adiyy, Avf'tan tahdis etti. O el-Hasan'dan yüce Allah'ın: *"O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayâsızlıklardan uzak dururlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Lemem (günah işlemeye kalkışmak) zina, hırsızlık ya da içki içmek gibi bir günaha kalkıştıktan sonra (bunu yapmayıp) bir daha da dönmemek demektir.

Bana Yakûb da tahdis etti, bize İbn Uleyye, Ebû Reca'dan tahdis etti. O el-Hasan'dan yüce Allah'ın: *"O kimseler ki küçük kusurlardan başka günahların büyüklerinden ve hayasızlıklardan uzak dururlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı şöyle derlerdi: Burada söz konusu edilen kişinin zina işlemeye kalkışması yahut içki içmeye kalkışması ve sonra da bundan uzak durup tevbe etmesi demektir.

İbn Cerîr dedi ki: Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan: *"Küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında: Bir süre onu yapmaya kalkışır, ben: Zina mı dedim. O: Zina yapmaya kalkışır, sonra tevbe eder, dedi.

Yine İbn Cerîr dedi ki: Atâ'nın rivayetine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Lemem (küçük kusur), bir defa bir işi yapmaya kalkışmak demektir. es-Süddî dedi ki: Ebû Sâlih dedi ki: Bana lemem (küçük kusur) hakkında soru soruldu, ben de: Bu kişinin bir günahı işleyip sonra da ondan tevbe etmesidir, dedim. Bunu İbn Abbâs'a söyleyince o şöyle dedi: Gerçekten bu hususta sana çok şerefli bir melek yardım etmiştir. Bunu Beğavî nakletmektedir.

İbn Cerîr de el-Müsenna b. es-Sabbah yoluyla -o zayıf birisidir-, o Amr b. Şuayb'dan rivayete göre Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Lemem (küçük kusur) şirkten aşağı olan günahlardır.

Süfyân es-Sevrî, Câbir el-Cu'fi'den, o Atâ'dan, o ez-Zubeyr'den *"küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında dünyadaki had ile ahiret azabı şek-

217 Taberî, 32569. Senedi munkatı olduğundan dolayı zayıftır çünkü Hasan(-ı Basrî) Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir.

Scanned with CamScanner

lindeki iki ceza arasında kalan günahlardır demiştir. Bunu Şu'be bu şekilde el-Hakem'den, o İbn Abbâs'tan aynen böylece rivayet etmiştir. el-Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Küçük kusurlardan başka"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Dünya haddi (cezası) ile ahiret cezası arasındaki her bir şeydir, namazlar ona keffaret olur. İşte bu günahlar lememdir. Bunlar (dünyada haddi, ahirette cezayı) gerektirici her günahtan daha aşağı olanlardır. Dünyadaki had, yüce Allah'ın dünyada cezasını sınırlı olarak tespit ettiği her suçtur. Ahiretteki had ise yüce Allah'ın sonunda ateş azabını söz konusu ettiği ve cezasını ahirete ertelediği her bir günahtır. İkrime, Katâde ve Dahhâk da böyle demiştir.

"Gerçekten Rabbin mağfireti geniş olandır" yani onun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Onun mağfireti tevbe edenler için bütün günahları kuşatır. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Muhakkak çok çok mağfiret edendir, çok rahmet edendir."* (Zümer, 53)

"O sizi yerden yarattığı zaman... sizi en iyi bilendir." Yani o babanız Âdem'i topraktan yaratıp, onun sulbünden, soyundan gelecekleri zerrecikler halinde çıkartıp sonra da onları bir grup cennete, bir grup cehenneme olmak üzere iki kısma ayırdığı zaman sizden sadır olacak fiillerinizi, sözlerinizi, hallerinizi çok iyi bilendir. Sizin neler yaptığınızı görendir. Aynı şekilde: *"Ve analarınızın karnında ceninler halinde iken"* buyruğu da böyledir. Anne karnındaki cenin ile görevli olan melek onun rızkını, ecelini, amelini, bedbaht mı yoksa mutlu mu olacağını yazmıştır. Mekhul dedi ki: Bizler annelerimizin karnında cenin halinde idik. Düşük olarak düşen düştü, bizler kalanlar arasında olduk. Sonra süt emmeye başladık. Bizden ölenler öldü. Biz ise kalanlar arasında kaldık, sonra çocuk olduk. Ölenlerimiz öldü arkasından biz kalanlar arasında kaldık ve sonra genç olduk. Bu halde iken ölenlerimiz de öldü. Biz yine kalanlar arasında olduk sonra yaşlandık. Şimdi söyle bana bundan sonra neyi bekliyorsun? Bunu kendisinden İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Artık kendinizi temize çıkarmayın"* buyruğuna gelince: Yani nefislerinizi, kendinizi övmeyin. Teşekkür edilmeye değer bir konumda olduğunuzu düşünmeyin, yaptıklarınızı başa kakmayın.

Scanned with CamScanner

"O kimin takvalı davrandığını en iyi bilendir." Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"O kendilerini temize çıkaranlara bakmaz mısın? Hayır, dilediğini temize çıkaran Allah'tır. Onlara kıl kadar zulmedilmez."* (Nisâ, 49)

[6404] Müslim Sahih'inde dedi ki: Muhammed b. Amr b. Atâ dedi ki: Ben kızıma Berre adını verdim. Bana Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ismin konulmasını yasaklamıştı. Çünkü bana Berre adı verilmişti de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kendinizi temize çıkarmayın. Şüphesiz Allah aranızdan kimin birr ehli (iyi kimseler) olduğunu en iyi bilendir."* buyurmuştu. Peki ona ne ad verelim? dediler. Allah Rasûlü: *"Ona Zeyneb adını veriniz"* buyurdu.[218]

[6405] Yine İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadiste sabit olduğuna göre Abdurrahman b. Ebî Bekre babasından şöyle dediğini nakletti: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda bir başka adamı övdü. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Veyl sana, kardeşinin boynunu kopardın -bu sözlerini birkaç defa tekrar etti- eğer biriniz zorunlu olarak arkadaşını övecek olursa o takdirde şöyle desin: Ben filan kimsenin -eğer böyle olduğunu biliyorsa- şöyle şöyle olduğunu zannediyorum ama onu hesaba çekecek olan Allah'tır ve ben Allah'a rağmen kimseyi de temize çıkarmıyorum, desin."*[219]

Sonra bu hadisi Gunder'den, o Şu'be'den, o Halid el-Hazza'dan böylece rivayet etmektedir. Hadisi bu şekilde Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce de değişik yollardan Halid el-Hazzâ'dan böylece rivayet etmişlerdir.

[6406] İmam Ahmed dedi ki: Hemmam b. el-Haris dedi ki: Bir adam Osman'a gelerek yüzüne karşı onu övdü. (Hemmam) dedi ki: el-Mikdad b. el-Esved onun yüzüne toprak atmaya koyuldu. Bu arada da şöyle diyordu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere övmekte aşırı gidenlerle karşılaştığımız takdirde yüzlerine toprak savurmamızı emir buyurdu.[220] Bunu Müslim ve Ebû Dâvûd, es-Sevrî'nin Mansur'dan böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

---

218 Müslim, 2142, h. 18, 19

219 Buhârî, 2662; Müslim, 3000, h. no: 65; Ebû Dâvûd, 4805; İbn Hibbân, 5766; Ahmed, V, 41 ve 45

220 Müslim, 3002; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 339; Ebû Dâvûd, 4804; Tirmizî, 2393; İbn Mâce, 3742; Ahmed, V, 6

Scanned with CamScanner

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُ عِلْمُ
الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾
وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن
لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ
يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

33. Şimdi gördün mü yüz çevireni

34. Ve az bir şey verip sımsıkı tutanı,

35. Gayb ilmi yanındadır da artık o mu görüyor?

36. Yoksa ona Mûsâ'nın sahifelerinde olan (şunlar) haber verilmedi mi?

37. Ve ahdine bağlı İbrâhim'in (sahifelerinde):

38. Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini,

39. İnsan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını,

40. Çalıştığının muhakkak ileride görüleceğini,

41. Sonra da ona yaptıklarının en mükemmel bir şekilde karşılığının verileceğini.

Tefsiri:

Yüce Allah, Allah'a itaatten yüz çeviren *"tasdik de etmeyip, namaz da kılmayan fakat yalanlayıp yüz çeviren"* (Kıyâmet, 31-32) kimseleri yererek böylelerinin *"az bir şey verip, sımsıkı tutan"* kimseler olduğunu bildirmektedir. İbn Abbâs: Böyleleri az miktarda itaat edip sonradan da bu itaati sona erdiren kimselerdir, diye açıklamıştır. Mücâhid de, Said b. Cubeyr, İkrime, Katâde ve başkaları da böyle açıklamıştır. Ayrıca İkrime ve Said böyle demektedir: Bunlar önce bir kuyu kazıp, kazı esnasında işlerini bitirmelerine engel olan bir kaya ile karşılaşan ve bundan dolayı çok yorulduk deyip, işi terk eden kimselere benzerler.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Gayb ilmi yanındadır da artık o mu görüyor"* buyruğuna gelince: Yani malı tükenir korkusuyla cimrilik etmeye başlayan, iyiliklerini sona erdiren kişi elinde bulunanın tükeneceğine dair gayb olan bir hususu bildi de mi yaptığı iyilikleri sona erdirdi? O böyle bir şeyi açık seçik görebilir mi? Yani durum böyle değildir. Onun sadaka vermekten vazgeçmesi, marufu işlemekten, iyilik yapıp gözetmekten vazgeçmesi, cimriliğinden, eli sıkılığından ve başkasına bir şey vermek istemediğinden, bencilliğinden dolayıdır.

[6407] Bundan dolayı hadis-i şerifte: *"İnfak et ey Bilal. Arş sahibinin eksilteceğinden yana korkun olmasın"*[221] buyurmuştur. Yüce Allah da: *"Her ne harcarsanız, o bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O rızık verenlerin hayırlısıdır"* (Sebe, 39) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Yoksa ona Mûsâ'nın ve ahdine bağlı İbrâhim'in sahifelerinde olan (şu hususlar) haber verilmedi mi?"* buyruğuna gelince: Said b. Cubeyr ve es-Sevrî şöyle demektedir: Ona verilmiş olan bütün emirleri tebliğ et, demektir. İbn Abbâs dedi ki: *"Ahdine bağlı"* yani Allah için tebliği tastamam yerine getiren demektir. Said b. Cubeyr: *"Ahdine bağlı"* kendisine verilen emirleri eksiksiz yerine getiren demektir. Katâde: *"Ahdine bağlı"* Allah'a tam anlamıyla itaat edip, Allah'ın yarattıklarına risaletini eksiksiz bildiren demektir. Bu açıklama da İbn Cerîr'in tercih ettiği açıklamadır. Ondan öncekileri de kapsar. Ayrıca yüce Allah'ın: *"Hani Rabbi İbrâhim'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah): Ben seni insanlara imam yapacağım, demişti."* (Bakara, 124) buyruğu da buna delil teşkil eder. O bütün emirleri yerine getirdiği gibi, bütün yasakları terketti, risaleti tam ve kâmil anlamıyla tebliğ etti. Bu sebeple o bütün hallerinde, fiillerinde ve sözlerinde kendisine uyulmaya layık oldu, insanların imamı önderi olmayı hak etti. Yüce Allah: *"Sonra biz sana: Hanif olarak İbrâhim'in dinine uy. O müşriklerden de olmadı, diye vahyettik."* (Nahl, 123) buyurmaktadır.

[6408] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Kâsım, Ebû Ümâme'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ve ahdine bağlı İbrâhim"* âyetini okudu ve: *"İbrâhim'in ahdine bağlılığının mahiyeti nedir?"* dedi. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dedim. O: *"Günün ilk vakitlerinde dört rekât kılarak o günün amelini tastamam yerine getirmiş oluyordu."* buyurdu.[222] Bunu

221 Daha önce Bakara sûresi 212. âyetin tefsirinde geçti.

222 Câfer ve Kâsım'dan ötürü senedi zayıftır. Daha önceden de geçmiştir.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr de, Câfer b. ez-Zubeyr'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir, zayıf bir hadistir.

[6409] Tirmizî, Cami'inde (Sünen'inde) dedi ki: Cubeyr b. Nufeyr, Ebu'd-Derdâ ve Ebû Zerr'den, her ikisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, o aziz ve celil olan Allah'tan şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ey Âdemoğlu! Günün ilk vakitlerinde benim için dört rekât namaz kıl, ben de sana günün sonuna kadar yeteyim."*[223]

[6410] İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: Sehl b. Muaz b. Enes babasından, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Size Allah'ın halili olan İbrâhim'i neden ahdini eksiksiz yerine getiren diye adlandırdığını bildireyim mi? Çünkü o her sabah ve akşam "akşamladığınız zaman ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin"* (Rûm, 17) *derdi"* deyip, âyeti sonuna kadar okudu.[224] Bunu İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Rişdîn b. Sa'd'dan, o Zebban'dan böylece rivayet etmiştir.

Bundan sonra şanı yüce Allah İbrâhim ve Mûsâ -ikisine de selam olsun- Sahifelerinde neleri vahyettiğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini" yani küfür ya da herhangi bir günah ile kendisine zulmetmiş her bir nefsin yükü (günahı) kendi aleyhinedir. Onun yerine başka hiçbir kimse onu yüklenmez. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi yüküne (başkasını) çağırırsa -akraba dahi olsa- o yükünden hiçbir şey yüklenmez."* (Fâtır, 18) buyurmaktadır.

"İnsan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını" Başkasının yükü ona yükletilmeyeceği gibi aynı şekilde kendisinin kendisi için kazandığından başka hiçbir ecir de elde edemez.

İmam Şâfiî (r.h) ve ona tabi olanlar bu âyet-i kerime'den Kur'ân okumanın hediye edilen sevabının ölülere ulaşmayacağı hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü bu ne onların amelidir, ne de kazandıkları bir şeydir. Bundan dolayı da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetine bu işi yapmalarını söylememiş, teşvik etmemiş, herhangi bir nass veya işaret yoluyla onları bu yola irşad etmemiş, yönlendirmemiştir. Aynı şekilde ashab-ı kiram'dan -Allah

223 Sahihtir. Tirmizî, 475

224 Hadis daha önce Bakara sûresi 124. âyetin tefsirinde geçti, zayıftır.

Scanned with CamScanner

hepsinden razı olsun- hiçbir kimseden de böyle bir tutum nakledilmiş değildir. Eğer bu bir hayır olsaydı şüphesiz bizden önce onu yaparlardı. Allah'a yakınlaştırıcı amellerde sadece nasların sınırları içerisinde kalınır. Çeşitli kıyas ve görüşlerle bu hususta tasarrufta bulunulmaz. Dua ve sadakaya gelince bunların ulaşacağı üzerinde icma vardır ve şeriat koyucu tarafından bu hususta nass vardır.

[6411] Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiği şu hadise gelince: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsan öldü mü şu üç husus müstesna ameli kesilir: Kendisine dua edecek salih bir evlat yahut kendisinden sonra hayrı kalıcı bir sadaka yahut kendisinden yararlanılacak bir ilim."*[225]

Bunların üçü de gerçekte onun kendi çalışması, gayreti ve amelinin bir neticesidir.

[6412] Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: *"Şüphesiz bir kimsenin yediği en hoş ve temiz şey kazancından yediğidir ve elbette ki onun çocuğu da kazancındandır."*[226]

Hayrı kalıcı ve devam eden cari sadaka ise vakıf ve buna benzer şeyler olup, bunlar da onun amelinin ve yaptığı vakıfların bir etkisidir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak biz ölüleri diriltiriz. Onların önden gönderdiklerini de, geri bıraktıkları izlerini de yazarız."* (Yâsin, 12) buyurmaktadır. Kişinin insanlar arasında yayıp da ondan sonra insanların o ilme uymaları da aynı şekilde kişinin kendi çalışması ve gayretinin bir ürünüdür.

[6413] Sahih'te de sabit olduğuna göre: *"Kim bir hidayet yoluna çağıracak olursa onun da kendisine uyanların ecirlerinin misli ecri olur. Ona uyanların ecirlerinden de hiçbir şey eksiltmek söz konusu olmaz."*[227] buyurulmaktadır.

"Çalıştığının muhakkak ileride görüleceğini" kıyâmet günü görüleceği demektir. Şu buyrukta olduğu gibi: *"De ki: Haydi, amel edin. Allah, Rasûlü ve mü'minler de işlediğinizi görecektir. Siz görüneni de, görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir."* (Tevbe,

225 Daha önce Bakara sûresi 128. âyetin tefsirinde geçti.

226 Sahihtir. Nesâî, VII, 240-241; İbn Mâce, 2137. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan.

227 Daha önce Mâide sûresi 2. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

105) Yani o size bunu haber verecek ve yaptıklarınızın karşılığını tastamam verecektir. Hayırsa hayır, şer ise şer. İşte aynı şekilde burada da: *"Sonra da o yaptıklarının en mükemmel bir şekilde karşılığının verileceğini"* en mükemmel ve eksiksiz bir şekilde demektir.

Son Gidiş:

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ
هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾
مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ
أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا
الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَ فَمَا أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ
كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّاهَا
مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

42. Şüphesiz ki son gidişin Rabbine olacağını,

43. Güldürenin de, ağlatanın da şüphesiz O olduğunu,

44. Öldürenin de, diriltenin de gerçekten O olduğunu,

45, 46. Döküldüğü zaman bir nutfeden erkek ve dişiden ibaret olan ikili çifti Onun yarattığını,

47. Tekrar diriltmenin de Ona ait olduğunu,

48. Muhakkak zengin kılanın da O, malı onlara verenin de O olduğunu,

49. Şi'râ yıldızının Rabbinin gerçekten O olduğunu,

50. Muhakkak önceki Âd kavmini Onun helak ettiğini,

51. Semûd'u da bırakmadığını,

52. Önceden de Nûh kavmini -çünkü onlar daha zalim ve daha azgındılar-,

53. (Lût kavminin) şehirlerini kaldırıp, yere attığını,

Scanned with CamScanner

54. Örttüğü şeylerle onları örttüğünü?

55. Şimdi Rabbinin nimetlerinden hangisini şüphe ile karşılarsın?

Tefsiri:

"Şüphesiz ki son gidişin Rabbine olacağını" Maksat kıyâmet gününde ölümden sonra dirilip, Allah'ın huzuruna gitmek (mead)tir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Meymun el-Evdi dedi ki: Muaz b. Cebel kalkıp bize şöyle hitap etti: Ey Evd oğulları ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in size gönderdiği rasûlü (elçisi)yüm. Şunu biliyorsunuz ki dönüş Allah'a, cennete yahut cehenneme olacaktır.

[6414] Beğavî de Ebû Câfer er-Râzî'nin, er-Rabî b. Enes'ten, o Ebu'l-Âliye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki son gidişin Rabbine olacağını"* buyruğu hakkında "Rabb hakkında düşünmek olmaz" dediğini nakletmektedir.[228]

[6415] Beğavî dedi ki: Bu Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen şu rivayeti andırmaktadır: *"Yaratılmışlar hakkında düşünün, ama yaratıcı hakkında düşünmeyin çünkü düşünce onu kuşatamaz."*[229] Beğavî bu hadisi böylece zikretmiştir. Ancak bu lafızla mahfuz değildir.

[6416] Sahih'te bulunan rivayet ise şöyledir: *"Şeytan herhangi birinize gelip sokulur ve bunu kim yarattı, bunu kim yarattı der. Nihayet Rabbini kim yarattı der. Sizden biriniz bu noktaya geldi mi Allah'a sığınsın ve hemen bu düşünceleri sona erdirsin."*[230]

---

228 Beğavî, Tefsir, IV, 232'de Ubeyy b. Ka'b'ın naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Senedinde İsa b. Ebî İsa vardır zayıftır. İbn Hibbân zayıf olduğunu, Ahmed leyyin birisi olduğunu el-Fellas hıfzının kötü olduğunu söylemiştir. Yine senedinde Salebi vardır. O da kavi değildir. Mevkuf olan rivayetleri merfu, munkatı olan rivayetleri mevsul diye zikreder ama bunun anlamının şahitleri vardır.

229 Beğavî, Tefsir, IV, 232'de senetsiz muallâk olarak rivayet etmiştir. Bunu İbnu'n-Neccar, Zeylu't-Tarihi Bağdat, X, 192'de Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak zikretmiş olup senedinde meçhul raviler vardır. Mutasavvıf Ebû Abdurrahman es-Sülemi'yi Zehebî (yalancılıkla) itham etmiş bulunmaktadır ama hadisin İbn Ömer'den gelen bir şahidi vardır. Bunu Lalekai, es-Sünne, I, 119/a-b; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 120; Taberânî -Mecma, 260'da belirtildiği gibi- Evsat'ta rivayet etmişlerdir.
Hadis el-Vazi b. Nafi etrafında dönmektedir. O da Heysemi ve başkalarının dediği gibi metruk birisidir. Beyhakî ise bu su götürür, tartışılır bir senettir demekle yetinmiştir. Aslının şahitleri vardır. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1788

230 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, kaynakları daha önceden gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

[6417] Sünen'de yer alan başka bir hadiste de şöyle denilmektedir: *"Allah'ın yarattıkları hakkında düşününüz, ancak Allah'ın zatı hakkında düşünmeyiniz. Şüphesiz Allah kulağının yumuşağı ile omuzu arası üç yüz yıllık bir uzaklık bulunan bir melek yaratmıştır"*[231] -yahut bunun gibi söyledi.-

"Güldürenin de, ağlatanın da şüphesiz O olduğunu" kullarında gülmeyi, ağlamayı ve bunların sebebini yaratan Odur. Gülmek ve ağlamak birbirlerinden farklı şeylerdir.

"Öldürenin de, diriltenin de gerçekten O olduğunu" Bu da yüce Allah'ın: *"Ölümü ve hayatı yaratan"* (Mülk, 2) buyruğuna benzemektedir.

"Döküldüğü zaman bir nutfeden erkek ve dişiden ibaret olan ikili çifti Onun yarattığını" buyruğu da şu buyruklar gibidir: *"Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır? O dökülen meniden bir damla değil miydi? Sonra o bir sülük gibi yapışan kan pıhtısı olmuş sonra (Allah onu) yaratmış ve düzenlemiştir. Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır. Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"* (Kıyâmet, 36-40)

"Tekrar diriltmenin de Ona ait olduğunu" yani O ilk olarak yarattığı gibi tekrar yeniden yaratmaya da kadirdir. Bu ise kıyâmet günündeki son yaratılıştır.

"Muhakkak ki zengin kılanın da O, malı onlara verenin de O olduğunu" Malı kullarına o mülk vermiş ve o malı onların yanında kalacak bir sûrette takdir etmiştir. Onu ayrıca satarak elden çıkarmaya ihtiyaçları olmuyor. İşte bu da onların üzerindeki nimetin eksiksizliğini göstermektedir. Çoğu müfessirin açıklamaları bunun etrafında dönüp durmaktadır. Ebû Sâlih, İbn Cerîr ve başkaları bunlar arasındadır.

Mücâhid: *"Zengin kılan"* mal sahibi yapan *"malı veren"* hizmete veren diye açıklamıştır. Katâde de böyle açıklamıştır. İbn Abbâs ve yine Mücâhid:

231 Ebû Nuaym, VI, 66-67. Abdullah b. Selam'ın rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Senedi zayıftır. Şehr b. Havşeb doğru sözlü ama hıfzı kötü birisidir. İbn Selam'dan hadis dinlememiştir. Ondan ise Abdulcelil rivayet etmiştir. O da kavi birisi değildir. Hadisin son tarafı oldukça münkerdir ama belki de bundan önceki rivayetle güç kazanır. Allah en iyi bilendir. Sehavi, el-Mekasidu'l-Hasene, 342'de bunun rivayet yollarını ve şahitlerini kaydettikten sonra: Hepsi zayıftır ama bunların toplamı ile güç kazanır. Bu anlamdaki bir rivayet Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre'den vardır demektedir. Kastettiği ise daha önce geçen hadistir ama bu sadece onun baş tarafına şahitlik eder. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

"Zengin kılan" veren *"malı veren"* yani hoşnut edip, razı eden diye açıklamışlardır. Bunun kendi zatını kimseye muhtaç olmayan gani (varlıklı), yaratılmışları da kendisine muhtaç olan fakir kılanın kendisi olduğu anlamında olduğu da söylenmiştir. Bu açıklamayı el-Hadramî b. Lâhik yapmıştır. Kullarından dilediği kimseyi *"zengin kılanın da"* yine onlardan dilediği kimseyi fakir kılanın da o olduğu diye de açıklamıştır. Bu açıklamayı da İbn Zeyd yapmıştır. Son iki açıklamayı İbn Cerîr nakletmektedir. Ancak her ikisi de lafız bakımından uzak anlamlardır.

"Şi'râ yıldızının Rabbinin gerçekten o olduğunu"[232] İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, İbn Zeyd ve başkaları şöyle demektedir: Bu kendisine Mirzemu'l-Cevzâ denilen oldukça parlak yıldızdır. Araplardan bir grup ona ibadet ediyorlardı.

"Muhakkak önceki Âd kavmini Onun helak ettiğini" Bunlar da Hud kavmidir. Bunlara Nûh'un oğlu, Sâm'ın oğlu, İrem'in oğlu Âd kavmi denilir. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Görmedin mi Rabbinin nasıl (azap) ettiğini Âd (kavmin)e yüksek direkli İrem'e ki, onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı."* (Fecr, 6-8) İnsanların en güçlüleri, en sağlam yapılıları, yüce Allah'a ve Rasûlü'ne karşı da en aşırı derecede baş kaldıranları idi. Bundan dolayı Allah tarafından *"ıslıklı ve azgın bir fırtına ile helâk edildiler. O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe"* yani ardı arkasına kesintisiz olarak *"musallat kıldı."* (Hâkka, 6-7)

"Semud'u da bırakmadığını" yani onları mahvedip, onlardan hiç kimse geri bırakmadı." (Önceden de Nûh kavmini) yani bunlardan önce Nûh kavmini helak etmişti. *"Çünkü onlar daha zalim ve azgındılar."* Kendilerinden sonra gelenlerden daha çok inatçı ve batılda ayak direten kimselerdi.

"Şehirlerini kaldırıp, yere attığını" Maksat Lut kavminin şehirleridir. Allah onların üzerlerine şehirlerinin altını üstüne getirdi ve üzerlerine pişmiş çamurdan taş yağdırdı. Bunun için yüce Allah:

---

232 Şi'ra yıldızı ile ilgili olarak Kamus Tercümesi'nde Âsım Efendi ile Ferit Devellioğlu Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat adlı eserinde yaptıkları açıklamaları özetle şöyledir: Şi'ra yıldızı biri Şi'ra-i Yemani (Sirius) diğeri Şi'ra-i Şami (Procyon) olmak üzere iki yıldızdır. Birincisi semanın güney yarımküresindeki büyük köpek burcunun ve bütün göğün görünen en parlak yıldızıdır. Diğeri ise küçük köpek burcunun en parlak yıldızıdır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

"Örttüğü şeylerle onları örttüğünü" buyurmaktadır ki kastettiği üzerlerine gönderdiği taşlardır. *"Ve onların üzerine bir taş yağmuru yağdırdık. O korkutulanların yağmuru ne kötü idi."* (Şuarâ, 173)

Katâde dedi ki: Lut kavminin şehirlerinde dört milyon insan vardı. Vadi onların üzerine bir tandır ağzı gibi bir miktar ateş, petrol ve katran olarak alev aldı. Bunu İbn Ebî Hâtim babasından, o Muhammed b. Vehb b. Atiyye'den, o el-Velid b. Müslim'den, o Huneyd'den, o ondan (Katâde'den) böylece rivayet etmiştir. Oldukça garip bir rivayettir.

"Şimdi" ey Muhammed! *"Rabbinin nimetlerinin hangisini şüphe ile karşılarsın."*

Birinci (Lut kavminin helakiyle ilgili ilk) açıklama daha uygundur. İbn Cerîr'in tercih ettiği de budur.

Bu Söze mi Şaşıyorsunuz?:

هٰذَا نَذِيرٌ مِنَ النُّذُرِ الْأُولٰى ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا
مِنْ دُونِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾
وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا
لِلّٰهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

56. İşte bu da önceki uyarıp, korkutanlardan bir uyarıp korkutandır.

57. Yakın olan yaklaştıkça yaklaştı,

58. Onu Allah'tan başka açığa çıkaracak yok.

59. Şimdi siz bu sözden dolayı mı hayret edersiniz?

60. Ve gülersiniz de ağlamaz mısınız?

61. (Üstelik) oyalanıp, eğlenirsiniz,

62. Haydi artık, Allah'a secde edin ve ibadet edin.

Tefsiri:

"İşte bu" yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"da önceki uyarıp, korkutanlardan"* onlar gibi, onların türünden *"bir uyarıp korkutandır. Onların*

Scanned with CamScanner

türünden bir uyarıp korkutucudur." Onlara risalet verildiği gibi, kendisine de risalet verilmiştir. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Ben rasûllerin ilki değilim"* (Ahkâf, 9) buyurmaktadır.

"Yakın olan yaklaştıkça yaklaştı." Yani kıyâmet esasen yakındır ve daha da yaklaştı.

"Onu Allah'tan başka açığa çıkaracak yok." Yani o halde onu Allah'tan başka kimse geri çeviremez ve onun dışında hiç kimse onun bilgisini bilemez.

Nezir: Uyarıp, korkuttuğu kimselere gelip, isabet edeceğinden korktuğu şerri gördüğü için çekinen kimse demektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O ancak şiddetli bir azabın öncesinde sizin için bir nezir (uyarıp, korkutucu)dir."* (Sebe, 46)

[6418] Hadis-i şerifte ise: *"Ben çıplak uyarıcıyım (nezirim)"* buyurmaktadır. [233] Yani gördüğü ileri derecedeki şer/kötü durum sebebiyle acele ederek bir şey giyinmeyip, çabucak kavmini uyarıp, korkutmaya yönelen ve böylelikle çıplak olarak kavminin yanına hızlıca koşup giden kimse gibiyim, demektir. İşte bu yüce Allah'ın: *"Yakın olan yaklaştıkça yaklaştı"* buyruğuna münasiptir. Yani esasen yakın olan kıyâmet daha da yaklaştı. Nitekim bundan sonraki sûrenin baş tarafında: *"O Sâat yaklaştı"* (Kamer, 1) buyurmaktadır.

[6419] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Sa'd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Küçümsenen günahlardan çokça sakınınız. Çünkü küçümsenen günahlar bir vadinin iç tarafında konaklayan, bu bir çubuk, öteki bir dal getiren sonra da ekmeklerini pişiren kimselerin durumuna benzer. Şüphesiz küçümsenen günahlar sebebiyle onları işleyen kişi ne zaman sorgulanacak olursa onlar o kişiyi helak ederler."* Sehl b. Sa'd dedi ki: (Allah Rasûlü şöyle buyurdu): *"Ben ve kıyâmet şu ikisi gibiyiz."* Bu arada orta parmağı ile şahadet parmağının arasını açtı. Sonra da şöyle buyurdu: *"Benim ve kıyâmetin (zaman olarak birbirlerine yakınlığının) misali birbirleriyle yarışan iki atın misali gibidir."* Sonra şöyle buyurdu: *"Benim ve kıyâmetin misali kavmi tarafından keşif için gönderilen bir adamın durumu gibidir. O (tehlikenin kavmine) kendisinden önce ulaşacağından korkunca elbisesini*

233 Müslim, 2283'te ve başkalarının da zikrettikleri bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

onlara göstererek size hücum edildi, hücum edildi, der." Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte o kişi benim"* buyurdu.[234] Bunun sahih ve hasen çeşitli yollardan gelmiş şahitleri bulunmaktadır.

Sonra yüce Allah müşriklerin Kur'ân'ı dinleyip, ondan yüz çevirip, başka şeylerle oyalanmalarını reddederek şöyle buyurmaktadır: Sizler Kur'ân'ın doğru oluşuna *"mı hayret edersiniz ve"* alay etmek, eğlenmek maksadıyla da *"gülersiniz de ağlamaz mısınız"* yani sizler ona kesin olarak inananların yaptığını yapmıyorsunuz. Nitekim yüce Allah bu gibileri hakkında şunu haber vermektedir: *"Ve ağlayarak çeneleri üstü (secdeye) kapanırlar ve bu onların kalplerini daha da yumuşatır."* (İsrâ, 109)

"(Üstelik) oyalanıp, eğlenirsiniz." Süfyân es-Sevrî, babasından, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan (ayette kullanılan lafız) Yemen ağzında şarkı demektir. (اسمِد لنا): *Bize şarkı söyle* anlamındadır. İkrime de böyle açıklamıştır. İbn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre de *"oynayıp, eğlenirsiniz"* buyruğunu yüz çevirirsiniz diye açıkladığı nakledilmiştir.

Mücâhid ve İkrime de böyle demiştir. Hasan ise bunu: Gaflet içindesiniz diye açıklamıştır. Bu aynı zamanda mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan gelen bir rivayettir. İbn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre de o büyüklük taslarsınız diye açıklamıştır. Süddî de böyle açıklamıştır. Sonra yüce Allah kullarına kendisine secde etmelerini ve Rasûlü'ne uyup, tevhid ve ihlâs sahibi olmak sûretiyle de ibadet etmelerini emrederek: *"Haydi artık Allah'a secde edin ve ibadet edin"* buyurmaktadır. Yani yalnız ona boyun eğin, ona ihlâsla ibadet edip, onu tevhid edin."

[6420] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necm sûresinde secde etti, Müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar da onunla birlikte secde etti.[235] Bunu Buhârî rivayet etmiş, Müslim etmemiştir.

[6421] İmam Ahmed de dedi ki: Câfer b. el-Muttalib b. Ebî Vedaa babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de iken Necm sûresini okudu. Kendisi de secde etti, yanında bulunanlar da secde etti. Başımı kaldırdım, ama secde etmek istemedim. O gün (babam) el-

234 Sahihtir. Ahmed, V, 331. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.
235 Buhârî, 4862

Scanned with CamScanner

Muttalib henüz Müslüman olmamıştı. Bundan sonra kimden bu âyeti okuduğunu işittiyse mutlaka onunla birlikte secde ediyordu.[236] Bu hadisi Müslim de namaz bölümünde Abdulmelik b. Abdulhamid'den, o Ahmed b. Hanbel'den böylece rivayet etmiştir.

Necm sûresinin tefsirinin sonu.

Hamdimiz ve minnet duygularımız yalnız Allah'adır.

236 Nesâî, 1030; Ahmed, VI, 400. Ravileri Câfer b. el-Muttalib dışında sikadırlar. Yalnız İbn Hibbân kendi kuralına bağlı olarak onun sika olduğunu söylemiştir. Bunu kendisinden münferid olarak İkrime b. Halid rivayet etmiştir. O da meçhul bir ravidir. Bu sebeple senet zayıftır.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

KAMER SÛRESİ

[55 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Buna "İktarabeti's-saa: Kıyamet yaklaştı" sûresi de denilir.

[6422] Ebû Vakid'in rivayet ettiği hadiste şöyle dediği daha önceden geçmişti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban bayramı ve ramazan bayramı namazlarında Kaf sûresi ile *ıktarabeti's-saa (o Sâat yaklaştı,* Kamer) sûresini okurdu.[237]

Yine Allah Rasûlü pek büyük toplantılarda bu iki sûreyi okurdu. Çünkü bu iki sûre vaatleri, tehditleri, yaratmanın başlangıcını, yeniden yaratmayı, tevhidi, nübüvvetin ispatını ve daha başka pek büyük maksatları ihtiva etmektedirler.

Sâat Yaklaştı ve Ay Yarıldı:

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَآءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı,

237 Daha önce Kaf sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

2. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve: "Devam edip giden bir büyüdür" derler.

3. Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular. Halbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır.

4. Andolsun onlara kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir.

5. En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir (o), uyarılar ise fayda vermiyor.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmetin yaklaştığını, dünyanın artık boşalıp sonunun geleceğini haber vermektedir. Nitekim başka yerlerde: *"Allah'ın emri geldi. Artık onun vaktinden önce gelmesini istemeyin."* (Nahl, 1); *"İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı. Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviricidirler."* (Enbiyâ, 1) buyurmaktadır. Bu hususta çeşitli hadisler de varid olmuştur.

[6423] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına hutbe verdi. Güneş az kala batacaktı. Ondan ancak çok az bir kısım görünüyordu. Şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki geçen zamana göre dünyadan geri kalan ancak sizin bu gününüzden geçenine göre kalan gibidir."* Biz ise güneşin ancak çok az bir bölümünü görebiliyorduk.[238]

Derim ki: Bu hadisi Halef b. Mûsâ b. Halef el-Ammî'nin babasından rivayeti etrafında dönüp durmaktadır. İbn Hibbân onu es-Sikat adlı eserinde zikretmiş ve hata ettiği olur, demiştir.

Bundan önceki hadisi güçlendirip, onu tefsir eden (ona açıklık getiren) bir başka hadis:

238 Hasendir. Senedinde Mûsâ b. Halef vardır ki İbn Maîn zayıf olduğunu söylemiştir. Bir rivayette de onda bir sakınca yoktur (demiştir). Başkası ise kavi değildir demiş olup, bunu Zehebî, Mizan, 8858'de zikretmiş ve şunları eklemiştir: İbn Adiyy: Ben Ahmed b. Hanbel'i bu rivayetin sahih olduğunu söylerken gördüm dedi. Sonra Zehebî bu hadisi zikretti. İbn Ebî Hâtim'den de hadisi salihtir (uygundur, elverişlidir) dediğini, Ebû Dâvûd'un: Onda bir sakınca yoktur ama pek kuvvetli değildir dediğini söylemektedir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6424] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyorduk. Güneş ikindiden sonra Kuaykıân tepesi üzerinde idi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Geçmiş olanların ömürlerine göre sizin ömürleriniz ancak günün geçmiş zamanından geriye kalan gibidir."*[239]

[6425] İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Sa'd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Benim gönderilişim ve kıyâmet bunun gibidir."* Bunu söylerken şahadet parmağı ile orta parmağını işaret etti. Bunu Buhârî ve Müslim, Ebû Hazim Seleme b. Dinar'ın naklettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.[240]

[6426] İmam Ahmed dedi ki: Vehb es-Sevâî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim gönderilişim ile kıyâmet bunun buna yakınlığı gibidir. Nerdeyse o benim önüme geçiverecekti."* A'meş de şahadet parmağı ile orta parmağını bir araya getirdi.[241]

[6427] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik, el-Velid b. Abdulmelik'in yanına geldi. Ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kıyâmetten ne şekilde söz ettiğini dinledin? diye sordu. Enes şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Siz ve kıyâmet bu ikisi gibisiniz"* buyururken dinledim.[242] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[6428] Yine bunun da şahidi sahihte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in isimlerinin sayıldığı hadiste geçmektedir: Buna göre o insanların ayakları üzerinde (hemen onun akabinde) haşredileceği el-Hâşir'dir.[243]

---

239 Hasendir. Ahmed, II, 116. Senedi Şerik dolayısıyla şahitler arasında hasendir. Kuaykan Mekke'de bir dağın adıdır.

240 Buhârî, 4936, 6503; Müslim, 2950; Ahmed, V, 338; İbn Hibbân, 6642

241 Hasendir. Ahmed, IV, 309; Taberânî, 22, 126 senedi zayıftır. Senedinde A'meş'in an lafzını kullandığı görülmektedir. O ise tedlis yapan bir ravidir. Bunun ayrıca bir şahidi vardır. Bunu da Ahmed, V, 348'de zikretmiş bulunmaktadır ama bunun da senedinde Beşir b. Muhacir vardır. Müslim her ne kadar onun rivayetini nakledip, İbn Maîn ve başkaları sika olduğunu söylemiş ise de Ahmed: Hadisi münkerdir, hayret verici rivayetler nakleder. Ebû Hâtim rivayeti delil gösterilmez, demiştir ama hadisi bundan öncekine şahit olabilecek durumdadır. Allah en iyi bilendir.

242 Sahihtir. Ahmed, III, 223. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göredir. Şahitleri de vardır.

243 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçmişti.

Scanned with CamScanner

[6469] İmam Ahmed dedi ki: Halid b. Umeyr dedi ki: Utbe b. Gazvan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir hutbe verip, şöyle buyurdu: Yüce Allah'a hamd-u sena etti ve sonra buyurdu ki: *"İmdi. Şüphesiz ki dünya artık sonunun yaklaştığını haber veriyor ve hızlıca dönüp gidiyor. Ondan geriye ancak bir kimsenin kabın dibindeki suyu içeceği kadar bir süre gibi kalmış bulunuyor. Sizler buradan sonu gelmez bir yurda intikal edeceksiniz. O halde buradan yanınızda bulunanların en hayırlısıyla oraya gidiniz. Çünkü bize nakledildiğine göre bir taş cehennemin kıyısından bırakılır da yetmiş yıl aşağı doğru yuvarlandığı halde yine de onun dibine ulaşmaz. Allah'a yemin olsun ki onu dolduracaksınız. Şaşırdınız mı yoksa? Allah'a yemin olsun ki bize zikredildiğine göre cennetin kapısının iki kanadı arasındaki uzaklık kırk yıllık bir uzaklıktır. Onun üzerine öyle bir gün gelecek ki o izdihamdan dolayı oldukça kalabalıklaşacaktır."*[244] Sonra hadisin geri kalan kısmını zikretti. Bu hadisi Müslim tek başına rivayet etmiş (Buhârî rivayet etmemiştir).

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Ebû Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Medain'e bir fersah kala konakladık. Cuma günü gelince babam cumada bulundu, ben de onunla birlikte cumaya gittim. Huzeyfe bize hutbe verdi ve şöyle dedi: Şunu bilin ki yüce Allah: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı"* buyurmaktadır. Şunu bilin ki saat yaklaşmış bulunuyor, şunu bilin ki ay yarılmış bulunuyor, şunu bilin ki dünya ayrılma vaktini ilan etmiş bulunuyor, şunu bilin ki bugün atları zayıflatıp, yarışa hazırlama günüdür ve yarın yarışın yapılacağı gündür. Ben babama: Yarın insanlar birbirleriyle yarışacak mı, dedim. Şöyle dedi: Oğlum sen bilmiyorsun, o amellerle yapılacak bir yarıştır. Sonra bir sonraki Cuma geldi yine cumaya gittik. Tekrar Huzeyfe hutbe verdi ve şöyle dedi: Şüphesiz yüce Allah: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı"* buyuruyor. Şunu bilin ki dünya ayrılık vaktinin geldiğini ilan ediyor. Şunu bilin ki bugün atları zayıflatıp, yarışa hazırlama günüdür ve yarın yarış yapılacak gündür. Şunu bilin ki yarışın son noktası ateştir. Yarışı kazanan ise cennete erken gidendir.

Yüce Allah'ın: *"Ve ay yarıldı"* buyruğuna gelince: Bu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında olmuştur. Nitekim bu hususta sahih senetlerle mütevatir hadisler sabit olmuştur.

---

244 Ahmed, IV, 174; Müslim, 2967'de mevkuf bir rivayet olarak kaydetmiştir. Hadisin anlatımı da buna delildir. Bu delillerden birisi de: "Bize zikredildiğine göre" ibaresidir. Ancak merfu hükmündedir çünkü böyle bir şey kişisel görüşle söylenemez. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6430] Sahih'te İbn Mes'ud'dan şöyle dediği sabittir: Beş husus geçti. Rum(ların yenilgiye uğramaları), duman, lizâm (denilen azabın gelmesi), batşa (şiddetli yakalayış) ve ay(ın yarılması).[245]

Ayın yarılmasının Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında gerçekleştiği ve onun göz kamaştırıcı mucizelerden birisi olduğu hususu ilim adamları arasında ittifakla kabul edilmiş bir husustur.

Ayın Yarılması Hakkında Vârid Olmuş Hadisler:

[6431] Enes b. Mâlik'in rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Mekkeliler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir mucize göstermesini istedi. Bunun üzerine Mekke'de (iken) ay iki defa yarıldı. Yüce Allah da: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı"* buyurdu.[246] Bunu Müslim de Muhammed b. Râfi''den, o Abdurrezzak'tan diye rivayet etmiştir.

[6432] Buhârî dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Mekkeliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendilerine bir mucize göstermesini istedi. O da onlara ayı iki parçaya ayrılmış olarak gösterdi. Öyle ki Hira dağını iki parça arasında gördüler.[247] Buhârî ve Müslim bu hadisi aynı zamanda Yunus b. Muhammed el-Müeddeb, Şeyban'dan, o Katâde'den diye rivayet ettikleri gibi Müslim de bunu Ebû Dâvûd et-Tayalisi ve Yahyâ el-Kattan ile başkalarının Şu'be'den, o Katâde'den böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[6433] Cubeyr b. Mut'im (radıyallâhu anh)'ın rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im babasından şöyle dediğini nakletti: Ay Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında iki parçaya ayrıldı. Bir parçası bu dağın üzerinde, diğer bir parçası öbür dağın üzerinde idi. Onlar: Muhammed bizi büyüledi dediler. Yine kendi aralarında eğer bizi büyülemiş ise o bütün insanları büyüleyemez, dediler.[248] Bu hadisi İmam Ahmed bu yoldan tek başına rivayet etmiş olup, Beyhakî bunu Delailu'n-Nubuvve'de müsned

245 Kaynakları daha önce Rûm sûresi 3. âyetin tefsirinde gösterildi.

246 Müslim, 2802, h. no: 46; Ahmed, III, 165

247 Buhârî, 3868; Müslim, h. no: 47

248 Sahihtir. Ahmed, IV, 81-82; Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, II, 268; Taberî, 32705. Hadis Cubeyr b. Muhammed etrafında dönmektedir. Makbul bir ravidir ama hadisin ayrıca şahitleri ve yolları vardır.

Scanned with CamScanner

olarak Muhammed b. Kesir kardeşi Süleyman b. Kesir'den, o Huseyn b. Abdurrahman'dan böylece rivayet etmiştir.

Bunu aynı şekilde İbn Cerîr de Muhammed b. Fudayl ve başkalarının Husayn'dan böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmiştir. Yine Beyhakî bunu İbrâhim b. Tahman ve Huşeym yoluyla, her ikisi Husayn'dan, o Cubeyr b. Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im'den, o babasından, o dedesinden diye hadisi zikretmiştir.

[6434] Abdullah b. Abbâs'ın -Allah ondan ve babasından razı olsun- rivayeti. Buhârî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ay Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında yarıldı.[249] Bunu aynı zamanda Buhârî ve Müslim de Bekr b. Mudar, Câfer b. Rabia'dan, o İrak'tan böylece rivayet etmiştir.

[6435] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve devam edip giden bir büyüdür derler"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu geçti. Hicretten önce olmuştu. Ayı iki parça halinde görecekleri şekilde yarıldı.[250] el-Avfî de İbn Abbâs'tan buna yakın bir rivayet nakletmiştir.

[6436] Taberânî dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ay tutuldu. Onlar: Aya büyü yapıldı, dediler. Bunun üzerine: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı"* buyruğu: *"Devam edip giden bir büyüdür derler"* buyruğuna kadar nazil oldu.[251]

[6437] Abdullah b. Ömer'in rivayeti: Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî dedi ki: Abdullah b. Ömer yüce Allah'ın: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde olmuştu. Ay biri dağın beri tarafında, diğeri ise dağın arka tarafında olmak üzere iki parça olarak yarıldı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Şahit ol Allah'ım"* buyurdu.[252] Bunu Müslim ve Tirmizî bu şekilde Şu'be'den, o A'meş'ten, o Mücâhid'den böylece çeşitli yollardan rivayet etmiş bulunmaktadırlar. Müslim ayrıca Mücâhid'in, Ebû Ma'mer'den, o İbn Mes'ud'dan diye naklettiği rivayetin aynısını nakletti. Tirmizî de: Hasen sahihtir dedi.

---

249 Buhârî, 4866

250 Metni sahihtir. Taberî, 32710'da rivayet etmiş olup, mürseldir. Şu kadar var ki metin şahitleriyle sahihtir.

251 Taberânî, XI, 11642. Senedi hasendir, şahitleri de vardır.

252 Müslim, 2159; Tirmizî, 3288; Beyhakî, II, 267

Scanned with CamScanner

[6438] Abdullah b. Mes'ud'un rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ay iki parçaya ayrıldı ve onu bu haliyle gördüler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şahit olun"* buyurdu.[253] Bunu Buhârî ve Müslim de bu şekilde Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Ayrıca bunu A'meş, İbrâhim'den, o Ebû Mamer Abdullah b. Sahbere'den, o İbn Mes'ud'dan böylece naklettikleri bir hadis olarak da tahriç etmişlerdir.

[6439] İbn Cerîr dedi ki: Abdullah dedi ki: Mina'da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Ay yarıldı. Bir parçası dağın arkasına gitti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şahit olun, şahit olun"* buyurdu.[254] Buhârî dedi ki: Ebu'd-Duhâ, Mesruk'tan, o Abdullah'tan Mekke'de diye rivayet etmiştir.

[6440] Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde ay yarıldı. Kureyşliler: Bu Ebû Kebşe'nin oğlunun büyüsüdür dediler. (Abdullah) dedi ki: Sonra onlar: Yolda olanların size ne haber getireceklerine bir bakınız. Çünkü şüphesiz Muhammed bütün insanları büyüleyemez, dediler. (Abdullah) dedi ki: Sonra yolcular geldi, onlar da aynı şeyi söyledi.[255]

[6441] Beyhakî dedi ki: Abdullah dedi ki: Mekke'de ay yarıldı ve iki parça oldu. Mekkeli Kureyş kâfirleri bu bir büyüdür. Ebû Kebşe'nin oğlu bununla sizi büyüledi. Yolcuları bekleyiniz eğer sizin gördüğünüzü onlar da görmüşlerse doğru yapmıştır. Şayet gördüklerinizin aynısını onlar görmedilerse o takdirde bu bir sihirdir, sizi onunla büyülemiş demektir. (Abdullah) dedi ki: Gelen yolculara soruldu, (yine Abdullah) dedi ki: Her taraftan yolcular geldi. Hepsi de onu gördük, dediler. Bunu İbn Cerîr de Muğîre'nin naklettiği bir

253 Buhârî, 3469; Müslim, 2800, h. no: 44; Tirmizî, 3285; Ahmed, I, 377; İbn Hibbân, 6495

254 Taberî, 32697 senedi zayıftır. Senedinde ismi verilmemiş bir ravi vardır. Ayrıca "Mina'da" demesi münkerdir. Doğrusu bunun Mekke'de olduğudur.

255 Sahihtir. Tayalisi, 295. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.
Bir uyarı: İbn Ömer, İbn Abbâs ve diğerlerinin rivayetleri mürseldir. Çünkü bunlar arasında ayın yarılması mucizesine yalnız İbn Mes'ud yetişmiştir. Göründüğü kadarıyla İbn Abbâs ve diğerleri bunu İbn Mes'ud, Ebû Bekir es-Sıddîk ve onlar gibi diğer sahabilerden dinlemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

hadis olarak zikretmiş ve şunu eklemiştir: Aziz ve celil olan Allah da: *"O Sâat yaklaştı ve ay yarıldı"* buyruğunu indirdi.[256]

Sonra İbn Cerîr dedi ki: Bana Yakûb b. İbrâhim tahdis etti, bize İbn Uleyye tahdis etti, bize Eyyûb, Muhammed b. Sirin'den şöyle dediğini haber verdi: Bana haber verildiğine göre İbn Mes'ud: "Ay yarılmıştır" diyordu.

[6442] Yine İbn Cerîr dedi ki: Abdullah dedi ki: Ben dağı ay yarıldığı zaman ayın iki parçası arasında gördüm.[257]

[6443] Bunu İmam Ahmed de Müemmel'den diye rivayet etmiştir. Abdullah dedi ki: Ay Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde yarıldı. Öyle ki dağı ayın iki parçası arasında gördüm.[258]

[6444] Leys, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: Ay Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde yarıldı ve iki parça oldu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir'e: *"Şahit ol ey Ebû Bekir"* dedi. Müşrikler: Aya yarılıncaya kadar büyü yaptı, dediler.[259]

"Eğer bir âyet" delil, belge, burhan *"görseler yüz çevirirler."* Yani ona boyun eğmezler. Aksine ondan yüz çevirir, onu arkalarına atarlar, terk ederler. *"Ve: Devam edip giden bir büyüdür, derler."* Yani: Bizim gördüğümüz bu delil aslında bize yaptığı bir büyüdür derler. *"Devam edip giden"* buyruğunun anlamı da geçip giden şeklindedir. Bunu Mücâhid, Katâde ve başkaları söylemiştir. Bu da batıl yok olup gidecek ve sürekliliği olmayan bir şeydir demektir.

"Hem de yalanladılar ve hevâlarına uydular." Hakkı kendilerine gelince yalanladılar, keyfi görüşlerine ve hevâlarına bilgisizliklerinden, kıt akıllarından dolayı uydular. *"Halbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır."* Katâde dedi ki: Bu şu demektir: Hayır, hayırlı kimseler ile birlikte olur, şer de şerli kimselerle birlikte olur. İbn Cureyc: Kendisine layık olanlarla birlikte

256 Sahihtir. Beyhakî, Delaliu'n-Nubuvve, II, 266. Senedi Sahih'in şartına uygundur. Taberî bunu 32699'da bir başka yoldan rivayet etmiştir. Onun da senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur, çeşitli rivayet yolları vardır.

257 Taberî, 32698. Senedi Simak b. Harb dolayısıyla kavi değildir ama aslı mahfuzdur.

258 Ahmed, I, 456. Bu da önceki gibidir.

259 Zayıftır. Taberî, 32714. Bu mürsel bir rivayettir. Ayrıca Leys de zayıf bir ravidir. Gevşeklik (vehen) sadece Ebû Bekir'in söz konusu edilmesidir.

Scanned with CamScanner

bulunur diye açıklamıştır. Mücâhid dedi ki: *"Halbuki her işin kararlaştırılmış bir vadesi vardır"* buyruğundan kasıt kıyâmet günüdür.

Süddî: *"Kararlaştırılmış bir vade"* yani meydana gelip gerçekleşecektir, diye açıklamıştır.

"Andolsun onlara kendilerinde alıkoyucu özelliği olan haberler gelmiştir." Rasûlleri yalanlayan ümmetlerin kıssalarına dair haberler, onlara isabet eden ceza, ibretli ceza ve azaba dair kendilerine bu Kur'ân-ı Kerim'de okunan haberler gelmiştir. *"Kendisinde alıkoyucu özelliği olan haberler"* yani bu haberlerde onlara şirkten ve yalanlamayı sürdürmekten vazgeçmelerini söyleyen öğütler vardır.

"En üstün seviyede ve yeterli bir hikmettir" buyruğu da yüce Allah'ın hidayet verdiği kimseleri hidayete iletmesinde, saptırdığı kimseleri de dalalette bırakmasında sonsuz bir hikmet vardır.

"Uyarılar ise fayda vermiyor." Yani Allah'ın bedbaht olacağını yazdığı kimselere, kalbini mühürlediği kimselere uyarıların ne faydası olacak ki Allah'tan başka böylelerine kim hidayet verebilir ki? Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"De ki: Öyle ise tam ve yeterli hüccet Allah'ındır. Eğer dileseydi elbette hepinizi hidayete erdirirdi."* (En'âm, 149) buyruğuna ve aynı şekilde: *"O âyetler ve korkutmalar iman etmeyecek bir topluluğa fayda vermez."* (Yunus, 101) buyruğuna da benzemektedir.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ ﴿٦﴾ خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ
يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى
الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾

6. O halde onlardan yüz çevir. O çağırıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde,

7. Gözlerinden zilletleri okunarak; darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar,

8. Davetçiye hızlıca koşarak (giderler). Kâfirler: "Bu zorlu bir gündür" derler.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Bir delil ve belge (ayet) gördükleri vakit ondan yüz çevirip bu sürüp giden bir büyüdür diyen bu gibi kimselerden sen de yüz çevir ve onların karşı karşıya kalacakları: *"O çağırıcının bilinmedik bir şeye çağıracağı o günde"* (onların neyle karşılaşacaklarını) bekle. Yani bilinmedik, korkunç ve dehşetli bir şeye çağıracaktır. Bu ise hesap için durulacak ve orada karşı karşıya kalınacak belaların olacağı hatta türlü sarsıntıların ve dehşetli hallerin görüleceği yerdir.

"Gözlerinden zilletleri okunarak" gözleri alçalmış olarak etrafa *"darmadağın çekirgeler gibi"* yani onlar hesabın görüleceği mevkife davetçiye uymak maksadıyla etrafa yayılmalarında ve hızlıca gidişlerinde *"darmadağın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkarlar."* Bundan dolayı daha sonra: *"Davetçiye hızlıca koşarak"* buyurmaktadır. Emre muhalefet etmeyecekler ve asla geri kalmayacaklar. *"Kâfirler: Bu zorlu bir gündür, derler."* Bu oldukça ağır, dehşetli, asık Sûr'atlı, çatık kaşlı bir gündür. *"İşte o gün oldukça zor bir gündür. Kâfirlere hiç de kolay değildir."* (Müddessir, 9-10)

Kur'ân ve Düşünmek:

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾
فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ
مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ
قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا
جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾
فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ
مُدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

9. Bundan önce Nûh'un kavmi yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladı onlar: "(O) delidir" dediler ve o alıkonulmuştu.

10. Nihayet o da Rabbine: "Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikam(ımı) al" diye dua etti.

Scanned with CamScanner

11. Biz de sağanak sağanak suyla göğün kapılarını açtık.

12. Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık da su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu.

13. Onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık.

14. Korumamız altında akıyordu. Nankörlük ile karşılanana mükâfat olmak üzere.

15. Andolsun ki biz onu bir âyet olarak bıraktık. O halde var mı ibret alıp düşünen?

16. Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış?

17. Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen?

Tefsiri:

Ey Muhammed! Senin kavminden önce *"Nûh'un kavmi yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladı onlar"* yani onu açıktan açığa yalanladılar ve delilikle itham ettiler. *"O delidir, dediler ve o alıkonulmuştu."* Mücâhid: *"O alıkonulmuştu"* lafzını o delilikle itham edilmişti (böylelikle dinlenmesi alıkonulmuştu), diye açıklamaktadır. *"O alıkonulmuştu"* buyruğunun, kavminin onu azarladıkları, onu tebliğden alıkoydukları ve: *"Ey Nûh, eğer vazgeçmeyecek olursan andolsun taşlananlardan olacaksın"* (Şuarâ, 116) diye tehdit etmeleri olduğu da söylenmiştir. Bu açıklamayı İbn Zeyd yapmıştır. Bu güzel ve uygun bir açıklamadır.

"Nihayet o Rabbine: Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikamımı al diye dua etti." Yani benim bunlara gücüm yetmiyor. Onlara karşı duramıyor, direnemiyorum. Dinim için sen intikam al, yardım et.

Yüce Allah da: *"Biz de sağanak sağanak"*, Süddî çok miktarda *"suyla göğün kapılarını açtık"* buyurmaktadır.

"Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık." Yani ateş yakılan yerler olan tandırlara varıncaya kadar yerin her tarafından pınarlar fışkırdı *"da su"* gökten ve yerden *"önceden takdir edilmiş bir emir üzere"* takdir ve tayin edilmiş bir emre göre *"birbirine kavuştu."* İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan: *"Biz de sağanak sağanak suyla göğün kapılarını açtık"* buyruğunu gökten pek çok yağmur yağdı ama sema o günden önce olsun sonra olsun ancak bulutlardan yağ-

Scanned with CamScanner

mur yağdırmıştır fakat göğün kapıları o gün açıldı ve akan sular bulutlardan yağmadı. (Yerden kaynayan ve gökten inen) her iki su da önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu.

İbn Ebî Hâtim'in rivayetine göre İbnu'l-Kevva, Ali (radıyallâhu anh)'a Samanyolu yıldız kümesi hakkında soru sordu, o: Orası göğün bir yarığıdır. Pek bol su ile gök oradan açılmıştı, dedi.

"Onu levhaları ve çivileri olan üzerinde taşıdık." İbn Abbâs, Said b. Cubeyr, Kurazî, Katâde ve İbn Zeyd *"düsur"* çiviler demektir diye açıklamış, İbn Cerîr de bunu tercih edip şöyle demektedir: Bunun tekili "disâr"dır, "desîr" olduğu da söylenir. Nitekim habîk ve hibâk tekillerinin de çoğulu hubuk gelir.

Mücâhid de: Düsur geminin omurgasıdır demiştir. İkrime ve Hasan ise dalganın çarptığı göğüs kısmıdır. Dahhâk ise her iki yanı ve asıl iskelet kısmıdır demişlerdir. el-Avfî, İbn Abbâs'tan o geminin göğüs kısmıdır dediğini nakletmektedir.

"Korumamız altında akıyordu" yani bizim emrimizle, bizim gözetimimiz, korumamız ve himayemiz altında akıyordu. *"Nankörlük ile karşılanana mükâfat olmak üzere"* yani Allah'a inkâr ile kâfir olmalarına karşılık onlar için ceza, Nûh (a.s) için de yardım olmak üzere bunlar oldu.

"Andolsun ki biz onu bir âyet olarak bıraktık" buyruğu hakkında Katâde şöyle demektedir: Allah Nûh'un gemisini bu ümmetin ilkleri ona yetişinceye kadar bıraktı diye açıklamıştır ama zahiren anlaşıldığına göre bundan maksat gemilerin türüdür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar için bir diğer âyet (delil) de bizim zürriyetlerini dopdolu gemide taşımış olmamız ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış olmamızdır."* (Yâsin, 41-42); *"Şüphesiz su (tufanda) haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulaklar da bellesin diye"* (Hâkka, 11-12) Bundan dolayı da yüce Allah burada: *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyurmaktadır. Yani düşünüp de ibret alan var mı?

[6445] İmam Ahmed dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyruğunu (müddekir) diye okuttu. Bir adam (ona): Abdurrahman'ın babası (bu kelime dal harfi ile) müddekir midir yoksa (zel harfi ile) 'müzzekir' midir, dedi. O:

Scanned with CamScanner

(Bunu) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana (dal harfi ile) müddekir diye okuttu, dedi.[260]

[6446] Bunu Buhârî de böylece rivayet etmiştir. Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyruğunu (ibret alıp düşünen anlamındaki kelimeyi zel harfi ile) 'müzzekir' diye okudum. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kelimeyi dal harfi ile: *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* (müddekir) şeklinde olduğunu buyurdu.[261]

[6447] Yine Buhârî, Şu'be yoluyla Abdullah'tan şöyle dediğini naklet-mektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyruğunu (ibret alıp düşünen anlamındaki lafzı dal harfi ile) "müddekir" diye okumuştur.[262]

[6448] Yine (Buhârî) dedi ki: Ebû İshâk'tan rivayete göre o bir adamı el-Esved'e: *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyruğundaki *"ibret alıp düşünen"* anlamındaki lafız (dal harfi ile) müddekir midir yoksa (zel harfi ile) 'müzzekir' midir diye sordu. O şu cevabı verdi: Ben Abdullah (b. Mes'ud)'ı *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyruğundaki bu kelimeyi dal harfi ile okuduğunu dinledim dedi. Ayrıca o şunları da eklemişti: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* diye dal harfi ile okuduğunu dinledim dedi.[263] Bu hadisi Müslim de -İbn Mâce dışında- Sünen sahipleri de Ebû İshâk'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

"Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış?" Beni inkâr edip, rasûllerimi yalanlayan, uyarıp korkutmalarımdan öğüt almayıp, kâfir olan kimselere azabım nasılmış? Onlara nasıl yardım ettim, onların intikamlarını nasıl aldım?

"Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık." Onu öğrenmek isteyenlere lafzıyla, anlamıyla -insanlar ibret ve öğüt alsınlar diye- kolaylaştır-dık. Nitekim başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"(Bu) âyetlerimi düşünsünler, tam akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir kitaptır."* (Sâd, 29); *"Biz onu, onunla takvâ sahiplerini müjdeleyesin, inat edenleri de uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık."* (Meryem, 97)

260 Sahihtir. Ahmed, I, 395. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

261 Buhârî, 4874

262 Buhârî, 4870

263 Buhârî, 4871; Müslim, 823, h. no: 280, 281; Ebû Dâvûd, 3994; Tirmizî, 2937; Nesâî, Tefsir, 575

Scanned with CamScanner

Mücâhid: *"Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık"* buyruğu, biz onu okumayı kolaylaştırdık demektir diye açıklamıştır. Süddî: Biz onun okunmasını dillere kolaylaştırdık diye açıklarken, Dahhâk da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Eğer Allah insanların dillerine onu kolaylaştırmamış olsaydı, yaratılmışlardan hiçbir kimse aziz ve celil olan Allah'ın kelamını okuyamazdı.

Derim ki: Yüce Allah'ın insanlara Kur'ân tilavetini kolaylaştırmış olmasının bir göstergesi de daha önce Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur:

[6449] *"Şüphesiz bu Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir."*[264]

Biz bu hadisi çeşitli rivayet yollarıyla ve lafızlarıyla burada tekrar etmeye gerek bırakmayacak şekilde zikretmiş bulunmaktayız. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

"O halde var mı ibret alıp, düşünen?" Yani Allah'ın ezberlenmesini ve anlamını kolaylaştırmış olduğu bu Kur'ân ile öğüt alacak, ibret alacak kimse var mı? Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de: Böylelikle masiyetlerden kendisini alıkoyup, vazgeçecek kimse var mı, diye açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Şevzeb, Matar el-Verrak'dan yüce Allah'ın: *"O halde var mı ibret alıp düşünen"* buyruğunu var mı ilim öğrenmek isteyen, bu hususta ona yardımcı olunacak diye açıklamıştır. Buhârî de bunu açık ve kesin bir ifade ile Matar el-Verrak'tan muallâk olarak rivayet etmiştir. İbn Cerîr de bunu rivayet ettiği gibi, bunun gibi bir açıklamayı Katâde'den de rivayet etmiştir.

Kur'ân ve İbret:

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾

264 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadis olup daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

18. Âd kavmi yalanladı. Ya benim azabım ve korkutmalarım nasılmış?

19. Muhakkak biz üzerlerine sürekli uğursuz olan bir günde sarsar bir rüzgâr gönderdik.

20. İnsanları koparıp atıyordu. Sanki onlar kökünden kopmuş hurma kütükleri idiler.

21. Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış?

22. Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen?

Tefsiri:

Yüce Allah Hud'un kavmi olan Âd kavmi hakkında onların da Nûh kavminin yaptığı gibi rasûllerini yalanladıklarını haber vermektedir. Yüce Allah da üzerlerine *"sarsar"* son derece soğuk *"bir rüzgârı"* kendileri için *"sürekli uğursuz olan bir günde"* gönderdi. Bu açıklamayı Dahhâk, Katâde ve Süddî yapmıştır. *"Sürekli"* yani uğursuzluğu ve tahribatı onlar için sürekli olan demektir. Çünkü bu, dünya azaplarının ahiret azaplarına bitişik olarak gelip isabet ettiği bir gündü.

Yüce Allah'ın: *"İnsanları koparıp, atıyordu sanki onlar kökünden kopmuş hurma kütükleri idiler"* buyruğuna gelince: Rüzgâr gelip onların her birisini gözden kaboluncaya kadar yükseklere çıkartıyor sonra da onu baş aşağı çevirerek yerin üzerine bırakıyor, kafasını darmadağın ediyor ve böylelikle başsız bir cesetten ibaret kalıveriyordu.

Bunun için yüce Allah: *"Sanki onlar kökünden kopmuş hurma kütükleri idiler. Ya benim azabım ve uyarıp korkutmalarım nasılmış? Andolsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırdık. O halde var mı ibret alıp düşünen?"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

Kur'ân ve Öğüt:

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِنَّا وَاحِدًا نَتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَفِي
ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَؤُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ
﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ
فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ
كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾
فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً
فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ
مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾

23. Semud kavmi korkutmaları yalanladı.

24. "Bizden bir tek insana mı, ona mı uyacağız? O takdirde hiç şüphesiz biz bir sapıklık ve çılgınlık içinde oluruz" dediler.

25. Vahiy aramızda ona mı verildi? Hayır, o mağrûr ve şımarık, çok yalancı birisidir.

26. Yarın kimin mağrûr ve şımarık bir yalancı olduğunu bileceklerdir.

27. Gerçekten biz onlara imtihan olmak üzere o dişi deveyi göndeririz. Artık onları gözetle, sabret.

28. Ve suyun aralarında pay edilmiş olduğunu onlara haber ver. Her biri su içme sırasında hazır olsun.

29. Bunun üzerine onlar arkadaşlarını çağırdılar. O da alacağını alıp, dişi deveyi önce ayaklarını biçip devirdi.

30. Peki ya azabım ve uyarıp korkutmalarım nasıl oldu?

31. Gerçekten biz üzerlerine bir tek çığlık gönderdik ve hayvan ağılına koyulan çerçöp gibi oldular.

32. Andolsun ki biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki öğüt alan bir kimse var mı?

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu buyruklarla Semud kavminin rasûlleri Sâlih'i yalanladıkları haber verilmektedir. Onlar *"Bizden bir tek insana mı, ona mı uyacağız? O takdirde hiç şüphesiz biz bir sapıklık ve çılgınlık içinde oluruz"* sözleriyle şunu demek istiyorlardı: Eğer hepimiz komutamızı, dizginlerimizi aramızdan bir kişiye teslim edecek olursak gerçekten zarara uğrarız, kaybederiz. Sonra da kendileri dururken özel olarak ona vahyin gelişine hayret ettiler, şaşırdılar.

Arkasından onu yalancılıkla itham ederek: *"O mağrûr ve şımarık, çok yalancı birisidir"* dediler. Yani yalancılıkta sınırını aşmış bir kimsedir. Yüce Allah da buna karşılık: *"Yarın kimin mağrûr ve şımarık bir yalancı olduğunu bileceklerdir"* buyurmaktadır. Bu ise onlar için şiddetli bir tehdit ve kesin bir korkutmadır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten biz onlara imtihan olmak üzere o dişi deveyi göndeririz."* Onları sınamak için bunu yaparız. Yüce Allah tıpkı onların istedikleri gibi kör bir kayadan on aylık hamile pek büyük bir deve çıkarttı. Böylelikle bu deve Sâlih (a.s)'ın kendilerine getirdiklerini doğrulamak hususunda onlara karşı kesin bir delil olsun.

Daha sonra yüce Rabbimiz kulu ve Rasûlü Sâlih (a.s)'a emrederek: *"Artık onları gözetle ve sabret"* buyurmaktadır. Onların durumlarının nereye varacağını bekle ve onların yaptıklarına sabredip, katlan. Şüphesiz dünyada da, ahirette de güzel akıbet ve zafer senindir.

"Ve suyun aralarında pay edilmiş olduğunu onlara haber ver." Yani su bir gün kendilerinin, bir gün devenin olacaktır. Yüce Allah'ın: *"Dedi ki: İşte bu (istediğiniz) dişi devedir. Onun da belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belli bir günde su içme nöbetiniz vardır."* (Şuarâ, 155) buyruğu gibidir.

Yüce Allah'ın: *"Her biri su içme sırasında hazır olsun."* Mücâhid dedi ki: Deve suyun yanından gittiği vakit onlar suya gelirler, deve gelince de onun sütünü alırlardı.

Sonra yüce Allah: *"Bunun üzerine onlar arkadaşlarını çağırdılar, o da alacağını alıp dişi deveyi önce ayaklarını biçip devirdi"* buyurmaktadır. Müfessirler şöyle demişlerdir: Buradaki arkadaşları dişi deveyi kesen kişidir. Adı da Kudâr b. Salif idi. Kavminin en bedbahtı o idi. Çünkü yüce Allah: *"Onların en bedbahtları kalkıp gittiği zaman"* (Şems, 12) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

"O da alacağını alıp" yani cesaret gösterip *"dişi deveyi önce ayaklarını biçip devirdi. Peki ya azabım ve uyarıp korkutmalarım nasıl oldu?"* Yani ben onları cezalandırdım. Beni inkâr edip, rasûllerimi yalanlayarak kâfir olmalarına karşılık onlara azabım nasıldı?

"Gerçekten biz üzerlerine bir tek çığlık gönderdik ve hayvan ağılına konulan çerçöp gibi oldular." Yani onlardan hiçbir kalıntı kalmamak üzere son fertlerine varıncaya kadar helak oldular. Kurumuş ekin ve bitkinin hareketsiz duruşu gibi onların da hareketleri kesildi, hareketsiz kalakaldılar. Bu açıklamayı müfessirlerden birçok kişi yapmıştır. *"Hayvan ağılına konulan çerçöp"* anlamındaki: (الْمُحْتَظِرِ) lafzını Süddî şöyle açıklamaktadır: Bu çölde otlanılan bitkilerin kuruyup, yanıp kavrulması ve rüzgârın onu savurması halini anlatır. İbn Zeyd dedi ki: Araplar kurumuş dikenlere karşı develeri ve davarları korumak için engeller koyarlardı. İşte yüce Allah'ın: *"Hayvan ağılına konulan çerçöp gibi oldular"* buyruğundan kasıt budur. Said b. Cubeyr de: Hayvan ağılına konulan çerçöp duvardan etrafa saçılıp, dağılan topraktır demiştir. Ancak bu oldukça garip bir açıklamadır, birincisi daha güçlüdür. Allah en iyi bilendir.

Düşünüp İbret Alan Var mı?:

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍۭ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ ۖ نَجَّيْنَٰهُم بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِى مَن شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِۦ فَطَمَسْنَآ أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾

33. Lut kavmi de korkutmaları yalanladı;

34. Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Lut'un ailesi müstesna; onları seher vaktinde kurtardık.

35. Tarafımızdan bir nimet olmak üzere, işte şükredenleri biz böyle mükâfatlandırırız.

Scanned with CamScanner

36. Andolsun ki o, onları yakalayıverişimizle korkutmuş idiyse de onlar korkutup uyarmaları şüphe ile karşılamışlardı.

37. Andolsun onlar misafirlerine dahi kötülük yapmak istediler de gözlerini silme kör ettik. Şimdi azabımı ve korkutmalarımı tadın.

38. Andolsun yerini bulmuş ve geri çevirilemez bir azap sabahleyin erkenden onları bastırdı.

39. Şimdi de azabımı ve korkutmalarımı tadın.

40. Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki var mı öğüt alıp düşünen?

Tefsiri:

Yüce Allah Lut kavminin nasıl rasûllerini yalanlayıp, ona muhalefet ettiklerini, hoş olmayan bir iş olarak erkeklere yaklaştıklarını ve bunun âlemlerden hiç kimsenin kendilerinden önce yapmadıkları bir hayâsızlık olduğunu haber vermektedir. Bundan dolayı yüce Allah da onları hiçbir ümmeti helak etmediği bir şekilde helak etti. Yüce Allah Cebrâil (a.s)'a emir verdi, o da şehirlerini kaldırıp onları semanın yüksek noktasına kadar vardırdı sonra şehirlerini ters çevirip bıraktı. Arkasından da pişirilmiş çamurdan taşlar yağdırıldı. İşte bu sebeple burada: *"Biz üzerlerine ufak taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik"* buyurmaktadır. *"Lut'un ailesi müstesna, onları seher vaktinde kurtardık."* Yani onlar gecenin son vaktinde çıktılar ve kavimlerine isabet eden azaptan kurtuldular. Lut (a.s)'a kavminden -karısı dâhil olmak üzere- sadece bir adam iman etmişti. Karısına da kavminin başına gelen musibetin aynısı geldi. Allah'ın nebîsi Lut, kızlarıyla birlikte aralarından selametle kendilerine herhangi bir kötülük bulaşmamış olarak çıktılar. Bundan dolayı yüce Allah: *"İşte şükredenleri biz böyle mükâfatlandırırız"* buyurmaktadır. *"Andolsun ki onları yakalayıverişimizle korkutmuş idik."* Yani azap gelip de onları bulmadan önce Allah'ın satvetinden, azabından onları korkutup uyarmıştı ama onlar buna aldırmadılar, söylediklerine kulak asmadılar. Aksine onun hakkında şüphe ve tereddüte düştüler.

"Andolsun ki onlar misafirlerine dahi kötülük yapmak istediler." Bu onun yanına Cebrâil, Mikâil ve İsrâfîl adındaki meleklerin Allah'tan onların sınanması için güzel yüzlü, genç ve tüyü bitmemiş delikanlılar sûretinde yanına (misafir olarak) geldikleri gece olmuştu. Kavmi her yerden onun yanına hızlı-

Scanned with CamScanner

ca koşuşup gelmişlerdi. Lut onların yüzüne kapıyı kapatmıştı, bu sefer kapıyı kırmaya koyuldular. Bu da akşam vakti olmuştu. Lut (a.s) ise onları önlemeye çalışıyor, misafirlerine zarar vermelerine engel olmak istiyor, kendilerine -kadınlarını kastederek- *"eğer evlenecek iseniz işte bunlar kızlarım (onlara varınız)"* (Hicr, 71) demiş, onlar ise: *"Sen de biliyorsun ki senin kızlarında hiçbir hakkımız yoktur."* Yani bizim onlarla işimiz olmaz. Onları istemiyoruz. *"Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin dediler."* (Hûd, 79)

Durum gittikçe ağırlaşıp, içeri girmekten başka bir şeye razı olmadıkları ortaya çıkınca Cebrâil (a.s) yanlarına çıktı, kanadının ucuyla gözlerine vurdu ve gözleri silme kör oldu. Gözlerinin içeri girdiği söylendiği gibi onların gözleri kalmadı diye de söylenmiştir. Böylelikle onlar duvarlara tutunarak gerisin geri döndüler. Lut (a.s)'ı da sabah vaktinde onu cezalandıracaklarını söyleyerek tehdit ettiler. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun yerini bulmuş"* ondan kurtulmaya, ondan uzak kalmaya imkânları bulunmayan *"ve geri çevirilemez bir azap sabahleyin erkenden onları bastırdı. Şimdi de azabımı ve korkutmalarımı tadın. Andolsun biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Peki var mı öğüt alıp düşünen?"*

وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ
عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولٰٓئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِي الزُّبُرِ
﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ
الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهٰى وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

41. Andolsun Firavun (ve hanedanına) uyarıp korkutanlar gelmişti.

42. Âyetlerimizin hepsini yalanladılar. Biz de onları muktedir ve her şeye galip gelenin yakalayışı ile alıverdik.

43. Sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır? Yoksa (semavi) kitaplarda sizin için bir beraat mı var?

44. Yoksa onlar: "Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz" mu diyorlar?

45. Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır.

Scanned with CamScanner

46. Asıl onlara vaat olunan vakit kıyâmettir ve o kıyâmet daha büyük belâ ve daha acıdır.

Tefsiri:

Yüce Allah Firavun ve kavmi hakkında: Onlara Allah'ın Rasûlü Mûsâ ile kardeşi Harun'un iman etmeleri halinde müjde, kâfir olmaları halinde ise uyarıp korkutma ile geldiklerini ve her ikisini pek büyük mucizeler ve çok sayıda belgeler ile desteklediği halde Firavun ve kavminin bütün bunları yalanladıklarını, bundan dolayı da Allah'ın aziz ve muktedirin yakalayışı ile yakaladığını haber vermektedir. Yani Allah onları geriye durumlarını haber verecek bir kimse, kırpacak bir göz (yahut durumlarını gözetleyen bir kimse) ve bir iz bırakmamak üzere helak etti.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Ey Kureyş'in müşrik kâfirleri *"sizin kâfirleriniz bunlardan hayırlı mıdır?"* Yani rasûlleri yalanladıkları ve kitapları inkâr ettikleri için helak edilen ve bundan önce söz konusu edilen kimselerden hanginiz hayırlısınız, siz mi yoksa onlar mı?

"Yoksa kitaplarda sizin için bir beraat mı var?" Yani sizinle beraber size herhangi bir azap ve ibretli bir cezanın gelmeyeceğine dair Allah'tan bir beraat (ibraname) mı var? Sonra yüce Allah onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

"Yoksa onlar: Biz birbirine yardım eden bir topluluğuz mu diyorlar?" Onların birbirlerine yardımcı olacaklarına ve topluluklarının kendilerine bir kötülük vermek isteyenlere karşı bir faydasının olacağına mı inanıyorlar? Yüce Allah (bu kanaatlerini reddetmek üzere) şöyle buyuruyor: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklar."* Yani onların birliktelikleri darmadağın edilerek yenik düşeceklerdir.

[6450] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir günü çadırında iken şöyle dua etmişti: *"(Allah'ım) bana verdiğin vaadini ve ahdini gerçekleştirmeni diliyorum. Allah'ım! Eğer sen dilersen bugünden sonra ebediyen sana ibadet edilmeyecektir."* Ebû Bekr (radıyallâhu anh) elinden tuttu ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kadarı sana yeter. Rabbine gerçekten ısrarla dua ettin, dedi. Allah Rasûlü zırhını giyinerek dışarı çıktı ve bu arada: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır. Asıl onlara vaat olunan vakit kıyâmettir ve o kıyâmet daha büyük bela ve*

Scanned with CamScanner

daha acıdır" diyordu.[265] Bunu Buhârî ve Nesâî de birkaç yerde Halid b. Mihran el-Hazza'nın bu şekilde naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6451] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime dedi ki: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır"* âyeti nazil olunca Ömer: Yenilecek olan topluluk hangisidir, bozguna uğrayacak topluluk hangisidir dedi. Ömer devamla buyurdu ki: Bedir günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i zırhında yürürken ve bu arada: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır"* buyururken gördüğümde o gün bu âyetin tevilini (kimin için gerçekleşeceğini) anlamış oldum.[266]

[6452] Buhârî dedi ki: Yusuf b. Mâhek dedi ki: Ben mü'minlerin annesi Âişe'nin yanında iken şöyle dedi: Ben henüz oyun oynayan küçük bir kız iken Mekke'de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine: *"Asıl onlara vaat olunan vakit kıyâmettir ve o kıyâmet daha büyük bela ve daha acıdır"* buyruğu nazil oldu.[267] Buhârî bunu burada bu şekilde muhtasar olarak rivayet etmiştir. Ayrıca *Kur'ân'ın Faziletleri bölümünde* uzunca rivayet etmiş olup, Müslim bunu tahriç etmemiştir.

Günahkarlar ve Takva Sahipleri:

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

47. Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler.

48. O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler. "Cehennemin dokunmasını tadın" (denilir).

265 Buhârî, 2915, 3953, 4875, 4877; Nesâî, Tefsir, 577

266 Bu mürsel bir rivayettir ama bundan önceki rivayet de buna şahitlik etmektedir.

267 Buhârî, 4876

Scanned with CamScanner

49. Çünkü biz her şeyi bir takdir ile yarattık.

50. Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir.

51. Andolsun biz benzerlerinizi helak ettik. O halde var mı bir düşünen?

52. İşledikleri her şey de defterlerdedir.

53. Küçük büyük her şey satır satır yazılıdır.

54. Muhakkak ki takvâ sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadır.

55. Sıdk meclisinde, gayet muktedir bir Melîk'in yanındadırlar.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz bizlere günahkârların haktan uzak bir sapıklık içerisinde olduklarını, içinde bulundukları şüpheler ve birbirleriyle çelişkili görüşler dolayısıyla adeta alevli bir ateş içerisinde olduklarını haber vermektedir. Bu da kâfir ve diğer fırkalar arasından bid'atçi olup, bu niteliğe sahip olan herkesi kapsar. Sonra yüce Allah: *"O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler"* buyurmaktadır. Yani onlar (dünya hayatında iken) bir rahatsızlık ve bir şüphe içerisinde tereddüt içerisinde bulundukları gibi bu halleri onları ateşe götürür. Dünya hayatında iken dalalet üzere ve sapık oldukları gibi ateşte de yüzleri üzere sürüklenirler. Nereye gideceklerini bilemezler. Onları azarlamak ve başlarına kakmak üzere *"cehennemin dokunmasını tadın"* denilir.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü biz her şeyi bir takdir ile yarattık"* buyruğu onun başka yerlerdeki şu buyrukları gibidir: *"Her şeyi yaratıp, onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* (Furkân, 2); *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et ki o yaratıp düzenleyendir ki o takdir edip yol gösterendir."* (A'lâ, 1-3) Yani o bir kader takdir edip, tayin etmiş ve yarattıklarını ona göre hidayet eylemiştir. Bundan dolayı bu âyet-i kerimeyi ehl-i sünnet imamları Allah'ın mahlûkatı yaratmadan önceki Allah'ın kaderinin ispatı için delil gösterirler. Kader ise Allah'ın eşyayı var olmalarından önce durumlarını bilmesi ve onları yaratmadan önce bu durumlarını yazmasıdır. Onlar bu âyet-i kerime ve benzerleri ile bu anlamda varid ve sabit olmuş hadisleri ashab asrının sonlarında baş gösteren kaderiyye fırkasını (ve görüşlerini) reddetmişlerdir. Bizler bu hususa dair geniş açıklamalarımızı ve yine bu hususta varid olmuş hadisleri Buhârî'nin (r.h) Sahih'inde iman bölümünü şerh ederken etraflıca söz konusu etmiş bulunmaktayız. Burada bu âyet-i kerime ile ilgili hadisleri zikredelim:

Scanned with CamScanner

[6453] Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Kureyş müşrikleri Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek onunla kader hakkında tartıştılar. Bunun üzerine: *"O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler. Cehennemin dokunmasını tadın (denilir) çünkü biz her şeyi bir takdir ile yarattık"* buyruğu nazil oldu.[268] Bu hadisi bu şekilde Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce, Veki'in, Süfyân es-Sevrî'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6454] Bezzâr dedi ki: Amr b. Şuayb babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Şu *"Muhakkak ki günahkârlar sapıklıkta ve çılgın ateş içindedirler. O gün yüzleri üzere ateşe sürüklenirler. Cehennemin dokunmasını tadın (denilir) çünkü biz her şeyi bir takdir ile yarattık"* âyetleri ancak kaderiye hakkında inmiştir.[269]

[6455] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Zurare babasından rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Cehennemin dokunmasını tadın (denilir) çünkü biz her şeyi bir kader ile yarattık"* âyetini okudu ve: *"Bu âyet ümmetimden ahir zamanda ortaya çıkacak ve Allah'ın kaderini yalanlayacak kimseler hakkında inmiştir"* buyurdu.[270]

(İbn Ebî Hâtim devamla dedi ki): Bize el-Hasen b. Arefe tahdis etti. Atâ b. Ebî Rebâh dedi ki: Zemzemden su çekmekte iken İbn Abbâs'ın yanına vardım. Elbiselerinin alt tarafı ıslanmıştı. Ona: Kader hakkında ileri geri konuşuluyor artık, dedim. O: Bunu da yaptılar mı, dedi. Ben, evet dedim. O: Allah'a yemin ederim *"Cehennemin dokunmasını tadın. Çünkü biz her şeyi bir kader ile yarattık"* âyeti ancak onlar hakkında inmiştir. Şüphesiz ki onlar bu ümmetin en şerlileridir. Hastalarını ziyarete gitmeyiniz, ölülerinin cenaze namazını kılmayınız. Onlardan birisini görecek olursam şu iki parmağımla

268 Müslim, 2656; Tirmizî, 2157, 3290; İbn Mâce, 83; el-Vâhidî, 775

269 Bezzâr, 2265; Heysemi, 11383'te senedinde Yunus b. el-Haris vardır. İbn Maîn ve İbn Hibbân sika olduğunu söylemiş olmakla birlikte bir parça zayıftır, geri kalan ravileri sikadırlar demektedir.

270 Oldukça zayıftır. Taberânî, 5316'da Ebû Zurare'den gelen bir hadis olarak tahriç etmiş olmakla birlikte Heysemi, Mecma, 11385'te belirttiği gibi senedinde meçhul rivayetler vardır. Ayrıca senedi zayıf olmanın yanında metni itibariyle de münkerdir çünkü kaderiye ahir zamanda ortaya çıkmamışlardır. Aksine onlar oldukça erken dönemde ortaya çıkmışlar. İbn Abbâs, İbn Ömer, Enes, İbn Amr ve daha başka ashab-ı kiram'ın yaşça küçükleri onlara yetişmiştir. Bu durumda haber vahidir. Diğer taraftan "..." inmiştir ifadesinin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait olma ihtimali de oldukça uzaktır.

Scanned with CamScanner

gözlerini çıkartırım. Bunu İmam Ahmed de bir başka yoldan rivayet etmiş olup, bu hususta merfu bir rivayet de gelmiş bulunmaktadır.

[6456] İbn Abbâs dedi ki: Ona: Yanımıza kaderi yalanlayan bir adam geldi, denildi. O: Onu bana gösteriniz, dedi. -O sırada gözleri görmüyordu.- Yanındakiler: Ona ne yapacaksın ki Abbâs'ın babası, dediler. O: Nefsim elinde olana yemin ederim ki, onu elime geçirecek olursam koparıncaya kadar burnunu ısırırım. Boynu elime geçecek olursa boynunu kırarım. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Fihr oğullarının kadınlarının Hazreclileri dolaşıp, müşrikler oldukları halde kalçalarının birbirlerine çarptıklarını görür gibiyim. Şüphesiz ki bu hal bu ümmetin ilk koşacağı şirktir. Nefsim elinde olana yemin ederim ki onların kötü görüşleri sonunda Allah'ın bir şer takdir etmiş olmayacağını söyledikleri gibi, bir hayır takdir etmiş olacağını da kabul etmeyecek hale geleceklerdir."*[271]

Sonra bunu Ahmed, Ebu'l-Muğîre'den, o el-Evzâî'den, o el-Alâ b. el-Haccac'dan, o Muhammed b. Ubeyd'den diye rivayet edip, aynısını zikretmektedir. Bununla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir.

[6457] İmam Ahmed dedi ki: Nafi dedi ki: İbn Ömer'in Şam ahalisinden yazıştığı bir arkadaşı vardı. Abdullah b. Ömer ona şunu yazdı: Bana ulaştığına göre sen kader hakkında bir şeyler söylüyormuşsun. Sakın bana mektup yazmayasın. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ümmetim arasında kaderi yalanlayacak kimseler olacaktır."*[272] Bunu Ebû Dâvûd da Ahmed b. Hanbel'den böylece rivayet etmiştir.

[6458] Ahmed dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bu ümmet arasında mesh (hilkat değ-*

271 Ahmed, I, 330, h. no: 3046. Senedi zayıftır. İki illeti vardır: Senedinde adı verilmemiş ravi vardır. Ayrıca Muhammed b. Ubeyd el-Mekki'nin, Mizan, 7916'da belirtildiği üzere Ebû Hâtim zayıf olduğunu söylemiştir. Ahmed bunu 30417 numara ile tekrar zikretmiş, senedinde el-Mekki ile el-Ala b. el-Haccac vardır, o da zayıf birisidir.

272 Tirmizî, 2152; İbn Mâce, 4061; Ahmed, II, 90 h. no: 5607. İbn Ömer'in naklettiği bir hadis olarak. Senedinde Humeyd b. Ziyad Ebu's-Sahr vardır. Müslim'in ravilerinden olmakla birlikte İbn Maîn bir rivayette zayıf olduğunu, bir diğerinde sika olduğunu belirtmiştir. Ahmed: Onda bir sakınca yoktur demektedir. İbn Adiy ise: O bana göre salih birisidir. Ancak onun "mümin kaynaşır, ülfet eder" hadisi ile kaderiyeye dair hadisinin münker olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte Elbani, Sahihu İbn Mâce'de hasen olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

şimi) olacaktır. Şunu bilin ki bu hal, kaderi yalanlayanlar arasında ve zındıklarda olacaktır."[273] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Sahr Humeyd b. Ziyad'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî hasen, sahih, gariptir demiştir.

[6459] Yine Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her ümmetin Mecûsîleri vardır. Benim ümmetimin Mecûsîleri ise kader yoktur diyen kimselerdir. Onlar hastalanacak olursa onların ziyaretine gitmeyiniz, ölürlerse cenazelerinde bulunmayınız."*[274]

[6460] Yine İmam Ahmed dedi ki: Tâvûs el-Yemani dedi ki: İbn Ömer'i şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Acizlik ve akıllılığa varıncaya kadar her şey bir kader iledir."*[275] Bunu Müslim tek başına Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş (Buhârî etmemiştir).

[6461] Sahih hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Allah'tan yardım dile ve acizliğe düşme. Sana herhangi bir şey gelip çatarsa Allah takdir etmiştir. Allah dilediğini yapar de ve sakın: Ben şunu yapsaydım böyle olacaktı deme. Çünkü "...se, ...sa" şeytanın işine kapı açar."*[276]

---

273 Ahmed, II, 108, h. no: 5833; Tirmizî, 2153. İbn Ömer'in naklettiği bir hadis olarak, senedi zayıftır ama Humeyd b. Ziyad'ın sika olduğu belirtilmiştir. Şu kadar var ki bunun illeti Rişdin b. Sâd'dır. Mizan, 2780'de şöyle denilmektedir: Ahmed, bu kimden rivayet ettiğine hiç aldırmaz. Ancak rikak (denilen kalbi yumuşatıcı rivayetler) hususunda bir sakıncası yoktur. İbn Maîn: O bir şey değildir demiştir, Ebû Mûsâ zayıftır. el-Cüzecani çokça münker rivayetleri vardır. Nesâî ise metruktur demiştir.

Buna göre bu ravi zayıftır. Metin de bu şekilde münkerdir.

274 Senedi zayıftır. Ahmed, II, 86; İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 227'de İbn Ömer'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. İbnu'l-Cevzî sahih değildir, İbn Hibbân Ğufra'nın azatlısı Ömer haberleri ters yüz eder, rivayetleri delil gösterilmez demektedir. Hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu İbnu'l-Cevzî, 225; Taberânî, Evsat, 2515'de rivayet etmiş, Heysemi de Mecma, 11874'te: Senedinde Zekeriya b. Manzur vardır. Ahmed b. Sâlih sika olduğunu söylerken, başkaları zayıf olduğunu söylemiştir demektedir.

İbnu'l-Cevzî dedi ki: Sahih değildir. İbn Maîn: İbn Manzur hiçbir şey değildir demiştir. İbn Hibbân ise Ebû Hazim'den asılsız rivayetler nakleder demektedir. Bu hususta bu anlamda hiçbiri de sahih olmayan çeşitli hadisler vardır. Bk. İbnu'l-Cevzî, el-İlel ile Heysemi, Mecmau'z-Zevaid. Yüce Allah en iyi bilendir.

275 Müslim, 2655, h. no: 18; Ahmed, II, 110

276 Müslim, 2664; Nesâî, 621. Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak

Scanned with CamScanner

[6462] İbn Abbâs'ın naklettiği bir hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine şunları söylediğini nakletmektedir: *"Şunu bil ki, bütün ümmet Allah'ın senin için yazmamış olduğu bir hususta sana faydalı olmak için bir araya gelecek olurlarsa sana fayda veremezler. Eğer Allah'ın senin hakkında yazmamış olduğu bir şey ile sana zarar vermek için bir araya gelecek olurlarsa sana zarar veremezler (çünkü) kalemler(in mürekkebi) kurumuş, sahifeler dürülüp katlanmıştır."*[277]

[6463] İmam Ahmed dedi ki: Ubâde b. el-Velid b. Ubâde dedi ki: Bana babam tahdis edip dedi ki: Ubâde'nin yanına hasta olduğu bir sırada girdim. Onda ölüm belirtilerini görüyordum. Ben: Babacığım sen bana olanca gayretinle tavsiyede bulun, dedim. O: Beni oturtun, dedi. Onu oturttukları vakit şöyle dedi: Yavrucuğum, sen hayrıyla, şerriyle kadere iman etmediğin sürece imanın tadını alamazsın, Allah'ı gerçekten bilmenin hakikatine ulaşamazsın, dedi. Ben: Babacığım, ben kaderin hayrını şerrinden nasıl bileceğim, dedim. Şöyle dedi: Sana gelmeyenin kesinlikle sana gelip isabet etmeyeceğini, sana isabet edenin de sana gelip çatmamasının imkânsız olduğunu bilmenle olur. Yavrucuğum ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı kalemdir, sonra ona yaz dedi, o da o anda kıyâmet gününe kadar her ne olacaksa hepsini yazdı."* Yavrucuğum, eğer sen bu hal üzere ölmezsen ateşe girersin.[278] Bunu Tirmizî de Yahyâ b. Mûsâ el-Belhi'den, o Ebû Dâvûd et-Tayalisi'den, o Abdulvahid es-Süleym'den, o Atâ b. Ebî Rebâh'tan, o el-Velid b. Ubâde'den, o babasından böylece rivayet etmiş ve: Hasen, sahih, gariptir demiştir.

[6464] Süfyân es-Sevrî, Mansur'dan naklen dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kul dört hususa iman etmedikçe mü'min olamaz: Allah'tan başka bir ilah olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma, beni hak ile gönderdiğine şahadet etmesi, ölüme iman etmesi, ölümden sonra dirilişe iman etmesi, hayrıyla şerriyle kadere iman etmesi."*[279] Aynı şekilde Tirmizî bu hadisi en-Nadr b. Şumeyl, Şu'be'den, o Mansur'dan böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet

277 Daha önce Zümer sûresi 38. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

278 Ahmed, V, 317. Hasen bir hadistir. İleride Kalem sûresinde gelecektir.

279 Senedinde ismi verilmemiş ravi vardır ama hadisin çok sayıda şahitleri vardır. Bk. Tirmizî, 2144. Hadis şahitleriyle sahihtir.

Scanned with CamScanner

etmiştir. Yine Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin Şu'be'den, onun Mansur'dan, onun Rib'i'den, onun Ali'den diye naklettiği bir hadis olarak rivayet edip, böylece zikretmiştir. Ayrıca: Bu bana göre daha sahihtir demiştir. Yine İbn Mâce bu hadisi Şerik, Mansur'dan, o Rib'i'den, o Ali'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[6465] Müslim'in Sahih'inde de Abdullah b. Vehb ve başkalarının rivayeti olarak Ebû Hani el-Havlani'den, o Ebû Abdurrahman el-Hubuli'den, o Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce bütün yaratılmışların takdirlerini yazdı."*[280] İbn Vehb rivayetinde: *"Arşı da su üstünde idi."* (Hûd, 7) buyruğunu ilave etmiştir. Bunu ayrıca Tirmizî rivayet etmiş olup hasen, sahih, gariptir demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir"* buyruğuna gelince: Bu buyrukla yüce Allah -kaderinin yarattıkları hakkında geçerli olduğunu haber verdiği gibi- meşietinin de yarattıkları hakkında geçerli olduğunu haber vermekte ve: *"Emrimiz ancak birdir"* buyurmaktadır. Yani biz sadece bir şeyi bir defa emrederiz. Onu ikinci bir emirle pekiştirmeye ihtiyacımız yoktur. Emreder etmez bizim verdiğimiz emir göz değmesi gibi onunla meydana gelir ve var olur. Bir göz kırpması kadar bir süre dahi gecikmez. Şairlerden biri ne güzel söylemiştir:

إِذَا ما أَرَادَ الله أَمْرًا فَإِنَّما يَقُولُ لَهُ: كُنْ ، فَيَكُونُ

Allah bir emri murad edince sadece

Ona ol, der; bir defa söyler ve derhal oluverir.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun biz benzerlerinizi helak ettik"* buyruğu rasûlleri yalanlayan ve geçmiş ümmetler arasından sizden önce gelmiş benzerlerinizi helak ettik demektir. *"O halde var mı bir düşünen?"* Allah onları rezil ve rüsvay ettiği ve onlar hakkında takdir ettiği azaptan ibret alıp, öğüt alacak kimse var mı? Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Daha önceden benzerlerine yapıldığı gibi onlar ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konacaktır."* (Sebe, 54)

280 Müslim, 2653, h. no: 16; Tirmizî, 2156; Ahmed, II, 169; İbn Hibbân, 6138; Beyhakî, el-Esma ve's-Sıfat, s. 374-375. Hepsi Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

Scanned with CamScanner

"İşledikleri her şeyde defterlerdedir." Yani meleklerin -selam onlara- ellerinde bulunan kitaplarda onlar aleyhine yazılıdır.

"Onların yaptıkları" amellerinden *"küçük büyük her şey satır satır yazılıdır."* Onlar için toplanır ve sahifelerine satır satır yazılır. *"Küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp, sayıp dökmüş"* (Kehf, 49) olacaktır.

[6466] İmam Ahmed dedi ki: Âişe'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Ey Âişe! Küçük görülen günahlardan çokça sakın çünkü onların da Allah tarafından cezalandırılmasını istemekle görevli olan bir melek vardır."*[281] Bunu Nesâî ve İbn Mâce de Said b. Müslim b. Banek el-Medeni yoluyla rivayet etmiş, Ahmed, İbn Maîn, Ebû Hâtim ve başkaları sika olduğunu söylemişlerdir.

Bunu Hâfız İbn Asâkir de adı geçen Said b. Müslim'in biyografisinde bir başka yoldan rivayet etmiştir. Sonra Said dedi ki: Ben bu hadisi Âmir b. Hişam'a tahdis ettim. O da bana şöyle dedi: Dikkat et ey Said b. Müslim, Süleyman b. el-Muğîre'nin bana tahdis ettiğine göre o bir günah işlemişti de onu küçük görmüştü. Rüyasında birisi ona geldi ve ona şöyle dedi: Ey Süleyman;

لا تَحْقِرنَّ مِنَ الذنوبِ صَغِيرا إن الصَّغير غدًا يعود كبيرا

إن الصغير ولو تقادم عهده عند الإله مُسَطَّرٌ تسطيرا

فازجرهواك عن البطالةلاتكن صعب القياد وشمرن تشميرا

إن المُحِبَّ إذا أحب إلهه طار الفؤاد وألْهِم التفكيرا

فاسأل هدايتك الإله بِنِيَّة فَكَفَى بِرَبّكَ هاديا ونصيرا

Küçük bir günahı sakın küçümseme
Çünkü küçük yarın büyüyecektir
Elbetteki küçük günah üzerinden oldukça zaman geçerse
Allah'ın nezdinde o satır satır yazılıdır

281 İbn Mâce, 4243; Ahmed, VI, 70; Darimi, II, 303; İbn Hibbân, 5568. Senedi Buhârî'nin şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Hevanı batıl işlemekten alıkoy ve sakın

Dizginlenmesi zor birisi olma ve (hayır için) kolları sıva

Çünkü seven ilahını sevecek olursa

Kalbi (sevinçten) uçar ve ona tefekkür etmesi ilham edilir

Allah'tan hidayetini halis bir niyetle dile

Hidayete ileten ve yardım eden olarak Rabbin yeter.

"Muhakkak ki takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadırlar." Yani onların hali bedbaht kimselerin içinde bulundukları dalaletin ve alevli ateşin, yüzleri üzere cehennem ateşinde sürüklenişin bununla birlikte azar, sitem ve tehdidin tam aksinedir.

"Sıdk meclisinde" Allah'ın lütuf, ihsan, rıza, minnet, cömertçe bağışlarının bulunduğu yurtta *"gayet muktedir bir melikin yanındadırlar."* Yani onlar her şeyin yaratıcısı, takdir edicisi, istedikleri ve diledikleri her şeye muktedir olan pek büyük mutlak melikin (her şeyin sahibinin) yanındadırlar.

[6467] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Adaletli olan kimseler Allah nezdinde Rahmân'ın sağında* -ki onun her iki eli de sağdır- *nurdan minberler üzerinde olacaklar. Bu adaletli kimseler ise hükümlerinde, aile fertleri ve yönettikleri kimseler arasında adaletle muamele yapanlardır."*[282] Bunu sadece Müslim ve Nesâî, Süfyân b. Uyeyne'den kendi senediyle böylece rivayet etmişlerdir.

Kamer sûresinin tefsirinin sonu.

Hamdimiz ve minnetimiz Allah'a mahsustur. Başarıyı veren O'dur. Bizi hatadan ancak O korur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

RAHMÂN SÛRESİ

[78 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[6468] İmam Ahmed dedi ki: Bize Affan tahdis etti, bize Hammad, Asım'dan tahdis etti. Onun Zirr'den rivayet ettiğine göre bir adam: Sen "kokmayan su" anlamındaki lafzın (ماء غير ياسن): diye mi okunacağını biliyorsun yoksa (آسن) diye mi, dedi. Zirr: Kur'ân'ın tamamını mı okuyup öğrendin dedi. Adam: Şüphesiz (Kur'ân'ın) mufassal bölümünü bir rekâtta okuyorum, dedi. Zirr: Sen -babasız kalasıca- şiir okur gibi mi (alel acele) okuyorsun. Ben Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mufassalın baş taraflarından birbirine yakın hangi iki sûreyi birlikte okuduğunu biliyorum.

İbn Mes'ud'a göre mufassalın ilk sûresi de "er-Rahmân" sûresi idi.[283]

[6469] Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının yanına çıktı, onlara er-Rahmân sûresini başından sonuna kadar okudu. Onlar da seslerini çıkarmadılar. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Andolsun, ben bunu cinlerle görüştüğüm gece onlara okumuştum. Fakat onlar sizden daha güzel karşılık veriyorlardı. Ben yüce Allah'ın: "O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* (Rahmân, 13) *âyetini okudukça onlar: Rabbimiz, nimetlerinden hiçbirisini yalanlamayız, hamd sana mahsustur, diyorlardı."*[284] Tirmizî daha sonra: Bu garip bir hadistir. Biz bunu ancak el-Velid b. Müslim'in, Zuheyr b. Muhammed'den diye naklettiği

283 Ahmed, I, 412 senedi Zirr'e kadar hasendir. O da büyük bir tabiindir.

284 Tirmizî, 3291; Hakim, II, 474; Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, II, 232. Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedinde Zuheyr b. Muhammed vardır. O Şamlıların kendisinden rivayet nakletmeleri halinde hadisi münker birisidir. Bu da onlardan birisidir. Bundan sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

bir hadis olarak biliyoruz, demektedir. Sonra Tirmizî, İmam Ahmed'den onun Şamlıların burada adı geçen Zuheyr b. Muhammed'den rivayetini münker kabul ettiklerini nakletmektedir. Bunu ayrıca Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr, Amr b. Mâlik'ten, o el-Velid b. Müslim'den yoluyla rivayet etmiştir. Aynı şekilde Abdullah b. Ahmed b. Şebbuye, Hişam b. Ammar'dan diye her ikisi de el-Velid b. Müslim'den böylece rivayet etmişlerdir. Sonra da: Biz bunun ancak bu yoldan rivayet edildiğini biliyoruz, demektedir.

[6470] Ebû Câfer b. Cerîr (Taberî) de dedi ki: İbn Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rahmân sûresini okudu yahut onun yanında okundu şöyle buyurdu: *"Neden ben cinlerin Rablerine sizden daha güzel cevap verdiklerini duyuyorum?"* Ashab: O cevap nedir ey Allah'ın Rasûlü? deyince şöyle buyurdu: *"Ben yüce Allah'ın: "O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz" buyruğunu okudukça cinler de mutlaka: Rabbimizin hiçbir nimetini yalanlamayız, diyorlardı."*[285]

Bunu Hâfız Bezzâr da Amr b. Mâlik'ten böylece rivayet etmiştir. Sonra da: Biz bunun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ancak bu yoldan bu senet ile rivayet edildiğini biliyoruz, demektedir.

Rahmân ve İnsan:

اَلرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ
﴿٤﴾ اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾
وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾
وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا
لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو
الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

285 Bezzâr, 2269; Taberî, 32928. İbn Ömer'in naklettiği bir hadis olarak senedi zayıftır çünkü senedinde Amr b. Mâlik vardır. İbn Adiyy onu bu hadisi Zuheyr b. Muhammed'den çalmakla itham etmiştir. Elbani bunu Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 2150'de zikretmekle isabet etmemiştir. Buna dair daha geniş açıklamalar için benim tahricimle Kurtubi, 5751 ve Şevkani'nin bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili açıklamalarımıza bakınız. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. O Rahmân,

2. Kur'ân'ı öğretti,

3. İnsanı yarattı,

4. Ona beyanı öğretti.

5. Güneş de, ay da bir hesapladır,

6. Gövdesiz bitkiler de, ağaçlar da (Allah'a) secde ederler.

7. Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu.

8, 9. Tartıda haksızlık yapmayın, tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartıyı eksik yapmayın diye (emretti).

10. Yere gelince, onu da oranın yaratıkları için alçalttı.

11. Orada meyveler ve tomurcuklu hurma ağaçları vardır.

12. Samanlı taneler ve hoş kokulu bitkiler de vardır.

13. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

Yüce Allah yarattıklarına lütuf ve rahmetini haber vererek kullarına Kur'ân'ı indirdiğini, onu rahmetini ihsan ettiği kimselere ezberleyip, anlamayı kolaylaştırdığını bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Rahmân, Kur'ân'ı öğretti, insanı yarattı, ona beyanı öğretti."* Hasan, *beyan*dan kasıt konuşmaktır, dedi. Dahhâk, Katâde ve başkaları hayrı ve şerri öğretti, diye açıklamışlardır. Burada Hasan'ın açıklaması daha güzel ve daha güçlüdür. Çünkü buyrukların bağlamı, yüce Allah'ın Kur'ân'ı öğretmesi hakkındadır. Kur'ân'ı öğretmek ise onu gerektiği gibi tilavet etmek demektir. Bu da insanlara konuşmanın kolaylaştırılması ve harflerin mahreçlerinin farklılığı ve çeşitlerine göre boğazdan, dilden ve dudakların belli yerlerinden çıkartılmasının kolaylaştırılması ile olur.

Yüce Allah'ın: *"Güneş de, ay da hesapladır"* buyruğuna gelince: Yani onlar kesinlikle değişmeyen ve tutarsızlık göstermeyen, yasaları belli bir hesap ile ardı arkasına akıp giderler: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi, gece de gündüzü geride bırakıcı değildir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Yâsin, 40); *"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükûn (vakti),*

Scanned with CamScanner

güneş ve ayı da birer hesap (işareti) kıldı. Bu aziz olanın, hakkıyla bilenin takdiridir." (En'âm, 96)

İkrime'den şöyle dediği nakledilmektedir: Allah insanların, cinlerin, diğer canlıların ve kuşların tamamının görmelerinin nurunu bir kulun gözlerine koysa sonra da güneşin önündeki yetmiş hicaptan birisini açacak olsa yine kul güneşe bakamaz. Halbuki güneşin nuru Kürsinin nurunun yetmişte biridir. Kürsinin nuru ise Arşın nurunun yetmişte biridir, Arşın nuru ise (ilahi) örtünün nurunun yetmişte biridir. Şimdi kulun gözüyle kerim olan Rabbinin yüzüne bakacağı zaman onun gözlerine ihsan edeceği nuru bir düşünün. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.[286]

Yüce Allah'ın: *"Gövdesiz bitkiler de, ağaçlar da secde ederler"* buyruğu hakkında İbn Cerîr şöyle demektedir: Müfessirler ağacın gövdesi üzerinde dikilen bitki olduğu üzerinde ittifak ettikten sonra *"en-necm (gövdesiz bitkiler)"* buyruğunun anlamının ne olduğu hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: en-Necm yer üzerinde yayılan bitkilere denilir. Said b. Cubeyr, Süddî ve Süfyân es-Sevrî de böyle demiştir. İbn Cerîr -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- bunu tercih etmiştir.

Mücâhid de: *en-Necm*, semadaki yıldız demektir. Hasan ve Katâde de böyle demiştir. Bu da daha güçlü görülen bir görüştür. Allah en iyi bilendir. Çünkü yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Görmedin mi göklerde ve yerde olan herkes güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ederler?"* (Hac, 18)

"Göğe gelince onu da yükseltti ve mizanı koydu." Mizandan kasıt adalettir. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki biz rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik."* (Hadîd, 25) buyurmaktadır. Burada da yüce Allah: *"Tartıda haksızlık etmeyin"* buyurmaktadır. Yani yüce Allah gökleri ve yeri hak ve adalet ile yaratmıştır ki bütün eşya hak ve adalet ile olsun. Bu sebeple de hemen arkasından: *"Tartıyı adaletle dosdoğru yapın ve tartıyı eksik yapmayın."* Tartıyı eksik yapmayın, aksine hakla adaletle tartın. Nitekim yüce Allah: *"Dosdoğru terazi ile tartın"* (Şuarâ, 182) buyurmaktadır.

286 Bu batıl İsrâiliyattandır.

Scanned with CamScanner

"Yere gelince, onu da oranın yaratıkları için alçalttı" buyruğu şu demektir: O semayı yükselttiği gibi yeri de alçalttı ve döşedi. Orayı pek yüksek dağlarla sağlamlaştırdı ki üzerinde yaşayan *el-enâm* (yaratılmışlar) için istikrar bulsun diye. (Âyetteki) *el-enâm* yeryüzünün çeşitli bölgelerinde ve köşe bucağında bulunan türleri, şekilleri, renkleri ve dilleri farklı yaratılmışlardır.

İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd: el-enâm yaratılmışlar demektir diye açıklamışlardır.

"Orada" çeşitleri, tatları, kokuları değişik ve farklı *"meyveler ve tomurcuklu hurma ağaçları vardır."* Taze olsun, kuru olsun faydaları ve değeri dolayısıyla hurma ağacını bağımsız olarak zikretmiş bulunmaktadır. *el-Ekmam (tomurcuk)* hakkında İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan: Hurma tomurcuğunun içinde bulunduğu kapçıktır diye açıklamıştır. Müfessirlerden birden çok kişi de bu şekilde açıklamıştır. Bu da salkımın önce içinden çıktığı sonra da salkımdan çıkıp, önce dalında yaş hurma sonra taze hurma olana denilir. Bundan sonra hamlıktan yavaş yavaş olgunlaşmaya doğru geçer ve nihayet tam olgunlaşmış olur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Ali es-SayRâfi''den nakledildi: Bize Ebû Kuteybe tahdis etti, bize Yunus b. el-Haris et-Taifi, Şa'bî'den şöyle dediğini tahdis etti: Kayser (Bizans imparatoru) Ömer b. el-Hattab'a şöyle bir mektup yazdı: Sana haber vereyim ki benim elçilerim senin yanından bana geldiler. Onların söylediklerine göre sizde hayırlı herhangi bir şey için yaratılmamış bulunan bir ağaç varmış. Bu ağaçlar eşeklerin kulaklarını andıran yaprakları olurmuş sonra bu ağacın çatlaklarından inci gibi şeyler çıkar sonra bunlar yeşil zümrütü andıracak kadar yeşerir sonra kırmızı yakuta benzeyinceye kadar kızarır sonra da olgunlaşır ve yenilmiş olan en güzel paluzeler gibi olur. Sonra bu meyve kurur, bu sefer mukim için onu açlıktan koruyacak bir yiyecek, yolcu için de bir azık olur. Eğer elçilerim bana doğru söylüyorsa kanaatimce bu ağaç ancak cennet ağaçlarındandır.

Ömer b. el-Hattab ona şu cevabı yazdı: Allah'ın kulu, mü'minlerin emiri Ömer'den Rumların Kralı Kayser'e. Senin elçilerin sana doğru söylemiştir. Bizde böyle bir ağaç vardır ve bu İsa'yı doğurup, lohusalığı halinde Meryem'e Allah'ın yeşerttiği ağacın kendisidir. O halde Allah'tan kork ve sakın Allah'ı bırakıp, İsa'yı ilah edinme. Şüphesiz: *"İsa'nın misali Allah nezdinde Âdem'in misali gibidir. Onu topraktan yarattı sonra ona ol dedi, o da oluverdi. Bu haktır, Rabbinden gelmiştir. Öyle ise şüphe edenlerden olma."* (Âl-i İmrân, 59-60)

Scanned with CamScanner

el-Ekmâm (tomurcuk)'ın boyun bölgesi olduğu da söylenmiştir. Bu ise hurma ağacının boyun bölgesi üzerindeki liflerdir. Bu Hasan ve Katâde'nin görüşüdür.

"Samanlı taneler ve hoş kokulu bitkiler de vardır." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Samanlı taneler"*den kasıt samandır. Avfî ise İbn Abbâs'tan *"saman"* baş tarafları kopartılmış yeşil ekinin yaprağına denir. İşte buna kuruduğu zaman *asf (saman)* adı verilir. Katâde, Dahhâk ve Ebû Mâlik de bitkinin asfı onun samanıdır diye açıklamışlardır.

İbn Abbâs, Mücâhid ve daha başkaları da *"hoş kokulu bitkiler"* lafzını yapraklar diye açıklamışlardır. Hasan ise: Bu sizin reyhanınızdır diye açıklamıştır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Hoş kokulu bitkiler"* buyruğunu yeşil olan ekin diye açıkladığını nakletmektedir. Bunun da anlamı -Allah en iyi bilendir- şudur: Tane, buğday, arpa ve buna benzer tahılların bitip yetişmeleri halinde başaklar üzerinde bulunanlara asf denilir. Hoş kokulu bitki (reyhan) ise onların gövdeleri üzerinde sarılı bulunan yapraklardır. Asfın ekinin ilk olarak taze bitimi esnasındaki yaprak, hoş kokulu bitkinin ise normal yaprak olduğu söylenmiştir. Yani başak içinde tane güçlenip, sağlamlaştığı vakit görünen yapraktır. Nitekim Zeyd b. Amr b. Nufeyl meşhur kasidesinde şöyle demektedir:

وَقُولا له: من يُنْبِتُ الحَبَّ في الثَّرى فَيُصْبِحَ منه البقلُ يَهْتَزُّ رابيا

وَيُخْرِجَ منْه حَبَّه في رُؤوسه فَفي ذاكَ آياتٌ لِمَنْ كَانَ واعيا

Ve deyin ona: Toprakta taneyi bitiren kimdir?

Oradan taze başak yükselip, salınır

Taneyi başağının başından çıkartır

İşte bunda kavrayan akıllı kimselere âyetler vardır.

Yüce Allah'ın: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyruğu şu demektir: Ey insanlar ve cinler topluluğu, nimetlerin hangisini yalanlayabilirsiniz? Bu açıklamayı Mücâhid ve başkaları yapmıştır. Bundan sonra zikredilecek buyruklar bu anlamın doğruluğuna delildir. Yani üzerinizdeki nimetler açıkça görülmektedir ve siz bunların içine gömülmüşsünüz. Bunları inkâr edemez, reddedemezsiniz. Bizler de mü'min cinlerin de-

Scanned with CamScanner

dikleri gibi diyoruz: Allah'ım! Rabbimiz! Senin hiçbir nimetini yalanlamıyoruz, hamd yalnız sanadır. İbn Abbâs da şöyle derdi: Asla! Rabbimiz hangisini yalanlayabiliriz? Yani bunların hiçbirisini yalanlayamayız.

[6471] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'ın kızı Esma (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i emrolunduklarını açıklamasından önce Rüknün yakınlarında namaz kılarken müşriklerin de onu dinledikleri bir sırada *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyruğunu okuduğunu dinledim.[287]

İki Deniz:

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ
مِنْ نَارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ
وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ
الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ
آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ
﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

14. (İlk) insanı testi gibi ses veren kupkuru çamurdan yarattı.

15. Cinni de dumansız ateşten yarattı.

16. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

17. O hem iki doğunun Rabbidir, hem de iki batının Rabbidir.

18. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

19. O iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi.

20. Ama aralarında bir engel vardır, biri diğerine karışmaz.

21. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

287 Ahmed, VI, 349; Taberânî, XXIV, 86-87 Senedi İbn Lehia zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Heysemi, Mecma, 11386'da: Senedinde İbn Lehia vardır. Bir parça zayıftır ama hadisi hasendir, geri kalan ravileri sikadırlar demektedir.

Scanned with CamScanner

22. O iki denizden inci ve mercan çıkar.

23. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24. Denizde dağlar gibi yükseltilmiş akıp giden gemiler Onundur.

25. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

Yüce Allah insanı testi gibi ses veren çamurdan, cinleri dumansız ateşten yarattığını söz konusu etmektedir. Dumansız ateşi Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen alevinin yanı ve ucu diye açıklamıştır. İkrime, Mücâhid, Hasan ve İbn Zeyd de bu kanaattedir. Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Dumansız ateşten"* ibaresini ateşin alevinden en güzel yerinden diye açıklamıştır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Dumansız ateşten"* ibaresini de katıksız yalın ateşten diye açıklamıştır. İkrime, Mücâhid, Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir.

[6472] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Melekler nurdan yaratıldı, cinler dumansız ateşten yaratıldı. Âdem de size anlatıldığı gibi yaratıldı."*[288] Bunu Müslim de Muhammed b. Râfi' ve Abd b. Humeyd'den, her ikisi Abdurrezzak'tan böylece rivayet etmişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyruğunun tefsiri daha önce geçti.

"O hem iki doğunun Rabbidir, hem de iki batının Rabbidir" buyruğu da şu demektir: Yaz ve kışın iki doğuş noktası ile yaz ve kış iki batış noktasının Rabbidir. Başka bir âyet-i kerimede de: *"Hayır, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki"* (Me'âric, 40) buyurmaktadır. Bu da güneşin her gün doğuş yerinin ve oradan insanlara göründüğü yerin farklılığına göre değişir. Bir diğer âyet-i kerimede ise: *"Doğunun da, batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız onu vekil tut."* (Müzzemmil, 9) buyurmaktadır. Bu buyrukta kastedilen ise doğuların ve batıların türüdür. Bu şekilde doğuş ve batış yerlerinin farklı oluşu Allah'ın yarattığı cinlerin ve insanların faydasına olduğundan dolayıdır ki yüce Rabbimiz: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurmaktadır.

288 Müslim, 2996; Ahmed, VI, 153 ve 168; İbn Hibbân, 6155

Scanned with CamScanner

"O iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi" buyruğu hakkında İbn Abbâs: Onları serbest bıraktı diye açıklamıştır. *"Kavuşmak üzere"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Zeyd: Allah onları birbirinden ayıran, aralarına koymuş olduğu engel ile birbirlerine kavuşmalarını engellemiştir. Yüce Allah'ın: *"İki deniz"* buyruğundan kastı ise tuzlu ve tatlı sudur. *Tatlı denizden* maksat insanların yaşadıkları yerlerde aralarında akan ırmaklardır. Buna dair açıklamaları daha önce Furkân sûresinde yüce Allah'ın: *"İki denizi salıveren odur. Bu tatlı mı tatlı, bu ise tuzlu ve acıdır. Bu ikisi arasında da bir perde ve belirli bir sınır kıldı."* (Furkân, 53) buyruğunu açıklarken kaydettik.

İbn Cerîr burada iki denizden maksadın semadaki deniz ile yerdeki deniz olduğunu tercih etmiştir. Bu açıklama ise Mücâhid, Said b. Cubeyr, Atiye ve İbn Ebza'dan rivayet edilmiştir. İbn Cerîr der ki: Çünkü inci semanın suyu ile yerdeki denizin sadefinden oluşur. Onun bu dediği her ne kadar doğru ise de, bundan maksat onun benimsediği kanaat değildir çünkü lafız buna elverişli değildir. Çünkü yüce Allah: *"Ama aralarında bir engel vardır, biri diğerine karışmaz"* buyurmaktadır. Yani her ikisi arasında bir berzah yaratmıştır. Bu ise yerdeki bir engel demektir. Bu da birinin ötekine bu engeli aşarak geçmemesi, birbirine karışmaması içindir. Çünkü karışacak olursa her biri ötekini bozar ve yaratılış maksadının gerçekleştirilmesine elverişli olan niteliklerini değiştirir. Halbuki sema ile yer arasında bulunan uzaklığa berzah ve engel adı verilmez.

Yüce Allah'ın: *"O iki denizden inci ve mercan çıkar"* buyruğu ise her ikisinin toplamından çıkar demektir. Bu ikisinden birisinde bulunacak olursa yeterli olur. Nitekim yüce Allah: *"Ey cin ve insanlar topluluğu içinizden size âyetlerimi okuyan rasûller gelmedi mi?"* (En'âm, 130) buyruğu da buna benzemektedir. Halbuki rasûller yalnızca insanlardan gelmişti, cinlerden rasûl gelmiş değildir. Bu şekilde bir kullanım doğrudur. *İncinin* ne demek olduğu bellidir. *Mercanın* ise küçük inciler olduğu söylenmiştir. Bu açıklamayı Mücâhid, Katâde, Ebû Rezin ve Dahhâk yapmıştır. Bu açıklama Ali'den de rivayet edilmiştir. İncilerin büyükleri ve kaliteli olanları da söylenmiştir. Bu açıklamayı da İbn Cerîr seleften bazı kimselerden nakletmiştir. Ayrıca bunu İbn Ebî Hâtim, er-Rabî b. Enes'ten yine es-Süddî'den, o kendisine bunu nakledenlerden, o İbn Abbâs'tan diye de rivayet etmiştir. Bunun gibi bir açıklama yine Ali ve Mücâhid'den ve Murre el-Hemdani'den de rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

Mercanın kırmızı renkli bir tür mücevher olduğu da söylenmiştir. Süddî, Ebû Mâlik'ten, o Mesruk'tan, o Abdullah'tan mercan kırmızı boncuktur, dediğini nakletmektedir. Süddî de mercan Farsçada *bussez* denilen şeydir demiştir. Yüce Allah'ın: *"Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz, giyeceğiniz bir süs de çıkartırsınız."* (Fâtır, 12) buyruğuna gelince: Et (balık) acı sudan da, tatlı sudan da çıkar. Süs eşyası ise sadece tuzlu sulardan çıkartılır, tatlı sulardan çıkmaz. İbn Abbâs dedi ki: Semadan denize bir damla düştü mü eğer bir sadefin içine düşerse mutlaka ondan bir inci oluşur. İkrime de böyle demiş ve şunu eklemiştir: Şayet o yağmur tanesi bir sadefin içine düşmeyecek olursa bu sefer ondan bir anber çıkar. Başka bir yoldan İbn Abbâs'tan buna yakın açıklama da rivayet edilmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Semadan yağmur yağdığında denizdeki sadefler ağızlarını açarlar. Onun içine düşen her bir damla inci olur.[289]

Bu süsleri edinmek yeryüzündekilere bir nimet olduğundan ötürü Allah bunlarla onlara olan lütfunu dile getirerek: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurmaktadır.

"Denizde dağlar gibi yükseltilmiş, akıp giden gemiler onundur." Mücâhid yüksekçe yapılan her bir gemiye *"yükseltilmiş"* denilir, yükseltilmeyenlere de bu isim (Kur'ân-ı Kerim'deki lafzı ile: *munşee*) verilmez. Katâde ise (munşee'nin çoğulu olan ve yükseltilmişler anlamına gelen) *"el-munşeât"*ın yaratılmışlar anlamında olduğunu söylemiştir. Başkası ise şın harfi kesreli olan "el-münşiât"ın ise görünen, ortada olanlar demektir diye açıklamıştır. Bu şekildeki gemiler büyüklükleri itibariyle dağlara benzetilmiştir. Gemiler vasıtasıyla ticaretler, bir yerden bir yere, bir bölgeden bir bölgeye taşımacılıkla çeşitli kazançlar sağlanır ve insanların gerek duydukları çeşitli mallar bir yerden bir yere götürülür. Bunun için de yüce Allah: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Umeyra b. Sa'd dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) ile birlikte Fırat'ın kıyısında idim. O sırada yelkenleri kaldırılmış bir gemi geldi. Ali ellerini uzatıp şöyle dedi: Aziz ve celil olan Allah: *"Denizde dağlar gibi yükseltilmiş, akıp giden gemiler onundur"* buyurmaktadır. Bunları de-

289 Senedi sahihtir.

Scanned with CamScanner

nizlerinde akacak şekilde yaratan hakkı için yemin ediyorum ben Osman'ı öldürmedim, Osman'ın öldürülmesi için de kimseyle yardımlaşmadım.

Her Canlı Fânidir:

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾

26. Onun üzerindeki her canlı fanidir.

27. Celal ve ikram sahibi Rabbinin Vechi ise kalıcıdır.

28. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

29. Göklerde ve yerde bulunan herkes Ondan diler. O her gün bir iştedir.

30. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz yeryüzünde yaşayanların hepsinin yok olup gidecekleri-ni, öleceklerini aynı şekilde -Allah'ın diledikleri dışında- semavattakilerin de böyle olacaklarını, onun kerim *Vechi* dışında hiç kimsenin kalmayacağını haber vermektedir. Çünkü şanı yüce Rabbimiz asla ölmez. O ebediyen ölmeyecek olan haydır, diridir. Katâde: Önce yarattıklarını bildirdi sonra da bunların hepsinin fani olacağını haber verdi demektir.

[6473] Rivayet edilen duada şöyle denilmektedir: *"Ey hay, ey kayyum, ey gökleri ve yeri yoktan var eden, ey celal ve ikram sahibi senden başka hiçbir ilah yoktur. Senin rahmetine sığınıyoruz. Bizim bütün halimizi bizim için düzelt. Bir göz açıp kapatacak kadar bir süre dahi bizi kendimize ve yarattıklarından herhangi birisine bırakma."*[290]

290 Kısım kısım birkaç hadiste yer almıştır. Bunlardan birisi de Tirmizî, 3524'te Enes'in rivayet ettiği: "Ey hayy, ey kayyum rahmetine sığınırım" bölümüdür. Senedinde Yezîd er-Rakaşi vardır, zayıftır. Bunlardan birisi de Ebû Bekre'nin rivayet ettiği: "Allah'ım! Rahmetini ümit ederim. Beni kendime bir göz açıp kapatacak kadar bir süre dahi bırakma. Bütün halimi benim için düzelt, senden başka ilah yoktur" duasıdır. Bunu da Ebû Dâvûd, 5090; Nesâî, 656'da rivayet etmiş, senedi hasendir. Ancak ben: "Ve hiçbir kimseye... bırakma" bölümünü bulamadım.

Scanned with CamScanner

Şa'bi dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Onun üzerindeki her canlı fanidir"* buyruğunu okuyacak olursan *"celal ve ikram sahibi Rabbinin Vechi ise kalıcıdır"* buyruğunu okumadan susma (durak yapma).

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Onun Vechi dışında her şey helak olacaktır."* (Kasas, 88) buyruğuna benzemektedir. Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimede kendi kerim Vechini: *"Celal ve ikram sahibi"* olmakla nitelendirmektedir. Yani o celali bilinip, kendisine karşı gelinmemeye, emrine itaat olunup, ona muhalefet edilmemeye layık olandır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sabah akşam Rablerinin Vechini dileyerek ona dua edenlerle beraberliğini sürdür."* (Kehf, 28) Aynı şekilde o sadaka veren kimselerin durumunu haber verirken onların: *"Biz size ancak Allah'ın Vechi için yediriyoruz."* (İnsan, 9) dediklerini haber vermektedir.

İbn Abbâs dedi ki: *"Celal ve ikram sahibi"* azamet ve kibriya sahibi demektir diye açıklamıştır.

Şanı yüce Allah yeryüzündekilerin hepsinin ölüm bakımından birbirlerine eşit olduklarını ve onların ahiret yurduna gideceklerini ve celal ve ikram sahibi olanın haklarında adaletli hükmü ile hüküm vereceğini haber verdikten sonra: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyurmaktadır.

"Göklerde ve yerde bulunan herkes ondan diler. O her gün bir iştedir" buyruğuna gelince: Bu buyrukla yüce Allah kendisinin dışındaki varlıklara asla muhtaç olmadığını, bütün yaratılmışların her an ona muhtaç olduklarını, onların kendisinden hem hal dilleriyle, hem de sözleriyle dilekte bulunduklarını, kendisinin de her gün bir işte bulunduğunu haber vermektedir. A'meş, Mücâhid'den, o Ubeyd b. Umeyr'den: *"O her gün bir iştedir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Dua eden bir kimsenin duasını kabul etmesi, dilekte bulunana dilediğini vermesi, bir esiri kurtarması yahut bir hastaya şifa vermesi de onun işlerindendir.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: O her gün dua eden birisinin duasını kabul eder, bir sıkıntıyı açıp giderir, bir çaresizin çağrısına icabet eder, bir günah bağışlar.

Katâde dedi ki: Göklerde ve yerde bulunanların ona muhtaç olmamaları mümkün değildir. O bir canlıya hayat verir, bir diğerini öldürür, küçük çocu-

Scanned with CamScanner

ğu besleyip, terbiye edip, büyütür, bir esiri kurtarır, Sâlihlerin ihtiyaçları ve feryatları ona ulaşır, şikâyetleri ona varır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Suveyd b. Cebele el-Fezari dedi ki: Şüphesiz Rabbiniz her gün bir iştedir. Birtakım köleleri azad eder, arzu edenlere dileklerini verir, istemeyenlere istemeseler dahi cezasını indirir.

[6474] İbn Cerîr dedi ki: Bize el-Haris b. Abde b. Rebâh el-Gassani babasından, o Munib b. Abdullah b. Munib el-Ezdi'den, o babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O her gün bir iştedir"* buyruğunu okudu. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu iş nedir? dedik. O: *"Bir günahı bağışlaması, bir sıkıntıyı açıp gidermesi, bir kavmi yükseltirken başkalarını alçaltmasıdır"* buyurdu.[291]

[6475] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ümmü ed-Derdâ, Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Aziz ve celil olan Allah: "O her gün bir iştedir" buyurmuştur."* (Devamla) buyurdu ki: *"Bir günahı bağışlaması, bir sıkıntıyı açıp gidermesi, bir kavmi yükseltirken başkalarını alçaltması onun işindendir."*[292]

Bunu İbn Asâkir çeşitli yollardan Hişam b. Ammar'dan böylece rivayet etmiştir. Sonra da bunu Ebû Hemmam el-Velid b. Şuca'ın, el-Vezir b. Subayh'ten diye naklettiği bir hadis olarak kaydetmektedir. el-Vezir dedi

---

291 Senedi oldukça zayıftır. Taberî, 33012; Bezzâr, 2666'da rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 11388'de senedinde kendilerini tanımadığım kimseler vardır demektedir. Senedinde Amr b. Bekr es-Sekseki de vardır ki o da metruk birisidir. Bundan sonrakine de bakınız.

292 İbn Mâce, 202; İbn Ebî Asım, 301; İbn Hibbân, 689; Bezzâr, 2267. Busiri, Zevaid'de: Bu el-Vezir b. Subayh'ın hıfz ve itkan derecesi bakımından aşağılarda kalmasından ötürü hasen bir isnattır demektedir. Bunu İbnu'l-Cevzî de el-İlel, 24'te bir başka yoldan rivayet etmiş ve Abdurrahman b. Yahyâ el-Mahzumi'den ötürü illetli olduğunu söylemiş ise de bu su götürür bir değerlendirmedir çünkü el-Mahzumi doğru sözlü birisidir. Asıl illeti el-Velid b. Müslim'dir. Çünkü o tesviye tedlisi yapan bir ravi olarak burada an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. İbnu'l-Cevzî, Dârekutnî'den bunun mevkuf rivayetini doğru bulduğunu nakletmektedir. Ondan önce ise İmam Buhârî bunu VIII, 620'de Ebu'd-Derdâ'dan mevkuf ve kesin bir ifade ile muallâk olarak rivayet etmiştir. Bu ise daha tercih edilir çünkü bu, bu sanatın imamı Muhammed b. İsmail el-Buhârî ile tenkitçilerin imamı Ali b. Ömer ed-Dârekutnî'nin tercihidir. Yüce Allah en iyi bilendir. Bununla birlikte Elbani, es-Sünne, 301'de sahih olduğunu belirtmiştir. Sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

ki: Bunu da bize el-Velid b. Müslim, Mutarrif'den, o Şa'bî'den, o Ümmü ed-Derdâ'dan, o Ebu'd-Derdâ'dan yolu ile göstermiştir. Ebu'd-Derdâ Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den deyip sonra (İbn Asâkir) dedi ki: Ama sahih olan birincisidir yani birinci rivayetin senedidir.

Derim ki: Bu mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Nitekim Buhârî bunu kesin bir ifade ile muallâk olarak rivayet edip, bunu Ebu'd-Derdâ'nın sözü kabul etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[6476] Bezzâr da dedi ki: İbn Ömer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"O her gün bir iştedir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: *"Bir günahı bağışlar, bir sıkıntıyı açıp giderir."*[293] Sonra İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Allah beyaz bir inciden bir Levh-i Mahfuz yaratmıştır. Onun her iki kapağı kırmızı yakuttur. Kalemi nurdur, yazısı nurdur, eni göklerle yer arası kadardır. Her gün ona 360 defa bakar, her bir bakışta yaratır, diriltir, öldürür, aziz eder, zelil eder ve dilediğini yapar.

Ey İnsanlar ve Cinler Topluluğu:

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾

31. Ey ağır yükler altında bulunan iki fırka, yakında sizin hesabınıza bakacağız.

32. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

33. Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın ,ama buna dair güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki!

293 Senedi oldukça zayıftır. Bunu Bezzâr, 2268'te rivayet etmiş olup, senedinde Muhammed b. Abdurrahman el-Beylemani vardır. Hâfız Talebi

Scanned with CamScanner

34. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

35. Üzerinize ateş alevi ve bir duman salınır, size yardım da olunmaz.

36. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen yüce Allah'ın: *"Ey ağır yükler altında bulunan iki fırka, yakında sizin hesabınıza bakacağız"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu yüce Allah'ın kullara bir tehdidir. Allah'ın boş olup da işinin olması söz konusu değildir. Dahhâk da aynı şekilde: Bu bir tehdittir, demiştir. Katâde de: Allah'ın kullarının işine bakacağı zaman yakındır demiştir. İbn Cureyc: *"Yakında sizin hesabınıza bakacağız"* buyruğu yakında sizin aranızda hüküm vereceğiz diye açıklamıştır. Buhârî dedi ki: "Yakında sizi hesaba çekeceğiz."[294]

Yüce Allah'ın: *"Ağır yükler altında bulunan iki fırka"* buyruğundan maksat insanlar ve cinlerdir.

[6477] Nitekim Sahihte şöyle denilmektedir: *"Her şey onu işitir, ağır yükler sahibi iki fırka (sakaleyn) müstesna."* Bir rivayette de: "Cinler ve insanlar müstesna" denilmektedir.[295]

[6478] Sur hadisinde de: *"es-Sekalân (ağır yükler sahibi iki fırka)*[296] *insanlar ve cinler"* denilmektedir.

"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?" Sonra yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Ey cin ve insan toplulukları, eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın ama buna dair güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki!"* Allah'ın emrinden ve kaderinden kaçamazsınız, aksine o sizi çepeçevre kuşatandır demektir. Sizler onun hükmünden kurtulmaya güç yetiremezsiniz, onun hükmünün hakkınızda geçerli olmasını engelleyemezseniz. Her nereye giderseniz etrafınız çepeçevre

294 Bir şeyle meşgul olması onu başka bir şeyle uğraşmaktan alıkoymaz. Böyle bir kullanım Arap dilinde bilinen bir üsluptur. Mesela kişi başka bir şeyle meşgul olmadığı halde senin için kendimi boşaltacağım (işine bakacağım) denilir. Sen gafilken seni yakalayacağım der.

295 Daha önce kaynakları gösterildi.

296 Kaynakları daha önce gösterilmiştir.

Scanned with CamScanner

kuşatılmıştır. Bu Mahşer mevkiinde söz konusu olacaktır. Melekler yaratılmışların etrafını her taraftan yedi saf olarak kuşatmış olacaklar, hiç kimse başka bir yere gidemeyecektir. *"Buna dair güç ve imkânınız olmadıkça"* yani Allah'ın emri olmadıkça *"kaçamazsınız ki."* (Yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır): *"O günde insan: Kaçış nereye der? Hayır, o gün sığınacak yer yoktur. O gün varıp durulacak yer Rabbinin huzurudur."* (Kıyâmet, 10-12); *"Günahlar kazanmış olanlara gelince, bir günahın cezası benzeriyledir. Onları bir horluk kaplayacaktır. Onları Allah'tan kurtaracak bir kimse de yoktur. Yüzleri karanlık gecenin parçalarıyla bürünmüş gibidir. İşte bunlar da ateşliktirler. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* (Yunus, 27)

Bundan dolayı yüce Allah: *"Üzerinize ateş alevi ve bir duman salınır. Size yardım da olunmaz"* buyurmaktadır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: (Âyette geçen) *"şuvaz: ateş alevi"*dir. Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan dumandır, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid ise: O kesik kesik görülen yeşilimsi alevdir derken, Ebû Sâlih: O ateşin üstünde ve dumanın altındaki bir alevdir demiş, Dahhâk: "Ateş alevi" ateş seli demektir diye açıklamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Bir duman (nuhas)"* buyruğuna gelince: Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Bu ateşin dumanıdır dediğini nakletmektedir. Buna benzer bir açıklama Ebû Sâlih, Said b. Cubeyr ve Ebû Sinan'dan rivayet edilmiştir. İbn Cerîr ise: Araplar dumana nuhas ve nihas derler. Kıraat bilginleri ise bu kelimenin nun harfi ötreli olarak nuhas diye okunacağını ittifakla kabul etmişlerdir.

Bu kelimenin duman anlamında kullanıldığı yerlerden birisi de Nâbiğa el-Ca'di'nin şu beyitidir:

يُضِيءُ كَضَوءِ سراج السَّلِيط لم يَجْعَل اللهُ فيه نُحَاسا

Zeytinyağının kandilinin ışığı gibi aydınlatıyor

Allah'ın kendisinde nuhas (duman) yaratmadığı.

Burada nuhas duman demektir. Evet, o böyle demiştir.

Taberânî ise Cuveybir yoluyla Dahhâk'tan şunu rivayet etmektedir: Nafi b. el-Ezrak, İbn Abbâs'a *"şuvâz (ateş alevi)"* lafzına dair soru sorunca o: O beraberinde duman olmayan alev demektir diye cevap verdi. Dilde bu an-

Scanned with CamScanner

lamda kullanıldığına dair ondan tanık (delil) isteyince, ona Umeyye b. Ebi's-Salt'ın Hassan hakkında söylediği şu beyitlerini okudu:

أَلا من مُبلغٌ حَسَّان عَنِّي مُغَلْغلَةً تدبّ إلى عُكَاظِ

أَليس أَبُوكَ فِينَا كان قَيْنًا لَدَى القيْنَات فَسْلا في الحَفَاظ

يَمَانِيًا يظل يَشُدُّ كِيرًا وينفخ دائبًا لَهَبَ الشُّواظ

Benden Hassan'a bildirecek bir kimse var mı acaba
Ukaz'a gidecek bir mesajımı taşıyarak:
Senin baban aramızda bir şarkıcı değil miydi?
Şarkıcı cariyeler arasında Hifaz'da basit birisi olarak
Yemenli bir kişi sürekli körük üfleyip durandı
Her zaman beraberinde dumanı bulunmayan alevi körüklüyordu.

Nafi. doğru söyledin, peki nuhas nedir deyince, İbn Abbâs: O da alevi olmayan dumandı. dedi. Nafi: Araplar bu anlamı biliyorlar mı deyince, İbn Abbâs: Evet, sen Zübyan oğulları Nâbiğa'sının bu sözünü duymadın mı?

يُضِيءُ كَضَوءِ سراج السَّلِيط لم يَجْعَل اللهُ فيه نُحَاسا

Zeytinyağlı kandilin ışığı gibi aydınlatır
Allah'ın kendisinde bir duman yaratmadığı.[297]

Mücâhid: *Nûhas* bakırdır, eritilip başlarının üzerinden dökülecektir demiştir. Katâde de böyle açıklamıştır, Dahhâk da: "Nûhas (mealde bir duman) (eritilmiş) bakırdan bir sel" demektir. Bütün bu farklı görüşlere göre buyruğun anlamı da şöyle olur: Kıyamet gününde siz kaçıp gitmek isteyecek olursanız, melekler ve *Zebaniler* ateşten alev ve üzerinize eritilmiş bakırı dönmeniz için salıvereceklerdir. Bundan dolayı: *"Size yardım da olunmaz. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyurulmuştur.

297 Aynı beyit daha önce Nabiğa el-Ca'dî'ye ait olarak zikredilmiştir. Taberî'nin baskısını hazırlayan muhakkiklerin belirttiği üzere Taberî'de de Zübyan oğulları Nabiğasının müstensih tarafından yanlış olarak yazıldığını, doğrusunun Nabiğa el-Ca'di yani Ca'de oğulları Nabiğası olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Kırmızı Bir Gül Gibi:

فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

37. Artık gök yarılıp yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi olduğu zaman,

38. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

39. O günde ne insana, ne cinne günahı sorulmayacak.

40. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

41. Günahkârlar yüzlerinden tanınacak da, alınlarından ve ayaklarından yakalanacak.

42. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

43. İşte bu, o günahkârların yalan saydığı cehennemdir.

44. Onlar bunun ile oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir.

45. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

Yüce Allah'ın: *"Artık gök yarılıp..."* buyruğu bu âyet ile bu anlamda varid olmuş benzeri diğer âyetlerin delalet ettiği gibi kıyâmet gününde olacak bir hadisedir. Yüce Allah'ın şu buyrukları bu gibi âyetler arasında yer alır: *"Gök yarılmış ve o günde o gevşemiş olacaktır."* (Hâkka, 16); *"Ve o günde gökyüzü bulutla yarılacak, melekler ardı arkasına indirilecekler."* (Furkân, 25); *"Gök yarılıp, çatladığı zaman ve Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman -ki zaten ona layık olan da budur.-"* (İnşikâk, 1-2)

Scanned with CamScanner

"Yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi olduğu zaman" yani potada gümüşün ve tortunun eridiği gibi eriyip, boyada kullanılan boyalar gibi renklenerek bazen kırmızı, bazen sarı, bazen mavi, bazen yeşil olup renkten renge girmesi gibidir. Böyle olması ise durumun oldukça ağır ve pek büyük kıyâmet gününün dehşetinden dolayı olacaktır.

[6479] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde insanlar diriltileceği vakit sema üzerlerine çisinti halinde bir yağmur yağdıracaktır."*[298]

Dahhâk, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi"* buyruğu hakkında bu kırmızı sahtiyandır dediğini nakletmektedir. Ebû Kudeyne ise Kâbus'tan, o babasından, o İbn Abbâs'tan: *"Yağ tortusunu andıran kırmızı bir gül gibi olduğu zaman"* buyruğunu doru renkli at gibi diye açıklamıştır. Avfî, İbn Abbâs'tan: Rengi değişecektir diye açıklamıştır. Ebû Sâlih de doru renkli katır gibi bundan sonra ise sürülen yağ gibi olacaktır. Beğavî ve başkası ise: Doru renkli atın bahar mevsiminde sarı, kış mevsiminde kırmızı, soğuklar şiddetlendiği zaman ise renginin kül rengi gibi olduğunu nakletmektedir. Hasan-ı Basrî de: Renk renk olur demiştir. Süddî: Bu doru renkli katırın rengi gibi olur. Ayrıca zeytinyağı tortusu gibi yağ renginde olur demiştir. Mücâhid dedi ki: "Yağ tortusunu andıran" yağ renkleri gibi demiştir. Atâ el-Horasânî: Gül yağı gibi sarı renkte demiştir. Katâde dedi ki: O (sema) bugün yeşildir. O gün ise değişik renkleri alacağı bir gün olup, rengi kırmızıya çalacaktır demiştir. Ebu'l-Cevza: Yağın berraklığı gibi berrak olacaktır, İbn Cureyc de sema erimiş yağı andıracaktır demiştir. Bu ise cehennem sıcağının ona isabet edeceği zaman olacaktır.

Yüce Allah'ın: *"O günde ne insana, ne cine günahı sorulmayacak"* buyruğu ise yüce Allah'ın: *"Bu onların konuşamayacakları bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler."* (Mürselât, 35-36) buyruğuna benzemektedir. Bu kıyâmet hallerinden bir halde böyle olacaktır. Daha sonra bir başka halde yaratılmışlara bütün günahları hakkında soru sorulacaktır. Yüce Allah:

298 Ahmed, III, 267. Senedi zayıftır. Senedinde Abdurrahman b. Ebi's-Sahba vardır ki o meçhul birisidir. İbn Hibbân'ın kendi kuralına uygun olarak ona sika demesi dışında onu sika kabul eden olmamıştır. Zehebî biyografisinde: Onun rivayet ettiği hadis sahih değildir demektedir. Bunu Ebû Ya'la, 4041'de Ebû Galib el-Ala b. Ziyad'dan, o Enes'ten mevkuf olarak tahriç etmiştir. Bu daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

"Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız yapmakta oldukları şeyleri" (Hicr, 92-93) buyurmuştur. Bundan dolayı Katâde de: *"O günde ne insana, ne cine günahı sorulmayacak"* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: Önce bir soru sorulmuştu sonra onların ağızlarına mühür vuruldu, elleri ve ayakları neler yaptıklarını konuşup söyledi.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Onlara bunu şunu yaptınız mı diye sormayacak çünkü o bunu onlardan daha iyi bilir ama bunun yerine siz neden şunu şunu yaptınız diyecek. Bu da bu hususta ikinci bir görüştür.

Mücâhid bu âyet-i kerime hakkında melekler günahkârı sormayacaklar. Onları simalarıyla tanıyacaklar, bu da üçüncü bir görüştür.

Sanki bu hal cehenneme götürülmelerinin emredilmesinden sonra olacaktır. İşte o vakit onlara günahları hakkında sorulmayacak, aksine cehenneme sürüklenip götürülecek ve içine atılacaklardır. Nitekim yüce Allah: *"Günahkârlar yüzlerinden tanınacak"* buyurmaktadır. Yani üzerlerinde görülecek alametlerle tanınacaklar. Hasan ve Katâde dedi ki: Onları yüzlerinin siyahlaşmış olması, gözlerinin mavi bir rengi almış olmasından tanıyacaklardır. Derim ki: Bu mü'minlerin ise abdestin etkisinden, el ve ayaklarının nurlu olmasından tanınacak olmalarına benzemektedir.

"Alınlarından ve ayaklarından yakalanacak." Yani Zebaniler alnını ayakları ile bir araya getirecek ve onu bu şekilde cehenneme atacaklardır. A'meş, İbn Abbâs'tan alnı ve ayakları yakalanıp, tandırda odunun kırıldığı gibi kırılacak diye açıkladığını nakletmektedir.

Dahhâk da dedi ki: Sırtının arkasından bir zincir ile alnı ve ayakları bir araya getirilecek. Süddî ise: Kâfirin alnı ve ayakları bir araya getirilip, alnı ayaklarına bağlanacak ve sırtı bükülecek demiştir.

[6480] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muâviye b. Sellam, kardeşi Zeyd b. Sellam'dan rivayet ettiğine göre o dedesi Ebû Sellam'ı şöyle derken dinlemiştir: Bana Abdurrahman haber verdi, bana Kinde'den bir adam tahdis edip dedi ki: Âişe'nin yanına gittim ve huzuruna girdim. Benimle onun arasında hicap vardı. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana üzerinden hiç kimseye şefaat etme imkânını bulamayacağı bir zamanın geleceğini anlatmış mıydı dedim. O: Evet, ben bunu kendisine onunla aynı örtünün altında iken

Scanned with CamScanner

sordum. O da: *"Evet, Sıratın konulacağı vakit benim nereye götürüleceğimi öğreninceye kadar kimseye şefaat etme imkânını bulamayacağım. Bana neler yapılacağını görünceye kadar -yahut ne vahyedileceğini dedi- bazı yüzlerin ağarıp, bazı yüzlerin kararacağı zaman ve köprü oldukça keskinleşip, alabildiğine ısınacağı zaman"* buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ): Oldukça keskinleşip ısınacağı zaman ne demektir? dedi. O şöyle buyurdu: *"Öyle bir keskinleşecek ki kılıcın keskin tarafı gibi olacak. Öyle ısınacak ki kor ateş gibi olacak ama mü'min onun üzerinden geçecek ve köprü ona hiç zarar vermeyecek, münafık ise asılacak. Nihayet ortasına varınca ayağına bir şey batar. Elleriyle ayaklarına eğilir."* Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Sen çıplak ayakla koşan ve koşarken neredeyse ayağını delip çıkacak kadar bir diken batan birini gördün mü? İşte o bu halde iken o kişi eliyle başıyla ayakları üzerine eğilir. O vakit Zebaniler ise alnına ve ayaklarına bir kanca ile vururlar ve onu cehenneme atarlar. O kişi elli yıl süreyle içine yuvarlanır. Ben: Adamın ağırlığı ne olacak? dedim. Şöyle dedi: Oldukça semiz on yaşındaki on deve ağırlığı kadar. İşte o gün *"günahkârlar yüzlerinden tanınacak da alınlarından ve ayaklarından yakalanacak"*tır.[299] Bu oldukça garip bir hadistir. Bunda merfu olarak rivayet edilmeleri münker lafızlar vardır. Senedinde adı verilmedik ravi vardır. Böyle bir hadis delil olarak gösterilemez. Allah en iyi bilendir.

"İşte bu günahkârların yalan saydığı cehennemdir." Yani varlığını vaktiyle yalanladığınız cehennem ateşi işte budur. İşte o önünüzde duruyor ve siz onu gözlerinizle görüyorsunuz. Bu sözler kendilerine azarlamak, onları küçük düşürmek ve onları tahkir etmek için söylenecektir.

Yüce Allah'ın: *"Onlar bunun ile oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir"* buyruğu da şu demektir: Bazen onlara cahimde azap edilecek, bazen oldukça kaynar sudan içirilecek. *Hamîm* erimiş bakır gibi bağırsakları ve iç organları paramparça edecek olan bir içecektir. Bu da yüce Allah'ın: *"O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler. Kaynar suda sonra ateşte yakılacaklar."* (Mü'min, 71-72) buyruklarına benzemektedir.

"(آنٍ): *Oldukça sıcak"* aşırı sıcaklığından kendisine tahammül olunamayan, sıcaklığın en ileri derecesine ulaşmış olan demektir. İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Onlar bunun ile oldukça sıcak su arasında gidip geleceklerdir"* buy-

299 Zayıf bir senettir. Adı verilmemiş bir ravi vardır. Metin münkerdir. Uydurma gibi duruyor.

Scanned with CamScanner

ruğu hakkında şunları söylemektedir: O su nihai derecede kaynamış ve son derece sıcak bir sudur. Mücâhid, Said b. Cubeyr, Dahhâk, Hasen, Sevrî ve Süddî de böyle demişlerdir. Katâde ise: Allah'ın gökleri ve yeri yarattığından bu yana bu su kaynamaktadır demektedir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de şöyle demiştir: Kul tutulur ve alnı ile o kaynar su içerisinde hareket ettirilir ta ki et eriyip, kemik ve başta da gözler kalıncaya kadar.

Bu âyet yüce Allah'ın: *"Kaynar suda sonra ateşte yakılacaklar"* (Mü'min, 72) buyruğu gibidir. *"Oldukça sıcak su"* son derece sıcak, kaynamış demektir. Kurazî'den gelen bir başka rivayete göre *"oldukça sıcak su"* hazırda olan su diye açıklanmıştır. Bu aynı zamanda İbn Zeyd'in de görüşüdür. Hazır olması ise Kurazî'den daha önce nakledilen sıcak su olduğu ile çelişkili değildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Son derece sıcak bir çeşmeden içirileceklerdir."* (Gâşiye, 5) Burada bu lafız tahammül edilemeyecek kadar ileri derecede sıcak anlamındadır. Bir başka buyrukta ise: (Aynı lafız kullanılarak): *"Onun pişmesini beklemeksizin"* (Ahzâb, 53) buyurulmaktadır ki bu da (yemeğin) pişmesi ve yenebilecek hale gelmesi anlamındadır. Buna göre *"oldukça sıcak"* buyruğu son derece sıcak su demektir.

İsyankârların ve günahkârların cezalandırılması, takva sahiplerine nimet ihsan edilmesi onun lütfu, rahmeti, adaleti ve kullarına lütufkârlığından ileri geldiğinden, onlara azabını ve intikamını hatırlatıp, korkutup, uyarması da içinde bulundukları şirk, isyan ve benzeri daha başka hallerden uzaklaştıracak bir özelliğe sahiptir; bundan ötürü bütün bunları yarattıklarına hatırlatıp, lütufkârlığını dile getirmek üzere de: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyurmuştur.

Ve İki Cennet:

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا
عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِن
كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾

Scanned with CamScanner

46. Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır.

47. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

48. İkisinin (ağaçlarının) da (gölgelikli) dalları vardır.

49. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

50. İkisinde de akar iki pınar vardır.

51. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

52. İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır.

53. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

İbn Şevzeb ve Atâ el-Horasânî dedi ki: Bu: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyruğu Ebû Bekr es-Sıddîk hakkında inmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Atiyye b. Kays'dan rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyruğu hakkında bu, beni ateşte yakınız, belki Allah'ın önünden kaybolurum diyen kişi hakkında inmiştir, demiştir.[300]

(Atiyye) dedi ki: Bu kişi bu sözü söyledikten sonra bir gün ve bir gece tevbe etti, Allah da onun tevbesini kabul edip, onu cennete koydu.

Ama sahih olan bu âyetin genel olduğudur. Bunu İbn Abbâs ve başkaları söylemiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Kıyamet gününde aziz ve celil olan Rabbinin huzurunda durmaktan korkan ve *"nefsini hevasından alıkoyan"* (Nâziât, 40) buna karşılık azmayan, dünya hayatını (ahirete) tercih etmeyen, ahiretin daha hayırlı ve daha kalıcı olduğunu bilip, Allah'ın farzlarını eksiksiz yerine getiren, haramlardan kaçınan kimse için kıyâmet gününde Rabbi nezdinde iki tane cenneti olacaktır.

[6481] Nitekim Buhârî (r.h) şöyle demektedir: Ebû Bekre b. Abdullah b. Kays babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kapları ve içindekileri gümüşten olan iki cennet ile kapları ve içindekileri altın olan iki cennet. Adn cennetinde bulunanlar ile aziz ve*

300 Bu kişinin sahih hadiste zikredilmiş bir kıssası vardır. Bu daha önceden geçmişti ama âyetin nüzul sebebinin ondan dolayı olması sahih değildir.

Scanned with CamScanner

celil olan Rablerine bakmaları arasında sadece onun yüzündeki kibriya ridası (örtüsü)dır."[301] Bunu Ebû Dâvûd dışında Kütüb-i Sitte'nin diğerleri ile birlikte İmam Ahmed de Abdulaziz'in böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6482] Hammad b. Seleme, Sabit'ten naklen dedi ki: O Ebû Bekr b. Ebî Mûsâ'dan, o babasından -Hammad: Ben onun bu hadisi ancak ref ettiğini biliyorum dedi- yüce Allah'ın: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyruğu ile: *"O ikisinden başka iki cennet daha vardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: "İki cennet mukarrebler için altından, iki cennet de yemin ashabı için gümüştendir."[302]

[6483] İbn Cerîr dedi ki: Ebu'd-Derdâ'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyruğunu okudu. Ben: Zina etse ve hırsızlık etse dahi mi, dedim. Allah Rasûlü: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Zina etse ve hırsızlık etse dahi mi dedim. Allah Rasûlü: *"Öyle dahi olsa Ebu'd-Derdâ'nın burnu yerde sürtünse dahi"* buyurdu.[303] Nesâî bunu Muhammed b. Ebî Harmele yoluyla böylece rivayet etmiştir. Yine Nesâî bunu Müemmel b. Hişam'dan, o İsmail'den, o el-Cureyri'den, o Mûsâ'dan, o Muhammed b. Sa'd b. Ebî Vakkas'tan, o Ebu'd-Derdâ'dan böylece rivayet etmiştir. Bu hadis Ebu'd-Derdâ'dan gelen mevkuf bir rivayet olarak da kaydedilmiştir. Yine ondan şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rabbinin huzurunda durmaktan korkan bir kişi zina da etmez, hırsızlık da yapmaz.

Bu âyet-i kerime insanlar ve cinler hakkında umumidir. Ayrıca bu âyet-i kerime cinlerin iman edip, takva sahibi olmaları halinde cennete girecek-

---

301 Buhârî, 4880; Müslim, 180; Tirmizî, 2528; İbn Mâce, 186; Ahmed, IV, 411

302 Taberî, 33089 senedi Müemmel b. Abdurrahman zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

303 Hasendir. Nesâî, Tefsir, 580; Ahmed, VI, 442, 447; Taberî, 33088; Beğavî, 4189 değişik yollardan İbn Ebî Harmele'den böylece rivayet etmişlerdir. Bu senet Buhârî ve Müslim'in şartına uygun bir senettir. Bunu Nesâî, 581; Taberî, 33087; İbn Ebî Asım, es-Sünne, 975; İbn Huzeyme, Tevhid, 533'te çeşitli rivayet yollarından zikretmişlerdir. Yine Taberî bunu 33090 ve 33091'de mevkuf olarak tekrar zikretmiş olup, Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XI, 27'de Buhârî'den: Sahih değildir dediğini nakletmekte ama yine Hâfız bu hadisin hasen olduğuna dair çeşitli yollar zikretmiş bulunmaktadır. Hatta birinci rivayet yolu tek başına sahihtir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

lerinin en açık delillerindendir. Bundan dolayı yüce Allah cinlere ve insanlara böyle bir mükâfat vereceğinden dolayı lütfunu ve minnetini hatırlatarak: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* buyurmakta sonra da bu iki cennetin niteliklerini söz konusu edip: *"İkisinin de dalları vardır"* buyurmaktadır. Yani bunların parlak, güzel, olgun ve üstün her türlü meyve yüklü dalları vardır. *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* Atâ el-Horasânî ve bir toplulukta böyle demiştir. âyette geçen *efnân* biri diğerine değen ağacın dalları demektir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Abdullah b. en-Numan tahdis etti. Ben İkrime'yi şöyle derken dinledim: *"İkisinin de dalları vardır"* yani dalların gölgesi duvarlar üzerindedir. Sen şairin şu beyitlerini duymadın mı?:

ما هاجَ شَوقَكَ من هَديل حَمَامَةٍ تَدْعُو على فَنَن الغُصُون حَمَاما

تَدْعُو أبا فَرْخَين صادف طاويا ذا مخلبين من الصقور قَطاما

Ağaç dallarında erkek güvercini çağıran
Dişi bir güvercinin seslenişinden dolayı senin özlemin de coşmadı (mı)?
O dişi güvercin iki yavrusu olan bir babayı çağırıyor
Ama iki pençeli aç bir kartala rastgelmiş olan.

Beğavî, Mücâhid, İkrime, Dahhâk ve Kelbi'den bunun dosdoğru ağaç dalı demek olduğunu naklederek şöyle demektedir: Bize Ebû Said el-Eşec tahdis etti. Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan: *"İkisinin de dalları vardır"* buyruğunu çeşitli (meyveleri) vardır diye açıklamıştır. (Beğavî devamla) dedi ki: Said b. Cubeyr, Hasan, Süddî, Husayf, en-Nadr b. Arabî ve Ebû Sinan'dan da bunun gibi açıklama rivayet edilmiştir. Bu görüşün anlamı da şudur: O iki cennette türlü türlü lezzetler vardır. Bu açıklamayı İbn Cerîr de tercih etmiştir. Atâ da şöyle demiştir: Her bir dal çeşitli meyveleri bir arada taşır. er-Rabî b. Enes de: *"İkisinin de dalları vardır"* buyruğunu her ikisinin dalları çok uzundur diye açıklamıştır.

Bütün bu görüşler sahihtir. Birbirlerine aykırı değildir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Katâde: *"İkisinin de dalları vardır"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bu cennetin faziletini, genişliğini ve diğerlerine olan üstün meziyetini ifade eder.

[6484] Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'ın kızı Esma dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Sidretu'l-Münteha'yı söz konusu ederken şöyle buyurduğunu dinledim: *"Bu ağacın dallarından birisinin gölgesinde binekli yüz yıl süreyle yol alır.* -Yahutta o ağacın dallarından birisinin gölgesinde yüz binekli gölgelenir, dedi.- *Onda altından kelebekler vardır, meyveleri adeta kocaman testiler gibidir."*[304] Bunu Tirmizî, Yunus b. Bukeyr'in böylece naklettiği bir hadis olarak nakletmiştir.

"İkisinde de akar iki pınar vardır." Bu iki pınar o ağaçlar her türlü meyveyi versin diye ağaçları ve dalları sulamak üzere bu ırmaklar akar. *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* Hasan-ı Basrî dedi ki: Bu pınarlardan birine tesnim, diğerine selsebil denilir.

Atiye dedi ki: Bu pınarlardan biri kokusu değişmeyen sudan, diğeri ise içenlere lezzet veren şaraptandır. Bundan dolayı hemen arkasından: *"İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır"* buyurmaktadır. Yani onların bildiklerinden, en iyilerinden hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği bütün meyve çeşitlerinden vardır. *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"*

İbrâhim b. el-Hakem b. Eban babasından, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Dünyada tatlı olsun, acı olsun ne kadar meyve varsa -Ebû Cehil karpuzuna varıncaya kadar- cennette vardır. İbn Abbâs dedi ki: Ama dünyada ahirette olanlardan isimlerden başkası yoktur. Yani bu ikisi arasında pek muazzam bir fark ve üstünlük itibariyle de aralarında açık seçik bir farklılık vardır.

304 Tirmizî, 2541 senedi zayıftır. Çünkü senedinde tedlis yapan bir ravi olarak İbn İshâk an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Aslı Buhârî, 6543; Müslim, 2828'de başka anlatımla yer almıştır. Orada "dal"dan söz edilmemektedir.

Scanned with CamScanner

İhsanın Karşılığı İhsandan Başkası mı?:

مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ ۚ وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾
فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ
الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَآءُ
الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ آلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾

54. Astarları kalın ipekten döşemelere yaslanmışlar olarak, her iki cennetin de (meyvelerinin) toplanışı yakındır.

55. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

56. O ikisinde de bunlardan önce ne bir insanın, ne bir cinnin asla dokunmadığı, gözlerini yalnız eşlerine dikmişler vardır.

57. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

58. Onlar sanki yakut ve mercandır.

59. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

60. İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?

61. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Tefsiri:

Yüce Allah cennetlikleri kastederek: "*Yaslanmışlar olarak*" buyurmaktadır. Burada *yaslanmak*tan maksat sırtüstü yatmaktır. Bağdaş kurup oturmak olduğu da söylenmiştir. "*Astarları kalın ipekten döşemelere*" (ayetteki) *istebrak* kalın ipek demektir. Bu açıklamayı İkrime, Dahhâk ve Katâde yapmıştır. Ebû İmran el-Cevni ise altın ile dokunmuş ipektir diye açıklamıştır. Buyrukta yüce Allah, astarının üstünlüğünü dile getirmek sûretiyle asıl yüzünün ne kadar değerli olduğuna dikkat çekmektedir. Bu da daha alt mertebede olana dikkat çekmek sûretiyle daha üst mertebedekine dikkat çekmek şeklindeki anlatım türündendir. Ebû İshâk, Hubeyre b. Yerîm'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Astarlar bunlar olduğuna göre ya yüzlerini görecek olursanız, ne ile karşılaşırsınız, dersiniz?

Scanned with CamScanner

Mâlik b. Dinar da: Astarları kalın ipekten, yüzleri ise nurdandır demiştir. Süfyân es-Sevrî yahut Şerik: Astarları kalın ipekten, yüzleri ise mücessem nurdandır demişlerdir. el-Kâsım b. Muhammed de: Astarları kalın ipekten, yüzleri de rahmettendir demiştir. İbn Şevzeb, Ebû Abdullah eş-Şami'den: Yüce Allah astarları söz konusu ettiği halde yüzleri söz konusu etmemiştir. Yüzlerin üzerinde ayrıca örtüler vardır. O örtülerin altında neler olduğunu yüce Allah'tan başkası bilmez demektedir. Bütün bu açıklamaları İmam İbn Ebî Hâtim (r.h) zikretmiştir.

"Her iki cennetin de (meyvelerinin) toplanışı yakındır." Yani o ağaçların meyveleri onlara pek yakındır. Ne zaman isterlerse, hangi halde bulunurlarsa ellerini uzatıp alabilirler. Nitekim yüce Allah: *"Devşirilecek meyveleri yakındır."* (Hâkka, 23); *"Gölgeleri üzerlerine yakın olup, meyveleri de alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır."* (İnsan, 14) buyurmaktadır. Bu meyveler kendilerine el uzatana karşı koymazlar. Aksine dalları onun önüne doğru eğilir.

"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"

Yüce Allah döşekleri ve bunların muazzam oluşlarını söz konusu ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: *"O ikisinde"* yani o döşeklerde bunlardan evvel ne bir insanın, ne bir cinnin asla dokunmadığı *"gözlerini yalnız eşlerine dikmiş"* bakmayan cennette eşlerinden daha güzellerini görmeyen *"(huri)ler vardır."* Bu açıklamayı İbn Abbâs, Katâde, Atâ el-Horasânî ve İbn Zeyd yapmıştır.

[6485] Rivayet edildiğine göre o hurilerden her biri kocasına: "Allah'a yemin ederim cennette senden daha güzel bir şey görmüyorum. Cennette senden daha çok sevdiğim hiçbir şey yoktur. Seni bana veren Allah'a ve beni sana veren Allah'a hamdolsun" der.[305]

"Bunlardan önce ne bir insanın, ne de bir cinnin asla dokunmadığı" yani onlar hep bakiredirler ve aynı yaştadırlar. Eşlerinden önce insanlardan olsun, cinlerden olsun kimse onlara yaklaşmamıştır. Bu da cinlerin mü'min olanlarının cennete gireceklerine dair delillerdendir. Ertae b. el-Münzîr dedi ki: Damra b. Habib'e: Cinler cennete girecek mi diye soruldu. O evet, üstelik

305 Bu Beyhakî, el-Ba's, 668'de tahriç etmiş olduğu Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadisin son kısmıdır. Senedinde ismi verilmemiş bir ravi bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

evleneceklerdir. Cin erkeklere cin kadınlar, insan erkeklere insan kadınlar (eş olacaktır) dedi. Bu da yüce Allah'ın: *"Bunlardan önce ne bir insanın, ne bir cinnin asla dokunmadığı... (huriler) vardır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyruğunda ifade edilmektedir, dedi.

Sonra yüce Allah onları, onlara talip olacaklara nitelikleriyle şöylece tanıtmaktadır: *"Onlar sanki yakut ve mercandır."* Mücâhid, Hasan, Süddî, İbn Zeyd ve başkaları: Saydamlık ve berraklıkta yakut gibi, beyazlıkta mercan gibi diye açıklamışlardır. Böylelikle onlar mercanı burada inci olarak anlamış olmaktadırlar.

[6486] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz cennet ehli kadınlardan bir kadının bacağının beyazlığı yetmiş kat ipek elbisenin arkasından görülür. Hatta kemik iliği dahi görülür çünkü yüce Allah: "Onlar sanki yakut ve mercandır" buyurmaktadır. Yakut bir taştır, içine bir ip geçirecek olup da onun berraklığını sağlayacak olursan arkasından o ipi görürsün."*[306] Tirmizî bunu bu şekilde Abîde b. Humeyd ve Ebu'l-Ahvas'ın, Atâ b. Ebi's-Saib'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bunu ayrıca mevkuf olarak da rivayet etmiş sonra da: "Bu daha sahihtir" demiştir.

[6487] Ebû Hureyre'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ehlinden bir adamın Huru ıyn'den iki zevcesi olacaktır. Onların her birinin üzerinde yetmiş kat elbise bulunacak, bacağının kemik iliği elbiselerin arkasından görülecektir."*[307] Bunu İmam Ahmed bu yoldan münferiden rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6488] Bunu Müslim de İsmail b. Uleyye'nin Eyyûb'dan, o Muhammed b. Sirin'den diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Muhammed b. Si-

306 Tercih edilen mevkuf olduğudur. Bunu Tirmizî, 2533; Taberânî, 10321; Taberî, 33123; Hennad, Zühd, 11; İbn Hibbân, 7396; Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 584; Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, 379. Senedi zayıftır. İbnu's-Said'in hafızası karışmıştır ama zahiren göründüğü kadarıyla burada yanılgı Ubeyde b. Humeyd'dendir. O her ne kadar sika birisi ise de Hâfız (İbn Hacer) bazen hata ettiği de olur, birden çok kişi de ona muhalefet etmiştir diye nitelendirmektedir. Ayrıca İbn Ebî Şeybe, XIII, 107; Taberî, 33124; Tirmizî, 2523; Hennad, 10'da dört ayrı yoldan İbn es-Saib'den, o İbn Meymun'dan, o İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. İşte tercih edilen de budur. Allah en iyi bilendir.

307 Sahihtir. Ahmed, II, 345. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Bir sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

rin dedi ki: Ya karşılıklı övündüler ya da tartıştılar. Erkekler mi cennette daha çoktur yoksa kadınlar mı? Ebû Hureyre şöyle dedi: Ebu'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmadı mı: *"Şüphesiz cennete girecek ilk zümre on dördündeki ayın sûreti üzere gireceklerdir. Ondan sonraki zümre ise semada en parlak yıldızın aydınlığı sûretinde girecektir. Onların her birisinin de iki tane zevcesi olacaktır. Onların bacaklarının kemik iliği etin arkasından görülecektir. Cennette ise bekâr hiç kimse bulunmayacaktır."*[308] Bu, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Hemmam b. Münebbih ve Ebû Zur'a'nın, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç edilmiştir.

[6489] İmam Ahmed dedi ki: Enes'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah yolunda sabahleyin bir çıkış yahut öğleden sonra bir gidiş dünyadan ve dünyadakilerden daha hayırlıdır. Birinizin cennetteki bir yay kadarlık yeri yahut onun kirişi kadarlık bir yeri dünyadan ve dünyadaki her şeyden hayırlıdır. Cennetlik kadınlardan bir kadın yeryüzündekilere görünecek olsa ikisi arasındakileri hoş kokusu ile doldurur ve ikisi arasında her şey hoş kokar. Hiç şüphesiz onun başındaki örtüsü de dünyadan ve dünyadaki her şeyden hayırlıdır."*[309] Bunu Buhârî, Ebû İshâk'ın Humeyd'den, o Enes'ten diye buna yakın olarak rivayet ettiği bir hadistir.

"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?" Yani dünyada iyi amelde bulunan bir kimseye ancak ahiret yurdunda da iyilik yapılır. Nitekim bir başka yerde: *"İyilik yapanlara da el-husnâ (iyilik) ve fazlası vardır"* (Yunus, 26) buyurmaktadır.

[6490] Beğavî dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"* buyruğunu okuyup şöyle dedi: *"Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?"* Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. Şöyle buyurdu: *"Buyuruyor ki: Kendisine tevhid nimetini verdiğim kimsenin mükâfatı cennetten başkası olabilir mi?"*[310]

---

308 Sahih olup, daha önce Zümer sûresi 73. âyetin tefsirinde geçti.

309 Buhârî, 2796; Ahmed, III, 264

310 Beğavî, Tefsir, IV, 251. Senedi oldukça zayıftır. Hadis Bişr b. Husayn el-Asbahani etrafında dönmektedir. Buhârî: Durumu tartışılır, Dârekutnî metruk birisidir. Ebû Hâtim, ez-Zubeyr b. Adiyy'e yalan olarak rivayet isnad eder demektedir. Bunu da ez-Zubeyr'den rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Söz konusu edilen bu hususlarda hiçbir amelin denk düşemeyeceği kadar pek büyük nimetler bulunduğundan hatta bunlar katıksız lütuf ve ihsan olduklarından dolayı bütün bunlardan sonra: *"O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* buyurmaktadır.

[6491] Yüce Allah'ın: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyruğu ile ilgili rivayetlerden birisi de Tirmizî ve Beğavî'nin, Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadistir: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Korkan kimse gece erken yola koyulur. Gece erken yola koyulanın varacağı yere ulaşır. Şunu bilin ki Allah'ın satışa arzettiği mal pahalıdır. Şunu bilin ki Allah'ın satışa arzettiği mal cennettir."*[311] Sonra Tirmizî: "Gariptir, biz bunu ancak Ebu'n-Nadr'ın naklettiği bir hadis olarak biliyoruz" demiştir.

[6492] Yine Beğavî, Ali b. Hucr yoluyla Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde konuşurken ve: *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyruğunu okurken dinlemiştir. Ben: Zina etse, hırsızlık etse dahi mi ey Allah'ın Rasûlü? dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Rabbinin huzurunda durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyurdu. Ben ikinci defa: Zina etse, hırsızlık etse dahi mi ey Allah'ın Rasûlü? dedim. O: *"Rabbinin huzuruna durmaktan korkana da iki cennet vardır"* buyurdu. Ben üçüncü defa: Zina da etse, hırsızlık da etse dahi mi ey Allah'ın Rasûlü? dedim. O: *"Ebu'd-Derdâ'nın burnu yere sürtünse dahi"* buyurdu.[312]

311 Hasendir. Bunu Tirmizî, 2452; Hakim, IV, 308; Beğavî, Tefsir, IV, 249'da Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Senedi Yezîd b. Sinan'dan ötürü zayıftır. Beğavî'de "Sinan" ismi "Şeyban" diye tashife uğramıştır. Hadisin Ubeyy b. Ka'b yoluyla gelen bir şahidi vardır. Bunu Hakim, IV, 308'de zikredip, hakkında bir şey söylememiştir. Zehebî de bir değerlendirmede bulunmamıştır. Ravileri sikadır. Abdullah b. Muhammed b. Akil hakkında ise bazı tenkitlerde bulunulmuştur. Hadisi şahitler arasında hasen kabul edilir. Allah en iyi bilendir.

312 Beğavî, IV, 386'da rivayet etmiş olup, hasen bir hadistir. Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Otağlar İçinde Korunmuş Huriler:

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾
مُدْهَامَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ
نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ
وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ
حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي
الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ
قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِئِينَ
عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

62. O ikisinden başka iki cennet daha vardır.

63. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

64. İkisi de siyaha yakın koyu yeşildirler.

65. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

66. İkisinde de suları durmaksızın coşan iki pınar vardır.

67. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

68. İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır.

69. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

70. İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlüler vardır.

71. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

72. Çadırlar içinde örtülerle gizlenmiş huriler vardır.

73. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

74. Bunlara onlardan önce ne bir insan dokunmuştur, ne de bir cin.

75. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

Scanned with CamScanner

76. Yeşil yastıklara ve güzel döşemelere yaslanarak (dinlenirler.)

77. O halde, Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

78. Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir!

Tefsiri:

Bu iki cennet Kur'ân nassı ile kendilerinden önce sözü edilen iki cennetten mertebe, fazilet ve konumları itibariyle daha aşağıdadırlar. Çünkü yüce Allah: *"O ikisinden başka (aşağıda) iki cennet daha vardır"* buyurmaktadır.

[6493] Daha önce de hadiste: *"Kapları ve içindekileri altından olan iki cennet ve kapları ve içindekileri gümüşten olan iki cennet vardır. İlk ikisi mukarrebler içindir, diğer ikisi ise yemin ashabı içindir."*[313] buyurulmuştu. Ebû Mûsâ dedi ki: Mukarrebler için altından iki cennet, yemin ashabı için de gümüşten iki cennet vardır.

İbn Abbâs dedi ki: *"O ikisinden başka iki cennet daha vardır."* Yani derece itibariyle onlardan aşağıdadırlar. İbn Zeyd: Üstünlükleri itibariyle onlardan aşağıdadırlar demiştir. İlk iki cennetin sonradan söz konusu edilen bu iki cennete üstünlüklerinin delili de çeşitli açılardan gösterilebilir. Birincisi: İlk iki cennetin niteliklerini bunlardan önce söz konusu etti. Öne almak gösterilen itinaya delildir. Bundan sonra da: *"O ikisinden başka iki cennet daha vardır"* buyurmaktadır. Bu da ikincisine göre öncekilerin daha önde ve daha üstün olduklarının açık bir delilidir. Orada yüce Allah: *"İkisinin de (gölgelikli) dalları vardır"* buyurmaktadır. Bunlardan maksat ise dallar yahut da türlü çeşitli lezzetlerdir. Burada ise: *"İkisi de siyaha yakın koyu yeşildirler."* Yani fazla sulandıkları için bu renktedirler. İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"İkisi de siyaha yakın koyu yeşildirler"* buyruğu hakkında fazla sulandıklarından ötürü yeşilden siyaha çalarlar demektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan: *"İkisi de siyaha yakın koyu yeşildirler"* buyruğu hakkında: Yeşildirler diye açıkladığını naklet-mektedir: Ebû Eyyûb el-Ensârî, Abdullah b. ez-Zubeyr, Abdullah b. Ebî Evfa, İkrime, Said b. Cubeyr onlardan nakledilen birisinde Mücâhid, Atâ, Atiyye el-Avfî, Hasan-ı Basrî, Yahyâ b. Râfi' ve Süfyân es-Sevrî'den de buna yakın açıklamalar nakledilmiştir.

313 Birkaç hadis önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. Ka'b: *"İkisi de siyaha yakın koyu yeşildirler"* buyruğu hakkında oldukça doygun yeşil renktedirler diye açıklamış, Katâde: İyice sulandıklarından ötürü yeşildirler, yumuşaktırlar demektedir. Birbirine girmiş ağaçlar üzerindeki dalların da parlak olacaklarında hiç şüphe yoktur.

Daha önce söz konusu edilen iki cennet hakkında: *"İkisinde de akar iki pınar vardır"* buyurduğu halde burada: *"Suları durmaksızın coşan iki pınar"* buyurmaktadır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Yani suları taşıp durmaktadır diye açıkladığını nakletmektedir. Akmak ise taşmaktan daha güçlüdür. Dahhâk: *"Suları durmaksızın coşan iki pınar"* dopdolu ve asla suları kesilmeyen, diye açıklamıştır.

Önceki iki cennet hakkında: *"İkisinde de her meyveden çifter çifter vardır"* buyurmuşken, burada: *"İkisinde de meyve, hurma ve nar vardır"* buyurmaktadır. Şüphesiz ki birincileri hakkındaki niteleme daha genel ve meyvenin tür ve çeşitleri daha çoktur. Çünkü buradaki niteleme olumlu cümle içerisinde nekre (belirtisiz) olarak gelmiş olması dolayısıyla umumi bir ifade değildir. Bundan ötürü yüce Allah'ın: *"Hurma ve nar vardır"* buyruğu özelin genele atfedilmesi kabilinden olarak tefsir edilmiştir. Nitekim Buhârî ve başkaları da böyle ifade etmiştir. Hurma ve narın özellikle söz konusu edilmeleri ise diğerlerine olan üstünlüklerinden dolayıdır.

[6494] Abd b. Humeyd dedi ki: Ömer b. el-Hattab dedi ki: Yahudilerden birkaç kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip, ey Muhammed! Cennette meyve var mıdır? dediler. Allah Rasûlü: *"Evet, cennette meyve, hurma ağaçları ve nar vardır"* buyurdu. Onlar: Peki, cennetlikler dünyada yedikleri gibi yiyecekler mi? diye sordular. Allah Rasûlü: *"Elbette hem de kat kat fazlasıyla"* buyurdu. Bu sefer: Peki, ihtiyaçlarını giderecekler mi? dediler. Allah Rasûlü: *"Hayır, onlar terleyecekler ve vücutlarından ter akacak, böylelikle Allah karınlarındaki rahatsızlık verici şeyleri giderecektir."* buyurdu.[314]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Cennetteki hurma ağaçlarının dalları cennetlikler için giyecektir. Onların kesilip biçilen türden elbiseleri de, takım elbiseleri de onlardan olacaktır. Cennetteki hurma ağaçlarının dalları-

314 Bunu el-Metalibu'l-Âliye, 4777'de belirtildiği üzere Abd b. Humeyd ve el-Haris bu senetle rivayet etmişlerdir. el-Azami, Busiri'den, Husayn b. Ömer zayıf birisidir sözünü nakletmektedir. Hadisin aslının şahitleri vardır. Bu senetle zayıf olmakla birlikte. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

nın dibi kırmızı altın, gövdesi yeşil zümrüttür. Meyveleri baldan tatlı, tereyağından yumuşak olup, çekirdeği de yoktur.

[6495] (İbn Ebî Hâtim dedi ki): Bize babam da tahdis etti. Ebû Said el-Hudri'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennete bir baktım onun narlarından bir tanesinin eğerlenmiş bir deve kadar olduğunu gördüm."*[315]

Daha sonra yüce Allah: *"İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlüler vardır."* Bundan maksadın cennette çok hayır ve hasenât olduğudur. Bu açıklamayı Katâde yapmıştır. Bir diğer açıklamaya göre burada "güzel huylu" anlamındaki (خيرات) lafzı yüzü güzel, huyu güzel, salih kadın demek olan (خيرة) tekilinin çoğulu olduğu da söylenmiştir. Bu aynı zamanda Ümmü Seleme'den merfu bir rivayet olarak da nakledilmiştir.[316]

Yüce Allah'ın izniyle Vâkıa sûresinde kaydedeceğimiz diğer hadiste ise şöyle denilmektedir: Huru ıyn: Biz güzel huylu, güzel yüzlüleriz. Oldukça değerli eşler için yaratılmışız diye şarkı söylerler. Bu sebeple bazıları bu buyruğu (فيهن خَيْرات) diye ye harfini şeddeli olarak okumuşlardır.

"Güzel yüzlü huriler vardır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz" buyurduktan sonra: *"Çadırlar içinde örtülerle gizlenmiş huriler vardır"* buyurmaktadır ama daha önce sözü edilen iki cennet hakkında: *"Gözlerini yalnız eşlerine dikmiş (huri)ler vardır"* buyurulmuştur. Şüphesiz kendiliğinden gözünü başkasından alıkoyan alıkonulmuş olana göre daha faziletlidir. Hepsi de örtüleri arkasında gizli bulunsa dahi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Her bir Müslüman için güzel huylu, güzel yüzlü birisi vardır. Bunların her birisinin bir çadırı, her bir çadırın dört kapısı vardır. Cennetlik müslümana her gün daha öncesinden verilmemiş bulunan yeni bir armağan, bir ikram ve bir hediye girer. O kadınlar şımarık da değildir, tamahkâr da değildir, ağızları kokmaz, vücutları kokmaz. Onlar adeta sarmalanmış bembeyaz inciler gibi huru ıyn'dir.

---

315 Senedinde Ebû Harun el-Abdi vardır. Asıl adı Umare b. Cuveyn'dir. Hadisi metruk birisidir. Hammad b. Zeyd ve el-Cuzecani yalancı olduğunu söylemişlerdir. Bu sebeple haber vahidir.

316 Taberî, 33172'de muhtasar olarak yer almıştır. Bunun uzunca rivayeti Taberânî'de geçmektedir. Bk. Mecma, VII, 118-119; ed-Durru'l-Mensur, VI, 211-212. Heysemi, Süleyman b. Ebî Kerime dolayısıyla illetli olduğunu belirterek İbn Adiyy ve Ebû Hâtim zayıf olduğunu söylemiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Çadırlar içinde"* buyruğuna gelince:

[6496] Buhârî dedi ki: Ebû Bekr b. Abdullah b. Kays'ın babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz cennette içi oyulmuş inciden bir çadır vardır. Eni altmış mildir. Her bir köşesinde başkalarını görmeyen eşler vardır. Mü'minler onları dolaşırlar."*[317] Bunu aynı zamanda Ebû İmran'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş ve orada "otuz mil" demiştir.

[6497] Bunu Müslim de Ebû İmran yoluyla bu senetle tahriç etmiş olup, ondaki lafzı şöyledir: *"Şüphesiz mü'min erkek için cennette içi oyulmuş tek bir inciden bir çadır vardır. Uzunluğu altmış mildir. Mü'min onları dolaşır ve biri diğerini görmez."*[318]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Çadır bir tek inciden olup, onda inciden yetmiş tane kapısı vardır.

Bana babam da tahdis etti. İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Çadırlar içinde örtülerle gizlenmiş huriler vardır"* buyruğu hakkında dedi ki: Bunlar inci çadırlar içinde olacaklardır. Tek bir inciden yapılmış çadır dört fersaha dört fersah olup üzerinde altından dört bin kapı kanadı vardır.

[6498] Abdullah b. Vehb dedi ki: Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Cennet ehli arasında mertebesi en aşağıda olan kişinin seksen bin hizmetçisi, yetmiş iki zevcesi vardır. Ona inci, zebercet ve yakuttan el-Câbiye ile San'a arası gibi bir alan üzerinde bir çadır dikilecektir."*[319] Bunu Tirmizî de Amr b. Ebi'l-Haris yoluyla böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

317 Buhârî, 4879 sonrakine de bakınız.

318 Müslim, 2838/24; Tirmizî, 2528; Ahmed, IV, 411; İbn Hibbân, 7395

319 Tirmizî, 2562; İbn Hibbân, 7401. Senedi Derrac'tan ötürü zayıftır. Özellikle o Ebû Heysem'den rivayetinde böyledir. Tirmizî'nin senedinde bir başka illeti daha vardır ki o da Rişdin b. Sâd olup, hadisi metruk birisidir. Tirmizî de gariptir sözüyle hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir. Bunun Ebû Hureyre'den rivayet edilen Ahmed, II, 537'de tahriç ettiği bir şahidi bulunmaktadır. İbnu'l-Kayyim, Hadi'l-Ervah, s. 223'te senedinde Sukeym b. Abdulaziz vardır ki Nesâî zayıf olduğunu söylemiştir. Şehr b. Havşeb'in zayıf bir ravi olduğu ise meşhurdur demektedir. Hadis münkerdir, sahih hadislere muhaliftir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Bunlara onlardan önce ne bir insan dokunmuştur, ne de bir cin"* buyruğunun bir benzeri hatta aynısı daha önce geçti. Şu kadar var ki öncekilerin nitelikleri fazladan: *"Onlar sanki yakut ve mercandır. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz"* diye zikredilmektedir.

"Yeşil yastıklara ve güzel döşemelere yaslanarak (dinlenirler.)" Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Refref (mealde yastık) açılan örtüler demektir. Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Dahhâk ve başkaları da bunlar örtülerdir diye açıklamışlardır. el-Alâ b. Bedr ise: Refref tahtın üzerinde sarkan örtüleri andırır diye açıklamıştır. Asım el-Cahderi de: *"Yeşil yastıklara yaslanarak"* buyruğunu burada (refref) yastıklar demektir diye açıklamıştır. Aynı zamanda bu kendisinden nakledilen bir rivayete göre Hasan-ı Basrî'nin de görüşüdür. Ebû Dâvûd et-Tayalisi, Şu'be'den, o Bişr'den, o Said b. Cubeyr'den yüce Allah'ın: *"Yeşil yastıklara... yaslanarak"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Refref (mealde: yastık) cennet bahçeleridir.

Yüce Allah'ın: *"Ve güzel döşemelere"* buyruğunda ki *"el-abkarî (güzel döşemeler)"* lafzını İbn Abbâs, Katâde, Dahhâk ve Süddî: Yaygı, döşeme diye açıklamışlardır. Said b. Cubeyr ise: Bunlar oldukça güzel, kaliteli yaygılar demektir, demiştir. Mücâhid ise: *"el-abkarî"* atlastır, diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî'ye yüce Allah'ın: "Güzel döşemeler" buyruğu hakkında soru sorulması üzerine, o: Babasız kalasıcalar! Onlar cennetliklerin yaygılarıdır. Onu isteyiniz diye cevap vermiştir. el-Hasan'dan gelen bir diğer rivayete göre bunlar kullanılacak eşyalardır demiştir. Zeyd b. Eslem de abkari: Kırmızı, sarı ve yeşil olur demiştir. el-Ala b. Zeyd'e de abkari'ye dair soru sorulunca: Yaygılar bunların altındadır demiştir. Ebû Hazre Yakûb b. Mücâhid ise abkari cennetliklerin elbiselerindendir ne olduğunu kimse bilemez demiştir. Ebu'l-Âliye: Abkari tüyü, havı bulunan ve inceye yakın yaygıdır. el-Kutebi de: Desenli her bir elbiseye Araplar abkari derler demektir. Ebû Ubeyde de: Bu desenlerin işlendiği bir yere nispettir demiştir. Halil b. Ahmed ise: Erkek ve başka şeylerden nefis ve değerli her şeye Araplar abkari derler.

[6499] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ömer (radıyallâhu anh) hakkında: *"Ben onun su çekişi gibi çeken bir abkarî (dahi) görmedim"* buyruğu da bu anlamdadır.[320]

320 Buhârî, 3664, 7022, 7475; Müslim, 2392; Ahmed, II, 368; İbn Ebî Şeybe, 12, 21; İbn Hibbân, 6898 Ebû Hureyre'den naklettiği bir hadisin bir bölümü.

Scanned with CamScanner

Durum ne olursa olsun söz konusu edilen ilk iki cennette bulunanların araç, gereç ve eşyaları bu cennettekilerin niteliklerine göre daha üstün ve daha yüksektir. Çünkü yüce Allah orada: *"Astarları kalın ipekten döşemelere yaslanmışlar olarak"* (Rahmân, 54) buyurarak yaygılarının astarlarının niteliğini belirtip, yüzlerini söz konusu etmemiştir. Böylelikle astarları överek yüzleri öncelikle övmüş olmaktadır. Oradaki cennetler için anlatılanların nihayetinde sözü geçen niteliklerden sonra: *"İyiliğin karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?"* (Rahmân, 60) diyerek o cennetlikleri ihsan (iyilik) ile nitelendirmiş oldu. Bu ise mertebelerin ve en son varılacak yerlerin en yükseğidir. Nitekim Cibril hadisinde de böyledir. O Allah Rasûlü'ne İslam'a sonra imana dair soru sorduktan sonra ihsana dair soru sordu.

İşte bunlar ilk iki cennetin son olarak söz konusu edilen diğer iki cennetten daha faziletli olduğunu ortaya koyan çeşitli açılardan bir karşılaştırmadır. Vehhab olan, kerim olan Allah'tan bizleri ilk iki cennetin ehlinden kılmasını dileriz.

"Celal ve ikram sahibi Rabbinin adı ne yücedir." Yani o tazim edilip, kendisine isyan edilmemesine, şanına layık olarak kendisine ibadet olunmasına, şükredilip, nankörlük edilmemeye, hatırlanıp unutulmamaya layık olandır.

İbn Abbâs: *"Celal ve ikram sahibi"* buyruğunu azamet ve kibriya sahibi diye açıklamıştır.

[6500] İmam Ahmed dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah'ın celalini tanıyınız (onu tazim ediniz) ki size mağfiret olunsun"*[321] buyurmuştur.

[6501] Bir başka hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Şüphesiz saçları ağarmış Müslüman bir kimseyi, meşru yöneticiyi aşırıya kaçmayan ve Kur'ân'ı terk edip, ondan uzak kalmayan Kur'ân hafızına ikramda bulunmak, Allah'ın celalini tazim etmekten ileri gelir."*[322]

[6502] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Enes'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey celal ve ikram sahibi zikrini çokça*

321 Zayıftır. Ahmed, V, 199; Mecma, 17676'da kaydedildiği üzere Taberânî rivayet etmiş olup, Heysemi: Senedinde Ebu'l-Azra vardır, onu tanımıyorum. Ahmed'in senedindeki ravilerin sika oldukları belirtilmiştir demektedir. Zehebî de Mizan'da (Ebu'l-Azra hakkında) meçhuldür demektedir.

322 Hasen bir hadistir. Daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

yapınız."[323] Bunu bu şekilde Tirmizî, Mahmud b. Gaylan'dan, o Müemmel b. İsmail'den, o Hammad b. Seleme'den böylece rivayet ettikten sonra el-Müemmel hadisin rivayetinde hata etmiştir. Hadis gariptir, mafuz değildir ancak Hammad b. Seleme'den, o Humeyd'den, o el-Hasan'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yoluyla rivayet edilmektedir.

[6503] İmam Ahmed dedi ki: Rabia b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Celal ve ikram sahibi zikrini çokça yapınız."*[324] Bunu Nesâî, Abdullah b. el-Mubarek'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

Cevherî dedi ki: (ألظ فلان بفلان) ibaresi, bir kimsenin bir şeyi devamlı yapması hakkında kullanılır. İbn Mes'ud'un: "(ألظوا بيا ذا الجلال والإكرام): Ey celal ve ikram sahibi zikrine devam ediniz, çokça yapınız" sözü ise bunu sürekli yapınız demektir. (الإلظاظ)'ın ısrar anlamına geldiği de söylenir.

Derim ki: Her iki anlam birbirine yakındır. Allah en iyi bilendir. Bu anlam ise devamlı yapmak, uzak kalmamak ve ısrar etmektir.

[6504] Müslim'in Sahih'i ile dört Sünende Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verdikten, yani namazdan sonra:

اللهم أنت السلام ومنك السلام، تباركت ذا الجلال والإكرام

"Allah'ım! es-Selam sensin, selam (esenlik) sendendir, ey celal ve ikram sahibi şanın pek yüce ve mübarektir" diyecek kadar ancak otururdu.[325]

Rahmân sûresi tefsirinin sonu.

Hamdimiz ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

---

323 Ceyyiddir. Tirmizî, 3522; Ebû Ya'la, 2733. Senedi zayıftır. Müemmel b. İsmail hıfzı kötü birisidir. Ayrıca bunu İbn Ebî Şeybe, XII, 17'de başka bir yoldan rivayet etmiş, onun da senedinde Yezîd er-Rakaşi vardır, zayıftır ama sonraki rivayet buna tanıklık etmektedir.

324 Ceyyiddir. Nesâî, Tefsir, 583; Ahmed, IV, 177; Hakim, I, 498 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Senedi hasendir, önceki ile de desteklenir.

325 Müslim, 592; Ebû Dâvûd, 1512; Nesâî, III, 69, 95, 96; Tirmizi, 298, 299; İbn Mâce, 924; Ahmed, VI, 92; İbn Hibbân, 2000

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

VÂKIA SÛRESİ

[96 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[6505] İbn Abbâs dedi ki: Ebû Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü! Saçların ağardı, dedi. O: *"Hûd, Vâkıa, Mürselât, Amme yetesâelûn (Nebe) ve İzeşşemsu kuvviret (Tekvîr) sûreleri saçlarımı ağarttı"* buyurdu.[326] Tirmizî bunu rivayet etmiş olup, hasen, gariptir demiştir.

[6506] Hâfız İbn Asâkir, Abdullah b. Mes'ud'un biyografisini kaydederken Amr b. er-Rabî b. Târık el-Mısrî'ye kadar ulaşan senedi ile, Ebû Şucâ', Ebû Zabyan'ın şöyle dediğini nakletmektedir: Abdullah vefatı ile neticelenen hastalığa yakalandı. Osman b. Affan onu ziyarete gitti, şikâyetin ne, dedi. Abdullah günahlarım, dedi. Osman: Canın ne çekiyor, dedi. Rabbimin rahmetini, dedi. Osman, sana bir tabip gelmesi için emir vereyim mi, dedi. Abdullah: Beni hasta eden zaten tabiptir, dedi. Osman: Sana (beytu'l-mal'den) bir bağış yapılmasını emredeyim mi, dedi. Abdullah: Ona ihtiyacım yok, dedi. Osman: Senden sonra kızlarının olsun, dedi. Abdullah: Sen kızlarım için fakirlikten mi korkuyorsun? Ben kızlarıma her gece Vâkıa sûresini okumalarını emrettim. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kim her gece Vâkıa sûresini okuyacak olursa ebediyen ona fakirlik isabet etmez"* buyururken dinlemiştim dedi.[327]

---

326 Ceyyiddir. Tirmizî, 3297. Hud sûresinin başında geçmişti.

327 Zayıftır. İbnu'd-Dureys, Fezailu'l-Kur'ân, 226; İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 151; İbnu's-Sünni, 680; Tahricu'l-Keşşaf, IV, 471'te belirtildiği üzere İbn Vehb; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 2498-2500 İbn Mes'ud'un rivayet etmiş olduğu bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Hadis Şuca etrafında dönmektedir. O meçhul bir ravidir. İbnu'l-Cevzi dedi ki: Ahmed b. Hanbel dedi ki: Bu münker bir hadistir. Şuca ve es-Serri'nin kim olduklarını tanımıyorum.

Scanned with CamScanner

Sonra İbn Asâkir dedi ki: Evet, böyle demiştir. Doğrusu rivayetin Abdullah b. Vehb'in es-Serri'den naklettiği gibi (Ebû Şuca'dan değil de) Şuca'dan diye nakledildiğidir.

[6507] Abdullah b. Vehb de dedi ki: Bana es-Serri b. Yahyâ, Şuca'dan haber verdiğine göre kendisine Ebû Zabyan'dan diye tahdis etti. O Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim her gece Vâkıa sûresini okursa ebediyen ona fakirlik isabet etmez."*[328] Bu sebeple Ebû Zabyan (her gece) bu sûreyi okumayı terk etmezdi.

Bunu aynı şekilde Ebû Ya'la da Şuca'dan, o Ebû Zabyan'dan, o İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6508] Sonra bunu Ebû Ya'la da Ebû Zabyan'dan, o İbn Mes'ud'dan diye rivayet ederek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kim her gece Vâkıa sûresini okursa ona fakirlik asla isabet etmez."* Bu hadisi rivayet ederken senedinde Ebû Şuca'ı zikretmeyerek, İbn Mes'ud'un da: Ben kızlarıma her gece bu sûreyi okumalarını emrettim, dediğini nakletmektedir.

Bunu yine İbn Asâkir, Şuca'dan, o Ebû Fâtıma'dan şöyle dedi diye nakletmiştir: Abdullah hastalandı, Osman b. Affan onu ziyarete geldi, böyle deyip hadisi uzun uzadıya zikretti.[329] Osman b. el-Yeman dedi ki: Burada sözü geçen Ebû Fâtıma, Ali b. Ebî Tâlib'in bir azatlısı idi.

İbn Arrak da Tenzihu'ş-Şeria, I, 301'de, Zehebî, Telhisu'l-Vahiyat adlı eserinden şöyle dediğini nakletmektedir: Şuca'ın kim olduğu bilinmemektedir.

Hocamız Şuayb el-Arnavut da Camiu'l-Usul'de, el-Münavi'den Feyzu'l-Kadîr'de, Zeylai'nin: Bu hadis çeşitli sebeplerden dolayı illetlidir, dediğini naklederek bunları şöylece sıralamaktadır: Birincisi Dârekutnî ve başkalarının açıkladığı üzere Ebû Zabyan ile İbn Mes'ud arasında kopukluk, ikincisi Ahmed'in belirttiği üzere metnin münker oluşu, üçüncüsü İbnu'l-Cevzî'nin dediği gibi ravilerinin zayıf oluşu, dördüncüsü muzdarip olmasıdır. Ahmed, Ebû Hâtim, onun oğlu, Dârekutnî ve başkaları da bu hadisin zayıf olduğunu ittifakla ifade etmişlerdir. Arnavut'un açıklamaları burada sona ermektedir. İbnu'l-Cevzî ve Zehebî de böyle demişlerdir. Ayrıca bk. Camiu'l-Usul, 7257; el-Ezkar, İbn Allan Şerhi, III, 279. Aynı şekilde Hâfız İbn Hacer de Tahricu'l-Keşşaf, IV, 471'de illetlerini açıkladıktan sonra zayıf olduğunu belirtmektedir.

328 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

329 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

Scanned with CamScanner

[6509] İmam Ahmed dedi ki: Simâk b. Harb'dan rivayete göre o Câbir b. Semura'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazları sizin bugün kıldığınız namazınıza yakın kılardı. Ama o namazı biraz daha hafif kılardı. Onun namazı sizinkinden daha hafifti. O sabah namazında Vâkıa ve ona yakın sûrelerden bir sûre okurdu.[330]

Vâkıa:

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ﴿٣﴾ إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا ﴿٦﴾ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ﴿١٠﴾ أُولَٰئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. O vâkıa gerçekleştiği zaman,

2. Onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur.

3. O alçaltıcıdır, yükselticidir.

4. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman,

5. Dağlar parça parça ufalandığı,

6. Dağılmış toz haline gelip de

7. Sizler üç sınıf olduğunuzda:

8. Ashabu'l-Meymene ne Ashabu'l-Meymene'dir!

9. Ashabu'l-Meş'eme ne Ashabu'l-Meş'eme'dir!

10. es-Sabikûn'a gelince: Önde gidenlerdir.

11, 12. İşte onlar Naîm cennetlerinde yakınlaştırılmış olanlardır.

330 Ceyyiddir. Ahmed, V, 104'te nakletmiş olup, senedi Müslim'in şartına göre sahihtir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

"Vâkıa" kıyâmet gününün isimlerindendir. Meydana gelip gerçekleşmesi kesin ve muhakkak olduğundan dolayı ona bu isim verilmiştir. Nitekim: *"İşte o gün vakıa gerçekleşmiş olacaktır."* (Hâkka, 15) buyurmaktadır.

"Onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur." Yani Allah onun gerçekleşmesini dileyecek olursa kimse onu geri çeviremez, kimse onu önleyemez. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Allah'tan geri çevrilmesi mümkün olmayan bir gün gelmezden önce Rabbinizin davetine icabet edin."* (Şûrâ, 47); *"İsteyen biri inecek bir azabı istedi. O kâfirler içindir, onu önleyebilecek yoktur."* (Me'âric, 1-2); *"O gökleri ve yeri hak ile yaratandır. Onun "ol" diyeceği gün her şey oluverir. Sözü haktır onun. Sur'a üfürüleceği günde mülk yalnız onundur. Görüneni de, görünmeyeni de bilendir. O Hakimdir, her şeyden haberdardır."* (En'âm, 73)

"Onun gerçekleşmesini yalanlayacak yoktur" buyruğunun anlamı da Muhammed b. Ka'b'ın naklettiği üzere meydana gelmesi muhakkak ve kaçınılmazdır. Katâde: Bunun bir istisnası geri dönmesi, geri döndürülmesi mümkün değildir, diye açıklamıştır. İbn Cerîr dedi ki: âyette zikredilen *"el-kâzibe: yalanlayan"* afiyet ve akıbet gibi mastar bir kelimedir.

"O alçaltıcıdır, yükselticidir" buyruğu da şu demektir: Birtakım kimseleri aşağıların aşağısı olan cehenneme alçaltır, dünyada güçlü olsalar dahi, daha başkalarını da yükseklerin en yükseğine ebedi kalıcı nimetlere yükseltir, dünya hayatında zayıf olsalar dahi. Hasan, Katâde ve başkaları böyle demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre: *"O alçaltıcıdır, yükselticidir"* buyruğu hakkında birtakım kimseleri alçaltacak, başkalarını da yükseltecektir, diye açıklamıştır.

Ubeydullah el-Atekî de Ömer b. el-Hattab'ın teyzesinin oğlu Osman b. Surâka'dan: *"O alçaltıcıdır, yükselticidir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Kıyamet koparak Allah'ın düşmanlarını cehenneme alçaltıp, indirecek, Allah'ın velilerini (dostları olan mü'minleri) de cennete yükseltecektir.

Muhammed b. Ka'b da: Dünyada bir zamanlar yükseklerde görülen birtakım adamları alçaltacak, dünyada aşağılarda görülen birtakım kimseleri

Scanned with CamScanner

de yükseltecektir. Süddî dedi ki: Mütekebbirleri alçaltıp, mütevazı olanları yükseltecektir. Avfî, İbn Abbâs'tan: *"O alçaltıcıdır, yükselticidir"* buyruğunu uzaktakine de, yakındakine de işittirmiştir diye açıkladığını nakletmektedir. İkrime dedi ki: O sesini alçaltıp, en yakındakine de işittirdi, sesini yükseltip, en uzaktakine de işittirdi. Dahhâk ve Katâde de böyle açıklamışlardır.

"Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman" buyruğu da şu demektir: Yeryüzü bir defa harekete getirilip, sarsılacak ve enine boyuna çalkalanacaktır. Bundan dolayı İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve daha başkaları yüce Allah'ın: *"Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman"* buyruğunu dehşetli bir şekilde zelzeleye uğratılacağı, sarsılacağı zaman demektir diye açıklamışlardır.

er-Rabî b. Enes dedi ki: Bir eleğin içindekilerle çalkalanması gibi yer de içindekilerle birlikte öyle çalkalanacaktır. Bu da yüce Allah'ın: *"Yer kendine has özel sarsıntı ile sarsılacağında"* (Zilzâl, 1); *"Ey insanlar, Rabbinizden korkun şüphesiz kıyâmet sarsıntısı pek büyük bir şeydir."* (Hac, 1) buyruklarını andırmaktadır.

"Dağlar parça parça ufalandığı" yani un ufak edilip, dağıtıldığı zaman. İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde ve başkaları böyle açıklamışlardır. İbn Zeyd de dağlar yüce Allah'ın: *"Dağlar da yığılarak akıp dağılan kum gibi olur."* (Müzzemmil, 14) buyruğunda dile getirdiği hale geleceği zaman, diye açıklamıştır.

"Dağılmış toz haline gelip de" buyruğu hakkında el-Haris'in naklettiğine göre, Ali (radıyallâhu anh): "Dağılıp, toz haline gelmek" yukarı doğru yükselip sonra da kaybolan ve geriye ondan hiçbir şey kalmayan tozun dağılması gibi, diye açıklamıştır.

Avfî de İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Dağılmış, toz haline gelip de"* buyruğunu şöyle açıklamaktadır: Dağılmış toz alev alev yanan ateşten çıkan kıvılcımların etrafa uçuşmasıdır. Yere düştüğü zaman da hiçbir şey olmadığı görülür. İkrime de: Etrafa dağılan, saçılanın anlamı rüzgârın saçıp etrafa savurduğu (zerrecikler)dur. Katâde de: *"Dağılmış, toz haline gelip de"* buyruğunu rüzgârın savurduğu, ağaçların kuruyan (yaprak)ları gibi diye açıklamıştır.

Bu âyet-i kerime dağların kıyâmet gününde yerlerinden kaybolacaklarını, yerlerinden gideceklerini, yürütülüp, savrulacaklarını ve atılmış renkli yün gibi olacaklarını gösteren diğer âyetlere benzemektedir.

Scanned with CamScanner

"Sizler üç sınıf olduğunuzda" yani kıyâmet gününde insanlar üç sınıfa bölüneceklerdir: Bir grup Arşın sağında olacaklardır. Bunlar da Âdem'in sağ yanından çıkmış olanlardır. Bunlara kitapları sağ taraflarından verilecek ve bunlar sağa doğru götürüleceklerdir.

Süddî dedi ki: Bunlar da ehl-i sünnet ve'l-cemaatin çoğunluğudur. Diğerleri ise Arşın sol tarafına gideceklerdir. Bunlar Âdem'in sol yanından çıkmış olanlardır. Kitapları da sol taraflarından kendilerine verilecek ve sol tarafa götürüleceklerdir. Bunlar cehennem ehlinin genelini teşkil edeceklerdir. -Onların yaptıklarından Allah'a sığınırız.-

Bir diğer kesim ise aziz ve celil olan Allah'ın önünde duracak olan önde gidenlerdir. Bunlar ise efendileri oldukları yemin ashabı denilen sağda duracaklardan daha özel, daha nimetten pay sahibi ve daha yakın olacaklardır. Bunlar rasûller, nebîler, sıddıklar ve şehitler olacaktır. Sayıca yemin ashabından daha azdırlar. Bunun için yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ashabu'l-meymene ne ashabu'l-meymene'dir, ashabu'l-meş'eme ne ashabu'l-meş'eme'dir. es-Sabikun'a gelince, önde gidenlerdir."* İşte yüce Allah sûrenin sonunda söz konusu edilecek olan ölüm hallerinde onları bu şekilde üç kısma ayırmaktadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmiştir."* (Fâtır, 32) buyruğunda da bu şekilde onları söz konusu etmiş bulunmaktadır. Bunun böyle olması nefsine zulmeden kimseler ile ilgili olarak iki görüşten birisinin -önceden de açıklandığı gibi- bu doğrultuda olmasından dolayıdır. Süfyân es-Sevrî, Câbir el-Cu'fi'den, o Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Sizler üç sınıf olduğunuzda"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Burada üç sınıf Melâike (Fâtır) sûresinde söz konusu edilen şu buyrukta anlatılanlardır: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir."* (Fâtır, 32)

İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Burada söz konusu edilen üç sınıf sûrenin sonunda ve Melâike (Fâtır) sûresinde söz konusu edilenlerdir. Yezîd er-Rekaşi de şöyle demektedir: İbn Abbâs'a yüce Allah'ın: *"Sizler üç sınıf olduğunuzda"* buyruğuna dair soru sordum, o: Üç ayrı sınıf halinde geldiğinizde diye açıklamıştır. Mücâhid de: *"Sizler üç sınıf olduğunuzda"* buyruğu

Scanned with CamScanner

üç fırka olduğunuzda demektir, demiştir. Meymun b. Mihran: Üç büyük kitle diye açıklamıştır. Ubeydullah el-Ateki de, Ömer b. el-Hattab'ın teyzesinin oğlu Osman b. Surâka'dan: *"Sizler üç sınıf olduğunuzda"* buyruğu hakkında: İkisi cennette, birisi cehennemde olacaktır dediğini nakletmiştir.

[6510] İbn Ebî Hâtim dedi ki: en-Numan b. Beşir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Nefisler eşleştirildiğinde"* (Tekvîr, 7) buyruğu hakkında, *"Birbirine denk olanlar bir araya getirildiğinde demektir. Yani, her bir kişi onun ameli gibi amel eden bir topluluk ile bir araya getirilecektir."* diye açıklamış ve bunun sebebini de şöyle belirtmiştir: *"Çünkü yüce Allah: "Sizler üç sınıf olduğunuzda Ashabu'l-Meymene ne Ashabu'l-Meymene'dir, Ashabu'l-Meş'eme ne Ashabu'l-Meş'eme'dir. es-Sabikûn'a gelince, önde gidenlerdir" buyurmuştur. İşte bunlar birbirlerine benzeyen, denk kimselerdir."*[331]

[6511] İmam Ahmed dedi ki: Muaz b. Cebel'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ashabu'l-Yemin, ne Ashabu'l-Yemin'dir"* (Vâkıa, 27) buyruğu ile *"Ashabu'ş-Şimal, ne Ashabu'ş-Şimal"* (Vâkıa, 41) buyruklarını okudu ve elini iki defa avuçlar gibi yapıp: *"Bunlar cennetliktir ve hiç aldırmam. Bunlar da cehennem ateşinedir, hiç de aldırmam"* buyurdu.[332] Muhammed b. Ka'b ve Ebû Hazre, Yakûb b. Mücâhid: *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bunlar nebîler -selam onlara-dir. Süddî: Bunlar İlliyyîn ashabı olanlardır. İbn Ebî Necih, Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan: *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yuşa b. Nun herkesten önce Mûsâ'ya iman etti. Yâsin sûresinde söz konusu edilen mü'min kişi her-

331 Senedi Velid'in zayıf olmasından ötürü zayıftır. Merfu olarak rivayeti oldukça gariptir, mevkuf olması dahi yeter.

332 Ahmed, V, 239. Senedi oldukça zayıftır. İki illeti vardır. Bir defa Hasan, Muaz'dan hadis dinlememiştir. Muaz 18 h. yılında vefat etmiş, Hasan 20 yılında dünyaya gelmiştir. Senette ayrıca el-Bera b. Abdullah el-Ganevi vardır. Ahmed, İbn Maîn, İbn Hibbân, Ebu'l-Velid ve Nesâî zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Adiyy: Ebû Nadra'dan diye naklettikleri hadisleri mahfuz değildir. Ben onun bu hadisi başkasından rivayet ettiğini de bilmiyorum demiştir. (Mizan) Heysemi, Mecma, 11398'de munkatı olduğunu ve el-Bera el-Ğanevi sebebiyle illetli olduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte İbn Adiyy'den: O kişi (el-Bera) zayıf olmaktan çok doğru sözlü olmaya daha yakındır dediğini naklet-mektedir. Ancak birden çok kişinin onun zayıf olduğunu söylediği daha önce geçti. Bu metin bu iki âyet-i kerimenin söz konusu edilmesiyle birlikte münkerdir ancak bu iki âyet söz konusu edilmeksizin çok sayıda şahidi vardır. Bk. Mecma, VII, 186-189. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

kesten önce İsa'ya iman etti, Ali b. Ebî Tâlib de öncelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman etti. Bunu İbn Ebî Hâtim, İbn Ebî Necih'ten böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Sirin'den rivayete göre o *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir"* buyruğunu: Her iki kıbleye yönelerek namaz kılan kimselerdir diye açıklamıştır. Bunu İbn Cerîr, Harice'nin böylece naklettiği bir rivayet olarak nakletmiştir.

Hasan ve Katâde: *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir"* buyruğunu her ümmetten önde gidenler diye açıklamıştır. Evzâî'nin, Osman b. Ebî Sevde'den rivayet ettiğine göre o *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir. İşte onlar yakınlaştırılmış olanlardır"* âyetini okuduktan sonra onlar arasında herkesten önce mescide gidenler ve Allah yolunda cihada herkesten önce çıkanlardır dediğini nakletmektedir.

Bütün bu açıklamalar doğrudur. Çünkü önde gidenlerden maksat emrolundukları şekliyle hayırlı işleri yapmak üzere erken davranan, ellerini çabuk tutan kimselerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rabbinizden bir mağfiret ve takva sahipleri için hazırlanmış eni göklerle yer kadar olan cennete koşuşun."* (Âl-i İmrân, 133); *"Rabbinizden bir mağfiret ve eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için birbirinizle yarışın."* (Hadîd, 21) Buna göre dünya hayatında yarışa giren ve hayrı işlemekte öne geçen kimseler ahirette de bu ilahi lütfa daha erken koşan, bu hususta daha ileri giden kimseler olacaktır. Çünkü karşılık amelin türündendir ve nasıl hareket edersen öyle karşılık görürsün. Bu sebeple de yüce Allah: *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir, Naîm cennetlerinde yakınlaştırılmış olanlardır"* buyurmaktadır. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Melekler Rabbimiz sen Âdemoğullarına dünyayı verdin. Yerler, içerler, evlenirler, ahireti de bize ver dediler. Allah: Hayır, böyle yapmam buyurdu. Üç defa Cenab-ı Allah'a bu şekilde müracaat ettiler. Yüce Allah: Ben ellerimle yarattığımı kendisine ol dememle oluverenler gibi kılmam buyurdu sonra Abdullah: *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir. İşte onlar Naîm cennetlerinde yakınlaştırılmış olanlardır"* buyruklarını okudu.

Bunu İmam Osman b. Said ed-Darimi de *er-Redd ale'l-Cehmiyye* adlı eserinde rivayet etmiş olup, oradaki lafzı şöyledir: Aziz ve celil olan Allah şöyle buyurdu: Ben ellerimle yarattığımın soyundan gelen salih kimseleri ol deyip de olan kimseler gibi kılmam.

Scanned with CamScanner

Öncekiler ve Sonrakiler:

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ
مَوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ
وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿١٨﴾
لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا
لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

13. Birçoğu öncekilerdendir.

14. Bazıları da sonrakilerdendir.

15. İşlenmiş tahtlar üzerinde (oturup)

16. Onlar üzerinde karşı karşıya yaslananlar olarak (nimetler görürler.)

17. Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolanır.

18. Maîn'den testilerle, ibriklerle, kâselerle.

19. Ondan başları da ağrımaz ve akılları da giderilmez.

20. Seçip beğeneceklerinden de meyveler.

21. Ve canlarının çekeceklerinden kuş eti (ikram edilir).

22, 23. Ve sarmalanıp gizlenmiş inciler misali güzel gözlü huriler de vardır.

24. Yapageldiklerine bir karşılık olarak;

25. Onlar orada ne batıl, ne de günahı gerektiren bir söz işitirler.

26. "Selâm, selâm" diye bir sözden başka.

Tefsiri:

Yüce Allah bu öne geçen yakınlaştırılmışlar hakkında haber vererek onların çoğunluğu öncekilerden bir topluluk, azınlığı da sonrakilerden bir top-

Scanned with CamScanner

luluk olduğunu bildirmektedir. Yüce Allah'ın: *"Öncekilerdendir" ve "sonrakilerdendir"* buyruğu ile maksadın ne olduğu hususunda tefsir âlimleri farklı kanaatlere sahiptirler. Öncekilerden maksadın önceki ümmetler, sonrakilerden maksadın ise bu ümmet olduğu söylenmiştir. Bu Mücâhid ve Hasan-ı Basrî'den gelen bir rivayet olup, bunu her ikisinden İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş, İbn Cerîr'in tercih ettiği görüş de budur.

[6513] İbn Cerîr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bizler dünyada sonra gelenler, ahiret gününde ise öne geçecek olanlarız."*[333] hadis-i şerifinin buna ışık tuttuğunu ifade etmekte ve İbn Cerîr bundan başka herhangi bir görüş nakletmediği gibi, bu görüşü herhangi bir kimsenin kanaati olarak da belirtmemektedir.

[6514] Yine bu görüşe işaret olarak gösterilebilecek delillerden birisi de İmam Ebû Muhammed İbn Ebî Hâtim'in, Ebû Hureyre'den şöyle dediğine dair naklettiği rivayettir: *"Birçoğu öncekilerdendir, birazı sonrakilerdendir"* buyruğu nazil olunca bu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi. Bunun üzerine: *"Öncekilerden de çok vardır, sonrakilerden de çok vardır."* (Vâkıa, 40-41) âyeti nazil oldu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Ben sizin cennetliklerin dörtte biri hatta cennetliklerin üçte biri olacağınızı hatta cennetliklerin yarısı olacağınızı ve öbür yarıyı da onlarla bölüşeceğinizi ümit ederim."*[334] Bunu İmam Ahmed de Esved b. Âmir'den, o Şerik'den, o Müla (izar) satıcısı Muhammed'den, o babasından, o Ebû Hureyre'den deyip hadisi zikretmektedir.

[6515] Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak da buna yakın bir rivayet nakledilmiştir. Bunu da Hâfız İbn Asâkir, Hişam b. Ammar yoluyla rivayet etmiştir. Câbir b. Abdullah Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye de rivayet etmiştir: *"O Vâkıa gerçekleştiği zaman"* sûresi nazil olup, orada: *"Birçoğu öncekilerdendir, birazı da sonrakilerdendir"* buyruğu da söz konusu edilince Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! Birçoğu öncekilerden, azı da bizden öyle mi dedi. (Câbir)

---

333 Bu Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadisin bölümüdür. Hadis Cuma gününün fazileti hakkında olup, daha önceden geçmişti.

334 Senedi Muhammed b. Abdurrahman ve babası meçhul olduğundan dolayı zayıftır. Bunu Ahmed, II, 391'de Şerik'ten böylece rivayet etmiş ama o müla (belden aşağısını örten izar) satıcısı Muhammed'den, o babasından diye rivayet etmiştir. Halbuki her ikisi aynı şahıstırlar. el-Heysemi, Mecma, I, 118'de Muhammed ve babasını tanımıyorum demektir.

Scanned with CamScanner

dedi ki: Sûrenin son kısımları bir sene boyunca indirilmedi. Sonra da: *"Öncekilerden de çok vardır, sonrakilerden de çok vardır"* buyruğu nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Ömer! Gel de Allah'ın indirdiklerini dinle: "Öncekilerden de çok vardır, sonrakilerden de çok vardır." Şunu bilin ki Âdem'den bana gelinceye kadar (bütün ümmetlerden) çok miktarda kimse olacaktır, benim ümmetimden de çok miktarda kimse olacaktır. Bizler kendi payımıza düşen çok miktarı bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahitlik edenler arasından deve çobanlığı yapan siyahîlerin yardımını almadan tamamlayamayacağız."*[335] İbn Asâkir, bu hadisi bu şekilde Urve b. Ruveym'in biyografisinde senet ve metni itibariyle bu şekilde zikretmiş bulunmaktadır. Ancak senedi tartışılır bir senettir.

[6516] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ben sizin cennetliklerin dörtte biri olacağınızı ümit ederim"* hadisinin çok sayıda rivayet yolu gelmiş bulunmaktadır.[336] Bu hadis cennet ehlinin nitelikleri hususunda müfrettir. Hamd ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

İbn Cerîr'in burada tercih ettiği bu görüş tartışılır bir kanaattir. Bu ümmet Kur'ân nassıyla bütün ümmetlerin en hayırlısı olduğu için bu zayıf bir görüştür. Dolayısıyla yakınlaştırılmış olanların ondan başka ümmetlerde, ondan daha fazla olma ihtimali uzaktır. Olsa olsa ancak geçmiş ümmetlerin toplamı bu ümmetin mukarreblerine denk olabilir. Zahir olan da onlardan mukarreb olanların, diğer ümmetlerden daha fazla olacağıdır. Allah en iyi bilendir.

Buna göre bu konumda birinci görüş daha tercih edilmeye değerdir. O da yüce Allah'ın: *"Birçoğu öncekilerdendir"* buyruğunun bu ümmetin önce geçenlerindendir, anlamında olması *"birazı da sonrakilerdendir"* buyruğunun da yine bu ümmetten olması şeklindedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Abdullah b. Bekr el-Müzeni tahdis etti. el-Hasan *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir. İşte onlar yakınlaştırılmış olanlardır"* buyruğunu okudu ve şöyle dedi: Allah'ım! es-Sabikun (önde gidenler) geçmiş bulunmaktadırlar. Ama sen bizi Yemin Ashabından kıl.

---

335 Senedinde Abdu Rabbih b. Sâlih vardır. Sadece İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Ayrıca senedinde Urve b. Ruveyn vardır ki çokça mürsel rivayet nakleder. Hâfız İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib'de bunu zikretmiş ve onun Câbir'den rivayetine işaret ederek bunun mürsel olduğu söylenmiştir demiştir. Metin gariptir ve bir parça da münkerdir.

336 Daha önce uzunca geçmiş bir hadistir.

Scanned with CamScanner

Sonra (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: es-Serri b. Yahyâ dedi ki: Hasan: *"es-Sabikuna gelince önde gidenlerdir. İşte onlar Naîm cennetlerinde yakınlaştırılmış olanlardır, birçoğu öncekilerdendir"* buyruklarını okuyup, birçoğu bu ümmetin geçmiş olanları arasındandır, dedi.

Yine bize babam tahdis etti. Muhammed b. Sirin'den rivayete göre o, *"Birçoğu öncekilerdendir, birazı da sonrakilerdendir"* âyeti hakkında şöyle dedi: Hepsinin de bu ümmetten olacaklarını söylüyor yahut ümit ediyorlardı. Hasan'ın ve İbn Sirin'in görüşü budur.

Buna göre hepsi bu ümmetten olacaklardır. Şüphesiz her ümmetin ilkleri sonrakilerden daha hayırlıdır. Bundan dolayı buyruğun bütün ümmetleri -her bir ümmeti kendi durumuna göre olmak üzere- kapsama ihtimali bulunmaktadır.

[6517] Bundan dolayı sahih hadislerde ve başkalarında birçok yoldan sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Nesillerin hayırlısı benim çağdaşlarımdır sonra onlardan sonra gelecekler sonra onlardan sonra geleceklerdir."*[337] buyurduğu sabit olmuştur.

[6518] İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadise gelince, Ammar b. Yasir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetimin misali yağmura benzer. Onun öncesi mi hayırlıdır yoksa sonrası mı bilinmez."*[338]

Bu hadis sahih olduğuna dair hüküm verildikten sonra şu şekilde yorumlanır: Dinin kendilerinden sonra gelenlere tebliğ edilmesi için ümmetin ilklerine ihtiyacı bulunduğu gibi, aynı şekilde son dönemlerde bu dini yerine getirecek, insanların sünnet üzere sünnetin rivayeti, açıklanması üzere sebat etmelerini sağlayacak kimselere de ihtiyacı vardır ama fazilet öncekilerindir. Aynı şekilde ekinin de ilk dönemde yağacak yağmura da ihtiyacı vardır sonraki ikinci yağmura da ihtiyacı vardır ama en büyük dayanak noktası ilk yağmurdur, ekinin ona ihtiyacı daha kesindir. Çünkü o ilk yağmur yağmayacak olursa yerden o ekin yetişmez ve kökü de yerde sağlamca durmaz.

---

337 Hadis daha önce Furkân sûresi 38. âyetin tefsirinde geçti. "Nesillerin hayırlısı" ifadesi bu şekilde dillerde meşhur olmakla birlikte bu ifade ne sahih, ne hasen bir hadiste vardır. Ama sahih kaynaklarla sünenlerde bu "insanların hayırlısı benim çağdaşlarımdır" lafzı ile ve "en hayırlınız benim çağdaşlarımdır" lafzı ile varid olmuştur. Allah en iyi bilendir.

338 Ahmed, IV, 319 hasen bir hadistir, şahitleri vardır. Daha önceden geçmişti.

Scanned with CamScanner

[6519] Bundan dolayı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Ümmetimden bir kesim hak üzere üstün ve muzaffer kalmaya hep devam edecektir. Onları yardımsız bırakanların da, onlara muhalefet edenlerin de onlara bir zararı olmayacaktır ve bu hal kıyâmetin kopacağı vakte kadar böyle sürüp gidecektir."* Bir başka lafızda da: *"Onlar bu hal üzere iken Allah'ın emri gelinceye kadar (böylece devam edecektir)"* denilmektedir.[339]

Anlatmak istediğimiz, bu ümmetin diğer ümmetlerden daha şerefli olduğu, bu ümmet arasındaki mukarreb (yakınlaştırılmış) kimselerin diğer ümmetlerin aralarındaki yakınlaştırılmış kimselerden daha fazla olacağı, makam ve mevki itibariyle daha yukarıda olacağıdır. Buna sebep ise bu ümmetin dininin şerefi ve nebîsinin azametidir.

[6520] Bundan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğu üzere, o bu ümmet arasında yetmiş bin kişinin hesapsız olarak cennete gireceğini haber verdiği tevatürle sabit olmuştur. Bir lafızda da: *"Her bin kişi ile birlikte yetmiş bin kişi daha."* Bir başka lafızda da: *"Her bir kişi ile birlikte yetmiş bin kişi daha"* buyurulmaktadır.[340]

[6521] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ebû Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, kıyâmet gününde sizden gece karanlığını andıran (çok kalabalık) bir zümre gönderilecektir ki, bunların hepsi yeryüzünü kuşatacaklardır. Melekler: Şüphesiz Muhammed ile birlikte gelenler diğer bütün nebîlerle* -hepsine selam olsun- *gelenlerden daha fazladır, diyecekler."*[341]

[6522] Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî'nin *Delâilu'n-Nubuvve* adlı eserinde rivayet etmiş olduğu bir hadisi burada zikretmek güzel olacaktır: Ebû Meşcaa b. Rib'i, İbn Zeml el-Cuheni (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldı mı ayaklarını bükmüş vaziyette olduğu halde yetmiş defa *"subhanallahi ve bi hamdihi ve estağfirullah innallahe kâne tevvâba: Allah'ı hamdiyle her türlü eksiklikten tenzih ederim, Allah'tan mağfiret dilerim. Şüphesiz Allah tevbeleri çokça kabul edendir"* dedikten sonra: *"Yetmiş (defa bu tesbih ve istiğfar) yedi yüz (günah)*

339 Daha önce Bakara sûresi 129. âyetin tefsirinde geçti.

340 Kaynakları daha önce gösterildi.

341 Zayıftır. Taberânî, 3455; Heysemi, 18685'te: Senedinde Muhammed b. İsmail b. Ayyaş vardır ki zayıf bir ravidir demektedir.

Scanned with CamScanner

e bedeldir. Bir tek günde günahları yedi yüzden daha fazla olan kimsede de hayır yoktur" buyururdu. Allah Rasûlü bunu iki defa söyledikten sonra yüzünü insanlara dönerdi. Rüyadan hoşlanırdı. Bu sebeple sonradan: *"Sizden kimse bir şey gördü mü?"* derdi. İbn Ziml: (Bir sefer) ben: Ben ey Allah'ın Rasûlü! (Rüya gördüm) dedi. O: *"Karşılaşacağın bir hayır, korunacağın bir şer, bizim için bir hayır, düşmanlarımız için bir şer olur (inşallah). Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun rüyanı anlat"* buyurdu. Ben şöyle dedim: İnsanlardan bir topluluğun oldukça geniş bir yol üzerinde yürüdüklerini ve insanların yolun ortasında yürüdüklerini gördüm. Onlar bu halde iken bu yol gözümün asla benzerini görmediği, oldukça parlak, suları damlayan, türlü otların bulunduğu bir yeşil bölgeye geldi. O yeşil alana yaklaştıklarında kendimi de ilk kafile ile birlikte imişim gibi gördüm. Sonra yolda develerini çöktürdüler. Yolun sağına soluna sapmadılar. Onların yolda geçip gittiklerini görür gibiyim. Sonra ikinci kafile geldi. Bunlar öncekilerden kat kat fazla idi. Onlar da bu yeşil alana geldiklerinde tekbir getirdiler sonra develerini yolda çöktürdüler. Kimileri oradan yararlandı, kimileri bir demet aldı ve bu halleriyle geçip gittiler. Sonra insanların büyük bir çoğunluğu geldi. Onlar da bu yeşil alanı görünce tekbir getirdiler ve bu konaklanılacak en iyi yerdir, dediler. Ben de onların sağa ve sola meylettiklerini, saptıklarını görüyor gibiyim. Ben bu hali görünce yoldan ayrılmadım. Nihayet yeşil alanın en uzak yerine kadar geldiğimde, -ey Allah'ın Rasûlü-, seni yedi basamaklı bir minberin en üst basamağında gördüm. Senin sağ tarafında esmer, parmakları kalın, burnu yüksekçe ve uzun bir adam vardı. Konuştu mu adeta boyu uzayıp yükseliyor ve adamların en uzunu o oluyordu. Sol tarafında ise orta boylu, dolgun cüsseli, yüzünde çok ben bulunan, saçlarını suyla yıkayıp da siyahlığı daha da ortaya çıkmış birisi vardı. O da konuştu mu ona ikram olmak üzere susup dinliyordunuz. Bunun da önünde yaşlı bir adam vardı. Yaratılışı ve yüzü insanlar arasında en çok sana benzeyen bir kişi idi. Hepiniz ona doğru ve onun yanına gitmek istiyordunuz. Bunun da önünde yaşlı ve zayıf bir dişi deve vardı. Ey Allah'ın Rasûlü! Senin o deveyi çöktüğü yerden kaldırdığını görür gibi oldum.

(İbn Zeml) dedi ki: Bir süre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in rengi değişti. O hali geçtikten sonra Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Senin o gördüğün rahat ve geniş yol, benim sizi izlemeye teşvik*

Scanned with CamScanner

ettiğim, izlemenizi sağladığım ve sizin de izlediğiniz hidayettir. Gördüğün o yeşillik dünya ve dünya geçiminin göz alıcılığıdır. Ben ve ashabım ondan hiçbir şeye bulaşmadan, o da bize bulaşmadan geçip gittik. Ne o bizi istedi, ne biz onu istedik. Sonra bizim arkamızdan ikinci kafile geldi. Onlar bizden kat kat fazla idiler. Kimisi ondan yedi, kimisi oradan avuçla demet aldı ve bu hal üzere kurtuldular. Bunların arkasından insanların büyük çoğunluğu geldi ve bunlar o yeşil alanın sağına soluna dağıldılar. İnna lillah ve inna ileyhi raciun. Sen ise salih yol üzere yürümeye devam ettin, bana kavuşuncaya kadar o yol üzere kalmaya devam edeceksin. Benim en üst basamağında olduğumu ve yedi basamağı olduğunu gördüğün minbere gelince, dünyanın ömrü yedi bin yıldır ve biz bunun son bin yılındayız. Sağ tarafımda gördüğün esmer, parmakları kalın kişi Mûsâ (a.s)'dır. O konuştu mu Allah'ın kendisiyle konuşmasının fazileti sayesinde bütün adamların daha üstüne yükselir. Sol tarafımda gördüğün dolgun, orta boylu, yüzünde çok ben bulunan, başını suyla yıkamış gibi saçları siyah kişi ise Meryem oğlu İsa'dır. Allah ona ikramda bulunduğu için biz de ona ikramda bulunuruz. Yaratılışı ve yüzü itibariyle insanlar arasında bana en çok benzediğini gördüğün o yaşlı zat ise bizim atamız İbrâhim'dir. Hepimiz onun arkasından gider ve ona uyarız. Benim kendisini çöktüğü yerden kaldırdığımı gördüğün dişi deve ise kıyâmettir, o bizim üzerimize kopacaktır. Benden sonra bir nebî yoktur, ümmetimden sonra da bir ümmet olmayacaktır." İbn Zeml dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kimseye rüyasını sormadı. Kişinin kendisi kendiliğinden gelip ona rüyasını anlatması hali müstesna.[342]

Yüce Allah'ın: *"İşlenmiş tahtlar üzerinde"* buyruğu hakkında İbn Abbâs bunlar altın ile işlemeli tahtlardır diye açıklamıştır. Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Zeyd b. Eslem, Katâde, Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir. Süddî: Altın ve inci ile işlenmiş diye, İkrime: İnci ve yakut ile bezenmiş diye

342 Oldukça zayıftır. Beyhakî, Delalilu'n-Nubuvve, VII, 36-38; İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 329-331. İbn Ziml el-Cuheni'nin naklettiği bir hadis olarak. İbn Hibbân: Süleyman b. Atâ, Mesleme b. Abdullah el-Cuheni'den uydurma birtakım rivayetler nakleden birisidir. Onun naklettiği bu rivayetler sika kimselerin rivayet ettikleri hadislere benzemez. Bu rivayetlerdeki karıştırmaların kaynağı kendisi midir yoksa Mesleme b. Abdullah mıdır bilmiyorum demiştir. Mesleme el-Cuheni ise meçhul bir ravidir. Tehzib, X, 140'ta belirtildiği üzere bunu Ebû Hâtim söylemiştir. Metnin bir bölümü oldukça münkerdir. "Dünyanın ömrü yedi bin yıldır" ifadesi bunlardan birisidir. Bu asılsız ve batıldır.

Scanned with CamScanner

açıklamıştır. İbn Cerîr: Devenin karnının alt bölgesindeki yere "vadînu'n-naka" denilmesi de buradan ("işlenmiş" anlamındaki kelime aynı kökten) gelmektedir. Kelime "fail (etken ortaç)" vezninde olup, "meful (edilgen ortaç)" anlamındadır çünkü işlenmiş ve örülmüş anlamındadır. İşte cennetteki tahtlar da bu şekilde altın ve incilerle işlenip örülmüştür.

"Onlar üzerinde karşı karşıya yaslananlar olarak" yani birinin yüzü öbürüne dönük olacaktır, kimse diğerinin arkasında bulunmayacaktır.

"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolaşır." Yani tek bir nitelikte ebedi kılınmış olacaklar. O yaştan sonra büyümeyecekler, saçları ağırmayacak, değişmeyeceklerdir.

"Maîn'den testilerle, ibriklerle, kâselerle" *Testiler* emzikleri ve kulpları bulunmayan kaplara (ekvab, tekili kûbb) denir, *ibrikler* ise her iki niteliğe sahip olan kaplardır, *kâseler* ise kendileriyle içilen kaplardır. Bunların hepsi de kaynayıp coşan, akan bir pınardan şarap ile dolu olacaklardır yoksa şarapları biten, boşalan kaplardan değil, aksine devamlı akan pınarlardan dolu olacak kaplardır.

"Ondan başları da ağrımaz, akılları da giderilmez" yani başları ağrımayacağı gibi, akılları da başlarından gitmeyecek. Aksine son derece neşelendirici ve çokça zevk verici özelliklerine rağmen bunlar hep yerinde kalacaktır.

Dahhâk, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Şarapta dört haslet vardır, sarhoşluk, baş ağrısı, kusmak ve idrar söktürmek. Şanı yüce Allah cennet şarabını söz konusu edip, onun bu hasletlere sahip olmadığını, bunlardan uzak olduğunu bildirmektedir.

Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Atiye, Katâde ve Süddî: *"Ondan başları da ağrımaz"* buyruğu onlar sebebiyle baş ağrımaz demektir diye açıklamışlardır. Yüce Allah'ın: *"Akılları da giderilmez"* buyruğunu da akılları başlarından gitmez diye açıklamışlardır.

"Seçip beğeneceklerinden de meyveler ve canlarının çekeceklerinden kuş eti" yani o ebedi kılınmış evlatlar, seçip beğenecekleri meyveleri etraflarında dolaştırırlar. Bu âyet-i kerime seçerek meyve yemenin caiz olduğuna delildir. Yine buna Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsili'nin (r.h) müsnedinde rivayet etmiş olduğu İkraş b. Zueyb'in naklettiği hadis de delildir:

Scanned with CamScanner

[6523] İkraş b. Zueyb dedi ki: Murre oğulları benimle mallarının zekâtını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdi. Ben de Medine'ye geldim. Muhacirlerle ensar arasında oturuyordu. Onun huzuruna ağaç köklerini andıran develerle gelmiştim. O: *"Bu adam kim"* diye sordu. Ben: İkraş b. Zueyb dedim. O: *"Nesebini daha da ileri götür"* buyurdu. Ben de, Murre b. Ubeyd'e kadar nesebimi söyledim ve bu Murre b. Ubeyd'in zekâtıdır dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülümsedi ve: *"İşte bunlar benim kavmimin develeridir, işte bunlar benim kavmimin develeridir"* buyurdu. Sonra da bunların zekât develeri damgası ile damgalanarak onların arasına katılmasını emir buyurdu. Sonra elimden tuttu ve birlikte Ümmü Seleme'nin evine gittik. Allah Rasûlü: *"Yiyecek bir şey var mı?"* diye sordu. Bize tiridi ve ufak parçalanmış etleri bol bir kap getirildi. Allah Rasûlü ondan yemeye başladı. Ben de yan taraflarından elimi uzatıp yemeye koyulunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sol eliyle benim sağ elimi yakalayıp, şöyle buyurdu: *"Ey İkraş! Tek bir yerden ye. Çünkü hepsi aynı yemektir"* buyurdu. Sonra bize kuru ya da yaş hurma -şüphe ravilerden Ubeydullah'a aittir- getirildi. Bu sefer önümden yemeye başladım ama Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eli tabağın çeşitli taraflarına uzanıyordu. O bu sefer: *"Ey İkraş! İstediğin yerden yiyebilirsin. Çünkü bu birkaç türlü (hurma)dır"* buyurdu. Sonra bize su getirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini yıkadı ve ellerini ıslatıp, yüzünü, kollarını ve başını da üçer defa yıkadıktan sonra: *"Ey İkraş! Bu da ateşte pişen bir yemekten dolayı alınan abdesttir (yıkanmadır)"* buyurdu.[343] Bu hadisi bu şekilde Tirmizî de uzun olarak İbn Mâce ile birlikte Muhammed b. Beşşar'dan, o Ebu'l-Huzeyl el-Ala b. el-Fadl'dan böylece rivayet etmiştir. Tirmizî: Gariptir ancak onun naklettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

[6524] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rüya (anlatılmasından) hoşlanırdı. Bazen bir adam bir rüya görür, eğer onu tanımıyorsa onun kim olduğunu sorardı. Ondan iyi bir şekilde söz edilip övülürse rüyasını daha da beğenirdi. Bir kadın yanına gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Sanki birileri bana gelip beni Medine'den çıkarttı ve cennete

343 Tirmizî, 1848; İbn Mâce, 3274 senedi zayıftır. İki illeti vardır. el-Ala b. el-Fadl hakkında Hâfız İbn Hacer, et-Takrib'de zayıf olduğunu söylemiş, onun şeyhi (hadisi kendisinden rivayet ettiği kişi olan İbn İkraş hakkında da Zehebî, Mizan, 5383'te bir parça meçhuldür. İbn Hibbân hadisi münkerdir, Ebû Hâtim de meçhuldür demiştir. Tehzib'de ise Buhârî'den: Onun hadisi sabit değildir dediğini nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

koydu. Bir gürültüyü andıran ses duydum, bundan dolayı cennet sarsıldı. Dönüp baktığımda filan oğlu filan filan oğlu filanı gördüm deyip on iki tane adamın adını verdi. -Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise bundan önce bir askeri birlik (seriye) göndermişti.- O adamlar, üzerleri tozlanmış, damarlarından kan akan halleriyle getirildiler. Onları el-Beydah -yahut el-Beyzâc- denilen ırmağa götürün denildi. (Enes) dedi ki: O nehre daldırıldılar ve yüzleri on dördündeki ay gibi çıktılar. Onlara içinde taze hurma bulunan altından bir tabak getirildi, o tabaktan diledikleri kadar yediler. Onu bir tarafa çevirdikleri her seferinde mutlaka hangi meyveyi istiyorlarsa onu yiyebiliyorlardı. Ben de onlarla birlikte yedim. O sırada o askeri birliğin müjdecisi geldi ve bizim başımıza şunlar şunlar geldi ve filan kişi filan kişi şehit oldu, diyerek on iki tane adamın adını saydı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadını çağırdı ve: *"Rüyanı anlat"* dedi. Kadın rüyasını anlattı ve filan kişi filan kişi getirildi deyip, müjdecinin zikrettiği isimleri aynen saydı.[344] Bu Ebû Ya'la'nın lafzıdır. Ziya el-Makdisî: Bu Müslim'in şartına uygundur demiştir.

[6525] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ebû Esma, Sevban'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz adam cennette bir meyve koparacak olursa onun yerine bir başkası gelir."*[345]

[6526] Yüce Allah'ın: *"Ve canlarının çekeceklerinden kuş eti"* buyruğu hakkında İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz cennet kuşları cennet ağaçlarında dolaşıp yiyen Horasan develerini andırır."* Ebû Bekr: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu çok kıymetli bir kuş olmalıdır, dedi. Allah Rasûlü: *"Onları yiyecekler ve onlar da yumuşak ve semizdir"* buyurdu -ve bu sözlerini üç defa tekrarladıktan sonra- *"Ve ben gerçekten senin o kuşlardan yiyeceklerden birisi olacağını da ümit ederim."*[346] buyurmuştur. Bu hadisi bu yoldan sadece Ahmed rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

344 Sahihtir. Ahmed, III, 135. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Hâfız el-Makdisî de sahih olduğunu belirtmiştir.

345 Taberânî, Kebir, 1449; Bezzâr, 3530; Heysemi, 18731'de Taberânî'nin ravileri ile Bezzâr'ın iki senedinden birisinin ravileri sikadırlar demektedir.

346 Sahihtir. Ahmed, III, 221; Heysemi, 18733'te: Seyyar b. Hâtim dışında ravileri Sahih'in ravileridir. Bununla birlikte o da sikadır demektedir. Hâfız doğru sözlüdür demiş, Münzîri, Terğîb, 5506'da ceyyid olduğunu söylemiş, Iraki, Tahricu'l-İhya, IV, 524'te sahih olduğunu belirtmiş, çeşitli şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

[6527] Hâfız Ebû Abdullah el-Makdisî Sıfatu'l-Cenne adlı eserinde İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda tuba (ağacın)dan söz edildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Bekir! Tûbâ'nın ne olduğuna dair haber sana ulaştı mı?"* O: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dedi. Şöyle buyurdu: *"Tûbâ cennette bir ağaçtır. Onun uzunluğunu Allah'tan başkası bilemez. Binekli bir kimse onun dallarından bir dalın altında yetmiş yıl süreyle yol alır. Yaprakları hullelerdir. O ağaca konan kuşlar da Horasan develeri gibidir."* Ebû Bekr dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Orada gerçekten semiz kuşlar var (demek) dedi. Allah Rasûlü: *"Onları yiyecekler ise onlardan daha çok nimet içerisinde olacaklardır ve inşallah sen de onlardansın"* buyurdu.[347]

[6528] Katâde yüce Allah'ın: *"Ve canlarının çekeceklerinden kuş eti"* buyruğu hakkında dedi ki: Bize zikredildiğine göre Ebû Bekr şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben cennet ehlinin nimet ve refah içerisinde olduklarını gördüğüm gibi cennet kuşlarının da öyle olduklarını görüyorum, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin ederim ki ey Ebû Bekir! Onları yiyecek olanlar onlardan daha da bolluk ve refah içerisindedirler. İridirler. Onlar tıpkı Horasan develeri gibidir. Allah'tan dilerimki ey Ebû Bekir! Sen de onlardan yiyesin."*[348]

[6529] Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya da dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kevsere dair soru sorulunca, o: *"O aziz ve celil Rabbimin bana cennette verdiği bir ırmaktır. Sütten daha beyaz, baldan tatlıdır. Orada boyunları deve boyunları gibi kuşlar vardır."* buyurdu. Ömer: O kuşlar o halde gerçekten iridirler deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onları yiyecekler onlardan da iridir"* buyurdu.[349] Tirmizî de bu hadisi bu şekilde Abd b. Humeyd'den, o el-Kanebi'den, o Muhammed b. Abdullah b. Müslim b. Şihab'dan, o babasından, o Enes'ten diye rivayet etmiş ve hasendir demiştir.

---

347 Senedi zayıftır. Senedinde meçhul raviler vardır. Son tarafı önceki rivayet sebebiyle mahfuz olmakla birlikte baş tarafı değildir.

348 Mürsel bir rivayettir ama bu hususta zikredilen hadisler arasında şahit olabilir.

349 Sahihtir. Tirmizî, 2542; Ahmed, III, 220-221; Hennad, Zühd, 136; Hakim, II, 537; Ebû Nuaym, 342. Senedi sahihtir. İbn Şihab'ın kardeşinin oğlunun adı ise Muhammed b. Abdullah b. Müslim'dir. Hakim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

[6530] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennette yetmiş bin tüylü bir kuş vardır. Bu kuş cennet ehlinden bir adamın tabağına düşer ve orada silkelenir. Her bir tüyünden sütten daha beyaz bir renk, tereyağından yumuşak, baldan tatlı bir çeşit çıkar. Bu tatlardan hiçbiri diğerine benzemez. Sonra o kuş (bir daha) uçar."*[350] Bu oldukça garip bir hadistir. el-Vessafi ve hocası da zayıf kimselerdir.

Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ka'b dedi ki: Cennetteki (her bir) kuş bir Horasan devesi gibidir. Onlar cennette yaratılan meyvelerden yerler, cennet ırmaklarından içerler, onun (cennetlik kimsenin) önünde dizilirler. Onlardan herhangi birisini canı çekecek olursa derhal gelip onun önüne düşer, o da dışından içinden yer sonra da ondan hiçbir şey eksilmemiş olduğu halde tekrar uçar.[351]

[6531] Hasan b. Arafe dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Şüphesiz ki sen cennette kuşa bakacaksın, canın onu çekecek. O ateşte pişmiş haliyle senin önüne düşüverecek"* buyurdu.[352]

"Ve sarmalanıp, gizlenmiş inciler misali güzel gözlü huriler de vardır" buyruğundaki: "(وحور): *Huriler*" lafzını bazıları merfu olarak okumuşlardır ki bunun takdiri anlamı: Onlar için orada iri gözlü huriler vardır, demek olur. Bu kelimenin cer ile okunması halinde iki anlama gelme ihtimali vardır. Birincisine göre bunun irabı öncekine tabi kılmak (itba) sûretiyle olur. Çünkü bundan önce yüce Allah: *"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolaşır. Maînden testilerle, ibriklerle, kâselerle, ondan başları da ağrımaz ve akılları da giderilmez. Seçip beğeneceklerinden de meyveler ve canlarının çekeceklerinden kuş eti (ikram edilir) ve iri gözlü huriler de vardır"* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: "(وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ): *Başlarınıza mesh ediniz ve ayaklarınızı da..."* (Mâide, 6) ile: "(عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ): *Üzerlerinde ince ve ka-*

350 Oldukça zayıftır. Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenneh, 340'da tahriç etmiş olmakla birlikte iki illeti vardır. Ubeydullah el-Vessafi zayıftır, aynı şekilde Atiye b. Sâd el-Avfî de musannıfın da belirttiği gibi zayıftır, metin de münkerdir.

351 Senedi Ka'b'a kadar sahihtir.

352 Oldukça zayıftır. Bunu Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenneh, 341; İbn Adiyy, II, 698; Ukayli, Duafa, I, 268'de rivayet etmiş olup, senedi vahidir. Senedinde Humeyd b. Atâ el-Arec vardır. O da zayıf ve metruk bir ravidir. Sahih olan mevkuf bir rivayet olduğudur.

Scanned with CamScanner

lın ipekten yeşil elbiseler vardır" (İnsan, 21) buyurukları gibidir. İkinci ihtimal ise; ebedi kalınmış evlatların etraflarında dolaşacakları kimselerin arasında iri gözlü hurilerin de bulunacağıdır. Ama bu hal köşklerinde olacaktır. Kendi aralarında birlikte iken değil. Hayır, bu çadırlarda da olacak, hizmetçiler, iri gözlü hurilerle etraflarında dolaşacaklardır, (demektir). Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Sarmalanıp, gizlenmiş inciler misali"* buyruğuna gelince: O huriler beyazlığı ve berraklığı bakımından taze inci gibidirler. Nitekim daha önce Sâffât sûresinde: *"Sanki onlar sarılıp, sarmalanmış deve kuşu yumurtası gibidirler"* (Sâffât, 49) buyruğu geçmiş bulunmaktadır. Yine Rahmân sûresinde de bu iri gözlü hurilerin nitelikleri geçmişti. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Yapageldiklerine bir karşılık olarak"* buyurmaktadır. Yani bizim kendilerine verdiğimiz bu ikram daha önce işlemiş oldukları iyi amellerin bir karşılığıdır.

Sonra yüce Rabbimiz: *"Onlar orada ne batıl, ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. Selam selam diye bir sözden başka"* buyurmaktadır ki cennette boş bir söz, anlamsız yahut değersiz ve cılız bir mana ihtiva eden bir söz işitmeyecekleri anlamına gelir. Nitekim yüce Allah başka bir yerde: *"Orada boş bir söz işitmezler."* (Ğâşiye, 11) buyurmaktadır. Yani boş bir söz işitmeyeceklerdir. *"Ne de günahı gerektiren"* çirkin bir söz de işitmeyeceklerdir. *"Selam selam diye bir sözden başka"* yani onların duyacakları sözler ancak birbirlerine verecekleri selamlar olacaktır. Nitekim yüce Allah: *"Onların oradaki esenlik dilekleri selam (demeleri)dir."* (Yunus, 10) buyurmaktadır. Aynı şekilde onların konuşmaları boş sözlerden ve günah kazandıracak nitelikten uzaktır.

Ashabu'l-Yemin:

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَآ أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ
﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ
﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ
مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّآ أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾
عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾
وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

Scanned with CamScanner

27. Yemin ashabı ne yemin ashabıdır!

28. Dikensiz Arabistan kirazı altında,

29. Meyveleri birbirine girmiş muz ağaçları altında,

30. Yayılmış gölgelerde,

31. Ve sürekli akan su yanında,

32, 33. Ardı arkası kesilmez ve asla engellenmez pek çok meyve,

34. Yükseltilmiş döşekler üzerinde olacaklardır.

35. Şüphesiz biz onları yeniden yarattık da,

36. Onları hem bakireler kıldık,

37. Hem eşlerine düşkünler ve hep bir yaşta,

38. Yemin ashabı için.

39. Öncekilerden de çok vardır,

40. Sonrakilerden de çok vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah, mukarrebler (yakınlaştırılmışlar) olan es-sâbikûn (ileri geçenler)in varacakları sonucu söz konusu ettikten sonra iyi kimseler (ebrâr) olan yemin ashabını söz konusu etmektedir. Nitekim Meymun b. Mihran: Yemin ashabı, mukarreblerin makamından daha aşağı bir mevkidir, demiştir. Yüce Allah: *"Yemin ashabı ne yemin ashabıdır"* buyruğu: Yani yemin ashabının mahiyeti nedir? Onların durumları nedir? Varacakları sonuç nasıldır? Sonra yüce Allah buna açıklık getirmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Dikensiz Arabistan kirazı altında"* İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Ebu'l-Ahvas, Kasame b. Zuheyr, Sefer b. Nuseyr, Hasan, Katâde, Abdullah b. Kesir, Süddî, Ebû Hazre ve başkaları dikensiz Arabistan kirazı diye açıklamışlardır. İbn Abbâs'tan bir başka rivayete göre ise dalları taşıdığı meyvelerle ağırlaşmış diye açıklamıştır. Aynı zamanda bu İkrime ve Mücâhid'den de gelen bir rivayettir. Yine Katâde şöyle demiştir: Bizler bu kelimenin dikensiz, meyve yüklü, ağır dal anlamına geldiğini konuşurduk. Göründüğü kadarıyla her ikisi de anlatılmak istenmiştir. Çünkü dünyadaki Arabistan kirazının dikeni bol, meyvesi azdır. Ahirette ise bunun aksi olacaktır. Hem dikeni olmayacaktır, hem de dallarına ağır gelecek kadar çokça meyvesi olacaktır.

Scanned with CamScanner

[6532] Nitekim Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Selman en-Neccad şöyle demektedir: Suleym b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı şöyle derdi: Şüphesiz Allah bedevilerle ve onların gelip soru sormalarıyla bizleri yararlandırıyordu. (Devamla) dedi ki: Bir gün bir bedevi gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah cennette sahiplerini rahatsız eden bir ağacın bulunduğunu söz konusu etmektedir, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O hangi ağaçtır?"* diye sordu. Bedevi: Arabistan kirazı. Onun rahatsız eden bir dikeni vardır, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah: "Dikensiz Arabistan kirazı altında" buyurmuyor mu? Allah onun dikenini almış olacaktır. Onun her bir dikeninin yerine de bir meyve yaratacaktır. O Arabistan kirazı biri diğerine benzememek üzere yetmiş iki çeşit meyvenin yetişeceği meyveler çıkaracaktır."* buyurdu.[353]

[6533] Bir başka rivayet yolu: Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd dedi ki: Utbe b. Abd es-Sülemi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte oturuyordum. Bir bedevi gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben senin cennette bir ağaçtan söz ettiğini görüyorum. Halbuki ben dikeni ondan daha bol bir ağaç olduğunu da bilmiyorum. O bununla Talh denilen (oldukça dikeni bol muz ağacı)nı kastediyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah o ağacın her bir dikeninin yerine oldukça semiz bir tekenin hayaları gibi bir meyve yaratacaktır. Onda yetmiş türlü yiyecek olacaktır ve biri diğerine benzemeyecektir."*[354]

"Meyveleri birbirine girmiş muz ağaçları altında." *Talh* denilen ağaç Hicaz topraklarında yetişen pek büyük bir ağaçtır. Bu dikenli ağaçlardandır. Tekili Talha'dır. Dikeni çok bir ağaçtır.[355] İbn Cerîr de şairlerden birisinin şu beyitini nakletmektedir:

---

353 Sahihtir. Ravileri sikadır ama mürseldir. Hadis Zevaidu'z-Zühd, 263'te Safvân'dan böylece rivayet edilmiştir. Münzîri, Terğib, 5511'de İbn Ebi'd-Dünya tarafından rivayet edildiğini belirterek senedi hasendir demiştir. Hakim, II, 476'da Ebû Ümâme'yi de zikrederek mevsul olarak rivayet etmiştir. Senedi hasendir, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bundan sonraki rivayet de ona tanıklık etmektedir.

354 Sahihtir. Taberânî, XVII, 130; Ebû Nuaym, VI, 103; Sıfatu'l-Cenne, 347. Yahyâ'dan bu şekilde nakledilen çeşitli yollardan gelmiştir. Bu sahih bir senettir. Ravileri Habib dışında Buhârî ve Müslim'in ravileridir. O Müslim'in ravilerindendir. Heysemi, X, 18730'da: Ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

355 Lisanu'l-Arab ve benzeri sözlüklerde de Talh'ın muz ağacı olduğu açıkça ifade edilmiştir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

بَشَّرَهَا دَليلها وقالا غدًا تَرينَ الطَّلحَ والجبَالا

Kılavuzu ona müjde verdi:

Yarın muzu ve dağları göreceksin, dedi.

Mücâhid dedi ki: *"Meyveleri birbirine girmiş"* meyveleri üst üste yığılmış demektir. O bununla Kureyş'e öğüt verip, hatırlatmaktadır çünkü onlar Vecc denilen yerdeki gölgelerden, muz ağaçlarından ve Arabistan kirazından hayretten hayrete düşüyorlardı.

Süddî: *"Meyveleri birbirine girmiş"* buyruğunu dizi dizi diye açıklamıştır. İbn Abbâs: Muzdur, dünya muzuna benzer ama onun baldan daha tatlı bir meyvesi vardır demiştir. Cevherî ise Talh (hurma ağacında salkımın ilk çatlamasının adı olan) tal'ın bir söylenişidir, demektedir.

Derim ki: İbn Ebî Hâtim'in rivayetine göre Ali (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Yüce Allah'ın: *"(وَطَلْحٍ مَنْضُود): Meyveleri birbirine girmiş muz ağaçları"* buyruğu aslında, *"(طلع منضود): Üst üste yığılmış hurma salkımları"* demektir. Buna göre bu da sidr (Arabistan kirazı) ağacının niteliklerinden olur. Böylelikle onu dikensiz ve salkımları üst üste sıra sıra dizili olmakla yani meyve çokluğuyla nitelendirmiş gibi olur. Allah en iyi bilendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Nadra, Ebû Said'den *"meyveleri birbirine girmiş muz ağaçları"* buyruğunu (kasıt) muz ağacıdır diye açıkladığını naklet-mektedir. (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: İbn Abbâs, Ebû Hureyre, Hasan, İkrime, Kasame b. Zuheyr, Katâde ve Ebû Hazre'den de bunun gibi açıklamalar nakledilmiştir. Mücâhid ve İbn Zeyd de böyle demiştir. Ayrıca şunları eklemektedir: Yemen halkı muza talh adını verirler. İbn Cerîr de bu görüşten başkasını nakletmiş değildir.

[6534] Yüce Allah'ın: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğu hakkında Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle dediğini naklet-mektedir: *"Cennette öyle bir ağaç vardır ki binekli onun gölgesinde yüz yıl boyunca yol aldığı halde onun sonuna ulaşamaz. Arzu ederseniz: "Yayılmış gölgelerde" buyruğunu okuyunuz."*[356] Bunu Müslim de el-A'rec'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

356 Buhârî, 4881; Müslim, 2826; Ahmed, II, 418; Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, 403

Scanned with CamScanner

[6535] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz cennette öyle bir ağaç vardır ki binekli onun gölgesinde yüz yıl süreyle yol alır. Arzu ederseniz: "Yayılmış gölgelerde" buyruğunu okuyunuz."*[357] Bunu aynı şekilde Buhârî de Muhammed b. Sinan'dan, o Fuleyh'ten böylece rivayet etmiştir. Bunu Abdurrezzak da Ma'mer'den, o Hemmam b. Münebbih'ten, o Ebû Hureyre'den diye bu şekilde rivayet etmiştir. Aynı şekilde Hammad b. Seleme de bunu Muhammed b. Ziyad'dan, o Ebû Hureyre'den böylece rivayet etmiştir. el-Leys b. Sa'd da Said el-Makburi'den, o babasından, o Ebû Hureyre'den, ayrıca Avf, İbn Sirin'den, o Ebû Hureyre'den böylece rivayet etmişlerdir.

[6536] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Şüphesiz ki cennette bineklinin gölgesinde yetmiş yahut yüz yıl yürüdüğü bir ağaç vardır. O huld (ebedilik) ağacıdır."*[358]

[6537] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Cennette bir ağaç vardır ki binekli onun gölgesinde yüz yıl yol aldığı halde onu bitiremez. Dilerseniz: "Yayılmış gölgelerde" buyruğunu okuyabilirsiniz."*[359]

Senedi ceyyid olmakla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir. Bu hadisi bu şekilde İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Abde ve Abdurrahim'den, o Muhammed b. Amr'dan böylece rivayet etmiştir. Bunu Tirmizî de Abdurrahim b. Süleyman'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

Yine İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Şüphesiz ki cennette öyle bir ağaç vardır ki binekli onun gölgesinde yüz yıl yürür. Dilerseniz: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğunu okuyabilirsiniz. Bu sözü Ka'b'e ulaşınca, o: Doğru söylemiştir. Tevrat'ı Mûsâ'ya, Furkân'ı da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirene yemin ederim ki eğer bir adam dört yahut beş yaşındaki bir deveye binse sonra o ağacın gövdesinin etrafında dönecek olursa oldukça yaşlanmış

357 Buhârî, 3252; Ahmed, II, 482

358 Ahmed, II, 455, 462. "O huld ağacıdır" lafzı bu metinde gariptir. Mudrec bir lafız olabilir. Buna dair açıklamalar daha önceden geçti ama hadisin aslı sahihtir.

359 Sahihtir. Tirmizî, 2523; Taberî, 33378 senedi hasendir, çeşitli rivayet yolları vardır ama: "Dilerseniz... okuyabilirsiniz" lafzı Ebû Hureyre'nin sözü olup buna derc edilmiş (müdrec) bir ifadedir.

Scanned with CamScanner

hale gelinceye kadar onun çevresini dolaşmış olamaz. Şüphesiz yüce Allah onu kendi eliyle dikmiş ve ona kendi ruhundan üflemiştir. Onun salkımları cennetin surunun arkasındandır. Cennette o ağacın dibinden çıkmayan hiçbir ırmak da yoktur.

[6538] Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: Enes'in rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğu hakkında şöyle buyurmuştur: *"Cennette binicinin gölgesinde yüz yıl boyunca yol aldığı halde bitiremediği bir ağaç vardır."*[360]

Hadisi Buhârî de bu şekilde Ravh b. Abdulmumin'den, o Yezîd b. Zurey'den böylece rivayet ettiği gibi Ebû Dâvûd et-Tayalisi de bu hadisi bu şekilde İmran b. Dâvûd el-Kattan'dan, o Katâde'den böylece rivayet etmiştir. Ma'mer ve Ebû Hilal de bu şekilde Katâde'den böylece rivayet etmiştir.

[6539] Buhârî ve Müslim, Ebû Said ve Sehl b. Sa'd'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu naklettikleri hadisi de tahriç etmişlerdir: *"Şüphesiz ki cennette öyle bir ağaç vardır ki oldukça hızlı giden koşu eğitimli asil ata binmiş bir Suvâ'ri yüz yıl boyunca yol aldığı halde o ağacı bitiremez."*[361]

Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sabit bir hadistir. Hatta rivayet yollarının çokluğu, senetlerinin gücü ve ravilerinin sika (güvenilir, sağlam) kimseler olmaları sebebiyle hadis tenkidi imamları nezdinde sahih olduğu kesin, mütevatir bir hadistir.

[6540] İmam Ebû Câfer b. Cerîr de şöyle demiştir: Ebû Husayn dedi ki: Bir yerde bir kapının önünde idik. Beraberimizde Ebû Sâlih ve Şakik ed-Dabbi de vardı. Ebû Sâlih hadis nakledip dedi ki: Bana Ebû Hureyre tahdis edip dedi ki: Muhakkak cennette öyle bir ağaç vardır ki binekli onun gölgesinde yetmiş yıl süreyle yol alır. Ebû Sâlih dedi ki: Sen Ebû Hureyre'nin yalan söylediğini söyleyebilir misin dedi. (Şakik): Hayır, ben Ebû Hureyre'nin yalan söylediğini söylemiyorum ama senin yalan söylediğini söylüyorum dedi. Bu konuşma o gün hadis okuyanlara ağır geldi.[362]

---

360 Buhârî, 3251; Tirmizî, 3289; Ahmed, III, 234; Ebû Ya'la, 3991; Abdurrezzak, 20876

361 Buhârî, 6553; Müslim, 2828

362 Taberî, 33383. Hadis merfu olarak sahihtir ama "yetmiş yıl" yerine "yüz yıl" lafzıyla sahihtir. Derim ki: Şakik ise bir haricidir. Bundan dolayı bunu reddetmiştir.

Scanned with CamScanner

Derim ki: Subutu, sahih oluşu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak ulaşmasına rağmen bu hadisi yalanlayan bir kimse gerçekten batıla düşmüş olur.

[6541] Tirmizî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Cennette ne kadar ağaç varsa mutlaka onun gövdesi altındandır"* buyurdu.[363] Sonra (Tirmizî) hasen, gariptir demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Yayılmış gölge cennette gövdesi üzerinde duran ve gölgesi her bir taraftan yüz yıl boyunca binicinin yol alacağı kadar yayılmış olan bir ağaçtır. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Cennetlikler, köşklerde yaşayanlar ve diğerleri o ağacın yanına çıkıp gölgesinde konuşurlar. (Devamla) dedi ki: Onlardan birilerinin canı bir şey çeker ve dünyadaki eğlenceyi söz konusu eder. Yüce Allah cennetten bir rüzgâr gönderir. O rüzgâr o ağacı dünyadaki her türlü eğlence ile harekete getirir. Bu garip bir rivayettir. Bununla birlikte senedi ceyyid, kavi ve hasendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Meymun'dan rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğu hakkında yetmişbin yıl (boyunca yayılmıştır) demiştir. İbn Cerîr de bunu Bundar'dan, o İbn Mehdi'den, o Süfyân'dan böylece rivayet etmiştir. Sonra İbn Cerîr dedi ki: Bize İbn Humeyd tahdis etti. Ebû İshâk, Amr b. Meymun'dan: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğu hakkında beş yüz bin sene (süreyle yayılmıştır) dediğini nakletmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan yüce Allah'ın: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğu hakkında dedi ki: Cennette binicinin gölgesinde yüz yıl boyunca yol aldığı halde katedemeyeceği bir ağaç vardır.

[6542] Avf'ın Hasan'dan rivayet ettiğine göre şöyle demiştir: Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu ulaştı: *"Şüphesiz ki cennette binicinin gölgesinde yüz yıl yol aldığı halde kat edemeyeceği bir ağaç vardır."*[364] Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

---

363 Tirmizî, 2525; İbn Hibbân, 7410; İbn Ebî Dâvûd, el-Ba's, 66. Senedinde Ziyad b. el-Hasan vardır. Hakkında ihtilaf edilmiştir. Ebû Hâtim: Hadisi münker birisidir demiş, İbn Hibbân onu Sikatında söz konusu etmiştir. Dârekutnî ise bir sakıncası yoktur ve bununla birlikte rivayeti delil olarak gösterilmez demektedir. Geri kalan ravileri ise sikadırlar. Hadis ayrıca Selman'dan mevkuf olarak da gelmiş olup, bunu İbn Ebî Şeybe, XIII, 333; Beyhakî, el-Ba's, 288-289; Ebû Nuaym, I, 202'de zikretmişlerdir. Mevkufun daha sahih olma ihtimali vardır. Allah en iyi bilendir.

364 Taberî, 33381'de mürsel olarak rivayet etmiştir. Az önce geçtiği gibi mevsul ve sahih olarak da gelmiştir.

Scanned with CamScanner

Şebib, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Cennette meyve taşımayan ama gölgesinde gölgelenilen ağaçlar vardır. Bunu da İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Dahhâk, Süddî ve Ebû Hazre yüce Allah'ın: *"Yayılmış gölgelerde"* buyruğu hakkında kesinlikle sonu gelmeyen gölgelerde demektir, çünkü orada ne güneş vardır, ne sıcak. Tıpkı tanyerinin ağarmasından önceki gibidir.

İbn Mes'ud dedi ki: Cennet tan yerinin ağarması ile güneşin doğması arasındaki gibi bir haldedir. Daha önce: *"Ve onları koyu bir gölgeliğe sokarız"* (Nisâ, 57); *"Onun yiyecekleri de süreklidir, gölgesi de"* (Ra'd, 35); *"Gölgelerde ve pınarlardadırlar"* (Mürselât, 41) ve daha başka âyetler önceden geçmiş bulunmaktadır.

"Ve sürekli akan su yanında." Sevrî: Yani bu su kanalları bulunmaksızın akar. Daha önce yüce Allah'ın: *"Orada kokmayan sudan ırmaklar vardır"* (Muhammed, 15) buyruğunun tefsirinde açıklamalar burada tekrar edilmesine gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Ardı arkası kesilmez ve asla engellenmez pek çok meyve"* buyruğuna gelince: Onların yanında hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği kadar türlü, çeşitli ve pek çok miktarda meyveler olacaktır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Kendilerine orada meyvelerden rızık olarak verildiği her seferinde: İşte bu daha önce rızıklandığımız şeydi diyecekler ve o birbirinin benzeri olarak kendilerine getirilir."* (Bakara, 25) buyurulmaktadır. Yani şekil itibariyle birbirine benzemekle birlikte tadı farklı olacaktır.

[6543] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Sidretu'l-Münteha'dan söz edilirken şöyle denilmektedir: *"Bir de baktım ki onun yaprakları fillerin kulakları gibi, meyvesi de Hecer testileri gibi idi."*[365]

[6544] Yine Buhârî ve Müslim'deki hadise göre İbn Abbâs şöyle demektedir: Güneş tutulmuştu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kıldırdı, insanlar da onunla beraberdi. -İbn Abbâs namazı söz konusu etti ve şunları da söyledi:- Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin bulunduğun bu makamında elini bir şeye uzattığını gördük. Sonra senin geri geri çekildiğini gördük, de-

365 Buhârî, 3207, 3887; Müslim, 164 h. no: 264; İbn Hibbân, 7415. Daha önceden geçmişti.

Scanned with CamScanner

diler. Şöyle buyurdu: *"Cenneti gördüm ve elimi oranın bir salkımına uzattım. Şayet onu almış olsaydım, dünya kaldığı süre boyunca ondan yemeye devam edecektiniz."*[366]

[6545] Hâfız Ebû Ya'la da dedi ki: Câbir (radıyallâhu anh) dedi ki: Biz öğle namazında iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öne doğru ilerledi. Biz de onunla birlikte ilerledik. Sonra bir şeyi almak üzere elini uzattı, arkasından geri çekildi. Namazı bitirdikten sonra Ubeyy b. Ka'b ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bugün namazda daha önce hiç yapmadığın bir şey yaptın dedi. Şöyle buyurdu: *"Cennet, içindeki güzellik ve göz alıcılığı ile bana gösterildi. Ben de oradan size onu getireyim diye bir salkım üzüme elimi uzattım sonra benimle onun arasına engel olundu. Eğer onu size getirebilmiş olsaydım gök ile yer arasındakiler ondan yiyecekler ama hiç de onu eksiltemeyeceklerdi."*[367] Müslim de Ebu'z-Zubeyr'in Câbir'den diye buna yakın olarak naklettiği hadisini rivayet etmiştir.

[6546] İmam Ahmed dedi ki: Utbe b. Abd es-Sülemi dedi ki: Bir bedevi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi ve havza dair ona soru sordu ve cenneti söz konusu etti. Sonra bedevi: Onda meyve var mıdır dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, hem de onda Tûbâ denilen bir ağaç da vardır"* buyurdu. Sonra ne olduğunu bilemediğim bir şeyden söz etti. Bedevi: Bizim topraklarımızın hangi ağacına benzer? dedi. Allah Rasûlü: *"Senin yaşadığın toprakların ağaçlarından herhangi birisine benzemez"* buyurdu. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şam'a gittin mi?"* dedi. Bedevi, hayır deyince, Allah Rasûlü: *"Şam'da ceviz denilen bir ağaca benzer. Tek bir gövde üzerinde yükselir ve üst tarafı etrafa yayılır."* buyurdu. Bedevi: Onun gövdesinin büyüklüğü ne kadardır? dedi. Şöyle buyurdu: *"Sen yakınlarının develerinden beş yaşında bir deveye yük vursan yaşlandığından ötürü boynu kopuncaya kadar o deve onun gövdesinin etrafını dolaşmış olamaz."* Bedevi: Orada üzüm var mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Bedevi: Peki, salkımının büyüklüğü ne kadardır? dedi. Allah Rasûlü: *"Alacakarganın durmadan bir ay boyunca uçup yol alacağı kadar bir mesafe"* buyurdu. Bedevi: Peki tanesinin büyüklüğü ne

366 Buhârî, 290, 431, 748, 9202; Müslim, 907; Ebû Dâvûd, 1789; Nesâî, III, 146-148; Mâlik, Muvatta, I, 186, 187; Ahmed, I, 298, 358-359; İbn Hibbân, 2832

367 İbn Akil dolayısı ile senedi hasendir çünkü o rivayet ettiği hadisleri hasen olan bir ravidir. Müslim, 904'te ona mutabaatta bulunulmuştur.

Scanned with CamScanner

kadardır? dedi. Allah Rasûlü: *"Senin baban hiç koyunlarından büyükçe bir koç kesti mi?"* dedi. Bedevi, evet dedi. Allah Rasûlü: *"Peki, hiç derisini yüzüp onu annene verip: Sen bundan bir kova yap, dedi mi?"* Bedevi, evet dedi. Sonra bedevi: Şüphesiz öyle bir tane beni ve aile halkımı doyurur dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, hem de bütün aşiretini"* buyurdu.[368]

"Ardı arkası kesilmez ve asla engellenmez" yani meyvesi yaz kış kesilmez, aksine onun meyvesi her zaman vardır, daima bulunur. Ne zaman isterlerse o zaman bulurlar. Allah'ın kudreti ile hiçbir şeye ulaşmalarına engel olmaz. Katâde dedi ki: Meyveye ellerini uzatıp almalarına ne bir dal, ne bir diken, ne de uzaklık engel olur.

[6547] Daha önce: *"Adam elini uzatıp da meyveyi aldığında onun yerine bir başkasının çıktığı"* hadisi geçmişti.[369]

"Yükseltilmiş döşekler üzerinde olacaklardır." Yani yüksek, güzelce hazırlanmış, yumuşak döşekler üzerinde.

[6548] Nesâî ve Ebû İsa et-Tirmizî dedi ki: Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Yükseltilmiş döşekler üzerinde olacaklardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: *"Bu döşeklerin yüksekliği gök ve yer arası gibi olacaktır. Her ikisi arası uzaklık ise beş yüz yıldır."*[370] Sonra Tirmizî dedi ki: Bu hasen, garip bir hadistir. Biz bunu ancak Rişdîn b. Sa'd'ın naklettiği bir hadis olarak biliyoruz." (Tirmizî devamla) dedi ki: "Kimi ilim ehli de şöyle demiştir: Hadisin anlamı döşeklerin dereceler halinde yüksek olacağıdır. Her iki derece arasındaki uzaklık ise gökle yer arasıdır." Evet, Tirmizî böyle demiştir.

Bu ancak Rişdîn b. Sa'd'ın rivayeti olarak bilinir. Onun nispeti de el-Mısrî olup, zayıf birisidir. Bu hadisi bu şekilde Ebû Câfer b. Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Rişdîn'den böylece rivayet etmiştir. Sonra kendisi ve İbn Ebî

368 Ahmed, IV, 183; Taberânî, XVII, 126. Senedi Amir b. Zeyd meçhul olduğundan ötürü zayıftır.

369 Birkaç hadis önce geçti.

370 Senedi zayıftır. Tirmizî, 1294; Taberî, 3390. Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir. Senedindeki ravilerden Rişdin zayıftır ama Taberî, 33391'de ve başka kaynaklarda ona mutabaatta bulunulmuştur. Hadis Derrac üzerinde dönmektedir. O ise zayıf bir ravidir. Bilhassa Ebu'l-Heysem'den rivayet nakletmesi halinde böyledir, bu da onlardan birisidir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Hâtim de rivayet etmiş olup, her ikisi de bunu Yunus b. Abdulala'dan, o İbn Vehb'den, o Amr b. el-Haris'den deyip hadisi zikretmiştir. Yine İbn Ebî Hâtim aynı şekilde bunu Nuaym b. Hammad'dan, o İbn Vehb'den diye rivayet etmiştir. Ziya (el-Makdisî), *Sıfatu'l-Cenne*'de bunu Harmele, İbn Vehb'den böylece bunun gibi rivayet etmiştir. Bunu İmam Ahmed de Hasan b. Mûsâ'dan, o İbn Lehia'dan diye bize Derrac tahdis etti deyip, hadisi zikretmektedir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan'dan rivayete göre o *"yükseltilmiş döşekler üzerinde olacaklardır"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Cennetliklerden bir kişinin döşeğinin yüksekliği seksen yıl olacaktır.

"Şüphesiz biz onları yeniden yarattık da onları hem bakireler kıldık, hem de eşlerine düşkünler ve hep bir yaşta yemin ashabı için" Bu buyrukta (otuzbeşinci âyette) zamir söz konusu edilmemiş kimseler için kullanılmıştır ama anlatım ona delil teşkil etmektedir. Bu da döşeklerin kendileriyle beraber yatılacak kadınlara delil teşkil etmesidir. Bununla yetinilerek ayrıca kadınlar söz konusu edilmemiş ve onlara ait zamir kullanılmıştır. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Hani ona öğleden sonra bir ayağını tırnağı üzere dikip, üçayağı üzere duran hızlı koşan atlar sunulmuştu ve demişti ki: Ben ancak hayır sevgisi ile meşgul iken Rabbimi anmaktan uzak kaldım. Nihayet o perdenin arkasına girince"* (Sâd, 31-32) Bu buyrukta müfessirlerin bu hususta meşhur olan görüşlerine göre perdenin arkasına çekildiğinden söz edilen güneştir.

Ahfeş yüce Allah'ın: *"Şüphesiz biz onları yeniden yarattık"* buyruğu hakkında: Daha önce onlardan söz etmemiş olduğu halde onları zamirle söz konusu etmiştir demektedir. Ebû Ubeyde ise: Onlardan yüce Allah'ın: *"Ve sarmalanıp, gizlenmiş inciler misali güzel gözlü huriler de vardır"* buyruğunda söz konusu edilmişlerdi demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz biz onları yeniden yarattık"* buyruğu önceleri yaşlanmış, kocakarı, gözleri çapaklanmış iken ahirette onları yeniden yarattık ve onlar yaşıt bakireler oldular. Dünya hayatında iken evlenmiş kadın idiler ama orada bakire, tatlılıklarıyla, zarafetleriyle, güzellikleriyle kocaları tarafından çokça sevilecek bir halde yaratıldılar. Bazıları da: *"Eşlerine düşkünler"* buyruğunu nazlı ve işveli diye açıklamışlardır.

[6449] Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi, Yezîd er-Rakaşi'den, o Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüp-*

Scanned with CamScanner

hesiz biz onları yeniden yarattık" buyruğu hakkında: *"Dünya hayatındaki sizin gözleri kamaşmış ve çapaklı kocakarı kadınlarınızı yeniden yarattık"* demektir.[371] Bunu Tirmizî, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş olup, Tirmizî de: Gariptir, Mûsâ ve Yezîd zayıf iki ravidir demektedir.

[6550] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Seleme b. Yezîd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"Şüphesiz biz onları yeniden yarattık"* buyruğu hakkında: *"Bununla dünya hayatındaki gerek evlenmiş, gerek bakireleri kastetmektedir."* buyurmaktadır.[372]

[6551] Abd b. Humeyd dedi ki: Hasan dedi ki: Yaşlı bir kadın gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Beni cennete koyması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Filanın annesi yaşlı kadın cennete girmeyecektir"* dedi. (Hasan) dedi ki: Kadın ağlayarak dönüp gitti. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ona yaşlanmış haliyle cennete girmeyeceğini haber veriniz çünkü yüce Allah: "Şüphesiz biz onları yeniden yarattık da onları hem bakireler kıldık..." buyurmaktadır."* buyurdu.[373] Bu hadisi bu şekilde Tirmizî Şemail'de Abd b. Humeyd'den diye rivayet etmiştir.

[6552] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana yüce Allah'ın: *"Güzel gözlü huriler de vardır"* buyruğu hakkında bana haber ver dedim. Şöyle buyurdu: *"Hur beyazdırlar, 'ıyn iri gözlüdürler (demektir). Bir hurinin göz kapağı bir kartalın kanadı durumundadır."* Ben: Yüce Allah'ın: *"Sarmalanıp, gizlenmiş inciler misali"* buyruğu hakkında bana haber ver, dedim. Şöyle buyurdu: *"Onların (tenlerinin) berraklığı ellerin değmediği sadefinde bulunan incinin berraklığı gibidir."* Ben: Bana yüce Allah'ın: *"İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlüler vardır."* (Rahmân, 70) buyruğu hakkında haber ver, dedim. O: *"Huyları hayırlı ve güzel, yüzleri güzel demektir"* buyurdu. Ben yüce Allah'ın: *"Sanki onlar sanlıp sarmalanmış devekuşu yumurtası gibidirler."* (Sâffât, 49) buyruğu hakkında haber ver, dedim. O: *"Onların inceliği yumurtanın içinde kabuğuna bitişik*

371 Tirmizî, 3296; Taberî, 33395-33397; Beyhakî, Ba's, 380 senedi vahidir. Mûsâ ve Yezîd vahi iki ravidirler.

372 Zayıftır. Taberî, 33393; Taberânî, 6321. Seleme b. Yezîd'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Senedi Câbir b. Yezîd el-Cufi'den dolayı oldukça zayıftır. Heysemî de Mecma, 11397'de bundan dolayı illetli olduğunu söylemiştir.

373 Tirmizî, Şemail, 240; Beğavî, Tefsir, IV, 283. Mürsel bir rivayettir ama aslı sahihtir çünkü bu hususta başka hadisler de vardır.

Scanned with CamScanner

olarak gördüğün ince zar gibidir" dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana yüce Allah'ın: *"Hem eşlerine düşkünler ve hem bir yaştadırlar"* buyruğu hakkında haber ver dedim. O: *"Bunlar dünya hayatında ihtiyarlamış, gözleri çapaklanmış, saçlarının siyahı beyazına karışmış halde iken canları alınmış kadınlardır. Allah onları bu şekilde yaşlı öldükleri halde yeniden yaratacak ve onları bakire, eşlerine düşkün, onlara âşık, seven, aynı günde doğmuş gibi eşit yaşta yaratmış olacaklardır"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Dünya kadınları mı daha faziletlidir yoksa huru ıyn mi, dedim. O: *"Hayır. Dünya kadınlarının huru ıyn'e üstünlüğü elbisenin yüzünün astarına üstünlüğü gibidir"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu neden böyledir? dedim. O: *"Namazları, oruçları, aziz ve celil olan Allah'a ibadetleri sayesinde Allah yüzlerine nur vermiş, bedenlerine ipek giydirmiş olacaktır. Tenleri beyaz, elbiseleri yeşil, süs eşyaları sarı, tütsüleri inci, tarakları altın olacaktır. Onlar: Biz ebedi yaşayacak ve ebediyen ölmeyecek kadınlarız. Bizler nimet içerisinde olup, ebediyen sıkıntıya düşmeyecek kimseleriz. Bizler devamlı kalıp, ikamet edecek, asla başka bir yere gitmeyeceğiz. Bizler kesinlikle razı olanlar olup, ebediyen kızmayacağız. Ne mutlu kendilerine ait olduğumuz kimselere ve bize ait olanlara! derler."* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden herhangi bir hanım bazen iki, üç, dört koca ile evlenmiş sonra da ölüp de cennete girmiş, onlar da onunla birlikte cennete girmiş iseler o kadının kocası kim olacak, dedim. Allah Rasûlü: *"Ey Ümmü Seleme! O seçmekte serbest bırakılır, huyu itibariyle en güzel olanını seçer ve: Rabbim bu benimle birlikte geçimi itibariyle ahlâkı en güzel olan idi. Bu sebeple beni onunla evlendir, der. Ey Ümmü Seleme! İşte güzel ahlâk dünya ve ahiret hayrını alıp götürür."* buyurdu.[374]

[6553] Meşhur uzunca Sur hadisindeki rivayete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cennete girmek hususunda bütün mü'minlere şefaat edecek. Yüce Allah: Senin şefaatini kabul ettim ve cennete girmelerine izin verdim, buyuracak. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle derdi: *"Beni hak ile gönderene yemin ediyorum ki, sizler bu dünyada eşlerinizi ve meskenlerinizi cennetteki eşlerinizden ve meskenlerinden daha ileri derecede ta-*

374 Zayıftır. Taberî, 33402; Mecma, 18755'te belirtildiği üzere de Taberânî; Tahricu'l-Keşşaf, IV, 461'de kaydedildiği üzere İbn Merduye Ümmü Seleme'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Heysemi: Senedinde Süleyman b. Ebî Kerime vardır ve o zayıf bir ravidir demektedir. Ebû Hâtim de onun zayıf olduğunu söylemiş, İbn Adiyy: Hadisleri münkerdir demiştir.

Scanned with CamScanner

nımıyorsunuz. Cennetliklerden bir erkek yetmiş iki zevcenin yanına girecek. Bunların yetmiş tanesi yüce Allah'ın (Cennete özel olarak) yarattıklarından, iki tanesi de Âdemoğullarından olacak. Bu ikisi ise Allah'ın yeniden yarattıklarından daha üstün ve faziletli olacaklar. Buna sebep ise dünya hayatında Allah'a ibadet etmeleridir. Yakuttan bir köşkte inci ile bezenmiş altından bir taht üzerinde bu iki kadından birisinin yanına girecek. Bu tahtın üzerinde yetmiş çift ince ve kalın ipek bulunacak. O elini kürek kemikleri arasına koyacak sonra da elbiselerinin teninin ve etinin arkasından göğsüne bakacak ve elini görecek sonra onun bacağının kemik iliğine bakacak, yakutun içinden geçirilen ipi görür gibi görecek. Kendisinin ciğeri o kadına ayna olacak. -Kadının ciğeri de ona ayna olacak, demek istiyor.- O kadının yanında kaldığı sürece ne o ondan, ne o kadın kendisinden usanacak. Ona yaklaştığı her seferinde onun bakire olduğunu görecek. Erkeklik organı asla yumuşamayacak, kendisi de önünden rahatsızlanmayacak. Şu kadar var ki orada erkeğin de, kadının da menisi yoktur. Onlar bu halde iken şöyle seslenilecek: Şüphesiz biz senin usanmadığını ve senden de usanılmadığını biliyoruz. Ancak senin bundan başka zevcelerin de var, diye seslenilecek. Bu sefer yanından çıkıp diğerlerinin yanına teker teker gidecek. Onlardan her birisinin yanına vardıkça o kendisine: Allah'a yemin olsun cennette senden daha güzel bir şey yoktur ve cennette senden daha çok sevdiğim hiçbir şey yoktur, diyecek."[375]

[6554] Abdullah b. Vehb dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Cennette ilişki kuracak mıyız? diye sordu. Allah Rasûlü: *"Evet. Nefsim elinde olana yemin ederim ki hem de ite ite. Kadının üzerinden kalktı mı derhal tertemiz ve bakire döner."*[376]

[6555] Taberânî dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler eşleriyle cima ettikten sonra eskisi gibi bakire olurlar."*[377]

375 Beyhakî, Ba's, 669 ve başka kaynaklar. Senedi zayıftır. Sur hadisi ile alakalı değerlendirmeler yeteri kadarıyla daha önceden geçti.

376 Senedi zayıftır çünkü bu Derrac'ın, Ebu'l-Heysem'den diye naklettiği rivayettir. Kaynakları daha önce gösterilmişti.

377 Senedi oldukça zayıftır. Bezzâr, 3527; Taberânî, Sağir, 249'da rivayet etmişlerdir. Senedinde Mualla b. Abdurrahman el-Vasiti vardır metruk birisidir. Dârekutnî ve Ali el-Medini onu yalancılıkla itham etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

[6556] Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mü'min kimseye cennette kadınlar ile ilişki kurmak hususunda şu kadar şu kadar güç verilecektir."* Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Buna gücü yetecek mi? dedim. O: *"Yüz kişinin gücü (ona) verilir"* buyurdu.[378] Bunu Tirmizî de Ebû Dâvûd'un naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş olup, sahih, gariptir demiştir.

[6557] Ebu'l-Kâsım Taberânî de Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Cennette kadınlarımıza yaklaşacak mıyız diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz ki erkek bir günde yüz bakireye kavuşacaktır"* buyurdu.[379] Hâfız Ebû Abdullah el-Makdisî: Bu hadis bana göre Sahih'in şartına uygundur demiştir. Allah en iyi bilendir.

"Hem eşlerine düşkünler" buyruğu hakkında Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani kendilerini kocalarına sevdirenler olacaklardır. Sen şehvetle erkeğini arzu eden dişi deveyi hiç görmedin mi? İşte o da böyle olacaktır.

Dahhâk da, İbn Abbâs'tan: *"Eşlerine düşkün kadınlar"* kocalarına âşık ve kocaları da kendilerine âşık olanlar demektir. Abdurrahman b. Sercis, Mücâhid, İkrime, Ebu'l-Âliye, Yahyâ b. Ebî Kesir, Atiye, Hasan, Katâde, Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir.

Sevr b. Zeyd de İkrime'den şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbâs'a yüce Allah'ın: *"Eşlerine düşkünler"* buyruğuna dair soru sorulması üzerine o: Kocasına karşı tatlı dilli ve işveli olandır diye açıklamıştır.

Şu'be de Simak'tan, o İkrime'den: O kocasına karşı işveli, cilveli kadındır diye açıklamıştır. Eclah b. Abdullah da İkrime'den, o cilveli, işveli kadındır diye açıklamıştır. Sâlih b. Hayyân, Abdullah b. Bureyde'den yüce Allah'ın: *"Eşlerine düşkünler"* anlamındaki: (عُرُبًا) lafzı, Mekkelilerin ağzında cilveli, işveli, nazlı demek olan (الشكلة) ile, Medinelilerin ağzında da, cilveli, nazlı anlamındaki (الغنجة) demektir. Temim b. Hazlem de: Eşiyle cimaı güzel olan kadın diye açıklamış, Zeyd b. Eslem ve oğlu Abdurrahman da: (العُرُب): Güzel gözlü kadınlar diye açıklamıştır.

---

378 Hasendir. Tayalisi, 2012. Senedinde İmran el-Kattan'dan ötürü bir sakınca yoktur ama şahitleri vardır. Bunlardan birisi de bundan sonra gelecek olan hadistir.

379 Sahihtir. Taberânî, Evsat, 5263; Ebû Nuaym, 373. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre olup Ziya (el-Makdisî) Sahih'in şartına göredir demiş. İbn Kesir de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

[6558] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Câfer b. Muhammed babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "(عُرُبًا): *Eşlerine düşkünler*" buyruğunu: *"Konuşacakları dil Arapçadır"* diye açıklamıştır.[380]

"Hep bir yaşta" buyruğu hakkında Dahhâk, İbn Abbâs'tan: Yani aynı yaşta 33 yaşında olacaklardır dediğini nakletmektedir. Mücâhid de: *"Etrâb"* kelimesi eşit ve müsavi demektir. Ondan gelen bir başka rivayete göre birbirlerinin misli ve benzeri diye açıkladığı nakledilmiştir. Atiye ise akran, yaşıt diye açıklamıştır. Süddî: *"Hep bir yaşta"* yani ahlâkları itibariyle birbirlerinin dengi olacaklardır. Kendi aralarında kardeş gibi geçinecekler, aralarında nefretleşme, kıskançlık olmayacaktır. Bununla dünya hayatındaki birbirlerine düşmanlık besleyen kumalar gibi olmayacaklarını kastetmektedir.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Hasan ve Muhammed'den rivayete göre *"hem eşlerine düşkünler ve hep bir yaşta"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Yaşları eşit olacak ve hep birlikte birbirleriyle kaynaşacaklar, birlikte oynayacaklardır.

[6559] Ebû İsa Tirmizî'nin rivayetine göre Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki cennette huru ıyn'in bir toplantı yeri vardır. Onlardan öyle sesler çıkar ki yaratılmışlar onun benzerini duymamışlardır. Onlar: Biz ebedi kalacak olanlarız, asla yok olmayız. Bizler nimetler içerisinde olanlarız, asla sefalete düşmeyiz. Bizler hoşnut olanlarız, asla kızmayız. Bizim olanlara ne mutlu ve bizim kendisine ait olduğumuz kimselere ne mutlu!"*[381] Tirmizî daha sonra: Garip bir hadistir demiştir.

[6560] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Enes'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Huru ıyn cennette şarkı söyleyerek şöyle derler: Bizler çok hayırlı ve çok güzel kadınlarız. Bizler çok şerefli kocalar için saklanmışlarız."*[382]

---

380 Senedi oldukça zayıftır çünkü İbn Ebî Hâtim ile Sehl b. Osman arasında munkatıdır. Aynı şekilde Ali b. el-Huseyn ile dedesi Ali (radıyallâhu anh) arasında da inkıtaı (kopukluğu) vardır.

381 Tirmizî, 2564. Abdurrahman zayıf olduğundan dolayı zayıftır, hocası da meçhuldür ama hadisin aslının şahidi vardır ki bunu Ebû Nuaym, 431'de İbn Ebî Evfa'nın naklettiği bir hadis olarak zikretmiştir, senedi zayıftır. Bir sonrakine bakınız.

382 Hasendir. Musannif Ebû Ya'la tarafından rivayet edildiğini belirtmiştir. Muhtemelen

Scanned with CamScanner

Derim ki: (Senette geçen) İsmail b. Ömer'in künyesi Ebu'l-Münzîr olup nispeti el-Vasiti'dir. Sika ve sebt (sağlam) ravilerden birisidir.

[6561] Bu hadisi Duhaym lakaplı İmam Abdurrahim b. İbrâhim de İbn Ebî Hudeyk'den diye rivayet etmiştir. Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Huru ıyn cennette: Biz güzel hurileriz. Bizler değerli eşler için yaratılmışız diye şarkı söylerler."*[383]

Yüce Allah'ın: *"Yemin ashabı için"* buyruğu bunlar yemin ashabı için yaratılmışlardır yahut da yemin ashabı için saklanmışlardır yahut yemin ashabı ile evlendirilmiş, onlara eş verilmiş olacaktır, demektir.

Daha güçlü görülen bu buyruğun: *"Şüphesiz biz onları yeniden yarattık, onları hem bakireler kıldık, hem eşlerine düşkünler ve hep bir yaşta yemin ashabı için"* buyruğu ile alakalı olduğudur. Buna göre ifadenin takdiri: Biz onları yemin ashabı için yarattık, demek olur. Bu İbn Cerîr'in açıklamasıdır.

Ebû Süleyman ed-Dârânî'den -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle dediği rivayet edilmektedir: Bir gece namaz kıldım sonra oturup dua ettim. Oldukça soğuk bir hava vardı. Bu sebeple tek bir el ile dua etmeye başladım. Gözüme hakim olamayıp, uyudum. Bir huri gördüm, benzeri asla görülmemiştir. Şöyle diyordu: Ey Ebû Süleyman, tek bir elle mi dua ediyorsun. Ben ise beş yüz yıldan beri nimetler içerisinde senin için besleniyorum, dedi.

Derim ki: Yüce Allah'ın: *"Yemin ashabı için"* buyruğunun kendisinden önceki buyruk ile yani *"ve hep bir yaşta yemin ashabı için"* ile alakalı olması ihtimali de vardır. Yani yaşları itibariyle (onlar yemin ashabına yaşıt olacaklardır) demek olur.

[6562] Nitekim Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri hadise göre de Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennete girecek ilk zümre on dördündeki ay sûretinde olacaklardır. On-*

---

el-Müsnedu'l-Kebîr'dedir. Senedi zayıftır. Senette Fulan b. Abdullah'ın adının doğru şekli muhtemelen bundan sonraki rivayette geleceği gibi Avn b. Abdullah olmalıdır. Ravilerden biri onun doğru adını bilmediğinden "Fulan" demiştir. Ayrıca senette ismi verilmemiş ravi vardır. Bununla birlikte hadisin şahitleri vardır.

383 Hasendir. Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenneh, 402, 433; Beyhakî, Ba's, 378. Senedi Avn meçhul olduğundan dolayı zayıftır. Senedinde ismi verilmemiş bir ravi vardır. Bunun İbn Ömer'den gelen bir şahidi vardır. Bu şahidi de Ebû Nuaym, 430'da kaydetmiş olup, şahitler arasında hasendir. Ayrıca bk. Sahihu'l-Cami, 1602

Scanned with CamScanner

lardan sonra girecekler ise gökte en ileri derecede aydınlığı olan, parlayan bir yıldız gibi olacaklardır. Onlar orada ne küçük, ne büyük abdest bozarlar, tükürmezler, sümkürmezler, tarakları altın, terleri misk, tütsüleri öd (ağacı) olacaktır. Zevceleri iri gözlü huriler olup, hepsinin huyu tek bir adamın huyu gibi olacak, sûretleri Âdem'in sûreti gibi yukarı doğru boyları altmış zira olacaktır."[384]

[6563] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler cennete vücutları tüysüz, sakalsız, beyaz tenli, iri gözlü, gözleri sürmeli, otuz üç yaşında ve hepsi de Âdem'in hilkati üzere altmış zira boyunda, yedi zira eninde olacaklardır."*[385]

[6564] Tirmizî de Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin naklettiği bir hadis olarak Muaz b. Cebel'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler cennete vücutları tüysüz, sakalsız, gözleri sürmeli, otuz üç yaşında oldukları halde gireceklerdir."*[386] Sonra: Hasen, gariptir demiştir.

[6565] İbn Vehb dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ehlinden olup da küçük ya da büyük yaşta ölen kimseler cennette otuz üç yaşında olacaklardır. Kesinlikle bundan fazla yaşları büyümeyecektir. Cehennemlikler de öyle olacaklardır."*[387] Bunu Tirmizî de Suveyd b. Nasr'dan, o İbnu'l-Mübârek'den, o Rişdîn b. Sa'd'dan, o Amr b. el-Haris'ten böylece rivayet etmiştir.

[6566] Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler cennete Âdem'in boyu uzunluğunda el-Melik zirası ile altmış zira (Arşın) boyunda Yusuf'un güzelliğinde, İsa'nın yaşı olan 33 yaşında, Muhammed'in dilini konuşarak, vücutları tüysüz, sakalsız ve gözleri sürmeli olarak gireceklerdir."*[388]

---

384 Buhârî, 3246; Müslim, 2834; Ahmed, 316

385 Sahihtir. Ahmed, II, 295. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

386 Sahihtir. Tirmizî, 2545'te şahitler arasında hasen bir senet ile rivayet etmiştir.

387 Tirmizî, 2562; İbnu'l-Mübârek, Zühd, 422. Senedi Derrac'ın Ebu'l-Heysem'den rivayeti zayıf olduğundan ötürü zayıftır.

388 Revvad b. el-Cerrah zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Ayrıca bunu münker ve bu hususta kendisine mutabaat olunmayan birtakım lafızlarla münferiden rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

[6567] Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler Âdem sûretinde İsa'nın yaşı olan 33 yaşında, vücutları tüysüz, sakalsız, sürmeli olarak diriltilecekler sonra onlar alınıp, cennetteki bir ağaca götürülecekler, oradan kendilerine elbise giydirilecek. Elbiseleri asla eskimeyecek, gençlikleri asla yok olmayacak."*[389]

Yüce Allah'ın: *"Öncekilerden de çok vardır, sonrakilerden de çok vardır"* buyruğu da öncekilerden de bir topluluk, sonrakilerden de bir topluluk demektir.

[6568] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Katâde, Hasan'dan, o İmran b. Husayn'dan, o Abdullah b. Mes'ud'dan -(Hasan) dedi ki: Ashab birbirinden hadis alır (rivayet eder)di.- Dedi ki: Bir gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında uzun bir süre kalmıştık. Sonra (ertesi günü) erkenden yanına gittik. Şöyle buyurdu: *"Bana nebîler ve ümmetleri birlikte onlara tabi olanlar gösterildi. Bazen yanımdan nebî bir topluluk ile birlikte geçiyor, bazen üç kişi ile birlikte geçiyordu. Bazen de yanında hiç kimse olmaksızın geçiyordu."* -Bu sırada Katâde: *"Aranızda aklı başında olan yok mu sizin"* (Hûd, 78) âyetini okudu.- (Devamla) dedi ki: *"Nihayet yanımdan Mûsâ b. İmran, İsrâil oğullarından bir kalabalık ile birlikte geçti. Ben: Rabbim bu kim, dedim. O: Bu kardeşin İmran oğlu Mûsâ ve İsrâiloğullarından ona tabi olanlar, dedi. Ben: Rabbim benim ümmetim nerede, dedim. O: Şu sağ tarafındaki küçük tepeye bir bak, dedi. Orada erkeklerin yüzlerini gördüm. Razı oldun mu, dedi. Ben: Razı oldum, Rabbim, dedim. Bu sefer: Sol tarafındaki ufuğa bak, dedi. Yine orada adamların yüzlerini gördüm. Razı oldun mu, dedi. Razı oldum, Rabbim, dedim."* Şöyle buyurdu: *"Bunlarla birlikte cennete hesapsız olarak girecek yetmiş bin kişi daha vardır."*

Bu sefer Esed oğullarından Ukkaşe b. Mihsan -ravilerden Said: Bedir'e katılmış birisiydi, dedi- kalkıp: Ey Allah'ın Nebîsi! Beni onlardan kılması için Allah'a dua et, dedi. Allah Rasûlü: *"Allah'ım! Onu onlardan kıl"* buyurdu.

389 Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, 255; Hilyetu'l-Evliya, III, 56; Taberânî, Sağir, II, 14. Ravileri Müslim'in ravileridir. Hâfız İbn Hacer, Takrib'de Harun'un Enes'ten rivayeti hususunda ihtilaf edilmiştir demektedir. Heysemi, X, 398'de senedi ceyyiddir demiştir. Hadis ağaç ile ilgili bölümü söz konusu edilmeksizin mahfuzdur. Bu kısmı bu hadiste münferiden Harun rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Sonra bir adam daha kalktı, o da: Ey Allah'ın Nebîsi! Allah'a beni onlardan kılması için dua et dedi. Allah Rasûlü: *"Bunu Ukkaşe senden daha önce istedi"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer o yetmişbin kişiden olabilirseniz* -anam babam size feda olsun- *olunuz. O olmazsa o küçük tepe üzerindekilerden olunuz. O olmazsa ufukta görünenlerden olunuz çünkü ben onun etrafında toplanmış çok kimse gördüm."* Sonra şöyle buyurdu: *"Ben sizin cennetliklerin dörtte biri olacağınızı ümit ederim."* Biz tekbir getirdik. Sonra: *"Ben sizin cennetliklerin üçte biri olacağınızı ümit ederim"* buyurdu. Biz yine tekbir getirdik. Sonra: *"Ben sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı ümit ediyorum"* buyurdu. Biz yine tekbir getirdik. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Öncekilerden de çok vardır, sonrakilerden de çok vardır"* âyetlerini okudu. (Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: Kendi aramızda: Bu yetmiş bin kişi acaba kimlerdir, dedik. Sonra: Bunlar İslam olarak dünyaya gelip, Allah'a şirk koşmayan kimselerdir, dedik. Bizim bu dediklerimiz ona ulaşınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hayır, onlar kendilerini dağlatmayanlar, kendilerine rukye yapılmasını (okunmasını) istemeyenler, herhangi bir şeyi uğursuz bellemeyenler ve sadece Rablerine tevekkül edenlerdir."*[390]

Bunu bu şekilde İbn Cerîr de iki ayrı yoldan Katâde'den böylece buna yakın olarak rivayet etmiştir. Bu hadisin bunun dışında sahihlerde ve daha başka kaynaklarda daha pek çok rivayet yolu bulunmaktadır.

[6569] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs: *"Öncekilerden de çok vardır, sonrakilerden de çok vardır"* buyruğu hakkında dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunların hepsi benim ümmetimdendir"* buyurdu.[391]

---

390 Hasendir. Ahmed, I, 401, 420; Ebû Ya'la, 5339; Taberî, 33440, 33441. Katâde'den bu şekilde gelen çeşitli yollarla. Ravileri Sahih'in ravileridir. Ancak senedinde Hasan'ın an lafzını kullandığını görüyoruz. O da tedlis yapan birisidir. Buna Ahmed, 3979'da mutabaatta bulunulmuştur. Ona el-Ala b. Ziyad mutabaat etmiştir ki o da sika bir ravidir. Hadisin Câbir'den gelen bir şahidi vardır. Bunu Bezzâr, 3540, 3541'de rivayet etmiştir. İki senetten birisinde Mücalid b. Said vardır. O hadisi leyyin birisidir ama şahit olabilir.

391 Taberî, 33445; İbn Adiyy, I, 387. Senedi zayıftır. İbn Hacer, Tahricu'l-Keşşaf, IV, 458'de: Eban b. Ebî Ayyaş metruk birisidir demektedir. Ayrıca bunu İshâk ve Taberânî, Ebû Bekre'den mevkuf olarak ve merfu olarak rivayet etmişlerdir fakat mevkuf olanın doğru olması daha uygundur. Ali b. Zeyd de zayıftır diye eklemektedir. Metin münkerdir. "Öncekiler" buyruğu hakkında doğru açıklama ise geçmiş olanlar arasında olduğudur.

Scanned with CamScanner

Ashabu'ş-Şimal:

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَآ أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ
﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِنْ يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ
كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ
﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ
﴿٤٧﴾ أَوَ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾
لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ
الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا
الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ
الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

41. Şimal ashabı ne bedbaht Şimal ashabıdır.

42, 43. Beyinlerine kadar işleyen bir sıcaklıkta ve son derece kaynamış suda, kapkara bir gölgededirler.

44. O serin de değildir, faydası da yoktur.

45. Çünkü bunlar daha önce nimetlere gark olmuş, refahtan gözleri dönmüş kimselerdi.

46. O büyük günah üzerinde de ısrar ederlerdi.

47. Ve: "Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı, gerçekten biz mi tekrar diriltileceğiz" derlerdi.

48. Ya önceki babalarımız da mı diriltilecek?

49. De ki: Muhakkak öncekiler de, sonrakiler de,

50. Bilinen bir günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır.

51. Sonra gerçekten sizler, ey sapıklar, yalanlayıcılar,

52. Siz elbette Zakkum ağacından yiyeceksiniz,

53. Ve o ağaçtan karınlarınızı dolduracaksınız,

Scanned with CamScanner

54. O yediğinizin üzerine de kaynamış sudan içeceksiniz,

55. İçtikçe kanmama hastalığına yakalanmış develerin içişi gibi içeceksiniz.

56. İşte bu, kıyâmet günü kendilerine çekilecek ilk ziyafetleridir.

Tefsiri:

Yüce Allah yemin ashabının durumunu söz konusu ettikten sonra şimal ashabını söz konusu ederek: *"Şimal ashabı ne bedbaht Şimal ashabıdır"* buyurmaktadır. Yani Şimal ashabı denilenlerin mahiyeti nedir? Sonra bunu şu buyruklarıyla açıklamaktadır: *"Beyinlerine kadar işleyen bir sıcaklıkta"* (azaptadırlar). Bu (*Semûm*) oldukça sıcak hava demektir.

"Ve son derece kaynamış suda" Bu da (*Hamim*) oldukça sıcak su demektir. *"Kapkara bir gölgededirler."* İbn Abbâs: Bu dumanın gölgesidir, diye açıklamıştır. Mücâhid, İkrime, Ebû Sâlih, Katâde, Süddî ve başkaları da böyle açıklamıştır. Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Haydi yalan saymakta olduğunuz şeye kalkıp gidin, haydi üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin. O gölgelendirici de değildir, alevlere karşı faydası da olmaz. Çünkü o her biri saray kadar kıvılcımlar atar ve her biri (şekil ve renkleri ile) sarı erkek develeri andırır. Yalanlayanların o gün vay haline!"* (Mürselât, 29-34) Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"Kapkara bir gölgededirler"* buyurmaktadır ki, *"yahmûm* (mealde: kapkara)", siyah duman demektir.

"O serin de değildir, faydası da yoktur." Yani onun esişi hoş değildir, görünüşü de güzel değildir. Hasan ve Katâde'nin dediği gibi. *"Faydası da yoktur"* yani görünüşü güzel değildir. Dahhâk dedi ki: Tatlı olmayan her bir içecek kerim (değerli) değildir. İbn Cerîr dedi ki: Araplar bu lafzı nefy halinde peş peşe kullanır ve: Bu yemek hoş da değildir, kerim (değerli) de değildir derler. Bu et yağlı da değildir, kerim (değerli) de değildir. Bu ev temiz de değildir, kerim (değerli) de değildir, derler.

Sonra yüce Allah onların bu cezayı hak ettiklerini belirterek şöyle buyurmaktadır: *"Çünkü bunlar daha önce nimetlere gark olmuş, refahtan gözleri dönmüş kimselerdi."* Yani onlar dünya hayatında nimetler içerisinde yüzer, kendi nefislerinin lezzetlerine yönelir, rasûllerin getirdiklerine dönüp bakmazlardı.

Scanned with CamScanner

"O büyük günah üzerinde de ısrar ederlerdi." Allah'ı inkâr etmek, Allah'tan başka put ve heykelleri ona denk ve ortak tutmak üzerinde ısrarla, kararlı bir şekilde devam ediyor ve herhangi bir şekilde tevbe etmeyi de niyet etmiyorlardı. İbn Abbâs: Burada sözü edilen *büyük günah (el-hınsu'l-azim)*'den kasıt şirktir demiştir. Mücâhid, İkrime, Dahhâk, Katâde, Süddî ve başkaları da böyle demiştir. Şa'bî ise: Allah adına bile bile yalan yere yemin etmektir diye açıklamıştır.

"Ve: Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı gerçekten biz mi tekrar diriltileceğiz, derlerdi. Daha önceki babalarımız da mı diriltilecek?" Yani onlar bu sözlerini ölümden sonra dirilişi yalanlayarak, gerçekleşmesini oldukça uzak bir ihtimal görerek söylüyorlardı.

Yüce Allah ise şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Muhakkak öncekiler de, sonrakiler de bilinen bir günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır."* Yani: Ey Muhammed! Onlara şunu bildir: Âdemoğullarından önceden geçmiş olanlar da, sonrakiler de kıyâmet arasatında toplanıp bir araya getirileceklerdir. Onlardan hiçbir kimseyi bunların dışında tutmayacağız. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"İşte o kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür. O tanık olunacak bir gündür. Biz onu ancak sayısı belli bir zamana kadar geciktiririz. O gün gelince Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse söz söyleyemez. Onlardan kimisi bedbaht, kimisi bahtiyardır."* (Hûd, 103-105)

Bundan dolayı burada da yüce Rabbimiz: *"Bilinen bir günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır"* buyurmaktadır. Yani bugünün vakti sınırlı ve bellidir. Öne de geçmez, geriye de bırakılmaz. Ne artar, ne eksilir.

"Sonra gerçekten sizler, ey sapıklar, yalanlayıcılar! Siz elbette Zakkum ağacından yiyeceksiniz ve o ağaçtan karınlarınızı dolduracaksınız." Çünkü onlar alınıp, cehennem alevinde yakılacaklar. Sonunda da Zakkum ağacından yiyecek ve hatta ondan karınlarını dahi dolduracaklardır.

"O yediğinizin üzerine de kaynamış sudan içeceksiniz. İçtikçe kanmama hastalığına uğramış develerin içişi gibi içeceksiniz." âyet-i kerimede geçen *"el-hîm"* susamış develer demektir. Bunun tekili "eyhem" dişi ise "heymâ" diye anılır. İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr ve İkrime şöyle demişlerdir: el-Hîm susamış develer demektir. İkrime'den ise bunlar hastalıklı develerdir,

Scanned with CamScanner

suyu emerek içerler ve bir türlü suya kanmazlar diye açıklamıştır. Süddî: Hîm develeri yakalayan bir hastalık olup, ölünceye kadar ebediyen suya kanmazlar. İşte cehennem ehli de kesinlikle o kaynar sudan (el-hamim) içtikçe ebediyen suya kanmış olmayacaklar. Halid b. Madan'dan rivayete göre o: Üç defa nefes almaksızın bir içişte susamış develer gibi içmekten hoşlanmazdı.

Sonra yüce Allah: *"İşte bu kıyâmet günü kendilerine çekilecek ilk ziyafetleridir"* buyurmaktadır. Yani bizim bu anlattıklarımız hesaba çekilecekleri günde Rableri nezdindeki ziyafetleri olacaktır. Nitekim mü'minler hakkında da: *"Şüphesiz iman edip, salih amel işleyenlere Firdevs cennetleri ilk konaklayacakları (ve onlara ikramda bulunulacak) yerdir."* (Kehf, 107) buyurmaktadır ki, onlara yapılacak ilk ziyafet ve ikram o olacaktır, demektir.

Sizi Kim Yarattı?:

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنتُمْ
تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا
نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

57. Sizi biz yarattık. O halde tasdik etmeniz gerekmez mi?

58. Dökmekte olduğunuz meniden bana haber verin.

59. Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratanlar bizler miyiz?

60. Aranızda ölümü biz takdir ettik ve kimse engel olamaz bize,

61. Yerinize benzerlerinizi getirip, değiştirmek ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak hususunda.

62. Andolsun ki ilk yaratılışınızı bildiniz. İbretle düşünmeniz gerekmez mi?

Tefsiri:

Bu buyruklarla yüce Allah ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini belirtmekte ve: *"Ve: Biz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra mı gerçekten biz mi tekrar diriltileceğiz?"* diyen sapık ve inkârcıların arasından ölümden sonra

Scanned with CamScanner

dirilişi inkâr edenleri reddetmektedir. Onlar bu sözleri yalanlamak ve ölümden sonra dirilişin uzak olduğunu belirtmek üzere söylemişlerdi.

Buna karşılık da yüce Allah: *"Sizi biz yarattık"* buyurmaktadır. Yani siz önceleri anılmaya değer bir şey değilken ilk olarak sizi biz yarattık. Peki, ilk olarak yaratmaya kadir olanın tekrar yaratılışı yeniden gerçekleştirmeye kadir olması öncelikli ve daha kolay değil midir? Bundan dolayı da: *"O halde tasdik etmeniz gerekmez mi?"* buyurmaktadır. Yani neden ölümden sonra dirilişi doğru görmüyorsunuz, doğrulamıyorsunuz? Sonra yüce Allah şu buyruklarıyla onlara karşı delil göstermektedir: *"Dökmekte olduğunuz meniden bana haber verin. Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa yaratanlar bizler miyiz?"* O meniyi rahimlere siz mi yerleştiriyor, onu yaratan siz misiniz yoksa onu yaratan Allah mıdır?

Sonra da yüce Allah: *"Aranızda ölümü biz takdir ettik"* yani onun aranızda gidip gelmesini biz sağladık buyurmaktadır. Dahhâk: Ölüm hususunda Allah semadakilerle, yerdekiler arasında eşitlik sağlamıştır.

"Ve kimse engel olamaz bize!" Biz aciz değiliz demektir.

"Yerinize benzerlerinizi getirip değiştirmek;" kıyâmet gününde yaratılışınızı değiştirmek *"ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak"* bilemediğiniz nitelik ve haller üzere yeniden yaratmak (hususunda biz aciz bırakılamayız.)

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki ilk yaratılışınızı bildiniz. İbretle düşünmeniz gerekmez mi?"* Yani sizler önceleri anılmaya değer bir şey değilken sonradan Allah'ın sizi yaratmış olduğunu, size işitecek kulaklar, görecek gözler ve kalpler verdiğini bildiğinize göre niçin bu ilk olarak yaratmaya kadir olanın, ikinci defa yaratmaya da kadir olduğunu bilip anlamıyorsunuz? Halbuki ikinci defa yeniden yaratmak daha kolay ve daha anlaşılırdır. Nitekim başka yerlerde de şöyle buyurmuştur: *"Yaratmayı ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27); *"İnsan daha önce hiçbir şey değilken, gerçekten bizim kendisini yarattığımızı düşünmez mi?"* (Meryem, 67); *"İnsan hiç bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyle iken o apaçık bir hasım olarak çıkıyor. Böyle iken kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirip: "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim*

Scanned with CamScanner

ise onları o diriltecektir, o her türlü yaratmayı en iyi bilendir." (Yâsin, 77-79); *"Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır? O dökülen meniden bir damla değil miydi? Sonra o bir sülük gibi yapışan kan pıhtısı olmuş sonra (Allah onu) yaratmış, düzenlemiştir. Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır. Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"* (Kıyâmet, 36-40)

Ekiniz ve Suyunuz:

أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾
لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾
بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾
ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ
أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴿٧١﴾
ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا تَذْكِرَةً
وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

63. Ektiğiniz tohumdan bana haber veriniz.

64. Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler bizler miyiz?

65. Dileseydik onu gerçekten henüz olgunlaşmadan çerçöp yapardık da siz hayret ederdiniz.

66. Gerçekten bizler borca batırıldık.

67. "Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık" (derdiniz.)

68. İçtiğiniz sudan bana haber verin.

69. Onu bulutlardan siz mi indirdiniz yoksa indirenler bizler miyiz?

70. Dileseydik onu acı kılardık. Peki, şükretmeniz gerekmez mi?

71. Şimdi yakmakta olduğunuz ateşten bana haber verin.

72. Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratanlar bizler miyiz?

73. Onu bir öğüt ve ibret vesilesi ve konup göçenler için bir fayda kılan bizleriz.

74. O halde Rabbini o büyük ismi ile tesbih et.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah: *"Ektiğiniz"* yani yeri yarıp, alt üst edip ona saçıp *"tohumdan bana haber veriniz. Onu siz mi bitiriyorsunuz?"* Yerden bitip, çıkmasını sağlıyorsunuz *"yoksa bitirenler bizler miyiz?"* Onu yerinde durduran ve yerden bitip yetişmesini sağlayanlar bizleriz, demektir.

[6570] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sakın ektim (ziraat ettim) ,deme. Bunun yerine hars ettim (toprağı sürdüm), de."* Ebû Hureyre dedi ki: Nitekim yüce Allah'ın: *"Ektiğiniz tohumdan bana haber veriniz. Onu siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitirenler bizler miyiz"* buyruğunu hiç duymadın mı?[392] Bunu Bezzâr da Muhammed b. Abdurrahim'den, o Müslim el-Cermi'den böylece rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Abdurrahman (es-Sülemi) dedi ki: Sizler ziraat yaptık demeyiniz. Bunun yerine hars ettik (tarlayı sürdük), deyiniz. Bu aynı zamanda Hucr el-Mederi'den de rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre o: *"Onu siz mi bitiriyorsunuz (zer' ediyorsunuz) yoksa bitirenler (zer' edenler) bizler miyiz"* buyruğunu ve benzerlerini okuduğu vakit: Hayır, bunu sen zer' ediyorsun, Rabbim, derdi.

"Dileseydik onu gerçekten henüz olgunlaşmadan çerçöp yapardık." Yani lütfumuzla, rahmetimizle onu yeşerten, size olan rahmetimiz dolayısıyla onu öylece bırakan bizleriz. Eğer biz dileseydik onu çerçöp yapardık yani henüz olgunlaşmadan ve onu biçmeden kurutuverirdik. *"Siz de hayret ederdiniz."*

Sonra yüce Allah bunu şu buyruklarıyla açıklamaktadır: *"Gerçekten bizler borca batırıldık. Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık (derdiniz)."* Yani

392 Bezzâr, Keşf, 1289; İbn Hibbân, 5723; Taberî, 33492; Ebû Nuaym, VIII, 267; Beyhakî, VI, 138; Şuabu'l-İman, 5217, 5218. Senedi hasendir, ravileri Müslim b. Ebî Müslim el-Cermi dışında sika ve tanınan kimselerdir. İbn Hibbân ve Tarih-u Bağdat, XIII, 100'de sika olduğunu belirtmişlerdir. Şeyh Şuayb el-Arnavud, el-İhsan adlı eserinde senedinin sahih olduğunu belirtmiş ancak Heysemi, Mecma, IV, 120'da Müslim b. Ebî Müslim'e ait bir biyografi bulamadım demiştir. Beyhakî, Sünen, VI, 128'de kavi değildir demiş ve Mücâhid'den onun sözü olarak müsned olarak zikretmiştir demektedir. Derim ki: Senet, senet tekniği açısından kavidir. Müslim el-Cermi'den sika ravilerden birden çok kişi rivayet nakletmiş. Hatib ve İbn Hibbân da sika olduğunu söylemişlerdir. Ondan yukarıdakiler ise Müslim'in ravileridirler. Şu kadar var ki merfu oluşunda yanılma korkusu vardır. Allah en iyi bilendir. Hadis Mücâhid'in ve Ebû Abdurrahman es-Sülemi'nin sözü olarak da rivayet edilmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

eğer biz onu kurutup, çerçöp yapsaydık sizler çeşit çeşit sözler söylerdiniz. Değişik şekillerde hayretinizi dile getirirdiniz. Bazen: *"Gerçekten bizler borca batırıldık"* derdiniz, Mücâhid ve İkrime: Birileri bizim yakamıza yapışacak derdiniz. Katâde: Biz azaba uğratılanlarız derdiniz.

Bazen de: *"Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık"* derdiniz. Yine Mücâhid: Bizler borca batırıldık yani şerrin içine bırakıldık hatta bizler mahrum edildik, diye açıklamıştır. Katâde de böyle açıklamıştır yani bizim hiçbir malımız yoktur ve hiçbir kârımız bulunmamaktadır. Mücâhid de: *"Daha doğrusu biz mahrum bırakıldık"* yani bizler etrafı çevrilmiş, sınırları belirlenmiş kimseleriz yani bizim hiçbir payımız yoktur, diye açıklamıştır.

İbn Abbâs ve Mücâhid: *"Siz de hayret ederdiniz"* şaşırıp kalırdınız diye açıklamışlardır. Yine Mücâhid: *"Siz de hayret ederdiniz"* yanılıp yakılırdınız ve elinize geçiremediğiniz ekinlerden ötürü üzülüp, kederlenirdiniz. Bu da birinci açıklamanın kapsamı içerisindedir ve bu mallarının musibete uğramasına sebep olan hususa hayret etmeleri demektir. İbn Cerîr'in tercih ettiği açıklama da budur.

İkrime: *"Siz de hayret ederdiniz"* buyruğunu karşılıklı birbirinizi kınardınız diye açıklamıştır. Hasan, Katâde ve Süddî, *"siz de hayret ederdiniz"* pişman olurdunuz, diye açıklamıştır. Bu da ya yaptığınız harcama ve masraflara yahut daha önce işlemiş olduğunuz günahlara pişman olurdunuz demek olur.

Kisai: "(تفکهون)" kelimesi Arapçada zıt anlamlı kelimelerdir. Nitekim Araplar: Bu kökten gelen kelimeyi hem nimetten istifade etmek, nimet içinde bulunmak anlamında, hem de üzülüp kederlenmek anlamında kullanırlar.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İçtiğiniz sudan bana haber verin. Onu bulutlardan siz mi indirdiniz yoksa indirenler bizler miyiz?"* âyette geçen *"el-muzn"* kelimesi bulut demektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları yapmıştır.

"Yoksa indirenler bizler miyiz" yani onu indirenler biziz.

"Dileseydik onu acı kılardık" içmeye ve sulamaya elverişli olmayan, içilemeyecek, faydasız acı yapardık. *"Peki, şükretmeniz gerekmez mi?"* Neden Allah'ın üzerinize yağmuru içilebilir, tatlı bir sûrette indirmesi şeklindeki nimetine karşılık şükretmiyorsunuz? *"Sizin için gökten su indiren odur. Ondan içe-*

Scanned with CamScanner

cek de vardır, hayvanlarınızı yaymakta olduğunuz bitkiler de ondandır. O su ile sizin için ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve meyvelerin her türlüsünden bitiriyor. Bunda düşünen bir topluluk için elbette bir âyet vardır." (Nahl, 10-11)

[6571] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Câfer'in rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) su içtiği vakit şöyle derdi: *"Bize bu suyu rahmeti ile içilebilir ve tatlı olarak içiren ve bunu günahlarımız sebebiyle içilemez derecede acı ve tuzlu kılmayan Allah'a hamdolsun."*[393]

Sonra yüce Allah: *"Şimdi yakmakta olduğunuz ateşten bana haber verin"* buyurmaktadır. Yani sizler çakmakta olduğunuz ve ağaç kökünden çıkardığınız o ateşten haber veriniz. *"Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratanlar bizler miyiz?"* Yani o ateş yakma imkânını ona yerleştiren bizleriz. Arapların birisi merh, öbürü afar denilen iki tür ağaçları vardır. Bunların her birinden yeşil bir dal alınıp, biri diğerine sürtülecek olursa aralarından ateş kıvılcımları çıkar.

Yüce Allah'ın: *"Onu bir öğüt ve ibret vesilesi kılan bizleriz"* buyruğunu Mücâhid ve Katâde o büyük olan ateşi (cehennemi) hatırlatır diye açıklamışlardır.

[6572] Katâde dedi ki: Bize zikredildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin bu yakmakta olduğunuz ateşiniz cehennem ateşinin yetmişte biridir."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kadarı bile olsaydı yine yeterdi dediler. O şöyle buyurdu: *"İki defa suya vuruldu ki Âdemoğulları ondan yararlanabilsin ve ona yaklaşabîlsinler diye"*[394]

[6573] Katâde'nin mürsel olarak naklettiği bu rivayeti İmam Ahmed müsnedinde rivayet ederek şöyle demektedir: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"Sizin bu ateşiniz cehennem ateşinin yetmişte biridir. Denize iki defa vuruldu. Eğer bu böyle olmasaydı Allah hiç kimsenin ondan yararlanmasına imkân vermemiş olurdu."*[395]

---

393 Oldukça zayıftır çünkü mudaldır. Bununla birlikte senedinde Câbir adındaki ravi vardır ki tam adı Câbir b. Yezîd el-Cufi'dir, zayıf birisidir. Ebû Hanîfe onun yalancı olduğunu söylemiştir.

394 Taberî, 33512 mürsel olarak ama bundan sonraki rivayetle desteklenmektedir.

395 Ahmed, II, 244; İbn Hibbân, 7463; Humeydi, 1129. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Şu kadar var ki "denize... vuruldu" lafzı gariptir. Hadis bu fazlalıkla Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6574] İmam Mâlik dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin tutuşturduğunuz Âdemoğullarının ateşi cehennem ateşinin yetmişte biridir."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kadan dahi olsaydı yeterdi dediler. Allah Rasûlü: *"O (cehennem ateşi) onun (dünya ateşinin) üzerine altmış dokuz kat daha üstün (hararetli) kılınmıştır."* buyurdu.[396] Bunu Buhârî de Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak Müslim, Ebu'z-Zinad'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet ettiği gibi Müslim bunu ayrıca Abdurrezzak'ın, Ma'mer'den, o Hemmam'dan, o Ebû Hureyre'den böylece naklettiği bir hadis olarak da zikretmişlerdir. Bir lafızda da şöyle denilmektedir: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki ona altmış dokuz kat üstün kılındı. Her birisi de onun (dünyadaki ateşin) harareti gibidir."[397]

[6575] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin bu ateşinizin cehennem ateşine göre misalinin nasıl olduğunu biliyor musunuz? Yemin olsun ki o sizin bu ateşinize göre yetmiş kat daha siyahtır."*[398] Ziya el-Makdisî dedi ki: Bunu İbn Mus'ab, Mâlik'ten diye rivayet etmiş ve merfu olarak zikretmemiştir. Bana göre hadis Sahih'in şartına uygundur.

"Konup göçenler için bir fayda kılan bizleriz" buyruğu hakkında İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Dahhâk, en-Nadr b. Arabî: *"el-Mukvîn (konup, göçenler)"* yolculuk yapanlar, yolcular demektir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiş ve şöyle demiştir:

Arapların, bir yerde ikamet edenlerin yolculuğa çıkmaları halinde kullandıkları (أقوت الدار) ifadesi de buradan gelmektedir. Başkası ise: (القيّ والقَوَاء) Umran'dan uzak, boş ve ekin bulunmayan kuru yer demektir, demiştir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: Burada bu kelime aç kimse anlamındadır.

Leys b. Ebî Süleym de Mücâhid'den: *"Konup göçenler için bir fayda"* buyruğunu ikamet eden için de, yolcu için de herkesin yemeğini pişirme-

396 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadis olup daha önce kaynakları Tevbe sûresi 81. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

397 Müslim, 2843 numaralı hadisin akabinde zikretmiş olup, daha önceden de geçmişti.

398 Taberânî, Evsat, 489. Senedi sahihtir. İbrâhim, Buhârî'nin ravilerinden ondan yukarısı da Buhârî ve Müslim'in ravilerindendir ama Ziya bu hadisin mevkuf olarak da rivayet edildiğine işaret etmiş bulunmaktadır. Böyle olması muhtemelen doğruya daha yakındır çünkü meşhur olan hararetinin yetmiş kat daha fazla olduğu şeklindedir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

si ancak ateş ile mümkündür diye açıkladığı nakledilmektedir. Aynı şekilde Süfyân da Câbir el-Cu'fî'den, o Mücâhid'den diye bu rivayeti nakletmiştir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Konup göçenler için"* buyruğunu yararlananlar için, bütün insanlar için diye açıkladığını naklet-mektedir. İkrime'den de böyle açıkladığı rivayet edilmiştir. Bu tefsir diğerleri-ne göre daha geneldir. Çünkü mukim olan da, çölde yaşayan da, zengin de, fakir de herkes yemek pişirmeye, ısınmaya, aydınlanmaya ve daha başka menfaatlerinden yararlanmaya muhtaçtır. Diğer taraftan yolculuk yapan bir kimsenin eşyası ve elbiseleri arasında taşıma imkânını bulacak şekilde ateş yakma kabiliyetini taşlarda ve katıksız demir parçalarında yerleştirmiş olması da Allah'ın bir lütfudur. Kişi bulunduğu yerde ihtiyaç duyacak olursa çakmak taşlarını çıkartır ve ateşini yakıp, onunla yemek pişirir, ısınır, ateş üzerinde yi-yeceklerini közler ve onunla teselli bulur ve daha başka çeşitli yollarla ondan faydalanır. Her ne kadar bu şekilde yararlanmak bütün insanlar hakkında genel ise de yalnızca yolcuların söz konusu edilmesi bundan dolayıdır.

[6576] İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd'un naklettikleri şu rivayet de delil gösterilebilir: Karemli muhacirlerden bir adamdan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Müslümanlar şu üç şeyde ateş-te, merada biten otlarda ve suda ortaktırlar."*[399]

[6577] İbn Mâce de ceyyid bir senetle Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç şey(den başkasının yararlanması) engellenmez: Su, meradaki ot ve ateş"*[400]

[6578] Yine İbn Mâce, İbn Abbâs'tan bunun gibi merfu bir rivayet olarak zikretmiş, ayrıca bunda: "Bunun (karşılığında alınan) bedeli de haramdır" fazlalığı da bulunmaktadır.[401] Ama bu hadisin senedinde Abdullah b. Hiraş b. Havşeb vardır ve o zayıf bir ravidir. Allah en iyi bilendir.

---

399 Ahmed, V, 364; Ebû Dâvûd, 3477. Senedi sahihtir. Sahabinin meçhul olmasının zararı yoktur, ayrıca şahitleri de vardır.

400 Sahihtir. İbn Mâce, 2473 Zevaid'de: Bu sahih bir senet olup, ravilerinin sika oldukları söylenmiştir denilmektedir.

401 İbn Mâce, 2472 İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. Buhârî, Zevaid'de: Abdul-lah b. Hiraş'ın zayıf olduğunu Ebû Zur'a, Buhârî ve başkaları söylemiş olup, Muham-med b. Ammar el-Mavsili ise o yalancıdır demiştir, sözleriyle illetli olduğunu belirtmek-tedir. Vehen (zayıflık) sadece "ve bedeli haramdır" lafzındadır. Çünkü hadis bu fazlalık olmaksızın görüldüğü gibi şahitleri bulunan bir hadistir.

Scanned with CamScanner

"O halde Rabbini o büyük ismi ile tesbih et." Birbirleriyle çelişen, birbirlerinden farklı bunca şeyleri kudretiyle yaratanı her türlü eksiklikten tenzih et. Eğer dileseydi tatlı, içimi hoş, soğuk suyu boğucu suları bulunan denizlerin suyu gibi tuzlu ve acı yapardı. Diğer taraftan o yakıcı ateşi yarattı ve bunu kulların maslahatı için var etti. Bu maslahat da dünya hayatlarındaki geçimlerinde onlar için faydalı olması, ahiretteki hayatları için de onları günahtan alıkoyucu olmasıdır.

Büyük Bir Yemin:

فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

75. Hayır, işte yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim,

76. -Ve eğer bilirseniz- bu gerçekten büyük bir yemindir.

77. Şüphesiz o oldukça şerefli bir Kur'ân'dır.

78. Korunan bir kitaptadır.

79. Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş kimseler el sürebilir.

80. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

81. Şimdi siz bu sözü mü küçümseyip, hafife alıyorsunuz?

82. Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?

Tefsiri:

Cuveybir, Dahhâk'tan naklen dedi ki: Allah yarattıklarından herhangi bir şey adına yemin etmez, ama onu kendi kelamına başlangıç yapar. Ancak bu görüş zayıftır. Cumhurun kabul ettiği kanaat ise, bu buyruğun yüce Allah'ın bir yemini olduğu ve Allah'ın yarattıklarından dilediği şey adına yemin edeceği şeklindedir. Bu da onun azametine delildir. Diğer taraftan bazı müfessirler: *"Hayır"* anlamındaki buyruğun burada zaid olduğunu ve ifadenin takdirinin: *"Yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim"* şeklin-

Scanned with CamScanner

de olduğunu söylemişlerdir. Bunu İbn Cerîr de Said b. Cubeyr'den rivayet etmiş bulunmaktadır. Bu yeminin cevabı ise: *"Şüphesiz o, oldukça şerefli bir Kur'ân'dır"* buyruğudur.

Başkaları ise buradaki *"hayır"* lafzının fazladan getirilmiş olup, ayrıca bir anlam ifade etmediğini, aksine olumsuz bir şey hakkında yemin ediliyor ise yeminin başına bunun getirileceğini söylemişlerdir.

[6579] Nitekim Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eli asla (yabancı) bir kadına değmemiştir." İşte bu şekilde burada da ifadenin takdiri şöyledir: Hayır, yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim ki durum Kur'ân hakkında ileri sürdüğünüz gibi o bir büyü yahut bir kâhinlik değildir. Aksine o çok şerefli bir Kur'ân'dır.

İbn Cerîr dedi ki: Bazı Arap dilbilginleri şöyle demişlerdir: *"Hayır, yemin ederim"* buyruğunun anlamı durum dediğiniz gibi değildir, olup sonradan yeniden yemin ederek yemin ederim ki, denilmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Yıldızların doğup battıkları yerlerine"* buyruğunun anlamı hakkında görüş ayrılığı vardır. Hakim b. Cubeyr, Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan bununla Kur'ân-ı Kerim'in kısım kısım inen bölümlerini kastetmiştir dediğini nakletmektedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim Kadîr gecesi en yüce semadan dünya semasına toptan indi, sonra da değişik yıllar boyunca kısım kısım nazil oldu. Sonra da İbn Abbâs bu âyet-i kerimeyi okudu.

Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Kur'ân-ı Kerim Allah nezdinden levh-i mahfuzdan dünya semasındaki şerefli yazıcılara nazil oldu. Bu şerefli yazıcılar yirmi gece Cebrâil'e kısım kısım bildirdi. Cebrâil de bunu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yirmi yılda kısım kısım indirdi. İşte yüce Allah'ın: *"Yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim"* buyruğu bunu anlatmakta olup, bu da Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli zamanlarda inen bölümleridir.[402]

---

402 Âyet-i kerimede geçen "nücûm" kelimesi hem yıldız anlamına gelen, hem de taksit, bölüm, parça anlamına gelen "necm" kelimesinin çoğuludur. "Mevaki" kelimesi de mevki kelimesinin çoğuludur. Kelimenin yıldız anlamı esas alınırsa mealde olduğu gibi yıldızların doğup battıkları yerler demek olur. Kelimenin taksit, bölüm, kısım kısım, peyderpey anlamları alınarak âyet anlaşılırsa Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli vesilelerle zaman zaman inen bölümleri anlaşılır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

İkrime, Mücâhid, Süddî ve Ebû Hazre de böyle demişlerdir. Yine Mücâhid: *"Yıldızların"* semada *"doğup battıkları yerlerine"* diye açıklamıştır. Bunun doğuş ve ortaya çıkış yerleri anlamına geldiği de söylenir. Hasan da, Katâde de böyle demiş olup, İbn Cerîr'in tercihi de budur. Yine Katâde'den yıldızların mevkileri, yıldızların konakladığı yerlerdir diye açıkladığı, yine Hasan'dan da bundan maksadın kıyâmet gününün yıldızlarının dağılması olduğu da rivayet edilmiştir.

Dahhâk dedi ki: *"Hayır, işte yıldızların doğup battıkları yerlerine yemin ederim"* buyruğu ile cahiliye dönemi insanların yağmur yağdığı zaman şu şu yıldızın doğuşu sebebiyle bize yağmur yağdırıldı, dedikleri belli yıldızların doğuş zamanlarını kastetmektedir demiştir.

"Ve eğer bilirseniz gerçekten bu büyük bir yemindir" buyruğuna gelince: Şüphesiz benim yaptığım bu yemin pek büyük bir yemindir. Siz de bunun ne kadar büyük olduğunu bilseydiniz hakkında yemin edilen hususu gerektiği gibi tazim eder, büyük bellerdiniz.

"Şüphesiz o, oldukça şerefli bir Kur'ân'dır." Yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nazil olan bu Kur'ân-ı Kerim pek büyük bir kitaptır. *"Korunan bir kitaptadır."* Tazim olunan, korunan ve oldukça değerli görülüp, değer verilen bir kitapta tazim olunan bir kitaptır.

İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr'in İbn Abbâs'tan rivayetine göre: *"Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş kimseler el sürebilir"* buyruğu hakkında: Maksat semadaki kitaptır dediğini nakletmektedir. Avfî de İbn Abbâs'tan: "Ona ancak tam anlamıyla temizlenmiş olanlar el sürebilir" buyruğunda kastedilenler meleklerdir, dediğini nakletmiştir. Enes, Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Dahhâk, Ebu'ş-Şa'sa Câbir b. Zeyd, Ebû Nehik, Süddî, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve başkaları da böyle demiştir. İbn Cerîr dedi ki: Bize Ma'mer'in Katâde'den tahdis ettiğine göre: *"Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş kimseler el sürebilir"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Allah nezdinde ona ancak tertemiz olanlar el sürebilir. Dünyada ise necis olan Mecûsî de, necasetin kendisi olan münafık da ona el sürmektedir. Ayrıca o şöyle demektedir: Bu buyruk İbn Mes'ud'un kıraatinde "(مَا يَمَسُّهُ إِلا الْمُطَهَّرُونَ): Ona tertemiz olanlardan başkası el sürmez" şeklindedir.

Ebu'l-Âliye dedi ki: *"Ona ancak tam anlamı ile temizlenmiş kimseler el sürebilir"* buyruğu: Bunlar siz değilsiniz, siz günahkâr kimselersiniz demiştir.

Scanned with CamScanner

İbn Zeyd dedi ki: Kureyş kâfirleri bu Kur'ân'ı şeytanların indirdiğini ileri sürdüler. Yüce Allah ise ona ancak tertemiz edilmişlerin el sürebildiğini haber vermektedir. Nitekim başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onu şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara yaraşmaz ve zaten buna güçleri de yoktur. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır."* (Şuarâ, 210-212) Bu da güzel bir görüştür ve bundan önceki görüşlerin dışına çıkan bir görüş de değildir. Ferrâ dedi ki: Bu kitabın tadını ve faydasını ancak ona iman edenler alabilir.

Başkaları ise: *"Ona ancak tam anlamıyla temizlenmiş kimseler"* cünüplükten ve hadesten temizlenmiş (yani gusletmiş ve abdestli olan kimseler) *"el sürebilir."* Bu kanaat sahipleri derler ki: âyetin lafzı haber şeklinde olmakla birlikte, talep (emir) anlamını taşımaktadır. Yine derler ki: Burada Kur'ân'dan maksat da mushaftır.

[6580] Nitekim Müslim, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı Kerim ile düşman topraklarına düşmanların ona karşı saygısızlık etmeleri korkusuyla Kur'ân ile yolculuk yapılmasını yasaklamıştır.[403]

[6581] Bu hususta İmam Mâlik'in muvattaında nakletmiş olduğu şu rivayeti de delil göstermişlerdir: Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Amr b. Hazm'a yazmış olduğu mektupta: Ve tahareti olmayan (abdestli olmayan) Kur'ân'a el sürmesin diye yazmıştır.[404]

[6582] Ebû Dâvûd da el-Merasil adlı eserinde Zührî yoluyla gelen bir hadiste şöyle dediğini nakletmektedir: Ben, Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın yanında bulunan bir sahifede Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Tahir olmayan Kur'ân'a el sürmesin"* buyurduğunun yazılı olduğunu okudum.[405] Bu oldukça ceyyid bir vicâde[406]dir. Bunu Zührî ve baş-

403 Buhârî, 2990; Müslim, 1869; Ebû Dâvûd, 2610; Ahmed, II, 7; İbn Hibbân, 4715

404 Mâlik, I, 199. Daha önce geçti.

405 Amr b. Hazm'ın mektubu ile ilgili haber fukaha ve siyer bilginleri nezdinde meşhurdur. Daha önce birkaç defa geçti. Rivayeti de hasen, sahihtir.

406 Vicâde: Bir kimsenin, bir hocanın kendi el yazısıyla yazılmış veya rivayet hakkına sahip olduğu bir hadis kitabını/bazı yazılı hadisleri bulması, elde etmesi. Tartışmalı olmakla birlikte hadis alma/öğrenme yollarından birisidir. (Abdullah Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, İstanbul 2006, s.331) (Çeviren)

Scanned with CamScanner

kalan okumuştur. Böyle bir rivayetin de delil olarak alınması gerekir. Bunu Dârekutnî, Amr b. Hazm, Abdullah b. Ömer ve Osman b. Ebi'l-As'dan müsned olarak rivayet etmiştir. Ancak bunların her birisinin isnadı su götürür. Allah en iyi bilendir.

"O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir." Yani bu Kur'ân âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş bir kitaptır. O onların dedikleri gibi bir sihir, bir kâhinlik ya da bir şiir değildir. Aksine o hakkında hiçbir şüphenin söz konusu olmadığı hakkın ta kendisidir. Onun dışında da fayda sağlayacak hak adına bir şey yoktur.

"Şimdi siz bu sözü mü küçümseyip, hafife alıyorsunuz" buyruğu hakkında Avfî, İbn Abbâs'tan yani onu tasdik etmeyip, yalanlıyorsunuz diye açıkladığını nakletmektedir. Dahhâk, Ebû Hazre ve Süddî de böyle demiştir.

Mücâhid, *"küçümseyip, hafife alıyorsunuz"* lafzını bu kitap hakkında onlarla tartışmaya girişmeyip, onlara meyletmek mi istiyorsunuz, diye açıklamıştır.

"Ve rızkınızı (onu) yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?" buyruğu hakkında bazıları şu açıklamayı yapmışlardır: Yani siz şükrünüz anlamında rızkınızı onu yalanlamak olarak ortaya koyuyorsunuz. Bu, şükredeceğiniz yerde yalanlıyorsunuz anlamına gelir. Ali ve İbn Abbâs'tan onların bu buyruğu -ileride geleceği üzere-: "(وتجعلون شكركم أنكم تكذبون): *Siz şükrünüzü yalanlamak olarak ortaya koyuyorsunuz*" diye okudukları da rivayet edilmiştir. İbn Cerîr dedi ki: el-Heysem b. Adiyy'den rivayet edildiğine göre Ezdi Şenuelilerin ağzında: "(ما رزق فلان): *Filan kişi rızketmedi*" ibaresi, filan kişi şükretmedi, anlamında kullanılır.

[6583] İmam Ahmed dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rızkınızı, yani şükrünüzü onu yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız? Sizler: Şu şu yıldızın doğuşu sebebiyle bize yağmur yağdırıldı, şu şu yıldızın çıkması sebebiyle bize yağmur yağdırıldı (mı) diyeceksiniz?"*[407]

407 Zayıftır. Tirmizî, 3295; Taberî, 33555, 33556. Abdulala zayıftır. Bununla birlikte bunu Sevrî, Taberî, 33554 ve 33562'de Abdulala'dan böylece Ali'ye mevkuf bir rivayet olarak nakletmiştir ve bu daha sahihtir. Çünkü Sevrî'nin hıfzı İsrâil'den daha güçlüdür. Merfuun zayıf olduğunu Ahmed Şakir de Müsned, 1087'de ifade etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bu şekilde bunu İbn Ebî Hâtim de babasından, o Muhavvel b. İbrâhim en-Nehdi'den; İbn Cerîr ise Muhammed b. el-Müsenna'dan, o Ubeydullah b. Mûsâ'dan ve ayrıca Yakûb b. İbrâhim, Yahyâ b. Ebî Bukeyr'den her üçü de İsrâil'den böylece merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de bu şekilde bunu Ahmed b. Meni'den, o Huseyn b. Muhammed el-Mervezi'den böylece rivayet etmiş ve hasen, gariptir demiştir. Ayrıca bunu Süfyân es-Sevrî de Abdulala'dan rivayet etmiş olup, bunu merfu olarak zikretmemiştir.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bir kavme yağmur yağdırıldı mı mutlaka onların bir grubu kâfir olarak sabahı ederek şu yıldızın doğması sebebiyle bize yağmur yağdırıldı, derler. İbn Abbâs da -az önce geçtiği gibi-: "Siz şükrünüzü onu yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız" diye okudu. Bu İbn Abbâs'a kadar giden sahih bir isnattır.

[6584] Mâlik de Muvatta'da dedi ki: Zeyd b. Halid el-Cuheni dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye'de yağmur yağdığı bir gecenin sabahında bize sabah namazı kıldırdı. Namazı bitirdikten sonra insanlara yüzünü dönerek: *"Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?"* dedi. Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilendir dediler. Şöyle buyurdu: *"(Allah) buyurdu ki: Kullarımdan bir kısmı bana mü'min, bir kısmı da beni inkâr eden kâfir olarak sabahı etti. Allah'ın lütfu ve rahmeti ile bize yağmur yağdırıldı diyen kimse bana iman edip, yıldızları da inkâr eden mü'min kişidir. Filan yıldız doğduğu için bize yağmur yağdırıldı diyen kimse ise beni inkâr edip, yıldızlara iman eden kâfir birisidir."*[408] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Ebû Dâvûd ve Nesâî de sünenlerinde hepsi de Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6585] Müslim dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah semadan ne kadar bereket indirdiyse mutlaka insanlardan bir kesim onu inkâr eden kâfirler olarak sabahı ederler. Yağmur yağar onlar: Şu şu yıldız sebebiyle (yağmur yağdırıldı) derler."*[409] Bu hadisi bu yoldan sadece Müslim rivayet etmiştir.

---

408 Buhârî, 4147; Müslim, 71; Ebû Dâvûd, 3906; Nesâî, III, 165; İmam Mâlik, Muvatta, I, 192

409 Müslim, 72

Scanned with CamScanner

[6586] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah bir kavmin nimet içerisinde sabahı etmelerini yahut yine o nimetle akşamı etmelerini sağlar fakat birtakım kimseler o nimetleri inkâr eden kâfirler olarak sabahı eder ve: Şu şu yıldızın doğuşu sebebiyle bize yağmur yağdırıldı, derler."*

Muhammed b. İbrâhim dedi ki: Ben bu hadisi Said b. el-Müseyyeb'e zikrettim. O şöyle dedi: Biz de Ebû Hureyre'den (böyle) işittik. Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı yağmur duasına çıkarken görmüş olan bir kimsenin de bana haber verdiğine göre Ömer yağmur duasını yaptıktan sonra Abbâs'a dönerek: Ey Abbâs, ey Rasûlullahın amcası Süreyya yıldızının doğuşuna ne kadar kaldı, dedi. O: Bilenler onun düşüşünden sonra ufukta yedi gün kaldığını ileri sürerler, dedi. (Ravi) dedi ki: O yedi gün geçmeden de onlara yağmur yağdırılmadı.[410]

Burada anlatılanlar yüce Allah'ın yağmur yağdırmayı adet (sünnet) olarak icra ettiği vakte dair soru sorması şeklinde yorumlanır. Yoksa o yıldızın doğması bizzat yağmurun yağmasına etkili olduğu anlamında değildir. İşte inanılması yasak kılınmış olan budur. Bu tür hadislerden bazıları daha önce yüce Allah'ın: *"Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olursa onu tutacak olmaz. Tuttuğunu da ondan başka salıverecek olmaz."* (Fâtır, 2) buyruğu açıklanırken geçti.

[6587] İbn Cerîr dedi ki: İsmail b. Umeyye'den -ya da başkasından- rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine yağmur yağdırıldıktan sonra bir adamın: Aslan burcuna ait bazı bulutlar sebebiyle bize yağmur yağdırıldı, dediğini duyunca: *"Yalan söyledin. Aksine o Allah'ın rızkıdır"* buyurdu.[411]

[6588] Sonra İbn Cerîr dedi ki: Ebû Ümâme'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Geceden bir kavme yağmur yağdırılacak olursa mutlaka sabahleyin de bir topluluk onu inkâr edenler olarak çı-*

410 Taberî, 33561. Ravileri sikadır ama senedinde İbn İshâk an lafzını kullanarak rivayet etmiştir. Bununla birlikte hadisin çeşitli rivayet yolları ve şahitleri vardır.

411 Zayıftır. Taberî, 33560'da böylece rivayet etmiş, zayıf bir rivayettir. İsmail b. Umeyye tabiindir. Eğer onu mürsel olarak rivayet eden kendisi ise bu böyledir. Şayet ismi verilmeyen ravi (de) tabiinden ise o takdirde onun ikinci bir illeti olur. Bu da onu mürsel olarak rivayet edenin meçhul oluşudur.

Scanned with CamScanner

karlar." Sonra: *"Ve rızkınızı yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız"* buyruğunu okudu. (Bu inkâr) bir kimsenin bize şu şu yıldız sebebiyle yağmur yağdırıldı demesidir.[412]

[6589] Ebû Said'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet edip merfu olarak naklettiği hadiste şöyle denilmektedir: *"İnsanlar yedi yıl kıtlık çekip, yağmur yağdırılmasa, sonra onlara yağmur yağdırılacak olsa yine bizlere Micdah denilen (Araplarca yağmur yağdırdığı zannedilen) yıldızın doğuşu sebebiyle bize yağmur yağdırıldı, diyeceklerdir."*[413]

Mücâhid dedi ki: *"Ve rızkınızı yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu onların doğan yıldızlar hakkında: Şu yıldız doğduğu için bize yağmur yağdırıldı, bu yıldız dolayısıyla bize yağmur yağdırıldı demeleridir. Buyruk da şu demektir: O Allah'tandır, o onun rızkıdır deyiniz demek istiyor. Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir.

Katâde de şöyle demiştir: Hasan şöyle derdi: Allah'ın kitabından kendilerine yalanlama dışında bir rızık verilmeyen bir kavmin kendileri için alıp kabul ettikleri şey ne kötüdür.

Hasan'ın bu sözünün anlamı da şudur: Sizler Allah'ın kitabından payınıza düşeni onu yalanlamak olarak ortaya koyuyorsunuz. Bundan dolayı da daha önce: *"Şimdi siz bu sözü mü küçümseyip, hafife alıyorsunuz ve rızkınızı onu yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız"* buyurmuştur.

Can Boğaza Gelince:

فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾
وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِن كُنتُمْ
غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

412 Taberî, 33566. Senedi Câfer b. ez-Zubeyr ve el-Kâsım b. Abdurrahman'dan ötürü zayıftır. Hadisin âyet zikredilmeksizin şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

413 Darimi, II, 314; Humeydi, 751; Nesâî, III, 165; İbn Hibbân, 6130. Hadis Ali b. Attan b. Huneyn etrafında dönmektedir. Kendisi makbul birisidir. İbn Hibbân sadece sika olduğunu söylemiştir. Bu sebeple senet leyyindir. Hadis ise yedi yıl ve Micdah söz konusu edilmeksizin mahfuzdur.

Scanned with CamScanner

83. Hele (o can) bir boğaza gelince,

84. O vakit siz de bakar dururken,

85. Evet, o zaman biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz,

86. Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız,

87. (Bunda) doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirirdiniz.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Hele"* o ruh *"bir boğaza gelince"* yani ölüm halinde can gelip boğaza dayanınca. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Vazgeçin bu işten (çünkü can) köprücük kemiğine gelip dayandığında var mı bir tedavi edecek, denildiğinde artık bunun gerçekten bir ayrılış olduğunu anlayacak. İşte o günde sürülüp götürülmek yalnız Rabbinin huzuruna olacak."* (Kıyâmet, 26-30)

Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"O vakit siz de bakar dururken"* buyurmaktadır ki, siz canını teslim etmekte olan kimsenin çekmekte olduğu ölüm sarhoşluklarının sıkıntılarına bakarken *"evet, o zaman biz"* meleklerimizle *"ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz"* yani siz o melekleri göremezsiniz. Nitekim bir başka âyette şöyle buyurmaktadır: *"O kullarının üzerinde kahir (egemen) olandır ve üzerinize koruyucular da gönderir. Nihayet birinize ölüm gelse elçilerimiz onun ruhunu alırlar. Onlar eksik de yapmazlar. Sonra onlar hak Mevlaları olan Allah'a döndürülürler. Bilin ki hüküm ancak onundur ve o hesap görenlerin en süratlisidir."* (En'âm, 61-62)

"Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız onu geri çevirebilirdiniz" buyruğu şu demektir: Gerçekten siz hesaba çekilmeyecek olsaydınız neden boğaza gelip dayanan bu canı ilk yerine, cesette bulunduğu yere geri döndürmüyorsunuz? İbn Abbâs, (مَدِينِينَ) buyruğunu hesaba çekilenler olarak açıklamıştır. Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Dahhâk, Süddî ve Ebû Hazre'den de bunun gibi açıklama rivayet edilmiştir. Said b. Cubeyr ve Hasan-ı Basrî de: *"Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız"* buyruğunu şöyle açıklamışlardır: Eğer sizler hesaba çekilip, ölümden sonra diriltilecek, amellerinizin karşılığının verileceğini tasdik etmiyorsanız o halde bu canı geri döndürünüz.

Mücâhid'den: *"Hesaba çekilmeyecek"* buyruğunu kesin olarak inanmayan kimseler *(iseniz)* diye açıklamıştır. Meymun b. Mihran da: Azaba uğ-

Scanned with CamScanner

ratılmayacak, kahredilip yenik düşürülmeyecek kimseler olmasaydınız, diye açıklamıştır.

Yakınlaştırılmışlar:

فَأَمَّآ إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾
وَأَمَّآ إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ
الْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ
مِنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ
﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

88. Eğer o yakınlaştırılmışlardan ise,

89. Artık rahatlık, güzel kokular ve Naîm cenneti vardır.

90. Ve eğer o, Yemin ashabından ise,

91. Yemin ashabından sana selam olsun,

92. Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise,

93. Ona kaynamış sudan bir ziyafet,

94. Ve cehenneme bir atılış (vardır).

95. Şüphesiz ki bu, kesin bilgi veren hakkın ta kendisidir.

96. O halde Rabbini büyük adıyla tesbih et.

Tefsiri:

Bu üç türlü durum ölümleri esnasında insanların karşı karşıya kalacakları durumlardır: Ya yakınlaştırılmış (Mukarreb)lerden yahut onlardan daha alt mertebede bulunan Yemin ashabındandırlar yahut da hakkı yalanlayan ve hidayetten sapıp uzaklaşmış, Allah'ın emrini bilmeyen kimselerdendirler. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer o"* ölüm döşeğinde olup can çekişen kişi *"yakınlaştırılmışlardan ise"* bunlar farzları ve müstehapları işleyip de haramları, mekruhları ve hatta bazı mubahları terk eden kimselerdir. *"Artık rahatlık, güzel kokular ve Naîm cenneti vardır."* Yani onlar için rahatlık ve güzel kokular vardır. Melekleri ölümleri halinde onlara bunu müjdelerler.

Scanned with CamScanner

[6590] Nitekim daha önce Bera (b. Azib -r.a-)'ın naklettiği hadiste rahmet melekleri şöyle der: "Ey bulunduğu iyi ve hoş cesedi imar eden iyi ve hoş ruh, rahatlığa ve hoş kokuya ve (sana) gazap etmeyen Rabbin huzuruna çık."[414]

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Ravh"* rahat "reyhan (mealde: hoş koku)" ise rahata kavuşmuş, dinlenmiş olarak demektir. Mücâhid de aynı şekilde *ravh* dinlenmektir diye açıklamıştır. Ebû Hazre: Dünyada rahatlık diye, Said b. Cubeyr ve Süddî de sevinç diye açıklamışlardır. Mücâhid'den: *"Rahatlık, güzel kokular"* buyruğunu cennet ve rahat ve bolluk diye açıklamıştır. Katâde rahatlık ve rahmet diye açıklarken, İbn Abbâs, Mücâhid ve Said b. Cubeyr *"güzel kokular (reyhan)"*ı rızık diye açıklamışlardır.

Bütün bu görüşler birbirine yakın ve doğrudur çünkü mukarreb (yakınlaştırılmış) olarak ölen bir kimse rahmet, rahat, dinlenmek, sevinç, neşe ve güzel rızık türünden bütün bunları elde eder.

"Ve Naîm cenneti vardır." Ebu'l-Âliye dedi ki: Cennetteki hoş kokulardan bir dal getirilip de ruhu onda kabzedilmedikçe hiç kimse (dünyadan) ayrılmaz. Muhammed b. Ka'b da şöyle demiştir: İnsanlardan hiçbir kimse kendisinin cennet ehlinden midir, cehennem ehlinden midir bilmedikçe ölmez. İbrâhim sûresinin "Allah, iman edenlere dünya hayatında da, ahirette de sağlam söz üzere sebat verir" (İbrâhim, 27) buyruğunu açıklarken ölüm hali ile ilgili hadisleri kaydetmiş idik. Eğer o hadisler burada kaydedilmiş olsaydı yine güzel olurdu. Bu hadislerden birkaçı şunlardır:

[6591] Temim ed-Dari'nin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği hadis: Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Allah ölüm meleğine: Sen benim velim (dostum)in yanına git, onu bana getir çünkü ben bolluk ve rahatlık zamanlarında da, darlık ve sıkıntılı zamanlarında da onu halden hale geçirdim, her ikisinde de onu sevdiğim halde buldum. Şimdi artık onu bana getir, andolsun ki onu rahata kavuşturacağım. (Devamla) dedi ki: Ölüm meleği beraberinde beş yüz melek ile birlikte onun yanına gider. Melekler ile birlikte de cennetten (getirilmiş) kefenler ve hanutlar (hoş kokular) bulunur. Beraberlerinde reyhan demetleri de vardır. Reyhanın kökü aynı olup, tepesinde de yirmi tür vardır. Onun her bir türünün kokusu diğerinin*

414 Daha önce İbrâhim sûresi 27. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

kokusundan farklıdır. Meleklerle birlikte içinde misk bulunan beyaz ipek de olacaktır."[415] Böylece daha önce geçtiği gibi hadisi uzun uzadıya tamamen zikretti. Bu âyet ile ilgili çeşitli hadisler de varid olmuştur.

[6592] İmam Ahmed dedi ki: Âişe'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: "(Rahatlık anlamındaki ravh kelimesini)" (فَرْوَحٌ وَرَيْحَانٌ) şeklinde re harfi ötreli olarak okuduğunu dinlemiştir.[416] Hadisi bu şekilde Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî Harun b. Mûsâ el-Aver'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler. Tirmizî: Biz bunu ancak onun naklettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

Bu şekildeki kıraat yalnız başına Yakûb'un kıraatidir. Geri kalan kıraat imamları ona muhalefet ederek: (فَرَوْحٌ) diye re harfini fethalı olarak okumuşlardır.

[6593] İmam Ahmed dedi ki: Ümmü Hani'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Biz öldükten sonra birbirlerimizle ziyaretleşir ve kimimiz kimimizi görür müyüz? diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Canlar ağaçlardan yiyen kuşlar haline gelirler. Kıyamet günü oldu mu her bir nefis (can) kendi cesedine girer."*[417] Bu her mü'mine bir müjde ihtiva eden bir hadistir.

[6594] Yine bunun sahih olduğunun tanıdığı da İmam Ahmed'in, İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'den diye naklettiği rivayettir. O İmam Mâlik b. Enes'ten, o Zührî'den, o Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'ten, o babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mü'minin canı cennet ağaçlarından yiyen bir kuştur. Allah onu dirilteceği günü bedenine onu döndüreceği vakte kadar (bu halde kalır)."*[418] Bu ise pek muazzam bir senet ve dosdoğru bir metindir.

---

415 Hadisin kaynakları daha önce İbrâhim sûresi 27. âyetin tefsirinde geçti.

416 Senedi ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 3991; Tirmizî, 2938; Nesâî, Tefsir, 586; Ahmed, VI, 64; Ebû Ya'la, 4515; Hakim, II, 236. Senedi hasen, sahihtir. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

417 Ahmed, VI, 425; Taberânî, XXIV, 438-439. Senedi İbn Lehia zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Ravilerinden Durre'nin biyografisini yazanı görmedim. Hadis bundan sonraki rivayet sebebiyle aslı itibariyle mahfuzdur.

418 Sahihtir. Ahmed, III, 455. Ravileri Şâfiî dışında Buhârî ve Müslim'in ravileridir. O da sika bir imamdır.

Scanned with CamScanner

[6595] Sahihte rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz şehitlerin ruhları cennette dilediği yere uçup konan yeşil kuşların kursaklarındadır. Sonra bu kuşlar Arşa asılı kandillere gidip konarlar."*[419]

[6596] İmam Ahmed dedi ki: Bize Affan tahdis etti, bize Hemmam tahdis etti, bize Atâ b. es-Saib tahdis edip dedi ki: Abdurrahman b. Ebî Leyla'yı tanıdığım ilk günde ben onu bir eşek üzerinde başının saçı ve sakalı ağarmış, yaşlı bir adam olarak gördüm. Bir cenazenin arkasından gidiyordu. Onu şöyle derken dinledim: Bana filan oğlu filan tahdis etti. O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemişti: *"Allah'a kavuşmayı sevene Allah da kavuşmayı sever. Allah'a kavuşmaktan hoşlanmayan kimse ile de Allah karşılaşmaktan hoşlanmaz."* (Ravi) dedi ki: Bunun üzerine oradakiler (ashab) çöküp ağlamaya koyuldular. Allah Rasûlü: *"Neden ağlıyorsunuz"* diye sordu. Onlar: Biz ölümden hoşlanmıyoruz, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Maksat o değildir. Ama ölüm hali gelince "eğer o yakınlaştırılmışlardan ise artık rahatlık, güzel kokular ve Naîm cenneti vardır." İşte ona bunun müjdesi verilince, o da aziz ve celil Allah'a kavuşmayı sever. Aziz ve celil Allah da ona kavuşmayı ondan çok sever. "Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise ona kaynamış sudan bir ziyafet (vardır)." İşte ölene bu müjde verilecek olursa Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah ise ondan daha çok ona kavuşmaktan hoşlanmaz."*[420] Bunu bu şekilde İmam Ahmed rivayet etmiştir. Sahih'te ise Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen ve bunun manasına tanıklık eden bir hadis vardır.

"Ve eğer o Yemin ashabından ise" yani eğer ölüm halinde bulunan kişi yemin ashabından ise *"Yemin ashabından sana selam olsun."* Melekler onlara bu müjdeyi verirler. Onların her birisine selam sana der. Yani senin için korkacak bir hal yoktur. Sen esenliğe doğru gidiyorsun, sen yemin ashabındansın derler.

Katâde ve İbn Zeyd dedi ki: O kişi Allah'ın azabından kurtulur ve Allah'ın melekleri ona selam verir. Nitekim İkrime de: Melekler ona selam verir ve onun yemin ashabından olduğunu ona haber verirler, demişlerdir. Bu da güzel bir açıklamadır. Böylelikle bu buyruklar anlam itibariyle yüce Allah'ın

419 **Sahihtir.** Daha önce Bakara sûresi 154. âyetin tefsirinde geçti.

420 **Senedi zayıftır.** Ahmed, IV, 259. Senedinde Atâ b. es-Saib vardır ki hafızası karışmıştır. **âyetleri tek başına** (münferiden) zikretmiştir. âyetler söz konusu edilmeksizin hadis **müttefekun aleyhtir.** Bk. Müslim, 2684 ve başka kaynaklar.

Scanned with CamScanner

şu buyruklarını andırır: *"Muhakkak: Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler: Korkmayın, üzülmeyin ve size vaat olunan cennetle sevinin diye inerler. Dünya hayatında da, ahirette de sizin velileriniz (en yakın dostlarınız) biziz. Orada canlarınız neyi arzu ediyorsa, orada neyi istiyorsanız (sizin için hepsi) vardır. Çok bağışlayan, çok esirgeyiciden ikram ve ihsan olmak üzere"* (Fussilet, 30-32)

Buhârî dedi ki: *"Sana selam olsun"* buyruğu senin yemin ashabından olduğun sana teslim ile (selam ile) bildirilmektedir, demektir. Burada, (إن) zikredilmeyip, manası kalmıştır. Nitekim bir kimse, ben biraz sonra yola çıkacağım, demiş ise ona: (أنت مُصَدق مسافر عن قليل): Senin biraz sonra yola çıkacağın tasdik edilmiştir, doğru kabul edilmiştir demeye benzer. Bu ifadeler ona yapılan dua gibi de olabilir. Bu da bir kimsenin: (سقيًا لك من الرجال): Mert adamlar sana su ikram etsin, demeye benzer. Şayet "es-selam" lafzı merfu olarak okunursa bu dua olur. Bunu İbn Cerîr de bu şekilde bazı Arap dilbilginlerinden nakletmiş ve onu kabul etmeye eğilim göstermiştir. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Eğer o yalanlayıcı sapıklardan ise ona kaynamış sudan bir ziyafet ve cehenneme bir atılış vardır"* buyruğu da şu demektir: Eğer ölüm halinde olan kişi hakkı yalanlayıp, hidayetten sapıtmış kimselerden ise *"ona"* karınlarındakileri ve derileri eriten *"kaynamış sudan bir ziyafet"* onlara (sözüm ona) yapılacak ikram bu olacaktır. *"Ve cehenneme bir atılış"* vardır. Bu da onu her yönden kuşatacak ve kaplayacak olan ateşte kalacağını bildirmektedir.

Sonra yüce Allah: *"Şüphesiz ki bu kesin bilgi veren hakkın ta kendisidir"* buyurmaktadır. Yani şüphesiz bu haber asla tartışılması söz konusu olmayan ve hiç kimsenin kendisinden kaçıp, kurtulamayacağı kesin hakkın kendisidir.

"O halde Rabbini büyük adıyla tesbih et."

[6597] Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir el-Cuheni dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O halde Rabbini büyük adıyla tesbih et"* buyruğu nazil olunca: *"Bunu rükûunuzda söyleyiniz"* buyurdu. Üzerine *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* buyruğu da nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu da secdelerinizde söyleyiniz"* buyurdu.[421] Bunu Ebû Dâvûd

421 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 869; İbn Mâce, 887; Tayalisi, 1000; Ahmed, IV, 155; Darimi, I, 269; İbn Hibbân, 1898; Hakim, I, 225 sahih olduğunu belirtip, Zehebî de ona muva-

Scanned with CamScanner

ve İbn Mâce bu şekilde Abdullah b. el-Mubarek, Mûsâ b. Eyyûb'dan böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6598] Ravh b. Ubâde dedi ki: Bize Haccac es-Savvaf, Ebu'z-Zubeyr'den tahdis etti. O Câbir'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim subhanallahil azim ve bi hamdih diyecek olursa onun için cennette bir hurma ağacı dikilir."*[422] Bunu bu şekilde Tirmizî, Ravh'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Yine bunu kendisi ve Nesâî de Hammad b. Seleme'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bu rivayet de Ebu'z-Zubeyr'in Câbir'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böylece naklettiği bir hadistir. Tirmizî: Hasen, gariptir. Biz bunu ancak Ebu'z-Zubeyr'in naklettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

[6599] Buhârî de kitabının (Sahih'inin) sonunda şöyle demektedir: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dile kolay gelen, terazide ağır basan, Rahmân'ın da sevdiği iki söz vardır: Subhanallahi ve bi hamdih subhanallahil azim (Allah'ı her türlü eksiklikten hamd ile tenzih ederim, pek büyük Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederim.)"*[423] Bunu Ebû Dâvûd dışında cemaati teşkil eden (Kütüb-i Sitte ve İmam Ahmed) diğer hadis kaynakları Muhammed b. Fudayl'ın kendi senediyle ve aynen bunun gibi rivayet etmişlerdir.

Vâkıa sûresinin tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet duygularımız yalnız Allah'adır.

---

fakat etmiştir. Hadis Mûsâ b. Eyyûb etrafında dönmektedir. İbn Hibbân ve bir rivayette İbn Maîn sika olduğunu söylemiş, bir başkasında ise hadisi münkerdir demiştir. Hocası Mûsâ hakkında da Hâfız (İbn Hacer) makbuldür demektedir. Yani ona mutabaat olunacak olursa ancak bu hadiste ona mutabaatta bulunulmamıştır. Buna göre hadis zayıftır. Delil olacak bir tarafı yoktur. Doğrusu ise namazın şeklini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cebrâil (a.s)'dan öğrendiğidir. Ayrıca bk. Zaifu Ebî Dâvûd, 184

422 Hasendir. Tirmizi, 3464, 3465; Nesâî, 827; İbn Hibbân, 826; Hakim, I, 501. Senedinde Ebu'z-Zubeyr'in an lafzını kullanarak rivayet naklettiği görülmektedir ama hadisin şahidi vardır. Bunu Hakim, I, 512'de Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak zikretmiş olup, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedi Ebû Sinan el-Kasmeli'den dolayı leyyindir. Bununla birlikte bundan önceki rivayete şahit olmaya elverişlidir. Allah en iyi bilendir.

423 Buhârî, 6406, 6682, 7563; Müslim, 2694; Tirmizî, 3467; Nesâî, 830; İbn Mâce, 3806; Ahmed, II, 232; İbn Hibbân, 831

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

HADÎD SÛRESİ

[29 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[6600] İmam Ahmed dedi ki: İrbad b. Sariye'den rivayete göre o şunu tahdis etmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyumadan önce el-Müsebbihat diye bilinen sûreleri okurdu. Ayrıca: *"Şüphesiz bunlarda bin âyetten daha faziletli bir âyet vardır."*[424] buyurmuştur. Bu hadisi bu şekilde Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî değişik rivayet yollarından Bakiyye'den böylece rivayet etmiş olup, Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir. Yine bunu Tirmizî, İbn Ebi's-Serh'ten, o İbn Vehb'den, o Muâviye b. Sâlih'ten, o Bahir b. Sa'd'dan, o Halid b. Ma'dân'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)... okurdu diyerek hadisi mürsel olarak zikretmiş, senedinde Abdullah b. Ebî Bilal'i de İrbad b. Sâriye'yi de zikretmemiştir.

Hadiste kendisine işaret olunan âyet-i kerime ise -Allah en iyi bilendir- yüce Allah'ın: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi en iyi bilendir"* buyruğudur. Nitekim ileride yüce Allah'ın izniyle açıklaması gelecektir. Ona güvenir, ona tevekkül ederiz. O bize yeter, o ne güzel vekildir.

---

424 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 5057; Tirmizî, 3089; Ahmed, IV, 128; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 713, 714; İbnu's-Sünni, 682. İrbad'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedinde tedlis yapan Bakiyye vardır fakat Ahmed'deki rivayetinde tahdis lafzını açıkça kullanmıştır. Yine senedinde Abdullah b. Ebî Bilal vardır, meçhul bir ravidir. Zehebî, Mizan, 4232'de: Ondan Halid b. Ma'dân'dan başka rivayet eden olmamıştır demektedir. Bu da Zehebî'nin onun meçhul olduğuna bir işaretidir. Hâfız İbn Hacer ise Takrib'de: Makbuldür demiştir ki ona mutabaat olunduğu takdirde makbuldür, demektir. Hadisin ikinci bir illeti daha vardır ki bunu Nesâî bir başka yoldan Bakiyye'den başkasından, o Halid b. Madan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Elbani, çelişkiye düşerek onu Zaifu Ebî Dâvûd, 1070 ile Sahihu't-Tirmizî, 2333'te zikretmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler. O Azizdir, Hakimdir.

2. Göklerin ve yerin mülkü onundur. Diriltir ve öldürür. O her şeye gücü yetendir.

3. O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah göklerde ve yerde bulunanların yani canlıların ve bitkilerin onu tesbih ettiklerini haber vermektedir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbih ederler. Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki o halimdir, mağfiret edicidir."* (İsrâ, 44) buyurmaktadır.

"O Azizdir." Herşeyin kendisine boyun eğdiğidir. *"Hakimdir"* yaratmasında, emrinde ve şeriat hükümlerinde hikmeti sonsuz olandır.

"Göklerin ve yerin mülkü onundur. Diriltir ve öldürür." Yani yarattıklarında mutlak tasarruf sahibi, mutlak malik olan odur. Bu sebeple o diriltir ve öldürür. Dilediği kimseye dilediğini verir. *"O her şeye gücü yetendir."* Yani onun dilediği olur, dilemediği olmaz.

"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır." İrbad b. Sariye'nin hadisinde bin âyetten daha faziletli olduğu şeklinde kendisine işaret edilen âyet-i kerime budur.

Ebû Dâvûd da dedi ki: Bize Abbâs b. Abdulazim tahdis etti... Bize Ebû Zumeyl tahdis edip dedi ki: İbn Abbâs'a: İçimde beni rahatsız eden bir şey var dedim. O nedir dedi. Ben: Allah'a yemin olsun ki onu söyleyemem dedim.

Scanned with CamScanner

Bana: Bir çeşit şüphe mi dedi ve güldü sonra: Bundan hiç kimse kurtulamadı ki, dedi. (Sonra şöyle) dedi: Nihayet Allah: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor."* (Yunus, 94) âyeti indi. (Ebû Zumeyl) dedi ki: Bana şunları da söyledi: Sen içinde (böyle) bir şey hissedecek olursan derhal: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi en iyi bilendir"* de, dedi.

Bu âyet-i kerime ile ilgili müfessirlerin kullandıkları ibareleri ve sözleri yaklaşık yirmi farklı görüşe ulaşmaktadır. Buhârî dedi ki: Yahyâ dedi ki: *Zahir:* İlmiyle her şey kendisi için apaçık olan kimse, *Bâtın* ise herkes ve her şey için bilinmesi açısından batın (gizli, bilinemeyen) demektir.

Hocamız Hâfız el-Mizzi dedi ki: Burada sözü edilen Yahyâ, Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ olup Meani'l-Kur'ân adını verdiği bir eseri vardır.

Bu hususta çeşitli hadisler de varid olmuştur:

[6601] Bunlardan birisi şudur: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyurken şöyle dua ederdi:

اللهم، رب السموات السبع، ورب العرش العظيم، ربنا ورب كل شيء، منزل التوراة والإنجيل والفرقان، فالق الحب والنوى، لا إله إلا أنت، أعوذ بك من شر كل شيء أنت آخذ بناصيته، أنت الأول ليس قبلك شيء وأنت الآخر ليس بعدك شيء، وأنت الظاهر ليس فوقك شيء وأنت الباطن ليس دونك شيء. اقض عنا الدين، وأغننا من الفقر"

"Ey yedi semavatın Rabbi, pek büyük Arşın Rabbi, bizim ve her şeyin Rabbi, Tevrat'ı ve İncil'i, Furkân'ı indiren, taneyi ve çekirdeği yarıp, çatlatan Allah'ım! Senden başka ilah yoktur. Alnından yakaladığın her şeyin şerrinden sana sığınırım. Sen İlksin, senden önce hiçbir şey yok, sen Âhirsin, senden sonra hiçbir şey yok, sen Zâhirsin, senin üstünde hiçbir şey yok, sen Bâtınsın, senin ötende hiçbir şey yoktur. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten ve ihtiyaçtan kurtar."[425]

425 Ahmed, II, 404 senedi sahihtir.

Scanned with CamScanner

[6602] Bunu Müslim de Sahih'inde rivayet etmektedir: Suheyl dedi ki: Ebû Sâlih bize biriniz uyumak isterse sağ tarafına yattıktan sonra şunları söylemesini emrederdi:

اللهم، ربّ السموات وربّ الأرض وربّ العرش العظيم، رَبَّنَا وربّ كل شيء، فالق الحب والنوى، ومنزل التوراة والإنجيل والفرقان، أعوذ بك من شر كل ذي شر أنت آخذ بناصيته، اللهم، أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء، اقض عنا الدين، وأغننا من الفقر.

"Göklerin Rabbi, yerin Rabbi, büyük Arşın Rabbi, bizim Rabbimiz ve her şeyin Rabbi. taneyi ve çekirdeği yarıp çatlatan, Tevrat'ı, İncil'i ve Furkân'ı indiren Allah'ım! Alnından yakaladığın herbir şeyin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım! Sen İlksin, senden önce hiçbir şey yok. Sen Âhirsin, senden sonra hiçbir şey yok. Sen Zâhirsin, senin üstünde hiçbir şey yok, sen Bâtınsın senin ötende hiçbir şey yok. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten, muhtaçlıktan kurtar."

O (Ebû Sâlih) bu hadisi Ebû Hureyre'den diye rivayet ediyor, Ebû Hureyre de bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklediyordu.[426]

[6603] Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî Müsnedinde mü'minlerin annesi Âişe'den de buna yakın bir rivayet nakletmiş bulunmakta ve şöyle demektedir: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatağının hazırlanmasını emredince kıbleye doğru ona yatak hazırlanırdı. Yatağına yattı mı sağ elinin üzerine yatar sonra sessizce -ne söylediği bilinmezdi- bir şeyler okurdu. Gecenin sonu oldu mu sesini yükselterek şöyle derdi:

اللهم، رب السموات السبع ورب العرش العظيم، إله كل شيء، ورب كل شيء، ومنزل التوراة والإنجيل والفرقان، فالق الحب والنوى، أعوذ بك من شر كل شيء أنت آخذ بناصيته اللهم، أنت الأول الذي ليس قبلك شيء، وأنت الآخر الذي ليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء، اقض عنا الدين، وأغننا من الفقر

426 *Müslim, 2713, h. no: 61.* Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den merfu olarak rivayet edildiğini açıkça ifade etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

"Yedi göğün Rabbi, pek büyük Arşın Rabbi, her şeyin ilahı ve her şeyin Rabbi, Tevrat'ı, İncil'i ve Furkân'ı indiren, taneyi ve çekirdeği yarıp, çatlatan Allah'ım! Alnından yakaladığın herbir şeyin şerrinden sana sığınırım. Allah'ım! Sen kendisinden önce hiçbir şey olmayan İlk (el-Evvel)sin, kendisinden sonra hiçbir şey olmayan Âhirsin. Sen, senden üstün hiçbir şey olmayan Zâhirsin, sen senden öte hiçbir şey bulunmayan Bâtınsın. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten, muhtaçlıktan kurtar."[427]

Bu senette geçen es-Serri b. İsmail, Şa'bî'nin amcasının oğludur, oldukça zayıftır. Allah en iyi bilendir.

[6604] Ebû İsa Tirmizî bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı ile birlikte oturmakta iken üzerlerinden bir bulut geçti. Allah'ın Nebîsi: *"Bu nedir biliyor musunuz?"* dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. Allah Rasûlü: *"Bu el-Anâ (Arapçada bulut isimlerinden biri)dir. Bunlar yeri suya doyururlar. Yüce Allah onu kendisine şükretmeyen ve kendisine dua etmeyen bir kavme doğru sürer."* Sonra şöyle buyurdu: *"Üstünüzde ne olduğunu biliyor musunuz?"* Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. Şöyle buyurdu: *"Üstünüzdekinin adı er-Rakî'dir. Korunmuş bir tavan ve dökülüp dağılmaktan yana muhafaza altında olan bir dalgadır."* Sonra: *"Sizinle onun arasında ne kadar olduğunu biliyor musunuz?"* dedi. Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O: *"Sizinle onun arasında beş yüz yıl vardır"* buyurdu. Sonra: *"Bunun da yukarısında ne vardır biliyor musunuz?"* dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O: *"Şüphesiz bunun üstünde semadan sonra bir sema daha vardır. Her ikisi arasındaki uzaklık da beş yüz yıldır"* buyurdu ve bu şekilde yedi sema saydı. Her iki sema arasındaki uzaklık ise gök ile yer arası kadardır. Sonra şöyle buyurdu: *"Bunun da üstünde ne vardır bilir misiniz?"* Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O: *"Bunun üstünde Arş vardır. Onun ile sema arasında ise iki sema arasındaki uzaklık kadardır"* buyurdu. Sonra: *"Altınızdakinin ne olduğunu biliyor musunuz?"* dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O: *"Altınızdaki yerdir"* buyurdu. Sonra: *"Bunun da altında*

427 Oldukça zayıftır. Ebû Ya'la, 4774'te bu senet ile rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecma, X, 121'de: Senedinde es-Serri b. İsmail vardır. O metruk birisidir demektedir. İbn Kesir de aynı şekilde ondan dolayı illetli olduğunu belirtmiştir. Hadisin baş tarafı münkerdir çünkü önceki hadiste onun bu duayı uyurken yaptığı zikredilmektedir. Bu rivayette ise bu duayı onun gecenin sonlarında yaptığı belirtilmiştir.

Scanned with CamScanner

ne vardır bilir misiniz?" dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. O: *"Onun altında bir başka arz daha vardır ki ikisi arasında beş yüz yıllık mesafe vardır"* buyurdu. Bu şekilde her iki arz arasında beş yüz yıllık mesafe bulunan yedi arza kadar saydı. Sonra şöyle buyurdu: *"Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki eğer sizler en alt yere kadar bir ip sarkıtacak olursanız Allah'ın üzerine iner."* Sonra: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi en iyi bilendir"* âyetini okudu.[428] Sonra Tirmizî şunları söylemektedir: "Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Bu hadis Eyyûb ve Yunus -b. Ubeyd- ile Ali b. Zeyd tarafından da rivayet edilmektedir. Dediler ki: Hasan, Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir. Bazı ilim ehli bu hadisi tefsir ederek şöyle demişlerdir: Yani o Allah'ın ilmi, kudreti ve saltanatı üzerine iner. Allah'ın ilmi, kudreti ve saltanatı ise her yerdedir. Kendisi ise kitabında vasfettiği üzere Arşın üstündedir."

[6605] İmam Ahmed bu hadisi Sûreyc'den rivayet etmektedir. O el-Hakem b. Abdulmelik'ten, o Katâde'den, o el-Hasan'dan, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye hadisi zikretmektedir. Ondaki rivayette: "İki arz arası uzaklık ise yedi yüz yıllık mesafedir" şeklindedir. Ayrıca yine ondaki rivayette: "Sizden birinizi bir ip ile en alttaki yedinci arza sarkıtacak olursanız, Allah'ın üzerine sarkar" şeklindedir. Bundan sonra da: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi en iyi bilendir"* âyetini okudu.[429] Bunu İbn Ebî Hâtim ve Bezzâr da Ebû Câfer er-Râzî'nin, Katâde'den, o el-Hasan'dan, o Ebû Hureyre'den diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Ancak İbn Ebî Hâtim son kısmı olan: "Birinizi bir ip ile sarkıtacak olursanız..." cümlesini zikretmemekte ve o: "Ta ki her iki arz arasında beş yüz yıllık mesafe bulunan yedi arz sayıncaya kadar" demiş olup, sonra da: *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır. O her şeyi en iyi bilendir"* buyruğunu okudu. Bezzâr da: Bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ebû Hureyre'den başka rivayet eden olmamıştır demektedir.

[6606] Bunu İbn Cerîr de Bişr'den, o Yezîd'den, o Said'den, o Katâde'den senediyle *"O hem İlktir, hem Âhirdir, hem Zâhirdir, hem Bâtındır"* buyruğu ile ilgili olarak bize zikredildiğine göre Allah'ın Nebîsi ashabı arasında otur-

428 Senedi Hasan ile Ebû Hureyre arasındaki inkıtadan ötürü zayıftır. Buna dair değerlendirmeler daha önceden geçti.

429 Ahmed, II, 370. Senedi önceki gibidir.

Scanned with CamScanner

makta iken üzerlerinden bir bulut göründü ve şöyle buyurdu: "Bu nedir bilir misiniz..."[430]

Sonra da hadisi Tirmizî'nin anlattığı şekilde birebir zikretmektedir. Ancak bu hadis bu yoldan mürseldir. Muhtemelen mahfuz olan da budur. Allah en iyi bilendir.

Bu Ebû Zerr el-Gıfari (radıyallâhu anh)'ın naklettiği bir hadis olarak da rivayet edilmiş olup, bunu Bezzâr Müsned'inde, Beyhakî *el-Esma ve's-Sıfat* adlı eserinde rivayet etmişlerdir fakat senedi su götürür, metni de garip ve münkerdir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

İbn Cerîr yüce Allah'ın: *"Ve yerden de onlar gibisini yaratandır."* (Talâk, 12) buyruğunu tefsir ederken şunları söylemektedir: Katâde dedi ki: Sema ile yer arasında dört melek karşılaştı. Birbirlerine: Nereden geldin dediler. Birileri: Aziz ve celil olan Rabbim beni yedinci semadan gönderdi ve ben onu orada bıraktım, dedi. Diğeri: Aziz ve celil olan Rabbim beni yedinci arzdan gönderdi ve ben onu orada bıraktım dedi. Diğeri: Rabbim beni meşrıktan gönderdi ve ben onu orada bıraktım dedi. Öteki: Rabbim beni mağribten gönderdi ve ben onu orada bıraktım, dedi.[431]

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

430 Zayıftır. Taberî, 33593'te Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Hadis mürsel olmakla birlikte ayrıca bunu temriz (meçhul kip) ile zikretmiştir. Bir kişi: Bu daha önce geçen Ebû Hureyre'nin hadisine şahitlik etmez mi diyecek olursa, şu cevap verilir: Bu hadis öncekine şahitlik etmez çünkü her ikisinin de çıkış yeri aynıdır. Çünkü mevsul rivayette de, mürsel rivayette de Katâde vardır. Buna dikkat etmek gerekir. Allah en iyi bilendir.

431 Bu rivayet oldukça gariptir. Birinci hadiste burada onun sözü olarak rivayet edildiği gibi, Katâde'ye mevkuf bir rivayet de olabilir.

Scanned with CamScanner

4. O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere gireni de, ondan çıkanı da, gökten ineni de, oraya yükseleni de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir.

5. Göklerin ve yerin mülkü yalnız Onundur. Bütün işler Allah'a döndürülür.

6. Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir. O kalplerin özünü en iyi bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah gökleri, yeri ve arasındakileri altı günde yarattığını haber verdikten sonra onları yarattıktan sonra Arşa istiva ettiğini de haber vermektedir. Bu ve benzeri âyet-i kerimeye dair açıklamalar daha önce A'râf sûresinde burada ayrıca tekrarlamaya gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

"O yere gireni de... bilir." Yere giren tane ve yağmur damlası sayısını bilir. *"Ondan çıkanı da"* ekin, bitki ve mahsulleri de (bilir). Nitekim başka yerde: *"Gaybın anahtarları onun yanındadır. Ondan başkası bunları bilmez. Karada ve denizde ne varsa o bilir. Bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında tek bir tane (bile olsa onu bilir). Yaş ve kuru müstesna olmak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59)

"Gökten ineni" yağmur, kar, dolu, ilahi takdirler ve şerefli meleklerle birlikte inen hükümleri bilir. Daha önce Bakara sûresinde gökten düşen her bir yağmur damlası ile birlikte mutlaka bir meleğin bulunduğunu ve bu meleğin Allah'ın kendisine emrettiği yerde o damlayı yerleştirdiğini belirtmiş idik.

Yüce Allah'ın: *"Oraya yükseleni"* melekleri ve amelleri *"de bilendir."*

[6607] Nitekim sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Gecenin ameli ona gündüzden önce yükseltilir, gündüzün ameli de geceden önce yükseltilir."*[432]

"Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir" buyruğu da şu demektir: O sizin üzerinizde görüp gözetendir. Nerede olursanız, hangi durumda olursanız, karada veya denizde, gece veya gündüz, evlerinizde ya da açıkta olunuz amellerinize tanık olandır. Bütün bu hallerin

432 Sahihtir, daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

hepsi arasında ilmi açısından hiçbir fark yoktur. Hepsini görür ve işitir. Söylediklerinizi duyar, yerinizi görür, gizliliklerinizi de, fısıldaşmalarınızı da bilir.

Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Bilin ki onlar ondan gizlemek için göğüslerini dürüp, bükerler. Elbiseleriyle örtündükleri zaman da onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Çünkü o kalplerin özünde olanı çok iyi bilendir."* (Hûd, 5); *"İçinizden biri ister sözünü gizlesin, ister onu açıklasın, gece gizlensin veya gündüzün yoluna gitsin hepsi (onun ilminde) birdir."* (Ra'd, 10) Ondan başka hiçbir ilah yoktur, onun dışında hiçbir Rabb yoktur.

[6608] Sahihte sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'e kendisine ihsana dair soru sorunca: *"Allah'ı görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen onu görmesen dahi o seni görür."*[433] buyurduğu sabittir.

[6609] Hâfız Ebû Bekr el-İsmaili'nin de rivayetine göre Abdurrahman b. Aiz şöyle demiştir: Ömer dedi ki: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Bana azık olarak bir söz söyle, ben de onunla yaşayıp gideyim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Aşiretinin en salihlerinden olup, yanından hiç ayrılmayan bir adamdan nasıl utanıyorsan Allah'tan da öyle utan."*[434] Bu garip bir hadistir.

[6610] Ebû Nuaym, Abdullah b. Muâviye el-Ğadiri'nin merfu olarak naklettiği şu hadisi rivayet etmektedir: *"Şu üç hususu kim yerine getirirse imanın tadını alır: Bir ve tek olarak Allah'a ibadet edip her yıl gönül hoşluğu ile malının zekâtını veren, (davar zekâtını verirken) oldukça yaşlanmış sıradan, bayağı olanı, oldukça değersiz ve hasta olanı seçmeyip, mallarınızın ortalamalarından vererek nefsini tezkiye edip, temizleyen kimse"* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Kişinin nefsini tezkiye etmesi ne demektir? dedi. Allah Rasûlü: *"Nerede olursa olsun Allah'ın da kendisi ile birlikte olduğunu bilmesidir"* buyurdu.[435]

---

433 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

434 Zayıftır. el-Ezdi, Abdurrahman b. Aiz'in zayıf olduğunu söylerken, Nesâî sika olduğunu belirtmiştir. Çokça mürsel rivayet nakleden birisidir. İbn Ebî Hâtim: Ömer'den mürsel olarak rivayet nakletmiştir demektedir. Bu sebeple haber zayıftır.

435 Hasendir. Ebû Dâvûd, 1582. Abdullah b. Sâlim'den, onun yazılı nüshasından ve Cadde yoluyla Abdullah b. Muâviye'den diye rivayet etmiştir. Bu ise zayıftır ama Beyhakî, IV, 96'da bunu mevsul olarak rivayet etmiştir. Senedi ise hasendir, ravileri sikadır.

Scanned with CamScanner

[6611] Ebû Nuaym b. Hammad (r.h) dedi ki: Ubâde b. es-Sâmit dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İmanın en faziletlisi nerede olursan ol, Allah'ın seninle birlikte olduğunu bilmendir."[436] Garip bir hadistir. İmam Ahmed şu iki beyiti okurdu:

إِذَا مَا خَلَوْتَ الدَّهْرَ يَوْمًا فَلا تَقُلْ خَلَوْتُ وَلَكِنْ قُلْ: عَلَيَّ رَقِيبُ

وَلا تَحْسَبَنَّ اللهَ يَغْفَلُ سَاعَةً وَلا أَنَّ مَا يَخْفَى عَلَيْهِ يَغِيبُ

Ömründe bir gün tenhada kalırsan sakın:

Deme yalnızım ama beni bir gözeten vardır, de.

Düşünme, Allah'ın bir an dahi gafil olduğunu

Ve gayb olanın ona gizli, saklı kaldığını sanmayasın.

"Göklerin ve yerin mülkü yalnız onundur. Bütün işler Allah'a döndürülür" buyruğu da dünyanın da, ahiretin de mutlak maliki, sahibi odur demektir. Nitekim: *"Şüphesiz ki ahirette ilk olan (dünya) da elbette bizimdir."* (Leyl, 13) buyurmaktadır. O bundan dolayı kendisine hamd edilendir, övülendir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: *"O öyle Allah'tır ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. Hem dünyada, hem ahirette hamd yalnız onundur."* (Kasas, 70); *"Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız kendisinin olan Allah'a hamdolsun. Ahirette de hamd yalnız onundur. O Hakimdir, her şeyden haberdardır."* (Sebe, 1)

Göklerde ve yerde bulunanların hepsi yalnız onun mülküdür. Onlarda olanlar onun ise azat olmaz ve ona boyun eğen, huzurunda emrini bekleyen köleleridir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: *"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmân'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir. Andolsun ki hepsini (ilmiyle) kuşatıp, onları teker teker saymıştır. Hepsi kıyâmet gününde ona yalnız başlarına gelirler."* (Meryem, 93-95)

Bu sebeple yüce Allah: *"Bütün işler Allah'a döndürülür"* buyurmaktadır. Yani kıyâmet gününde dönüş yalnız ona olacaktır. Yarattıkları arasında dilediği gibi hüküm verecektir. O asla haksızlık yapmayan, adil, zerre ağırlığı

436 Taberânî, Evsat, 8791; Heysemi, Mecma, 204'te: Bunu sadece Osman b. Kesir münferiden rivayet etmiştir. Bununla birlikte onun sika olduğunu söyleyeni de, cerh edeni de görmedim demektedir. Derim ki: Hadis bu senetle zayıftır.

Scanned with CamScanner

kadar zulmetmeyendir. Hatta onlardan birisi tek bir iyilik yapmış ise dahi onu on katına kadar arttırır *"ve kendi nezdinden pek büyük bir ecir verir."* Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. (İyilik) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz. Hesaba çekenler olarak biz yeteriz."* (Enbiyâ, 47)

Yüce Allah'ın: *"Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir"* buyruğu da şu demektir: Yarattıklarında dilediği gibi tasarruf sahibi olan odur. Geceyi ve gündüzü evirip çevirir ve hikmeti gereğince her ikisini de dilediği gibi takdir eder. Bazen gece uzar, gündüz kısalır, bazen bunun aksi olur, bazen de her ikisini mutedil halleriyle bırakır, bazen kış olur sonra bahar sonra yaz sonra sonbahar gelir. Bütün bunlar onun yarattıkları hakkında dilediğine uygun hikmeti ve takdiri ile olur.

"O kalplerin özünü en iyi bilendir" yani istediği kadar küçük ve gizli olsa dahi bütün sırları bilendir.

اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ۖ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا
مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُولُ
يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾
هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ ۚ وَإِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي
سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ
مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ
وَقَاتَلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَنْ ذَا
الَّذِي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

7. Allah'a ve Rasûlü'ne iman edin. Sizi başlarına halife kıldığı (malları)ndan da infak edin, sizden iman edip infak edenler için büyük bir mükâfat vardır.

Scanned with CamScanner

8. Rasûl sizi Rabbinize iman etmeniz için davet edip dururken ve sizden kesin söz de almış bulunuyorken size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz? Eğer iman edenler iseniz (sözünüze uyun).

9. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık âyetler indirmekte olandır. Muhakkak ki Allah size elbette çok Raûftur, Rahîmdir.

10. Göklerle yerin mirası Allah'ın olduğu halde ne oluyor size ki Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Aranızdan fetihten önce infak edip, savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı vaat etmiştir. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

11. Allah'a karz-ı hasenle borç verecek kimdir? O da bunu o kimseye kat kat verecek, ayrıca o kimse için pek bol ve şerefli bir mükâfat da vardır.

Tefsiri:

Şanı yüce ve mübarek Allah kendisine ve Rasûlü'ne en mükemmel bir şekilde iman etmeyi, bu husus üzere devamlı kalıp, sebat gösterip, buna süreklilik kazandırmayı emretmekte ve sizi üzerinde halife kılmış olduklarından infak etmeye teşvik etmektedir. Üzerinde halife olmanız ise sizin yanınızda geçici olarak (ariyet) bulunan mallardır. Çünkü bu mallar daha önce sizden öncekilerin ellerindeydi sonra sizin elinize geçti. Bunun için şanı yüce Allah, üzerinde halife kılındığınız malı ona itaat yolunda kullanma yolunu göstermiştir. Eğer kulları bu şekilde hareket ederlerse mesele yok, aksi takdirde bundan dolayı onları hesaba çeker ve o mal hususunda yerine getirmeleri gereken görevlerini terk ettiklerinden dolayı onları cezalandırır.

Yüce Allah'ın: *"Sizi başlarına halife kıldığından infak edin"* buyruğunda, bu malı sizin de geriye bırakıp, başkalarının ona sizin yerinize halef olarak geçeceğine bir işaret vardır. Belki o malı senden miras alacak kişi, o mal ile Allah'a itaat edecek ve Allah'ın sana nimet olarak ihsan ettiği bu mal sebebiyle senden daha mutlu olacak yahut da o mal ile Allah'a isyan edecek, sen ise o kimsenin günah işlemesine, haddi aşıp, haksızlık yapmasına yardımcı olmuş olursun.

Scanned with CamScanner

[6612] İmam Ahmed dedi ki: Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr babasından şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına vardığım sırada o şöyle buyuruyordu: *"'Çoklukla övünüş sizi oyalayıp durdu.'* (Tekâsur, 1) *Âdemoğlu benim malım, benim malım der. Halbuki senin kendi malından yiyip de tükettiğin yahut giyinip de eskittiğin yahut da tasadduk edip de kalıcılığını sağladığından başka bir şeyin var mı ki?"* Bunu Müslim, Şu'be'nin bu şekilde naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş ve şu lafızları da eklemiştir: *"Bunun dışında kalan ise gidicidir ve onu insanlara terk edecektir."*[437]

Yüce Allah'ın: *"Sizden iman edip, infak edenler için büyük bir mükâfat vardır"* buyruğu iman etmeyi ve itaat uğrunda infakta bulunup, harcamalar yapmayı teşvik etmektedir sonra yüce Allah: *"Rasûl sizi Rabbinize iman etmeniz için davet edip dururken... size ne oluyor da Allah'a iman etmiyorsunuz"* buyruğu da şu demektir: Rasûl aranızda iken sizi buna davet edip de getirdiklerinin doğruluğuna dair delil ve belgeleri açıklamakta iken sizi iman etmekten alıkoyan nedir?

[6613] Bizler Sahih-i Buhârî'nin Kitabu'l-İman şerhinin baş taraflarında şu hadisi değişik rivayet yollarıyla birlikte kaydetmiştik: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün ashabına: *"İmanları itibariyle en beğendiniz mü'minler hangileridir?"* dedi. Ashab: Meleklerdir, dediler. Allah Rasûlü: *"Onlar Rablerinin huzurunda bulunuyorlarken neden iman etmesinler ki"* buyurdu. Ashab: O halde nebîlerdir, dediler. Allah Rasûlü: *"Vahiy onlara iniyorken neden iman etmesinler ki"* buyurdu. Ashab: O halde biziz, dediler. Allah Rasûlü: *"Ben aranızda bulunuyorken neden iman etmeyesiniz ki? Ama iman bakımından mü'minlerin en beğenileni (hayret verenleri) sizden sonra gelecek ve birtakım sahifeleri bulup ta onlarda yazılanlara iman edecek kimselerdir"* buyurdu.[438]

Biz bu tür rivayetlerin bir kısmını Bakara sûresinin baş taraflarında: *"Onlar ki gayba iman ederler"* (Bakara, 3) buyruğunu açıklarken zikretmiş bulunmaktayız.

---

437 Müslim, 2958; Ahmed, IV, 24

438 Sahih bir hadis olup bunu Buhârî ve başkaları tahriç etmişlerdir. Daha önceden de geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Ve sizden kesin söz de almış bulunuyorken"* buyruğu da: *"Allah'ın size verdiği nimetini ve: Dinledik ve itaat ettik, dediğiniz zaman sizi andıyla bağladığı o sözünü de hatırlayın..."* (Mâide, 7) buyruğu gibidir. Bununla da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yapılan bey'ati kastetmektedir.

İbn Cerîr ise bundan maksadın Âdem'in sulbünde iken kendilerinden alınmış olan sözün (misakın) kastedildiğini söylemiştir. Aynı zamanda bu Mücâhid'in de görüşüdür. Allah en iyi bilendir.

"Sizi karanlıklardan aydınlığa" bilgisizliğin, küfrün, birbirleriyle çelişen çeşitli görüşlerin karanlıklarından, hidayetin, kesin inanmanın (yakin) ve imanın nuruna *"çıkarmak için kuluna apaçık âyetler"* yani açık seçik delil ve belgeler, göz kamaştırıcı deliller, kesin burhanlar *"indirmekte olandır. Muhakkak ki Allah size"* insanların hidayet bulmaları, hastalıkları anlamsız gerekçeleri ortadan kaldırıp, şüpheleri izale etmek için kitaplar indirip, Rasûller göndermesi sûretiyle "elbette çok Raûftur, Rahîmdir."

Yüce Allah onlara iman edip, infak etmeyi ilk olarak emredip sonra da iman etmeye onları teşvik edip, artık onun önündeki engelleri de önlerinden kaldırdığını beyan ettikten sonra yine onları infakta bulunmaya teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Göklerin ve yerin mirası Allah'ın olduğu halde ne oluyor size ki Allah yolunda infak etmiyorsunuz?"* Yani fakir düşmekten, malınızın azalmasından korkmaksızın infak ediniz. Çünkü sizin yaptığınız bu infak onun yolundadır. O göklerin ve yerin mutlak malikidir. Her ikisinin anahtarları onun elindedir, hazineleri ondadır. İhtiva ettikleriyle birlikte Arşın maliki sadece odur. *"Her ne harcarsanız o bu harcadığınızın yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır."* (Sebe, 39) buyuran da *"yanınızda olan tükenir, Allah'ın yanındaki ise kalıcıdır."* (Nahl, 96) buyuran da odur. Buna göre Allah'a tevekkül eden infak eder ve Arş sahibinin malını azaltacağından yana korkusu olmaz. Allah'ın onun yerine kendisine başkasını vereceğini çok iyi bilir.

"Aranızdan fetihten önce infak edip savaşanlar bir olmaz." Yani bu şekilde davranmış olan ile onun yaptığının aynısını yapmayan birbirine eşit değildir. Çünkü Mekke fethedilmeden önce durum çok ağır ve çetindi. O zamanlarda ancak sıddıykler iman etti. Fetihten sonra İslam büyük bir inkişaf gösterdi, güçlendi. İnsanlar da Allah'ın dinine kitleler halinde girdiler. Bu

Scanned with CamScanner

sebeple yüce Allah: *"Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı vaat etmiştir."* Cumhur (çoğunluk) burada fetihten maksadın Mekke fethi olduğu kanaatindedir. Şa'bî ve başkalarına göre ise burada fetihten maksat ise Hudeybiye barışıdır.

[6614] Bu görüşün lehine İmam Ahmed'in şu rivayeti delil gösterilebilir: Enes dedi ki: Halid b. el-Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında sözlü bir tartışma olmuştu. Halid, Abdurrahman'a: Sizler bizden önce gördüğünüz, yaşadığınız önemli günleri bahane ederek bize baskı kurmaya çalışıyorsunuz, dedi. Bize ulaştığına göre bu husus Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatılınca şöyle buyurdu: *"Ashabımı bana bırakınız. Nefsim elinde olana yemin ederim ki Uhud -yahut dağlar- gibi altın infak etseniz dahi onların amellerine ulaşamazsınız."*[439]

Bilindiği gibi bu hitaba maruz kalan kişi olan Halid b. el-Velid Hudeybiye barışı ile Mekke'nin fethi arasında Müslüman olmuştu. İkisi arasındaki bu tartışma ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke fethedildikten sonra Halid b. el-Velid'i kumandan olarak üzerlerine gönderdiği Cezime oğulları arasında meydana gelmiş, onlar: "Müslüman olduk" demeyi beceremedikleri için ötürü "sabe'nâ, sabe'nâ: dinimizden döndük" dediler. Halid bundan dolayı onların ve onlardan alınan esirlerin öldürülmesini emretti. Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Ömer ve başkaları ise ona karşı çıkmışlardı. İşte bundan dolayı Halid ve Abdurrahman (radıyallâhu anhumâ) (Allah Rasûlü'nün huzurunda) birbirlerine davacı olmuşlardı.

[6615] Sahih'teki rivayete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Ashabıma ağır söz söylemeyiniz. Nefsim elinde olana yemin ediyorum ki sizden biriniz Uhud kadar altın infak edecek olsa onlardan herhangi birisinin bir muddune (infak ettiği bir avuç miktarındaki bir şeye) ve hatta onun yarısına dahi ulaşmaz."*[440]

[6616] İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim'in rivayetlerine göre de Ebû Said el-Hudri şöyle demiştir: Hudeybiye yılı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıktık. Nihayet biz Usfan'a vardığımız vakit Rasûlullah (sallallâhu aleyhi

439 Sahihtir. Ahmed, III, 266. Senedi Buhârî'nin şartına uygundur. Daha önceden geçti.

440 Kaynakları daha önce Fetih sûresi 29. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kendi amellerinizi onların amellerine göre küçümseyeceğiniz bir kavmin ortaya çıkması yakındır."* Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar kimlerdir, Kureyşliler midir? dedik. O: *"Hayır, bunlar Yemenlilerdir. Onlar kalpleri daha ince, yürekleri daha yumuşak kimselerdir."* buyurdu. Bizler: Ey Allah'ın Rasûlü? Onlar bizden hayırlı mıdırlar? dedik. Şöyle buyurdu: *"Onlardan birisinin altın bir dağı bulunsa ve onu infak etse sizden birinizin infak ettiği bir mudde hatta onun yarısına dahi erişmez. Şunu bilin ki bu bizimle sair insanlar arasındaki fazilet (farkı)dır."* (Daha sonra) *"Aranızdan fetihten önce infak edip savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip, savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı vaat etmiştir. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır"* buyruğunu okudu.[441] Bu hadis bu anlatımı ile gariptir.

[6617] Ama Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde bir topluluğun rivayeti olarak Atâ b. Yesar'dan, o Ebû Said'den diye gelen rivayet -haricileri söz konusu ederek- şöyledir: *"Onların namazlarına göre kendi namazınızı, oruçlarına göre kendi oruçlarınızı küçümsersiniz (ama) okun hedefini delip, çıktığı gibi dinden çıkarlar."*[442]

[6618] Ama İbn Cerîr bu hadisi bir başka yoldan rivayet ederek şöyle demiştir: Zeyd b. Eslem, Ebû Said et-Temmar'dan haber verdi. Onun da Ebû Said el-Hudri'den haber verdiğine göre[443] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kendi amelinizi onların amellerine göre küçümseyeceğiniz bir kavmin ortaya çıkması yakındır."* Bizler: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar kimlerdir, Kureyş midir? dedik. O: *"Hayır, onlar kalpleri en ince, yürekleri en yumuşak olanlardır."* buyurdu. Bu arada Yemen'e işaret edip şöyle buyurdu: *"Onlar Yemenlilerdir. Şunu bilin ki iman Yeman(i, Yemenli)dir. Hikmet de*

441 Zayıftır. Taberî, 33610'da tahriç etmiştir. Senedinde Hişam b. Sâd vardır. O hadis rivayeti zayıf birisidir. Bu rivayet Yemen ahalisi hakkında değil, Hariciler hakkında sahih olarak gelmiştir. Yanılmanın kaynağı Hişam b. Sâd'dır.

442 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

443 Diğer nüshalarda da bu şekildedir ama bu rivayet Taberî, 33611'de Zeyd'den, o Ebû Said et-Temmar'dan mürsel olarak diye rivayet edilmiştir. Onun bu rivayetinde Ebû Said el-Hudri'den söz edilmemektedir. Buna göre bu ya İbn Kesir'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- bir kalem yanılmasıdır veyahut da bu Taberî tefsirinden düşmüştür. Durum ne olursa olsun burada sözü edilen et-Temmar meçhul bir ravidir. Bunu ed-Durru'l-Mensur, VI, 249'da belirtildiği üzere Said b. Mansur da Zeyd b. Eslem'den mürsel olarak rivayet etmiştir. O daha sahihtir. Metin de gariptir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Yemenlidir." Bizler: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar bizden hayırlı mıdır? dedik. Şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki onlardan birisinin infak edeceği bir dağ altını olsa sizden birinizin bir muddunun yerini hatta yarısının yerini dahi tutmaz."* Sonra parmaklarını kapatıp, serçe parmağını açarak şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bu bizimle sair insanlar arasındaki fazilet (farkı)dır."* (Daha sonra) *"Aranızdan fetihten önce infak edip savaşanlar (diğerleriyle) bir olmaz. Onların dereceleri fetih sonrasında infak edip savaşanlardan daha büyüktür. Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı vaat etmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (buyruğunu okudu.)*

Bu rivayetin anlatımında Hudeybiye söz konusu edilmemektedir. Eğer az önce geçtiği gibi bu husus mahfuz ise o takdirde fetihten önce indirilmiş olup, ondan sonrası hakkında haber vermek anlamında olma ihtimali vardır. Nitekim yüce Allah'ın Mekke'de ilk nazil olan sûrelerden birisi olan Müzzemmil sûresinde: *"Başka bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilir."* (Müzzemmil, 20) buyurmuştur. Bu da gelecekte olana dair bir müjdedir. Nitekim böyle olmuştur. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Bununla beraber Allah hepsine de el-Hüsna'yı vaat etmiştir"* buyruğuna gelince: Yani fetihten önce olsun sonra olsun infak edenlerin hepsine yaptıklarına karşılık sevapları verilecektir. Verilecek olan mükâfatta fazilet itibariyle aralarında farklılık bulunsa dahi. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minlerden mazeret sahibi olanlar müstesna, oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenler bir olmaz. Allah mallarıyla ve canlarıyla cihat edenleri oturanlardan sadece derece itibari ile üstün kılmıştır. Bununla beraber Allah hepsine de cenneti vaat etmiştir. Allah mücahitleri, oturanlardan pek büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır."* (Nisâ, 95)

[6619] İşte sahihte yer alan şu hadis de böyledir: *"Güçlü mü'min, zayıf mü'minden hayırlıdır ve Allah onu daha çok sever. Bununla beraber her ikisi de hayırlıdır."*[444] Bu şekilde buna dikkat çekmesinin sebebi ise bir tarafın diğerini birincisini överken heder etmemesi ve böylelikle herhangi bir kimsenin öbürünü yerdiğini sanmaması içindir. Bundan dolayı birincisinin diğerine üs-

444 Müslim, 2664; İbn Mâce, 89, 4168; Ahmed, II, 366, 370; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 623, 624; İbn Hibbân, 5721, 5722. Hepsi Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

tün kılınması ile birlikte hemen diğerinden övgüyle söz etti ve onu övdü. Bu sebeple yüce Allah: *"Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır"* buyurmaktadır. Yani o her şeyden hakkıyla haberdar olduğundan ötürü fetihten önce infak edip, savaşan kimselerin sevabı ile aynı işi bundan sonra yapanların sevabı arasında farklılık ortaya koymuştur. Bunun sebebi ise onun birincisinin maksadını ve eksiksiz ihlâsını, zorluk, azlık, darlık ve meşakkat zamanında infakta bulunduğunu bilmesidir.

[6620] Hadiste de: *"Bir dirhem yüz bini geride bırakmıştır"* buyurulmuştur. [445]

Şüphesiz ki iman ehline göre Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) bu âyet-i kerimeden en yüksek payı alan kişidir. Çünkü o diğer nebîlerin ümmetleri arasında bu âyetin gereğince amel edenlerin efendisidir. O aziz ve celil olan Allah'ın rızasını arayarak malının tamamını infak etmiştir. Üstelik başkasının onun üzerinde karşılığını vereceği herhangi bir nimeti, bir iyiliği de bulunmamaktaydı.

[6621] Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Beğavî bu âyetin tefsiri sırasında şöyle demektedir: İbn Ömer dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. Yanında Ebû Bekr es-Sıddîk vardı. Üzerinde bazı düğümlerle bağladığı bir aba vardı. Cebrâil indi ve şöyle dedi: Neden ben Ebû Bekr'in üzerinde göğsünde bazı düğümlerle bağladığı bir aba olduğunu görüyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"O fetihten önce malını bana infak etti"* buyurdu. Cebrâil dedi ki: Allah buyuruyor ki: Ona selam söyle ve de ki: Bu fakirliğin halinde benden hoşnut musun yoksa kızgın mısın? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Ey Ebû Bekr! Allah sana selam söylüyor ve sana diyor ki: Bu fakir halinle benden razı mısın yoksa kızgın mısın?"* buyurdu. Ebû Bekr (radıyallâhu anh) şu cevabı verdi: Ben aziz ve celil olan Rabbime nasıl kızgın olabilirim? Gerçekten ben Rabbimden razıyım dedi.[446] Bu, bu yoldan senedi zayıf bir hadistir.

---

445 Hasendir. Nesâî, V, 59; İbn Huzeyme, 2443; İbn Hibbân, 3347; Hakim, I, 416. Senedi Muhammed b. Aclan'dan ötürü hasendir.

446 Beğavî, Tefsir, IV, 269. Bu asılsız, batıl bir hadistir. Senedinde el-Ala el-Hanefi vardır. Zehebî bu hadisi Mizan adlı eserinde onun biyografisini zikrederken kaydetmiş ve el-Hanefi metruktur, bu haber de yalandır demiştir.

Scanned with CamScanner

"Allah'a karz-ı hasenle borç verecek kimdir?" Ömer b. el-Hattab: Bundan maksat Allah yolunda infaktır diye açıklamıştır. Bunun çoluk çocuğa infak etmek (ihtiyaçlarını, nafakalarını karşılamak) olduğu da söylenmiştir. Sahih olan bundan daha genel olduğudur çünkü halis bir niyetle ve samimi bir azim ve kararlılık ile Allah'ın yolu olan yollardan herhangi birisinde yapılan her bir infak (harcama) bu âyetin genel kapsamı içerisindedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a karz-ı hasenle borç verecek kimdir? O da bunu o kimseye kat kat verecek"* buyurmaktadır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"O verdiğini ona pek çok kat arttırsın"* (Bakara, 245) buyurmaktadır.

"Ayrıca o kimse için pek bol ve şerefli bir mükâfat da vardır." Yani pek güzel bir karşılık ve göz kamaştırıcı bir rızık vardır. Bu da kıyâmet gününde ihsan edilecek olan cennettir.

[6622] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: *"Allah'a karz-ı hasenle borç verecek kimdir? O da bunu bu kimseye kat kat verecek"* âyeti nazil olunca Ebu'd-Dahdah el-Ensârî: Ey Allah'ın Rasûlü! Gerçekten Allah bizden karz (borç) mı istiyor? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, ey Ebu'd-Dehdah"* buyurdu. Ebu'd-Dehdah: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana elini göster, dedi. (İbn Mes'ud dedi ki): Allah Rasûlü elini ona uzattı. Ebu'd-Dehdah şöyle dedi: Ben bahçemi Rabbime borç veriyorum. -Onun altı yüz hurma ağacı bulunan bir bahçesi vardı ve o bahçede (eşi) Ümmü ed-Dehdah ve çocukları yaşıyordu.- (İbn Mes'ud) dedi ki: Ebu'd-Dehdah gidip ona: Ey Ümmü ed-Dehdah diye seslendi. Eşi: Buyur, dedi. Ebu'd-Dehdah: Dışarı çık. Çünkü ben bu bahçeyi aziz ve celil Rabbime borç verdim, dedi. Bir rivayette hanımı ona: Ey Ebu'd-Dehdah alışverişin kârlı olsun deyip, eşyasını ve çocuklarını bahçeden dışarıya taşıdı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Cennette Ebu'd-Dehdah için nice ağır salkım vardır."* Bir diğer lafızda da şöyle dediği nakledilmektedir: *"Kökleri inci ve yakut olup, salkımları aşağıya doğru sarkmış, cennette Ebu'd-Dehdah'a ait nice hurma ağacı vardır."*[447]

447 Humeyd el-A'rec b. el-Ammar zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Ancak bu Ebu'd-Dehdah'ın "sevdiklerinizden infak etmediğiniz sürece iyiliğe (birre) nail olamazsınız" (Âl-i İmrân, 92) buyruğunun tefsiri ile ilgili olarak sahih olarak geçmişti.

Scanned with CamScanner

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم
بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ
آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا
نُورًا ۚ فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِن
قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ
فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ
اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

12. O günde mü'min erkeklerle, mü'min kadınları nurları önlerinde ve sağlarında koşar görürsün. Bugün sizin müjdeniz -içlerinde ebedi kalıcılar olmak üzere- altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir.

13. O günde münafık erkeklerle, münafık kadınlar mü'minlere: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. (Onlara): "Arkanıza dönün de nur arayın" denilecek. Aralarına iç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekilecektir.

14. Onlara: "Biz sizinle beraber değil miydik" diye seslenirler. "Evet, ama siz -Allah'ın emri gelinceye kadar- nefislerinizi helâke bıraktınız, bekleyip durdunuz ve şüphe ettiniz. Kuruntular da sizi aldattı. O çok aldatıcı da sizi Allah ile aldatıp durdu" derler.

15. İşte bugün sizden de, kâfir olanlardan da hiçbir fidye alınmaz. Varacağınız yer ateştir, size layık olan odur. O ne kötü dönüş yeridir!

Tefsiri:

Yüce Allah tasadduk eden mü'minlerin kıyâmet gününde nurlarını kıyâmetin arasatında amellerine göre önlerinden koşacağını haber vermek-

Scanned with CamScanner

tedir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud yüce Allah'ın: *"Nurları önlerinde koşar görürsün"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Onlar amellerine göre sıratın üzerinden geçeceklerdir. Kimisinin nuru dağ gibi, kimisinin nuru hurma ağacı gibi, kimisinin nuru ayakta duran adam gibi olacaktır. Nurları en aşağı derecede olanları ise nuru başparmağında olan kimsedir. Kimi zaman yanar, kimi zaman söner. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir.

[6623] Katâde dedi ki: Bize zikredildiğine göre Allah'ın Nebîsi şöyle derdi: *"Mü'minlerden bazılarının nuru Medine'den Ebyen Adenine ve San'a'ya kadar aydınlatır, bazıları bundan daha az miktarını aydınlatır. Hatta mü'minlerden bazılarının nuru (ancak) ayaklarının bastığı yeri aydınlatır."*[448]

Süfyân Sevrî, Husayn'dan, o Mücâhid'den, o Cunade b. Umeyye'den şöyle dediğini nakletmektedir: Sizler Allah'ın nezdinde isimlerinizle, simalarınızla, şekil ve şemailinizle, gizli konuşmalarınızla, oturup kalkmalarınızla, meclislerinizle yazılısınız. Kıyamet gününde ey filan bu senin nurundur, ey filan senin nurun yoktur denilecek ve: *"Nurları önlerinde koşar görürsün"* buyruğunu okudu.

Dahhâk dedi ki: Kıyamet gününde kendisine nur verilmedik hiç kimse olmayacak ama nihayet onlar sıratın yanına varacakları vakit münafıkların nuru söndürülecek. Mü'minler bunu göreceklerinde münafıkların nurlarının söndürüldüğü gibi, kendilerinin nurlarının da söndürüleceğinden korkacaklar ve: "Rabbimiz nurumuzu tamamla" diye dua edecekler.

Hasan: *"Nurları önlerinde koşar görürsün"* buyruğunu yani sırat üzerinde (böyle görürsün) diye açıklamıştır.

[6624] İbn Ebî Hâtim (r.h) şöyle demiştir: Abdurrahman b. Cubeyr tahdis ederek Ebu'd-Derdâ ve Ebû Zerr'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu haber verdiler: *"Ben kıyâmet gününde kendisine secde etme izni ilk verilecek kişiyim. Başını kaldırması için de kendisine ilk izin verilecek kişiyim. Önüme ve arkama, sağıma ve soluma bakacağım, ümmetler arasında kendi ümmetimi tanıyacağım."* Bir adam ona: Ey Allah'ın Nebîsi! diğer

448 Taberî, 33614. Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel olmakla birlikte ayrıca temriz (meçhul) kip ile zikredilmiştir. Bunu Taberî, 33616'da ise İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak rivayet etmiş olup, o daha sahihtir ama zaten âyet buna şahittir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

ümmetler arasında Nûh'tan senin ümmetine kadar geçen ümmetler arasında kendi ümmetini nasıl tanıyacaksın? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Abdestin izleri dolayısıyla onların elleri, ayakları, alınları nurlu oluşlarıyla onları tanıyacağım. Bu ise onların dışında herhangi bir ümmete verilmeyecek bir özelliktir. Ayrıca onları kitaplarının sağlarından verilmesi ile tanıyacağım gibi, yüzlerindeki simalarından da onları tanıyacağım. Bir de onları önlerinden koşan nurlarıyla ve zürriyetleriyle tanıyacağım."*[449]

"Ve sağlarında" Dahhâk: Ve kitapları sağlarında olduğu halde demektir diye açıklamıştır. Nitekim yüce Allah: *"Kitabı sağından verilen kimse"* (İsrâ, 71)

"Bugün sizin müjdeniz, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir." Onlara sizin müjdeniz cennetlerdir yani sizlere altlarından ırmaklar akan cennetlerin müjdesi vardır. *"İçlerinde ebedi kalıcılar"* temelli kalıcılar *"olmak üzere. İşte bu büyük kurtuluşun ta kendisidir."*

"O günde münafık erkeklerle, münafık kadınlar mü'minlere: Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım, diyecekler." Bu buyruk yüce Allah'ın kıyâmet gününde Arasat'ta meydana gelecek oldukça dehşet verici halleri, pek büyük sarsıntıları, korkunç durumları hakkında verdiği bir haberdir. O gün ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman edip, emrolunduklarını yapıp, kendisine yasak kılınanları terk eden kimseler kurtulabilecektir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Suleym b. Âmir dedi ki: Dımaşk kapısında bir cenaze için dışarı çıkmıştık. Bizimle birlikte Ebû Ümâme el-Bahili de vardı. Cenaze namazı kılınıp, onu defnetmeye başladıkları sırada Ebû Ümâme şöyle dedi: Ey insanlar! Sizler hasenâtı ve seyyiatı bölüştüğünüz bir konakta sabahı edip, akşamlıyorsunuz. Pek yakında bu konakladığınız yerden bir başka konaklama yerine göçeceksiniz. İşte o da -kabre işaret ederek- budur. Yalnızlık evi, karanlığın evi, kurtların evi, darlığın evidir. Allah'ın genişlik verdikleri müstesna sonra oradan kıyâmet gününün çeşitli yerlerine intikal edeceksiniz.

449 Senedi zayıftır. İki illeti vardır. İbn Vehb'in kardeşinin oğlu zayıftır. Sâd b. Mes'ud da meçhul bir ravidir. Bunu Hakim, II, 478'de bir başka yoldan, Ebû Sâlih'ten o Leys'den, o Habib b. Cubeyr'den diye rivayet etmiştir. Ebû Sâlih ise zayıf birisidir. Habib tedlis yapan bir ravidir. Meçhul olduğundan ötürü de Sâd b. Mes'ud'u düşürmüştür. Metnin bir bölümü mahfuzdur, şahitleri vardır. Diğer bir bölümü ise münkerdir. "Kitaplarının sağ taraflarından verilmesinden onları tanıyacağım" bölümü bu münker ifadelerdendir. Bu sahih değildir çünkü bu, bu ümmete ait bir özellik değildir. Aksine bu önceki ümmetlerin bütün mü'minleri hakkında geneldir.

Scanned with CamScanner

Sizler bu yerlerin bazısında iken Allah'tan gelen bir emir insanları bürüyecek, bazı yüzler ağaracak, kimi yüzler simsiyah kesilecektir. Sonra oradan bir başka mevkiye intikal edeceksiniz. Bu sefer insanları aşırı bir karanlık bürüyecek sonra nur paylaştırılacak, mü'mine nur verilecek, kâfir ve münafık ise hiçbir şey verilmeksizin bırakılacaklar. İşte bu yüce Allah'ın kitabında *"yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir... Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz"* (Nûr, 40) âyetinde verdiği bir misaldir. Bu sebeple kâfir ve münafık tıpkı gözü görmeyenin, gözü görenin nuruyla aydınlanamadığı gibi mü'minin nuruyla aydınlanamayacaktır.

Münafıklar, iman edenlere: *"Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım diyecekler, arkanıza dönün de nur arayın denilecek."* Bu ise yüce Allah'ın münafıkları kendisiyle kandıracağı bir aldatmacasıdır. Çünkü yüce Allah: *"Onlar Allah'ı aldatmaya çalışırlar, o da onları aldatır."* (Nisâ, 142) buyurmaktadır. Bu sefer nurun paylaştırıldığı yere geri dönecekler, orada hiçbir şey bulamayacaklar. Tekrar mü'minlerin yanına gidecekleri vakit aralarına kapısı bulunan bir sur vurulmuş olacak. *"İç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap"* olacaktır.

Suleym b. Âmir der ki: Münafık nur paylaştırılıncaya, Allah mü'min ile münafığın arasını ayırt edinceye kadar aldanış içerisinde kalmaya devam edecektir.

Sonra (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Ebû Ümâme dedi ki: Kıyamet gününde bir karanlık gönderilecek. Hiçbir mü'min, hiçbir kâfir kendi elini dahi göremeyecek ta ki Allah mü'minlere amellerine göre nurunu gönderinceye kadar, münafıklar da onların arkasından gidecek ve: *"Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım"* diyecekler.

Avfî, Dahhâk ve başkaları İbn Abbâs'tan şöyle dediklerini nakletmektedirler: İnsanlar karanlık içinde iken Allah bir nur gönderecek. Mü'minler o nuru görünce ona doğru yönelecekler. Nûr Allah'tan cennete götüren bir kılavuz olacak. Münafıklar mü'minlerin ayrılıp gittiklerini görecekleri vakit onlar da arkalarından gidecekler. O vakit Allah da münafıkları karanlık içerisinde bırakacak. O zaman münafıklar: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" çünkü biz dünyada iken sizinle birlikte idik diyecekler. Mü'minler de: *"Arkanıza dönün"* yani geldiğiniz karanlığa dönün, orada bir nur arayın, diyecekler.

Scanned with CamScanner

[6625] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyâmet gününde insanları -kullarının ayıplarını örtmek maksadıyla- isimleriyle çağıracak ama sıratın yanında Allah her mü'mine bir nur, her münafığa da bir nur verecektir. Tam Sıratın üzerine geldikleri vakit Allah münafık erkeklerle, münafık kadınların nurlarını geri alacak, bu sefer münafıklar: "Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım" diyecekler. Mü'minler de: "Rabbimiz nurumuzu tamamla"* (Tahrîm, 8) *diyecekler. İşte o sırada kimse kimseyi hatırlamayacaktır."*[450]

Yüce Allah'ın: *"Aralarına iç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekilecektir"* buyruğu ile ilgili olarak Hasan ve Katâde: Bu cennet ile cehennem arasındaki bir duvardır demişlerdir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de şöyle demiştir: Söz konusu bu duvar *"aralarında bir perde vardır"* (A'râf, 46) buyruğunda sözünü ettiğidir, demektedir. Mücâhid'den (r.h) ve başkalarından da böylece rivayet nakledilmiştir. Sahih olan da budur.

"İç tarafında rahmet" yani cennet ve cennetin içindekiler *"dış tarafında ise önünde azap"* yani cehennem ateşi vardır. Bu açıklamayı Katâde, İbn Zeyd ve başkaları yapmıştır.

İbn Cerîr dedi ki: Bu surun cehennem vadisinin yanındaki Beytu'l-Makdis'in suru olduğu söylenir. Sonra dedi ki: Bize İbnu'l-Barki tahdis etti. Beytu'l-Makdis'in müezzini Ebu'l-Avvam dedi ki: Ben Abdullah b. Amr'ı şöyle derken dinledim: Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de sözünü ettiği: *"Aralarına iç tarafında rahmet, dış tarafında ise önünde azap bulunan kapısı olan bir duvar çekilecektir"* buyruğunda sözünü ettiği duvar (Mescid-i Aksa'daki) doğudaki duvardır. Bunun iç tarafı mescit ve onun bitişiğinde olan yerlerdir. Dış tarafı ise cehennemin vadisidir. Sonra Ubâde b. es-Sâmit, Ka'b el-Ahbar, Ali b. el-Huseyn, Zeynu'l-Abidin'den de buna yakın rivayetler nakletmektedir.

---

450 Batıldır. Taberânî, 11242'de rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecma, 18443'te: Senedinde İshâk b. Bişr vardır, o metruk birisidir demektedir. Dârekutnî ve aynı şekilde Ali el-Medini yalancı olduğunu söylemişlerdir. Muteber olmayan bir senetle bir şahidi vardır. Bunu İbn Adiyy, I, 343'te rivayet etmiş, onun yolundan rivayet yolundan da İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, III, 248'de zikrederek sahih değildir. Bu hadisi uydurmakla itham edilen kişi İshâk'tır demiştir. İbn Adiyy de o hadisi münker birisidir derken, İbn Hibbân sika ravilerden uydurma rivayetler getirir. Hadisini ancak hayret maksadı ile yazmak helal olabilir demiştir. Bununla birlikte Müslim'de: "Kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleri ile çağrılacaksınız" hadisi sahihtir.

Scanned with CamScanner

Bu, onların bu sözleri ile burada anlatılanları anlaşılır kılmak ve buna dair bir misal olmak üzere zikrettikleri şeklinde yorumlanır. Yoksa Kur'ân-ı Kerim'in kastettiği ne bu muayyen duvardır, ne bu mescidin kendisidir, ne de onun arka tarafında bulunan ve cehennem vadisi diye bilinen vadidir. Çünkü cennet semavatta a'lay-i illiyyîn'de, cehennem ise aşağıların aşağısı basamaklardadır.

Ka'b el-Ahbar'ın: Kur'ân-ı Kerim'de sözü edilen kapı mescidin kapılarından birisi olan rahmet kapısıdır, şeklindeki sözü ise İsrâiliyattan ve onun anlamsız ifadelerindendir. Bu buyruktan kastedilen ise kıyâmet gününde mü'minlerle münafıklar arasında engel teşkil etmek üzere vurulacak bir duvar, bir surdur. Mü'minler oraya varacakları zaman kapısından içeriye gireceklerdir. Bütün mü'minlerin içeri girmesi tamamlandıktan sonra kapı kapatılacak ve geriye duvarın arkasında münafıklar -dünya yurdunda iken küfür, bilgisizlik, şüphe ve şaşkınlık içerisinde oldukları gibi- şaşkınlık, karanlık ve azap içerisinde kalacaklardır.

"Onlara: Biz sizinle beraber değil miydik diye seslenirler." Yani münafıklar mü'minlere böyle sesleneceklerdir. Biz dünya yurdunda iken sizinle birlikte değil miydik? Sizinle birlikte cumalara katılmıyor, sizinle beraber cemaat namazlarını kılmıyor, sizinle birlikte Arafât'ta vakfe yapmıyor, sizinle birlikte gazalarda bulunmuyor, sizinle birlikte diğer farzları, vacipleri eda etmiyor muyduk, diyecekler. *"Evet, derler."* Yani mü'minler münafıklara evet, siz bizimle birlikte idiniz diye cevap verecekler.

"Ama siz Allah'ın emri gelinceye kadar nefislerinizi helake bıraktınız, bekleyip durdunuz, şüphe ettiniz, kuruntular da sizi aldattı." Seleften bazısı siz lezzetlerle, masiyetlerle, şehvet ve arzularla kendinizi kandırıp, fitneye düşürdünüz.

"Bekleyip, durdunuz" yani tevbeyi bir zamandan, bir diğerine ertelediniz. Katâde: *"Bekleyip, durdunuz"* hakkın ve hakkı kabul eden hak ehlinin başına musibetler gelmesini beklediniz, diye açıklamıştır.

"Şüphe ettiniz" ölümden sonra dirilişi şüphe ile karşıladınız. *"Kuruntular da sizi aldattı"* yani günahlarınız bağışlanacak dediniz. Dünya sizi aldattı, diye de açıklanmıştır.

Scanned with CamScanner

"Allah'ın emri gelinceye kadar" yani siz ölüm gelinceye kadar bu halde devam edip gittiniz. *"O çok aldatıcı da sizi Allah ile aldatıp durdu."* Kastedilen şeytandır. Katâde dedi ki: Şeytan onları aldatıyordu, Allah'a yemin olsun ki Allah kendilerini cehenneme atıncaya kadar bu hallerini sürdürüp gittiler.

Mü'minlerin münafıklara söyleyecekleri bu sözlerin anlamı da şudur: Sizler bedenen bizimle birlikte idiniz ama bu bedenlerinizin bizimle birlikte oluşun niyeti de yoktu, kalplerinizle de bizimle birlikte beraber değildiniz. Sizler bir şaşkınlık, bir şüphe içindeydiniz. Diğer insanlara karşı riyakârlık ediyor, pek az müstesna Allah'ı da anmıyordunuz.

Mücâhid dedi ki: Münafıklar mü'minlerle birlikte yaşıyorlardı. Onlarla evleniyor, onların yanına girip çıkıyor, onlarla ilişkilere giriyorlardı. Ölünce de onlarla birlikte idiler. Kıyamet gününde hepsine birlikte nur verilecek ama Sûr'a (duvara) varacakları zaman münafıkların nuru söndürülecek, o vakit birbirlerinden ayrılmaları sağlanacaktır.

Mü'minlerin onlara söyleyecekleri bu sözler, yüce Allah'ın yine kendilerinin söyleyeceklerini haber verdiği şu sözlerle de çelişmemektedir. Söz söyleyenlerin en doğrusu şöyle buyurmaktadır: *"Her bir nefis kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır. Yemin ashabı müstesna, cennetlerdedirler, birbirlerine soru sorarlar suçlular hakkında, sizi Sekar'a ne sürükledi (diye). Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik, yoksullara yedirmezdik, biz de dalanlarla birlikte dalardık, din gününü de yalanlardık. Nihayet ölüm bize gelip çattı."* (Müddessir, 38-47) Onların söyleyecekleri bu sözler kâfirlere bir azarlama ve bir sitem olarak söylenecektir. Sonra yüce Allah: *"Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez."* (Müddessir, 48) buyurmaktadır. Nitekim burada da: *"İşte bugün sizden de, kâfir olanlardan da hiçbir fidye alınmaz"* buyurmaktadır. Bugün sizden herhangi bir kimse yeryüzü dolusu altın getirse ve onunla birlikte bir o kadar daha getirse ve bunu Allah'ın azabından kurtulmak için fidye olarak verecek olsa yine ondan kabul edilmez.

"Varacağınız yer ateştir" yani siz oraya döneceksiniz ve oraya dökülecek-siniz. Size layık olan odur. Yani küfrünüze, şüphe ve tereddütlerinize karşılık size en uygun olan konaklama yeri orasıdır, o ne kötü dönüş yeridir.

Scanned with CamScanner

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

16. İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ve kendilerine önceden kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçti diye kalpleri katılaşmış bulunanlar gibi -ki onların çoğu fasık kimselerdir- olmamaları zamanı gelmedi mi?

17. Şunu bilin ki, muhakkak Allah ölümünden sonra yeri diriltir. Akıl edersiniz diye (bu) âyetleri size açıkladık.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Mü'minlerin Allah'ın zikri için kalplerinin huşu duyması yani zikir, öğüt ve Kur'ân'ın dinlenmesi halinde yumuşaması, onu anlayıp, ona boyun eğip, dinleyip, ona itaat etmesi zamanı gelmedi mi?

Abdullah b. el-Mubarek dedi ki: Bize Sâlih el-Murri, Katâde'den tahdis etti. O İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Allah muhacirlerin kalplerinin (yumuşamasının) geciktiğini gördüğü için Kur'ân'ın inişinden on üç yıl sonra onlara sitem ederek: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine... saygı ile boyun eğecekleri zaman... gelmedi mi?"* buyurdu. Bunu İbn Ebî Hâtim, Hasan b. Muhammed b. es-Sabbah'tan, o Huseyn el-Mervezi'den, o İbnu'l-Mubarek'ten böylece rivayet etmiştir.

[6626] Sonra hem kendisi (İbn Ebî Hâtim) hem de Müslim dedi ki: İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Müslüman olmamız ile Allah'ın *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak boyun eğecekleri zaman... gelmedi mi?"* âyeti ile bize sitem etmesi arasında ancak dört sene geçmiştir.[451] Bunu Müslim bu şekilde kitabının sonlarında rivayet etmiştir. Nesâî de bunu bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak Harun b. Said el-Eyli'den, o İbn Vehb'den böylece rivayet etmiştir. Bunu İbn Mâce de

451 Müslim, 3027, h. no: 24; Nesâî, Tefsir, 588

Scanned with CamScanner

Abdullah b. ez-Zubeyr'den, o babasından diye aynen rivayet etmiştir. Böylelikle bu hadisi İbn ez-Zubeyr'in müsned bir rivayeti olarak kaydetmiştir ama Bezzâr bunu müsnedinde Âmir'den, o İbn ez-Zubeyr'den, o İbn Mes'ud'dan diye rivayet etmiş ve hadisi zikretmiştir.

[6627] Süfyân es-Sevrî, el-Mesudi'den, o Kâsım'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bir şekilde usanmışlardı. Bunun için: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat, dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Biz sana en güzel kıssayı anlatıyoruz."* (Yusuf, 3) buyruğunu indirdi.[452] Sonra yine bir şekilde usandılar ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat, dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Allah sözün en güzelini indirmiştir..."* (Zümer, 23) buyruğunu indirdi. Sonra yine bir şekilde usandılar ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat, dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine... yumuşayarak, saygı ile boyun eğecekleri zaman gelmedi mi?"* buyruğunu indirdi.

[6628] Katâde dedi ki: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine... karşı yumuşayarak, saygı ile boyun eğecekleri zaman gelmedi mi?"* buyruğu hakkında dedi ki: Bize nakledildiğine göre Şeddad b. Evs Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayetle şöyle derdi: *"Şüphesiz insanlar arasından ilk kaldırılacak olan şey huşu (Allah'ın zikrine saygı ile boyun eğmek) olacaktır."*[453]

"Ve kendilerine önceden kitap verilip de üzerlerinden uzun bir zaman geçti diye kalpleri katılaşmış bulunanlar gibi olmamaları zamanı gelmedi mi?" Bu buyrukla yüce Allah mü'minleri kendilerinden önce kitap yükletilen Yahudi ve Hıristiyanlara benzemelerini yasaklamaktadır. Onlar üzerinden zaman uzayıp, geçince ellerinde bulunan Allah'ın kitabını değiştirdiler ve onu

452 Hadisin kaynakları kaydedilen âyetin tefsirinde gösterildi. Rivayet zayıf, mürsel bir rivayettir.

453 Taberî, 33642 Katâde'den, o Şeddad b. Evs'ten ikisi arasında Katâde'nin ifadesinden açıkça anlaşıldığı gibi kopuktur. Bunu ayrıca Taberânî, 7183'te Katâde'den, o Hasan'dan, o Şeddad'dan böylece rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 2814'de: Senedinde İmran b. Dâvûd el-Kattan vardır. İbn Maîn ve Nesâî zayıf olduğunu söylerken Ahmed ve İbn Hibbân sika olduğunu belirtmişlerdir. Hadisin Ebu'd-Derdâ yoluyla gelen bir şahidi vardır ki bunu da Mecma, 2813'te kaydedildiği üzere Taberânî tahriç etmiş bulunmaktadır. Heysemi hakkında: Senedi hasendir. Bu konuda: Avf b. Mâlik'ten gelmiş bir rivayet de bulunmaktadır ki bunu da Ahmed, VI, 26-27'de h. 23470'te rivayet etmiştir, senedinde bir beis yoktur. Buna göre hadis inşallah şahitleriyle hasendir.

Scanned with CamScanner

az bir bedele satarak arkalarına atıp çeşitli görüşlere ve uydurma sözlere, kanaatlere yöneldiler, Allah'ın dini hususunda insanları taklide yöneldiler. Allah'ı bırakarak hahamlarını ve rahiplerini rabler edindiler. İşte o vakit kalpleri katılaştı, hiçbir öğüt kabul etmez oldular, herhangi bir vaat ya da bir tehdit dolayısıyla kalpleri yumuşamaz oldu.

"Ki onların çoğu fasık kimselerdir." Yani amelleri itibariyle yoldan çıkmış kimselerdi, kalpleri bozuktu, amelleri de batıldı. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Böyle iken onlar sözlerini bozdukları için biz de onları lanetledik, kalplerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler. Onlar kendilerine verilenden bir pay almayı da unuttular."* (Mâide, 13) Yani kalpleri bozulduğu için katılaştı ve artık kelimeleri yerlerinden oynatıp, tahrif etmek onlarda bir karakter haline geldi. Yerine getirmekle emrolundukları amelleri terk edip, kendilerine yasak kılınanları işlediler. İşte bundan dolayı yüce Allah mü'minlere asli ve fer'i (temel ve ayrıntı) hususlardan herhangi birisinde onlara benzemeyi yasaklamış bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: er-Rabî b. Umîle el-Fezari dedi ki: Abdullah b. Mes'ud bize öyle bir hadis nakletti ki ben bana göre ondan daha hayret verici hiçbir şey duymadım. Allah'ın kitabından bir şey yahut Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir şey olması müstesna! O dedi ki:[454] İsrâil oğulları üzerinden uzun zaman geçince kalpleri de katılaşınca kendiliklerinden bir kitap uydurdular. Kalpleri onu sevip, beğendi, dilleri onu tatlı ve lezzetli buldu. Çünkü hak onlar ile arzu ettikleri pek çok şeye engel oluyordu. Bunun için şöyle dediler: Haydi gelin, İsrâiloğullarını bu kitabımıza çağıralım. Bu kitaba uymak hususunda peşimizden gelenlere ilişmeyeceğiz. Arkamızdan gelmekten hoşlanmayan kimseleri de öldüreceğiz. Bu dediklerini yaptılar. Aralarında fakih (bilgisi derin) bir adam vardı. Onların yaptıklarını görünce derhal gidip, Allah'ın kitabından bildiklerini oldukça ince bir şeye yazdı sonra onu bir mahfazanın içine koyup, onu da bir boynuzun içine yerleştirdi, sonra bu boynuzu boynuna astı. Bundan dolayı çokça kimseyi öldürmeleri üzerine birbirlerine şöyle dediler: Ey adamlar! Sizler İsrâiloğullarından çok kimseyi öldürdünüz. Filanı çağırınız, bu kitabımızı ona gösteriniz. Eğer o size uyacak olursa geri kalan insanlar da size uyacaktır. Şayet kabul etmezse onu öldürün.

454 Diyen Abdullah b. Mes'ud'dur. Buna göre haber merfu değil, mevkuftur.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine filan fakihi (bilgini) çağırdılar ve: Kitabımızda bulunanlara inanıyor musun, dediler. O: Onda ne var, onu bana gösterin, dedi. Onlar da kitaplarını sonuna kadar ona gösterdiler. Sonra: Buna inanıyor musun, dediler. O, evet bunda bulunanlara iman ettim deyip, eliyle boynuza işaret etti. Evet, bunda bulunana iman ettim, dedi. Bu sefer onu bıraktılar, ona ilişmediler.

Adam öldükten sonra kabrini eştiler. O boynuza sımsıkı yapışmış olduğunu gördüler, içinde de Allah'ın kitabından olduğunu bildiği şeyleri buldular. Bunun üzerine biri diğerine: Ey bu kimseler bizler buna bir fitne gelip isabet ettiğini duymamıştık, dediler ve İsrâiloğulları yetmiş iki millete ayrılıp bölündüler. Onların milletlerinin en hayırlıları ise o boynuz sahibinin peşinden gidenler oldular.

İbn Mes'ud dedi ki: Eğer hayatta kalacak olursanız -yahut sizden hayatta kalacak olanlar- doğru bulmayacağınız işler göreceksiniz ve onları değiştirecek imkânınız olmayacak. Allah'ın sizden birinizin kalbinden bu halden hoşlanmadığını bilmesi o kimseye yeter.

Ebû Câfer Taberî dedi ki: Itrîs b. Urkub, İbn Mes'ud'a gelerek şöyle dedi: Ey Abdullah, iyiliği emretmeyip, münkerden alıkoymayan kişi helak oldu. Abdullah şöyle dedi: (Hayır), kalbi marufun maruf olduğunu bilmeyen, kalbi münkeri reddetmeyen kimse helak olur. Şüphesiz İsrâiloğulları üzerinden uzun zaman geçip de kalpleri katılaşınca elleri ve ayakları arasından bir kitap uydurdular. Kalpleri onu sevip beğendi, dilleri onu tatlı buldu. Kendi aralarında: İsrâiloğullarını bu kitaba göre değerlendirelim. Buna iman edene ilişmeyiz, bunu inkâr edeni de öldürürüz, dediler.

(İbn Mes'ud) dedi ki: Onlardan bir adam Allah'ın kitabını bir boynuza yerleştirdi, sonra o boynuzu göğsünün üzerine koydu. Kendisine: Buna inanıyor musun, denilince, o -göğsü üzerindeki boynuza işaret ederek- buna iman ettim. Hem ben bu kitaba ne diye iman etmeyeyim ki, dedi. İşte bugün onların milletlerinin en hayırlılarından birisi de o boynuzun sahibi olanın izinden giden millettir.

"Şunu bilin ki, muhakkak Allah ölümünden sonra yeri diriltir, akıl edersiniz diye âyetleri size açıkladık." Bu buyrukta şanı yüce Allah'ın katılaşmalarından sonra kalpleri yumuşatacağına, şaşkınlığından sonra şaşkınları

Scanned with CamScanner

hidayete ileteceğine, darlık ve sıkıntıdan sonra ızdırapları açıp gidereceğine bir işaret vardır. Nitekim o hareketsiz, kurumuş, ölü toprağı, hayat verici yağmurla canlandırır. Aynı şekilde katı kalpleri de Kur'ân'ın delil ve belgeleri ile hidayete iletir, önceleri hiçbir şeyin ulaşmadığı kilitli kutuları andıran o kalplere nuru ulaştırır. Dalaletten sonra dilediği kimseleri hidayete ileten, kemale erdikten sonra ise yine dilediğini saptıran, dilediğini yapan, bütün yaptıklarını adaletle hükmedip yapan, Latif, Habir, Kebîr ve Müteâl olan Allah'ı her türlü eksiklikten tenzih ederiz.

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۖ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

18. Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle, sadaka veren kadınların ve Allah'a karz-ı hasenle borç verenlerin (mükâfatları) kendilerine kat kat arttırılır ve onlar için pek bol ve şerefli bir mükâfat vardır.

19. Allah'a ve Rasûllerine iman edenler, işte onlar Rablerinin nezdinde dosdoğru olanlar ve şehitlerdir. Onlara ecirleri ve nurları verilecektir. Kâfir olup, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemlik olanlardır.

Tefsiri:

Yüce Allah mallarını ihtiyaç sahibi, fakir ve yoksul kimselere sadaka olarak dağıtan erkek ve kadınlara vereceği mükâfatı haber vermektedir. Onlar aynı zamanda böyle yapmakla: *"Allah'a karz-ı hasenle borç verenler"* olmuşlardır. Yani onu Allah'ın rızasını arayarak halis bir niyetle vermişlerdir. Bunu yaparken de verdikleri kimselerden herhangi bir karşılık ve teşekkür beklemezler. Bu sebeple yüce Allah: *"(Ecirleri) kendilerine kat kat arttırılır."* buyurmaktadır. Yani onlara bir hasene karşılığında on misli ile mükâfat verilir. Bundan daha fazlası ile yedi yüz katına ve daha da yukarısına kadar mükâfat arttırılır *"ve onlar için pek bol ve şerefli bir mükâfat vardır."* Pek bol, güzel bir mükâfat, iyi bir dönüş ve pek şerefli bir akıbet vardır.

Scanned with CamScanner

"Allah'a ve Rasûllerine iman edenlere gelince, işte onlar sıddıklardır." Burada cümle tamam olmaktadır.[455] Yüce Allah böylece Allah'a ve Rasûlü'ne iman edenleri sıddık (dosdoğru olmak) ile nitelendirmiş olmaktadır. Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûllerine iman edenler işte onlar dosdoğru olanlardır (sıddıklardır)"* buyruğu ayrı bir cümle *"şehitlere gelince onlar da Rableri nezdindedir, onlara ecirleri ve nurları verilecektir"* buyruğu da (ayrı bir cümledir).

Ebu'd-Duhâ'da: *"İşte onlar dosdoğru olanlardır (sıddıklardır)"* demiş, sonra söze yeniden başlayarak: *"Şehitlere gelince, onlar da Rableri nezdindedir"* diye okumuştur. Mesruk, Dahhâk, Mukâtil b. Hayyân ve başkaları da böyle demiştir. A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan, o Mesruk'tan, o Abdullah'tan yüce Allah'ın: *"İşte onlar dosdoğru olanlardır, şehitler de Rableri nezdindedir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onlar üç sınıftırlar. Bununla sadaka verenleri, sıddıkları ve şehitleri kastetmektedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kim Allah'a ve Rasûle itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği nebîler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle birliktedirler."* (Nisâ, 69) Böylece yüce Allah sıddıklarla şehitler arasında fark gözetmiş bulunmaktadır. İşte bu da onların farklı iki sınıf olduklarının delilidir. Şüphesiz sıddıkın makamı da şehitten daha yüksektir.

[6629] Nitekim İmam Mâlik b. Enes (r.h) Muvatta adlı eserinde Ebû Said el-Hudri'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz cennetliklerin üstlerindeki köşklerde bulunanları görmeleri, doğunun yahut batının ufkunda duran parlak yıldızı görmeleri gibi olacaktır. Buna sebep ise aralarındaki fazilet farkıdır."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar nebîlerin makamları mıdır? Onlardan başka oraya kimse ulaşmaz (değil mi) deyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır, nefsim elinde olana yemin ederim ki (onlar) Allah'a iman edip, Rasûlleri tasdik eden kimselerdir."*[456] Bu hadisi Buhârî ve Müslim ittifakla Mâlik'in böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

---

455 Merhum İbn Kesir'in burada işaret ettiği ve biraz sonra da ikincisine işaret edeceği gibi âyet iki şekilde anlaşılmıştır. Birinci anlaşılmaya göre cümle burada tamam olmaktadır. Bizim âyetlerden hemen sonra verdiğimiz meal birazdan değineceği ikinci anlaşılma şekline göre yapılmıştır. Bununla birlikte her bir şekle göre yeri geldikçe uygun olan meal yansıtılmaya çalışılmıştır. (Çeviren)

456 Hadisin kaynakları Nisâ sûresi 69. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

Başkaları ise şöyle demektedir: Hayır, yüce Allah'ın: *"İşte onlar Rablerinin nezdinde dosdoğru olanlar ve şehitlerdir"* buyruğundan kasıt Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden kimselerin sıddıklar ve şehitler olduklarını haber vermektir, demişlerdir. Bunu da İbn Cerîr, Mücâhid'den nakletmiştir.

[6630] Sonra İbn Cerîr dedi ki: el-Berâ b. Âzib dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ümmetimin mü'minleri şehittir."* (el-Bera) dedi ki: Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Allah'a ve Rasûllerine iman edenler işte onlar Rablerinin nezdinde dosdoğru olanlar ve şehitlerdir"* âyetini okudu.[457] Bu garip bir hadistir.

Ebû İshâk da Amr b. Meymun'dan yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûllerine iman edenler, işte onlar Rablerinin nezdinde dosdoğru olanlar ve şehitlerdir. Onlara ecirleri ve nurları verilecektir"* buyruğu ile ilgili olarak: Kıyamet gününde iki parmak(ın yan yana oluşu) gibi birlikte geleceklerdir.

Yüce Allah'ın: *"Şehitlere gelince, onlar da Rableri nezdindedir"* buyruğu ise Naîm cennetlerindedirler, demektedir.

[6631] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şöyle buyurulmuştur: *"Şüphesiz şehitlerin ruhları cennette dilediği yere uçan yeşil kuşların kursaklarındadır. Sonra bu kuşlar o kandillere tünerler. Rabbin onlara bir defa göründü ve: Ne istiyorsunuz buyurdu. Onlar: Bizi tekrar dünya yurduna döndürmeni ve senin uğrunda savaşmayı ilk defa öldürüldüğümüz gibi öldürülmeyi arzu ediyoruz, dediler. Allah: Ben, onlar asla ona geri dönmeyeceklerine dair hüküm verdim, buyurdu."*[458]

Yüce Allah'ın: *"Onlara ecirleri ve nurları verilecektir"* buyruğu şu demektir: Onların Rableri nezdinde pek çok ecirleri, pek büyük nurları vardır. Nurları önlerinde koşacaktır. Onlar arasında bu hususta dünya yurdunda iken işlemiş oldukları amellere göre farklılık olacaktır.

[6632] Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir: Ömer b. el-Hattab dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şehitler dört türlüdür. Birisi mü'min, imanı sağlam bir adam olup, düşman ile karşıla-*

457 Oldukça zayıftır. Taberî, 33653'te rivayet etmiş olup, senedinde İsmail b. Yahyâ eş-Şeybani vardır. O metruk birisidir. Zehebî, Mizan, 966'da Yezîd b. Harun'dan onun yalancı olduğunu söylediğini nakletmektedir.

458 Daha önce kaynakları Bakara sûresi 154. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

şınca Allah'a sadakatle bağlılığını ortaya koyup, öldürülen kişidir. İşte bu, insanların kendisine şöyle bakacakları kişidir." -ve bu arada başını kaldırdı, öyle ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sarığı yahut da Ömer'in sarığı düştü.- "İkincisi, sırtı adeta muz ağacı dikeni ile vurulurcasına düşmanla karşılaşan ve kim tarafından atıldığı belli olmayan bir ok gelip ölümüne sebep olduğu kişidir. İşte o da ikinci derecededir. Üçüncüsü ise salih amele başka kötü amel de karıştırmış mü'min olup, düşman ile karşılaşınca öldürülünceye kadar Allah'a sadakat göstererek öldürülen kişidir. İşte bu da üçüncü derecededir. Dördüncüsü ise kendi nefsi aleyhine aşırıya kaçarak çokça günah işlemiş mü'min bir adamdır. Bu kişi düşman ile karşılaşınca öldürülünceye kadar Allah'a sadakatini ortaya koyan birisidir. İşte bu da dördüncü derecededir."[459]

Bunu bu şekilde Ali İbnu'l-Medini de Ebû Dâvûd et-Tayalisi'den, o İbnu'l-Mubarek'ten, o İbn Lehia'dan diye rivayet etmiş ve: Bu Mısırlı ravilerden gelen ve salih bir isnattır demiştir. Bunu ayrıca Tirmizî de İbn Lehia'nın naklettiği bir hadis olarak rivayet ederek hasen, gariptir demiştir.

"Kâfir olup, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince işte onlar cehennemlik olanlardır." Yüce Allah mutlu ve bahtiyar kimseleri ve onların varacakları akıbeti söz konusu ettikten sonra bedbaht kimseleri söz konusu edip, onların durumlarına açıklık getirmektedir.

اِعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ
فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ
فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ
مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوا
إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ

459 Zayıftır. Tirmizî, 1644; Ahmed, I, 22-23; İbnu'l-Mubarek, Cihad, 126; İbn Ebî Asım, 186; Ebû Ya'la, 216, 252. Senedi zayıftır. Senedinde İbn Lehia vardır ki hafızası karışmıştır. Ebû Yezîd de meçhul birisidir. İbn Lehia'ya Tayalisi 45 ve 133'te mutabaatta bulunulmuştur. Buna göre hadisin illeti Ebû Yezîd'dir. Ali el-Medini de salih (uygun) bir isnattır çünkü bu İbnu'l-Mubarek'in İbn Lehia'dan naklettiği bir rivayettir ama İbn Lehia'nın hocası dikkatinden kaçmıştır.

Scanned with CamScanner

لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

20. Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür, aranızda bir övünüştür. Mallarda ve evlatta -çokluklarıyla- bir yarıştır. (Bunlar) ekini ekincilerin hoşuna giden yağmur gibidir. Sonra o ekin gürleşir de arkasından sen onu sararmış görürsün. Sonra da o ufak çerçöp olur, ahirette şiddetli bir azap da vardır. Allah'tan bir mağfiret ve bir rıza da vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir.

21. Rabbinizden bir mağfiret ve Allah'a ve Rasûllerine iman edenler için hazırlanmış, eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için birbirinizle yarışın. Bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük bir lütuf sahibidir.

Tefsiri:

Yüce Allah dünya hayatının değerini küçülterek ve onu küçümseyerek şöyle buyurmaktadır: *"Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür. Aranızda bir övünüştür, mallarda ve evlatlarda çokluklarıyla bir yarıştır."* Yani dünya ehli nezdinde dünyadan elde edilecekler bunlardan ibarettir. Başka yerdeki şu buyrukta dile getirildiği gibi: *"Kadınlar, oğullar, yığın yığın yüklerle altın ve gümüş, salma güzel atlar, davarlar ve ekinler gibi arzulanan şeylere sevgi insanlara süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının faydalarıdır. Güzel dönüş yeri ise Allah nezdindedir."* (Âl-i İmrân, 14)

Sonra yüce Allah dünya hayatına onun fani bir çiçek ve sonu gelen bir nimete benzediğini belirten bir örnek verip, şöyle buyurmaktadır: *"Ekini ekincilerin hoşuna giden yağmur gibidir."* Yağmur (anlamındaki: *gays*), insanların ümit kesmelerinden sonra gelen yağmura denir. Nitekim yüce Allah: *"O ümitsizliğe düşmelerinden sonra yağmuru indiren...dir."* (Şûrâ, 28) buyruğunda da bu lafız kullanılmıştır.

"Ekini ekincilerin hoşuna giden" yani bu yağmurun bitirmiş olduğu bu ekinin bitişi ekincilerin hoşuna gider. Bu hal ekincilerin hoşuna gittiği gibi, dünya hayatı da kâfirlerin hoşuna gider çünkü onlar her şeyden çok bu dünyaya tutkundurlar ve insanlar arasında dünyaya en çok eğilim gösterenler onlardır.

Scanned with CamScanner

"Sonra o ekin gürleşir de arkasından sen onu sararmış görürsün sonra da o ufak çerçöp olur." Yani bu ekin gürleşir, göz kamaştırıcı, parlak, yeşil iken sonradan sarardığını görürsün. Bütün bunlardan sonra ise artık kurur ve ufalanıp dağılır. İşte dünya hayatı da böyledir önce gençlik, sonra olgunluk gelir, sonra da çirkin bir kocakarı olur. İnsan da ömrünün ilk dönemlerinde ve gençliğinde dinç ve tazedir. Teni yumuşacıktır, güzel görünüşlüdür sonra olgunlaşmaya başlar, bu sefer karakteri değişir, bazı güçlerini kaybeder sonra yaşlanır sonra koca bir ihtiyar olur, güçleri zayıf, hareketleri azdır. Basit bir şey dahi onu aciz bırakır. Yüce Allah'ın: *"Allah sizi (önce) bir zaaftan yaratan sonra zayıflığın ardından kuvvet sonra kuvvetin ardından zayıflık ve ihtiyarlık kılandır. Dilediğini yaratır, o çok iyi bilendir, gücü yetendir."* (Rûm, 54) buyruğu bunu dile getirmektedir.

Verilen bu örnek, dünyanın sonunun geleceğine, biteceğine, kaçınılmaz olarak boşalacağına, ahiretin de kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğine delil olduğundan ötürü yüce Allah ahiretin durumundan dolayı sakındırmakta ve ondaki hayırları da elde etmeye teşvik etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

"Ahirette şiddetli bir azap vardır. Allah'tan bir mağfiret ve rıza da vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir." Yani pek yakında gelecek olan ahirette ya bu ya da öteki olacaktır yani ya çetin bir azap yahut da Allah'tan bir mağfiret ve bir hoşnutluk ile karşılaşılacaktır.

Yüce Allah'ın: *"Dünya hayatı aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir"* buyruğuna gelince: Yani o sadece bir yararlanılacak yerdir. Fanidir ve ona meyleden kimseleri kandıran bir yurttur. Çünkü kişi o takdirde ona aldanır, onu beğenir ve nihayet onun dışında bir yurdun olmadığına, bunun ötesinde tekrar bir dönüşün bulunmadığına inanır. Hem dünya, ahiret yurduna nispetle değersizdir ve pek azdır.

[6633] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennette bir kamçılık yer dünyadan ve içindekilerden hayırlıdır. Yüce Allah'ın: "Dünya hayatı aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir" buyruğunu okuyunuz."*[460] Bu da bu fazlalık bulunmaksızın sahihte sabit bir hadistir. Allah en iyi bilendir.

460 Daha önce kaynakları Âl-i İmrân sûresi 185. âyetin tefsirinde gösterildi. Hadis sahihte âyet zikredilmeksizin yer almıştır. O müdrectir.

Scanned with CamScanner

[6634] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu. *"Andolsun cennet her birinize ayakkabısının bağından daha yakındır, cehennem de bunun gibidir."*[461]

Bu hadisi yalnızca Buhârî, Rikak bölümünde Sevrî'den, o A'meş'ten böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

Hadis-i şerifte hayrın ve şerrin insana çok yakın olduğuna delil vardır. Durum böyle olduğu için yüce Allah da insanı hayırlı işlerde elini çabuk tutmaya teşvik etmiştir. Hayırlı işler ise itaat olan işleri yapıp, haram olanları terk etmektir. Bunlar ise kişinin günahlarına ve yanılmalarına keffaret olur. Sevap elde edip, derecelerinin yükselmesini sağlar. Yüce Allah bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: *"Rabbinizden bir mağfiret ve eni yerle göğün eni gibi olan bir cennet için birbirinizle yarışın."* Burada kasıt sema ve arzın türleridir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede de: *"Rabbinizden bir mağfiret ve takva sahipleri için hazırlanmış, eni göklerle yer (kadar olan) cennete koşuşun"* (Âl-i İmrân, 133) buyurmaktadır. Burada da: *"Allah'a ve Rasûllerine iman edenler için hazırlanmış"* buyurmaktadır.

"Bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük bir lütuf sahibidir." Yani Allah'ın kendilerine ihsan etmiş olduğu bu mükâfat onun kendilerine olan lütfu, ihsanı ve bağışıdır.

[6635] Nitekim daha önce de kaydettiğimiz gibi sahihte şöyle denilmektedir: Fakir muhacirler: Ey Allah'ın Rasûlü! Varlıklı kimseler yüksek dereceleri ve kalıcı nimetleri alıp gittiler, dediler. Allah Rasûlü: *"Neyi kastediyorsunuz"* buyurdu. Onlar: Bizim gibi namaz kılıyorlar, bizim gibi oruç tutuyorlar. Üstelik onlar sadaka veriyor, biz veremiyoruz. Köle azad ediyor, biz edemiyoruz, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"İşlemeniz halinde sizden sonrakilerin önüne geçeceğiniz ve sizin yaptığınızın aynısını yapan dışında hiç kimsenin sizden daha faziletli olamayacağı bir iş göstereyim mi size? Her bir namazın arkasında otuz üçer defa subhanallah, Allahuekber ve elhamdulillah deyiniz."* Fakirler geri dönüp gelerek: Mal sahibi varlıklı kardeşlerimiz yaptıklarımızı işitince onun aynısını yaptılar, dediler. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte bu Allah'ın lütfudur, onu dilediğine verir"* buyurdu.[462]

461 Buhârî, 6488; Ahmed, I, 442

462 Kaynakları daha önceden gösterildi. Sahih'te yer almıştır.

Scanned with CamScanner

مَآ أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَآ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَآ اٰتَاكُمْ وَاللهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

22. İster yeryüzünde, ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu Allah'a çok kolaydır.

23. Elinize geçiremediğinize tasalanmayasınız ve size verdiğine sevinmeyesiniz diye. Allah böbürlenip, kibirlenen kimseleri sevmez.

24. Onlar cimrilik edenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir. Kim yüz çevirirse muhakkak Allah ihtiyacı olmayanın, (Ganinin) bütün hamdlere layık olanın ta kendisidir.

Tefsiri:

Yüce Allah mahlûkatı yaratmadan önce yarattığı varlıklar hakkındaki ezeli kaderini haber vererek: *"İster yeryüzünde, ister nefislerinizde"* buyurmaktadır. Yani ister (dışınızdaki dünya olan) afakta, ister (kendi dünyanız olan) nefislerinizde *"meydana gelen her bir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce"* yani mahlûkatı yaratmadan ve canlıları var etmeden önce *"o bir kitaptadır."*

Bazıları da şöyle açıklamışlardır: *"Bizim onu yaratmamızdan önce"* buyruğundaki (o) zamiri "nefisler"e aittir, musibete ait olduğu da söylenmiştir ama daha güzeli yaratılanlara ait olmasıdır. Çünkü ifade ona delalet etmektedir. Nitekim İbn Cerîr de şöyle demiştir: Mansur b. Abdurrahman dedi ki: Hasan ile birlikte oturuyordum. Bir adam: Ona yüce Allah'ın: *"İster yeryüzünde, ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitaptadır"* buyruğu hakkında ona soru sor dedi. Ben de bu buyruk hakkında ona sordum, şöyle dedi: Subhanallah bunda kimin şüphesi olabilir ki göklerle yer arasında meydana gelen her bir musibet mutlaka Allah canlı varlığı yaratmadan önce Allah'ın kitabındadır.

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: Yeryüzünde meydana gelen musibet kıtlık yıllarıdır. *"Nefislerinizde"* ise ağrılar ve hastalıklar demektir. (Katâde) dedi ki: Bize ulaştığına göre bir çubuğun çizmesi, bir ayağa bir şeyin batması, bir damarın seyirmesi şeklinde kişiye gelen her bir musibet mutlaka bir günah sebebiyledir. Allah'ın affettikleri ise çok daha fazladır.

Bu âyet-i kerime Allah'ın ezeli ilmini kabul etmeyen Kaderiye'ye -Allah kahretsin onları- en açık delillerdendir.

[6636] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Abdurrahman el-Hubuli dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah takdirleri gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce tayin etti."* Bunu Müslim de Sahih'inde Abdullah b. Vehb ile Hayve b. Şureyh ve Nafi b. Yezîd'in üçünün Ebû Hani'den böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmiş ve İbn Vehb rivayetinde: *"Ve Arşı su üzerinde idi"* ibaresini de ayrıca zikretmiştir.[463] Bunu Tirmizî de rivayet etmiş olup, hasen, sahihtir demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki bu Allah'a çok kolaydır"* buyruğu da şu demektir: Yüce Allah'ın eşyayı daha meydana gelmeden önce bilip, zamanı gelince var olacağı şekle tıpatıp uygun olarak yazması aziz ve celil Allah için pek kolaydır. Çünkü olanı ve olacağı, olmamış olan eğer olacaksa nasıl olacağını bilendir.

"Elinize geçiremediğinize tasalanmayasınız ve size verdiğine sevinmeyesiniz diye." Yani bizler olaylar ve eşyalar meydana gelmeden önce onların durumunu bildiğimizi ve önceden onları yazdığımızı, var olmadan önce var olacakları takdir ettiğimizi size bildirdik. Size gelen herhangi bir musibetin size isabet etmemesinin de, size gelip çatmayanın ise gelip isabet etmesinin de imkânsız olduğunu bilmeniz ve böylelikle ele geçiremediğinize üzülmemeniz için bu böyledir. Çünkü eğer bir şey takdir edilmişse mutlaka olur.

"(وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا أَتَاكُمْ): *Size gelene sevinmeyesiniz"* demektir. Buyruk; "(آتَاكُم): Size verdiğine (sevinmeyesiniz)" şeklinde de okunur. Biri diğerini gerektirir. Yani Allah'ın size ihsan etmiş olduğu nimetler sebebiyle insanlara karşı böbürlenmeyiniz. Çünkü bu sizin çaba ve gayretinizle gerçekleşmiş bir şey değildir. O ancak yüce Allah'ın kaderi ve size olan rızkının bir neticesidir.

463 Müslim, 2653; Tirmizî, 2156; Ahmed, II, 69; İbn Hibbân, 6134

Scanned with CamScanner

O halde Allah'ın nimetlerini şımarıklık ve azgınlık sebebi edinerek onlarla insanlara karşı övünmeyiniz.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah böbürlenip, kibirlenen kimseleri sevmez"* buyurmaktadır. Yani kendisini büyük gören, başkalarına karşı da büyüklenip, övünen kimseleri sevmez. İkrime dedi ki: Sevinip, üzülmeyen hiç kimse yoktur ama sevincinizi şükre, üzüntünüzü de sabra dönüştürünüz.

Sonra yüce Allah: *"Onlar cimrilik edenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir."* Yani münkeri işleyip, insanları da münker işlemeye teşvik edenlerdir.

"Kim" Allah'ın emrinden ve ona itaat etmekten *"yüz çevirirse muhakkak Allah ihtiyacı olmayan (gani)ın, bütün hamdlere layık olanın ta kendisidir."* Nitekim Mûsâ (a.s) da şöyle demişti: *"Siz ve bütün yeryüzündekiler inkâr etseniz şüphe yok ki Allah ganidir, hamiddir."* (İbrâhim, 8)

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

25. Andolsun ki biz Rasûllerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç, hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik ki, Allah kendisine ve peygamberlerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın. Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Andolsun ki biz Rasûllerimizi apaçık delillerle"* mucizelerle, göz kamaştırıcı huccetlerle, kesin delillerle *"gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye, kitabı"* bu doğru olarak gelen nakildir *"ve mizanı"* bu da adalettir *"indirdik."*

Mizanın adalet olduğu açıklamasını Mücâhid, Katâde ve başkaları yapmıştır. Bu da hastalıklı görüşlere aykırı olan sağlıklı ve doğru akılların lehine tanıklık ettiği hakkın kendisidir. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"(Böyle bir kimse) Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup*

Scanned with CamScanner

da onu yine kendinden bir şahit takip eder..." (Hûd, 17); *"Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir."* (Rûm, 30); *"Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu."* (Rahmân, 7) Bundan dolayı bu âyette de: *"İnsanlar adaleti"* hakkı ve adaletin gereği olanı *"ayakta tutsunlar diye"* buyurmaktadır. Bu ise Rasûllere haber verdikleri hususlarda uymaktır. Onların emrettiklerine itaat etmektir. Çünkü onların getirdikleri haktır ve onun ötesinde de hak yoktur. *"Rabbinin kelimesi doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* (En'âm, 115) Yani verdiği haberlerde doğruluğu, emir ve yasaklarında adaleti tamdır. Bundan dolayı mü'minler cennet köşklerine ve pek yüksek mevkilere dizili tahtlara yerleşeceklerinde şöyle diyeceklerdir: *"Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun. Allah bizi bu yola iletmeseydi kendiliğimizden bunu bulmuş olamazdık. Andolsun ki Rabbimizin Rasûlleri hakla gelmişlerdi."* (A'râf, 43)

"Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç... bulunan demiri de indirdik." Yani biz demiri haktan yüz çeviren ve kendisine karşı delilin ortaya konulmasından sonra hakka karşı inatlaşan kimseyi bu tutumundan caydırıcı kıldık. Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) nübüvvetten on üç yıl sonra Mekke'de kaldı, ona Mekki sûreler vahyedildi. Bunların hepsi de müşriklerle tartışma muhtevasında idi. Tevhide dair açıklama ve izah, beyan ve delillerden ibaretti. Aralarından iman etmekten geri kalanlara karşı delil ortaya konulduktan sonra Allah hicreti meşru kıldı ve kendilerine Kur'ân'a muhalefet edip, onu yalanlayan, ona karşı inatla direnen kimselerle kılıçlarla savaşmayı, boyunları ve kelleleri vurmayı emir buyurdu.

[6637] İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd'un rivayet ettiklerine göre İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben kıyâmetin az öncesinde kılıçla gönderildim, ta ki Allah'a bir ve tek olarak ona ortak koşulmaksızın ibadet edilinceye kadar, rızkım da mızrağımın gölgesinin altına konuldu. Zelil olmak ve küçüklük emrime muhalefet edilenlere yazıldı, kim bir kavme benzemeye çalışırsa o da onlardandır."*[464]

Bunun için yüce Allah: *"Kendisinde çetin bir güç"* buyurmaktadır ki bundan maksat kılıç, harbe, mızrak, ok, zırh ve benzeri silahlardır. *"Hem de insanlar için faydalar bulunan"* yani yaşayışlarında kullandıkları kazık, balta, keser, testere, çekiç, kazma ve ziraatte, dokumacılıkta, aşçılıkta, fırıncılıkta

464 Bakara sûresi 104. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

kullanılan ve onlar olmadan insanların hayatlarının yürümediği çeşitli aletler kullanılır ve daha başka faydalar da vardır.

İlbâ' b. Ahmer, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Üç şey Âdem ile birlikte indi. Örs, kerpeten ve balyoz. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Allah kendisine ve Rasûllerine gaybda kimin yardım edeceğini ortaya çıkarsın." Kimin Allah'a ve Rasûllerine silah taşıyarak yardım etmek niyetine sahip olduğunu açığa çıkarsın.

"Muhakkak Allah güçlüdür, hükmüne karşı konulamayandır." O güçlüdür, azizdir. Kendi dinine yardım eden kimselere ayrıca insanlara ihtiyacı olmadan yardım eder. Onun cihadı teşri buyurmasının tek sebebi sizi birbirinizle denemesi içindir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ۚ وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾

26. Andolsun ki Nûh'u ve İbrâhim'i gönderdik. Nübüvveti ve kitabı soylarından gelenlere verdik. Onlar arasından kimisi hidayet bulmuştu ama onlardan çoğu ise fâsıklardı.

27. Sonra Rasûllerimizi onların izleri üzere ardarda gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da izlerinden gönderdik ve ona İncil'i verdik. Ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet koyduk. Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, biz onu üzerlerine farz kılmadık ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri çıkarmışlardı). Sonra gereği gibi ona riayet etmediler. Onlardan iman edenlere ecirlerini verdik, onlardan birçoğu ise fâsıklardı.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah Nûh (a.s)'ı Rasûl olarak gönderdiğini ve ondan sonra göndermiş olduğu bütün Rasûl ve nebîleri de mutlaka onun soyundan gelenler arasından gönderdiğini haber vermektedir. Rahmân'ın halili İbrâhim (a.s) da bu durumdadır. Ondan sonra bir beşere ne kadar kitap indirdiyse, ne kadar Rasûl gönderdiyse, ne kadar vahiy bildirdiyse hep onun soyundan gelenlerdendir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"Soyundan gelenlere de nübüvveti ve kitabı verdik."* (Ankebût, 27) buyurmaktadır.

Bu hal İsrâiloğullarının son nebîsi ve kendisinden sonra gelecek nebî olan Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) müjdeleyen Meryem oğlu İsa (a.s) gelinceye kadar böyle oldu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sonra Rasûllerimizi onların izleri üzere ardarda gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da izlerinden gönderdik ve ona İncil'i verdik"* buyurmaktadır. İncil yüce Allah'ın ona vahyettiği kitaptır. "Ona uyanların" havarilerin "kalplerine şefkat" incelik ve Allah korkusu "ve" yaratılmışlara karşı da "merhamet koyduk."

Hıristiyan ümmetin *"kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince biz onu üzerlerine farz kılmadık"* yani biz onlara ruhbanlığı teşri etmedik. Onlar bu yola kendiliklerinden koyuldular.

Yüce Allah'ın: *"Ancak Allah'ın rızasını aramak için"* buyruğu hakkında iki görüş vardır. Bunlardan birisine göre onlar bu yolu ortaya koymakla Allah'ın rızasını aramak maksadını gözetmişlerdi. Bu açıklamayı Said b. Cubeyr ve Katâde yapmıştır. Diğeri ise, biz bunu onlara farz yazmadık. Bizim onlara yazdığımız sadece Allah'ın rızasını aramaktan (onu celbedecek haller içinde bulunmaktan) ibaretti, şeklindedir.

"Sonra gereği gibi ona riayet etmediler." Yani izlemeyi kendilerine görev bildikleri yolun gereklerini hakkıyla yerine getirmediler.

Bu buyruk ile iki bakımdan yerilmektedirler. Birincisi onların Allah'ın emretmediği bir hususu Allah'ın dininde uydurmaları, bid'at olarak ortaya koymalarıdır. İkincisi ise aziz ve celil olan Allah'a kendilerini yakınlaştıracak bir ibadet olduklarını ileri sürerek uymayı üstlendikleri yolda gereklerini yerine getirerek yürümediler.

Scanned with CamScanner

[6638] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Kâsım b. Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ud babasından, o dedesi İbn Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ey İbn Mes'ud!"* dedi. Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Şöyle buyurdu: *"Sen İsrâiloğullarının yetmişiki fırkaya ayrıldığını biliyor musun? Bunlardan ancak Meryem oğlu İsa (a.s)'dan sonra krallara ve zorbalara karşı dikilip, Allah'ın ve Meryem oğlu İsa'nın dinine davet eden üç fırkadan başka kurtulan olmadı. (Birinci fırka kalkıp) Allah'ın dinine ve Meryem oğlu İsa'nın dinine çağırdı, zorbalarla savaştılar, öldürüldüler. Onlar da sabrettiler ve kurtuldular sonra bir başka fırka kalktı. Bunların savaşacak güçleri yoktu. Krallara ve zorbalara karşı dikilip, Allah'ın dinine ve Meryem oğlu İsa'nın dinine çağırdılar. Bunlar da öldürüldü, testerelerle biçildi ve ateşlerde yakıldılar. Sabrettiler ve kurtuldular, sonra bir fırka daha kalktı. Bunların da ne savaşacak güçleri vardı, ne de hakkı ve adaleti yerine getirebilecek güce sahiptiler. Bundan dolayı bunlar dağlara çekildiler, ibadete koyuldular ve ruhbanlığa yöneldiler. İşte aziz ve celil olan Allah'ın: "Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, biz onu kendilerine farz kılmadık" buyruğunda kastettikleri bunlardır."*[465]

[6639] Bunu İbn Cerîr de başka bir lafızla, başka bir yoldan rivayet etmiştir: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bizden öncekiler yetmiş üç fırkaya ayrıldı. Bunlardan üçü kurtuldu, diğerleri helak oldu."* Böyle dedikten sonra az önceki rivayete yakın olarak rivayeti zikretti. Onun rivayetinde de: *"Onlardan iman edenlere ecirlerini verdik"* buyruğunda kastedilenler bana iman edip, beni tasdik edenlerdir. *"Onların birçoğu ise fasıklardı"* buyruğunda kastedilenler ise beni yalanlayıp, bana muhalefet edenlerdir.[466]

---

465 Zayıftır. Taberânî, 10357. Senedinde Bukeyr b. Maruf vardır. İbnu'l-Mubarek zayıf olduğunu söylemiştir. Onun hocası Mukâtil b. Hayyân'ın sika olduğunu bazıları söylemiş, bazıları onu zayıf bulmuşlardır. Münker rivayetler de nakletmiştir. Onun hocası el-Kâsım sikadır. Ebû Abdurrahman ise babası İbn Mes'ud'dan az sayıdaki birkaç rivayet dışında hadis dinlememiştir. Bundan dolayı haber vahidir, üç tane illeti vardır.

466 Zayıftır. Taberî, 33677'de rivayet etmiştir. Senedinde Dâvûd b. el-Muhabber vardır ki yalancılıkla itham edilmiş metruk bir ravidir ama ona mutabaatta bulunulmuştur. Bunu Hakim, II, 480; Taberânî, 10531'de rivayet etmiş olup, hepsi de bunu es-Sa'k b. Hazn yoluyla bu senet ile rivayet etmişlerdir. Hakim hadis hakkında bir şey söylemediği halde, Zehebî: Sahih değildir çünkü es-Sakk her ne kadar sika olduğu söylenmiş birisi olsa da onun hocası rivayet ettiği hadisleri münker olan birisidir demiştir. Heysemi de Mec-

Scanned with CamScanner

Dâvûd b. el-Muhabber'in durumundan ötürü bu mutabaat türü rivayet tenkit edilmez çünkü o bu hadisi uyduranlardan birisi olmakla birlikte bunu Ebû Ya'la müsned olarak rivayet etmiştir. Ondaki senet ise: Şeyban b. Ferruh'tan, o es-Sakk b. Hazm'dan böylece ve bu şekilde rivayet etmiştir. Böylelikle bu hadisi bu yoldan güçlendirmiş olmaktadır.

İbn Cerîr ve -lafız kendisine ait olmak üzere- Ebû Abdurrahman Nesâî dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh) dedi ki: İsa (a.s)'dan sonra Tevrat'ı ve İncil'i değiştiren krallar ortaya çıktı. Onlar arasından (İsrâiloğullarından) Tevrat'ı ve İncil'i okuyan mü'minler vardı. Bunların krallarına: Bunların bize söyledikleri ağır sözlerden daha ağırını bulamıyoruz. Çünkü onlar: *"Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* (Mâide, 44) diye başlayan bu buyrukları okuyorlar. Üstelik ayrıca okudukları buyruklar arasında bizleri birtakım amellerimiz dolayısıyla da ayıplıyorlar. İstersen onları çağır ve bizim okuduğumuz gibi onlar okusunlar ve iman ettiğimiz gibi de iman etsinler. Kral onları çağırdı, topladı, onlara öldürülmekten ya da değişikliğe uğrattığı kısımlar dışında Tevrat'ı ve İncil'i okumayı vazgeçmekten birisini seçmekte serbest bıraktı. Onlar: Sizin bundan maksadınız nedir? Bizi bırakın, dediler. Aralarından bir grup: Bize yüksekçe bir kule yapınız, sonra bizi oraya çıkartınız, bize de yiyeceğimizi, içeceğimizi onunla yukarı çekeceğimiz bir şey veriniz. Biz de sizin yanınıza gidip gelmeyelim, dedi. Bir başka kesim: Bizi bırakın, yeryüzünde dolaşalım. Yırtıcı hayvanların yiyip içtikleri gibi yiyip içelim. Eğer kendi topraklarınızda bizi ele geçirecek olursanız bizi öldürün, dediler. Bir diğer kesim ise: Issız yerlerde bizlere evler (manastırlar) yapın. Kuyular kazalım, sebze ekelim. Sizin bulunduğunuz yerlere gelmeyelim, yanınızdan geçmeyelim, dedi. Aralarında herhangi bir kabileden candan sevdiği kimselerin bulunmadığı hiçbir kimse yoktu. Bu sebeple bunu yaptılar. İşte aziz ve celil olan Allah da: *"Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, biz onu üzerlerine farz kılmadık ancak Allah'ın rızasını aramak için (kendileri çıkarmışlardı) sonra gereği gibi ona riayet etmediler"* buyruğunu (bunlar hakkında) indirdi. Diğerleri ise: Filan kişi taabbud ettiği gibi biz de

---

ma, 740'da senedinde Akil b. el-Cadd vardır. Buhârî onun hakkında hadisi münkerdir demiştir. İbn Hibbân da el-Mecruhin, II, 192'de rivayet ettiği hadisleri münker birisidir. O sika ravilerden sağlam kişilerin rivayet ettikleri hadislere benzemeyen rivayetler nakleder demektedir. Böylelikle onun naklettiği rivayetin delil gösterilmesine imkân kalmamış bulunmaktadır. Rivayetinde sika kimselere muvafakat ettiği olsa dahi.

Scanned with CamScanner

ibadete çekilelim, seyahat ettiği gibi biz de yeryüzünde dolaşalım, filan kimse bir ev (manastır) edindiği gibi edinelim, dediler. Bunlar ise şirkleri üzere idiler ve kendilerine uydukları kimselerin imanlarına dair bir bilgileri de yoktu.

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilip de onlardan ancak pek az kişinin kaldığı bir zamanda onlardan manastırında bulunan birileri indi, seyahate çıkmış olanlarından birisi geldi, manastırından ayrılmayan bir kimse manastırından dışarıya çıktı. Ona iman etti ve onu tasdik etti. Bunun üzerine de yüce Allah: *"Ey iman edenler, Allah'tan korkun, Rasûlü'ne de iman edin ki rahmetinden size iki pay versin."* (Hadîd, 28) buyurdu. Yani Meryemoğlu İsa'ya iman etmeleri ve kendilerini yormaları Tevrat ve İncil'e bağlılıkları ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman edip, onu tasdik etmeleri sebebiyle iki ecir versin.

"Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur versin." Kur'ân ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymalarıdır. Ayrıca yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ta ki"* size benzemeye çalışan *"kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklardı. Muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah çok büyük lütuf sahibidir."* (Hadîd, 29)

Buradaki anlatım tarzında garip ibareler vardır. Bu son iki âyetin başka şekilde tefsir edildikleri de biraz sonra gelecektir. Allah en iyi bilendir.

[6640] Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: Sehl b. Ümâme'den rivayete göre o Medine emiri iken Ömer b. Abdulaziz zamanında Enes b. Mâlik'in yanına girdiler. (Enes) o sırada bir yolcu namazı ya da ona yakın bir namaz kılıyormuşcasına hızlıca bir namaz kılıyordu. Selam verince (Ebû Ümâme): Allah'ın rahmeti üzerine olsun, kıldığın bu namaz farz namaz mı yoksa nafile bir namaz mıydı? dedi. Enes şöyle dedi: Bu farz namazdı ve şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namazı da aynen böyle idi. Yanıldığım bir şey varsa o müstesna, hiç hata etmedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Kendi aleyhinize olarak işi sıkı tutmayın, o zaman iş aleyhinize sıkı tutulur. Çünkü bir kavim kendi aleyhlerine işi çok sıkı tuttular, onlar aleyhine de iş sıkı tutuldu. İşte onların kalıntıları manastırlarda ve uzak mabetlerde bulunmaktadır"* buyurdu (ve): *"Kendiliklerinden ortaya koydukları ruhbanlığa gelince, biz onu üzerlerine farz kılmadık"* buyruğunu okudu. Sonra ertesi günü sabahleyin bir araya gelip haydi binip (dışarı çıkalım) da etrafa bakıp ibret alalım dediler. (Enes) olur dedi. Hep birlikte bineklerine

Scanned with CamScanner

bindiler (dışarı çıktılar). Ahalisi helak olup gitmiş, evlerinin çatıları duvarları üzerine çökmüş, kurak, ıssız bir diyardan geçtiler. Yanındakiler Enes'e: Bu diyarı tanıyor musun, dediler. Enes: Ben bu diyarı ve burada yaşayanları çok iyi biliyorum. Bu diyarda yaşayan kimseleri azgınlık ve kıskançlık helak etti. Şüphesiz ki kıskançlık hasenâtın nurunu söndürür. Azgınlık ise bunu doğrular yahut yalanlar. Göz zina eder, el, ayak, ceset ve dil(de zina eder). Ferc ise bunu ya doğrular yahut yalanlar.[467]

[6641] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her nebînin bir ruhbanlığı vardır. Bu ümmetin ruhbanlığı ise aziz ve celil olan Allah'ın yolunda cihad etmektir."*[468]

[6642] Bunu Hâfız Ebû Ya'la da Abdullah b. Muhammed b. Esma'dan, o Abdullah b. el-Mubarek'ten bu senetle rivayet etmiş olup, lafzı da şöyledir: *"Her ümmetin bir ruhbanlığı vardır. Bu ümmetin ruhbanlığı ise Allah yolunda cihad etmektir."*[469]

[6643] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre bir adam gelip: Bana vasiyet et dedi. Şöyle cevap verdi: Senin istediğini senden önce ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sormuştum. (Şöyle buyurmuştu): *"Sana Allah'a karşı takvalı olmanı tavsiye ederim çünkü o her şeyin başıdır. Sana İslam'ın ruhbanlığı olan cihadı tavsiye ederim. Sana Allah'ı anmayı, Kur'ân'ı tilavet etmeni tavsiye ederim. Şüphesiz ki senin ruhun (o takdirde) semada, zikrin de yerde olur."*[470] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir. Yüce Allah en iyi bilendir.

---

467 Ebû Dâvûd, 4904; Ebû Ya'la, 3694. Senedi Said b. Abdurrahman meçhul olduğundan ötürü zayıftır çünkü sadece İbn Hibbân sika olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ahadisi'd-Daife, 3468

468 Hasendir. Ahmed, III, 266; Ebû Ya'la, 4204; İbnu'l-Mübârek, XVI; İbn Ebî Asım, 33 -her ikisi de Cihad adlı eserlerinde- senedi Zeyd el-Ammi'nin zayıf oluşu dolayısıyla zayıftır. Ancak bunun Ebû Ümâme'den gelen bir şahidi vardır. Bunu Ebû Dâvûd, 2486'da rivayet etmiş olup, senedinde el-Kâsım b. Abdurrahman vardır zayıftır. Ona Ufeyr b. Ma'dan mutabaatta bulunmuştur. Bunu da Taberânî, 7708'de tahriç etmiştir. Bu da zayıftır. Bununla birlikte Muâviye b. Kurra'dan gelen mürsel bir şahidi vardır. Bunu da Said b. Mansur, 2309'da tahriç etmiştir. Ravileri sikadır. Bundan sonrakine de bakınız.

469 Bu lafız daha sahihtir. Bundan önce gösterilen kaynaklara ve bundan sonrakinin kaynaklarına da bakınız.

470 Ahmed, III, 82; İbn Ebî Asım, 34. Senedi zayıftır. Akil, makbul bir ravidir ama Ebû Said'e yetişmemiştir.

Scanned with CamScanner

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَاٰمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَآءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

28. Ey iman edenler! Allah'tan korkun Rasûlü'ne de iman edin ki rahmetinden size iki pay versin. Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur versin ve size mağfiret etsin. Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.

29. Tâ ki kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklarını, muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilsinler. Allah çok büyük lütuf sahibidir.

Tefsiri:

İbn Abbâs'ın bu âyeti kitap ehlinin mü'minleri hakkında yorumlayıp, onlara da Kasas sûresinde yer alan âyette belirtildiği gibi (bk. Kasas, 52-54) ecirlerinin iki defa verileceği şeklinde açıkladığına dair Nesâî'nin kendisinden naklettiği rivayeti geçmiş bulunmaktadır.

[6644] Nitekim Şa'bî'nin, Ebû Burde'den, onun Ebû Mûsâ'dan şöyle dediğine dair rivayeti de böyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç tür kimseye ecirleri iki defa verilir: Kitap ehlinden olup hem kendi nebîsine, hem de bana iman edene iki ecir vardır. Hem Allah'ın hakkını, hem de efendilerinin hakkını eksiksiz yerine getiren mülkiyet altındaki bir kölenin de iki ecri vardır. Cariyesini güzel bir şekilde tedib edip sonra ona hürriyetini verip, onunla evlenen bir adamın da iki ecri vardır."*[471] Bu hadisi Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir. Dahhâk, Utbe b. Ebî Hakim ve başkaları da İbn Abbâs'ın bu tefsirine uygun açıklamalarda bulunmuşlardır. İbn Cerîr'in tercih ettiği açıklama da budur.

Said b. Cubeyr dedi ki: Kitap ehli, ecirlerinin kendilerine iki defa verileceğini ileri sürüp, övünmeye koyulunca yüce Allah da bu ümmet hakkında şu âyeti indirdi: *"Ey iman edenler, Allah'tan korkun, Rasûlü'ne de iman edin*

471 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

ki rahmetinden size iki pay" (yani ecrinizi) iki kat *"versin"* buyurdu. Fazladan da: *"Sizin için aydınlığıyla yürüyeceğiniz bir nur"* yani onunla körlükten ve cehaletten kurtulup, göreceğiniz bir hidayet *"versin ve size mağfiret etsin."* Böylece onlara fazladan nur ve mağfireti de verdi. Bunu İbn Cerîr kendisinden rivayet etmiştir.

Bu âyet yüce Allah'ın: "Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız o size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış (Furkân) kötülüklerinizi örter, size mağfiret eder. Allah büyük lütuf sahibidir." (Enfâl, 29) buyruğuna benzemektedir.

Said b. Abdulaziz dedi ki: Ömer b. el-Hattab Yahudi âlimlerinden birisine sordu: Size bir hasene karşılığında en çok kaç kat fazlası verilecektir, dedi. O: Bir iyiliğe karşılık üç yüz elli hasene dedi. (Said) dedi ki: Bunun üzerine Ömer, Allah'ın bize (onlara göre) iki kat verdiği için Allah'a hamdetti. Sonra Said yüce Allah'ın: *"Rahmetinden size iki pay versin"* buyruğunu okudu. Said dedi ki: *İki kat* cumada da bunun gibidir. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

[6645] Bu görüşü destekleyen hususlardan birisi de İmam Ahmed'in naklettiği şu rivayettir: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizlerle Yahudiler ve Hıristiyanların misali birtakım işçileri ücretle tutup, onlara: Kim benim için sabah namazından günün ortasına kadar her bir kişiye birer kırat vermek üzere çalışır diyen adama benzer. Şunu bilin ki Yahudiler (bu süre kadar) amel ettiler. Sonra: Kim benim için günün ortasından ikindi namazına kadar her birisine bir kırat vermek üzere çalışır, dedi. Şunu bilin ki Hıristiyanlar da (bu kadar süre) çalıştılar. Sonra: Kim benim için ikindi namazından itibaren güneşin batışına kadar ikişer kırat karşılığında çalışır, dedi. Şunu bilin ki işte bu şekilde çalışanlar sizlersiniz. Yahudilerle Hıristiyanlar buna kızarak: Ama biz daha çok çalıştığımız halde daha az ücret aldık, dediler. O: Size ödemem gereken ücretten eksik verip, size haksızlık ettim mi, buyurdu. Hayır, dediler. Bunun üzerine: İşte o benim lütfum (fazl-u keremim)dir, onu dilediğime veririm, buyurdu."*[472]

Ahmed dedi ki: Bunu bize ayrıca Müemmel de Süfyân'dan tahdis etti. O Abdullah b. Dinar'dan, o İbn Ömer'den diye Nafi'in ondan (İbn Ömer'den)

472 Sahihtir. Ahmed, II, 6; Buhârî, 3459; Tirmizî, 2871; İbn Hibbân, 6639

Scanned with CamScanner

diye naklettiği hadise yakın olarak zikretti. Bu hadisi tek başına Buhârî rivayet edip, Süleyman b. Harb'dan, o Hammad'dan, o Eyyûb'dan, o Nafi'den böylece münferiden rivayet etmiştir. Ayrıca Kuteybe'den, o Leys'den, o Nafi'den de bunu bu şekilde rivayet etmiştir.

[6646] Buhârî dedi ki: Ebû Mûsâ, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Müslümanlarla Yahudi ve Hıristiyanların misali kendisine belli bir ücret karşılığında gece oluncaya kadar bir gün bir işi yapmak üzere ücretle bir topluluğu tutan kimsenin durumuna benzer. Bu kimseler günün ortasına kadar çalıştıktan sonra: Bizim bize ödeyeceğini şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok (onu istemiyoruz), yaptığımız iş de boşa gitsin, dediler. Bu kişi onlara: Yapmayın, işinizin geri kalanını tamamlayın, ücretinizi de eksiksiz olarak alın, dediyse de onlar bunu kabul etmeyip, işi terk ettiler. O da onlardan sonra başkalarını ücretle tutarak: Gününüzün geri kalan kısmını tamamlayın ve onlara vereceğimi şart koştuğum ücreti size vereyim, dedi. Onlar da ikindi namazını kıldıkları vakte kadar çalıştılar. Sonra: İşimiz boşa gitsin, bize vereceğini taahhüt ettiğin ücret de senin olsun, dediler. O: İşinizin geri kalanını tamamlayın. Çünkü günün ancak çok az kısmı kaldı, dediyse de kabul etmediler. O da başkalarını günün geri kalan kısmında çalışmak üzere ücretle tuttu. Onlar da güneş batıncaya kadar günün geri kalan kısmını çalışarak geçirdiler ve böylelikle bundan önceki iki fırkanın ücretlerini eksiksiz onlar aldılar. İşte onların misali ile bu nurdan kabul ettiklerinin misali bunun gibidir."*[473] Bunu sadece Buhârî rivayet etmiştir.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Ta ki kitap ehli Allah'ın lütfundan hiçbir şeye nail olamayacaklarını... bilsinler"* buyurmaktadır ki Allah'ın verdiğini geri çeviremeyeceklerini, Allah'ın vermediğini de veremeyeceklerini kesin olarak bilip anlasınlar *"muhakkak lütfun Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilsinler."*

İbn Cerîr: "(لِئَلا يَعْلَمَ)" buyruğu: Bilsinler demektir diye açıklamıştır. (Buyruğun harfi harfine anlamı: Bilmesinler şeklindedir.)

İbn Mes'ud'dan da onun bu buyruğu (لكي يعلم): Bilsinler diye okuduğu zikredilmektedir. Ittan b. Abdullah ve Said b. Cubeyr de böyle okumuşlardır. İbn Cerîr dedi ki: Çünkü Araplar (bazı hallerde): (لا) olumsuzluk edatını

473 Buhârî, 558 ve 2271

Scanned with CamScanner

başına ya da sonuna açıkça ifade edilmemiş bir red ve inkârın (cahd) bulunduğu her bir sözde fazladan kullanırlar. Buna göre bu buyruk yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: "(مَا مَنَعَكَ أَلا تَسْجُدَ) *Seni secde etmekten alıkoyan ne?*" (A'râf, 12); "(وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لا يُؤْمِنُونَ): *O âyet geldiği zaman da yine* Allah'a *"iman etmeyeceklerinin farkında değil misiniz?"* (En'âm, 109); "(وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لا يَرْجِعُونَ): *Helak ettiğimiz bir ülkenin halkının (mahşere) dönmemeleri imkânsızdır."* (Enbiyâ, 95)

Hadîd sûresi tefsirinin sonu.

Hamdimiz ve minnetimiz yalnız Allah'adır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MÜCÂDELE SÛRESİ

[22 âyettir. Medine'de inmiştir.]

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah en iyi işitendir, en iyi görendir.

Tefsiri:

[6647] İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: İşitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a hamdolsun. Kocası hakkında tartışan kadın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek onunla konuşmaya başladı. Ben de odanın bir kenarında idim. Onun ne söylediğini duymuyordum. Aziz ve celil olan Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir"* buyruğunu âyetin sonuna kadar indirdi.[474]

Bunu bu şekilde Buhârî de tevhid bölümünde muallâk olarak rivayet ederek şöyle demektedir: A'meş de Temim b. Seleme'den, o Urve'den, o Âişe'den dedi deyip hadisi zikretti. Bunu Nesâî, İbn Ebî Mâce, İbn Cerîr de başka yoldan A'meş'ten böylece rivayet etmişlerdir.

474 Sahihtir. Ahmed, VI, 46; Buhârî, 7385 muallâk olarak; Nesâî, 3460, Tefsir, 590; İbn Mâce, 188 ve2063; Abd b. Humeyd, 1514; İbn Cerîr, 33726. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[6648] İbn Ebî Hâtim'in, A'meş'ten diye naklettiği bir rivayette Âişe'nin şöyle dediği zikredilmektedir: İşitmesi her şeyi kapsayan Allah'ın şanı ne mübarektir! Ben Sa'lebe kızı Havle'nin sözlerini duyuyor, bununla birlikte bazısını anlayamıyordum. Kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kocasını şikâyet ederek şöyle diyordu: Ey Allah'ın Rasûlü! Gençliğimi yedi, karnımı (doğurduğum çocuklarla) önüne saçtım. Nihayet yaşlanıp çocuk doğuramaz hale gelince bana zihâr yaptı. Allah'ım! Ben (halimi) sana şikâyet ediyorum.

(Âişe) dedi ki: Daha yerinden ayrılmadan Cebrâil *"Kocası hakkında seninle mücadele eden... kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir"* âyetini indirdi ve (Urve) kocası ise Evs b. es-Sâmit'ti dedi.

Evs ise kadınlara oldukça düşkün birisi idi. Bu düşkünlüğü onu yakalayıp, aşırıya vardığında hanımından zihâr yapardı. Bu hali geçtikten sonra da bir şey demezdi. Hanımı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına bu hususta fetvasını sormak üzere geldi ve halini Allah'a şikâyet etti. Bunun üzerine yüce Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet eden kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir..."* âyetini indirdi.[475] Bu şekilde Hişam b. Urve de babasından bunu rivayet ederek kadınlara böyle düşkünlüğü (bir çeşit kıskançlığı) olan bir adam deyip, hadisi aynen zikretmektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Cerîr b. Hazim dedi ki: Ebû Yezîd'i tahdis edip şöyle derken dinledim: Sa'lebe kızı Havle diye anılan bir kadın başka insanlarla birlikte yürümekte olan Ömer (radıyallâhu anh) ile karşılaştı. Onun durmasını istedi, o da onun için durdu, ona yaklaştı ve başını ona eğerek söylediklerini dinledi. Ömer ellerini kadının omuzlarına koydu. Sonunda kadın söyleyeceklerini söyleyip, gitti. Bir adam ona: Ey mü'minlerin emiri, sen bu kocakarı için Kureyş'in bu kadar adamını beklettin, dedi. Ömer: Yazık sana, sen bu kadının kim olduğunu biliyor musun, dedi. Adam, hayır deyince, Ömer şu cevabı verdi: Bu, Allah'ın yaptığı şikâyeti yedi semanın üstünden dinlediği kadındır. Bu Sa'lebe kızı Havle'dir. Allah'a yemin ederim akşama kadar yanımdan ayrılıp gitmemiş olsaydı, o ihtiyacını söyleyip bitirinceye kadar ayrılıp gitmezdim. Sadece namaz vakti gelirse namazı kılardım sonra tekrar onun yanına geri döner ve ihtiyacını görünceye kadar yine beklerdim.[476]

475 Taberî, 33727. Senedi zayıftır. Aslının ise Cebrâil'in inişinden söz eden ifadeler dışında çok sayıda şahitleri vardır.

476 Bu Ebû Yezîd ile Ömer b. el-Hattab arasında munkati bir rivayettir. Başka bir yoldan da rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âmir dedi ki: Kocası hakkında tartışan kadın es-Sâmit kızı Havle'dir. Annesi ise Allah'ın hakkında: *"Cariyeleriniz kendi iffetlerini korumak isterken dünya hayatının geçici metaını kazanmak için onları zinaya zorlamayın."* (Nûr, 33) buyruğunu indirmiş olduğu kadın olan Muâze'dir. Ancak doğrusu bu kadının Evs b. es-Sâmit'in karısı Havle olduğudur.

ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمْ ۖ إِنْ أُمَّهَٰتُهُمْ إِلَّا ٱللَّٰٓـِٔي وَلَدْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا۟ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾

2. Aranızdan hanımlarına zihâr yapanların zevceleri onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuranlardır. Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki Allah pek çok affedendir, bağışlayandır.

3. Hanımlarına zihâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler eşleri ile temas etmezden evvel bir köle azat etmelidirler. Size işte bununla öğüt veriliyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

4. Ama kim bulamazsa o halde eşleriyle temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'a ve Rasûlü'ne iman edesiniz diyedir ve bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Kâfirler için çok acıklı bir azap vardır.

Tefsiri:

[6649] Sa'lebe kızı Huveyle dedi ki: Allah'a yemin ederim ki Mücâdele sûresinin baş tarafları benimle Evs b. es-Sâmit hakkında inmiştir. (Huveyle)

Scanned with CamScanner

dedi ki: Ben onun yanında idim. Kendisi de huyu bozulmuş, oldukça yaşlanmış birisi idi. Bir gün yanıma girdi, bir hususta ben ona bir cevap verdim. Buna kızdı ve: Sen benim için annemin sırtı gibisin dedi (ve zihâr yaptı), sonra dışarı çıktı, bir süre kavminin meclisinde oturduktan sonra gelip içeri yanıma girdi. Benimle birlikte olmak istedi. Ben: Asla, Huveyle'nin canı elinde olana yemin ederim ki, Allah ve Rasûlü aramızda hükmünü verinceye kadar o söylediğin sözleri söylemişken asla yanıma yaklaşamayacaksın, dedim. (Huveyle) dedi ki: O benim üzerime geldi, ben ona karşı koydum. Bir kadın güçsüz, yaşlı bir adama nasıl galip geliyorsa ben de öylece onu yendim, onu üzerimden attım.

(Huveyle) dedi ki: Sonra komşu olan kadınlardan birisinin yanına çıkıp gittim, ondan ödünç elbise aldım. (O elbiseleri giyindikten) sonra çıkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gittim, onun önünde oturdum. Ona ondan çektiklerimi anlattım ve onun kötü huyundan çektiğim sıkıntıları şikâyet ettim. (Huveyle) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Huveyle! Amcan oğlu oldukça yaşlı bir ihtiyardır. Onun hakkında Allah'tan kork"* demeye başladı.

(Huveyle) dedi ki: Ben yerimden ayrılmadan hakkımda Kur'ân âyeti nazil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i (vahiy indiğinde) bürüyen hal bürüdü, sonra o hali gitti. Bana şöyle dedi: *"Ey Huveyle! Allah senin ve kocan hakkında hükmünü indirmiş bulunuyor."* Sonra bana: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette Allah işitmiştir"* buyruğundan itibaren *"kâfirler için çok acıklı bir azap vardır"* buyruğuna kadar okudu.

(Huveyle) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ona bir köle azad etmesini söyle"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Onda köle azad edecek bir mal yoktur, dedim. Allah Rasûlü: *"O halde kesintisiz iki ay oruç tutsun"* buyurdu. Ben: Allah'a yemin ederim ki o oldukça yaşlı bir ihtiyardır. Oruç tutacak takati yoktur, dedim. Allah Rasûlü: *"O halde bir vesk hurmayı altmış yoksula yedirsin"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim onda bu kadar yoktur, dedim. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Biz ona bir zembil hurma ile destek vereceğiz"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de ona bir başka zembil daha vererek destek olacağım, dedim. Allah Rasûlü: *"İsabet edersin, iyilik yaparsın. Git onu (o zembili) onun adına*

Scanned with CamScanner

tasadduk et, sonra da amcanoğlu hakkında da hayır tavsiye bulun" buyurdu. (Huveyle), ben de yaptım, dedi.[477]

Bunu Ebû Dâvûd da Süneninin talak bölümünde Muhammed b. İshâk b. Yesar'dan gelen iki rivayet yolundan böylece rivayet etmiştir. Onda (kadının) adı Sa'lebe kızı Havle şeklindedir. Adının Mâlik b. Sa'lebe kızı Havle olduğu da söylenmektedir. Bazen küçültme ismi ile Huveyle de denilmektedir. Bu açıklamalar arasında bir aykırılık yoktur. Çünkü mesele açıklanmayacak, zor bir mesele değildir. Allah en iyi bilendir. Bu rivayet (Buhârî'nin) Sahih(inde) bu sûrenin baş taraflarının nüzul sebebi ile ilgili olarak kaydedilmiştir.

Seleme b. Sahr'ın rivayet ettiği hadise gelince, o hadiste nüzul sebebinin bu olduğu belirtilmemekle birlikte onda Allah'ın bu sûrede indirmiş olduğu köleyi hürriyetine kavuşturmak yahut oruç ya da yemek yedirmek emri yer almış bulunmaktadır.

[6650] Nitekim İmam Ahmed şöyle demiştir: Seleme b. Sahr el-Ensârî dedi ki: Başkalarına verilmediği kadarıyla bana kadınlarla cima gücü verilmişti. Ramazan ayı girince geceleyin başıma bir hal gelip de gündüz girene kadar onu sürdürüp, ondan vazgeçip, terk edemeyeceğim korkusu ile ramazan bitene kadar eşimden zihâr yaptım. Geceleyin benim bazı işlerimi görürken onun açılan bir tarafını gördüm ve hemen onun üzerine atıldım. Sabah olunca kavmimin yanına gittim, onlara durumumu haber verdim ve: Benimle Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelin de ona durumumu bildireyim, dedim. Onlar, hayır Allah'a yemin olsun ki böyle bir şey yapmayız. Hakkımızda vahiy ineceğinden yahut Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize utancı üzerimizde kalacak bir söz söyleyeceğinden korkarız, ama sen git, neyi uygun görüyorsan onu yap, dediler.

(Seleme) dedi ki: Ben de çıkıp Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim ve ona durumumu anlattım. Bana: *"Sen bu dediklerini yaptın mı?"* dedi. Ben: Evet, dediğimi yaptım dedim. Allah Rasûlü: *"Sen bu dediğini yaptın mı?"* dedi. Ben: Evet, dediklerimi yaptım, dedim. Bir daha: *"Sen bu dediklerini yaptın mı?"* buyurdu. Ben de: Evet, işte senin huzurundayım. Hakkımda yüce Allah'ın hükmü neyse onu uygula, ben o hükmü sabırla yerine getireceğim, dedim. Allah Rasûlü: *"Bir köleyi hürriyetine kavuştur"* dedi.

477 Ahmed, VI, 410-411; Ebû Dâvûd, 2214. Senedi Ma'mer'den ötürü şahitler arasında hasendir. Çünkü Ma'mer makbul bir ravidir ama hadisin şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

(Seleme) dedi ki: Elimi boynuma vurdum ve: Seni hak ile gönderene yemin ederim ki bundan başkasına sahip değilim, dedim. Allah Rasûlü: *"O halde iki ay oruç tut"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Başıma gelen bu musibet oruçtan başka bir sebeple mi geldi ki, dedim. Allah Rasûlü: *"O halde tasadduk et"* buyurdu. Ben: Seni hak ile gönderene yemin ederim, bu gecemizi aç geçirdik, akşam yemeğimiz yoktu, dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O halde Zureyk oğullarının zekâtını toplamakla görevli olanın yanına git. Ona o zekâtı sana ödemesini söyle. Kendi adına ondan bir vesk hurmayı altmış yoksula yedir. Geri kalanını da kendin ve ailen için ihtiyaçlarında kullan"* buyurdu. (Seleme) dedi ki: Sonra kavmimin yanına gittim, onlara şöyle dedim: Ben sizden darlanma, sıkılma ve kötü bir yönlendirme gördüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında ise bolluk ve bereketle karşılaştım. Bana zekâtınızın bana verilmesini emretti, haydi onu bana ödeyiniz. Onlar da onu bana ödediler.[478] Bu hadisi bu şekilde Ebû Dâvûd ve İbn Mâce rivayet etmiş, Tirmizî muhtasar olarak rivayet etmiş olup, hasen olduğunu belirtmiştir.

Anlatılanların zahirinden anlaşıldığı üzere bu olay Evs b. es-Sâmit ile zevcesi Sa'lebe kızı Huveyle'nin başından geçen olaydan sonra olmuştur. Nitekim sözünü ettiğimiz o kıssa da buna delalet etmektedir. Dikkatle incelenecek olursa görülecek olan budur.

[6651] Husayf, Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan rivayet ederek dedi ki: Hanımına zihâr yapan ilk şahıs, Ubâde b. es-Sâmit'in kardeşi olan Evs b. es-Sâmit'tir. Onun hanımı ise Sa'lebe b. Mâlik'in kızı Havle'dir. O hanımından zihâr yapınca hanımı bunun bir talak olacağından korktu ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Evs benden zihâr yaptı. Biz ise ayrılacak olursak helak oluruz. Ben ondan pek çok çocuk doğurdum. Uzun zamandan beri onunla birlikteyim. Kadın bunları söyleyip şikâyet ederken, aynı zamanda ağlıyordu. Bu hususta da herhangi bir vahiy gelmemişti. Bunun üzerine yüce Allah: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette Allah işitmiştir"* buyruğunu *"kâfirler için çok acıklı bir azap vardır"* buyruğuna kadar indirdi.

478 Hasendir. Ebû Dâvûd, 2213; Tirmizî, 3299; İbn Mâce, 2062; Hakim, II, 203; İbnu'l-Carud, 744. Senedinde İbn İshâk bütün bu kaynaklarda an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur ve o tedlis yapan birisidir ama Tirmizî bunu 1200; Hakim, II, 204'te bir başka yoldan rivayet etmiştir. Hadisin başka şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Evs'i çağırarak, ona: *"Bir köleyi hürriyetine kavuşturacak gücün var mı?"* diye sordu. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki hayır buna gücüm yetmez, dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona mal topladı ve onun adına bir köleyi hürriyetine kavuşturdu, sonra o da hanımına döndü.[479] Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

İşte bundan dolayı İbn Abbâs ve çoğunluk dediğimiz kanaattedir. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Hanımlarına zihâr yapıp..."* buyruğuna gelince: Zihâr kök olarak "(sırt anlamına gelen) zahr"den türetilmiştir. Cahiliye döneminde bir kimse hanımından zihâr yapacak olursa, ona: Sen benim için annemin zahrı (sırtı) gibisin, derdi. Sonra şeriatta zihâr sırta kıyasla diğer organlar hakkında da aynen söz konusu oldu. Cahiliye döneminde zihâr bir talaktı, ama yüce Allah bu ümmete ruhsat (genişlik) verip, zihâr sebebiyle keffareti söz konusu etti ve onların cahiliye döneminde kabul ettikleri gibi zihârı talâk olarak değerlendirmedi. Seleften birden çok kişi böyle demiştir.

[6652] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Erkek karısına cahiliye döneminde: Sen benim için annemin sırtı gibisin diyecek olursa karısı kendisine haram olurdu. İslam geldikten sonra ilk zihâr yapan kişi Evs oldu. Kendisi bir amcasının kızı ile evli idi. Adı Sa'lebe kızı Huveyle idi. Ona zihâr yaptı, sonra bundan dolayı pişman oldu ve: Anladığım kadarıyla sen bana haram oldun, dedi. Zevcesi de aynen böyle dedi. Kocası: Haydi, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e git, dedi.

Kadın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittiğinde birisinin onu taramakta olduğunu gördü. Allah Rasûlü: *"Ey Huveyle! Senin durumuna dair bize herhangi bir emir verilmedi"* buyurdu. Sonra Allah, Rasûlü'ne vahiy indirince bu sefer: *"Ey Huveyle! Müjde sana"* buyurdu. Huveyle: Hayırdır inşallah, dedi. Allah Rasûlü ona: *"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu"* buyruğunu *"hanımlarına*

479 Taberî, 33730 senedinde Abdulaziz b. Abdurrahman vardır. Zayıf bir ravidir. Husayf b. Abdurrahman ise hıfzı kötü birisidir. Hadisin aslı şahitleriyle mahfuzdur. Bunda garip bazı lafızlar vardır.

Scanned with CamScanner

zihâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler eşleri ile temas etmezden evvel bir köle azad etsinler" buyruğuna kadar okudu.

Huveyle: Bizim hangi kölemiz var ki? Allah'a yemin ederim ki o benden başkasına sahip değildir, dedi. Allah Rasûlü bu sefer: *"Ama kim bulamazsa o halde eşleriyle temas etmeden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır"* buyurdu. Huveyle: Allah'a yemin ederim ki eğer günde üç defa su içmezse gözleri kör olur, dedi. Allah Rasûlü: *"Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır"* buyruğunu okudu. Huveyle: Nerden bulacak? O, ancak yiyecek bir lokma bulur, bir diğerini bulana kadar aç kalırız, dedi. Bu sefer Allah Rasûlü -otuz sa' olan- yarım bir vesk getirilmesini istedi. -Bir vesk altmış sa'dır- ve: *"Altmış yoksula yedirsin ve sana dönsün"* buyurdu.[480] Bu ceyyid, kavi bir isnat olmakla birlikte garip bir siyak (anlatım)dır. Ebu'l-Âliye'den de buna yakın bir rivayet nakledilmiş bulunmaktadır:

[6653] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'l-Âliye dedi ki: Duleyc kızı Havle ensardan bir adam ile evli idi. Gözleri görmüyor, fakir ve kötü huylu birisi idi. Cahiliye dönemi insanlarından bir adam karısını boşamak istediği vakit, sen benim için annemin sırtı gibisin, derdi. Havle'nin kocasından bir yahut iki çocuğu da vardı. Bir gün bir hususta onunla tartıştı. Kocası: Sen bana annemin sırtı gibisin, dedi. O da üzerine elbiselerini alıp Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gitti. O sırada Âişe'nin evinde idi. Âişe de onun başının bir tarafını yıkıyordu. Beraberinde çocuğu olduğu halde onun huzuruna girdi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Kocamın gözü görmüyor. Hiçbir şeyi olmayan, fakir ve kötü huylu birisidir. Bir hususta onunla tartıştım, kızdı ve: Sen benim için annemin sırtı gibisin, dedi. Ancak bundan maksadı beni boşamak değildi, benim de ondan bir -yahut iki- çocuğum var, dedi. Allah Rasûlü: *"Bildiğim kadarıyla sen ona haram oldun"* buyurdu. Karısı: Benim ve çocuklarımın babasının başına gelen bu hali Allah'a şikâyet ediyorum, dedi.

(Ebu'l-Âliye) dedi ki: Âişe bu sefer dönüp Allah Rasûlü'nün başının öbür yanını yıkadı. Havle de onunla birlikte döndü. Ey Allah'ın Rasûlü! Kocamın gözü görmüyor, fakirdir ve kötü huyludur. Benim ondan bir -yahut iki- çocuğum var, dedi. Ben onunla bir hususta tartıştım ve o da kızdı ve sen benim için annemin sırtı gibisin dedi. Fakat o bu sözleriyle beni boşamak isteme-

480 Taberî, 33717 senedi hasendir, şahitleri vardır sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

mişti, dedi. (Havle) dedi ki: Başını bana kaldırarak: *"Bildiğim kadarıyla sen ona haram oldun"* buyurdu. Havle: Benim ve çocuklarımın babasının başına gelen bu halden ötürü Allah'a şikâyet ediyorum, dedi.

(Ebu'l-Âliye) dedi ki: Âişe, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün değiştiğini gördü. Âişe ona: Geri çekil, geri çekil dedi. Havle de bir kenara çekildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın dilediği kadar bir süre o halinde kaldı. Vahiy kesilince: *"Ey Âişe! O kadın nerede?"* dedi. Âişe kadını çağırınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Git, bana kocanı getir"* buyurdu. Havle hızlıca gitti ve kocasını getirdi. Gerçekten de onun gözleri görmeyen, fakir, kötü huylu birisi olduğunu (gördük). Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her şeyi işiten, her şeyi bilen Allah'a sığınırım."* *"Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla. Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir"* buyruğunu *"hanımlarına zihâr yapıp sonra da sözlerinden dönenler..."* buyruğuna kadar okuduktan sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu kadına dokunmadan hürriyetine kavuşturacak bir köle bulabilir misin?"* dedi. Kocası: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?"* dedi. Kocası: Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, eğer ben günde iki üç defa yemek yiyemeyecek olursam gözlerim bulanıklaşır, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki altmış yoksula yemek yedirebilir misin?"* dedi. Kocası: Senin bana yardımcı olman hali dışında yapamam, dedi. (Ebu'l-Âliye) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona yardım etti ve: *"Altmış yoksula yemek yedir"* buyurdu. (Ebu'l-Âliye) dedi ki: Böylece Allah (zihâr ile kastedilen) talakı dönüştürüp, onu zihâr yaptı.[481] Bunu İbn Cerîr, İbn el-Müsenna'dan, o Abdulala'dan, o Dâvûd'dan, ben Ebu'l-Âliye'yi dinledim deyip, rivayeti buna yakın olarak ve burada anlatılanlardan daha kısaca kaydetti.

Said b. Cubeyr dedi ki: Îlâ ve zihâr cahiliye dönemindeki talak şekillerindendi. Yüce Allah îlâyı (kocanın karısına) dört ay (yaklaşmaması) olarak tayin etti, zihârda da keffareti tayin etti. Bunu İbn Ebî Hâtim de buna yakın olarak rivayet etmiştir. İmam Mâlik yüce Allah'ın: *"Aranızdan"* buyruğunu kâfirin bu âyetin kapsamına girmediğine delil göstermiştir çünkü burada hitap mü'minlere aittir. Cumhur ise bunun çoğunlukla görülen hal dolayısı ile

481 Taberî, 33714. Bu mürsel bir rivayettir. Bazı lafızları gariptir, kısmen de önceki rivayetlerin şahididir.

Scanned with CamScanner

zikredilmiş olduğunu, dolayısıyla bunun ayrıca bir mefhumunun bulunmadığını (ondan hüküm çıkarılmayacağını) söyleyerek cevap vermiş ve ayrıca cumhur ona karşı cariyeye zihâr yapılmamakla ve "hanımlarına" buyruğundaki hitabın kapsamına girmemekle birlikte böyle buyurulmuş olduğunu delil göstermişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Zevceleri onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuranlardır"* buyruğu da şu demektedir: Erkeğin, sen benim için annemin sırtı gibisin yahut annem gibisin ya da annemin aynısısın ve buna benzer sözleri söylemekle onun annesi olmaz. Annesi ancak onu doğuran kadındır. Bu sebeple yüce Allah: *"Şüphe yok ki bunlar elbette çirkin ve yalan"* batıl ve oldukça kötü *"bir söz söylüyorlar. Muhakkak ki Allah"* cahiliye döneminde iken bu gibi yaptıklarınızı *"pek çok affedendir, bağışlayandır."* Kişinin istemeyerek ağzından kaçırdığı ve o maksatla söylemediği sözleri de böyledir.

[6654] Nitekim Ebû Dâvûd'un rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamın karısına "kızkardeşim" diye hitap ettiğini duyunca, *"Bu senin (gerçekten) kızkardeşin midir?"* diye sormuştu.[482]

Bu o kişinin söylediğini bir inkar (kabul etmeyen bir tepki)dır ama sadece bu sözü söyledi diye karısının ona haram olduğunu söylememiştir çünkü o bu sözü kastî olarak söylememişti. Bu sözleriyle gerçekten kardeşi olduğunu kastetmiş olsaydı ona haram olacaktı. Çünkü sahih kabul edilen kanaate göre (zihâr yaparken) anne ile onun dışında kalan kızkardeş, hala, teyze ve buna benzer diğer mahrem (kendileriyle evlenilmesi haram) olan kadınlar arasında hiçbir fark yoktur.

"Hanımlarına zihâr yapıp sonra da o sözlerinden dönenler" buyruğunda geçen *"sonra da o sözlerinden dönenler"* buyruğundan maksadın ne olduğu hususunda selef ve imamlar farklı kanaatlere sahiptir:

Bazıları şöyle demektedir: *Dönmek* kişinin zihâr lafzını tekrar etmesi demektir. Bu batıl, anlamsız bir sözdür. İbn Hazm'ın ve Dâvûd (ez-Zâhirî'nin) tercih ettiği bu anlamdır. Ayrıca bu görüşü Ebû Ömer b. Abdilberr, Bukeyr b. el-Eşec'den, Ferrâ'dan ve bir grup kelamcıdan da nakletmiştir.

482 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 2210. Ebû Temime'den değişik yollardan mürsel olarak rivayet etmiştir. Bunu 2211'de Ebû Temime'den, o kavminden bir adamdan diye tekrar rivayet etmiştir. Doğrusu cemaatin (Kütüb-i Sitte ve Buhârî'nin) naklettiği rivayettir.

Scanned with CamScanner

Şâfiî: Bu, kocanın karısını zihârdan sonra boşama imkânı bulabileceği bir süre daha nikâhı altında tutmakla birlikte onu boşamamasıdır.

Ahmed b. Hanbel ise: Bu kişinin tekrar cimaa dönmesi yahut cima kararını vermesi demektir. Keffareti yerine getirmedikçe bu işi yapmak ona helal olmaz, demiştir.

İmam Mâlik'ten de bundan maksat cima kararını verip, onu nikâhı altında tutmaktır dediği nakledildiği gibi yine ondan bundan maksat cimadır, dediği de rivayet edilmiştir.

Ebû Hanîfe ise şöyle demektedir: Bu haram kılınışından ve cahiliye dönemindeki uygulamanın kaldırılmasından sonra tekrar zihâra dönmesi demektir. Erkek hanımına zihâr yapacak olursa ancak keffaret ile ortadan kaldırabileceği bir haramlıkla eşini kendisine haram kılmış olur. Ebû Hanîfe'nin arkadaşları ve Leys b. Sa'd bu kanaattedir.

İbn Lehia dedi ki: Bana Atâ'nın Said b. Cubeyr'den naklettiğine göre: *"Sonra da o sözlerinden dönenler"* buyruğu ile kast edilenler: Kendilerine haram kıldıkları cimaa tekrar dönmek isteyenlerdir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Bundan maksat fercde ilişki kurmaktır. O, keffarette bulunmadan önce fercin dışında karısıyla birlikte olmakta bir sakınca görmezdi.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Eşleri ile temas etmezden evvel"* buyruğu hakkında: *"el-Mess:Temas etmek"*ten kasıt nikâhtır dediğini kastetmektedir. Atâ, Zührî, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân da böyle açıklamışlardır. Zührî ise: Keffarette bulunmadan önce onu öpmesi de, ona dokunması da helal değildir demiştir.

[6655] Sünen sahipleri İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben hanımımdan zihâr yaptım, sonra da keffarette bulunmadan önce onunla ilişki kurdum, dedi. Allah Rasûlü: *"Allah'ın rahmeti üzerine olasıca! Seni böyle yapmaya iten ne oldu?"* dedi. O: Ayın ışığında onun halhal taktığı yeri gördüm, dedi. Allah Rasûlü: *"Artık aziz ve celil Allah'ın sana emrini yerine getirmedikçe (keffarette bulunmadıkça) ona yaklaşma"* buyurdu.[483] Tirmizî: Hasen, garip, sahihtir demiş, Ebû Dâvûd ve

483 Hasendir. Ebû Dâvûd, 2223; Tirmizî, 1199; Nesâî, VI, 167; İbnu'l-Carud, 747; Hakim, II, 204; Beyhakî, VII, 386. Senedinde bir beis yoktur, şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Nesâî bunu İkrime'nin mürsel olarak naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Nesâî, doğru olma ihtimali daha yüksek olan budur, demiştir.

"Bir köle azad etmelidirler" yani eşleri ile temas etmezden önce tam (ortak değil) bir köleyi hürriyetine kavuşturmalıdırlar. Burada köle mü'min olmak kaydıyla kayıtlanmayıp, mutlak olarak zikredilmiştir. Öldürme keffaretinde ise mü'min olmak kaydı ile zikredilmiştir. Şâfiî (r.h) yerine getirilmesi gerekli yükümlülük olarak köleyi hürriyetine kavuşturmak hükmü bir olduğundan burada mutlak olarak zikredileni orada kayıtlı olarak zikredene göre anlamış ve yorumlamıştır.

[6656] Bu hususta da Mâlik'in senediyle Muâviye b. el-Hakem es-Sülemi'den diye rivayet ettiği siyahî cariye olayını destekleyici delil olarak kabul etmiştir. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunu hürriyetine kavuşturabilirsin. Çünkü o mü'minedir"* buyurmuştu.[484] Bunu Ahmed Müsned'inde, Müslim de Sahih'inde rivayet etmiştir.

[6657] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir adam gelerek şöyle dedi: Ben hanımıma zihâr yaptım, sonra da keffarette bulunmadan önce onunla ilişki kurdum. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah: 'Eşleri ile temas etmezden evvel' buyurmuyor mu?"* dedi. Adam: Ama hoşuma gitti, dedi. Allah Rasûlü: *"Keffarette bulununcaya kadar kendini tut"* buyurdu.[485]

Sonra Bezzâr şunları söylemektedir: Bu İbn Abbâs'tan bundan daha iyi bir yolla rivayet edilmemektedir. İsmail b. Müslim hakkında tenkitler yapılmış olmakla birlikte ilim ehlinden çok sayıda bir topluluk da ondan rivayette bulunmuştur. Hadiste Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona ancak tek bir keffarette bulunmayı emretmiş olması gibi fıkhi bir incelik de vardır.

"Size işte bununla öğüt veriliyor." Bununla (yaptığınızdan) vazgeçmeniz isteniyor. *"Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."* Sizi neyin ıslah edip, düzelteceğinden haberdardır, hallerinizi çok iyi bilendir.

---

484 Müslim, 537; Ebû Dâvûd, 930; Ahmed, V, 447, 448; İbn Hibbân, 165. Daha önce geçti.

485 İsmail b. Müslim zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Hadisi bu senetle Hakim, II, 204'te rivayet etmiş, Zehebî: İsmail vahi bir ravidir demiştir ama aslının şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

"Ama kim bulamazsa o halde eşleriyle temas etmezden önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır." Burada zikredilen sıraya göre varid olmuş hadisler önceden geçmiş bulunmaktadır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'inde ramazan ayında hanımı ile cima eden kişinin kıssasında böylece sabit olmuştur.

"Bu hükümler Allah'a ve Rasûlü'ne iman edesiniz diyedir." Yani biz bu hükümleri size bunun için teşri ettik.

"Ve bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır" yani onun haramlarıdır, sakın onları çiğnemeyiniz.

"Kâfirler" yani iman etmeyen ve bu şeriatın hükümlerine uymayanlar *"için çok acıklı bir azap vardır."* Bu sebeple onların beladan büsbütün kurtulacaklarına inanmayınız. Durum onların zannettikleri gibi değildir. Aksine onlar için hem dünyada, hem ahirette can yakıcı bir azap vardır.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ
أَنْزَلْنَآ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۚ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ۚ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللهُ
جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۚ أَحْصَاهُ اللهُ وَنَسُوهُ ۚ وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدٌ ۚ ﴿٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ مَا
يَكُونُ مِنْ نَجْوٰى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ
وَلَآ أَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۚ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا
عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾

5. Muhakkak ki Allah ve Rasûlü ile sınır yarışına kalkanlar kendilerinden öncekilerin helak, hor ve hakir edildikleri gibi, hor ve hakir edildiler. Halbuki gerçekten apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır.

6. Allah'ın hepsini dirilteceği günde ne yaptıklarını onlara haber verecektir. Allah onu bir bir saymış, onlarsa onu unutmuşlardı. Allah her şeye tanık olandı.

Scanned with CamScanner

7. Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak o onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka o onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar o mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyâmet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir.

Tefsiri:

Yüce Allah, Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet edip, karşı gelen ve onun şeriatına karşı inatlaşan kimselerin halini şöylece haber vermektedir: *"Kendilerinden öncekilerin helak, hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler."* Yani küçük düşürüldüler, lanetlendiler, rüsvay edildiler. Tıpkı kendilerinden önce onlara benzeyenlere yapıldığı gibi.

"Halbuki gerçekten apaçık âyetler indirmişizdir." Ancak kâfir, günahkâr, hakka karşı büyüklük taslayan kimselerin muhalefet edip, inatlaşacağı türden apaçık belgeler indirdik. *"Kâfirler için alçaltıcı bir azap vardır."* Allah'ın şeriatına uymayı, ona bağlanmayı, onun hükümleri önünde boyun eğmeyi kabul etmeyip, büyüklenmeleri karşılığında böyle ceza göreceklerdir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ın hepsini dirilteceği günde"* bugün kıyâmet günü olup, Allah öncekileri de, sonrakileri de aynı düzlükte bir araya getirecek *"ne yaptıklarını onlara haber verecektir."* Hayır ve şer türünden yaptıklarını onlara bildirecektir. *"Allah onu bir bir saymış, onlarsa onu unutmuşlardı."* Onlar daha önceden yaptıklarını unutmuş olacakları halde Allah onların yaptıklarını aleyhlerine olmak üzere tek tek tespit etmiş, muhafaza etmiştir. *"Allah her şeye tanık olandır."* Hiçbir şey ondan kaybolmaz, gizli kalmaz ve hiçbir şeyi unutmaz.

Sonra yüce Allah bilgisinin bütün mahlûkatını kuşattığını, onlara muttali olduğunu, sözlerini işitip nerede olurlarsa ve ne halde bulunurlarsa bulunsunlar onların bulundukları yeri gördüğünü haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

"Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin" üç kişi kendi aralarında sır olan bir şeyi konuşmayıversin. *"Muhakkak o onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mu-*

Scanned with CamScanner

hakkak o onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar o mutlaka onlarla beraberdir." Yani onların hallerini bilir, sözlerini sır olarak saklayıp söylediklerini, fısıldaşmalarını işitir. Aynı şekilde onun elçileri (yazıcı melekleri) de onların fısıldaştıklarını -Allah bunu bilip, onları duydukları halde- yazar.

Nitekim başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onlar gizlediklerini de, fısıltılarını da Allah'ın muhakkak bildiğini, Allah'ın bütün gaybları çok iyi bildiğini görmezler mi?"* (Tevbe, 78); *"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar? Öyle değil hatta elçilerimiz de yanlarındadır, yazıp duruyorlar."* (Zuhruf, 80)

Bundan dolayı birden çok kişi bu âyet-i kerimeden kastın şu olduğu üzerinde icma bulunduğunu nakletmişlerdir: Maksat, yüce Allah'ın ilminin (kullarıyla) beraberliğidir. Bunun, kastedildiğinde şüphe yoktur ama aynı zamanda ilmi ile birlikte onun işitmesi de onları kuşatır, görmesi de onlara nüfuz eder. Şanı yüce Allah kullarının her haline muttalidir, onların durumlarından hiçbir şey ona gizli saklı değildir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sonra kıyâmet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."* İmam Ahmed dedi ki: âyete ilmini söz konusu ederek başladı yine ilmini söz konusu ederek bitirdi.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَآرِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

Scanned with CamScanner

8. Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen, günahı, düşmanlığı ve Rasûle isyanı fısıldaşmakta olan kimseleri görmedin mi? Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı sözlerle selamlar ve kendi aralarında derler ki: "Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi? Cehennem yeter onlara! Oraya girecekler, o ne kötü dönüş yeridir!

9. Ey iman edenler! Birbirinizle fısıldaştığınız zaman günah, düşmanlık ve Rasûle isyan ile fısıldaşmayın. İyiliği ve takvayı fısıldaşın ve ancak huzurunda haşrolacağınız Allah'tan korkun.

10. Fısıltı ancak şeytandandır. İman edenleri kederlendirmek için (yaparlar). Halbuki Allah'ın izni ile olmadıkça bu onlara hiçbir zarar vermez. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

Tefsiri:

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den: *"Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra"* buyruğu hakkında (maksat) Yahudilerdir, dediğini nakletmektedir.

[6658] Mukâtil b. Hayyân da böyle demiş ve şunları eklemiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Yahudiler arasında ateşkes vardı. Yahudiler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birisi kendilerine uğrayacak olursa oturur kendi aralarında fısıldaşarak konuşurlardı. O kadar ki mü'min kişi, birbirleriyle kendisini öldürmek için fısıldaştıklarını -yahut mü'minin hoşuna gitmeyecek şeyler konuştuklarını- düşünürdü. Mü'min kişi onların bu halini görünce onlardan korkar ve yanlarından geçmekten vazgeçerdi... Bu sebeple Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara aralarında fısıldaşmayı yasakladı, vazgeçmelerini söyledi. Ancak onlar bundan vazgeçmeyip, fısıldaşmaya devam ettiler. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Kendilerine fısıldaşmak yasaklandıktan sonra yine kendilerine yasaklanan şeylere dönen... kimseleri görmedin mi?"* buyruğunu indirdi.[486]

[6659] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beklenmedik bir hal ile karşı karşıya kalır ve bir ihtiyacı doğar diye geceleyin yanında nöbetleşe bekliyorduk. Bir gece nöbete gelenler ve bunu kendi istekleriyle yapmak isteyenler çoğaldı. Öyle ki, bizler kendi aramızda konuşacak ayrı meclisler oluşturduk. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkıp geldi ve: *"Bu fısıldaşma da ne oluyor? Size*

486 Bu mürseldir. Mukâtil'in rivayet ettiği mürseller de münkerdir.

Scanned with CamScanner

fısıldaşma yasaklanmamış mıydı?" dedi. Bizler: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a tevbe ediyoruz. Bizler Mesih'i -ondan korktuğumuz için- söz konusu ediyorduk, dedik. Şöyle buyurdu: *"Ben size, sizin için ondan daha çok korktuğum bir hususu haber vereyim mi?"* Bizler: Elbette ey Allah'ın Rasûlü! dedik. O: *"Bir kimsenin bir başkasının yanında bulunması dolayısıyla kalkıp amel etmesi olan gizli şirktir."* buyurdu.[487] Bu garip bir isnattır. Senedinde zayıf bazı raviler bulunmaktadır.

"Günahı" yani kendilerini ilgilendiren ve günah olan hususları *"düşmanlığı"* bu da başkalarıyla ilgili olan hususlardır. Allah Rasûlü'ne isyan edip baş kaldırmak ve ona muhalefet etmek de bunun, kapsamı içerisindedir. *"Fısıldaşmakta olan"* kendi aralarında bunları konuşan *"kimseleri görmedin mi?"*

Yüce Allah'ın: *"Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı sözlerle selamlarlar"* buyruğuna gelince:

[6660] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Yahudiler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girip, ey Ebu'l-Kâsım es-sâm olsun sana, dediler. Âişe de: Asıl sizin es-sâm üzerinize olsun, dedi. (Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Âişe! Şüphesiz Allah çirkin konuşmayı ve çirkin konuşmak için kişinin kendisini zorlamasını sevmez"* dedi. Ben: Duymadın mı? Onlar es-sâm sana dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Peki ya sen benim 'sizin üzerinize de' dediğimi duymadın mı?"* buyurdu. Bunun üzerine yüce Allah: *"Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadıkları sözlerle selamlarlar"* buyruğunu indirdi.[488]

[6661] Sahih'teki bir rivayete göre de Âişe (radıyallâhu anhâ) onlara: es-Sâm da ez-zâmm da lanet de (ölüm de, yergi de, lanet de) üzerinize olsun, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Onlar hakkında bizim söylediklerimiz (beddualarımız) kabul olunur ama bizim hakkımızda onların söyledikleri (bedduaları) kabul olunmaz."*[489] buyurmuştur.

---

487 Senedi zayıftır çünkü senedinde Rubeyh b. Abdurrahman el-Hudri vardır. Ahmed tanınan birisi değildir. Buhârî hadisi münkerdir, İbn Adiyy onda bir sakınca olmayacağını ümit ediyorum demiştir. Ondan ise Kesir b. Zeyd rivayette bulunmuştur ki Yahyâ sika olduğunu söylerken, Nesâî zayıf olduğunu söylemiş, Ebû Zur'a: Bir parça leyyin olmakla birlikte doğru sözlüdür demiştir. Hadisin son bölümlerinin şahitleri vardır.

488 Buhârî ve Müslim'in şartına göre senedi sahihtir. Müslim, 2165, h. 12'de yer almaktadır.

489 Buhârî, 6401; Müslim, 2165; Tirmizî, 2701. Ayrıca Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak da Müslim, 2166

Scanned with CamScanner

[6662] İbn Cerîr dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı ile oturmakta iken yanlarına bir Yahudi gelip onlara selam verdi, selamını aldılar. Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ne söylediğini biliyor musunuz?"* dedi. Onlar: Selam verdi ey Allah'ın Rasûlü! dediler. Allah Rasûlü: *"Hayır, o 'üzerine sâm olsun' dedi. Yani dininizden usanasıcalar, demek istedi"* buyurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu bana geri çağırın"* buyurdu. Onu geri çağırdılar. Allah'ın Nebîsi: *"Sen üzerinize sâm olsun mu dedin?"* dedi. O: Evet deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kitap ehlinden bir kimse size selam verecek olursa siz de: Senin üzerine olsun, yani söylediğin senin üzerine olsun, deyin"* buyurdu.[490] Enes yoluyla gelen hadisin aslı Sahihte tahriç edilmiştir. Bu hadis aynı zamanda Sahihte Âişe'den buna yakın olarak yer almıştır.

"Kendi aralarında derler ki: Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi?" buyruğuna gelince: Onlar bu işi yaparlar ve böylelikle sözü değiştirerek selam verdikleri izlenimini uyandırırlar. Gerçekte ise onların bu yaptıkları gizliden gizliye bir sövgüdür. Bununla beraber yine kendi kendilerine: Eğer bu bir nebî olsaydı bizim içimizde ona söylediğimizden ötürü Allah bizi azaplandırmalıydı. Çünkü Allah bizim içimizde sakladığımızı bilir. Bu gerçekten nebî olsaydı Allah'ın dünyada bize acilen ceza vermesi uzak olmazdı, derler.

Yüce Allah da: *"Cehennem yeter onlara"* buyurmaktadır ki ahiret yurdunda onlara cehennem yeter demektir. *"Oraya girecekler, o ne kötü dönüş yeridir."*

[6663] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Yahudiler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Sâm sana" derler, sonra da kendi kendilerine: "Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi" derlerdi. Bu sebeple şu âyet nazil oldu: *"Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı sözlerle seni selamlarlar ve kendi aralarında derler ki: Söylediğimiz sebebi ile Allah bize azap etmeli değil mi? Cehennem yeter*

490 İbn Ebî Şeybe, VIII, 630; İbn Mâce, 3697; İbn Hibbân, 503; Taberî, 33768. Senedi hasendir. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir fakat Said b. Ebî Arube son zamanlarda hıfzı değişmiş birisidir. Ayrıca bunu daha başkası da Katâde'den lafzıyla değil de buna yakın olarak rivayet etmiştir. Aslı Buhârî, 6258 ve 6926; Müslim, 2163'te geçmektedir.

Scanned with CamScanner

onlara, o ne kötü dönüş yeridir."[491] Bu hasen bir isnat olmakla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Onlar sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı sözlerle selamlarlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Münafıklar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e selam verdiklerinde: Sâm sana, derlerdi. Allah da: *"Cehennem yeter onlara; oraya girecekler, o ne kötü dönüş yeridir"* buyurdu.

Sonra yüce Allah mü'min kullarını kâfir ve münafıklar gibi olmamaları için edeplendirmek üzere şöyle buyurdu: *"Ey iman edenler, birbirinizle fısıldaştığınız zaman günah, düşmanlık ve Rasûle isyan ile fısıldaşmayın"* yani kitap ehlinin kâfirleri ile onların sapıklıkları üzere onlar ile uyuşan münafıklardan oluşan cahillerin, bilmezlerin fısıldaştıkları gibi fısıldaşmayın.

"İyiliği ve takvayı fısıldaşın ve ancak huzurunda haşr olacağınız Allah'tan korkun." Yani o size sizin için tek tek tespit etmiş olduğu bütün amellerinizi ve sözlerinizi haber verecek ve bunların karşılığını size verecektir.

[6664] İmam Ahmed dedi ki: Safvân b. Muharriz dedi ki: İbn Ömer'in elinden tutmuştum. Bir adam karşısına çıktı ve: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyâmet günündeki necva (gizli konuşma)yı nasıl anlattı, dedi. İbn Ömer şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Allah mü'mini yaklaştırır, onun üzerine örtüsünü koyar ve insanlardan onu gizler. Sonra günahlarını ona söyletir. Ona: Şu günahı biliyor musun, bu günahı biliyor musun, bunu işlediğini biliyor musun der. Nihayet bütün günahlarını ona söyletir. Artık kişi kendisinin helak olacağı kanaatine kapılır. Allah: Bunları ben dünya hayatında iken senin için gizledim, bugün de bunları sana bağışlıyorum, buyurur sonra da hasenâtının yazılı olduğu kitabı ona verilir. Kâfirlerle münafıklara gelince şahitler derler ki: 'İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.'* (Hûd, 18)." Bu hadisi Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Katâde'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

---

491 Ahmed, II, 170. Senedinde Hammad b. Seleme vardır. O Atâ'dan hafızası karışmadan önce de sonra da hadis dinlemiştir ama hadisin şahitleri vardır. Bu sebeple inşallah hasendir. Heysemi, Mecma, 11405'te ceyyid olduğunu ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah: *"Fısıltı ancak şeytandandır. İman edenleri kederlendirmek içindir. Halbuki Allah'ın izni ile olmadıkça bu onlara hiçbir zarar vermez. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler"* buyurmaktadır. Yani mü'minin kötü kanaatlere sahip olmasına sebep verecek şekilde gizlice konuşmak olan *necvâ (fısıldaşmak)* ancak şeytandan olup *"iman edenleri kederlendirmek içindir"* yani bu hal birbirleriyle fısıldaşanlar tarafından şeytanın bunu hoş ve güzel göstermesi neticesinde ortaya çıkar. Böylelikle *"iman edenleri kederlendirmek"* ister. Yani onların hoşlanmamasını sağlar. Halbuki bunun Allah'ın izni olmadıkça onlara hiçbir zararı olmaz. Böyle bir şey sezip, hisseden bir kimse derhal Allah'a sığınsın ve Allah'a tevekkül etsin. Allah'ın izniyle hiçbir şeyin ona zararı olmaz. Mü'minin rahatsız olacağı bir şekilde fısıldaşarak konuşmanın yasak oluşuna dair sünnette çeşitli hadisler varid olmuştur.

[6665] Nitekim İmam Ahmed şu rivayeti nakletmektedir: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi olduğunuz takdirde diğer arkadaşlarını dışarıda tutarak iki kişi birbirleriyle fısıldaşarak konuşmasın. Çünkü bu onu üzer."*[492] Bunu Buhârî ve Müslim, A'meş'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6666] Abdurrezzak dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi iseniz üçüncüsünü dışarıda tutarak onun iznini almaksızın kendi aralarında gizlice konuşmasınlar çünkü böyle yapmak onu üzer."*[493] Bu hadisi sadece Müslim, Ebû Rabî' ve Ebû Kâmil'den her ikisi Hammad b. Zeyd'den, o Eyyûb'dan böylece rivayet etmişlerdir.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا
يَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ
وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

11. Ey iman edenler! Toplantı yerlerinde size "yer açın" denildiğinde genişletin ki, Allah da size genişlik versin. "Kalkın" denildiğin-

492 Buhârî, 1169; Müslim, 2184/34; Ebû Dâvûd, 4851; Tirmizî, 2825; İbn Mâce, 3775; Ahmed, I, 375, 425, 431, 462; Humeydi, 109; İbn Hibbân, 583

493 Müslim, 2183/36

Scanned with CamScanner

de de kalkıverin ki, Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yüceltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'minlere edep öğretmek üzere ve meclislerde birbirlerine iyi ve güzel davranmalarını emrederek şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler, toplantı yerlerinde"* buyruğundaki (*"toplantı yerleri"* anlamını verdiğimiz) *"el-mecâlis"* kelimesi (tekil olarak) *"el-meclis"* diye de okunmuştur.

"Size: Yer açın, denildiğinde genişletin ki Allah da size genişlik versin." Çünkü karşılık amelin türündendir.

[6667] Nitekim sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Kim Allah için bir mescit bina ederse Allah da ona cennette bir ev bina eder."*[494]

[6668] Bir başka hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Kim zor durumda kalmış olana bir kolaylık sağlarsa Allah da ona dünya ve ahirette kolaylık sağlar. Kul kardeşine yardımcı olmayı sürdürdüğü sürece Allah da kula yardım eder."*[495]

Bunun daha çok benzeri buyruklar vardır. Bu sebeple yüce Allah *"genişletin ki Allah da size genişlik versin"* buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime zikir (ilim) meclisleri hakkında inmiştir. Çünkü onlar birilerinin gelmekte olduğunu gördüklerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda yerlerini kimseye kaptırmak istemiyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah da kendilerine birbirlerine genişlik vermelerini emir buyurdu.

[6669] Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Bu âyet Cuma günü nazil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün Suffa'da idi. Yerde bir parça vardı. Allah Rasûlü'de ensar ve muhacir arasından Bedir'e katılmış olanlara ikramda bulunurdu. Bedir'e katılmışlardan birkaç kişi geldiğinde kendilerinden önce gelenler oturulacak yerleri doldurmuştu. Bunun için gelenler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in karşısında durarak: es-Selamu aleyke ey Nebî. Allah'ın rahmeti ve bereketleri de üzerine olsun, dediler. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) selamlarını aldı. Bundan sonra mecliste bulunanlara selam verdiler. Onlar da selamlarını aldı. Ayakta dikilip, kendilerine yer açılmasını

494 Müslim, 2183/36

495 Kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

beklediler. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların neden ayakta beklediklerini anladı. Onlara yer açılmaması Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağır geldi. Etrafında bulunan ve Bedir'e katılmamış muhacirle ensardan bazı kimselere: *"Ey filan kalk ve sen de ey filan kalk"* buyurdu. Böylece Bedir'e katılmış olan ensar ve muhacirlerden önünde ayakta bulunanlar sayısınca onları kaldırmaya devam etti.

Bu sefer oturduğu yerden kaldırılanlara bu hal ağır geldi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de hoşlanmadıklarını yüzlerinden anladı. Münafıklar: Sizler sizin bu arkadaşınızın insanlar arasında adalet yaptığını ileri sürmüyor musunuz? Allah'a yemin olsun ki biz onun bundan önce de bunlara adaletli davrandığını görmedik. Çünkü bazı kimseler erken gelip, nebîlerine yakın olmak arzusuyla yerlerine oturdukları halde o onları yerlerinden kaldırıp, yanına geç gelen başkalarını oturttu.

Bize ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah kardeşine yer açan bir kimseye rahmetini ihsan eylesin."* buyurdu. Onlar artık bundan sonra çabucak yerlerinden kalkmaya başladılar ve böylelikle mecliste bulunanlar kardeşlerine yer açtılar. Bu âyet-i kerime de Cuma günü nazil oldu.[496] Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[6670] İmam Ahmed ve Şâfiî dedi ki: İbn Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir adam bir başka adamı oturduğu yerden kaldırıp, kendisi oraya oturmasın. Ama siz meclislerde yer açın ve genişletin."*[497] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Nafi'in böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6671] Şâfiî dedi ki: Câbir b. Abdullah'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz Cuma günü kardeşini (yerinden) kaldırmasın. Ama yer açın, desin."*[498] Bu Sünen'in şartlarına uygun olmakla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir.

---

496 Bu mudal bir rivayettir. Mukâtil b. Hayyân tefsirde imam olmakla birlikte hadis ehli nezdinde hakkında tenkitlerde bulunulmuş birisidir. Bazıları sika olduğunu söylemekle birlikte durum ne olursa olsun haber mürsel olduğundan ötürü zayıftır.

497 Buhârî, 1140; Müslim, 2177, h. no: 28; Ahmed, II, 17, 22, 102; Abdurrezzak, 19807; İbn Ebî Şeybe, VIII, 584; İbn Hibbân, 586

498 Şâfiî, I, 159. Senedi zayıftır. İbn Cureyc'in ibaresi de onun bu hadisi Süleyman'dan dinlemediğine delildir ama bunu Müslim, 2178'de bir başka yoldan rivayet etmiş olup, şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[6672] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bir adam bir diğerini oturduğu yerden kaldırıp sonra kendisi oraya oturmasın. Ama birbirinize yer açın, Allah da size genişlik versin."*[499]

[6673] Yine bunu Sûreyc b. Yunus b. Muhammed el-Müeddeb'den böylece rivayet etmiş olup, lafzı şu şekildedir: *"Bir adam oturduğu yerden bir başkası için kalkmasın. Ama yer açın, Allah da size genişlik verir."*[500] Sadece Ahmed bunu rivayet etmiştir.

Fakihler dışarıdan gelen kimse için ayağa kalkmanın caiz olup olmadığı hususunda farklı görüşlere sahiptir. Kimileri bu hususta ruhsat bulunduğunu söylemiş ve:

[6674] *"Efendiniz için ayağa kalkınız"* hadisini[501] delil göstermiştir.

Kimisi de;

[6675] *"Başkalarının önünde ayağa kalkmalarını seven bir kimse, cehennem ateşindeki yerine hazırlansın"*[502] hadisini delil göstererek bunu kabul etmemiştir.

Kimileri ise bu hususu çeşitli halleriyle göz önünde bulundurup şöyle demiştir: Yolculuktan gelinmesi halinde caizdir. Aynı şekilde görevi yerinde hakim için de caizdir.

[6676] Nitekim Sa'd b. Muaz kıssasında buna delil vardır. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kurayza oğulları arasında hüküm vermek üzere getirilmesini istedi. Onun geldiğini de görünce Müslümanlara: *"Efendiniz için ayağa kalkınız"* buyurmuştu. Bunun tek sebebi ise vereceği hükmün daha da etkileyici olmasını sağlamaktı. -Allah en iyi bilendir ama- bunu adet edinmeye gelince bu Acemlerin (Arap olmayanların) şiarındandır.

[6677] Sünen'de de ashab-ı kiramın, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den daha çok sevdikleri bir kişi olmamakla birlikte geldiği zaman onun

499 Ahmed, II, 338. Hasen bir senetle. Eyyûb ve hocası doğru (saduk) kimselerdir, hadisin şahitleri vardır.

500 Sahihtir. Ahmed, II, 483 hasen bir senetle şahitleri vardır.

501 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

502 Ceyyiddir. Tirmizî, 2755 ve başka kaynaklar daha önceden de geçti.

Scanned with CamScanner

için ayağa kalkmadıkları kaydedilmektedir. Buna sebep ise onun bundan hoşlanmadığını bilmeleri idi.[503]

[6678] Yine Sünende rivayet edilen hadiste belirtildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir meclise geldiği yerde meclisin bittiği boş yerde otururdu ama o nerede otururwhile meclisin de en başköşesi orası olurdu. Ashab-ı Kiram -Allah hepsinden razı olsun- onun yanında mertebelerine göre otururlardı. Ebû Bekir es-Sıddîk'ı sağ tarafına, Ömer'i sol tarafına, çoğunlukla da Osman ve Ali'yi ön tarafına oturturdu. Çünkü her ikisi de vahyi yazanlardan idi ve onlara bunu emrederdi.[504]

[6679] Nitekim Müslim, A'meş'in naklettiği bir hadis olarak Ebû Mesud'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden aklını başını almış kimseler hemen yanıbaşımda dursun sonra onlardan sonra gelenler sonra onlardan sonra gelenler."* buyururdu.[505]

Bunun tek sebebi ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söyleyeceği sözleri iyice akledip, bellemeleri idi. İşte bu sebeple (az önce zikredilen rivayette) o kimselere, sonra gelen Bedir'e katılmışların oturması için kalkmalarını söylemişti. Bu da ya o kaldırılanların Bedir'e katılanlar ile ilgili bir kusurlarından dolayı olmuştu yahut Bedir'e katılanların öbürleri onlardan önce aldıkları gibi, ilimden paylarını almalarını sağlamak için olmuştu, ya da daha faziletlilerin imamın yanında öncelikli olduklarını öğretmek için olmuştu.

[6680] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mesud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda omuzlarımızı eliyle düzeltir ve: *"Düzgün durunuz. Muhtelif (farklı şekillerde kimi ileri, kimi geri) durmayınız, kalpleriniz de ihtilafa düşer. Yaşını başını almış, olgun akıllılarınız hemen benim yanıbaşımda dursun. Sonra onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenler (dursun)."* derdi. Ebû Mesud dedi ki: Ama siz bugün en ileri şekilde ihtilaf

503 Ahmed, III, 132; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 946; Tirmizî, 2754. Hasen, sahihtir. Daha önceden geçti.

504 Bunu bu şekilde görmedim ama Câbir b. Semura'nın rivayet ettiği hadis şu şekildedir: "Biz Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bulunduğu meclise gidecek olursak her birimiz meclisin bittiği yerde otururdu." Bunu Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1141; Ebû Dâvûd, 4825; Tirmizî, 2725; İbn Hibbân, 6433'te rivayet etmiş olup, senedi hasendir.

505 Müslim, 432, h. no: 122

Scanned with CamScanner

içindesiniz.[506] Bunu Müslim ve Tirmizî dışında Sünen sahipleri değişik rivayet yollarından A'meş'ten böylece rivayet etmişlerdir.

Namazda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara verdiği emir bu şekilde aralarından aklı başında ve ilim sahiplerinin en yakınında bulunmalarını emrettiğine göre namazın dışında bunun böyle olması öncelikli olarak söz konusudur.

[6681] Ebû Dâvûd'un da rivayet ettiğine göre Abdullah b. Ömer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Safları doğru tutunuz, omuzları aynı hizada bulundurunuz. Aradaki boşlukları doldurunuz, kardeşlerinizin elinde yumuşayınız. Şeytan için boşluklar bırakmayınız. Her kim bir safı bitiştirirse Allah da onu bitiştirir (gözetir), kim de bir safı kopartırsa Allah da onu koparır."*[507]

Bundan dolayı Kur'ân okuyucularının efendisi olan Ubeyy b. Ka'b birinci safa vardığı vakit oradan insanlar arasından bu işi en az bilen bir kişiyi çıkartır ve öndeki safa kendisi girerdi.

[6682] Bu yaptığına: *"Aranızdan yaşını başını almış, olgun akıl sahibi kimseler hemen arkamda dursun"* hadisini de delil gösterirdi.[508]

Abdullah b. Ömer ise daha önce zikrettiğimiz ve kendisinin rivayet ettiği hadisin gereğini yerine getirmek üzere sahibinin kalktığı yere kendisi oturmazdı.

Bu âyet-i kerime ile ilgili olarak örnek olmak üzere zikrettiğimiz bu kadar rivayetle yetinelim. Çünkü bunları geniş olarak zikretmenin yeri burası değil, başka bir yerdir.

[6683] Sahih hadiste şöyle denilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturuyorken üç kişi geldi. Bunlardan biri halkada bir boşluk gördü, içine girdi (boş yere oturdu). Diğeri ise insanların arka tarafında oturdu. Üçüncüsü ise arkasını dönüp gitti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Size üç kişinin durumunu haber vereyim mi? Birincisi Allah'a sığındı, Allah*

506 Müslim, 432; Ebû Dâvûd, 674; İbn Mâce, 976; Abdurrezzak, 2430; Humeydi, 456; İbn Hibbân, 2178; Ahmed, IV, 122

507 Ebû Dâvûd, 666. Senedi sahihtir, ravileri sikadır.

508 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

da onu sığındırdı. İkincisi hayâ etti, Allah da ondan hayâ etti, üçüncüsü yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi."[509]

[6684] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimsenin izinleri olmaksızın iki kişinin arasını ayırması (yer açması) helâl değildir."*[510] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Usame b. Zeyd el-Leysi'nin böylece naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmişler, Tirmizî hasen olduğunu belirtmiştir.

İbn Abbâs, Hasan-ı Basrî ve başkalarından onların yüce Allah'ın: *"Size"* savaş meclislerinde *"yer açın denildiğinde genişletin"* diye açıkladıkları, yüce Allah'ın: *"Kalkın, denildiğinde de kalkıverin"* buyruğunu da savaş için kalkın denildiğinde... diye açıkladıkları rivayet edilmiştir.

Katâde de şöyle demektedir: *"Kalkın denildiğinde de kalkıverin"* yani bir hayra çağrılacak olursanız ona icabet ediniz. Mukâtil dedi ki: Namaza çağrıldığınız takdirde onun için kalkın, demektir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de şöyle demiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında evinde bulundukları ve ayrılıp gitmek istedikleri vakit onların her biri yanından en son çıkan kişinin kendisi olmasını arzu ediyordu. Ama bu bazı hallerde ona (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağır gelir, bazı ihtiyaçları olabilirdi. Bundan dolayı kendilerine gitmek emrolunacak olursa gitmeleri emrolundu. Yüce Allah'ın: *"Size dönün denilirse dönün"* (Nûr, 28) buyruğunda olduğu gibi.

"... ki Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." Yani sizden herhangi biriniz gelen kardeşine yer açıp, genişlettiği yahut çıkması emredilip de dışarı çıktığı takdirde bunun kendisi için bir eksiklik anlamına geldiğine inanmasın. Aksine bu hal, Allah nezdinde bir yükseklikliktir, bir ayrıcalıktır. Allah bunu asla boşa çıkarmaz. Bu şekilde davranan kimsenin bu davranışını dünyada da, ahirette de mükâfatlandırır. Çünkü Allah'ın emri için alçak gönüllülük gösteren kimsenin Allah da değerini yükseltir ve onun şanını yaygınlaştırır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri dereceler ile yükseltsin. Allah yaptık-*

509 Buhârî, 66, 474; Müslim, 2176; Tirmizî, 2724; Mâlik, Muvatta, III, 132; İbn Hibbân, 86; Ahmed, V, 219. Ebû Vakid el-Leysi'nin naklettiği bir hadis olarak.

510 Ebû Dâvûd, 4845; Tirmizî, 2752; Ahmed, II, 213. Senedi Amr (b. Şuayb'in) babalarından (onun babasından, onun dedesinden rivayeti) hususundaki ihtilaf dolayısıyla hasendir.

Scanned with CamScanner

larınızdan hakkıyla haberdardır." Yani o bunu kimin hak ettiğini ve kimin de hak etmediğini çok iyi bilir, bundan pek iyi haberi vardır.

[6685] İmam Ahmed dedi ki: Nafi b. Abdulharis, Ömer b. el-Hattab ile Usfan'da karşılaştı. Ömer onu Mekke'ye vali tayin etmişti. Ömer ona: Vadideki ahalinin başına yerine kimi bıraktın, dedi. O: Onların başına İbn Ebza'yı yerime bıraktım, dedi. İbn Ebza kim, dedi, o: Azatlılarımızdan bir adam, dedi. Ömer: Sen yerine onların başına bir azatlıyı mı tayin edip geldin, dedi. O, evet ey mü'minlerin emiri, o Allah'ın kitabını çok iyi bilen, feraizi çok iyi bilen, iyi hüküm veren birisidir, dedi. Ömer (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Evet, sizin Nebîniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu: *"Şüphesiz Allah bu kitap ile birtakım kimseleri yükseltir, diğerlerini de alçaltır."*[511]

Bunu bu şekilde Müslim başka bir yoldan Zührî'den böylece rivayet etmiştir. Yine başka bir yoldan Ömer'den buna yakın olarak rivayet edilmiştir. İlmin ve ilim ehli olanların fazileti ile bu hususta varid olmuş hadisleri oldukça etraflı bir şekilde Sahih-i Buhârî şerhinin ilim bölümünde zikretmiş bulunmaktayım. Allah'a hamdolsun, minnet duygularımız onadır.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذٰلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاٰتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ وَاللهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

12. Ey iman edenler! Rasûle gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Eğer bulamazsanız muhakkak ki Allah çok mağfiret ve rahmet edicidir.

13. Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Madem ki yapmadınız -ki Allah tevbenizi kabul etmiş bulunuyor- o halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah her yaptığınızdan haberdardır.

511 Müslim, 817; İbn Mâce, 218; Ahmed, I, 35; İbn Hibbân, 772

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Allah mü'min kullarına onlardan birisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kendi arasında gizlice konuşmak istediği vakit bu konuşmasından önce kendisini temizleyip, arındıracak ve böyle bir konuma onu elverişli ve ehil hale getirecek bir sadaka vermesini emir buyurmaktadır. Bunun için yüce Allah burada: *"Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir"* buyurduktan sonra da: *"Eğer bulamazsanız"* yani böyle bir sadaka bulamadığı için bundan aciz olanlar olursa *"muhakkak ki Allah çok mağfiret edicidir, rahmet edicidir"* buyurmaktadır. Yani yüce Allah bunu ancak verebilecek gücü olanlara emretmiştir.

Sonra da şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu?"* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile özel konuşmalarınızdan önce sadaka vermenin vacip olması şeklindeki bu hükmün üzerinizde devam edeceğinizden korktunuz mu?

"Madem ki yapmadınız -ki Allah tevbenizi kabul etmiş bulunuyor- o halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah her yaptığınızdan haberdardır." Böylelikle bu hükmün üzerlerinde vacip oluşunu nesh etmiş oldu. Bu âyet ile hükmü nesh edilmeden önce Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) dışında kimsenin amel etmediği söylenmiştir.

[6686] İbn Ebî Necih, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: Sadaka vermeden Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gizlice konuşmaları yasaklandı. Onunla (bu yasaktan sonra) yalnız Ali b. Ebî Tâlib özel konuştu. O bir dinarı önceden sadaka olarak verdi sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile özel olarak konuştu. Ona on hususa dair soru sordu sonra da ruhsat (sadaka vermeden özel konuşabilme müsaadesi) nazil oldu.[512]

[6687] Leys b. Ebî Süleym, Mücâhid'den naklen dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Aziz ve celil olan Allah'ın kitabındaki bir âyetin gereğince benden önce kimse amel etmediği gibi, benden sonra da bunun gereğince kimse amel etmemektedir. Yanımda bir dinar vardı, onu on dirhem olarak bozdurdum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile özel olarak konuştuğum her seferinde bir dirhem tasadduk ettim. Sonra bu âyet-i kerime nesh olun-

512 Taberî, 33788 Mücâhid'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel zayıf hadisin kısımlarındandır.

Scanned with CamScanner

du, onun hükmü gereğince de benden önce kimse amel etmedi. Benden sonra da kimse bunun hükmü gereğince amel etmiyor, sonra *"Ey iman edenler! Rasûle gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin..."* âyetini okudu.[513]

[6688] İbn Cerîr dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ne dersin, bir dinar (olur mu)?"* dedi. O: Buna güçleri yetmez, dedi. Allah Rasûlü: *"Ya yarım dinar"* dedi. O: Buna güçleri yetmez, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki ne dersin?"* dedi. O: Bir arpa (ağırlığında) dedi. Bunun üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen eli sıkı birisisin"* dedi. Sonra şöyle söyledi: Bunun üzerine: *"Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu"* âyeti nazil oldu. Ali dedi ki: Benim sebebimle Allah, bu ümmetin yükünü hafifletti.[514] Bunu Tirmizî de Süfyân b. Veki'den, o Yahyâ b. Âdem'den, o Ubeydullah el-Eşcai'den, o Süfyân es-Sevrî'den, o Osman b. el-Muğîre es-Sakafi'den, o Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'den, o Ali b. Alkame el-Enmari'den, o Ali b. Ebî Tâlib'den şöyle dedi diye rivayet etmektedir: *"Ey iman edenler! Rasûle gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin"* âyeti nazil olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ne dersin, bir dinar nasıl?"* dedi. Ben: Buna güçleri yetmez, dedim. Böyle deyip, hadisin tamamını ve aynen önceki gibi rivayet ettikten sonra

513 Abdurrezzak, Tefsir, 3178; Taberî, 33789, 33790. Mücâhid'den iki ayrı yoldan. Bu da mürsel olduğu için zayıftır.

514 Tirmizî, 3300; Taberî, 33796; Ukayli, III, 243. Ali'nin naklettiği bir hadis olarak senedinde Ali b. Alkame vardır. Ukayli: Buhârî onun hadisi tartışmalıdır demiştir, demektedir. Mizan'da 5893'te: İbnu'l-Medini, ben onun Sâlim'den başka bir ravisinin olduğunu bilmiyorum dedi, demektedir. Bu ise onun meçhul olduğuna bir işarettir. İbn Hibbân onun hakkında el-Mecruhin, II, 199'da hadisi münkerdir. Ali'den onun rivayet ettiği hadislere benzemeyen rivayetler nakletmektedir. Bunları ondan mı diye dinlemiştir yoksa ondan diye naklettiği rivayetleri başkasından mı almıştır, bilemiyorum. Kanaatimce Ali'nin ashabından (ondan rivayet nakledenler arasından) sika olanlara muvafakat ettiği rivayetler hariç onun rivayetlerinin delil gösterilmeyeceği şeklindedir, demektedir. Ayrıca İbn Ebî Leyla yoluyla Hakim, II, 481-482'de yer almış, Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Doğrusu ise senedinde Yahyâ b. el-Muğîre es-Sa'di'nin bulunması sebebiyle Buhârî ve Müslim'in hatta onlardan herhangi birisinin ondan rivayet nakletmediğidir ama Ebû Hâtim ve İbn Hibbân sika olduğunu söylemişlerdir. Hadis illetlidir çünkü Müstedrek'teki ifade mürsel olduğuna delildir. Ayrıca İbn Ebî Leyla bunu Ali'den dinlemiş değildir. Metinde gariplik de vardır, hadisin delil olarak gösterilecek bir senedi yoktur. Ayrıca bk. Zaifu't-Tirmizî, 652. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

şunları söylemektedir: Bu hasen, garip bir hadistir. Biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz. Sonra (Tirmizî) şunları söylemektedir: "Bir arpa"nın manası bir arpa ağırlığı altın demektir.

Bunu Ebû Ya'la da Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Yahyâ b. Âdem'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Rasûle gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin... Muhakkak ki Allah çok mağfiret edicidir, rahmet edicidir"* buyruğu hakkında dedi ki: Müslümanlar gizli bir konuşmadan önce bir sadaka veriyorlardı. Zekâtı emreden buyruk nazil olunca bu hüküm nesh edildi.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Müslümanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i zorlayıncaya kadar ona çokça soru sorup durdular. Allah Nebîsinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) yükünü hafifletmek istedi. Bu sebeple bu emrini verince çoğu kimse cimrilik etti ve soru sormaktan geri durdu. Bundan sonra da Allah: *"Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Madem ki yapmadınız -ki Allah tevbenizi kabul etmiş bulunuyor- o halde namazınızı dosdoğru kılın, zekâtı verin..."* buyruğunu indirerek onlara Allah genişlik verdi, darlıkta bulunmadı. İkrime ile Hasan-ı Basrî de: Yüce Allah'ın: *"Bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Bunu ondan sonra gelen: *"Yoksa gizli konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz mu..."* âyeti neshetmiştir.

Said b. Ebî Arube, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân'dan naklen dedi ki: İnsanların çokça ve ısrarla soru sormaları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ağır gelmeye başladı. Yüce Allah bu âyet-i kerime ile onların soru sormalarını kesmiş oldu. Bundan dolayı onlardan birisinin, eğer Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile görülecek özel bir ihtiyacı varsa öncesinde bir sadaka vermeden bunu göremez oldu. Bu sefer bu da onlara ağır gelince, Allah artık bundan sonra: *"Eğer bulamazsanız muhakkak ki Allah çok mağfiret edicidir, rahmet edicidir"* buyruğu ile ruhsatını indirdi.

Ma'mer, Katâde'den naklen dedi ki: *"Rasûle gizli bir şey söyleyecek olursanız bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin"* âyeti nesh edilmiştir. Bu hüküm ancak günün bir vakti devam etmiştir.

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak da böylece rivayette bulunmuştur: Bize Ma'mer, Eyyûb'dan haber verdi. O Mücâhid'den dedi ki: Ali dedi ki: Bununla nesh edilinceye kadar benden başka kimse amel etmedi. Zannederim: O (hükmü) ancak bir süre devam etti, de dedi.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

14. Allah'ın kendilerine azap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler.

15. Allah onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Çünkü yapageldikleri işler çok kötüdür.

16. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için horlayıcı bir azap vardır.

17. Malları da, evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir şekilde asla fayda sağlayamaz. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebediyen kalıcıdırlar.

18. Allah onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir.

Scanned with CamScanner

19. Şeytan onlara galip ve üstün geldi de onlara Allah'ı dahi hatırlamayı unutturdu. İşte bunlar şeytanın taraftarlarıdır. Haberiniz olsun muhakkak ki şeytanın taraftarları en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir.

Tefsiri:

Yüce Allah münafıkların içten içe kâfirleri veli (dost) edinmelerini reddetmektedir. Halbuki gerçekte onlar ne kâfirlerle birliktedirler, ne de mü'minlerle. Onların durumu yüce Allah'ın şu buyrukta dile getirdiği gibidir: *"Onlar ikisi arasında bocalayan, kararsız kimselerdir. Ne bunlara, ne onlara (taraf) olurlar. Allah'ın şaşırttığı kimseye sen asla yol bulamazsın."* (Nisâ, 143)

Burada da şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği"* yani münafıkların görüş ve kanaatlerini paylaşıp, içten içe kendilerini dost edindikleri Yahudileri *"veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir."* Yani bu münafıklar -gerçekte ey mü'minler- sizden olmadıkları gibi, veli (dost) edindikleri kimseler olan Yahudilerden de değildir.

Sonra şöyle buyurmaktadır: *"Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler."* Yani münafıklar yaptıkları yeminde yalan söylediklerini bilerek yalan hakkında (doğruluğuna dair) yemin ederler. İşte bu gamus yeminidir. Özellikle onların lanetli halleri gibi hallerde olursa -ondan Allah'a sığınırız- çünkü onlar mü'minlerle karşılaştıkları vakit iman ettik derler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldiklerinde mü'min olduklarına dair ona Allah adına yemin ederler. Halbuki yaptıkları yeminde yalan söylediklerini bilerek yemin ediyorlardı. Görünüşte yeminleri doğruya delalet ediyor olsa dahi söylediklerinin doğru olduğuna kendileri inanmıyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah imanlarında ve buna dair şahitliklerinde yalancı olduklarına tanıklık etmektedir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah onlara çok şiddetli bir azap hazırlamıştır çünkü yapageldikleri işler çok kötüdür."* Yani yüce Allah bu yaptıklarına karşılık ve bu kötü amelleri mukabilinde onlara can yakıcı azabı hazırlamıştır. Yaptıkları kötü işler ise kâfirleri veli edinmeleri, onlara samimiyetle öğüt vermeleri, mü'minlere düşmanlık edip de onları kandırmalarıdır. Bunun için yüce Allah: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah*

Scanned with CamScanner

yolundan alıkoydular" buyurmaktadır. Yani imanı açığa vurup, küfrü gizlediler ve böylelikle yalan yeminlerle kendilerini korumaya çalıştılar. Onların gerçek durumlarını bilmeyen pek çok kimse doğru söylediklerini sanarak onlara aldandı. Böylelikle bazı kimselerin Allah'ın yolundan alıkonulması sonucu ortaya çıktı.

"Bu nedenle onlar için" doğru olmayan yalan yeminlerinde Allah'ın tazim edilmesi gereken adına yemin edip, onu küçümsemeleri karşılığında *"horlayıcı bir azap vardır."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Malları da, evlatları da Allah'a karşı kendilerine hiçbir şekilde asla fayda sağlayamaz." İlahi bir azap kendilerine gelecek olursa bu imkânları bu azabı asla geri çeviremez. *"Onlar cehennemliklerdir, orada ebediyen kalıcıdırlar."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah onların hepsini dirilteceği günde" yani kıyâmet gününde onlardan hiçbir kimseyi dışarıda bırakmamak üzere sonuncularına kadar haşredeceği zaman *"size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar."* Yani aziz ve celil olan Allah adına -dünya hayatında iken insanlara yemin ettikleri gibi- hidayet ve dosdoğru yol üzere olduklarına yemin edecekler çünkü bir hal üzere üzerlerine zahiri hükümleri uygulayarak kendilerine fayda sağladığı gibi, Allah nezdinde de bunun kendilerine faydalı olacağına inanırlar. Bu sebeple yüce Allah: *"Kendilerinin"* aziz ve celil Rablerine bu şekilde yemin etmek sûretiyle *"gerçekten bir şey olduklarını sanacaklar."*

Sonra yüce Allah onların bu sanmalarını reddederek: *"Haberiniz olsun, onlar gerçekten yalancıların ta kendileridir"* buyurarak onların yalancı olduklarına dair haberi daha da pekiştirmektedir.

[6689] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr'den rivayete göre İbn Abbâs ona şunu tahdis etmiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hücrelerinden birisinin gölgesinde idi. Yanında Müslümanlardan birkaç kişi de vardı. Nerede ise gölge üzerlerinden çekilecekti. Şöyle buyurdu: *"Biraz sonra yanınıza şeytan gözleriyle bakan bir insan gelecektir. Yanınıza gelecek olursa onunla konuşmayınız."* Mavi (gözlü) bir adam geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu çağırdı, onunla konuştu ve -birkaç kişinin ismini vererek- *"Sen neden filan ve filan kişi ile birlikte bana sövüyorsunuz?"* dedi. (İbn Abbâs)

Scanned with CamScanner

dedi ki: Adam gitti ve isimlerini verdikleri kişileri çağırdı. Hepsi ona yemin edip, özür beyan ettiler. (İbn Abbâs) dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah: *"Size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun ki gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir"* buyruğunu indirdi.[515] Bunu bu şekilde İmam Ahmed iki yoldan Simak'dan böylece rivayet ettiği gibi, İbn Cerîr de bunu Muhammed b. el-Müsenna'dan, o Ğunder'den, o Şu'be'den, o Simak'dan böylece ve buna yakın olarak rivayet etmiştir. Yine bunu Süfyân es-Sevrî'nin Simak'dan buna yakın olarak naklettiği bir hadis olarak da tahriç etmiştir. Bu ceyyid bir isnattır ama bunu tahriç etmemişlerdir.

Burada sözü edilenlerin durumu ise şanı yüce Allah'ın müşriklerin durumunu haber verdiği şu buyruğunda dile getirdiği gibidir: *"Sonra: Rabbimiz olan Allah hakkı için biz müşriklerden olmadık, demelerinden başka bir mazeretleri olmayacak, kendi aleyhlerine nasıl yalan söylediklerine ve iftira ettikleri şeylerin de nasıl önlerinden kaybolup gittiğine bir bak."* (En'âm, 23-24)

Sonra da yüce Allah: *"Şeytan onlara galip ve üstün geldi de onlara Allah'ı dahi hatırlamayı unutturdu"* buyurmaktadır. Yani şeytan Allah'ı hatırlamayı kendilerine unutturuncaya kadar kalplerine üstünlük kurdu, egemen oldu. İşte şeytan üstünlük sağladığı kimselere böyle yapar.

[6690] Bundan dolayı Ebû Dâvûd şöyle demiştir: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bir kasabada yahut çölde üç kişi bulunup da aralarında namaz için kamet getirilmeyecek olursa mutlaka şeytan onlara üstünlük sağlar. Bu sebeple cemaatten ayrılmaya bak. Çünkü kurt ancak (koyun sürüsünden) uzak kalanı yer."* Zaide dedi ki: es-Saib dedi ki: Kastettiği, namazı cemaatle kılmaktır.[516]

Sonra yüce Allah: *"İşte bunlar"* yani şeytanın kendilerine üstünlük sağlayıp da Allah'ı anmayı kendilerine unutturmuş olduğu kimseler *"şeytanın taraftarlarıdır"* buyurmaktadır. Sonra da: *"Haberiniz olsun muhakkak ki şeytanın taraftarları en büyük zarara uğrayanların ta kendileridir"* buyurmaktadır.

---

515 Ahmed, I, 267; Taberânî, 33808; Hakim, II, 482. Senedi Müslim'in şartına uygundur ama Simak'ın İkrime'den rivayeti bir parça zayıftır. Bununla birlikte Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

516 Hasendir. Ebû Dâvûd, 547; Nesâî, II, 106; Ahmed, V, 196; İbn Hibbân, 2101; İbn Huzeyme, 1476; Hakim, I, 211. Senedi es-Saib'den öteni hasendir Zehebî el-Kaşif'te

Scanned with CamScanner

إِنَّ الَّذِينَ يُحَآدُّونَ اللهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُولَٰٓئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِيٓ ۚ إِنَّ اللهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ اللهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُولَٰٓئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُولَٰٓئِكَ حِزْبُ اللهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

20. Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlar, işte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar.

21. Allah: "Andolsun ki ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim" diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır.

22. Allah'a ve âhiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri yahut soydaşları olsalar bile. İşte bunlar kalplerinde imanı yazmış olduğu ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir. Hem de onları orada ebediyen kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah da onlardan razı olmuştur, onlar da ondan hoşnut olmuşlardır. İşte bunlar Allah'ın hizbidirler. Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah inatçı, Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan yani haktan uzak, haktan ayrı, kendileri bir tarafta, hidayet başka bir tarafta olmak anlamında kendileri bir sınırda, şeriatın ayrı bir sınırda durduğu kâfirler hakkında haber vererek: *"İşte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar"* buyurmaktadır. Yani onlar doğrudan uzaklaştırıp, kovulmuş, dünyada ve ahirette en zelil kimseler olan bedbahtlar arasındadırlar.

Scanned with CamScanner

"Allah: Andolsun ki ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim diye yazmıştır." Yani o muhalefet olunamayan, engel olunamayan ve değiştirilmeyen ilk yazısında ve kaderinde zaferin kendisinin, kitabının Rasûllerinin, dünyada da, ahirette de mü'min kullarının, güzel akıbetin de takva sahiplerinin olacağını yazmış ve hükme bağlamıştır. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak ki biz Rasûllerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz. O günde özür dilemeleri zalimlere fayda vermez. Hem lanet onlaradır, hem de kötü yurt onlarındır."* (Mü'min, 51-52) Burada da yüce Allah: *"Allah: Andolsun ki ben ve Rasûllerim mutlaka galip geleceğim, diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır"* buyurmaktadır. Yani o güçlü (kavi) ve emrine karşı konulamayan (aziz) düşmanlarına galip geleceğini yazmıştır. Bu muhkem (sapasağlam) bir kader ve kesin bir emirdir. Akıbet ve zafer dünyada da, ahirette de yalnız mü'minlerindir.

"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin, isterse bunlar babaları yahut oğulları yahut kardeşleri ya da soydaşları olsalar bile." Yani onlar Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanları en yakınları olsalar dahi sevmezler. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Mü'minler kâfirleri bırakıp veliler edinmesin kim bunu yaparsa onun Allah'la hiçbir dostluğu kalmaz, onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesna. Allah size kendisinden sakınmanızı emrediyor." (Âl-i İmrân, 28); *"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, elinize geçirdiğiniz mallar, durgunluğa uğramasından korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden meskenler size Allah'tan, Rasûlü'nden ve onun yolundaki cihattan daha sevimli ise o halde Allah'ın emri gelinceye kadar bekleye durun. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."* (Tevbe, 24)

Said b. Abdulaziz ve başkaları dedi ki: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin... göremezsin"* âyetinin tamamı Ebû Ubeyde Âmir b. Abdullah b. el-Cerrah'ın Bedir günü babasını öldürmesi hakkında inmiştir. Bu sebeple Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) kendisinden sonra (seçilecek halifeyi tespit etmek hususunda) işi o altı kişinin arasında istişareye havale ettiği zaman şöyle demişti: Şayet Ebû Ubeyde hayatta olsaydı şüphesiz onu yerime halife olarak tavsiye ederdim.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Bunlar babaları"* buyruğunun Bedir günü babasını öldüren Ebû Ubeyde hakkında, *"yahut oğulları"* o gün oğlu Abdurrahman'ı öldürmeye çalışan Ebû Bekr es-Sıddîk hakkında, *"yahut kardeşleri"* buyruğu o gün kardeşi Ubeyd b. Umeyr'i öldüren Mus'ab b. Umeyr hakkında, *"yahut soydaşları"* buyruğunun da o gün bir yakınını öldürmüş bulunan Ömer hakkında ve yine o gün Utbe, Şeybe ve el-Velid b. Utbe'yi öldüren Hamza, Ali ve Ubeyde b. el-Haris hakkında indiği de söylenmiştir.

Derim ki: Bu kabilden bir olay da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bedir esirleri hakkında Müslümanlarla istişare ettiği zaman ortaya çıkmıştır. Ebû Bekr es-Sıddîk onlardan fidye alınması kanaatini ortaya koymuştu. Böylelikle onlardan alınan bu fidyeler Müslümanlar için bir destek olacaktı. Halbuki bu esir alınanlar (esir alanların) amca çocukları ve soydaşları idiler. Belki Allah onlara hidayet verirdi. Ömer ise şöyle demişti: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben onun, kanaatini paylaşmıyorum. Aksine sen bana -Ömer bir yakın akrabasının adını vererek- filan kimseyi ver onu öldüreyim. Ali'ye Akil'i ver, filana filanı ver o da onu öldürsün. Böylelikle Allah'a kalplerimizde müşriklere karşı en ufak bir meyil olmadığını göstermiş olalım... Olayın tamamı bunu anlatmaktadır.[517]

"İşte bunlar kalplerine imanı yazmış ve kendilerini katından bir ruh ile desteklediği kimselerdir" yani babası yahut kardeşi dahi olsa Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine girenlere sevgi beslememek niteliğine sahip olan kimseler var ya, işte onlar Allah'ın kalbine imanı yazdığı kimselerdir. Yani Allah böyleleri için mutluluğu yazıp, takdir etmiş, onu kalbinde yerleştirmiş, basiretinde de imanı süslü göstermiştir.

Süddî dedi ki: *"Kalplerine imanı yazmış"* kalplerine imanı koymuş demektir. İbn Abbâs: *"Kendilerini katından bir ruh ile desteklediği"* yani kendilerini güçlendirdiği anlamındadır.

"Hem de onları orada ebediyen kalıcılar olmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Allah da onlardan razı olmuştur, onlar da ondan hoşnut olmuşlardır." Bütün bunların tefsiri daha önce birkaç defa geçti.

Yüce Allah'ın: *"Allah da onlardan razı olmuştur, onlar da ondan hoşnut olmuşlardır"* buyruğunda oldukça bedi' bir sır vardır. O da şudur: Onlar ya-

517 Daha önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

kın akrabalara ve soydaşlarına Allah adına gazap ettiklerinden ötürü Allah da onun yerine kendilerine onlardan razı olmayı vermiş, kendilerini de onlara verdiği kalıcı nimetlerden, pek büyük kurtuluştan ve son derece kapsamlı lütuf ve ihsandan da hoşnut eylemiştir.

"İşte bunlar Allah'ın hizbidir. Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir." Yani bunlar Allah'ın hizbidirler, Allah'ın kullarıdırlar, Allah'ın kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğu kimselerdirler demektir.

"Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir" buyruğu onların dünya ve ahirette kurtuluşa erip, mutlu olacaklarına, ilahi yardımın onlarla birlikte bulunacağına dikkat çekmektedir. Bu ise şeytanın hizbi olduklarını belirttiği öbürlerine dair verdiği haberlerin tam zıttıdır.

Sonra da (bunlar hakkında): *"Haberiniz olsun ki şüphesiz şeytanın hizbi (taraftarları) hüsrana uğrayanların ta kendileridir"* buyurmuştu.

[6691] İbn Ebî Hâtim dedi ki: ed-Deyyan b. Abdussamed dedi ki: Ebû Hazim el-A'rec, Zührî'ye şu mektubu yazdı: Bil ki makam, mevki iki türlüdür. Bir makamı Allah, gerçek dostları vasıtasıyla gerçek dostları için gerçekleştirir. Bunlar anılmayan, tanınmayan, şahıs olarak gizli olan kimselerdir. Bunların nitelikleri ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diliyle şöylece bize ulaşmıştır: *"Şüphesiz Allah, gizlenenleri, müttakîleri ve iyileri sever. Onlar ki; görülmedikleri zaman yoklukları dolayısıyla aranmayan, hazır oldukları zaman davet olunmayan, kalpleri hidayet kandilleri olan, her bir kara ve karanlık fitneden çıkış yolu bulan kimselerdir."*[518]

İşte bunlar Allah'ın şu buyruğunda sözünü ettiği Allah'ın velileri (gerçek dostları)dır: *"İşte bunlar Allah'ın hizbidir. Haberiniz olsun muhakkak ki Allah'ın hizbi umduklarına kavuşanların ta kendileridir."*

[6692] Nuaym b. Hammad dedi ki: Hasan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ım! Beni günahkâr bir kimsenin de, fasık bir kimsenin de iyiliği ve minneti altında bırakma. Çünkü ben senin bana*

518 Bu mürsel bir haberdir. Ebû Hazim tabiidir ama merfu olarak zikredilen bölümü çeşitli yollardan mevsul olarak gelmiş olup daha önceden de geçmişti.

Scanned with CamScanner

vahyettiğin buyruklar arasında şunu da görüyorum: "Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin."[519] Süfyân dedi ki: Bu âyet-i kerimenin sultanlarla oturup kalkan kimseler hakkında indiği kanaatindedirler. Bunu Ebû Ahmed el-Askeri rivayet etmiştir.

Mücâdele sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız O'nadır.

519 Mürsel bir rivayettir. Deylemi, 2011'de Hasan'dan, o Muaz'dan diye rivayet etmiştir. Bunun senedine vakıf olamadım, munkatı bir rivayettir çünkü Muaz, Hasan-ı Basrî'nin doğumundan önce vefat etmiştir. ed-Durr el-Mensur, VI, 274'te yer aldığı üzere İbn Merduye bunu Kesir b. Atiye'den, o bir adamdan merfu olarak rivayet etmiştir. Bu da o adamın meçhul oluşu dolayısıyla zayıftır. Iraki, Tahricu'l-İhya, II, 149 ve IV, 298'de: Bunun bütün senetleri zayıftır demektedir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi'd-Daife, 2975

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

HAŞR SÛRESİ

[24 âyettir. Medine'de inmiştir.]

İbn Abbâs Nadiroğulları sûresi derdi. Said b. Mansur dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs'a: Haşr sûresi hakkında sordum, o: Nadiroğulları hakkında inmiştir, dedi. Bunu Buhârî ve Müslim de başka bir yoldan Huşeym'den böylece rivayet etmişlerdir. Buhârî'de bunu Ebû Avane'nin, Ebû Bişr'den naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. O Said b. Cubeyr'den şöyle dediğini nakletti: İbn Abbâs'a Haşr sûresi (mi diyeyim) dedim. O: en-Nadir sûresi de dedi.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih eder. O Azizdir, Hakimdir.

2. O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından, yerlerinden çıkarandır. Siz de onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı, fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi ve kalplerine korku saldı. Evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri, artık ibret alın!

3. Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır.

4. Bunun sebebi, onların Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmeleridir. Kim Allah'a muhalefet ederse muhakkak Allah, cezası pek çetin olandır.

5. Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur ve (bu) fasıkları alçaltması içindir.

Tefsiri:

Yüce Allah göklerde ve yerde bulunan her bir şeyin kendisini tesbih edip, eksikliklerden tenzih ettiğini, şanını yücelttiğini, takdis ettiğini, ona dua edip, onu tevhid ettiğini haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde: *"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbih ederler. Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."* (İsrâ, 44) buyurmaktadır.

"O Azizdir." Yani kendisine zarar verilemeyen, karşı konulamayandır. Kaderinde ve şeriatında hikmeti sonsuz *"Hakîmdir."*

Yüce Allah'ın: *"O, kitap ehlinden kâfir olanları... çıkarandır"* buyruğunda kastedilenler, Nadiroğulları Yahudileridir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Zührî ve başkaları yapmıştır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde onlarla ateşkes antlaşması yapmış, onlara kendileri ile savaşmamak, onların da kendisine karşı savaşmamaları şartıyla eman ve zimmet vermişti, ama onlar kendileriyle onun arasındaki antlaşmayı bozdular. Bunun için Allah asla geri çevrilemeyen azabını onlara gönderdi, kesinlikle

Scanned with CamScanner

önlenemeyen kazasını, hükmünü üzerlerine indirdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları sürgüne göndererek Müslümanların hiç de ümit etmedikleri sapasağlam kalelerinden onları çıkardı. Kendileri de esasen Allah'ın gücüne karşı kalelerinin kendilerini koruyacağını düşünmüşlerdi. Halbuki Allah'a karşı bunların kendilerine hiçbir faydası olmadı. Hiç düşünmedikleri hal başlarına geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları Medine'den çıkartıp, sürgüne gönderdi. Onlardan bir kesim Şam bölgesinin üst taraflarında Ezriat'a gittiler. Burası mahşerin ve neşrin yapılacağı yerdir. Kimileri Hayber'e gittiler.

Onları kalelerinden develerinin yük olarak taşıyabilecekleri kendilerine ait olmak üzere indirmişti. Bu sebeple onlar evlerinde bulunup da beraberlerinde taşınması mümkün olan taşınabilir şeyleri tahrip ediyorlardı. Bunun için yüce Allah: *"Evlerini hem kendi elleriyle, hem mü'minlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Ey basiret sahipleri, artık ibret alın"* buyurmaktadır. Yani Allah'ın emrine, Rasûlü'nün emrine muhalefet edin. Onun kitabını yalanlayan kimselerin akıbeti üzerinde tefekkür ediniz, düşününüz. Böylelerine dünya hayatında kendilerini rezil ve rüsvay edecek ilahi azabın nasıl gelip çattığını düşününüz. Bununla birlikte ahirette onlar için pek acıklı azabı da saklamış bulunmaktadır.

[6693] Ebû Dâvûd dedi ki: Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan rivayet ettiğine göre Kureyş kâfirleri Ubeyy b. Ka'b ve onunla birlikte Evs ve Hazreclilerden putlara ibadet eden kimselere -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de iken Bedir vakasından önce şöyle bir mektup yazdılar:- Sizler bizim adamımızı barındırdınız. Biz de Allah adına yemin ederek söylüyoruz ki, kesinlikle onunla savaşacak yahut onu (oradan) çıkartacak ya da hep birlikte üzerinize yürüyecek ve savaşçılarınızı öldürüp, kadınlarınızı da kendimize mubah kılana kadar savaşacağız.

Bu mektup Abdullah b. Ubeyy'e ve onunla birlikte diğer puta tapıcılara ulaşınca onlar da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile savaşmak üzere bir araya gelip toplandılar. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların bu halini haber alınca, onların karşısına çıkıp şöyle buyurdu: *"Gerçekten de Kureyş'in tehditleri sizi oldukça etkilemiş bulunuyor. Sizin kendinize yapabileceğiniz kötülüklerden daha fazlasını Kureyş asla yapamazdı. Sizler şimdi kendi öz oğullarınızla ve kardeşlerinizle savaşmak mı istiyorsunuz?"*

Scanned with CamScanner

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu sözlerini işitince dağıldılar, bu hal de Kureyş kâfirlerine ulaştı. Kureyş kâfirleri Bedir vakasından sonra ise Yahudilere şu mektubu yazdı: Sizler silahları, kaleleri olan kimselersiniz. Sizler ya bizim adamımızla savaşırsınız yahut size şunları şunları yapar ve kadınlarınızı kendimize hizmetkâr yapmanın önüne hiçbir şey engel olamaz.

Mektupları Yahudilere ulaşınca Nadiroğulları kendilerine verilen ahdin bozulduğundan kesin olarak emin oldular, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ashabından otuz adam ile birlikte yanımıza gel, bizden de otuz tane âlimimiz (hahamımız) çıkıp gelsin ve orta yerde birbirimizle buluşalım. Onlar senin söyleyeceklerini dinlesinler. Şayet senin doğru söylediğini kabul eder ve sana iman ederlerse biz de sana iman ederiz, dediler

Böylelikle onların durumunu anlattı. Ertesi günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) askeri birlikleriyle birlikte erkenden üzerlerine yürüdü ve onları kuşattı. Onlara: Allah'a yemin ederim ki, benim yanımda ancak bana vereceğiniz bir ahid ve taahhüt ile emin olabilirsiniz, dedi. Ancak ona herhangi bir taahhüt vermeyi kabul etmediler.

O gün onlarla çarpıştı. Ertesi gün ise yine askeri birlikleriyle Kurayza oğulları birliklerinin üzerine gitti ve Nadir oğullarını bıraktı. Onları da kendisi ile ahit yapmak üzere davet etti, onlar da onunla ahit yaptılar. O da onları bırakıp gitti. Ertesi gün Nadir oğulları üzerine askeri birlikleriyle gidip onlarla savaştı ve sonunda bulundukları yerden sürgüne gönderilmeyi kabul ederek (kalelerinden) indiler. Böylelikle Nadir oğulları sürgüne gönderildiler. Develerin taşıyabildiği kadar eşyalarını, evlerinin kapılarını ve ahşaplarını (söküp) taşıyıp götürdüler.

Nadir oğullarının hurmalıkları özel olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait idi. Allah bu hurmalıkları kendisine vermiş ve özellikle ona tahsis ederek şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın onlardan Rasûlü'ne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz."* Yani onları, onlarla savaşmadan ele geçirdiniz. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bu hurmalıkların büyük çoğunluğunu muhacirlere verip, aralarında paylaştırdı. Onlardan ensardan ihtiyaç sahibi olan sadece iki kişiye pay verdi ve onlar dışında ensardan hiçbir kimseye pay ayırmadı. O hurmalıklardan geriye sa-

Scanned with CamScanner

dece (halen) Fâtıma oğullarının ellerinde bulunan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (bıraktığı) sadaka kaldı.[520]

Nadir oğulları gazasını özetle -Allah'tan yardım dileyerek- kaydedelim. Meğazi ve siyer bilginlerinin zikrettiklerine göre bu gazanın sebebi şudur: Bîr-i Mâune'de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından yetmiş kişi öldürülüp, onlardan Amr b. Umeyye ed-Damri kurtuldu. Yolda Medine'ye dönerken Âmir oğullarından iki adam öldürdü. Onların yanlarında ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den aldıkları bir ahitnameleri ve bir emanları vardı ki, Amr bunu bilmiyordu. Geri döndüğünde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumu haber verdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen iki adamı öldürdün, andolsun onların diyetini ödeyeceğim."* buyurdu. Nadir oğulları ile Âmir oğulları arasında ise bir ahit ve bir antlaşma vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki adamın diyetinin ödenmesi için yardımlarını istemek üzere Nadir oğullarının yanına gitti. Nadir oğullarının kaldıkları yerler Medine'nin doğu tarafında birkaç mil ötede idi.

[6694] Muhammed b. İshâk b. Yesar, es-Sîre adlı eserinde dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Amr b. Umeyye ed-Damri'nin öldürmüş olduğu Âmir oğullarından o iki kişinin diyetini ödemek üzere yardımlarını istemek maksadıyla gitti. Buna sebep ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (Amr'ın öldürdüğü) o iki kişiye vermiş olduğu ahit ve eman idi. Diğer taraftan Nadir oğulları ile Âmir oğulları arasında da bir ahit ve bir antlaşma vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o iki maktulün diyetinin ödenmesi hususunda yardımlarını istemek üzere gidince onlar:

- Elbette ey Ebu'l-Kâsım senin bizden yardımcı olmamızı istediğin husus hakkında dilediğin gibi sana yardımcı olacağız, dediler. Sonra kendi aralarında gizlice konuşup: Sizler kesinlikle bu adamı bu halde bulamayacaksınız, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onların evlerinden bir duvarın yanında duruyordu. (Birbirlerine dediler ki): Sizden bu evin damına çıkıp onun üzerine kocaman bir taş bırakıp bizi ondan yana kim rahata kavuşturur, dediler.

520 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 3004 leyyin bir senetle. Senedinde Muhammed b. Dâvûd vardır. Makbul bir ravidir. Elbani, Sahihu Ebî Dâvûd, 2595'te senedi sahihtir demiş olmakla birlikte dediği gibi değildir çünkü senet Ebû Dâvûd'da leyyindir. Ancak Abdurrezzak, V, 9733'te buna mutabaatta bulunulmuştur. Ayrıca hadisin şahitleri vardır. Buna göre metin sahihtir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bu iş için onlardan birisi olan Amr b. Cihaş b. Ka'b ortaya atıldı ve: Bu işi ben yaparım, dedi. Denildiği gibi üzerine büyükçe bir taş atmak üzere dama çıktı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ashabından aralarında Ebû Bekir, Ömer ve Ali'nin (radıyallâhu anhum) bulunduğu birkaç kişi ile birlikte bulunuyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Nadir oğullarının bu adamlarının yapmak istediklerine dair semadan haber geldi. Allah Rasûlü de kalkıp Medine'ye döndü.

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının yanına geri dönmesi biraz gecikince onu bulmak üzere kalkıp gittiler. Medine'den gelmekte olan bir adamla karşılaştılar, ona Allah Rasûlü'nü sordular. O: Onu Medine'ye girerken gördüm, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı yollarına devam ettiler ve nihayet onun yanına vardılar. O da Yahudilerin kendisine yapmak istedikleri suikastın haberini verdi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla savaşıp, onların üzerine gitmeye hazırlanmak emrini verdi.

Sonra Allah Rasûlü yola çıktı ve onların yurtlarının önünde konakladı. Ona karşı kalelerine sığınıp, kendilerini korumaya çalıştılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hurma ağaçlarının kesilmesini ve ateşe verilmesini emretti. Ona: Ey Muhammed! Sen fesadı yasaklıyor ve fesat yapanları ayıplıyordun. Peki, hurma ağaçlarını kesmek ve onları yakmak neyin nesidir, dediler.

Avf b. el-Hazrec oğullarından aralarında Abdullah b. Ubeyy b. Selul, Vedia, Mâlik b. Ebî Kavkal, Suveyd ve Dâis'in de bulunduğu bir topluluk da Nadir oğullarına şöyle bir haber göndermişti: Direniniz ve kendinizi (kalelerinizin arkasına sığınarak) koruyunuz. Biz sizi asla teslim etmeyeceğiz. Sizinle savaşılacak olursa biz de sizinle birlikte olup savaşırız. Eğer çıkartılacak olursanız, biz de sizinle beraber çıkarız, demişlerdi.

Bunun üzerine Nadir oğulları onların kendilerine yardımcı olmalarını beklediler, fakat onlar bu yardım taahütlerini yerine getirmediler. Allah da onların kalplerine korkuyu saldığından ötürü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendilerini sürgüne gönderip, kanlarını dökmemeyi, bununla birlikte savaş araç ve gereçleri dışında develerine mallarından taşıyabilecekleri kadar yük yükletmesine müsaade etmelerini istediler. Allah Rasûlü de onların istediklerini kabul etti. Onlar da develerin taşıyabileceği kadar mallarını yük-

Scanned with CamScanner

lediler. Onlardan her biri kapısının eşiğini sökecek kadar evini tahrip ediyor ve bu eşiği devesinin sırtına yükletip, onu alıp gidiyordu.

Böylece Hayber'e çıkıp gittiler. Kimileri Şam'a gitti, geriye de mallarını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bıraktılar. Malları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait idi. O da bunları istediği yere koyuyor (dilediği gibi tasarruf ediyor)du. Bu malları ensarı dışarıda tutarak ilk muhacirlere paylaştırdı. Tek istisna ensardan olan Sehl b. Huneyf ile Ebû Ducane Simak b. Hareşe idi ki fakir olduklarını, ihtiyaçlarının bulunduğunu söylemişlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de her ikisine bir şeyler vermişti. (İbn İshâk devamla) dedi ki: Nadir oğullarından sadece biri Yamin b. Umeyr b. Ka'b b. Amr b. Cihaş, öbürü de Ebû Sa'd b. Vehb olmak üzere iki kişi Müslüman oldu. Onlar da mallarının kendilerine bırakılması şartıyla Müslüman oldular ve böylelikle kendi mallarını aldılar.

İbn İshâk dedi ki: Yâmin oğullarından birisinin bana tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Yâmin'e şöyle demişti: *"Senin amcan oğlundan gördüğüm ve onun bana karşı yaptıklarını görmedin mi?"* Bunun üzerine Yâmin b. Umeyr, Amr b. Cihaş'ı öldürmek üzere bir adama bir ödül vaat etti, söylendiğine göre de onu öldürdü.

İbn İshâk dedi ki: Haşr sûresi bütünüyle Nadir oğulları hakkında indi.[521]

Bu şekilde Yunus b. Bukeyr de İbn İshâk'tan az önce kaydettiğimize yakın şekilde rivayeti zikretmiş bulunmaktadır. Buna göre yüce Allah'ın: *"O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından, yerlerinden çıkarandır"* buyruğunda kastettikleri Nadiroğullarıdır.

[6695] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Mahşer topraklarının burası -Şam'ı kastediyor- olduğundan şüphe eden kimse *"O kitap ehlinden kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından, yerlerinden çıkarandır"* âyetini okusun. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara: *"Çıkıp gidiniz"* dediğinde onlar: Nereye? demişlerdi. Allah Rasûlü'de: *"Mahşerin topraklarına"* buyurmuştu. [522]

521 İbn Hişam, Siyret, III, 151-153. İbn İshâk'tan böylece rivayet etmiştir. Bu da mürsel bir rivayettir ama çoğunluğunun şahitleri vardır.

522 Zayıftır. Bezzâr -Keşfu'l-Estar-, 3426. Ebû Said el-Bakkal etrafında dönmektedir ki zayıf bir hadistir. Heysemi, 18355'te: Onun rivayet ettiği hadisler çoğunlukla zayıftır demektedir.

Scanned with CamScanner

[6696] Hasan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Nadir oğullarını sürgüne gönderdiğinde *"Bu haşrin ilkidir. Biz de izinden geliyoruz"* buyurdu.[523] Bunu İbn Cerîr de Bundar'dan, o İbn Ebî Adiyy'den, o Avf'dan, o el-Hasan'dan böylece rivayet etmiştir.

"Siz de" onları kuşattığınız o kısacık süre içerisinde -ki bu altı günlük bir süre idi- kalelerinin çetin ve korumalı olmasına rağmen *"onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da hisarlarının kendilerini Allah'a karşı gerçekten koruyacağını sanmışlardı fakat Allah onlara hesaba katmadıkları taraftan geldi."* Yani asla hatırlarından geçirmedikleri bir şekilde Allah'ın emri onlara geldi. Nitekim başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerinden öncekiler de tuzak kurmuşlardı. Nihayet Allah binalarını temellerinden yıktı ve üstlerindeki tavan başlarına yıkıldı ve azap onlara fark edemeyecekleri bir taraftan geldi."* (Nahl, 26)

"Ve kalplerine korku saldı." Korku, sabırsızlık, tahammülsüzlük onları sardı. Bir aylık mesafeden düşmanının kalbine korku salınması sûretiyle kendisine yardım olunan o yüce zat (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerini kuşatmışken nasıl olur da bu korku onları sarmasın ki?

"Evlerini hem kendi elleriyle, hem mü'minlerin elleriyle tahrip ediyorlardı." İbn İshâk'ın buna dair tefsiri az önce geçti. Bu da onların güzel buldukları tavanlarını, kapılarını sökerek develere yüklemeleri şeklinde ortaya çıkmıştı. Urve b. ez-Zubeyr, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve daha başkaları da böyle demiştir. Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla savaşıyordu. O herhangi bir sokağı ya da bir evi ele geçirdi mi savaş için yerin genişlemesi maksadıyla duvarlarını yıkıyordu. Yahudiler de bir yolu yahut da bir evi, konağı kaybettikleri vakit arka tarafından onları oyar sonra da orayı tekrar tahkim edip, gidip gelinecek bir yol haline getirirlerdi.

Yüce Allah: *"Ey basiret sahipleri, artık ibret alın"* buyurmaktadır.

"Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı" buyruğu da şu demektir: Şayet Allah onların üzeri-

523 Zayıftır. Taberî, 33823. Bu rivayet mürseldir. Hasan yoluyla gelen mürseller de vahidir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlar için Şam'ı seçmiş olması sahih değildir. Aksine bu onların tercihidir. Şam'ın mahşerin toprakları olmasına gelince, bu hususta daha başka hadisler varid olmuştur.

Scanned with CamScanner

ne yurtlarından ve mallarından edilerek sürgüne gönderilmeleri azabını yazmamış olsaydı, Allah nezdinde onlar hakkında öldürülmek, esir alınmak ve buna benzer bir başka azabın takdiri söz konusu olurdu. Bu açıklamayı Zührî, Urve'den naklen rivayet etmiş, Süddî ve İbn Zeyd de böyle açıklamıştır. Çünkü Allah onlar hakkında kendilerini dünya hayatında azaplandırmakla birlikte ahirette cehennem ateşindeki azap ile de azaplandıracağını yazmıştır.

[6697] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Urve b. ez-Zubeyr dedi ki: Sonra Nadir oğulları vakası oldu. Bunlar Yahudilerden bir gruptur. Bu vaka Bedir vakasından altı ay sonra gerçekleşti. Nadir oğulları Medine'den biraz uzakta yerleşik bulunuyorlardı. Allah Rasûlü onları muhasarayı, sürgüne gitmeyi ve silah dışında develerin taşıyabileceği kadar mal ve eşya yükleyip, götürmeyi kabul edinceye kadar sürdürdü. Allah Rasûlü onları Şam tarafına doğru sürdü. (Urve) dedi ki: Sözü edilen sürgün onların üzerinde Tevrat'tan bazı âyetlerde yazılı idi. Kendileri ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara karşı üstünlük sağlayıp, yüce Allah da haklarında: *"Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih eder... ve bu fasıkları alçaltması içindir"* buyruklarını indirmeden önce sürgün musibeti ile karşı karşıya kalmamış bir sıbttan (İsrâiloğullarının on iki kolundan birisinden) idiler.[524]

İkrime, cela (sürgün) öldürülmek demektir diye açıklamıştır. Ondan gelen bir başka rivayette ise yok olmaktır demiştir. Katâde ise: Cela (sürgün) insanların bir ülkeden bir ülkeye çıkmalarıdır demiştir. Dahhâk: Onları Şam'a sürdü ve her üç kişiye bir deve ve bir su kırbası verdi. İşte sürgün (el-cela) budur.

[6698] Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları son derece çaresiz bırakıncaya kadar muhasara etti. Böylece ona istediklerini verdiler ve şartlarını kabul ettiler. O da kendileriyle kanlarını dökmemek, yerlerinden ve yurtlarından, vatanlarından onları çıkarmak, onları Şam'daki Ezriat'a sürmek üzere onlarla barış yaptı. Her üç kişiye bir deve ve bir de kırba almak hakkı vardı. Cela (denilen sürgün) ise onların bulundukları yerden başka bir yere çıkarılıp gönderilmeleri demektir.[525]

524 Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, III, 176 mürsel olarak şahitleri vardır.

525 Senedinde meçhul raviler vardır ama metnin aslı mahfuzdur.

Scanned with CamScanner

Yine rivayet edildiği üzere Muhammed b. Mesleme şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini Nadir oğullarına gönderdi ve ona sürgüne gitmeleri için kendilerine üç gün mühlet tanımasını emretti.

"Bununla birlikte ahirette onlar için ateş azabı vardır." Yani bu da onlar için kesindir ve bundan kurtulamazlar.

"Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmeleridir" buyruğu da şu demektir: Allah'ın bunu onlara yapması, Rasûlü'nü ve mü'min kullarını üzerlerine salması, Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmeleri, Allah'ın önceki Rasûllerine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceği müjdesine dair indirmiş olduğu buyruklarını yalanlamış olmalarıdır. Halbuki onlar bunu kendi öz çocuklarını tanıdıkları gibi bilip tanırlar.

Sonra yüce Allah: *"Kim Allah'a muhalefet ederse muhakkak Allah cezası pek çetin olandır"* buyurmaktadır.

"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur ve (bu) fasıkları alçaltması içindir." Lîn: Bir tür hurma çeşididir ve kaliteli bir türdür. Ebû Ubeyde dedi ki: Lîn, acve ve berniden farklı olan hurma çeşididir. Çoğu müfessirler ise Lîn'e (hurma ağacı) acve dışındaki diğer bütün hurma türlerine denilir. İbn Cerîr dedi ki: Bütün hurma çeşitlerine Lîn denilir. Bunu Mücâhid'den nakletmektedir. Ona aynı zamanda Buveyre adı da verilir.

Buyruğun işaret ettiği hususa gelince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları kuşatınca, onları küçük düşürmek, korkutmak, kalplerine korku salmak maksadıyla hurma ağaçlarının kesilmesini emretti.

Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Rûmân, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân'dan şöyle dediklerini rivayet etmektedir: Kurayza oğulları bir haberci göndererek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şunu söylediler: Sen bozgunculuk (fesat) yapmayı yasakladığın halde nasıl olur da ağaçların kesilmesini emredersin. Bunun üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi. Yani sizin kestiğiniz ağaçlar da, kesmeyip bıraktıklarınız da hepsi Allah'ın izni, onun meşieti, kudret ve rızası ile olmuştur. Bu yaptıklarınız düşmana verdiğiniz bir azap, ceza, onlar için bir horluk, burunlarının yere sürtülmesidir.

Mücâhid dedi ki: Kimi muhacirler diğerlerine hurma ağaçlarını kesmeyi yasaklayarak: Bunlar Müslümanların ganimetleridir deyince, Kur'ân-ı Kerim

Scanned with CamScanner

ağaçların kesilmesini yasaklayanları tasdik etmek ve kesenlerin de günahkâr olmadıklarını belirtmek ve kesilmelerinin de, oldukları halde bırakılmalarının da ancak Allah'ın izni ile olduğunu anlatmak üzere nazil oldu. Buna yakın bir rivayet merfu olarak da nakledilmiş bulunmaktadır.

[6699] Nesâî dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur ve (bu) fasıkları alçaltması içindir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (Bunu yaparak) onların kalelerinden inmelerini sağlamak istemişlerdir. Hurma ağaçlarını kesmekle emrolunmaları üzerine içten içe rahatsızlık duydular. Bundan dolayı Müslümanlar: Bizler ağaçların bir kısmını kestik, bir kısmını olduğu gibi bıraktık. Andolsun bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soracağız: Acaba kestiğimiz hurma ağaçlarından dolayı bir ecir almamız ve kesmediklerimizden dolayı da bir günah kazanmamız söz konusu mu diye. Bunun üzerine yüce Allah: *"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz..."* buyruğunu indirdi.[526]

[6700] Hâfız Ebû Ya'la da Müsnedinde şöyle demektedir: Süleyman b. Mûsâ ve Ebu'z-Zubeyr, Câbir'den şöyle dediğini nakletmişlerdir: Onlara hurma ağaçlarını kesmek için ruhsat verildi sonra da hareket alanları daraltıldı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki kestiklerimizden dolayı bize bir günah var mı? Yoksa kesmediklerimiz için de bir vebal kazanıyor muyuz? dediler. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: *"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izniyle olmuştur"* buyruğunu indirdi.[527]

[6701] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Nadir oğullarının hurma ağaçlarını (kısmen) kesti, (kısmen) yaktı.[528] Bunu Buhârî ve Müslim, Mûsâ b. Ukbe'nin buna yakın naklettiği bir rivayet olarak tahriç etmişlerdir.

---

526 Sahihtir. Tirmizî, 3303; Nesâî, Tefsir, 594, senedi sahihtir.

527 Zayıftır. Ebû Ya'la, 2189; Heysemi, Mecma, VII, 122'de zikredip, bunu Ebû Ya'la, hocası Süfyân b. Veki'den diye rivayet etmiş olup, o zayıf birisidir demiştir. İkinci bir illeti daha vardır, o da İbn Cureyc ve Ebu'z-Zubeyr'in an lafzını kullanarak rivayette bulunmuş olmasıdır.

528 Buhârî, 4031, 4884; Müslim, 1746/29; Ebû Dâvûd, 2615; Tirmizî, 3302; İbn Mâce, 2844; Ahmed, II, 52

Scanned with CamScanner

[6702] Buhârî'nin Abdurrezzak b. Cureyc yoluyla naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: İbn Ömer dedi ki: Nadir oğulları da, Kurayza oğulları da (Allah Rasûlü ve Müslümanlarla) savaştı. Nadir oğullarını sürgüne gönderdi, Kurayza oğullarını yerlerinde bıraktı ve onlara ilişmedi. Sonunda Kurayza oğulları yine savaşa katılınca bu sefer Allah Rasûlü onların erkeklerini öldürdü, kadınlarını, çocuklarını ve mallarını da Müslümanlar arasında paylaştırdı. Sadece onların birkaçı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sığındı. O da onlara eman verdi ve Müslüman oldular. Medine Yahudilerinin tamamını Abdullah b. Selam'ın yakınları olan Kaynuka oğulları da, Harise oğulları Yahudileri de ve bütün Medine Yahudileri hep sürgüne gönderildi.[529]

[6703] Yine Buhârî ve Müslim'in Kuteybe yoluyla rivayetlerine göre İbn Ömer'den şunu nakletmişlerdir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Nadir oğullarının hurma ağaçlarını (bir kısmını) yaktı, (bir kısmını) kesti. Bu hurma ağaçları Buveyre türü diye bilinirdi. Yüce Allah da bu hususta: *"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur ve (bu) fasıkları alçaltması içindir"* buyruğunu indirdi.[530]

[6704] Buhârî'nin (r.h) Cuveyre b. Esma'nın Nafi'den, onun İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Nadir oğullarının hurma ağaçlarını yaktı. İşte bundan dolayı da Hassan (radıyallâhu anh) şöyle demektedir:

وَهَان عَلى سَراة بني لُؤيّ حَريق بالبُوَيرَة مُسْتَطيرُ

Luey oğullarının efendileri önemsemedi

Buveyra denilen yerde alevi yayılan yangını.

(O sırada henüz Müslüman olmamış olan) Ebû Süfyân b. el-Haris de ona şöylece cevap verdi:

أدَام اللهُ ذلكَ من صَنيع وَحَرّق في نَوَاحيها السَّعير

سَتَعلم أيُّنا منْها بِنزهِ وَتَعْلُمُ أيّ أرْضينَا نَضِيرُ

529 Buhârî, 4028

530 Buhârî, 4884; Müslim, 1746, h. no: 29

Scanned with CamScanner

Allah bu işi sürdürüp, genişletsin

Alevleri oranın etrafına da yaysın (Medine'yi de yaksın)

Yakında bileceksin hangimizin bundan uzak olduğunu

Ve her ikimize ait topraktan hangisinin zarar göreceğini.[531]

Bunu Buhârî böylece rivayet etmiş[532] ancak bunu İbn İshâk söz konusu etmemiştir.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Ka'b b. Mâlik de Nadir oğullarının sürgüne gönderilmesini ve İbnu'l-Eşref'in öldürülmesini dile getirerek şu şiiri söylemiştir:

Andolsun rüsvay olmuştur Yahudi hahamlar

Zaman böyledir işte, döner durur böylece

Bunun sebebi inkâr etmeleridir onların

Emri büyük, aziz bir Rabbi

Onlara verilmiştir hem bir ilim, hem bir anlayış

Allah'tan da uyarıcı gelmiştir onlara

Sadık bir uyarıcı, bir kitabı tastamam tebliğ etti

Hem de beyan edici, aydınlatıcı âyetleri

Sen doğru bir iş getirmedin, dediler

Senin tarafımızdan inkâr edilmen gerekir

Evet, ben hak olanı eksiksiz eda ettim

Bu hususta doğrular beni bilenin anlayışı

Ona uyan iletilir, her bir doğruya

Onu inkâr eden inkârcı, çeker inkârının cezasını

Sözlerinde durmamak ve inkâr içlerinde yer etmişti onların

Nefretle uzaklaşmak haktan, uzaklaştırdı onları

Allah nebîye doğruyu gösterdi

Allah hükmeder ve asla zulmetmez

---

531 İkinci beyitin son kelimesi basılı İbn Kesir nüshalarında "Nadir" şeklindedir. Ancak Buhârî'de bu kelime "tadîr" şeklindedir ki tercüme ona göre yapılmıştır. (Çeviren)

532 Buhârî, 4032

Scanned with CamScanner

Destekledi onu ve saldı onu üzerlerine
Onun yardımcısı oldu hem, o ne güzel yardımcıdır
Ka'b onlar arasında ölü bulundu
Nadir de zelil oldu, ölümünden sonra
İki elin üstüne çıktı, sonra onun üstüne çıktı
Kınlarından sıyrılmış ellerimizdeki kılıçlarımız
Muhammed'in emriyle olmuştu bu gece göndermişti
Ka'b'ın üzerine Ka'b'ın kardeşi yürüyordu
Hoşuna gitmeyen başına geldi bir hile ile
Mahmud ise güvenilir ve cesur bir kardeştir.
İşte Nadir oğulları, kötü bir yurttadır
Helak etti onları kazandıkları sebebiyle helak eden
Sabahleyin ordu ile sükûnetle yürüdü üzerlerine
Allah'ın Rasûlü ve o görüyordu onları
Koruyucu Gassanlılar destekleyicileridir onun
Düşmana karşı ve onlara bir destektir
Barışa gelin dedi, ne oluyor size onlar engel oldular
Yalan ve iftira peşini bırakmadı onların
Yaptıkları kötülüğün vebalini tattılar
Onlardan her üç kişiye (yüküyle) bir deve düştü
Kaynukalılara gitmek üzere sürüldüler
Onlardan geriye hurmalıkları ve evleri kaldı.

(İbn İshâk) dedi ki: Nadir oğulları hakkında söylenen şiirlerden birisi de -Kays b. Bahr b. Tarif'in söylediği de söylenen- İbn Lukaym el-Absî'nin söylediği sözlerdir. -İbn Hişam onun nispetinin el-Eşcaî olduğunu söylemiştir-:

Helak olmayan bir kişiye akrabam feda olsun
Yahudileri suyu az çeken kumluk yerde kuşatan
Ağacın kor ateşinde dinlenir onlar
Ğdah ağaçları yerine meyveleri tomurcuklanmış küçük hurma ağaçları verildi onlara

Scanned with CamScanner

Muhammed hakkında düşündüklerim doğru çıkarsa eğer
Onun süvarilerini göreceksin Sala ile Yeremrem arasında
Onlarla Amr b. Buhse üzerlerine gelecek
Çünkü düşmandır onlar, elbette ki
Dost bir kabile suçlu gibi olamaz.
Onların (atların) üzerinde kahramanlar vardır, savaşı alevleyen
Dosdoğru mızrakların uçlarını sallayan
Kılıçların her iki ucu da keskindir oldukça
Âd ve Cürhümlüler zamanından miras alınmışlar
Benden Kureyş'e bir mesaj ulaştıracak var mıdır?
Onlardan sonra şanlı şerefli kimse var mı ki
Şunu bilin ki, kardeşiniz Muhammed'in
-Hacun ile Zemzem arasında- cömertliği baştan beri bilinir
Hak ile ona itaat ediniz, değeriniz yükselir
Dünyada yükselirsiniz her büyük görülen mevkiye
O Allah'tan bir rahmetin karşıladığı bir nebîdir
Ona kesin olmayan gaybi hususları sormayın
Ömrüm hakkı için Bedir'de bir ibret vardır, ey Kureyş
Ve maktullerin toplandığı o kuyuda da
Sabahleyin Hazreclilerle geldi üzerinize
O azimuşşan ve kerim olana itaat ederek
Ruhu'l-Kudüs ile yardım edilir ona, çok zarar verir düşmanına
Rahmân'ın hak Rasûlüdür, yeri de pek yüksektir
Rahmân'ın Rasûlüdür, kitabını okur onun
Hakkı aydınlatınca asla tereddüt etmez
Onun şanının her bir yerde artıp durduğunu görüyorum
Hem hep yükseldiğini Allah'ın değişmez kaderi gereği.

İbn İshâk (r.h) burada çok sayıda şiir kaydetmiştir. O şiirlerde de çok sayıda adab, öğüt ve hikmetler ile olaya dair tafsilatlı bilgiler vardır. Biz zikrettiklerimizle yetinerek ve uzatmak istemediğimizden geri kalan şiirleri kaydetmedik. Hamd Allah'a mahsustur, minnetimiz onadır.

Scanned with CamScanner

İbn İshâk dedi ki: Nadir oğulları vakası Uhud vakası ile Bir-i Mâune'den sonra olmuştur.

Buhârî ise Zührî'den, o Urve'den Nadir oğulları vakası Bedir'den altı ay sonra olmuştur, dediğini nakletmektedir.

وَمَا أَفَآءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾
مَّآ أَفَآءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ
وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۙ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ
مِنكُمْ ۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ
ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾

6. Allah'ın onlardan Rasûlü'ne verdiği fey''e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye gücü yetendir.

7. Allah'ın fethedilen ülkeler ahalisinden Rasûlü'ne verdiği fey' Allah'a, Rasûle, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir ki, o mal içinizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın. Hem Rasûl size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah azabı çetin olandır.

Tefsiri:

Yüce Allah fey' malını, niteliklerinin ve hükmünün ne olduğunu beyan etmektedir.

Fey': Kâfirlerden savaşmaksızın at ve deve sırtına binip, üzerlerine gitmeksizin alınan her bir mala denir. Burada sözü edilen Nadir oğullarının malı gibi. Çünkü onlardan alınan mallar için Müslümanlar ne ata binip gittiler, ne de deve sürdüler. Yani orada teke tek olsun, karşılıklı hücum ve hamleler yapmak sûretiyle olsun düşmanlarıyla savaşmadılar. Aksine onlar yüce Allah'ın kalplerine saldığı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den heybetin korkusu ile kalelerinden indiler, Allah da onların yurtlarını Rasûlü'ne fey' olarak verdi.

Scanned with CamScanner

Bundan dolayı malları hakkında dilediği gibi tasarrufta bulundu ve onu aziz ve celil olan Allah'ın bu âyet-i kerimelerde sözünü ettiği çeşitli hayır yolları ve maslahat ve menfaatlerine olan hususlar ile Müslümanlara geri verdi. Bunun için şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın onlardan" yani Nadir oğullarından *"Rasûlü'ne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz fakat Allah Rasûllerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye gücü yetendir."* O asla kendisine karşı konulamayan, yenilgiye uğratılamayan, engel olunamayan, gücü her şeye yetendir. O her şeyi egemenliği, kahr-u galebesi altına almıştır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ın fethedilen ülkeler ahalisinden Rasûlü'ne verdiği fey'"* yani bu şekilde fethedilen bütün ülkelerden verdiği fey'in hükmü Nadir oğullarının hükmü ile aynıdır. Bunun için yüce Allah: *"Allah'a, Rasûle, akrabalara, yetimlere, yoksullara..."* âyeti ile bundan sonraki âyette bu harcama yerlerini beyan etmektedir. İşte bunlar fey' mallarının harcama yerleri ve harcanacağı alanlardır.

[6705] İmam Ahmed dedi ki: Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Nadir oğullarının malları Allah'ın Rasûlü'ne fey' olarak verdiği ve Müslümanların ele geçirmek için bir at ve bir deve sırtına binip çıkmadıkları mallardandır. Bu sebeple bu mallar özel olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait idi. Bundan aile halkının bir yıllık nafakasını karşılardı. -Bir rivayette de bir yıllık gıdalarını karşılardı, demiştir.- Geri kalan mal ile aziz ve celil olan Allah yolunda savaşmak için gerekli silah ve savaş araç ve gereçlerine harcardı.[533]

Bunu bu şekilde Ahmed burada muhtasar olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bunu İbn Mâce dışında cemaat de (Kütüb-i Sitte ve İmam Ahmed) Süfyân, Amr b. Dinar'dan, o Zührî'den böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Biz bu hadisi uzunca da rivayet etmiş bulunmaktayız.

[6706] Mâlik b. Evs dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh), günün yükseldiği bir sırada bana bir haber gönderdi. Onun yanına gittiğimde onun hurma dallarından yapılmış çıplak bir sedirin üzerinde oturduğunu gördüm. Yanına girince: Ey Mâlik, dedi. Senin kavminden bazı aileler gelmiş bulu-

533 Buhârî, 2904, 4885; Müslim, 1757, h. no: 48; Ebû Dâvûd, 2965; Tirmizî, 1719; Nesâî, 4140; Tefsir, 596; Ahmed, I, 25

Scanned with CamScanner

nuyor. Onlara bir şeyler verilmesini emrettim, sen de bunu aralarında paylaştır. Ben: Bu işi benden başkasına emretsen olmaz mı, dedim. Ömer: Onu sen al, dedi. Bu sırada Yerfe ona gelerek: Ey mü'minlerin emiri Osman b. Affan, Abdurrahman b. Avf, ez-Zubeyr b. el-Avvam ve Sa'd b. Ebî Vakkas, huzuruna girmek için izin istiyorlar, dedi. Ömer, elbette dedi. İçeri girmelerine izin verdi. Onlar da içeri girdiler, sonra yanına Yerfe bir daha geldi, ey mü'minlerin emiri Abbâs ve Ali yanına girmek istiyorlar, dedi. Ömer: Elbette dedi. Böylece onlara da izin verdi, onlar da içeri girdi. Abbâs: Ey mü'minlerin emiri benimle şunun -Ali'yi kastediyor- arasında hükmet, dedi. Oturanlardan birisi: Evet, ey mü'minlerin emiri, ikisi arasında bir hüküm ver ve onları rahatlat, dedi.

Mâlik b. Evs dedi ki: Anladığım kadarıyla öbürlerinin kendilerinden önce Ömer'in yanına gitmelerini kendileri istemişti.

Ömer (radıyallâhu anh), yavaş olun, dedi. Sonra daha önce gelenlere dönüp şöyle dedi: Göğün ve yerin izniyle ayakta durduğu Allah adına size and veriyorum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bize mirasçı olunmaz, biz neyi bırakırsak o bir sadakadır"* buyurduğunu biliyor musunuz? Onlar, evet deyince, bu sefer Ali ve Abbâs'a dönerek: İzniyle göğün ve yerin ayakta durduğu Allah adına size and veriyorum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bize mirasçı olunmaz. Biz geriye neyi bırakırsak o bir sadakadır."* buyurduğunu biliyor musunuz? dedi. Her ikisi de: Evet deyince, Ömer şöyle dedi:

- Şüphesiz Allah, özel olarak hiçbir insana vermediği bir hakkı özellikle Rasûlü'ne vermiş bulunmakta ve şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ın onlardan Rasûlü'ne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz fakat Allah Rasûllerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye gücü yetendir."* Allah Nadir oğulları mallarını Rasûlü'ne fey' olarak vermişti. Allah'a yemin ederim ki o sizi dışarıda tutarak bunu yalnız kendisine ayırmadı. Kendisi alıp size vermemezlik de etmedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mallardan bir yıllık nafaka(sını) alırdı -yahut da kendisinin ve aile halkının bir yıllık nafakasını alırdı, dedi.- Geri kalanı ise diğer mallar ile aynı seviyede tutardı (dağıtırdı). Sonra önce gelenlere dönerek şöyle dedi:

- Göğün ve yerin izniyle ayakta durduğu Allah adına and veriyorum size, bunun böyle olduğunu biliyor musunuz? Onlar evet, dedi. Sonra Ali ve

Scanned with CamScanner

Abbâs'a dönüp: Gövün ve yerin izniyle ayakta durduğu Allah adına size and veriyorum, bunun böyle olduğunu biliyor musunuz, dedi. Her ikisi de evet dedi. (Ömer (radıyallâhu anh) şöyle devam etti:)

- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettikten sonra Ebû Bekir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in velisiyim, dedi. Bu sefer sen ve bu, Ebû Bekir'e geldiniz ve sen kardeşinin oğlunun sana düşen mirasını, bu da hanımının babasından mirasını istemek üzere geldiniz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bize mirasçı olunmaz. Biz neyi bırakırsak o bir sadakadır." Allah da bilir ki o (Ebû Bekr) doğru idi, iyiliği yapan ve gözetendi, doğru yoldaydı, hakka uyan birisi idi. Bundan dolayı onu (mallarının dağıtımını) Ebû Bekir üstlendi. Ebû Bekir vefat edince ben: Ben Allah'ın Rasûlünün'de (sallallâhu aleyhi ve sellem) velisiyim, Ebû Bekir'in de velisiyim, dedim ve Allah'ın dilediği kadar bir süre onların velayetini üstlendim. Sonra sen ve bu geldiniz, ikiniz de birlik olmuştunuz ve ikinizin de durumu aynı idi. Benden onu istediniz, size şöyle dedim: Dilerseniz onu sizlere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) nasıl idare ediyor idiyse siz de o şekilde idare etmek üzere bana Allah adına teminat vermeniz şartıyla onu size verebilirim, dedim. Siz de bu şartla onu benden aldınız. Şimdi ikiniz bana aranızda daha başka bir hüküm vereyim diye gelmiş bulunuyorsunuz. Allah'a yemin ederim ki kıyâmet kopana kadar bundan daha başka bir hüküm verecek değilim. Eğer siz onun hakkından gelemiyorsanız onu bana geri veriniz.[534] Bunu Zührî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6707] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik, Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den tahdis ettiğine göre herhangi bir kimse Allah Rasûlü'ne kendi malından birkaç hurma ağacını -ya da Allah'ın dilediği gibi- hibe ediyordu. Bu hal Kurayza ve Nadir oğulları futuhatı gerçekleşinceye kadar böylece devam etti. (Enes devamla) dedi ki: Bundan sonra kendisine verilenleri geri vermeye başladı. Benim aile halkım da bana Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ondan ensardan yakınlarının kendisine vermiş olduklarını ya da onların bir kısmını isteyeyim diye emredip, gönderdiler. Allah'ın Nebîsi ise onu Ümmü Eymen'e -ya da Allah'ın dilediği gibi- vermişti.

534 Buhârî, 3094; Müslim, 1757, h. no: 49; Tirmizî, 1610; Ebû Dâvûd, 2963; Beyhakî, VI, 297; Beğavî, 2738; İbn Hibbân, 6608

Scanned with CamScanner

(Enes) dedi ki: Ben Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onları (yakınlarımın kendisine vermiş olduğu hurma ağaçlarını) istedim, o da onları bana verdi, fakat Ümmü Eymen gelip, elbiseyi boynuma doladı ve kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki onları bana vermişken asla size geri vermeyecektir, dedi -ya da bunun gibi bir şeyler söyledi.-

Bu sefer Allah'ın Nebîsi: Sana şunu şunu vereyim buyurdu. O: Allah'a yemin olsun ki asla olmaz, diyordu. O böyle dedikçe Allah Rasûlü de ona sana şunu şunu vereceğim diyor, o ise, Allah'a yemin ederim asla olmaz, diyordu. Allah Rasûlü sana şunu şunu vereceğim diyor ve sonunda zannederim o: On mislini ona verdi, dedi ya da on misline yakın bir miktar söyledi. Ya da dediği gibi bir miktar ifade etti.[535] Bunu Buhârî ve Müslim çeşitli yollardan Mutemir'den böylece rivayet etmişlerdir.

Bu âyet-i kerimede söz konusu edilen harcama yerleri, ganimet malının beşte birinin söz konusu edilen harcama yerleri ile aynıdır. Bizler Enfâl sûresinde ayrıca burada tekrar etmeye gerek bırakmayacak şekilde bunlara dair açıklamalarda bulunmuştuk. Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız onadır.

"Ki o mal sizden zengin olanlar arasında elden ele dolaşan bir şey olmasın." Yani bizim fey' malları için bu harcama yollarını tayin etmemizin sebebi, zenginlerin baskın gelerek yiyecekleri, katıksız arzu ve görüşlerine göre tasarrufta bulunacakları ve ondan fakirlere hiçbir şey harcamayacakları bir mal olarak kalmaması içindir.

"Hem Rasûl size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının." Yani o size neyi emrederse onu yapın. Size neyi yasaklarsa ondan uzak durun. Çünkü o ancak hayrı emreder ve ancak şer olanı yasaklar.

[6708] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mesruk dedi ki: Bir kadın İbn Mes'ud'a gelip şöyle dedi: Senin dövme yaptıran, saçına saç ekleten bir kadının bu işi yapmasını yasakladığın haberi bana ulaştı. Bu senin Allah'ın Kitabında hükmünü bulduğun bir şey midir yoksa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den duyduğun bir şey midir, dedi. İbn Mes'ud: Bu benim hem Allah'ın Kitabında

535 Buhârî, 3128; Müslim, 1771, h. no: 71; Ebû Ya'la, 4079; Ahmed, III, 219; İbn Hibbân, 4505

Scanned with CamScanner

hükmünü bulduğum bir şeydir, hem de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye (hükmünü naklettiğim) bir şeydir, dedi.

Kadın: Allah'a yemin olsun Mushafın iki kapağı arasındaki sahifeleri tek tek tetkik ettim. Fakat senin bu söylediğini bulmadım, dedi.

İbn Mes'ud: Peki sen o kitapta: *"Hem Rasûl size neyi verdiyse onu alın, neyi yasak etti ise sakının"* buyruğunu da bulmadın mı? dedi. Kadın buldum, dedi. İbn Mes'ud: Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in saçına saç ekletenin, dövme yaptıranın, kaşlarını alan kadının bu yaptığı işi yasakladığını dinledim, dedi.

Kadın: Galiba senin aile halkından birileri bunu (bu yasak olduğunu söylediklerini) yapıyor, dedi. İbn Mes'ud: İçeri gir ve bak, dedi. Kadın içeri girip, dışarı çıktıktan sonra: Ben herhangi bir sakıncalı hal görmedim, dedi. Abdullah ona şu cevabı verdi: Sen o salih kulun vasiyeti olan: *"Size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size (emrettiklerime) aykırı davranmak istemiyorum"* (Hûd, 88) şeklindeki tavsiyesini de bellemedin mi?[536]

[6709] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Allah, dövme yapan, dövme yaptıran, kaş alan, güzelleşmek ve aziz ve celil olan Allah'ın hilkatini değiştirmek için dişlerinin arasını ayırıp, dişlerini incelten kadınlara lanet etmiştir. Onun bu sözleri evde Ümmü Yakûb adındaki bir kadına ulaşınca yanına gelip: Senin şöyle şöyle dediğine dair bana haber ulaştı, dedi. Abdullah: Allah Rasûlü'nün kendisine lanet ettiği aynı zamanda Allah'ın Kitabında da bulunan (hüküm gereği) lanet ettiği kimseye ben ne diye lanet etmeyeyim, dedi.

Kadın: Ben mushafın iki kapağı arasındaki buyrukları okuyan, bilen birisiyim, böyle bir şey bulmadım, dedi. Abdullah: Sen onu bilen birisi olsaydın bunu bulacaktın, dedi. Sen yüce Allah'ın: *"Hem Rasûl size ne verdi ise onu alın, neyi yasak etti ise de sakının"* buyruğunu okumadın mı? dedi. Kadın: Okudum deyince, Abdullah şöyle dedi: İşte Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları da yasakladı.

Kadın: Zannederim senin hanımın bu işi yapıyordur, dedi. Abdullah: Git bak, dedi. Kadın gitti, aradığından herhangi bir iz bulamadı. Geri dönüp:

536 Hadisin senedi sahihtir. Ravileri Müslim ravileridir ama Yahyâ el-Cezzar doğru sözlü birisidir. Hadisin çeşitli rivayet yolları bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Bir şey göremedim deyince, Abdullah: Senin dediğin gibi olsaydı bizimle bir arada olamazdı, dedi.[537] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Süfyân es-Sevrî'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6710] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Size bir hususu emredecek olursam ondan gücünüz yettiği kadarını yerine getiriniz, size bir hususu yasaklayacak olursam ondan uzak durunuz."*[538]

[6711] Nesâî dedi ki: İbn Ömer ve İbn Abbâs'tan rivayete göre her ikisi de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (içki saklama kapları olan) kabak, sırlı testi, ağaçtan oyulmuş kapları ve zift ile sırlanmış kapları kullanmayı yasakladığına şahit olmuşlardır. Sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hem Rasûl size ne verdiyse onu alın, neyi yasak etti ise de sakının"* buyruğunu okudu.[539]

"Ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah azabı çok çetin olandır." Yani emirlerini yerine getirmekte, yasaklarını terk etmekte ondan sakının, korkun çünkü o kendisine karşı gelip, isyan eden, emrine muhalefet edip onu kabul etmeyen, yasakladığı ve uzak durulmasını istediği işleri yapan kimselere cezası pek şiddetli ve çetin olandır.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِنَ اللهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ
﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ
إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى
أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا

537 Buhârî, 4886, 4887; Müslim, 2120, h. no: 120; Ebû Dâvûd, 4169; Tirmizî, 2782; Nesâî, 5099; Tefsir, 599; İbn Mâce, 1989; Ahmed, I, 433

538 Daha önce Mâide sûresinde geçti. Buhârî ve Müslim bunu rivayet etmiştir.

539 Müslim, 1997, h. no: 46; Ebû Dâvûd, 3690; Nesâî, 5643; Tefsir, 598

Scanned with CamScanner

وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾

8. (O fey') yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve Rasûlü'ne yardım eden fakir muhacirler içindir. İşte onlar sadıkların ta kendileridir.

9. Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.

10. Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."

Tefsiri:

Yüce Allah fey' mallarında hak sahibi olan fakirlerin durumunu beyan ederek: *"Yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen"* kimseler olarak beyan etmektedir. Yani bunlar yurtlarından çıktılar, kavimlerine muhalefet edip, karşı durdular. Bunu da Allah'ın rızasını aramak, onun hoşnutluğuna nail olmak için yaptılar. İşte bunlar *"Allah'a ve Rasûlü'ne yardım eden"* kimselerdir. *"İşte onlar sadıkların ta kendileridir."* Yani bunlar yaptıklarıyla söylediklerini doğrulayanlardır. Bunlar ise muhacirlerin ileri gelenleri, efendileri idi.

Sonra yüce Allah ensarı överek onların fazilet, şeref ve cömertliklerini, kıskançlık duymadıklarını, muhtaç olmakla birlikte muhacirleri kendilerine tercih ettiklerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır: *"Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar"* yani muhacirlerden önce hicret yurduna yerleşip, onların birçoğundan önce iman edenler demektir.

Ömer dedi ki: Benden önceki halifelere ilk muhacirlerin haklarını görüp gözetmesini, onların şan ve şereflerini gerektiği gibi korumasını tavsiye ettiğim gibi, öncesinden Medine'yi yurt edinip, iman etmiş olan ensar hakkında da

Scanned with CamScanner

hayır tavsiye ederim. Onların iyilik yapanlarının bu iyiliklerini kabul etsin, kötülük yapanların da kötülüklerini affetsin. Buhârî de bunu burada (Sahih'inin Tefsir bölümünün bu âyetin tefsirinde) rivayet etmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Kendilerine hicret edenleri severler"* buyruğuna gelince: Oldukça cömert ve üstün meziyetlere sahip olduklarından ötürü kendilerine hicret edip gelenleri severler, mallarıyla onları görüp gözetirler.

[6712] İmam Ahmed dedi ki: Bize Yezîd tahdis etti, bize Humeyd'in haber verdiğine göre Enes şöyle dedi: Muhacirler: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler yanlarına geldiğimiz bu kimselerin bir benzerini görmedik. Ellerinde bulunan miktar az ise onlardan güzel başkalarını gözeteni de görmedik. Ellerinde mal çoksa onlardan daha güzel karşılıksız verenleri görmedik. Onlar bizi meşakkate girmekten kurtardılar, rahat ve bolluk zamanlarında bizleri kendilerine ortak ettiler. O kadar ki ecrin tamamını alıp götüreceklerinden korkmaya başladım. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Onların yaptıklarından överek söz ettiğiniz, onlar için Allah'a dua ettiğiniz sürece hayır."*[540] Bunu bu yoldan kitaplarda görmedim.

[6713] Buhârî dedi ki: Yahyâ b. Said, Enes b. Mâlik'in el-Velid'in yanına gitmek üzere kendisiyle birlikte çıktığı zaman şöyle dediğini dinlemiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ensarı onlara Bahreyn'i ikta olarak vermek üzere çağırdı. Onlar: Muhacir kardeşlerimize onun aynısını ikta olarak vermediğin sürece kabul etmeyiz, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Madem kabul etmiyorsunuz, o halde benimle karşılaşıncaya kadar sabrediniz. Çünkü sizler başkalarının size tercih edileceğini göreceksiniz."*[541] Bunu bu yoldan sadece Buhârî rivayet etmiştir.

[6714] Yine Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ensar: Hurmalıkları bizlerle kardeşlerimiz arasında paylaştır dedi. Allah Rasûlü: Hayır, dediler. Bu sefer: Siz bizim yerimize çalışın, biz de mahsulde sizi ortak edelim, dediler. Onlar da: Dinledik ve itaat ettik, dediler.[542] Bunu Buhârî rivayet etmiş olmakla birlikte Müslim rivayet etmemiştir.

---

540 Müsned, III, 201. Senedi sahihtir, ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir.

541 Buhârî, 3794

542 Buhârî, 3325

Scanned with CamScanner

"Ve bunlara verilen şeylerden dolayı kendilerinde bir çekememezlik duymazlar." Yani Allah'ın kendilerine lutfetmiş olduğu konum, şeref, mertebe ve alınışta öncelik gibi hususlardan ötürü kalplerinde muhacirlere bir kıskançlık bulmazlar. *"Bunlara verilen şeylerden"* Katâde ve aynı şekilde İbn Zeyd kardeşlerine *"verilenlerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik"* Hasan-ı Basrî yani kıskançlık *"duymazlar"* diye açıklamışlardır.

[6715] Bu anlama dair delil gösterilecek rivayetlerden birisi de İmam Ahmed'in naklettiği şu rivayettir: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile oturuyorduk. Allah Rasûlü: *"Şimdi yanınıza cennet ehlinden bir adam gelecek."* buyurdu. Ensardan abdest aldığından ötürü sakalından su damlayan bir adam çıkıp geldi. Ayakkabılarını sol eliyle tutmuştu. Ertesi gün yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aynı şeyi söyledi. İlk defada olduğu gibi yine aynı adam çıkıp geldi. Üçüncü gün yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) önceki sözünü aynen tekrar etti. Yine o adam o hali ile çıkıp geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkınca arkasından Abdullah b. Amr b. el-Âs gidip şöyle dedi: Ben babamla tartıştım. Üç gün süreyle onun yanına girmeyeceğime yemin ettim. Eğer bu süre geçene kadar beni evinde barındırmayı uygun görebilirsen (kalayım) dedi. Adam da olur dedi. Enes dedi ki: Abdullah da şunu anlatıyordu: O üç gece o adamın yanında kaldı. Geceleyin hiçbir şekilde namaz kıldığını görmedi. Ancak gece yatağında döndü mü Allah'ı zikreder ve tekbir getirirdi. Sabah namazına kalkıncaya kadar bu halini devam ettirirdi. Abdullah dedi ki: Ancak ben onun hayırdan başka bir şey söylediğini duymadım. Üç gün geçip de onun amelini artık neredeyse küçümseyeceğim bir hale geldiğimde şöyle dedim: Allah'ın kulu benimle babam arasında ne kızgınlık, ne de dargınlık olmuştu ama ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i senin için üç defa: *"Şimdi yanınıza cennet ehlinden bir adam gelecek"* buyururken dinledim. Her üç defasında da sen çıkıp geldin. Senin amelini göreyim ve sana uyayım diye senin yanında kalmayı istedim ama ben senin çokça amel işlediğini görmedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği hale seni ulaştıran nedir? Bana şöyle dedi: Gördüğünden başka bir şey yok. Ben arkamı dönüp gidince, beni çağırdı ve şöyle dedi: Gördüğünden başka bir şey yok fakat ben içimde hiçbir müslümana karşı aldatma duygusu beslemedim, hiç kimseye Allah'ın kendisine vermiş olduğu bir hayırdan ötürü de kıskançlık hissetmedim. Abdullah dedi ki: İşte seni bu

Scanned with CamScanner

mertebeye ulaştıran ve bizim de yapamadığımız budur dedi.[543] Bunu Nesâî, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*'de Suveyd b. Nasr'dan, o İbnu'l-Mubarek'ten, o Ma'mer'den böylece rivayet etmiştir. Bu Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih bir senettir ama bunu Akil ve başkaları Zührî'den, o bir adamdan, o Enes'ten diye rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[6716] Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, yüce Allah'ın: *"Onlara"* yani muhacirlere *"verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir çekememezlik duymazlar."* (Devamla) dedi ki: Ensardan bazı kimseler Nadir oğulları malları hususunda bir şeyler söyledi. Bundan dolayı Allah kendilerine sitemde bulunarak şöyle buyurdu: *"Allah'ın onlardan Rasûlü'ne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz fakat Allah Rasûllerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye gücü yetendir."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Sizin kardeşleriniz mallarını, evlatlarını terk ederek çıkıp sizin yanınıza geldiler."* Ensar: Bizim mallarımız bizimle onlar arasında pay edilsin deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ya da başka bir şey olsun."* buyurdu. Ashab: Bu ne olabilir ey Allah'ın Rasûlü? dediler. Şöyle buyurdu: *"Bunlar (tarlalarda) çalışmasını bilmeyen kimselerdir. Bu hususta siz onlara yeterli (bilgiyi) öğretirsiniz (onlar da tarlalarınızda çalışırlar) ve sonra da mahsulü onlarla bölüşürsünüz."* Ensar: Olur, ey Allah'ın Rasûlü! dediler.[544]

"Kendileri fakirlik" muhtaçlık *"içinde bulunsalar dahi öz nefislerine tercih ederler."* Yani, ihtiyacı olan kimselerin ihtayaçlarını karşılamayı kendi ihtiyaçlarından öncelikli görürler ve böyle bir işe ihtiyaç duymaları halinde kendilerinden önce diğer insanların ihtiyaçlarını karşılamakla işe başlarlar.

[6717] Sahihte sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"En faziletli sadaka elindeki varlığı az olmakla birlikte kendisine zor gelse dahi verdiği sadakadır."*[545]

---

543 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10699; Ahmed, III, 166. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

544 Taberî, 33874 mürsel bir rivayettir. İbn Zeyd zayıf birisidir fakat bunun ihtiva ettiği anlamı destekleyen şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

545 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1677; Ahmed, II, 358; İbn Huzeyme, 2444; İbn Hibbân, 3346; Hakim, I, 414; Beyhakî, I, 480 senedi sahihtir. Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedinde Yahyâ b. Ca'de vardır. Müslim ondan rivayet nakletmemiştir. Bu hadisi Buhârî'nin de, Müslim'in de rivayet etmediğine dikkat çekerim.

Scanned with CamScanner

Bu konum yüce Allah'ın: *"Yemeğe olan sevgilerine rağmen... yemek yedirirler"* (İnsan, 8) buyruğu ile; *"Ona olan sevgisine rağmen... malı veren"* (Bakara, 177) buyruğunda nitelendirdiği kimselerin durumundan daha üstün bir konumdur. Çünkü onlar verdikleri sadakayı sevmekle birlikte tasadduk ederler. Ona bir ihtiyaçları bulunmayabilir, o mal onlar için zorunlu olarak gerekmeyebilir fakat burada söz konusu edilenler yaptıkları infaka ihtiyaç duymalarına ve darlık içinde bulunmalarına rağmen başkalarını kendilerine tercih etmiş kimselerdir.

[6718] İşte Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'ın malının tamamını tasadduk etmesi de bu makamın bir örneğidir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Ailen için geriye ne bıraktın"* diye sorduğunda "Onlara Allah'ı ve Rasûlü'nü bıraktım" diye cevap vermişti.[546]

İşte Yermuk gününde İkrime'ye ve arkadaşlarına su teklif edildiğini ve onlardan her birisinin suyun diğer arkadaşına verilmesini söylediğini görüyoruz. Halbuki bunların her birisi ise bir kimsenin suya en ileri derecede ihtiyaç duyacağı bir hal olan yaralı halde idi ama onların her biri diğerine, öbürü bir üçüncüsüne suyun verilmesini söylemişti. Su üçüncüsüne ulaştırılınca hepsi de ölmüş bulundu ve kimse onlardan bu suyu içemedi. Allah onlardan razı olsun ve onları razı etsin.

[6719] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Son derece muhtacım dedi. Allah Rasûlü hanımlarına haber gönderdi. Onların yanında hiçbir şey bulamadı. Bu sefer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu gece bu adamı misafir edecek kimse yok mu? Allah'ın rahmeti de ona olsun."* buyurdu. Ensardan bir adam ayağa kalkarak: Ben ey Allah'ın Rasûlü! dedi. Adam hanımının yanına

546 Ebû Dâvûd, 1678; Tirmizî, 3675; Hakim, I, 414. Ömer (radıyallâhu anh)'ın naklettiği bir hadis olarak. Hadis Hişam b. Sâd etrafında dönmektedir. Birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiş olmakla birlikte Ebû Dâvûd onun özel olarak Zeyd b. Eslem'den naklettiği rivayetin kavi olduğunu söylemiştir. Bu da onlardan birisidir. Doğrusu ise senedin kavi değil, leyyin olduğudur. Bununla birlikte Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Halbuki Hakim Tehzib'de belirtildiği üzere Müslim onun rivayetini şahitler arasında zikretmiştir demektedir. Elbani, Sahihu Ebî Dâvûd, 1472'de hasen olduğunu belirtmekle birlikte böyle olduğu tartışılır. Çünkü Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, II, 295'te: Hişam doğru sözlüdür ama hıfzı bakımından hakkında tenkitler vardır demektedir.

Scanned with CamScanner

gitti. Hanımına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in misafiri(ni getirdim). Sakın bundan hiçbir şey saklayıp, bir kenarda tutma, dedi. Kadın: Allah'a yemin ederim yanımda çocukların yiyeceğinden başka hiçbir şey yok, dedi. Adam şöyle dedi: Çocuklar yemek isteyecek olurlarsa onları uyut. Sonra gel, kandili söndür ve biz bu gece aç kalalım. Kadın onun dediğini yaptı. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittiğinde Allah Rasûlü: *"Aziz ve celil olan Allah filan adam ve filan kadının yaptıklarını beğendi* -yahut güldü-" buyurdu. Yüce Allah da: *"Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi öz nefislerine tercih ederler"* buyruğunu indirdi.[547] Yine bunu Buhârî bir başka yerde rivayet ettiği gibi Müslim, Tirmizî ve Nesâî de çeşitli yollardan Fudeyl b. Gazvan'dan böylece buna yakın olarak rivayet etmişlerdir. Müslim'in rivayetinde ise ensardan olan bu adamın adı Ebû Talha (radıyallâhu anh) diye verilmektedir. Yüce Allah'ın: *"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir"* buyruğu da kim cimrilikten esenliğe kavuşabilirse o umduğunu elde etmiş, başarıya ulaşmış olur.

[6720] Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zulümden çokça sakınınız çünkü zulüm kıyâmet gününde zulumat (karanlıklar) olacaktır. Cimrilikten de çokça sakınınız çünkü cimrilik sizden öncekilerin helak olmasına sebep olmuştur. Onları birbirlerinin kanlarını dökmeye ve birbirlerine haram olan hususları helal bilmelerine itti."*[548] Bunu (iki sahih arasında) sadece Müslim tahriç etmiş olup, bunu el-Kanebi'den, o Dâvûd b. Kays'dan böylece rivayet etmiştir.

[6721] A'meş ve Şu'be, Amr b. Murre'den rivayet yoluyla Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zulümden sakınınız. Çünkü zulüm kıyâmet gününde zulumât (karanlıklar) olacaktır. Fuhşiyattan (her türlü hayâsızlık ve aşırılıktan) da sakınınız çünkü şüphesiz Allah fuhşiyatı ve fuhşiyatı işlemek için gayret göstermeyi sevmez. Cimrilikten de çokça sakınınız çünkü o sizden öncekileri helak etti, onlara zulmetmeyi emretti zulmettiler, onlara günah işlemeyi emretti günah işlediler, onlara akrabalık bağlarını koparmayı emretti onlar da kopardılar."*[549] Bunu Ahmed ve Ebû Dâvûd, Şu'be yoluyla, Nesâî de A'meş yoluyla her ikisi de Amr b. Murre'den böylece rivayet etmişlerdir.

---

547 Buhârî, 3798, 4889; Müslim, 2054, h. no: 172-173; Tirmizî, 3304; Nesâî, Tefsir, 602

548 Müslim, 2578, h. no: 56; Ahmed, III, 320

549 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1698; Nesâî, 4165; Tefsir, 603; Ahmed, II, 159-160, 191

Scanned with CamScanner

[6722] el-Leys dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Allah yolunda (cihadın) tozu ile cehennem dumanı ebediyen bir kulun içinde bir araya gelmeyeceği gibi cimrilik ve iman da ebediyen aynı kulun kalbinde bir arada bulunmaz."*[550]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Esved b. Hilal dedi ki: Bir adam Abdullah'ın yanına gelerek şöyle dedi: Ey Ebû Abdurrahman, helak oldum diye korkuyorum, dedi. Abdullah ona: Neden bu dedi, o: Ben Allah'ı: *"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir"* buyurduğunu gördüm. Bense cimri bir adamım, nerdeyse elimden hiçbir şey çıkartamıyorum.

Abdullah (b. Mes'ud) şöyle dedi: Allah'ın Kur'ân'da sözünü ettiği cimrilik bu değildir. Allah'ın Kur'ân'da sözünü ettiği cimrilik zulüm yoluyla kardeşinin malını yiyendir. Senin o dediğin bahillik (eli sıkılık)dir. O da bununla birlikte ne kötü bir şeydir.

Süfyân es-Sevrî de Târık b. Abdurrahman'dan, o Said b. Cubeyr'den, o Ebu'l-Heyyac el-Esedi'den şöyle dediğini nakletmektedir: Beyti tavaf ediyordum, bir adamı gördüm. Allah'ım! Nefsimin cimriliğinden beni koru, diyor ve bundan fazlasını söylemiyordu. Ona sebebini sorunca şöyle dedi: Ben nefsimin cimriliğinden korunacak olursam ne hırsızlık yaparım, ne zina ederim, ne şunu yaparım, dedi. Bir de baktım ki o zat Abdurrahman b. Avf (radıyallâhu anh) imiş. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

[6723] Yine İbn Cerîr dedi ki: Enes b. Mâlik'in rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zekâtı eda eden, misafire ikram eden, musibet halinde de veren kişi cimrilikten beri olmuş (uzak kalmış)tur."*[551]

"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin" buyruğuna gelince: İşte bunlar aralarındaki fakir kimselerin fey' malından

550 Sahihtir. Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 281; Nesâî, VI, 13 ve 13-14; Hakim, II, 72; Beyhakî, IX, 161; Beğavî, 2619; Ahmed, II, 342; İbn Hibbân, 3251 sahih bir hadistir.

551 Taberî, 33883. Senedi zayıftır çünkü İsmail'in Şamlı olmayanlardan rivayetidir. Onun bu tür rivayeti de zayıftır.

Scanned with CamScanner

hak sahibi oldukları üçüncü kısmı teşkil ederler ki, bunlar muhacirler sonra da ensar sonra da onların izinden iyilikle, güzellikle yürüyenlerdir. Nitekim yüce Allah Berae (Tevbe) sûresindeki âyet-i kerimede: *"Muhacir ve ensarın ileriye geçen ilk (önder)leri ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* (Tevbe, 100) buyurmaktadır.

Onlara güzelce uyan kimseler ise, onların güzel izlerini ve iyi sıfatlarını adım adım izleyen, gizli ve açık hallerinde onların yoluna davet eden kimselerdir. Bundan dolayıdır ki bu âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin"* nefret ve kıskançlık *"bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyensin, çok merhametlisin."* Yani onların peşinden güzelce gidenler böyle diyen kimselerdir.

İmam Mâlik'in bu âyet-i kerimeden çıkardığı (istinbat ettiği) hüküm ne kadar güzeldir: Ashab-ı kirama dil uzatan, söven Râfi'zi bir kimsenin fey' malında herhangi bir payı olamaz çünkü böyle bir kimse yüce Allah'ın bunları söylemiş oldukları şu sözleri ile övdüğü o niteliklerine Râfi'zi bir kimse sahip değildir: *"Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle, kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin."*

[6724] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Onlara kendilerinden öncekiler için mağfiret dilemeleri emrolunduğu halde onlar kalkıp onlara sövdüler sonra *"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle..."* âyetini okudu.[552]

[6725] İsmail b. Uleyye, Abdulmelik b. Umeyr'den şöyle dediğini naklet-ti: Mesruk'dan, o Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Sizler Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı için mağfiret dilemekle emrolunduğunuz halde tutup onlara dil uzatıp sövdünüz. Ben sizin Nebînizi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururken dinledim: *"Sonradan gelenleri öncekilere lanet okumadıkça bu ümmet (yok olup) gitmeyecektir."*[553] Bunu Beğavî rivayet etmiştir.

552 Sahihtir. Senedi İsmail'den ötürü leyyindir ama bundan sonraki hadiste ona mutabaatta bulunulmuştur.

553 Sahihtir. Beğavî, Tefsir, IV, 321. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[6726] Ebû Dâvûd da dedi ki: Bize Eyyûb, Zührî'den şöyle dediğini tahdis etti: Ömer (radıyallâhu anh): *"Allah'ın onlardan Rasûlü'ne verdiği fey'e gelince, siz onun için ne bir at oynattınız, ne de bir deveye bindiniz"* buyruğunu okudu. Zührî dedi ki: Ömer dedi ki: Bu özel olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aittir. Orayla kasabaları Fedek, şunlar ve şunlara gelince: "Allah'ın fethedilen ülkeler ahalisinden Rasûlü'ne verdiği fey' (olup bunlar) Allah'a, Rasûle, peygambere, akrabalara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalanlara verilir." (Ömer (radıyallâhu anh) daha sonra şu âyeti okudu): *"Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip, imana sahip olanlar ise"* (arkasından da): *"Onlardan sonra gelenler"* âyeti bütün insanları kuşatmış olmaktadır. Müslümanlardan bunlarda (bu fey'lerde) hakkı olmayan hiçbir kimse kalmamaktadır. -Eyyûb dedi ki: Yahutta (hakkı) yerine: hazzı (payı) dedi- ancak mülkiyetiniz altındaki bazı (az sayıdaki) köleleriniz müstesnadır.[554] Bunu bu şekilde Ebû Dâvûd rivayet etmiş olup, senedinde kopukluk vardır.

[6727] İbn Cerîr dedi ki: Mâlik b. Evs b. el-Hedesan dedi ki: Ömer b. el-Hattab: *"Sadakalar (zekat) ancak fakirlere, yoksullara..."* âyetini *"Allah her şeyi bilendir, Hakimdir"* (Tevbe, 60) buyruğuna kadar okuduktan sonra şöyle buyurdu: Bu (ayette sözü edilen zekat) bunlara verilecektir. Sonra: *"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlü'ne, yakın akrabalarına..."* (Enfâl, 41) âyetini okudu. Sonra da: Bu da bunlar hakkındadır (yani sözü edilen ganimet burada adı geçen sınıflara verilecektir) sonra da: *"Allah'ın fethedilen ülkeler ahalisinden Rasûlü'ne verdiği fey'..."* âyetini *"fakir muhacirler içindir"*; *"Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip imana sahip olanlar ise..."* ve: *"Onlardan sonra gelenler..."* âyetlerine kadar okudu, sonra da şunları söyledi: İşte bu âyet de bütün Müslümanları kapsamaktadır. Bunda (bu âyette belirtildiği üzere) fey'de hakkı olmayan hiç kimse kalmamaktadır. Sonra şunları ekledi: Andolsun yaşayacak olursam Himyer dağlarında bulunan çobana dahi onun bundaki (ayet gereği fey'deki) hakkı bunun için alınterini dahi dökmeden ulaşacaktır.[555]

554 Ebû Dâvûd, 2966. Senedi mürseldir çünkü Zührî, Ömer'e yetişmemiştir ama bundan sonraki ona şahitlik etmektedir. Allah en iyi bilendir.

555 Taberî, 33861. Senedi sahihtir. Bir önceki rivayete de şahittir. Ayrıca bk. İrvau'l-Ğalil, V, 83

Scanned with CamScanner

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ
قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا
يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ
الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ
اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا
فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ
جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾
كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ
خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

11. Görmedin mi o münafıklık edenleri! Onlar kitap ehlinden kâfir olan kardeşlerine: "Eğer siz çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye ebediyen itaat etmeyiz ve eğer sizinle savaşılırsa muhakkak size yardım ederiz" derler. Halbuki Allah da şahitlik eder ki muhakkak onlar hiç şüphesiz yalancıdırlar.

12. Eğer onlar çıkarttırılırsa andolsun ki onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlarla savaşılırsa şüphesiz onlara yardım etmezler. Onlara yardım etseler dahi muhakkak gerisin geriye dönerler, sonra da kendilerine yardım olunmaz.

13. Gerçekten sizin korkunuz kalplerinde Allah korkusundan çok yer etmiştir. Bu onların iyi anlamayanlar topluluğu olmalarındandır.

14. Onlar sizinle topluca ancak surlarla çevrilmiş kasabalarda yahut duvarlar arkasından savaşırlar. Kendi aralarında savaşları şiddetlidir. Sen onları bir arada sanırsın ama kalpleri darmadağınıktır. Bu onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır.

Scanned with CamScanner

15. Bunların halleri kendilerinden az öncekilerinki gibidir. Onlar yaptıklarının vebalini tatmışlardı. Onlar için çok acıklı bir azap da vardır.

16. Onların durumu şeytanın insana: "Kâfir ol" dediği zamanki durumu gibidir. Kâfir olunca: "Muhakkak ki ben senden uzağım. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım" der.

17. Sonra ikisinin de akıbetleri orada ebedi olmak üzere ateşin içinde kalmalarıdır. Zulmedenlerin cezası işte budur.

Tefsiri:

Yüce Allah Nadir oğulları Yahudilerine yardımcı olacaklarına dair haber gönderdikleri sırada Abdullah b. Ubeyy ve benzeri münafıkların durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Görmedin mi o münafıklık edenleri onlar kitap ehlinden kâfir olan kardeşlerine: Eğer siz çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle çıkarız. Sizin aleyhinizde ebediyen hiçbir kimseye itaat etmeyiz ve eğer sizinle savaşılırsa muhakkak size yardım ederiz, derler."*

Yüce Allah ise buna karşılık: *"Halbuki Allah da şahitlik eder ki muhakkak onlar hiç şüphesiz yalancıdırlar"* buyurmaktadır. Yani onlara bu vaatlerinde yalan söylüyorlar. Bunun da sebebi şudur: Ya onlara ta baştan beri gereğini yerine getirmemek niyeti ile bir söz söylemişlerdir yahut onların bu sözlerini gerçekleştirmediler. Bu sebeple yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Eğer onlarla savaşılırsa şüphesiz onlara yardım etmezler."* Onlarla birlikte savaşmazlar. *"Onlara yardım etseler"* onlarla birlikte savaşsalar *"bile muhakkak gerisin geriye dönerler sonra da kendilerine yardım olunmaz."* Bu da başlı başına (müminlere) bir müjdedir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten sizin korkunuz kalplerinde Allah korkusundan çok yer etmiştir."* Yani onlar sizden Allah'tan korktuklarından çok korkarlar. Bu da yüce Allah'ın: *"Bakarsın ki içlerinden bir grup müşriklerden Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korktular."* (Nisâ, 77) buyruğuna benzemektedir. Bunun için (burada): *"Bu onların iyi anlamayanlar topluluğu olmalarındandır"* buyurmuştur.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar sizinle topluca ancak surla çevrilmiş kasabalarda yahut duvarlar arkasından savaşırlar."* Yani onlar korkaklıklarından, dirençsizliklerinden ötürü İslam ordusunun, karşısına

Scanned with CamScanner

gerek teke tek, gerekse de karşılıklı mukatele ile çıkmaya güç yetiremezler. Aksine onlar Müslümanlarla ya kaleler içerisinde yahut duvarlar arkasında etrafları kuşatılmış olarak o da zorunlu oldukları için kendilerini savunmak için savaşırlar.

"Kendi aralarında savaşları şiddetlidir." Yani birbirlerine düşmanlıkları şiddetlidir, çetindir. Nitekim bir başka yerde: *"Sizi birbirinize katıp kiminize, kiminizin hıncını tattırmaya kadir olandır."* (En'âm, 65) buyruğu gibidir. Bu sebeple yüce Allah: *"Sen onları bir arada sanırsın ama kalpleri darmadağınıktır"* buyurmaktadır. Yani sen onları toplu gördüğün zaman birbirleri ile kaynaşmış sanırsın. Halbuki onlar en ileri derecede anlaşmazlık ve ihtilaf içerisindedirler.

İbrâhim Nehâi dedi ki: (Yüce Allah): *"Bu onların akıllarını kullanmayan bir topluluk olmalarındandır"* buyruğu ile kitap ehli ile münafıkları kastetmektedir, demiştir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bunların halleri kendilerinden az öncekilerinki gibidir. Onlar yaptıklarının vebalini tatmışlardı. Onlar için çok acıklı bir azap da vardır."*

Mücâhid, Süddî ve Mukâtil b. Hayyân: (Halleri) Bedir günü Kureyş kâfirlerinin başına gelen musibet gibidir diye açıklamışlardır.

İbn Abbâs da şöyle demiştir: *"Bunların halleri kendilerinden az öncekilerinki gibidir."* Yani Kaynuka oğulları Yahudileri(ninki gibidir). Katâde ve Muhammed b. İshâk da böyle açıklamışlardır. Bu açıklamanın doğru olma ihtimali daha yüksektir çünkü Kaynukaoğulları Yahudilerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bundan önce sürgüne göndermiş idi.

"Onların durumu şeytanın insana: Kâfir ol dediği zaman ki durumu gibidir. Kâfir olunca: Muhakkak ki ben senden uzağım" buyruğu şu demektir: Bu Yahudilerin, kendilerine yardımcı olacaklarına dair verdikleri sözlerde münafıklara aldanışları yine münafıkların kendilerine söyledikleri: *"Eğer sizinle savaşılırsa muhakkak size yardım ederiz"* sözlerine kanmaları gibidir.. Bu sözlerinden sonra gerçekler ortaya çıkıp ciddi bir şekilde etrafları kuşatılıp, savaş olunca münafıklar, onlardan ellerini çektiler ve ölüme teslim ettiler.

Scanned with CamScanner

İşte bu hususta o Yahudilerin misali şeytanın -Allah'a bu halden sığınırız- insana küfrü göstermesi haline benzer. İnsan şeytanın o güzel gösterdiği hale girince de şeytan artık ondan uzak olduğunu ileri sürer ve ondan sıyrılıp kaçar. Arkasından da: *"Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım"* der.

Bazı müfessirler burada verilen misale bir örnek olmak üzere İsrâiloğullarının abitlerinden bir kişi ile ilgili bir kıssayı zikretmektedir. Onların zikrettikleri bu kıssa tek başına kastedilenin bu olduğu anlamında değildir. Aksine bu kıssayı buna benzer diğer olaylar ile birlikte burada anlatılanların bir parçası olduğunu kastetmek üzere söz konusu etmişlerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Nehik dedi ki: Ali (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledim: Bir rahip altmış yıl boyunca ibadet edip durdu. Şeytan onu yoldan çıkarmak istediği halde buna gücü yetmedi. Derken bir kadına etki edip, onu delirtti. Kadının da kardeşleri vardı. Kardeşlerine: Size şu papazı tavsiye ederim, o onu tedavi edebilir dedi. Onlar da kızkardeşlerini abidin yanına getirdiler, o da onu tedavi etti. Kız onun yanında duruyordu. Bir gün kızın yanında iken kızdan hoşlandı. Onunla beraber oldu ve hamile kaldı. Sonra tutup onu öldürdü. Kardeşleri gelince şeytan rahibe: Ben seni kurtaracağım, sen beni çaresiz bırakmıştın, çok yordun ve bu işi sana ben yaptım, bana itaat et sana yaptıklarımdan seni kurtaracağım, bana bir defa secde et, dedi. O da ona secde etti. Ona secde edince: Ben şüphesiz senden uzağım, ben âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım, dedi. İşte yüce Allah'ın: *"Onların durumu şeytanın insana: Kâfir ol dediği zamanki durumu gibidir. Kâfir olunca: Muhakkak ki ben senden uzağım çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım, der"* buyruğu bunu anlatmaktadır.[556]

İbn Cerîr dedi ki: Abdurrahman b. Yezîd'den rivayete göre o Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın *"Onların durumu şeytanın insana: Kâfir ol dediği zamanki durumu gibidir. Kâfir olunca: Muhakkak ki ben senden uzağım çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım, der"* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Koyun otlatan bir kadın vardı. Bunun da dört kardeşi vardı. Bu kadın geceleyin bir rahibin manastırında kalırdı.

(Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: Rahip manastırından inip, onunla zina etti. Kadın da hamile kaldı. Şeytan rahibe gelip: Onu öldür sonra defnet. Çünkü

556 Bk. Müstedrek, 3801, Şamile, Mekke Sürümü (Çeviren)

Scanned with CamScanner

sen söyledikleri doğru kabul edilen, sözü dinlenen birisisin, dedi. O da onu öldürdükten sonra defnetti. Şeytan rüyada kardeşlerine görünerek onlara: O manastırındaki rahip kızkardeşinizle zina etti, onu gebe bırakınca onu öldürdü, sonra da filan yerde onu defnetti, dedi. Sabah olunca onlardan birisi: Allah'a yemin ederim dün ben bir rüya gördüm ama onu size anlatayım mı, anlatmayayım mı bilemiyorum, dedi. Kardeşleri: Hayır, onu bize anlat dediler. O da rüyasını onlara anlattı. Diğer kardeşi: Allah'a yemin olsun ki ben de bu rüyayı gördüm, dedi. Öteki: Allah'a yemin ederim ki ben de bu rüyayı gördüm, dedi. Bunun üzerine hep birlikte: Allah'a yemin olsun ki bunun bir sebebi olmalı, dediler.

(Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: Kalkıp, krallarının yanına gittiler ve onun bu rahibin üzerine gitmesini istediler. Rahibin yanına gidip ondan (manastırından) inmesini istediler sonra rahibi alıp götürdüklerinde şeytan karşısına çıkarak: Bu hale seni düşüren benim, bundan benden başka da seni kimse kurtaramaz, bana bir defa secde et, ben de seni içine düşürdüğüm bu halden kurtarayım, dedi. O da şeytana secde etti. Rahibi krallarının yanına götürdükleri zaman şeytan ondan uzaklaştı, rahip de alınıp öldürüldü.

Aynı şekilde İbn Abbâs, Tâvûs ve Mukâtil b. Hayyân'dan da buna yakın bir rivayet nakledilmiştir. Şu kadar var ki pek çok kimse burada sözü edilen abidin Barsisa denilen abid olduğu ün kazanmıştır. Allah en iyi bilendir.

Ancak bu kıssa abid Cureyc kıssasından farklıdır. Çünkü Cureyc'i fahişe bir kadın kendisi ile zina etmekle itham etmiş ve gebeliğinin ondan olduğunu ileri sürmüş, ondan sonra da Cureyc'in bu durumunu yöneticiye şikâyet etmişti. Yöneticinin verdiği emir üzerine manastırından aşağıya indirilip, manastırı tahrip edildi. Bu arada o: Neyiniz var ne oluyorsunuz deyip duruyordu. Onlar: Ey Allah'ın düşmanı sen bu kadına şunu şunu yaptın, dediler. Cureyc: Sabredin, dedi sonra oldukça küçük olan (kadının) oğlunu tutup, ona: Ey oğul, senin baban kimdir dedi, oğul, babam filan çobandır, diye cevap verdi. Annesi daha önce o çoban ile birlikte olmuş, ondan hamile kalmıştı. İsrâiloğulları onun bu halini görünce hepsi de aşırı derecede onu tazim etti ve: Senin manastırını yeniden altından yapalım, dediler. O: Hayır, eskisi gibi onu çamurdan yapın (yeter) dedi.[557]

557 Cureyc kıssası için bk. Buhârî, 1206; Müslim, 6672, 6673; Müsned, 8057, -Şamile, Mekke sürümü- (Çeviren)

Scanned with CamScanner

"Sonra ikisinin de akıbetleri orada ebedi kalmak üzere ateşin içinde kalmalarıdır." Yani küfrü emredenin de, onu işleyenin de akıbette varacakları yer orada ebedi kalmak üzere cehennem ateşi olacaktır. *"Zulmedenlerin"* yani her zalimin *"cezası işte budur."*

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۚ وَاتَّقُوا اللهَ ۚ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

18. Ey iman edenler! Allah'tan korkun, herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın. Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

19. Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın. İşte onlar fasıkların ta kendileridir.

20. Cehennemlikler ile cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler muratlarına erenlerin ta kendileridir.

Tefsiri:

[6728] İmam Ahmed dedi ki: el-Munzir b. Cerîr babasından şöyle dediğini nakletti: Günün erken saatlerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. (Cerîr) dedi ki: Ayakları çıplak, elbisesiz, abaları ortadan delip başlarına geçirmiş, kılıçlarını kuşanmış, genellikle Mudar'dan hatta hepsi Mudar'dan olan bir topluluk geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü onların içinde bulundukları bu fakirlik halini gördüğünden ötürü oldukça değişti. (Cerîr) dedi ki: İçeri girdi, sonra çıktı. Bilal'e emir vermesi üzerine Bilal ezan okudu. Sonra namaz için kamet getirdi. Allah Rasûlü namazı kıldırdıktan sonra bir hutbe verip: *"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da zevcesini var eden..."* buyruğunu *"şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir."* (Nisâ, 1) âyetine kadar okudu. Sonra Haşr sûresindeki: *"Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın"* âyetini okudu.

(Devamla şöyle buyurdu): *"Bir adam dinarından, dirheminden, elbisesinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasadduk etsin. Hatta:*

Scanned with CamScanner

Hiç olmazsa bir hurmanın yarısı dahi olsa (sadaka versin)." (Cerîr) dedi ki: Ensardan bir adam avucuna hemen hemen sığmayan hatta avucunu kapatamadığı bir miktar hurma getirdi. Sonra insanlar ardı arkasına geldiler ve sonunda iki yığın yiyecek ve elbise gördüm. Hatta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün altınla sıvanmışcasına parıldadığını gördüm. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim İslam'da güzel bir yol açarsa ona o açtığı yolun ecri de, ondan sonra onunla amel edenlerin ecri de hiçbirisinin ecrinden bir şey eksiltilmemek üzere verilir. Kim de İslam'da kötü bir yol açarsa onun da vebali ondan sonra onunla amel edenlerin de vebali -onlardan birisinin vebalinden bir şey eksiltilmeksizin- onun üzerine olur."*[558] Bunu iki sahihten sadece Müslim, Şu'be'nin kendi senediyle bu şekilde naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.

Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun"* buyruğu ile Allah'tan korkmayı (takvayı) emretmektedir. Takva ise onun emrettiklerini yapıp, yasakladıklarını terk etmeyi kapsar.

"Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın." Yani hesaba çekilmezden önce kendinizi hesaba çekiniz. Ölümden sonra dirilişiniz ve Rabbinizin huzuruna çıkartılacağınız gün için kendiniz lehine sakladığınız ne gibi salih amellerinizin olduğuna bir bakınız *"Allah'tan korkunuz."* Bu da takvayı ikinci defa vurgulayan, tekid eden bir buyruktur. *"Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* Yani onun bütün amellerinizi ve bütün hallerinizi bildiğini, sizden gizli saklı hiçbir şeyin ondan gizli kalmayacağını, küçük büyük hiçbir durumunuzun onun gözünden kaybolmayacağını biliniz.

"Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın." Yani sizler Allah'ı anmayı unutmayın eğer unutursanız o da sizlere onun huzuruna döneceğiniz zaman size fayda sağlayacak, sizin maslahatınıza, iyiliğinize olan ameller işlemeyi unutturur. Çünkü karşılık amelin türünden verilir. Bundan dolayı da yüce Allah: *"İşte onlar fasıkların ta kendileridir."* Yani Allah'a itaatin dışına çıkmış, kıyâmet gününde helak olacak, Allah'ın huzuruna çıkacakları günde zarar ve hüsrana uğrayacak olan kimselerdir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler, mallarınız da, evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."* (Münâfikûn, 9)

558 Müslim, 1017, h. no: 15; Ahmed, IV, 359. Daha önceden de geçmişti.

Scanned with CamScanner

Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Bize Haris b. Osman, Nuaym b. Nemha'dan şöyle dediğini tahdis etti. Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) bir hutbesinde şöyle demişti: Sizler sabah akşam belli bir ecele gidip geldiğinizi bilmiyor musunuz? Her kim aziz ve celil Allah'ın işinde bu ecelini bitirebilecekse bunu yapsın ama sizler buna ancak aziz ve celil Allah'ın yardımıyla ulaşabilirsiniz. Şüphesiz bazı kimseler ecellerini başkaları için ayırdılar, Allah size onlar gibi olmanızı yasaklamış bulunuyor. *"Allah'ı unuttukları için Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi de olmayın"* buyuruyor. Nerede kendilerini tanıdığınız kardeşleriniz? Onlar önceki günlerinde önden gönderdiklerinin yanına gittiler. Mutluluk ve bedbahtlıkla arkadaş oldular. Nerde büyük şehirler kurmuş, onların etrafını duvarlarla çevirip kuşatmış o zorbalar? Şimdi onlar kayaların ve kuyuların altındadırlar. İşte Allah'ın kitabı. Onun akıllara durgunluk veren özellikleri bitip tükenmez. Karanlık gün için onun ışığından aydınlanınız. Allah'ın kitabının ve beyanının nasihatlerini dinleyiniz. Şüphesiz Allah Zekeriya'yı ve onun ev halkını överek: *"Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya koşarlar. Umarak, korkarak bize dua ederlerdi, bize gönülden derin saygı duyarlardı."* (Enbiyâ, 90) buyurmaktadır. Allah'ın rızası aranmadan söylenen bir sözde hayır yoktur. Allah yolunda harcanmayan bir malda hayır yoktur. Bilgisizliği, cehaleti, hilmini (cahillerin cahilce davranmasını affetmesini) geride bırakan kimsede hayır yoktur. Allah yolunda kınayanın kınamasından korkan kimsede de hayır yoktur.

Bu ceyyid bir senettir, bütün ravileri sikadır. Hariz b. Osman'ın hocası ise Nuaym b. Nemha'dır. Onun hakkında olumlu ya da olumsuz bir şey bilmiyorum. Şu kadar var ki Ebû Dâvûd es-Sicistani Hariz'in hocalarının hepsinin sika olduklarına hüküm vermiştir. Bu hutbenin başka yollardan gelen çeşitli şahitleri de rivayet edilmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Cehennemlikler ile cennetlikler bir olmaz"* buyruğu da şu demektir: Kıyamet gününde bunlarla ötekiler Allah'ın hükmünde bir ve eşit değildir. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa kötülük işleyenler kendilerini iman edip, salih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve hayatları ile ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar?"* (Câsiye, 21); *"Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih amel işleyenler ile günahkâr olan da ne az düşünüyorsunuz?"* (Mü'min, 58); *"İman edip salih amel işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız yahut*

Scanned with CamScanner

takva sahiplerini günahkârlar gibi mi kılarız?" (Sâd, 28) ve buna benzer şanı yüce Allah'ın iyilere ikramda bulunacağını, buna karşılık günahkârları küçük düşürüp, alçaltacağını gösteren daha birçok âyet-i kerime de vardır. Bundan dolayı da burada: *"Cennetlikler muratlarına erenlerin ta kendileridir."* Yani aziz ve celil Allah'ın azabından kurtulup, esenliğe kavuşacakların ta kendileridir, buyurmaktadır.

لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

21. Şayet biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik muhakkak ki Allah'ın korkusundan onun başını eğerek dağılıp, parça parça olduğunu görürdün. İşte biz bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.

22. O Allah'tır ki ondan başka hiçbir ilah yoktur. Görünmeyeni de, görüneni de bilendir. O Rahmân'dır, Rahîm'dir.

23. O Allah'tır ki ondan başka hiçbir ilah yoktur. Melik'tir, Kuddûs'tür, Selam'dır, Mü'min'dir, Muheymin'dir, Aziz'dir, Cebbar'dır, Mütekkebbir'dir. Allah koştukları ortaklardan münezzehtir.

24. O Allah'tır ki Halik'tir, Bari'dir, Mûsâvvir'dir. En güzel isimler yalnız onundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onu tesbih eder. O Aziz'dir, Hakîm'dir.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz Kur'ân'ın durumunu tazim ederek şanının yüceliğini beyan etmektedir. Kalplerin ondan dolayı Allah'tan korkup, saygıyla boyun eğmeleri ve onu işitince ihtiva ettiği gerçek vaatler ile kesin korkutma ve

Scanned with CamScanner

tehditlerinin işitilmesi halinde paramparça olması gerektiğini açıklamaktadır. Sonra şöyle buyurmaktadır: *"Şayet biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirse idik muhakkak ki Allah'ın korkusundan onun başını eğerek dağılıp, parça parça olduğunu görürdün."* Yani eğer dağ bu Kur'ân'ı anlayıp, içindekileri düşünebilecek olsaydı büyüklüğüne ve katılığına rağmen aziz ve celil olan Allah'ın korkusundan boyun eğer, parçalanıp dağılırdı. O halde ey insanlar, -Allah'ın emrini anlayıp, onun kitabı üzerinde iyiden iyiye düşünmüş iken- kalplerinizin yumuşamaması, itaatle boyun bükmemesi ve Allah korkusundan parçalanmaması hali size nasıl yakışır? Bunun için yüce Allah: *"İşte biz bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz"* buyurmaktadır.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Şayet biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirse idik..."* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yani eğer ben bu Kur'ân'ı dağa indirip, bunu ona yükletmiş olsaydım bunun ağırlığından ve Allah korkusundan dolayı dağ paramparça olur ve boyun eğerdi. Böylelikle yüce Allah insanlara Kur'ân kendilerine nazil olunca ileri derecedeki bir korku ve itaatle boyun eğerek onu almalarını (gereklerini yerine getirmelerini) emir buyurmaktadır. Sonra da yüce Allah: *"İşte biz bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz"* buyurmaktadır. Katâde ve İbn Cerîr de böyle demiştir.

[6729] Mütevatir hadiste sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e minber yapılıncaya kadar hutbe vereceği zaman mescitteki ağaç kütüklerinden bir kütüğün yanında dururdu. Minber yapılıp da ilk olarak yerleştirildiği vakit de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe vermek üzere geldi ve ağaç kütüğünü geride bırakıp, minbere doğru gitti. İşte o vakit kütük inledi ve ondan susturulmak istenen küçük çocuğun iniltisi gibi inilti sesi geldi. Buna sebep ise yanıbaşında duyduğu zikir ve vahiy idi. Bu hadisin bazı rivayetlerinde Hasan-ı Basrî hadisi zikrettikten sonra şunları söylemektedir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şevk ve özlem duymak size o ağaç kütüğünden daha çok yakışır."[559]

559 Buhârî, 3583; Tirmizî, 505; Beyhakî, Sünen, III, 196; Delailu'n-Nubuvve, II, 556, 557, 558. Buhârî bu hadisi 3583 numaralı hadisin akabinde de muallâk olarak zikrettiği gibi ayrıca İbn Hibbân, 6506'da İbn Ömer'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. İbn Hibbân ayrıca 6507'de ise Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.

Scanned with CamScanner

Böylece bu âyet-i kerimenin dile getirdiği üzere sağır dağlar Allah'ın kelamını işitip de anlamış olsaydı, Allah korkusundan itaatle boyun eğip, parçalanacağına göre sizler bunu işitip, anlayıp kavramış olduğunuz için haliniz ne olmalı? Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü yahut onunla yerin yarıldığı, kendisi ile ölülerin konuşturulduğu bir Kur'ân olsaydı..."* (Ra'd, 31) Yani elbette ki bu Kur'ân olurdu, anlamında olduğunu daha önceden söylemiştik. Yine bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Öyle taşlar vardır ki ondan ırmaklar kaynar, yine öyle taşlar vardır ki yarılıp, ondan su fışkırır, öylesi de vardır ki Allah korkusundan yuvarlanır."* (Bakara, 74)

Sonra yüce Allah: *"o Allah'tır ki ondan başka hiçbir ilah yoktur. Görünmeyeni de, görüneni de bilendir, o Rahmân'dır, Rahîm'dir"* buyurmaktadır. Bu buyruğuyla da yüce Allah kendisinden başka hiçbir ilah, kendisinin dışında hiçbir Rabb olmadığını, varlık âleminin ondan başka ilahının bulunmadığını, onun dışında kendisine ibadet edilen her bir mabudun batıl olduğunu, gizliyi ve açığı onun bildiğini yani bizim tarafımızdan tanık olunan, müşahede olunanları da, bize gayb olup görünmeyen varlıkları da bildiğini, yerde olsun, gökte olsun önemli önemsiz, küçük büyük, karanlıklardaki zerreciklere varıncaya kadar hiçbir şeyin ona gizli kalmadığını haber vermektedir.

Yüce Allah'ın: *"O Rahmân'dır, Rahîm'dir"* buyruğuna dair açıklamalar tefsirin baş tarafında burada tekrara gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır. Maksat onun bütün yaratılmışları kuşatan geniş rahmet sahibi olup, dünyanın da, ahiretin de rahmanı ve rahimi olduğunu anlatmaktır. Nitekim yüce Allah: *"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır"* (A'râf, 156); *"Allah rahmeti kendisi üzerine yazmıştır"* (En'âm, 54); *"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmeti ile işte bununla sevinsinler ve o toplayageldiklerinden hayırlıdır."* (Yunus, 58) buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O Allah'tır ki, ondan başka hiçbir ilah yoktur. Meliktir"* yani karşısına duran, onu engelleyen hiçbir husus bulunmaksızın her şeyde mutlak tasarruf sahibi ve her şeyin maliki odur. "Kuddûs'dür" Vehb b. Münebbih, tahir (temiz) olandır, Mücâhid ve Katâde pek mübarektir, İbn Cureyc melaike-i kiram onu takdis etmektedir diye açıklamışlardır.

Scanned with CamScanner

"Selamdır" zatında, sıfatında ve fiillerinde kemali sebebiyle bütün eksikliklerden, kusurlardan münezzehtir.

"Mü'mindir." Dahhâk, İbn Abbâs'tan, o kullarına zulmetmeyeceğine dair onlara eman ve güven vermiştir, diye açıkladığını nakletmektedir. Katâde: Sözlerinin hakkın kendisi olduğuna iman edendir. İbn Zeyd mü'min kullarını kendisine iman etmeleri hususunda tasdik etmiştir, diye açıklamışlardır.

"Muheymindir." İbn Abbâs ve başkaları yarattıklarının amellerine tanık olandır yani onları görüp gözeten (rakib)dir diye açıklamışlardır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Allah her şeye şahit (tanık) olandır."* (Burûc, 9); *"Sonra Allah onların yaptıklarına şahit olandır."* (Yunus, 46); *"Her nefsin bütün kazandığını gözetleyen (Allah müşriklerin putları gibi) midir?"* (Ra'd, 33) buyrukları da buna benzemektedir.

"Azizdir." Yani her şeye üstünlük sağlayıp, onu yenik düşüren, her şeyi mağlup eden, izzeti, azameti, ceberutu ve kibriyası dolayısıyla kendisine asla zarar verilemeyendir. Bunun için de yüce Allah: *"Cebbardır, mütekebbirdir"* buyurmaktadır. Yani başkasını cebredip, zorlamak ancak ona yakışır, büyüklenmek ancak onun azametine yaraşır. Nitekim sahih hadiste şöyle buyurulduğu daha önce de geçmiş bulunmaktadır:

[6730] *"Azamet benim izarım, kibriya benim ridamdır. Bunlardan herhangi birisinde benimle çekişeni azaplandırırım."*[560]

Katâde dedi ki: *"Cebbardır"* yani yarattıklarını dilediğine cebredip, zorlayandır. İbn Cerîr de: *"Cebbardır"* yarattıklarının işlerini ıslah edip düzenleyen ve onların salahına (iyiliğine) olan şekilde onlar hakkında tasarruf edendir diye açıklamıştır.

Katâde: *"Mütekebbirdir"* her türlü kötülükten uzak, büyük olandır diye açıklamıştır.

Sonra yüce Allah: *"Allah koştukları ortaklardan münezzehtir"* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"O Allah'tır ki Haliktir, Baridir, Mûsâvvirdir"* buyruğunda (Halik'in kökü olan) *halk:* takdir etmek demektir. (Bari'in kökü olan) *berr* ise varlık âlemine çıkmasını takdir ve tayin etmiş olduğu şeyi ortaya çıkarmak ve

560 Daha önce Câsiye sûresinin sonunda geçti.

Scanned with CamScanner

onu gerçekleştirip, yerine getirmektir. Bir şeyi takdir edip, düzenleyen herkes onun gereğini yerine getirmeye ve var etmeye muktedir değildir. Buna ancak aziz ve celil olan Allah kadirdir. Şair başka birisini överek şöyle demektedir:

ولأنت تَفري ما خَلَقتوبع ضُ القوم يَخلُق ثم لا يَفْري

Şüphesiz sen halk ettiğini meydana getirebilensin

Ama kimileri halk eder, ama sonradan onu gerçekleştiremez.

Yani sen halk ettiğini infaz edip, yerine getirensin. -Burada halk etmek, takdir etmek anlamındadır.- Halbuki senden başkaları böyle değildir. O istediğini yerine getiremez.

Buna göre *halk*, takdir etmek, *fery* ise infaz edip, gerçekleştirmek demektir. Nitekim: Cellât önce takdir etti sonra da fery etti denilir yani gerçekleştirmeyi istediğini takdir ettiği üzere kopardı, demektir.

Yüce Allah'ın: *"Haliktir, Baridir, Mûsâvvirdir"* buyruğu şu demektir: O bir şeyi dilediği zaman ona sadece ol deyip, dilediği gibi seçip tercih ettiği sûrette olmasını sağlayandır. Bu da yüce Allah'ın: *"Dilediği şekilde seni terkip etti"* (İnfitâr, 8) buyruğu da bunun gibidir. Bu sebeple de burada: *"Mûsâvvirdir"* buyurmaktadır. Yani o var etmeyi murat ettiği bir şeyi dilediği nitelikte gerçekleştirip, ortaya çıkarandır demektir.

Yüce Allah'ın: *"En güzel isimler yalnız onundur"* buyruğuna dair açıklamalar daha önce A'râf sûresinde geçti.

[6731] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde rivayet edilmiş bulunan hadiste Ebû Hureyre'den zikredildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah'ın doksan dokuz, yani bir eksiği ile yüz ismi vardır. Bunları ihsa eden (gereği gibi belleyen) cennete girer ve o vitirdir vitri sever."*[561]

[6732] Yine daha önce Tirmizî ve İbn Mâce'nin bu hadisi yine Ebû Hureyre'den zikrettikleri rivayet de geçti. Onun: "Ve o vitr (tek)dir, vitri sever" buyruğundan sonra -lafız Tirmizî'nin olmak üzere- şunları zikretmektedir: "O kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. O er-Rahmân'dır, er-Rahîm'dir,

561 Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği bir hadis olup daha önce Fâtiha sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

el-Melik'dir, el-Kuddûs'tür, es-Selam'dır, el-Mü'min'dir, el-Muheymin'dir, el-Aziz'dir, el-Cebbar'dır, el-Mütekebbir'dir, el-Halik'dir, el-Bari'dir, el-Mûsâvvir'dir, el-Ğaffar'dır, el-Kahhar'dır, el-Vehhab'dır, er-Rezzak'dır, el-Fettah'dır, el-Alîm'dir, el-Kâbid'dir, el-Bâsit'dir, el-Hâfıd'dır, er-Râfi'dir, el-Muizz'dir, es-Muzill'dir, es-Semi'dir, el-Basir'dir, el-Hakem'dir, el-Adl'dir, el-Latif'dir, el-Habir'dir, el-Azim'dir, el-Ğafûr'dur, eş-Şekûr'dur, el-Aliyy'dir, el-Kebîr'dir, el-Hafiz'dir, el-Mukit'dir, el-Hasib'dir, el-Celil'dir, el-Kerim'dir, er-Rakib'dir, el-Mucib'dir, el-Vâsi'dir, el-Hakim'dir, el-Vedud'dur, el-Mecid'dir, el-Bâis'dir, eş-Şehid'dir, el-Hakk'dır, el-Vekil'dir, el-Kaviyy'dir, el-Metin'dir, el-Veli'dir, el-Hamid'dir, el-Muhsi'dir, el-Mubdi'dir, el-Muîd'dir, el-Muhyi'dir, el-Mumit'dir, el-Hayy'dır, el-Kayyum'dur, el-Vâcid'dir, el-Mâcid'dir, el-Vâhid'dir, es-Samed'dir, el-Kadîr'dir, el-Muktedir'dir, el-Mukaddim'dir, el-Muahhir'dir, el-Evvel'dir, el-Âhir'dir, ez-Zâhir'dir, el-Bâtın'dır, el-Vali'dir, el-Müteali'dir, el-Berr'dir, et-Tevvab'dır, el-Muntekim'dir, el-Afuvv'dur, er-Raûf'dur, Mâliku'l-Mülk'dir, Celal ve İkram sahibidir, el-Muksit'dir, el-Câmi'dir, el-Ğaniyy'dir, el-Mâni'dir, ed-Dârr'dır, en-Nafi'dir, en-Nûr'dur, el-Hâdi'dir, el-Bedî'dir, el-Bâki'dir, el-Vâris'dir, er-Reşîd'dir, es-Sabûr'dur."[562]

İbn Mâce'nin rivayetinde fazlalıklar ve eksiklikler, takdimler, tehirler vardır. Biz burada ayrıca tekrar etmeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde bütün bu hususları geniş, uzun uzadıya, rivayet yollarıyla ve lafızlarıyla kaydetmiş bulunmaktayız.

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi onu tesbih eder" buyruğu da *"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbih ederler. Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki o halimdir, mağfiret edicidir."* (İsrâ, 44) buyruğu gibidir.

"O azizdir" asla ona karşı konulamayan, zarar verilemeyendir. *"Hakimdir"* şeriatı ve kaderi sapasağlam ve hikmetlerle doludur.

[6733] İmam Ahmed dedi ki: Ma'kil b. Yesar'dan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kim sabahı edince üç defa euzu billahissemiil alim mineş şeytanir racim (kovulmuş şeytandan her şeyi işiten, her şeyi bilen Allah'a sığınırım) dedikten sonra Haşr sûresinin sonundan üç*

562 Bu hadise dair açıklamalar, değerlendirmeler daha önce A'râf sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

âyet okuyacak olursa Allah akşam oluncaya kadar ona salavat getirecek (dua edecek) yetmiş bin melek görevlendirir. Şayet o gün ölürse şehit olarak ölür, her kim bunu akşamı edince söyleyecek olursa o da aynı konumda olur."[563] Bu hadisi Tirmizî, Mahmud b. Gaylan'dan, o Ebû Ahmed ez-Zubeyri'den de böylece rivayet etmiş bulunmakta ve gariptir, biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz demektedir.

Haşr sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur, lütuf ve minnet duygularımız yalnız O'nadır.

563 Zayıftır. Tirmizî, 2922; Ahmed, V, 26; İbnu's-Sünni, 680, 681. Zehebî bunu Mizan'da Halid b. Tahman'ın biyografisini kaydederken zikremiş ve: Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu belirtmemiştir, bu oldukça garip bir hadistir, dedikten sonra İbn Maîn'den: O (Halid) vefatından yirmi sene öncesinden hafızası karışmış birisidir ama bundan önce sika birisi idi. O hafızasının karıştığı dönemlerde kim ona ne getirdi ise onu (hadis diye) okur, rivayet ederdi, demiştir. İşte bu hadis de ihtiva ettiği mübalağadan (abartıdan) dolayı bu türden bir hadis olup, münkerdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MÜMTEHİNE SÛRESİ

[13 âyettir. Medine'de inmiştir.]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾ إِنْ يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları -kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak ve onlar size gelmiş olan hakkı inkâr etmişken- veliler edinmeyin. Onlar Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye Rasûlü de, sizi de (yurdunuzdan) çıkarmışlardı. Eğer siz yolumda cihad etmek ve rızamı aramak için çıkmış iseniz onlara gizlice (nasıl) sevgi beslersiniz?. Ben ise gizlediğinizi de, açıkladığınızı da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa şüphesiz yolun ta ortasında sapmış olur.

Scanned with CamScanner

2. Onlar size karşı zafer kazanırlarsa size düşmanlık ederler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlar ve kâfir olmanızı şiddetle arzu ederler.

3. Akrabanızın da, evladınızın da size hiç faydası olmaz. Kıyamet gününde sizin aranızı ayıracaktır. Allah yaptıklarınızı en iyi görendir.

Tefsiri:

Bu şerefli sûrenin baş tarafının nüzul sebebi Hâtıb b. Ebî Beltea olayıdır. Hâtıb muhacirlerden bir adamdı. Aynı zamanda Bedir'e de katılmış birisi idi. Mekke'de çocukları ve malları vardı ama bizzat Kureyşlilerden değildi. Aksine Osman (radıyallâhu anh)'ın bir antlaşmalısı idi. Mekkelilerin antlaşmayı bozması üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Mekke'yi fethetmeyi kararlaştırınca Müslümanlara Mekkeliler üzerine gaza yapmak üzerine hazırlanmalarını emretti ve: Allah'ım! Onların bizim durumumuzla ilgili haber almalarını sen önle, dedi. Burada sözü geçen Hâtıb (radıyallâhu anh) bir mektup yazdı ve bunu Kureyşli bir kadın ile Mekkelilere göndererek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kararını onlara bildirdi. Böylelikle onlara bir iyilikte bulunmak istemişti. Allah ise Rasûlü'nün duasını kabul buyurarak onu bu durumdan haberdar etti. O da kadının izinden takipçi gönderdi ve ondan o mektubu aldı. Bu husus sıhhati ittifakla kabul edilmiş hadiste açıkça ifade edilmiş bulunmaktadır.

[6734] İmam Ahmed dedi ki: Ubeydullah b. Ebî Râfi', Ali (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni ez-Zubeyr'i ve el-Mikdad'ı gönderip: *"Ravzatuhâh denilen yere varıncaya kadar gidiniz. Orada beraberinde bir mektup bulunan bir kadın göreceksiniz. O mektubu ondan alınız."* buyurdu. Biz de hemen yola koyularak Ravza'ya varıncaya kadar atlarımızı hızlıca koşturduk. Orada kadını gördük, ona mektubu çıkar dedik. O bende mektup yoktur dedi. Biz: Ya mektubu çıkartırsın ya da elbiselerini soyarız dedik. (Ali) dedi ki: Bunun üzerine kadın mektubu saçlarının arasından çıkardı. Biz de mektubu aldık, onu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirdik. Mektubun Hâtıb b. Beltaa'dan Mekke'de bulunan müşrik birtakım kimselere gönderilmiş olduğunu ve onlara Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumu ile ilgili bazı bilgiler verdiğini gördük. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Hâtıb, bu ne?"* dedi. Hâtıb: Hakkımda hüküm vermekte acele etme. Ben Kureyş'e sonradan eklenmiş bir kişi idim. Bizzat Kureyşli

Scanned with CamScanner

birisi değilim. Seninle beraber bulunan muhacirlerin ise Mekke'deki aile fertlerini himaye edip, koruyacak yakın akrabaları vardı. Ben de onlar arasında böyle bir nesep yakınlığım olmadığından ötürü onlara bir iyilikte bulunarak bu sayede benim akrabalarımı korumalarını sağlamak istedim. Kesinlikle bunu ne kâfir olduğum için, ne dinimden döndüğümden dolayı, ne de İslam'dan sonra küfre razı olduğum için yaptım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gerçekten bu size doğruyu söyledi"* buyurdu. Ömer (radıyallâhu anh): Beni bırak da bu münafığın boynunu vurayım, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"O Bedir'e katılmış birisidir. Nerden bileceksin, belki de Allah Bedir'e katılanlara görünerek: Dilediğinizi yapınız, ben size mağfiret buyurdum, demiş olabilir."*[564]

Hadisi İbn Mâce dışında cemaat (Kütüb-i Sitte ve İmam Ahmed) birden çok rivayet yoluyla Süfyân b. Uyeyne'den böylece rivayet etmişlerdir. Buhârî ayrıca Meğazi bölümünde şunu eklemektedir: Bunun üzerine Allah: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları... veliler edinmeyin"* diye başlayan sûreyi indirdi.

Tefsir bölümünde de şöyle demektedir: Amr dedi ki: Onun hakkında da: *"Ey iman edenler benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları... veliler edinmeyin"* buyruğu indi. (Süfyân) dedi ki: âyet hadisin içerisinde midir yoksa Amr mı böyle söyledi, bilemiyorum.

Buhârî dedi ki: Ali İbnu'l-Medini dedi ki: Süfyân'a: *"Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları veliler edinmeyin"* âyeti bunun hakkında mı indi? diye soruldu. Süfyân: Bu insanların konuşmalarında söz ettikleri bir husustur. Ben bunu Amr'dan hıfzettim, ondan herhangi bir harf de terk etmedim ama bunu benden başka kimsenin de (bu kadar iyi) hıfzettiği kanaatinde değilim.

[6735] Bunu Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde Husayn b. Abdurrahman'ın naklettiği bir hadis olarak Sa'd b. Ubeyde'den, o Ebû Abdurrahman es-Sülemi'den diye tahriç etmişlerdir. Ali dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni, Ebû Mersed'i ve ez-Zubeyr b. el-Avvam'ı gönderdi. Üçümüz de atlı idik. Bize: *"Ravzatuhah denilen yere varıncaya kadar gidi-*

564 Buhârî, 3007, 4274, 4890; Müslim, 2894; Ebû Dâvûd, 2650; Tirmizî, 3305; Ebû Ya'la, 394, 398; Beyhakî, Sünen, IX, 146; Delailu'n-Nubuvve, V, 17; Ahmed, I, 79; İbn Hibbân, 6499

Scanned with CamScanner

niz. Orada beraberinde Hâtıb'dan müşriklere yazılmış bir mektup bulunan müşriklerden bir kadın göreceksiniz." buyurdu. Biz de o kadına Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği yerde devesi üzerinde yol almakta iken yetiştik. Ona: Mektubu ver, dedik. O: Bende mektup diye bir şey yok, dedi. Biz de onu (devesini) çöktürdük, aradıysak da mektubu bulamadık. Biz: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalan söylemiş değildir. Ya mektubu çıkartırsın yahut biz senin elbiselerini üzerinden çıkartırız, dedik. Kadın ciddi olduğumuzu anlayınca beline bir kemer gibi doladığı bir elbisenin içinden onu çıkardı. Biz de onu alıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürdük. Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! (bu) Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik etti. Boynunu vurmama müsaade et, dedi. Allah Rasûlü (Hâtıb'a): *"Bu işi yapmaya seni iten nedir?"* dedi. O şu cevabı verdi: Allah'a yemin olsun ki ben sadece Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden birisiyim. Onlara bir iyilikte bulunarak bu vesile ile Allah'ın aile halkımı ve malımı korumasını istedim. Senin ashabından aile halkını ve malını koruyacak, aşiretinden orada kimseleri bulunmayan hiçbir kimse yoktur. Allah Rasûlü: *"Doğru söylüyor. Ona hayırdan başka bir şey söylemeyin"* buyurdu. Ömer: Şüphesiz ki o Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik etmiştir. Bana izin ver de onun boynunu vurayım, dedi. Allah Rasûlü: *"O Bedir'e katılanlardan değil midir?"* dedi (ve şöyle devam etti): *"Belki de Allah Bedir'e katılanlara görünerek: İstediğinizi yapınız, cennet size vacip olmuştur* -yahut günahlarınızı bağışladım- *demiş olabilir."* Bunun üzerine Ömer'in gözleri yaşardı ve Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dedi.[565]

Bu, Buhârî'nin Meğazi bölümü Bedir Gazvesi ile ilgili rivayetleri kaydettiği başlık altındaki rivayetin lafzıdır. Bir başka yoldan yine Ali'den şöylece de rivayet edilmiştir:

[6736] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ali b. el-Hisincânî tahdis etti. Bize Ubeyd b. Yaîş tahdis etti. Bize İshâk b. Süleyman er-Râzî, Ebû Sinan'dan -ki Said b. Sinan'dır- tahdis etti. O, Abr b. Murre el-Cemelî'den, o Ebu'l-Bahterî et-Tâî'den, o el-Hâris'ten, o, Ali'den şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin üzerine yürümek isteyince ashabından bazılarına Mekke'nin üzerine gitmek istediğini gizlice söyledi. Bunlar arasında Hâtıb b. Ebî Beltaa da vardı. İnsanlar arasında da Hayber'e doğru yürü-

565 Buhârî, 3081, 3983, 6259; Müslim, 2494; Ebû Dâvûd, 2651; Ahmed, I, 105; Ebû Ya'la, 397; Beyhakî, Delail, III, 152-153; İbn Hibbân, 7199

Scanned with CamScanner

mek istediği haberini yaydı. (Ali) dedi ki: Hâtıb b. Ebî Beltaa da Mekkelilere: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerinize yürümek istiyor, diye mektup yazdı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bunun haberi verildi. (Ali) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni ve Ebû Mersed'i gönderdi. Aramızda atı olmayan kimse yoktu. Allah Rasûlü: *"Ravzatuhah denilen yere gidiniz. Orada yanında bir mektup bulunan bir kadın göreceksiniz. O mektubu o kadından alınız."* buyurdu. Biz de yola koyulduk ve nihayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediği yerde o kadını gördük. Ona: Mektubu ver, dedik. Kadın: Bende mektup yok, dedi. Eşyalarını indirdik, aradık fakat mektubu eşyalar arasında göremedik.

Ebû Mersed: Belki de yanında mektup diye bir şey yok, dedi. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalan söylemediği gibi, kimse onun yalan söylediğini de ileri süremez, dedim. Kadına: Ya mektubu çıkartırsın ya da seni çırılçıplak soyarız, dedik. Kadın: Allah'tan korkmaz mısınız? Siz Müslüman değil misiniz? dedi. Biz: Andolsun ya mektubu çıkartırsın yahut seni çırılçıplak soyarız, dedik.

(Ravilerden) Amr b. Murre dedi ki: Kadın bu mektubu kemerinden çıkarıp verdi. (Habib b. Ebî Sabit ise): -Kadın mektubu ön tarafından çıkardı, dedi.- Biz de mektubu alıp Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) götürdük. Mektubun Hâtıb b. Ebî Beltaa'dan yazılmış olduğunu gördük. Ömer ayağa kalkıp şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a ve Rasûlü'ne hainlik etti. Bana boynunu vurmam için izin ver dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu Bedir'e katılmadı mı?"* diye sordu. Oradakiler: Evet katıldı, dediler. Ömer de: Evet katıldı, fakat o ahdini bozdu ve senin aleyhine olmak üzere düşmanlarına yardımcı oldu, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Belki de Allah Bedir'e katılanlara görünüp, istediğinizi yapınız, ben sizin yaptıklarınızı çok iyi görenim demiştir"* dedi. Ömer'in gözlerinden yaş aktı ve: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hâtıb'a haber gönderdi ve: *"Ey Hâtıb, bu işi yapmana seni iten nedir?"* dedi. Şu cevabı verdi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Kureyş arasında onlara sonradan katılmış birisi idim. Malım ve aile halkım da onlar arasında idi. Senin ashabından Mekke'de ailesini ve malını koruyacak kimseleri olmayan hiçbir kimse yoktur. Bundan dolayı ben de onlara bunu yazdığım mektupta haber verdim. Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin

Scanned with CamScanner

olsun ki ben gerçekten Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden birisiyim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hâtıb doğru söylemiştir. Sakın Hâtıb'a hayırdan başka bir söz söylemeyiniz."* buyurdu.

(Ravilerden) Habib b. Ebî Sabit dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak... veliler edinmeyin..."* buyruğunu indirdi.[566] Bunu bu şekilde İbn Cerîr, İbn Humeyd'den, o Mihran'dan, o Ebû Sinan Said b. Sinan'dan kendi senediyle aynen bunun gibi rivayet etmiştir. Bunu Meğazi ve Siyer sahipleri de zikretmiş bulunmaktadır.

[6737] Muhammed b. İshâk b. Yesar Siret'inde dedi ki: Bana Muhammed b. Câfer b. ez-Zubeyr, Urve b. ez-Zubeyr'den tahdis etti. Ondan başka diğer ilim adamlarımız da dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke üzerine yürümeyi kararlaştırınca Hâtıb b. Ebî Beltaa da Kureyşlilere bir mektup yazarak onlara Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerlerine yürüme emrini kararlaştırdığını haber verdi. Sonra yazdığı bu mektubu bir kadına verdi. Muhammed b. Câfer bu kadının Muzeyne'den olduğunu söylerken, başkası bu kadının Abdulmuttalib oğullarının bir azatlı cariyesi Sare olduğunu söylemiştir. Hâtıb ayrıca bu kadına bu mektubu Kureyş'e ulaştırması karşılığında bir de mükâfat vermişti. Kadın mektubu alıp, başına (saçları arasına) koydu, sonra da mektubun üzerine saçlarını ördü ve mektupla bu halde çıkıp gitti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de Hâtıb'ın yaptıklarının haberi semadan bildirildi. O da Ali b. Ebî Tâlib ile ez-Zubeyr b. el-Avvam'ı gönderip, ikisine: Beraberinde Hâtıb'ın Kureyş'e yazdığı mektup bulunan bir kadın vardır, ona yetişiniz. Hâtıb yazdığı bu mektupta onları bizim onlar hakkındaki kararımızı bildirip, tedbirli olmalarını söylüyor.

Her ikisi de yola çıktılar ve sonunda kadını Ebû Ahmed oğulları Huleyfesinde yetiştiler. Huleyfe'de onu bineğinden indirdiler, eşyası arasında mektubu aradılarsa da bir şey bulamadılar. Ali b. Ebî Tâlib kadına: Ben Allah adına yemin ederek söylüyorum ki Rasûlullah yalan söylememiştir, biz de yalan söylemiyoruz. Ya bu mektubu çıkartıp bize verirsin yahut üstünü başını açarız, dedi. Kadın onun ciddi olduğunu görünce, arkanı dön, dedi, o da yüzünü başka tarafa çevirince, saçının örgülerini çözdü ve aralarından mek-

566 Taberî, 33934 senedi Haris el-A'ver'in zayıf olması sebebiyle zayıftır ama metin mahfuzdur. Çok sayıda şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

tubu çıkarıp ona teslim etti. Ali de mektubu alıp, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirdi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hâtıb'ı çağırdı. *"Ey Hâtıb! Seni bunu yapmaya iten ne oldu?"* dedi. Hâtıb şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim ki ben Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden birisiyim. Ne halimde bir değişiklik oldu, ne de değişiklik yaptım fakat ben Kureyş kavmi arasında ailesi ve aşireti bulunmayan birisiyim. Buna karşılık onlar arasında benim çocuklarım ve ailem var. Onlara zarar gelmemesi için böyle yapmacık bir şey yaptım.

Ömer b. el-Hattab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana izin ver de bunun boynunu vurayım. Çünkü adam münafıklık etti dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nerden biliyorsun ey Ömer, belki Allah Bedir günü Bedir ashabına göründü ve: İstediğinizi yapın, ben size mağfiret buyurdum demiş olabilir."*

Bunun üzerine yüce Allah Hâtıb hakkında: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak veliler edinmeyin"* buyruklarını: *"İbrâhim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik yalnızca Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyen baş göstermiştir demişlerdi"* buyruklarına kadar indirdi... diye olayı sonuna kadar zikretmektedir.[567]

Ma'mer de Zührî'den, o Urve'den buna yakın bir rivayet nakletmiş bulunmaktadır.

Aynı şekilde Mukâtil b. Hayyân da bu âyet-i kerimelerin Hâtıb b. Ebî Beltaa hakkında indiğini söylemiştir. Onun rivayetine göre Hâtıb, Haşim oğullarının azatlı bir cariyesi olan Sare'yi (Mekke'ye) göndermiş ve ona on dirhem bahşiş vererek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da hemen onun izinden Ömer b. el-Hattab'ı[568] ve Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'ı göndermiş,

567 Taberî, 33936. Bu mürsel bir rivayettir ama metin genel olarak daha önce geçen şahitleri sebebiyle mahfuzdur.

568 Ömer b. el-Hattab'ı sadece Mukâtil söz konusu etmiştir. Bu da onun yanılmalarındandır. Önceki rivayetlere bakınız.

Scanned with CamScanner

onlar da ona Cuhfe denilen yerde yetişmişlerdi... Bunları zikredip, olayı az önce geçenlere yakın olarak kaydetmektedir. Süddî'den buna yakın bir rivayet nakledilmiştir. el-Avfî de İbn Abbâs'tan bu şekilde rivayet etmiş, Mücâhid, Katâde ve daha başkalarının da söylediği gibi bu âyet-i kerimeler Hâtıb b. Ebî Beltaa hakkında inmiştir.

Buna göre yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak ve onlar size gelmiş olan hakkı inkâr etmişken veliler edinmeyin."* buyruğunda kastedilenler Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere karşı savaşan, Allah'ın kendileri ile düşmanlık etmeyi ve onlarla ilişkileri koparmayı teşri buyurduğu, buna karşılık veli, arkadaş ve dost edinilmelerini yasakladığı müşrikler ile kâfirlerdir. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler! Yahudilerle Hıristiyanları veliler edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Aranızdan onları kim veli edinirse şüphesiz ki o onlardandır."* (Mâide, 51) Bu gerçekten oldukça çetin bir tehdit ve kesin bir korkutmadır.

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler! Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden dininizi bir eğlence ve bir oyuncak edinenleri ve kâfirleri veli edinmeyin. Şayet iman edenlerseniz Allah'tan korkun."* (Mâide, 57); *"Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri veli edinmeyin. Allah'a aleyhinize açık bir delil vermek mi istersiniz?"* (Nisâ, 144); *"Mü'minler, mü'minleri bırakıp kâfirleri veliler edinmesin. Kim bunu yaparsa onun Allah'la hiçbir dostluğu kalmaz. Onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesna. Allah size kendisinden sakınmanızı emrediyor."* (Âl-i İmrân, 3-28) Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hâtıb'ın mazeretini kabul etmişti. Çünkü o bu işi Kureyş'e karşı yapmacık bir iyilik olsun diye yaptığını söylemişti. Buna sebep ise mal ve çocuklarının onların arasında bulunması idi.

[6738] Burada da İmam Ahmed'in rivayet etmiş olduğu şu hadisi zikredelim: Huzeyfe diyor ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir, üç, beş, yedi, dokuz ve onbir misal verdi. (Devamla) dedi ki: O bize bir misali verdi, diğerlerini bıraktı. Buyurdu ki: *"Zayıf ve yoksul bir topluluk vardı. Zorba ve düşmanlık eden kimseler onlarla savaştı. Allah ise zayıf olanları onlara karşı üstün getirdi. Bunlar da düşmanlarını çeşitli görevlerin başına getirdiler,*

Scanned with CamScanner

onlara yetkiler verdiler. Böylelikle Allah'ın huzuruna çıkacakları güne kadar Allah'ı da gazaplandırmış oldular."[569]

"Onlar Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye Rasûlü de, sizi de çıkarmışlardı." Bu buyruk bundan önceki buyruklarla birlikte onlara karşı düşmanlık edip, onları veli edinmemek için bir teşviktir. Çünkü onlar Rasûlü ve ashabını aralarından çıkarmışlardı. Buna sebep ise, onların inandıkları tevhid ve ibadetlerini yalnızca Allah için ihlâs ile yapmalarıdır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye"* buyurmaktadır. Yani sizin onların değerlendirmelerine göre âlemlerin Rabbi Allah'a iman etmenizin dışında bir günahınız yoktu. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye layık olan Allah'a iman etmiş olmaları idi."* (Burûc, 8); *"Onlar ki yurtlarından haksız yere ve ancak: Rabbimiz Allah'tır dedikleri için çıkarıldılar."* (Hac, 40)

Yüce Allah'ın: *"Eğer siz yolumda cihad etmek ve rızamı aramak için çıkmış iseniz"* yani eğer sizin haliniz bu ise sakın onları veli edinmeyiniz. Eğer benim yolumda cihad edenler, benim sizden razı olmamın yollarını arayanlar olarak çıkmış iseniz asla benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları veli edinmeyiniz. Üstelik onlar size olan kinleri, sizin dininize duydukları öfkeleri sebebiyle sizi yurtlarınızdan çıkardılar, mallarınızdan mahrum bıraktılar.

"Onlara gizlice (nasıl) sevgi beslersiniz? Ben ise gizlediğinizi de, açıkladığınızı da en iyi bilenim." Ben gizlilikleri, kalpleri ve açığa vurulanları bilen iken siz bunu (nasıl olur da) yaparsınız?

"Sizden kim bunu yaparsa şüphesiz yolun ta ortasında sapmış olur. Onlar size karşı zafer kazanırlarsa size düşmanlık ederler, size ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlar." Yani onlar sizi ele geçirip, size güç yetirecek olurlarsa sözlü olsun, davranışlarıyla olsun size yapacakları hiçbir eziyetten geri durmazlar, çekinmezler. *"Ve kâfir olmanızı şiddetle arzu ederler."* Yani hiçbir şekilde bir hayır elde etmemenize son derece gayret gösterirler çünkü onların sizlere olan düşmanlığı hem gizlidir, hem açıktır. Bu gibi kimseleri nasıl veli edinebi-

569 Ahmed, V, 407. el-Eclah el-Kindi'den ötürü senedinde bir beis yoktur. İbn Maîn ve el-İcli sika olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim pek kavi değildir. İbn Adiyy doğru sözlüdür derken, Nesâî zayıf olduğunu söylemiştir. Hulasa çoğunluk onun sika olduğunu söylemişlerdir. Buna göre hadis hasen ya da hasen gibidir.

Scanned with CamScanner

inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyen baş göstermiştir" demişlerdi. İbrâhim'in babasına söylediği: "Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam" sözü müstesnâ. (Bu hususta ona uymayıp deyin ki): "Rabbimiz yalnız sana tevekkül ettik, yalnız sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnız sanadır."

5. Rabbimiz, bizi inkar edenler için fitne konusu kılma ve bize mağfiret et ey Rabbimiz. Çünkü Aziz, Hakim olan yalnız sensin sen!

6. Andolsun ki onlarda sizin için ve Allah'ı ve ahireti umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse şüphesiz ki Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır.

Tefsiri:

Yüce Allah kendilerine kâfirlerden kopmalarını, onlara düşmanlık etmelerini, onlardan ayrılıp uzaklaşmalarını emrettiği mü'min kullarına: *"İbrâhim de ve onunla beraber olanlarda"* yani onunla birlikte iman eden, ona uyanlarda *"gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır"* buyurmaktadır. *"Hani onlar kavimlerine: Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi"* dininizi ve izlediğiniz yolu *"inkâr ettik. Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar"* Allah'ı tevhid edip, ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadet edinceye, onunla birlikte tapındığınız, denk tuttuğunuz ortaklarını ve putlarını terk edinceye kadar *"bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyen baş göstermiştir."* Yani şu andan itibaren bizimle sizin aranızda küfrünüz üzere devam ettiğiniz sürece kin ve düşmanlık şer'i bir hüküm halini almıştır. Biz de ebediyen sizden uzak kalacağız ve sizden nefret edeceğiz.

"İbrâhim'in babasına söylediği: Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim sözü müstesna!" Yani sizin için İbrâhim'de ve onun, kavminde uyacağınız güzel bir örnek vardır fakat İbrâhim'in babasına söylediği istiğfara dair sözleri bundan müstesnadır. Çünkü onun babası için mağfiret dilemesi daha önceleri ona vermiş olduğu bir söze dayanıyordu. *"Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı."* (Tevbe, 114) Çünkü bazı mü'minler müşrik olarak ölmüş babalarına dua ediyor, onlara mağfiret diliyor ve: İbrâhim de babası için mağfiret diliyordu, derlerdi. Bunun üzerine yüce Allah: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan*

Scanned with CamScanner

sonra akrabaları dahi olsalar müşriklere nebînin de, mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir. İbrâhim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrâhim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi." (Tevbe, 113-114) buyruğunu indirdi.

Yüce Allah bu âyet-i kerimede de şöyle buyurmaktadır: *"İbrâhim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır... İbrâhim'in babasına söylediği: Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam sözü müstesna"* buyurmaktadır. Yani sizin için bu hususta uymanız gereken örnek bir taraf yoktur. Kastedilen ise müşriklere mağfiret dilemektir. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Mukâtil, Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir.

Daha sonra yüce Allah, İbrâhim'in ve onunla birlikte olanların kavimlerinden ayrılıp, onlardan uzaklaşarak Allah'a sığınıp, ona yalvarıp, yakardıkları zaman neler söylediklerini haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Rabbimiz yalnız sana tevekkül ettik, yalnız sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnız sanadır."* Yani bütün işlerimizde yalnız sana tevekkül ettik, işlerimizi sana teslim ettik ve sana havale ettik. Ahiret yurdunda *"dönüşümüz de yalnız sanadır."*

"Rabbimiz, bizi inkâr edenler için fitne konusu kılma." Mücâhid dedi ki: Bunun anlamı şudur: Yani bizleri onların elleriyle de azaplandırma, senden gelecek bir azaba da uğratma. O takdirde: Bunlar eğer hak üzere olsalardı bu azap onlara isabet etmezdi, diyecekler. Dahhâk da böyle açıklamıştır. Katâde ise: Onlara bize karşı üstünlük verme, o vakit bundan dolayı onlar fitneye kapılırlar, kendilerinin hak üzere bulunmalarından ötürü bize üstünlük sağladıkları kanaatine kapılacaklar. Bu açıklamayı da İbn Cerîr tercih etmiştir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Onları bize musallat etme, o takdirde onlar bizi fitneye düşürecekler (bizi dinimizden döndürmek isteyecekler).

"Ve bize mağfiret et ey Rabbimiz. Çünkü Aziz, Hakim olan yalnız sensin sen!" Yani günahlarımızı senden başkalarına karşı ört, bizimle senin arandaki günahlarımızı da affet *"çünkü Aziz"* yani senin himayene sığınan kimseye asla zarar verilemeyen, "Hakim" sözlerinde, fiillerinde, şeriatında ve kaderinde hikmeti sonsuz *"olan yalnız sensin sen!"*

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki onlar da sizin için ve Allah'ı ve ahireti umanlar için güzel bir örnek vardır."* Bu buyruk bundan önceki buyruğun bir tekididir, önceki buyrukta geçen istisna bundan da istisna edilmiştir. Çünkü burada olumlu olarak tespit edilen örnek edinmek birincisinin ta kendisidir. Yüce Allah'ın: *"Allah'ı ve ahireti umanlar için"* buyruğu ise Allah'a ve ölümden sonra dirilişe iman eden herkes için bir teşviktir.

"Kim" Allah'ın kendisine vermiş olduğu emirlerden *"yüz çevirirse şüphesiz ki Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır."* Bu da yüce Allah'ın: *"Siz ve bütün yeryüzündekiler inkâr etseniz şüphe yok ki Allah muhtaç olmayandır, her türlü hamde layık olandır."* (İbrâhim, 8) buyruğu gibidir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: "el-Ğanî (muhtaç olmayan)" muhtaç olmayışı kemal noktasında olan demektir. O da Allah'tır. Bu sıfat ona mahsustur, ondan başkası için söz konusu değildir. Onun dengi yoktur, onun benzeri hiçbir şey yoktur. Bir ve tek ve kahhar olan Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. "el-Hamîd (her hamde layık olan)" ise yarattıkları tarafından kendisine hamd edilendir. Yani o bütün fiillerinde ve sözlerinde övülen ve hamd edilendir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur, onun dışında Rabb yoktur.

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾

7. Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir, Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.

8. Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızı ve onlara adaletli davranmanızı Allah size yasaklamaz çünkü Allah adaletli davrananları sever.

Scanned with CamScanner

9. Allah ancak sizinle dininiz sebebiyle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş kimseleri veli edinmenizi size yasaklar. Kim onları veli (dost) edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'minlere kâfirlere düşmanlık etmelerini emrettikten sonra şöyle hitap buyurmaktadır: *"Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk"* yani kinden sonra muhabbet, nefretten sonra sevgi, ayrılıktan sonra kaynaşma *"meydana getirir. Allah güç yetirendir."* Yani dilediği gibi birbirinden uzak, farklı ve ihtilaflı şeyleri bir araya getirip, düşmanlık ve katılıktan sonra kalpleri birbirleriyle telif edip, kalpler ittifak halinde bir araya gelebilir. Nitekim yüce Allah ensara olan lütuf ve minnetini dile getirerek şöyle buyurmaktadır: *"Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın. Hani siz düşmanlar idiniz de o kalplerinizi birleştirmiş, siz de onun nimetiyle kardeş olmuştunuz ve yine siz ateşten bir çukurun kenarındayken oradan sizi o kurtardı."* (Âl-i İmrân, 103)

[6740] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de böyle demişti onlara: *"Ben sizi dalalet içinde bulup da Allah benimle sizi hidayete iletmedi mi? Siz darmadağınık iken Allah benimle sizleri bir araya getirip, kaynaştırmadı mı?"*[571] Bir başka yerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen ve gönüllerini sevgiyle birleştirendir. Sen yeryüzünde olan her şeyi toptan harcasaydın yine de kalplerini birleştiremezdin fakat Allah aralarını bulup, kalplerini kaynaştırd. Çünkü o Azizdir, Hakimdir."* (Enfâl, 62-63)

[6741] Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: *"Sevdiğini aşırıya kaçmadan orta yollu sev. Çünkü bir gün gelir o senin nefret edeceğin bir kişi olabilir. Nefret ettiğin kimseden de aşırıya kaçmadan orta yollu nefret et. Çünkü bir gün gelir o seveceğin bir kişi olabilir."*[572]

---

571 Daha önce Tevbe sûresi 74. âyetin tefsirinde geçti.

572 Tirmizî, 1997; İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 351'de Suveyd b. Amr, Hammad b. Seleme'den, o Eyyûb'dan, o İbn Sirin'den, o Ebû Hureyre'den -zannederim onu ref ederek dedi ki- diye rivayet etmiştir. Senedi Müslim'in şartına uygundur ama Hammad'ın son zamanlarda hıfzı değişikliğe uğramıştır. Bu bir illettir. İbn Hibbân ise Suveyd dolayısıyla illetli olduğunu söylemiş ve bu hadisi onun uydurduğunu belirtip,

Scanned with CamScanner

Şair diyor ki:

وَقَد يجمعُ اللهُ الشتيتين بعد ما يَظُنان كُل الظنّ ألا تَلاقيا

Allah birbirinden ayrı iki şeyi bir araya getirebilir
Asla bir araya gelinmeyecek diye her türlü zannı besledikten sonra.

"Allah Ğafûrdur, Rahîmdir." Yani Allah tevbe etmeleri halinde Rablerine dönüp, ona teslim oldukları takdirde kâfirlere küfürlerini bağışlar. O hangi günah olursa olsun tevbe edip kendisine dönen herkese gafurdur, Rahîmdir.

Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Bu âyet Ebû Süfyân Sahr b. Harb hakkında nazil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun kızı ile evlendi, böylelikle bu Allah Rasûlü ile Ebû Süfyân arasında bir sevgi meydana gelmesine sebep oldu. Mukâtil'in bu açıklaması su götürür çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe ile Mekke fethinden önce evlenmişti. Ebû Süfyân'ın ise Mekke'nin fethedildiği gece Müslüman olduğunda görüş ayrılığı yoktur.

[6742] Bundan daha güzeli İbn Ebî Hâtim'in naklettiği şu rivayettir: İbn Şihab'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Süfyân b. Harb'ı Yemen'in bazı yerlerine âmir tayin etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ruhunu teslim edince, geri döndü ve Zulhimâr'ın irtidad etmiş olduğunu görünce onunla çarpıştı. Böylelikle ridde dolayısıyla çarpışan ve din değiştirme dolayısıyla cihad eden ilk kişi o oldu. İbn Şihab dedi ki: O Allah'ın hakkında: *"Olur ki Allah onlardan düşmanlık ettiklerinizle sizin aranızda yakın bir dostluk meydana getirir. Allah güç yetirendir, Allah Ğafûrdur, Rahîmdir"* buyruğunu indirdiği kimselerden birisidir.[573]

---

ithamda bulunmuştur. Elbani ise onun Müslim'in ravilerinden birisi olduğunu ve birden çok kişinin onun sika olduğunu söylediğini belirterek bu iddiayı reddetmiştir. Elbani bunları Gayetu'l-Meram, s. 273'te zikretmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte hadis görüldüğü gibi merfu olduğu kesin olarak belirtilmediğinden ötürü illetlidir. Tirmizî de gariptir diyerek zayıf olduğuna işaret etmiş ve hadis Ali'den merfu olarak da rivayet edilmiştir, demiştir. O ise zayıftır, sahih olan bunun Ali'nin sözü olduğudur. Aynı şekilde İbn Hibbân da bunu Ali (radıyallâhu anh)'ın sözü olduğunu doğru kabul etmektedir. Ayrıca zayıf bir şahidi de vardır. Bunu Kuzai, 739'da vahi rivayet yollarıyla İbn Ömer'den merfu olarak rivayet etmiştir. Metin gariptir, mevkuf olma ihtimali daha yüksektir. Sahih olduğunu kesin olarak söylemenin hiçbir kıymeti yoktur. Allah en iyi bilendir.

573 Bu mürsel bir rivayettir. Zührî'nin mürsel rivayeti ise zayıftır.

Scanned with CamScanner

[6743] Müslim'in Sahih'inde İbn Abbâs'tan rivayete göre Ebû Süfyân şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana üç şeyi verebilir misin? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* dedi. Ebû Süfyân: Daha önce Müslümanlar ile savaştığım gibi kâfirlerle savaşmak için beni komutan tayin et, dedi. Allah Rasûlü: *"Olur"* dedi. Ebû Süfyân: Muâviye'yi de elinin altında kâtip olarak görevlendir, dedi. Allah Rasûlü: *"Olur"* dedi. Ebû Süfyân: Ayrıca benim yanımda Arapların en iyisi ve en güzeli olan Ebû Süfyân kızı Ümmü Habibe vardır. Seni onunla evlendireyim...[574] Buna dair değerlendirmeler daha önce geçmiş bulunmaktadır.

"Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara" yani kâfirlerin zayıf olanları ile kadınları gibi din hususunda sizinle savaşmamış olan kâfirlere *"iyilik yapmanızı"* onlara ihsanda bulunmanızı *"ve onlara adaletli davranmanızı"* onlar hakkında adil olmanızı *"size yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli davrananları sever."*

[6744] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Bekr'in kızı Esma -Allah ikisinden de razı olsun- dedi ki: Kureyşlilerin (Hudeybiye) antlaşma yaptığı sırada annem müşrik iken bana gelmişti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Annem benden bir şeyler bekleyerek yanıma geldi, onu görüp gözeteyim mi? dedim. Allah Rasûlü: *"Evet, anneni görüp gözet"* buyurdu.[575] Bunu Buhârî ve Müslim tahriç etmişlerdir.

[6745] İmam Ahmed dedi ki: Âmir b. Abdullah ez-Zubeyr babasından şöyle dediğini tahdis etti: Kuteyle Ebû Bekir'in kızı Esma'nın yanına hediyelerle geldi. Hediyeler arasında birkaç keler, keş ve yağ vardı. O sırada müşrik bir kadındı. Esma onun hediyelerini almak ve onu evine sokmak istemedi. Âişe, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordu. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah: *"Sizinle din hususunda savaşmamış... size yasaklamaz"* âyetini sonuna kadar indirdi. Bunun üzerine ona annesinin hediyesini kabul etmesini ve onu evine almasını emir buyurdu.[576]

---

574 Hadisteki: "Seni onunla evlendireyim..." lafzı gariptir. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ümmü Habibe ile Mekke fethinden uzun bir süre önce evlenmiştir. Bu husus daha önceden de geçti.

575 Buhârî, 2620, 3183; Müslim, 1003; Ebû Dâvûd, 1668; Tayalisi, 1643; Ahmed, VI, 347; İbn Hibbân, 452

576 Hakim, II, 485; Taberî, 33952; Vâhidî, 813 İbn ez-Zubeyr'in naklettiği bir hadis olarak Hakim sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Bunu bu şekilde İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Mus'ab b. Sabit'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Ahmed'in ve İbn Cerîr'in bir rivayetinde de şöyle denilmektedir: "Mâlik b. Hısn oğullarından Abduluzza b. Esat kızı Kuteyle" İbn Ebî Hâtim de fazladan: "Kureyş ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasındaki (barış) süresi içerisinde" ibaresini eklemektedir.

[6746] Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Bezzâr dedi ki: Urve'den rivayete göre Âişe ve Esma'nın şöyle dediğini nakletmektedir: Annemiz Medine'ye yanımıza geldi. O sırada müşrik idi. Kureyş ile Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasındaki ateşkes süresi içerisinde gelmişti. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Annemiz Medine'ye yanımıza bir şeyler bekleyerek geldi. Biz onu gözetelim mi? dedik. Allah Rasûlü: *"Evet, onu görüp gözetiniz"* buyurdu.[577] Sonra (Bezzâr) dedi ki: Biz bu hadisin ancak Zührî, Urve'den, o Âişe'den yoluyla rivayet edildiğini biliyoruz.

Derim ki: Bu hadis bu anlatımla münkerdir çünkü Âişe'nin annesi (Kuteyle) değil Ümmü Rûmân'dır ve o Müslüman ve hicret etmiş bir kadındı. Esma'nın annesi ise başka bir kadındır. Nitekim bu az önce geçen hadislerde onun ismi açıkça verilmiştir. Allah en iyi bilendir.

"Çünkü Allah adaletli davrananları sever" buyruğunun tefsiri daha önce Hucurât sûresinde geçti.

[6747] Sahih hadisi kaydedelim: *"Adaletli davrananlar Arşın sağ tarafında nurdan minberler üzerinde olacaklardır. Onlar verdikleri hükümlerinde aile fertleri arasında ve yönetimleri altında bulunan kimseler hakkında adalet yapanlardır."*[578]

"Allah ancak sizinle dininiz sebebiyle savaşmış, sizi yurtlarından çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş kimseleri veli edinmenizi size yasaklar." Yani Allah sizleri, sizlere düşmanlık ederek, sizinle savaşıp sizi yurtlarınızdan çıkar-

---

Heysemi, Mecma, VII, 123'de: Senedinde Mus'ab b. Sabit vardır. İbn Hibbân sika olduğunu söylemiş, bir topluluk ise zayıf olduğunu belirtmiştir demektedir. Hâfız İbn Hacer de Takrib'de hadisi leyyindir demiştir. Buna göre senet kavi değildir, hadisin aslı mahfuzdur ama vehenlik (gevşeklik) âyetin bu sebep dolayısıyla indiği ile ilgilidir.

577 Münkerdir. Bezzâr, II, 365 senedi oldukça zayıftır çünkü senette Abdullah b. Şebib vardır. Ebû Ahmed Hakim hadisi yok hükmündedir. İbn Hibbân haberleri kalbediyor ve çalıyor demiştir.

578 Kaynakları daha önce Hucurât sûresi 9. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

mış, çıkarılmanıza da yardım etmiş bu gibi kimseleri veli edinmenizi yasaklamıştır. Bunları veli edinmenizi yasakladığı gibi, bunlara düşmanlık etmenizi emretmektedir. Sonra yüce Allah onları veli edinmenin tehdidini daha da vurgulayarak: *"Kim onları veli edinirse işte onlar zalimlerin ta kendileridir"* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, Yahudileri ve Hıristiyanları da veliler edinmeyiniz. Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."* (Mâide, 51)

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا جَآءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَاٰتُوهُمْ مَآ أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَآ أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَآ أَنْفَقُوا ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَآ أَنْفَقُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

10. Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet onların mü'min kadınlar olduğunu görürseniz, onları kâfirlere geri döndürmeyin. Hem bu kadınlar o erkeklere helal değildir, hem de o erkekler bu kadınlara helal olmaz. O erkeklere de harcadıklarını verin. Kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde o kadınları nikâhlamanızda size vebal yoktur. Kâfir zevceleri de nikâhınız altında tutmayın. Siz de harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Aranızda en iyi o hükmeder. Allah en iyi bilendir, Hakimdir.

11. Eğer zevcelerinizden kâfirlere bir şey geçerse siz de ardarda onlarla savaşırsanız eşleri gitmiş olanlara harcadıklarını veriniz. Sizin iman etmiş olduğunuz Allah'tan da korkun.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

[6748] Fetih sûresinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Kureyş kâfirleri arasında gerçekleşen Hudeybiye barışı söz konusu edilmişti. Yapılan barış antlaşmasında: "Bizden sana bir adam gelecek olsa senin dinin üzere olsa dahi mutlaka onu bize geri vereceksin" hükmü de vardı. Bir rivayette de: "Bizden -senin dinin üzere dahi olsa- sana bir kimse gelecek olursa mutlaka onu bize geri vereceksin" şartı da vardı.[579]

Bu, Urve, Dahhâk, Abdurrahman b. Zeyd, Zührî, Mukâtil ve Süddî'nin görüşüdür. Bu rivayete göre bu âyet-i kerime sünneti tahsis etmektedir. Bu da buna dair verilecek en güzel örneklerden birisidir. Seleften bazılarının izlediği yola göre ise bu nesh edicidir çünkü aziz ve celil olan Allah mü'min kullarına kadınlar hicret ederek kendilerine gelecek olurlarsa onları imtihan etmelerini emretmektedir. Eğer onların mü'min olduklarını bilecek olurlarsa onları kâfirlere geri vermesinler. Çünkü ne o kadınlar kâfir erkeklere helal olur, ne o kâfir erkekler bu kadınlara helal olur.

[6749] Daha önce el-Müsnedu'l-Kebîr'de Abdullah b. Ahmed b. Cahş'ın tercümesinde Ebû Bekr b. Asım yolu ile Abdullah b. Ahmed'den şöyle dediğini zikretmiş idik: Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Külsum hicret etti. Kardeşleri Umare ile el-Velid de çıkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiler. Onunla kızkardeşlerini kendilerine geri vermesi hususunda konuştular. Allah da kendisi ile müşrikler arasındaki antlaşmanın özel olarak kadınlar ile ilgili hükmünü bozdu ve kadınların müşriklere geri verilmesini yasaklayarak imtihan ile ilgili âyeti indirdi.[580]

[6750] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Nasr el-Esedi dedi ki: İbn Abbâs'a: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kadınları sınaması nasıldı? diye soruldu. İbn Abbâs şöyle dedi: Allah Rasûlü kadınları: Kocana buğz edip, ondan nefret ettiğin için çıkıp gelmediğine dair Allah adına yemin eder misin? Bir yeri bir başkasına tercih ettiğin için çıkıp gelmediğine Allah adına yemin eder misin? Dünyalık aramak için çıkıp gelmediğine Allah adına yemin eder misin? Ancak Allah ve Rasûlü'nün sevgisi için çıkıp geldiğine Allah adına yemin eder misin? siye sınardı.

---

579 Fetih sûresinde daha önce geçti.

580 Zayıftır. Mecma, 11413'te belirtildiği gibi bunu Taberânî rivayet etmiştir. Heysemi zayıf bir ravi olan Abdulaziz b. İmran'dan ötürü illetli olduğunu ifade etmiştir. Derim ki: Aynı zamanda mürseldir.

Scanned with CamScanner

Sonra bunu bir başka yoldan el-Ağar b. es-Sabbah'tan da böylece rivayet etmektedir. Yine Bezzâr da bunu kendi rivayet yolundan böylece rivayet etmiş ve rivayetinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emri ile onlara yemin ettirenin Ömer b. el-Hattab olduğunu belirtmiştir.[581]

Avfî, İbn Abbâs'tan naklen yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, mü'min kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onların imtihan edilmeleri Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şahadet getirmeleri, bizden bir adama âşık olduğun için de, kocandan kaçtığın için de gelmediğini ifade etmesi isteniyordu. İşte yüce Allah'ın: *"Onları imtihan edin"* buyruğu bu demektir.

Katâde dedi ki: Onların sınanmaları kocalarına karşı serkeşliğin etkisiyle çıkıp gelmediklerine ancak İslam'ı, Müslümanları sevip, ona olan bağlılıklarından ötürü çıkıp geldiklerine dair Allah adına yemin etmelerinin istenmesi sûretiyle gerçekleştiriliyordu. Onlar bunu söylediler mi bu söyledikleri kabul edilirdi.

"Şayet onların mü'min kadınlar olduğunu görürseniz onları kafirlere geri döndürmeyin" buyruğu imanın kesin olarak bilinmesinin imkan dâhilinde olduğuna delil ihtiva etmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Hem bu kadınlar o erkeklere helal değildir, hem de o erkekler bu kadınlara helal olmaz"* buyruğuna gelince: Müslüman kadınları müşrik erkeklere haram kılan bu âyet-i kerimedir. İslam'ın başlangıç dönemlerinde müşrik bir erkek mü'min bir kadın ile evlenebiliyordu.

[6751] Bundan dolayı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Zeyneb (radıyallâhu anhâ) ile Ebu'l-Âs b. er-Rebi evli idi. Zeyneb (radıyallâhu anhâ) müslümandı, kocası ise kavminin dini üzere idi. Bedir günü esirler arasında o da yakalanınca eşi Zeyneb (radıyallâhu anhâ) onu esaretten kurtarmak için annesi Hatice'den kalma bir gerdanlığını göndermişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gerdanlığı görünce oldukça duygulandı ve Müslümanlara: "Eğer onun esirini (karşılıksız) serbest bırakmayı uygun görüyorsanız yapınız" bu-

581 Bezzâr, 2277; Taberî, 33957, 33958. Senedi Kays b. er-Rabî'den ötürü kavi değildir. Heysemi, 11412'de: Şu'be ve Sevrî sika olduğunu söylerken, başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir. Aslının şahitleri vardır. Bk. Taberî, 33959 ve 33960

Scanned with CamScanner

yurdu. Onlar da onu serbest bıraktılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onu kızını kendisine göndermesi şartıyla serbest bıraktı. Ebu'l-Âs ona verdiği bu sözünde durdu ve dediğini yerine getirdi, Zeyneb (radıyallâhu anhâ)'ı Zeyd b. Harise (radıyallâhu anh) ile birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gönderdi. Zeyneb (radıyallâhu anhâ) hicretin ikinci yılında meydana gelmiş olan Bedir vakasından sonra kocası Ebu'l-Âs b. er-Rabî'in sekizinci yılda Müslüman olduğu zamana kadar Medine'de kaldı. Müslüman olduktan sonra ona Zeyneb'i ilk nikâhı ile geri verdi ve ayrıca yeni bir mehir de almadı.[582]

[6752] Nitekim İmam Ahmed de şöyle demektedir: İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kızı Zeyneb'i Ebu'l-Âs'a -ki ondan altı yıl önce Müslüman olmuştu- ilk nikâhına binaen geri verdi ve ayrıca (nikâh için) ne yeni şahit tuttu, ne de yeni bir mehir söz konusu oldu.[583] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de rivayet etmişlerdir.

Onlardan kimileri: "İki sene sonra" demiştir ki bu da sahihtir çünkü onun (Ebu'l-Âs'ın) Müslüman olması, Müslüman hanımların müşriklere haram kılınmasından iki yıl sonra olmuştu. Tirmizî dedi ki: "Senedinde bir beis yoktur. Biz bu hadisin uygun bir şekilde nasıl açıklanacağını bilemiyoruz. Muhtemelen hadis Dâvûd b. el-Husayn'ın hıfzından ötürü (bazı değişikliklere uğrayarak) gelmiştir... Ben Abd b. Humeyd'i şöyle derken dinledim: Yezîd b. Harun'u, İbn İshâk'tan diye bu hadisi zikrederken dinledim."

---

582 Senedi ceyyiddir. Beyhakî, Delail, III, 154'te "önceki nikâhı ile..." ibaresi dışında kaydetti, daha önceden de geçti.

583 Ebû Dâvûd, 2240; Tirmizî, 1143; İbn Mâce, 2009 ravileri sikadır. Senedinde Dâvûd b. Huseyn vardır. Her ne kadar Buhârî ve Müslim ondan rivayet nakletmiş ise de Ebû Zur'a leyyin olduğunu belirtmiştir. Ebû Hâtim de: Eğer Mâlik ondan rivayet naklet-memiş olsaydı hadisi büsbütün terk edilirdi. Ali el-Medini de: Onun İkrime'den diye naklettiği rivayet münkerdir demiştir. Ebû Dâvûd da: Onun İkrime'den naklettiği hadisleri münkerdir demektedir. Tirmizî de bu hadisi zikretmeden önce: Senedi hakkında tenkitler yapılmıştır demiştir. Buna göre hadis görüldüğü gibi kavi değildir çünkü onun İkrime'den naklettiği rivayetlerden birisidir. Elbani, İrva, 1921'de Katâde'nin mürsel bir rivayeti olarak gelmiş olmakla birlikte ve yine İkrime'nin mürsel rivayetinden şahidi bulunmakla birlikte sahih olduğunu belirtmektedir ama durum ne olursa olsun cumhur şu kanaattedir: Eğer bu geri dönüş iddet içerisinde ise mesele yok, aksi takdirde kocasının bu durumdaki eski hanımını almasına imkânı bulunmaz. Ayrıca bk. Fethu'l-Bari, IX, 421. Elbette ki yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6753] Haccac b. Ertae'nin Amr b. Şuayb'den, onun babasından, onun dedesinden rivayet ettiği hadise gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kızı (Zeyneb'i) Ebu'l-Âs b. er-Rabî'a yeni bir mehir ve yeni bir nikâh ile geri verdi.[584]

Yezîd dedi ki: İbn Abbâs'ın hadisi senet itibariyle daha ceyyiddir ama uygulama Amr b. Şuayb'ın rivayet ettiği hadise göredir.

Derim ki: el-Haccac b. Ertae'nin, Amr b. Şuayb'den diye rivayet ettiği hadisi İmam Ahmed, Tirmizî ve İbn Mâce de rivayet etmiş, İmam Ahmed zayıf olduğunu söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

Cumhur ise İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadis ile ilgili olarak şu cevabı vermektedir: O uygulama muayyen bir mesele ile ilgilidir. Zeyneb (radıyallâhu anhâ)'ın ondan beklemesi gereken iddetinin bitmemiş olması ihtimali vardır çünkü çoğunluğun kabul ettiği kanaate göre iddet bitip de kocası Müslüman olmamışsa kocası ile olan nikâhı fesh edilir. Başkaları ise hayır iddet bitecek olursa kadın serbesttir. İsterse eski nikâhı üzere kalır ve devam eder, dilerse o nikâhı fesh edip, başkasıyla gidip evlenebilir. İbn Abbâs'ın naklettiği hadisi de buna göre yorumlamışlardır. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"O erkeklere de harcadıklarını verin"* buyruğu hicret eden kadınların müşrik kocalarını kastetmektedir. Yani onlara daha önce vermiş oldukları mehirlerini geri ödeyin. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Zührî ve başkaları yapmıştır.

"Kendilerine mehirlerini verdiğiniz takdirde o kadınları nikâhlamanızda size vebal yoktur." Yani onlara mehirlerini verecek olursanız onları nikâhlayabilirsiniz. Bununla birlikte, iddetin bitmesi, veli ve daha başka şartları yerine getirerek onları nikâhlayıp, onlarla evlenebilirsiniz.

"Kâfir zevceleri de nikâhınız altında tutmayın" buyruğu ile yüce Allah mü'min kullarına müşrik kadınları nikâhlamalarını ve onlarla birlikte hayatlarını sürdürmelerini haram kılmaktadır.

584 Tirmizî, 1142; İbn Mâce, 2010; Ahmed, II, 208. Senedi zayıftır, senedinde Haccac b. Ertae vardır. Doğru sözlü olmakla birlikte hafızası karışmıştır. Tirmizî: Senedi hakkında tenkitler yapılmıştır sözleriyle zayıf olduğunu belirtmektedir. Tirmizî ayrıca hadis imamlarından birisi olan Yezîd b. Harun'dan şunu nakletmektedir: İbn Abbâs'ın rivayet ettiği -az önce geçen- hadisinin senedi Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın hadisinin senedinden daha ceyyiddir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6754] Sahih'te rivayete göre Zührî, Urve'den, o el-Misver ve Mervan b. Hakem'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye günü Kureyşli kâfirlerle antlaştığı vakit mü'min bazı kadınlar da geldi. Bunun üzerine aziz ve celil Allah: *"Ey iman edenler, mü'min kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde"* buyruğunu *"kâfir zevceleri de nikâhınız altında tutmayın"* buyruğuna kadar indirdi. O gün Ömer b. el-Hattab iki hanımını boşadı. Onlardan birisi ile Muâviye b. Ebî Süfyân, diğeri ile de Safvân b. Umeyye evlendi.[585]

[6755] İbn Sevr, Ma'mer'den, o Zührî'den dedi ki: Bu âyet-i kerime Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine Hudeybiye'nin alt tarafında iken onlarla kendilerinden gelen olursa o kimseleri kendilerine geri verecegine dair barış yaptığı sırada nazil olmuştu. Yanına kadınlar gelince bu âyet nazil oldu ve ona o kadınların kocalarına mehirlerini geri vermesini emretti, müşrikler hakkında da Müslümanlardan bir kadın kendilerine gelecek olursa o kadının mehrini kocasına geri vermesi gibi aynı şartı hükme bağladı ve: *"Kâfir zevceleri de nikâhınız altında tutmayın"* buyurdu.[586] Bunu bu şekilde Abdurrahman b. Eslem de rivayet edip şöyle demiştir: Allah aralarında bu şekilde hüküm verdi. Buna sebep ise her iki taraf arasındaki antlaşma idi.

Muhammed b. İshâk, Zührî'den naklen dedi ki: O gün Ömer, Ebû Umeyye b. el-Muğîre'nin kızı Kureybe'yi boşadı, onunla Muâviye evlendi, bir de Huzaalı Amr b. Cervel'in kızı Ümmü Külsum'u boşadı. Bu da oğlu Ubeydullah'ın annesi idi. Onunla -kavminden bir adam olan- Ebû Cehm b. Huzeyfe b. Ğanim evlendi. Her ikisi de o zaman müşrik idiler. Talha b. Ubeydullah da Rabia b. el-Haris b. Abdulmuttalib'in kızı Erva'yı boşadı. Ondan sonra onunla Halid b. Said b. el-Âs evlendi.

"Siz de harcadığınızı isteyin, onlar da harcadıklarını istesinler." Yani sizler kâfirlere giden -eğer giderlerse- zevcelerinize yaptığınız harcamaları (verdiğiniz mehri) isteyin, onlar da Müslümanların yanına hicret edip gelen zevcelerine yaptıkları harcamaları (mehri) istesinler.

585 Sahihtir. Bu Buhârî, 2731; Ebû Dâvûd, 2765; Ahmed, IV, 328'de zikrettikleri bir hadisin bir bölümüdür. Daha önce de geçmişti.

586 Taberî, 33972. Bu mürsel bir rivayettir. Zührî'nin mürsel rivayetleri vahidir. Bu sebeple oldukça zayıftır. Doğrusu âyet-i kerimenin bu anlatılanlardan (Hudeybiye'den) bir süre sonra nazil olduğudur.

Scanned with CamScanner

"Bunlar Allah'ın hükümleridir. Aranızda o hükmeder." Barış hakkında da barışın hükmünden kadınların istisna edilmesi hükmünü de o verir. Bütün bunlara dair verilen bu emirler Allah'ın hükmü olup, o bununla kulları arasında hükmeder. *"Allah en iyi bilendir, Hakimdir."* Yani kullarını neyin ıslah edip düzelteceğini çok iyi bilir ve bu hususta hükmü sağlam ve hikmeti engin olandır. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer zevcelerinizden kâfirlere bir şey geçerse siz de ardarda onlarla savaşırsanız eşleri gitmiş olanlara harcadıklarının aynısını veriniz. İman etmiş olduğunuz Allah'tan da korkun." Şayet bu âyet-i kerimeden sonra mü'minlerin eşlerinden bir kadın müşriklere gidecek olursa mü'minler onun kocasına daha önce yapmış olduğu harcamayı geri verirler. Bunu da müşrik erkeklerin iman edip, hicret eden kadınların kocalarına yapmış oldukları harcamalarını geri vermekle emrolundukları miktarda ellerinde kalmış olan miktardan öderler. Eğer müşriklere böyle bir fark kalmış ise bu bir faziletli davranış olarak onlara geri verilir. Mü'minlerin ellerinde kalan bu farka *akib* denilir. Yani *akib* iman edip, hicret ettikleri vakit kâfirlerin hanımlarının mehirlerinden kalana denilir.

Avfî bu âyet-i kerime hakkında İbn Abbâs'tan şunu nakletmektedir: Yani muhacir erkeklerden bir adamın hanımı kâfirlere gidecek olursa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona yaptığı harcamanın (mehrin) aynısının ganimetten ona verilmesini emreder. Mücâhid de böyle demiştir. *"Ardarda onlarla savaşırsanız"* Kureyş'ten yahut başkalarından ganimet elde edecek *olursanız "eşleri gitmiş olanlara harcadıklarının aynısını veriniz"* yani mehr-i mislini veriniz. Mesruk, İbrâhim, Katâde, Mukâtil, Dahhâk, Süfyân b. Huseyn ve Zührî de böyle demişlerdir. Bu açıklama birincisine aykırı değildir çünkü eğer birincisi mümkün olursa daha uygundur, o olmazsa o takdirde kâfirlerin elinden alınan ganimetlerden verilir. Bu daha uygun bir açıklamadır. İbn Cerîr'in tercihi de budur. Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız onadır.

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللهَ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

Scanned with CamScanner

12. Ey Nebî! Mü'min kadınlar: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri" üzere sana bey'at etmeye geldikleri vakit bey'atlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz ki Allah çok merhamet edendir, Rahîmdir.

Tefsiri:

[6756] Buhârî dedi ki: Urve'nin haber verdiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ) kendisine şunu haber verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mü'min kadınlardan hicret edip, yanına gelenleri *"Ey Nebî, mü'min kadınlar: ... sana bey'at etmeye geldikleri vakit... şüphesiz ki Allah çok mağfiret edendir, Rahîmdir"* âyeti ile imtihan ederdi. Urve dedi ki: Âişe dedi ki: Bu şartı kabul eden mü'min kadınlara Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, -sözlü olarak-: "Sana bey'at ettim" derdi. Hayır (başkalarının aksini söyledikleri gibi değildir). Allah'a yemin olsun ki onun eli bey'at esnasında asla bir kadının eline değmiş değildir. Kadınlarla ancak: "Seninle bu esas üzere bey'at ettim" diye bey'at ederdi.[587] Bu Buhârî'nin lafzıdır.

[6757] İmam Ahmed dedi ki: Rukayka kızı Umeyme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna birkaç kadın ile birlikte ona bey'at etmek üzere gitmiştim. O Kur'ân'daki buyruklara uygun olarak *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak üzere..."* âyetinde belirtildiği gibi bizden bey'at aldı ve: *"Gücünüzün yettiği ve takatinizin yetiştiği hususlarda"* diye ekledi. Biz: Allah ve Rasûlü bize, bizim kendimize acıdığımızdan daha fazla merhamet buyuruyor, dedik. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizimle musafaha etmeyecek misin? dedik. O şöyle buyurdu: *"Ben kadınlarla musafaha etmem. Benim tek bir kadına söylediğim söz yüz kadına söz söylemem gibidir."*[588]

Bu sahih bir senettir. Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, Süfyân b. Uyeyne'nin naklettiği bir hadis olarak, Nesâî de bunu Sevrî'nin ve Mâlik b. Enes'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Hepsi de bunu Muhammed b. el-Münkedir'den böylece zikretmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir. Biz bunu ancak Muhammed b. el-Münkedir'in naklettiği bir hadis olarak biliyoruz demektedir.

587 Buhârî, 4891

588 Tirmizî, 1597; Nesâî, 358, 4101, Tefsir, 609; İbn Mâce, 2874; Ahmed, VI, 257; Mâlik, Muvatta, II, 982. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Bunu yine Ahmed, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. el-Münkedir'den, o Umeyme'den böylece rivayet etmiş ve ayrıca: "Bizden hiçbir kadınla musafaha yapmadı" ibaresini eklemiştir. Bunu aynı şekilde İbn Cerîr de Mûsâ b. Ukbe'den, o Muhammed b. el-Münkedir'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Ebî Hâtim de bunu Ebû Câfer er-Râzî, Muhammed b. el-Münkedir'den: Bana Rukayka kızı Umeyme tahdis etti, -ki o, Fâtıma'nın teyzesi Hatice'nin kızkardeşi olup- hadisi onun ağzından dinledim, deyip zikretmiştir.

[6758] İmam Ahmed dedi ki: Salît b. Eyyûb b. el-Hakem b. Süleym annesi Kays kızı Selma'dan -ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in teyzelerinden birisi idi ve onunla birlikte iki kıbleye namaz kılmıştı. Adiyy b. en-Neccar oğullarının kadınlarından birisi idi.- Dedi ki: Ensardan bir grup kadın ile birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at etmek üzere geldim. O bize: "Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, ellerimiz ve ayaklarımız arasında uydurup düzeceğimiz bir iftira ile gelmemek, maruf olan herhangi bir hususta ona baş kaldırmamak üzere" şart koşunca "ve kocalarınızı da aldatıp, kandırmayacaksınız" buyurdu. Selma dedi ki: Biz de ona bey'at ettik, sonra gittik. Onlardan bir kadına: Geri dön de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kocalarınızı aldatıp, kandırmak ne demek diye sor dedim. (Salî) dedi ki: Kadın ona sordu, Allah Rasûlü: "Kocasının malını alıp, o mal ile başkasını kollayıp, gözetmesidir" buyurdu.[589]

[6759] İmam Ahmed dedi ki: Kudame b. Maz'un kızı Âişe dedi ki: Ben annem Süfyân kızı Huzaalı Raita ile birlikte idim. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kadınlar ile bey'atleşiyor ve şöyle diyordu: *"Sizlerle Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamanız, hırsızlık yapmamanız, zina etmemeniz, çocuklarınızı öldürmemeniz, elleriniz ve ayaklarınız arasında bir iftira düzüp uydurmamanız, maruf olan bir hususta bana isyan etmemeniz üzerine bey'at ediyorum."* buyurdu. Kadınlar, evet dedi. (O): *"Gücünüz yettiği kadarıyla"* buyurdu. Kadınlar bey'at sözlerini söylüyor, ben de onlarla birlikte söylüyordum. Annem de: Kızcağızım evet (de), diyordu. Ben onların söylediklerinin aynısını söylüyordum.[590]

589 Ahmed, VI, 379. Senedinde Salid vardır ki makbul birisidir. Buna göre senet leyyin olmakla birlikte hadisin şahitleri vardır.

590 Ahmed, VI, 365 senedi leyyindir ama şahitleri vardır. Onlarla hasen kabul edilebilir.

Scanned with CamScanner

[6760] Buhârî dedi ki: Ümmü Atiyye dedi ki: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bey'atleştik. O da bize: *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları..."* buyruğunu okudu ve ayrıca bize ağıt yakmayı yasakladı. Bir kadın elini geri çekti ve: Filan kadın benim matemime katılarak benimle ağıt yakmıştı, şimdi ben ona yaptığının karşılığını vermek istiyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona hiçbir şey demedi. Kadın gidip geri döndü ve Allah Rasûlü de onunla bey'atleşti. Bunu Müslim rivayet etti. Bir rivayette de şöyle denilmektedir: "O kadınlar arasında onun dışında ve Milhân kızı Ümmü Suleym dışında verdiği söze tamamıyla bağlı kalan olmadı."[591]

[6761] Yine Buhârî'nin rivayetine göre Ümmü Atiyye şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bey'at alırken ölü için ah-u figan ederek ağıt yakmamayı da şart koştu. Buna aramızdan şu beş kadından başka riayet eden olmadı: Ümmü Suleym, Ümmü el-Alâ, Muaz'ın hanımı Ebû Sebre'nin kızı ve iki kadın -yahut da Ebû Sebre'nin kızı Muaz'ın hanımı ve bir başka kadın- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram günü bu bey'ati kadınlarla zaman zaman tekrar ederdi.[592]

[6762] Nitekim Buhârî şöyle demektedir: İbn Abbâs dedi ki: Ramazan bayramı günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile birlikte namazda hazır bulundum. Hepsi de hutbeden önce namaz kılar, bundan sonra kalkıp hutbe veriyorlardı. (Bir sefer) Allah'ın Nebîsi (minberden) indi. Eliyle erkekleri oturttuğunu görüyor gibiyim. Sonra onları yararak Bilal ile birlikte kadınların yanına geldi ve: *"Ey Nebî, mü'min kadınlar: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri üzere sana bey'at etmeye geldikleri vakit bey'atlerini kabul et."* âyetinin tamamını okudu. Âyeti okumayı bitirdikten sonra: *"Siz bu bey'ate bağlılığınızı sürdürüyorsunuz değil mi?"* buyurdu. Tek bir kadın -ki başkası ona cevap vermedi-: Evet ey Allah'ın Rasûlü! dedi. -(Ravilerden) Hasan o kadının kim olduğunu bilmiyor.- Allah Rasûlü: *"O halde tasadduk ediniz."* buyurdu. (İbn Abbâs) dedi ki: Bilal elbisesini yaydı, kadınlar da taşlı ve taşsız yüzüklerini Bilal'in elbisesine atmaya koyuldular.[593]

---

591 Buhârî, 4892; Müslim, 936, h. no: 33; Nesâî, Tefsir, 607

592 Buhârî, 1306

593 Buhârî, 4895

Scanned with CamScanner

[6763] İmam Ahmed dedi ki: Amr b. Şuayb babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Rukayke kızı Umeyme Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e İslam üzere bey'at etmek için geldi. Allah Rasûlü: *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaman, hırsızlık yapmaman, zina etmemen, çocuğunu öldürmemen, ellerin ve ayakların arasında uydurup düzeceğin bir iftirada bulunmaman, cenaze dolayısıyla ağıt yakmaman, ilk cahiliye dönemi gibi açılıp saçılmaman üzere senin bey'atini kabul ediyorum."* buyurdu.[594]

[6764] İmam Ahmed dedi ki: Ubâde b. es-Sâmit dedi ki: Bir meclis-te Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda idik. O şöyle buyurdu: *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek üzere bana bey'at etmez misiniz?"* -Bu arada kadınlardan bey'atlerinde söz alınanları ifade eden *"mümin kadınlar... sana bey'at etmeye geldikleri vakit"* âyetini okudu.- (Ve şöyle devam etti): *"Sizden kim buna eksiksiz bağlı kalırsa ecrini vermek Allah'a aittir. Her kim bunlardan herhangi birisini işleyip de bundan dolayı cezalandırılacak olursa bu da onun için keffaret olur. Kim bunlardan birisini işlemekle birlikte Allah onun o günahını setredecek (gizleyecek) olursa artık işi Allah'a kalmıştır, dilerse ona (günahını) bağışlar, dilerse onu azaplandırır."*[595] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir.

[6765] Muhammed b. İshâk dedi ki: Ubâde b. es-Sâmit dedi ki: Birinci Akabe bey'atında bulunanlardan birisi idim. Oniki adam idik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kadınlardan alınan bey'at esasları üzere bey'atleştik. Bu, savaş farz kılınmadan önce idi. Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, el ve ayaklarımızın arasından bir iftira uydurup düzmemek, maruf olan bir hususta ona isyan etmemek üzere ona bey'at ettik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer bey'atinizi yerine getirirseniz size cennet vardır"* (buyurdu).[596] Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[6766] İbn Cerîr'in el-Avfî yoluyla İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer b. el-Hattab'a emir vererek şöyle

---

594 Sahihtir. Ahmed, II, 196. Senedi kavidir, şahitleri de vardır.

595 Buhârî, 18; Müslim, 1709; Tirmizî, 1439; Nesâî, 4161; Ahmed, V, 314

596 Ravileri sika olmakla birlikte İbn İshâk'ın ve hocası Yezîd'in an lafzını kullanarak rivayet ettiklerini görüyoruz. Sahih olan bundan önceki hadistir.

Scanned with CamScanner

buyurdu: *"Onlara deki (ey hanımlar) Rasûlullah sizlerle Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamanız şartı üzere bey'at ediyor."* Hamza'nın karnını yaran Utbe b. Rabia'nın kızı Hind de tanınmayacak bir kılık ile kadınlar arasında bulunuyordu. Ben konuşacak olursam beni tanır, beni tanırsa beni öldürür. Zaten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den korktuğum için bu tanınmayacak kılıkla geldim, dedi. Hind ile birlikte diğer kadınlar sustu, konuşmak istemedi. Bunun üzerine Hind tanınmayan kılığı ile: Erkeklerden kabul etmediğin bir şartı kadınlardan nasıl kabul edeceksin ki, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona baktı ve Ömer'e şöyle dedi: *"Onlara De ki: Hırsızlık da yapmasınlar."* Hind: Vallahi ben Ebû Süfyân'ın malından bir miktar bir şeyler alıyorum. Bu bana helal olur mu, olmaz mı bilmiyorum. Ebû Süfyân: Önceden aldıkların da, geri kalanlar da sana helal olsun, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güldü ve Hind'i tanıdı. Onu yanına çağırdı. Hind, elinden tutup, ona sığındı. Allah Rasûlü: Sen Hind misin? dedi. Hind: Allah geçenleri affetsin, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzünü ondan başka tarafa çevirdi ve: *"Zina etmemeleri"* dedi. Hind: Ey Allah'ın Rasûlü! Hür kadın hiç zina eder mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, Allah'a yemin ederim ki gerçekten hür bir kadın zina etmez"* dedi.Sonra: *"Çocuklarını öldürmemeleri"* dedi. Hind: Sen onları Bedir günü öldürdün. Sen ve onlar daha iyi bilirsiniz. Devamla şöyle buyurdu: *"Elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp, getirmemeleri."* buyurdu ve ayrıca: *"Ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri"* buyurdu. (İbn Abbâs) dedi ki: Ayrıca onlara ağıt yakmalarını da yasakladı. Cahiliye dönemi insanları ağıt yaktıkları vakit elbiselerini yırtar, yüzlerini tırmalar, saçlarını keser ve: Yetiş ey ölüm ve vay başıma gelen, diye vaveyla ederlerdi.[597] Bu gariptir, bazı yerleri de münkerdir. Allah en iyi bilendir. Diğer taraftan Ebû Süfyân ve hanımı Müslüman olduktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara kötü muamele etmedi. Aksine onlara içinde bir kötü his bulunmadığını izhar etti ve onlara sevgi gösterdi. Onun onlara karşı tutumu bu şekilde idi.

597 Senedi oldukça zayıftır. Taberî, 34013'te tahriç etmiştir. Atiyye b. Sâd el-Avfî hadisi zayıf birisidir. Çok sayıda da münker rivayet nakletmiştir. Hadiste garip lafızlar vardır. Bunlardan birisi de: "Onu çağırdı, Hind de onun elini tuttu" ifadeleridir. Bu ifade münkerdir, Âişe ve Umeyme'nin rivayet ettiği az önce geçen iki hadise dayanılarak reddedilir. Diğer taraftan Hind kılığını değiştirmemişti. Aksine o sahih hadislerde belirtildiği üzere kadınların arasında önlerde bulunuyordu.

Scanned with CamScanner

[6767] Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Bu âyet Mekke'nin fethedildiği gün indi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa Tepesi üzerinde erkeklerle bey'atleşti. Ömer de tepenin alt tarafında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına kadınlar ile bey'atleşiyordu. Böyle deyip az önce geçtiği gibi hadisin geri kalan kısmını zikretti ve ayrıca şunları ekledi: *"Çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz."* deyince, Hind: Onlar küçükken biz onları besleyip, büyüttük siz de büyüdükten sonra onları öldürdünüz, dedi. Ömer b. el-Hattab sırt üstü yatana kadar güldü.[598] Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[6768] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Utbe kızı Hind Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at etmek üzere geldi. Allah Rasûlü Onun eline baktı: *"Git de elini değiştir"* buyurdu. O da gidip kına yakarak elini değiştirdi. Sonra gelince Allah Rasûlü: *"Seninle Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaman üzere bey'atleşiyorum."* dedi ve onunla bey'atleşti. Hind'in elinde altından iki bilezik vardı. Hind: Bu iki bilezik hakkında ne dersin dedi. Allah Rasûlü: *"Cehennemin kor ateşlerinden iki kor ateş parçasıdırlar."* buyurdu.[599]

"Ey Nebî! Mü'min kadınlar... geldikleri vakit" yani aralarından seninle bu şartları kabul ederek bey'at etmek üzere gelenlerle sen de bey'atleş. *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları"* yani kendilerine yabancı olan insanların mallarını almamaları.

Şayet koca kadının nafakasını eksik veren birisi ise kadının onun malında emsali kimseler için adet olduğu üzere maruf bir şekilde yeme hakkı vardır. İsterse kocası bunu bilmesin. Bu da Utbe kızı Hind ile ilgili hadisin gereğinin uygulanmasıdır. O şöyle demişti:

[6769] Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Süfyân cimri bir adamdır. Bana ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Onun bilgisi dışında malından bir şeyler alacak olursam benim için bir vebal var mıdır? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onun malından sana ve çocuklarına yetecek kadarını maruf ile al."* buyurdu.[600] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

"Zina etmemeleri" Bu da: *"Zinaya yaklaşmayınız çünkü o bir hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur."* (İsrâ, 32) buyruğu gibidir. Semura yoluyla gelen hadiste de

598 Bu da mürseldir. Bu sebeple zayıftır.

599 Bu lafızla oldukça zayıftır. Süleyman kızı Ğabta meçhul bir ravidir. Senette adı verilmemiş kimseler de vardır. Metin de münkerdir.

600 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla değerlendirilmiş olup, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

zina edenlerin cehennem ateşinde can yakıcı azaba uğratılarak cezalandırılacakları söz konusu edilmektedir.[601]

[6770] İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: Utbe kızı Fâtıma gelip Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at etti. O da ondan: *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri..."* şeklinde âyette belirtilen şartlarla ondan bey'at aldı. (Âişe) dedi ki: (Fâtıma) hayâsından elini başının üzerine koydu. Allah Rasûlü de ondan gördüğü bu halini beğendi. Âişe dedi ki: Be hey kadın, kabul ettiğini belirtsene. Biz de Allah'a yemin olsun ki ancak bu esaslar üzerine bey'at ettik, dedi. Kadın: O halde evet dedi. Allah Rasûlü de âyetin belirttiği şartlar gereğince ondan bey'at aldı.[602]

[6771] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âmir eş-Şa'bî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlarla elinin üzerine koyduğu bir örtü ile bey'atleşti sonra: *"Çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz"* buyurdu. Bir kadın: Sen onların babalarını öldürdün şimdi de bize çocuklarını öldürmemeyi tavsiye ediyorsun, dedi. (Âmir) dedi ki: Bundan sonra kadınlar bey'at etmek üzere onun yanına geldikleri vakit o da onları bir araya getirip toplar, onlara bey'at şartlarını söylerdi. Onlar da kabul ettiklerini belirttikten sonra dönüp giderlerdi.[603]

"Çocuklarını öldürmemeleri" Bu cahiliye dönemi insanlarının açlık korkusu ile çocuklarını öldürdükleri gibi, doğumundan sonra çocuğu öldürmeyi de kapsar. Bazı cahil kadınların yaptıkları bir iş olan cenin iken onu öldürmeyi de kapsar. Bu gibi kadınlar hamile kalmamak için kendisini yüksekten aşağı bırakır. Ya kötü bir maksatla ya da buna benzer bir maksatla bunu yapar.

"Elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmemeleri" İbn Abbâs: Yani kocalarına kendi evlatlarından başkalarının kendilerinden olduğunu söylememeleri, ileri sürmemeleri demektir. Mukâtil de böyle açıklamıştır.

[6772] Bunu Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği şu hadis desteklemektedir: Ebû Hureyre'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i lanetleşme âyeti nazil olduğunda şöyle buyururken dinlemiştir: *"Herhangi bir kadın bir kavme kendilerinden olmayan birisini sokacak olursa (kocasından olmayan*

601 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

602 Sahihtir. Ahmed, VI, 151. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

603 Mürseldir. Mürsel zayıf hadisin kısımlarındandır. Metin de kısmen münkerdir.

Scanned with CamScanner

bir çocuğu kocasındandır diye iddia edecek olursa) o kadının Allah ile hiçbir alakası olmaz ve Allah onu asla cennetine sokmaz. Herhangi bir erkek kendi çocuğunu -çocuğu da kendisine bakıp dururken- inkar edecek olursa Allah da Hicabın arkasında perdelenerek kendisini ona göstermeyecek ve öncekilerin de, sonrakilerin de gözü önünde onu rezil ve rüsvay edecektir."[604]

"Ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri üzere" yani onlara maruf olarak verdiğin herhangi bir emirde ve onlara yasakladığın herhangi bir münker hususta sana isyan etmemek üzere (bey'at etmek üzere geldiklerinde bey'atlerini kabul et...)

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu Allah'ın kadınlara koştuğu bir şarttır. Meymun b. Mihran dedi ki: Allah esasen Nebîsine ancak maruf olana itaat şartını koşmuştur. Maruf zaten itaattir. İbn Zeyd dedi ki: Allah Rasûlü'ne itaati emretmiştir. O zaten maruf hususunda Allah'ın yarattıklarının en hayırlısıdır. Başkası ise İbn Abbâs'tan, Enes b. Mâlik'ten, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd'den, Ebû Sâlih'ten ve daha başkalarından şunu rivayet etmektedir: O gün onlara ağıt yakmayı yasakladı. Bu hususta Ümmü Atiye'nin rivayet ettiği hadis de geçmiş bulunmaktadır.

[6773] İbn Cerîr dedi ki: Katâde'den rivayete göre o bu âyet hakkında şöyle demiştir: Bize zikredildiğine göre Allah'ın Nebîsi onlardan ağıt yakmayacaklarına, size mahrem olan bir erkek dışında erkekler ile konuşmayacaklarına dair söz aldı. Abdurrahman b. Avf dedi ki: Ey Allah'ın Nebîsi! Bizim misafirlerimiz oluyor ve biz hanımlarımızın yanında bulunmayabiliyoruz deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben onları kastetmedim, ben onları kastetmedim."*[605]

[6774] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan(-ı Basrî) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bey'atte aldığı sözler arasında "Mahrem olması hali dışında erkekler ile konuşmamaları" da vardı. Çünkü erkek bacakları arasındaki mezi akıncaya kadar bir kadınla konuşmayı sürdürebilir.[606]

---

604 Ebû Dâvûd, 2263. İbn Yunus'un meçhul bir ravi olmasından ötürü senedi zayıftır.

605 Zayıftır. Taberî, 34014. Mürsel bir rivayettir.

606 Zayıftır ve mürseldir. Göründüğü kadarıyla baş tarafı Hasan'ın müdrec ifadeleridir çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlar önünde bu gibi sözlerle konuşmuş olamaz. Allah en iyi bilendir yahut da uydurmadır.

Scanned with CamScanner

[6775] İbn Cerîr dedi ki: Ensardan Ümmü Atiyye dedi ki: Allah Rasûlü'ne bey'at ettiğimiz zaman bize şart koşulan maruf arasında ağıt yakmamız da vardı. Filan oğullarından bir kadın: Gerçek şu ki filan oğulları ağıt yakarken bana yardımcı olmuşlardı. (Ağıdıma, yasıma katılmışlardı.) Onlara karşılıklarını verinceye kadar bey'at etmem, dedi. Gidip, onların ağıtlarına, yasına katıldı sonra gelip bey'at etti. (Ümmü Atiye) dedi ki: O kadınlar arasında ondan başka verdiği bey'at sözüne bağlı kalan olmadı. Bir de Enes b. Mâlik'in annesi Milhan'ın kızı Ümmü Suleym o sözüne bağlı kaldı.[607]

[6776] İbn Cerîr dedi ki: Mus'ab b. Nûh el-Ensârî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at eden kadınlar arasında bulunan bizim oldukça yaşlanmış bir kadın akrabamıza yetiştim. Dedi ki: Ona bey'at etmek için gittim, o bizden aldığı sözler arasında ağıt da yakmayacaksınız diye söz de aldı. Yaşlı bir kadın şöyle dedi: Ey Allah'ın Nebîsi! Bazı kimseler başıma gelen birtakım musibetler hususunda bana yardımcı olmuşlardı (matemime katılmışlardı). Şimdi onların da başına bir musibet gelmiş bulunuyor. Ben de gidip onların yasına katılmak istiyorum. Allah Rasûlü: *"Haydi git, onlara yaptıklarının mükâfatını ver."* buyurdu. Kadın da gitti ve onlara yaptıklarının mükâfatını verdi. Sonra o kadın Allah Rasûlü'ne gelip, ona bey'at etti. Ayrıca o dedi ki: İşte bu aziz ve celil olan Allah'ın: *"Ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri"* buyruğundaki maruftur.[608]

[6777] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Useyd b. Ebî Useyd el-Berrak Allah Rasûlü'ne bey'at eden kadınlardan birisinden şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bizden aldığı sözler arasında hiçbir marufta ona isyan etmeyeceğimiz de vardı. Yüzümüzü tırmalamayacak, saçımızı (yas olarak) çözmeyecek, yakamızı yırtmayacak, vay başıma diye beddua etmeyecektir.[609]

[6778] İbn Cerîr dedi ki: Ümmü Seleme'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Hiçbir marufta sana isyan etmeme-*

607 Buhârî, 4892; Taberî, 34020. Daha önceden geçti. Buhârî bu hadisi Sirin kızı Hafsa'dan, o Ümmü Atiyye Nesibe el-Ensârîyye (radıyallâhu anhâ) yoluyla rivayet etmiştir. Buna yakın bir rivayet aynı zamanda başka yoldan da gelmiş bulunmaktadır.

608 Taberî, 34021. Senedinde Mus'ab vardır ki meçhul birisidir ama şahitleri vardır. Öncekine de bakınız.

609 Senedi zayıftır. Useyd'in el-Mizzi'nin zikrettiği üzere sahabeden naklettiği bir rivayeti yoktur.

Scanned with CamScanner

leri" buyruğu hakkında: *"(Maksat) ağıt yakmaktır"* dediğini nakletmektedir.[610] Bunu Tirmizî Tefsir bölümünde Abd b. Humeyd'den, o Ebû Nuaym'den, İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Veki'den, her ikisi de es-Sahbâ'nın azatlısı Yezîd b. Abdullah eş-Şeybani'den böylece rivayet etmişler. Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir.

[6779] İbn Cerîr dedi ki: İsmail b. Abdurrahman b. Atiyye büyükannesi Ümmü Atiyye'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (Medine'ye) gelince Ensar hanımlarını bir evde topladı sonra bize Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı gönderdi. O da kapıda durup bize selam verdi. Kadınlar onun selamını aldılar -yahut onun selamını aldık- sonra şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in size gönderdiği elçiyim. (Ümmü Atiyye) dedi ki: Biz de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e da merhaba, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in elçisine de merhaba, dedik.

Ömer dedi ki: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize bey'at ediniz. Ümmü Atiyye dedi ki: Biz de, evet (ediyoruz) dedik. Ömer elini kapının dışından -yahut evin dışından- uzattı. Biz de evin içinden ellerimizi uzattık. Sonra: Şahit ol Allah'ım, dedi. (Ümmü Atiyye) dedi ki: Her iki bayramda bizlere ay hali olan kadınları da, genç kızları da (bayram namazı için) dışarı çıkarmamızı emretti. Bize ayrıca Cuma namazının farz olmadığını söyledi, cenazelerin arkasından gitmemizi de bize yasakladı. İsmail dedi ki: Büyükanneme yüce Allah'ın: *"Ve hiçbir marufta sana isyan etmemeleri"* buyruğu hakkında sordum. O: Ağıt yakmaktır, dedi.[611]

[6780] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Abdullah b. Mes'ud'un şöyle dediği zikredilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yanaklarına vuran, yakalarını yırtan, cahiliye davasını güden bizden değildir."*[612]

---

610 Tirmizî, 3307; Taberî, 34022. Tirmizî de ayrıca bir olay da zikredilmektedir. Hasen bir hadistir.

611 Taberî, 34029. Senedi zayıftır. İshâk b. İdris hadis rivayetinde zayıftır. İsmail meçhuldür. Bu hadiste münker olan kısım ise elini uzattığının söz konusu edilmesidir. Bunun dışında da hadis çoğunlukla mahfuzdur. Şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

612 Buhârî, 2197, 2198, 3519; Müslim, 103; İbn Mâce, 1584; Ahmed, I, 432, 456, 465; Beyhakî, IV, 63, 64; Beğavî, 1533; İbn Hibbân, 3149

Scanned with CamScanner

[6781] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Mûsâ'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) musibetle karşılaşması halinde yüksek sesle bağırıp çağıran, saçını tıraş eden ve elbiselerini paralayan kadından uzak olduğunu bildirmiştir.[613]

[6782] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Ebû Mâlik el-Eş'ari'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim arasında cahiliye işi dört husus kalacak ve bunları terk etmeyeceklerdir: Soy sopla övünmek, neseplere dil uzatmak, yıldızlar aracılığı ile yağmur yağmasını dilemek ve ağıt yakmak."* Ayrıca dedi ki: *"Ağıt yakan kadın ölümünden önce tevbe etmeyecek olursa kıyâmet gününde üzerinde katrandan bir elbise ve uyuzdan bir gömlek bulunduğu halde ayakta tutulacaktır."*[614] Bunu Müslim Sahih'inde rivayet etmiş, Buhârî bunu zikretmemiştir. Müslim bunu Eban b. Yezîd el-Attar'ın böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.

[6783] Ebû Said'den rivayete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağıt yakan kadına da, ona kulak verip dinleyen kadına da lanet etmiştir.[615] Bunu Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْاٰخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

13. Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu veli edinmeyin. Çünkü onlar kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi ahiretten ümit kesmişlerdir.

Tefsiri:

Yüce Allah sûrenin baş tarafında kâfirleri veli ve dost edinmeyi yasakladığı gibi sûrenin sonunda da aynı şeyi yasaklayarak: *"Ey iman edenler!*

613 Buhârî, 1296; Müslim, 104; Nesâî, IV, 20; İbn Mâce, 1586; İbn Hibbân, 3152

614 Müslim, 934; Ebû Ya'la, 1577; İbn Mâce, 1581; Ahmed, V, 43

615 Ebû Dâvûd, 3128; Ahmed, III, 65; Beyhakî, IV, 63. Ebû Said'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Senedi zayıftır. Muhammed b. el-Hasan'ın babasından, onun dedesi Atiyye el-Avfî'den rivayetinde geçen üç ravi de zayıftır. Hadis İbn Ömer'den de gelmiştir. Bunu da Beyhakî, IV, 63'te kaydetmiştir. Bunun da senedinde Ufeyr b. Ma'dân vardır ki hadisi metruk bir ravidir. Daha önce buna ihtiyaç bırakmayan başka hadisler geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu veli edinmeyin" buyurmaktadır. Yahudileri, Hıristiyanları ve Allah'ın kendilerine gazap edip, lanetlediği, Allah tarafından kovulup uzaklaştırılmayı hak eden diğer kâfirleri de kastetmektedir.

İşte aziz ve celil olan Allah'ın hükmü gereğince ahiretten ümit kesmiş yani ahiret sevabından ve nimetlerinden yana ümitleri kalmamış bu gibi kimseleri nasıl dost ve candan arkadaş edinebilirsiniz?

Yüce Allah'ın: *"Çünkü onlar kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi"* buyruğu hakkında iki görüş vardır. Birincisine göre hayatta bulunan kâfirler kabirlerde bulunan akrabaları ve yakınları ile birlikte bundan sonra bir araya gelmekten yana ümit kestikleri gibi demektir. Çünkü onlar ölümden sonra dirilişe ve hesaba çekilmeye iman etmezler. Bu sebeple kendi inançlarına göre artık onlardan ümitleri kesilmiş bulunmaktadır.

Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Ey iman edenler! Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu veli edinmeyin"* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bununla ölen kâfirlerden hayatta kalan kâfirlerin tekrar kendilerine döneceklerinden yahut aziz ve celil olan Allah'ın kendilerini dirilteceğinden yana ümitlerini kesmiş olduklarını kastetmektedir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: *"Kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi"* yani hayatta bulunan kâfirler ölülerden ümit kesmişlerdir.

Katâde dedi ki: Kâfirler ölmüş bulunan kabirlerdekilerin kendilerine geri döneceklerinden yana ümit kestikleri gibi demektir. Dahhâk da böyle demiştir. Bu rivayetleri İbn Cerîr nakletmiştir. İkinci görüş de anlamı itibariyle şöyledir: Kabirde bulunan kâfirlerin her türlü hayırdan ümit kestikleri gibi.

A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan, o Mesruk'tan, o İbn Mes'ud'dan yüce Allah'ın: *"Kâfirlerin kabirdekilerden ümit kestikleri gibi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Kâfir ölüp de göreceği karşılığı gözleriyle görüp ona muttali olduğu vakit ümit kestiği gibi demektir. Bu da Mücâhid, İkrime, Mukâtil, İbn Zeyd, Kelbi ve Mansur'un görüşüdür. İbn Cerîr'in (r.h) tercih ettiği görüş de budur.

Mumtehine sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur. Minnetimiz yalnız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

SAF SÛRESİ

[14 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[6784] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Selam dedi ki: Kendi aramızda şunu konuştuk: Hanginiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gider de ona Allah'ın en sevdiği amel hangisidir diye sorar? Aramızdan kimse kalkmadı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir adam gönderdi. Bizi bir araya getirip topladı ve bize bu sûreyi -yani Saf sûresini- tamamen okudu.[616] Bunu İmam Ahmed böylece rivayet etmiştir.

[6785] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize el-Abbâs b. el-Velid b. Mezyed el-Beyruti kıraaten[617] tahdis edip dedi ki: Bana babam (el-Velid) haber verdi, el-Evzâî'yi dinledim. Bana Yahyâ b. Ebî Kesir tahdis etti, bana Ebû Seleme b. Abdurrahman tahdis etti. Bana Abdullah b. Selam'ın tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e birisini göndersek de ona aziz ve celil Allah'ın en sevdiği amelin hangisi olduğunu sordursak dediler. Bizden ona kimse gitmedi ve ona bu hususta soru sormaktan çekindik. (Abdullah) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kişileri teker teker çağırdı ve nihayet hepsini bir araya getirdi. Onlar hakkında *"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder"* (diye başlayan) Saf sûresi nazil oldu.

---

616 Ahmed, V, 452. Senedi sahihtir. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir.

617 Kıraat (okumak) yoluyla rivayet demek olup, öğrencinin hocanın rivayet hakkına sahip olduğu hadisi onun okuması veya okuyan birisini dinlemesi. Böylece dinleyen o hadisi hocadan almış olur. (Abdullah Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, İstanbul 2006, s.164) (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Abdullah b. Selam dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûrenin tamamını bize okudu. Ebû Seleme dedi ki: Abdullah b. Selam da bize bu sûreyi tamamen okudu, Yahyâ b. Ebî Kesir dedi ki: Ebû Seleme de bize bu sûreyi tamamen okudu. Evzâî dedi ki: Yahyâ b. Ebî Kesir bize bu sûreyi tamamen okudu. el-Velid dedi ki: Evzâî bize bu sûreyi tamamen okudu.[618]

[6786] Bunu Tirmizî de Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi'den diye rivayet etmiştir. Bize Muhammed b. Kesir, el-Evzâî'den tahdis etti. O Yahyâ b. Ebî Kesir'den, o Ebû Seleme'den, o Abdullah b. Selam'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birkaç kişi oturduk ve kendi aramızda konuşarak: Keşke aziz ve celil olan Allah'ın en sevdiği amelin hangisi olduğunu bilsek de onu kesinlikle yapsaydık, dedik. Bunun üzerine Allah: *"Göklerde ve yerde olan her şeyi Allah'ı tesbih eder. O Azizdir, Hakimdir. Ey iman edenler yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?"* buyruklarını indirdi. Abdullah b. Selam dedi ki: Bu sûreyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize okudu. Ebû Seleme dedi ki: İbn Selam bu sûreyi bize okudu, Yahyâ dedi ki: Ebû Seleme bu sûreyi bize okudu. (Muhammed) İbn Kesir dedi ki: Bu sûreyi bize Evzâî okudu. Abdullah (ed-Darimi) dedi ki: (Muhammed) b. Kesir bu sûreyi bize okudu.[619]

Sonra Tirmizî dedi ki: Hadisin el-Evzâî'den diye rivayet edilmesi senedinde Muhammed b. Kesir'e muhalefet edilmiştir. İbnu'l-Mubarek, el-Evzâî'den, o Yahyâ b. Ebî Kesir'den, o Hilal b. Ebî Meymune'den, o Atâ b. Ebî Yesar'dan, o Abdullah b. Selam'dan yahut da: Ebû Seleme'den, o Abdullah b. Selam'dan diye rivayet etmişlerdir.

Derim ki: Bunu İmam Ahmed de bu şekilde Ya'mer'den, o İbnu'l-Mübârek'ten böylece rivayet etmiştir. Tirmizî dedi ki: Ayrıca el-Velid b. Müslim bu hadisi Evzâî'den Muhammed b. Kesir'in rivayetine yakın olarak rivayet etmiştir.

---

618 Ahmed, V, 352; Hakim, II, 69-70, 784; Vâhidî, Esbabu'n-Nuzul, 817; Vasit, IV, 290; Beyhakî, IX, 160. Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

619 Sahihtir. Darimi, II, 200; Tirmizî, 3309; Hakim, II, 69. Senedinde Muhammed b. Kesir dolayısıyla beis yoktur ama başkaları da ona mutabaatta bulunmuştur. Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII, 641'de şöyle demektedir: Ben de bu sûreyi müselsel olarak sema yoluyla dinledim. Bunun da senedi sahihtir. Senedi oldukça âli olmakla birlikte bunun gibi müselsel rivayetler de azdır.

Scanned with CamScanner

Derim ki: Bunu el-Velid b. Yezîd de el-Evzâî'den İbn Kesir'in rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir.

[6787] Derim ki: Bu hadisi bana hocamız müsnid (senediyle rivayeti nakleden) Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Tâlib el-Haccâr kıraat yoluyla ve ben de dinlerken haber verdi: Bize Ebu'l-Münecca Abdullah b. Ömer b. el-Letti haber verdi, bize Ebu'l-Vakt Abdulevvel b. İsa b. Şuayb es-Seczî haber verdi... Bize İmam Hâfız Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi Müsnedinin tamamını haber verdi, bize Muhammed b. Kesir, Evzâî'den haber verdi... Böylece kendi isnadıyla aynısını zikretti. Bu sûreyi bu şekilde hocamız Ebu'l-Abbâs el-Haccar'a kadar müselsel olarak okuduk. Ancak kendisi ümmi olduğundan ötürü bu sûreyi okumadı ve sûreyi ona okuması için telkin edecek vakit de kalmadı ama büyük hafız Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî bana haber verdi: Bize Kadı Takıyyuddin Süleyman b. eş-Şeyh Ebû Ömer haber verdi. Bize Ebu'l-Münecca b. el-Letti haber verdi... deyip hadisi senediyle zikretti ve hadis bana onun yoluyla müteselsil[620] olarak geldi ve sûreyi bana tamamen okudu.[621]

Hamd Allah'a mahsustur. Minnet duygularımız onadır.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder, o Azizdir, Hakimdir.

620 Müteselsil, zincirleme demek olup, hadis rivayetinde belli bir teknik özelliği anlatmak için kullanılır. Bu şekilde rivayet edilen hadisleri anlatmak için çoğunlukla müselsel terimi ya da burada olduğu gibi aynı kökten türeyen bir başka terim kullanılır. Ravilerin veya rivayetinin şekil ve durumları baştan sona kadar aynen sürdürülerek rivayet edilen hadis demektir. (bk. Aydınlı, a.g.e., s. 221.) Burada görüldüğü gibi müselsel olan, baştan sona devam ettirilen durum, Saf sûresini bir önceki ravinin diğerine okuması ve bunun merhum İbn Kesir'e kadar devam etmiş olmasıdır. (Çeviren)

621 Bu az önce geçtiği gibi senedi sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

2. Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?

3. Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir.

4. Gerçek şu ki, Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.

Tefsiri:

Yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. O Azizdir, Hakimdir"* buyruğuna dair açıklamalar burada tekrarına ihtiyaç kalmayacak şekilde birkaç defa geçti.

Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz?"* buyruğu ise bir vaatte bulunup yahut bir söz söyleyip onun gereğini yerine getirmeyen kimselerin bu hallerine karşı bir tepkidir. Bu sebeple selef âlimlerinden verilen bir söze -kendisine söz verilen kimseye karşı ister bir (mali) yükümlülük doğsun, ister doğmasın fark etmez- mutlaka bağlı kalmak gerektiğini söyleyen kimseler, bu âyet-i kerimeyi delil göstermişlerdir. Bunlar aynı zamanda sünnetten de Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunu da delil göstermişlerdir.

[6788] *"Münafık kimsenin alameti üçtür: Konuşursa yalan söyler, söz verirse sözünü yerine getirmez, ona emanet bırakılırsa hainlik eder."*[622]

[6789] Sahih'te yer alan diğer hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Şu dört haslet kimde bulunursa katıksız bir münafık olur. Kimde de bunlardan birisi bulunursa onu terk edinceye kadar onda münafıklığın bir hasleti bulunur."* Böyle diyerek bu dört husus arasında verilen sözü yerine getirmemeyi de zikretmektedir.[623]

Buhârî şerhinin baş taraflarında bu iki hadise dair etraflı açıklamalarda bulunduk. Hamd Allah'a mahsustur, minnetimiz yalnız onadır.

Bu sebeple yüce Allah onların bu yaptıklarına tepkiyi: *"Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir"* buyruğu ile pekiştirmektedir.

---

622 Daha önce kaynakları Bakara, 177 ve 204. âyetin tefsirleri ile Tevbe sûresi 77. âyetin tefsirinde gösterilmiştir.

623 Buhârî, 34; Müslim, 58; Ebû Dâvûd, 4688; Tirmizî, 2632; Nesâî, VIII, 116; Ahmed, II, 189, 198; İbn Hibbân, 254

Scanned with CamScanner

[6790] İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Abdullah b. Âmir b. Rabia dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) evimize yanımıza geldi. Ben küçük bir çocuktum. Çıkıp oynamak için gittim. Annem: Abdullah gel, sana bir şeyler vereceğim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Ona neyi vermek istemiştin"* dedi. Annem: Hurma, dedi. Allah Rasûlü: *"Eğer dediğini yapmayacak olsaydın bu senin aleyhine bir yalan olarak yazılırdı."* buyurdu.[624]

İmam Mâlik (r.h) verilen söz sebebiyle şayet vaadin gerçekleşmesi (maddi) bir yükümlülüğü gerektiriyor ise o sözü yerine getirmek vacip olur. Mesela bir kimse başkasına: Sen evlen, her gün sana şu kadar vermek borcum olsun deyip de o kişi de ona bağlı olarak evlenecek olursa bu hali devam ettiği sürece ona vaat ettiği bu meblağı vermesi icap eder. Çünkü artık bununla bir insanın hakkı taalluk etmiş olur ve bu mudayaka (denilen aynı zimmette birden çok hakkın taalluk etmesi halinde daha güçlü hakka önceliğin tanınması) esasına mebnidir.

Cumhur ise mutlak olarak böyle bir yükümlülüğün gerekmediği kanaatinde olup, onlar âyet-i kerimenin kendilerine cihadın farz kılınmasını temenni etmeleri üzerine indiği şeklinde yorumlamışlardır. Cihad farz kılınınca da bazıları ondan geri kalmıştı. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Kendilerine (savaştan) ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup müşriklerden Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korktular ve: Rabbimiz, üzerimize niçin savaşmayı farz kıldın? Bizi yakın bir süreye kadar geciktirmeli değil miydin, dediler. De ki: Dünya menfaati pek azdır, ahiret ise takva sahibi olanlar için elbette daha hayırlıdır ve size kıl kadar dahi zulmedilmez. Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile"* (Nisâ, 77-78)

Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"İman edenler der ki: Bir sûre indirilmeli değil miydi? Muhkem bir sûre indirilip içinde savaş (emri) verilince kalplerinde hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün..."* (Muhammed, 20)

624 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4991; Ahmed, III, 447. Senedinde meçhul bir ravi vardır. Bunun Ebû Hureyre'den gelen bir şahidi de bulunmaktadır. Bunu da Ahmed, II, 452'de rivayet etmiştir. Ancak senedinde Zührî ile Ebû Hureyre arasında inkıta (kopukluk) vardır fakat bir öncekine şahit olabilecek bir rivayettir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İşte bu şekilde bu âyetin anlamı Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler ,yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz"* buyruğu ile ilgili olarak yaptığı şu açıklaması gibidir: Cihad farz kılınmadan önce mü'minlerden bazı kimseler şöyle derlerdi: Aziz ve celil olan Allah'ın bize en sevdiği amelin hangisi olduğunu göstermesini çokça arzu ediyoruz. Biz de onu yapardık. Bunun üzerine Allah Nebîsine en sevdiği amelin hiçbir şüphenin söz konusu olmadığı bir iman ile bu imana muhalefet edip, onu ikrar ve kabul etmeyen, kendisine isyan eden kimseler ile cihad etmek olduğunu haber verdi. Cihad emri nazil olunca mü'minlerden bazıları bundan hoşlanmadı ve cihad emri kendilerine ağır geldi. Bundan dolayı yüce Allah da: *"Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz"* buyurdu. İbn Cerîr'in tercih ettiği de budur.

Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Mü'minler: Allah'ın en sevdiği amelin hangisi olduğunu bilseydik, kesinlikle onu yapardık, dediler. Allah da onlara en sevdiği amelin ne olduğunu göstererek: *"Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"* buyruğuyla onlara (bunu) açıkladı. Uhud günü de bununla sınandılar. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bırakıp, arkalarını dönüp kaçtılar. Bu hususta da yüce Allah: *"Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz"* buyruğunu indirdi ve: Aranızda en sevdiğim kişi benim yolumda savaşandır, buyurdu.

Kimileri de şöyle demektedir: Buyruk savaş hakkında inmiştir. Kişi çarpışmadığı halde savaştım, mızrak saplamadığı halde mızrağımı sapladım, kılıç darbesi indirmediği halde vurdum, sabretmediği, sebat göstermediği halde sabredip, sebat gösterdim demesi hakkında inmiştir. Katâde ve Dahhâk da: âyet hiç böyle bir şey yapmadıkları halde öldürdük, vurduk, mızrağımızı sapladık, şunu yaptık, bunu ettik diyen kimseleri azarlamak için inmiştir, demişlerdir.

İbn Zeyd dedi ki: âyet Müslümanlara yardım edeceklerine söz verip, bu sözlerini yerine getirmeyen münafık bir topluluk hakkında inmiştir.

Mâlik de Zeyd b. Eslem'den cihad hakkında *"yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz"* diye açıkladığını nakletmektedir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den naklen dedi ki: *"Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz"* buyruğundan itibaren *"birbirine kenetlenmiş bina gibi saf*

Scanned with CamScanner

bağlayarak çarpışanları sever" buyruğunu şu olay beyan etmektedir: Aralarında Abdullah b. Revaha'nın da bulunduğu ensardan birkaç kişi bir mecliste şöyle dediler: Allah'ın en sevdiği amelin hangisi olduğunu bilsek, ölene kadar o ameli yapardık. Yüce Allah bu buyruğu onlar hakkında indirdi. Abdullah b. Revaha dedi ki: Artık ben ölene kadar Allah yolunda kendimi vakfetmeye devam edeceğim. Sonunda şehit olarak öldürüldü.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Harb b. Ebu'l-Esved ed-Dîlî babasından şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Mûsâ, Basralı kur'aya (Kur'ân'ı okuyup öğrenen kimselere) haber gönderdi. Onlardan üç yüz adam onun yanına geldi. Hepsi de Kur'ân'ı okuyup öğrenmiş kimselerdi. Ebû Mûsâ: Siz Basralıların Kur'ân okuyucularısınız ve en hayırlılarısınız, dedi. Şunları da ekledi: Bizler bir sûre okurduk. Bunu el-Müsebbihât diye bilinen (sebbehe ve yusebbihu diye başlayan) sûrelerden birisine benzetirdik. Sonra bu sûre bize unutturuldu, şu kadar var ki ben o sûreden şunu bellemiştim: *"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz."* (Şunu bilin ki); bu sizin boyunlarınızda bir şahitlik olarak yazılacak ve kıyâmet gününde bundan sorgulanacaksınız. Bundan dolayı yüce Allah: *"Gerçek şu ki, Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"* buyurmuştur. İşte bu şanı yüce Allah'ın savaşın kızgın zamanlarında Allah'ın düşmanlarına karşı saf saf dizilip, Allah yolunda Allah'ı inkâr edenlere karşı Allah'ın sözü en yüksek, onun dini diğer bütün dinler üzerinde en yüce ve en üstün olsun diye savaşan mü'min kullarını sevdiğini haber vermektedir.

[6791] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişinin halinden dolayı Allah (razı olmasından ötürü) güler: Geceleyin kalkıp namaz kılan adam, namaz kılmak üzere saf saf duran kimseler ve savaşmak için saf halinde dizilen kimseler"*[625] Bunu İbn Mâce, Mücalid'den, o Ebu'l-Veddâk Cebr b. Nevf'den böylece rivayet etmiştir.

[6792] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mutarrif dedi ki: Bana Ebû Zerr'den bir hadis naklediliyordu. Ben de onunla karşılaşmayı çok arzu ediyordum. Derken onunla karşılaştım. Ey Ebû Zerr bana sende bir hadis bulunduğuna dair

625 İbn Mâce, 200; Ahmed, III, 80; Ebû Ya'la, 1004; Darimi, er-Redd ale'l-Merisi, 116 -benim numaralandırmam ile- senedi Mücalid b. Said'den ötürü kavi değildir. Ahmed'in rivayet şekli onun Ebu'l-Veddad'dan hadisi dinlemediğine delildir.

Scanned with CamScanner

bir haber ulaşıyordu. Bu sebeple de seninle karşılaşmayı arzu ediyordum, dedim. O: Allah iyiliğini versin karşılaştın işte, söyle dedi. Ben dedim ki: Senden bana ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in size şu hadisi söylediğini zikrediyormuşsun: *"Allah üç kişiyi sever, üç kişiye de buğz eder."* Ebû Mûsâ: Evet öyledir. Ben can dostuma yalan söyleyecek değilim, dedi. (Mutarrif) dedi ki: Ben de: Allah'ın bu sevdiği üç kişi kimlerdir, dedim. Şöyle dedi: Allah yolunda gazaya çıkan, ecrini Allah'tan umarak cihad etmek üzere çıkıp düşman ile karşılaşıp, öldürülen kimse. Siz bunun böyle olduğunu Allah'ın indirmiş olduğu kitabında zaten görüyorsunuz (dedi) sonra da: *"Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"* buyruğunu okudu.[626] Böyle diyerek hadisin geri kalan kısmını zikretti. Hadisi bu şekilde bu yoldan bu anlatımla ve bu lafızlarla kaydedip, onu muhtasar olarak rivayet etmiş bulunmaktadır. Hadisi ayrıca Tirmizî ve Nesâî, Şu'be'nin Mansur b. el-Mutemir'den, o Rib'î b. Hiraş'dan, o Zeyd b. Zabyan'dan, o Ebû Zerr'den buradakinden daha geniş ve tam olarak rivayet etmişlerdir. Biz bu hadisi başka bir yerde de zikrettik. Hamd Allah'a mahsustur.

Ka'b el-Ahbar'dan da şöyle dediği rivayet edilmektedir: Yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e buyuruyor ki: "Benim mütevekkil ve seçkin kulum kaba saba değildir, sert tabiatlı değildir, çarşı pazarlarda bağırıp çağırmaz, kötülüğe kötülükle karşılık vermez ama affeder ve bağışlar. Doğum yeri Mekke'dir, hicret edeceği yer ise Tâbe (Medine) olacaktır. Mülkü (saltanatı) Şam'da olacaktır, ümmeti çok hamdedenlerdir. Onlar her durumda ve her konumda Allah'a hamdederler. Onların seher vaktinde sema boşluğunda arıların vızıltıları gibi vızıltıları olur. Onlar azalarını yıkarlar (abdest alırlar) ve onlar izarlarını bellerinden bağlarlar. Savaştaki saf saf dizilişleri, namazdaki saf saf dizilişleri gibidir. Sonra da: *"Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"* buyruğunu okudu. Onlar güneşi gözetleyen (güneşin çobanları)dır. Namazı vakit nerede girerse orada kılarlar, bir çöplüğün üstünde olsalar dahi. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

626 Tirmizî, 6568; Nesâî, V, 84; Ahmed, V, 153; İbn Hibbân, 3349; Hakim, II, 113; Taberânî, 1637. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. İbn Ebî Hâtim ve Taberânî'nin senetleri Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Said b. Cubeyr de yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"* buyruğu hakkında dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Müslümanları karşılarında saflar halinde dizmeden düşman ile savaşmazdı. Bu buyruk da Allah'ın mü'minlere öğrettiği bir tarzdır. (Devamla) dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Birbirine kenetlenmiş bina gibi"* buyruğu savaş için durulan safta biri diğerine yapışmış halde demektir.

Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Birbirine yapışık demektir. İbn Abbâs da: *"Birbirine kenetlenmiş bina gibi"* buyruğu birbiriyle tespit edilmiş, asla çözülmeyen, biri diğerine yapışık demektir.

"Birbirine kenetlenmiş bina gibi" buyruğu hakkında şöyle demektedir: Bina sahibi bir kimsenin binasının birbirini tutmayan ayrı ve farklı olmasını istemediğine hiç dikkat etmedin mi? İşte aziz ve celil olan Allah'ın emrinde de öyle bir farklılık, ayrılık yoktur. Allah mü'minleri savaşlarında da saf saf dizdi, namazlarında da saf saf dizdi (saf olmalarını emretti). O halde Allah'ın emrine sıkı sıkıya bağlanınız çünkü onun emrine bağlılık onu yerine getiren kimse için bir himayedir, bir korunmadır.

Bütün bu rivayetleri İbn Ebî Hâtim nakletmektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Bana Said b. Amr es-Sekûnînin tahdis ettiğine göre Ebû Bahriye dedi ki: Onlar at sırtında savaşmaktan hoşlanmazlar, yerde savaşmayı severlerdi. Buna sebep de yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"* buyruğudur. Ebû Bahriye şöyle derdi: Safın içindeyken yanıma dönüp baktığımı görecek olursanız çeneme vurunuz.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ
اللهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللهُ قُلُوبَهُمْ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ
﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي
اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾

Scanned with CamScanner

5. Hani Mûsâ kavmine: "Ey kavmim! Gerçekten benim Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz? demişti. Onlar sapıp eğrilince Allah da kalplerini çevirdi. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

6. Hani Meryem oğlu İsa da: "Ey İsrâiloğulları, muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir Rasûlü müjdeleyici olarak geldim" demişti. Onlara apaçık delillerle gelince onlar: "Bu apaçık bir büyüdür" dediler.

Tefsiri:

Yüce Allah kulu, Rasûlü ve kelîmi İmran oğlu Mûsâ (a.s)'ın kavmine şunları söylediğini haber vermektedir: *"Ey kavmim! Gerçekten benim Allah'ın size gönderdiği Rasûlü olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?"* Siz benim size getirmiş olduğum bu risaletimde doğru söylediğimi bildiğiniz halde neden bana eziyet ediyor, beni rahatsız ediyorsunuz?

Bu buyruk aslında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavminden olsun, kavminden olmasın kâfirlerden kendisine gelip isabet edenler için bir teselli ve sabırlı olmasına dair ona bir emirdir.

[6793] Bundan dolayı şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın rahmeti Mûsâ'ya olsun, gerçekten ona bundan fazla eziyet edildiği halde o yine de sabretmişti."*[627]

Ayrıca bu buyruk, mü'minlere Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dil uzatmalarını yahut onu rahatsız edecek bir şey yapmalarını da yasaklamaktadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler, siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Allah onu dediklerinden temize çıkardı. O, Allah indinde itibarlı ve değerli idi."* (Ahzâb, 69)

"Onlar sapıp eğrilince, Allah da kalplerini çevirdi." Yani onlar hakkı bilmelerine rağmen ona uymaktan uzaklaşıp, yan çizdikleri için Allah da kalplerini hidayetten başka tarafa kaydırdı, kalplerine şüpheyi, şaşkınlığı ve ilahi yardımdan mahrum bırakılmayı yerleştirdi. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"İlk defa ona iman etmedikleri gibi, biz de onların kalplerini ve*

627 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

gözlerini çevirirız de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz." (En'âm, 110); *"Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra Rasûle karşı gelir, mü'minlerin yolundan başkasına uyup giderse onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız. O ne kötü bir dönüş yeridir."* (Nisâ, 115) Bundan dolayı yüce Allah bu âyet-i kerimede: *"Allah fasıklar topluluğunu hidayete iletmez"* buyurmaktadır.

"Hani Meryem oğlu İsa da: Ey İsrâiloğulları, muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek adı Ahmed olan bir Rasûlü müjdeleyici olarak geldim, demişti." Yani Tevrat benim geleceğimi müjdelediği gibi, ben Tevrat'ın verdiği haberlerin de doğrulayıcısıyım, ayrıca benden sonra gelecek olan nebînin müjdesini verenim. O da ümmi, Arabî, Mekki nebîdir, adı Ahmed olan son Rasûldür. İsa (a.s) İsrâiloğullarının son nebîsidir. O İsrâiloğullarının ileri gelenlerine karşı Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i açıkça müjdeledi. O müjdelediği Rasûl ise nebîlerin ve Rasûllerin sonuncusu, kendisinden sonra hiçbir nübuvvetin ve risaletin olmayacağı Ahmed'dir.

[6794] Buhârî'nin kaydedip, şu ifadelerin yer aldığı hadis ne kadar güzeldir: Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im babasından şöyle dediğini naklett-i: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Benim çok ismim var. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben Allah'ın benimle küfrü silip süpürdüğü el-Mâhî (mahvedici)yim, ben insanların ayağımın izi üzere haşredilecekleri el-Hâşir'im ve ben (kendisinden sonra nebî gelmeyecek olan) el-Âkib'im."*[628] Bunu Müslim, Zührî'nin naklettiği bir hadis olarak böylece ve buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[6795] Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize kendisinin bazı isimlerini söyledi. Bunların bir kısmını ezberledik. O şöyle buyurdu: *"Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Hâşir'im, Mukaffî' (uyulması gereken son nebî)yim, tevbe nebîsiyim, melhame (savaş) nebîsiyim."*[629] Bunu Müslim de A'meş'in, Amr b. Murre'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

---

628 Buhârî, 3532, 4896; Müslim, 2354; Tirmizî, 2840; Ahmed, IV, 80, 84; Abdurrezzak, 1065; İbn Hibbân, 2313

629 Müslim, 2355; Ahmed, IV, 395, 404, 407; Tayalisi, 4392

Scanned with CamScanner

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları ümmi nebî olan o Rasûle uyarlar."* (A'râf, 157); *"Hani Allah nebîlerden: Size verdiğim kitap ve hikmetten sonra size beraberinizdekini doğrulayıcı bir Rasûl gelince ona mutlaka iman edecek ve yardım edeceksiniz diye söz aldığı zaman, kabul ettiniz mi ve bu ağır yükümü alıp yüklendiniz mi, demişti. Onlar da, kabul ettik demişlerdi. Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahadet edenlerdenim, diye buyurmuştu."* (Âl-i İmrân, 81)

İbn Abbâs dedi ki: Allah gönderdiği her bir nebîden mutlaka: Eğer kendisi hayatta iken Muhammed nebî olarak gönderilecek olursa mutlaka ona uyacak diye ahid ve söz almış, aynı şekilde ümmetinden de eğer kendileri hayatta iken Muhammed nebî olarak gönderilecek olursa mutlaka ona uyacaklar ve ona yardım edecekler diye söz almıştır.

[6796] Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana Sevr b. Yezîd, Halid b. Ma'dan'dan tahdis etti. O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından şöyle dediklerini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize kendinden haber ver. Şöyle buyurdu: *"Ben babam İbrâhim'in duası, İsa'nın müjdesiyim. Annem bana hamile kalınca kendisinden Şam topraklarındaki Busra saraylarını aydınlatan nur gibi bir şey çıktığını gördü."*[630] Bu ceyyid bir isnattır. Bunun başka vecihlerden çeşitli şahitleri de rivayet edilmiş bulunmaktadır.

[6797] İmam Ahmed dedi ki: el-İrbad b. Sariye dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Adem daha çamurunda iken ben Allah nezdinde hatemu'n-nebiyyîn (nebilerin sonuncusu) idim. Şimdi size bunun ilk olarak nasıl ortaya çıktığını haber vereyim. (Ben) babam İbrâhim'in duasıyım, İsa da benim geleceğimi müjdelemiştir, annemin de gördüğü rüyasıyım. İşte nebîlerin ümmetleri böyle rüyalar görürler."*[631]

---

630 Taberî, 2075; Hakim, II, 600; Beyhakî, Delail, I, 83. Senedi İbn Kesir'in dediği gibi ceyyiddir. Sahabinin kim olduğunun bilinmemesinin zararı yoktur. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

631 Son bölümü dışında sahihtir. Bunu Ahmed, IV, 127; Taberî, 34054; Hakim, II, 418'de rivayet etmiştir. Senedi Said b. Suveyd'den dolayı leyyindir çünkü İbn Hibbân tek başına sika olduğunu söylemiş, Hakim hadisinin sahih olduğunu belirtirken, Zehebî bir şey dememiştir. "İşte nebîlerin anneleri..." diye başlayan son bölümü dışında şahitleri vardır. Bu son bölümünde ona mutabaatta bulunulmamıştır. Bunu İbn Hibbân, 6404'de bu yoldan ona son bölümü hariç tahriç etmiştir. Bu daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

[6798] Yine İmam Ahmed dedi ki: Lokman b. Âmir dedi ki: Ebû Ümâme'yi şöyle derken dinledim: Ey Allah'ın Nebîsi! Senin (nübüvvet) halinin başlangıcı nasıl oldu, dedim. Şöyle buyurdu: *"Babam İbrâhim'in duasıyım, İsa'nın müjdesiyim, annem kendisinden Şam'daki sarayları aydınlatan bir nur çıktığını (rüyasında) gördü."*[632]

[6799] Yine İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi Necâşî'ye gönderdi. Yaklaşık seksen kişi idik. Abdullah b. Mes'ud, Câfer, Abdullah b. Urfuta, Osman b. Maz'un, Ebû Mûsâ bunlar arasında idi. Hepsi Necâşî'nin yanına gittiler. Kureyşliler de beraberlerinde hediye ile birlikte Amr b. el-Âs ve Umare b. el-Velid'i gönderdi. Bu ikisi Necâşî'nin huzuruna girince ona secde ettiler sonra derhal sağ ve soluna geçtiler sonra da ona: Bizim amca çocuklarımızdan bazı kimseler gelip senin topraklarına yerleştiler. Bizden ve dinimizden yüz çevirdiler, dediler.

Necâşî: Onlar nerededirler, dedi. İkisi: Senin topraklarındadır, onların arkasından birilerini gönderebilirsin, dediler. O da onlara haber gönderdi. Câfer: Bugün sizin adınıza ben konuşacağım, dedi. Onlar da ona uyup arkasından gittiler. Câfer selam vermekle birlikte secde etmedi. Oradakiler ona: Ne oluyor sana, niçin krala secde etmiyorsun, dedi. Câfer: Bizler ancak aziz ve celil Allah'a secde ederiz dedi. (Kral): O ne demek dedi.

Câfer şu cevabı verdi: Allah bize kendi Rasûlü'nü gönderdi. Bize aziz ve celil Allah dışında hiç kimseye secde etmememizi emretti. Ayrıca bize namaz kılmayı ve zekât vermeyi de emretti.

Amr b. el-Âs: Bunlar Meryem oğlu İsa hakkında senden farklı kanaate sahiptirler dedi.

Kral: Meryem oğlu İsa ve annesi hakkında ne dersiniz, dedi. Câfer şu cevabı verdi: O kendisine hiçbir insan eli değmemiş ve daha önce hiçbir çocuk doğurmamış, iffetli ve bakire Meryem'e bıraktığı Allah'ın kelimesi ve ruhudur.

(Abdullah) dedi ki: Habeş hükümdarı yerden bir çöp kaldırdıktan sonra şöyle dedi: Ey Habeşliler, papazlar, rahipler, Allah'a yemin olsun ki bunlar

632 Sahihtir. Ahmed, V, 262; Tayalisi, 1140; İbn Sâd, I, 102. Senedinde beis yoktur. Ferac b. Fedale'nin rivayet ettiği hadisleri Şamlılardan nakletmesi halinde makbuldür, bu da onlardan birisidir. Bunun şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

onun hakkında bizim söylediğimizden şu çöp kadarını dahi fazladan söylemiyorlar. Size de merhaba, yanınızdan geldiğinize de merhaba! Şahadet ederim ki o Allah'ın Rasûlüdür ve o İncil'de niteliklerini bulduğumuz kişidir. O Meryem oğlu İsa'nın müjdelediği kişidir. Dilediğiniz yerde yerleşebilirsiniz. Allah'a yemin ederim ki eğer hükümdarlığım olmasaydı, onun yanına gider, onun ayakkabılarını ben taşır, onun abdestini ben aldırırdım. Sonra verdiği emir ile diğerlerinin getirdikleri hediyeler kendilerine iade edildi. Sonra Abdullah b. Mes'ud acele ederek (Habeşistan'dan) erken ayrılıp, Bedir'e yetişti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Necâşî'nin ölüm haberi ulaştığında da ona mağfiret dilediğini ifade etti.[633]

Bu kıssa aynı zamanda Câfer ve Ümmü Seleme'den -Allah ikisinden de razı olsun- de rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerin yeri siyer bölümüdür.

Maksadımız şudur: Nebîler -selam onlara- hep Allah Rasûlü'nün niteliklerini bildirmiş, kendi kitaplarında ondan ümmetlerine söz etmiş, peygamber olarak gönderilmesi halinde ona uymayı, ona yardımcı olmayı, onu desteklemeyi ümmetlerine emretmişlerdir. Arap yarımadasında kendisinden sonra gelecek peygamberlerin hepsinin atası olan İbrâhim el-Halil lisanı üzere durumu da yaygınlık kazanmıştı. Çünkü o Mekkelilere Allah'ın aralarında kendilerinden bir Rasûl göndermesi için dua etmişti. Aynı şekilde Meryem oğlu İsa'nın dili ile de ondan söz edilmişti (ve bu da aralarında yaygındı). Bundan dolayı ona: "Bize senin durumunun başlangıcını haber ver" yani yeryüzünde nasıl başladığını bildir demişlerdi. O da: "Babam İbrâhim'in duası, Meryem oğlu İsa'nın müjdesi, annemin de gördüğü rüyasıyım" demişti. Yani Mekkeliler arasında bunun etkileri ortaya çıktığı gibi, peygamber gönderilmeden önce de onun geleceği bildirilmiş idi. Allah'ın salât ve selamları ona olsun.

"Onlara apaçık delillerle gelince, onlar: Bu apaçık bir büyüdür dediler." İbn Cureyc ve İbn Cerîr: *"Onlara apaçık delillerle gelince"* buyruğundan kasıt Ahmed'dir demişlerdir. Yani önceki asırlarda geleceğinin müjdesi verilen, önceki nesiller arasında ismi anılarak kendisine dikkat çekilen ama onun peygamberliği ortaya çıkıp, apaçık delillerle gelince kâfir ve muhalif olanlar: *"Bu apaçık bir büyüdür"* dediler.

633 Ceyyiddir. Ahmed, I, 461-462. Daha önce Meryem sûresinin baş tarafında geçti.

Scanned with CamScanner

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

7. İslam'a davet edildiği halde Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir? Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

8. Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler. Halbuki Allah -kâfirler hoş görmese bile- kendi nurunu tamamlayacak olandır.

9. O Rasûlü'nü hidayet ile ve hak din ile gönderendir. Çünkü onu -müşrikler hoş görmese bile- bütün dinlere üstün kılacaktır.

Tefsiri:

Yüce Allah: *"İslam'a davet edildiği halde Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir"* buyurmaktadır. Yani tevhide ve ihlâsa davet edildiği halde Allah'a yalan uydurup, iftira ederek ona eşler ve ortaklar koşandan daha zalim hiç kimse olamaz. Bunun için yüce Allah: *"Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez"* buyurmaktadır. Sonra da: *"Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek isterler."* Yani onlar batıl ile hakkı geri çevirmeye çalışıp gayret gösterirler, buyurmaktadır.

Onların bu hususta misalleri ağzıyla güneşin ışığını söndürmek isteyen kimsenin durumuna benzer. Bu nasıl imkânsız ise öteki de öylece imkânsızdır. Bunun için yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Halbuki Allah kâfirler hoş görmese bile kendi nurunu tamamlayacak olandır. O Rasûlü'nü hidayet ile ve hak din ile gönderendir. Çünkü onu -müşrikler hoş görmese bile- bütün dinlere üstün kılacaktır"* buyurmaktadır. Bu iki âyet-i kerime hakkında daha önce Berae (Tevbe) sûresinde yeteri kadar açıklamalarda bulunulmuştur. Hamd Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

10. Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?

11. Allah'a ve Rasûlü'ne iman edersiniz, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad ederseniz. Eğer bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

12. Günahlarınızı da mağfiret eder ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar. İşte bu, çok büyük kurtuluştur.

13. Ve sevdiğiniz bir diğeri daha: Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih. Mü'minleri müjdele!

Tefsiri:

Abdullah b. Selam'ın ashab-ı kiram'ın yüce Allah'ın en sevdiği amelin hangisi olduğunu -o ameli yapmak maksadıyla- sormak istediklerine ve Allah'ın da bu sûreyi indirdiğine dair rivayet ettiği hadis daha önce geçti. İşte şu âyet-i kerime de bu sûrenin bir âyetidir: *"Ey iman edenler! Sizi çok acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?"*

Sonra yüce Allah maksadı gerçekleştiren, sakınılan ve çekinilen hususları da ortadan kaldıran, bitip tükenmeyen bu pek büyük ticareti açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *"Allah'a ve Rasûlü'ne iman edersiniz, mallarınızla canlarınızla Allah'ın yolunda cihad edersiniz. Eğer bilirseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır."* Yani bunlar dünya ticaretinden yalnızca dünya için yorulup, çalışıp çabalamaktan daha hayırlıdır. Sonra da yüce Allah: *"Günahlarınızı da mağfiret eder"* buyurmaktadır. Size verdiğim emri yerine getirip, size göster-

Scanned with CamScanner

diğim yolu izleyecek olursanız size hatalarınızı bağışlarım. Sizleri cennetlere ve hoş ve güzel meskenlere, pek yüksek derecelere girdiririm. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır: *"Ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki hoş meskenlere koyar. İşte bu çok büyük kurtuluştur."*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve sevdiğiniz bir diğeri daha"* yani ben size bundan ayrı sevdiğiniz bir şeyi daha fazladan vereceğim. O da *"Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih"*dir. Yani sizler onun yolunda savaşacak olup, onun dinine yardım edecek olursanız Allah da size yardımcı olacağının teminatını vermektedir.

Yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (dinine) yardım ederseniz, o da size yardım eder ve ayaklarınıza sebat verir."* (Muhammed, 7); *"Allah kendi (dini)ne yardım edene elbette yardım eder. Muhakkak Allah güçlüdür, azizdir."* (Hac, 40)

"Ve yakın bir fetih." Yani çabucak gerçekleşecek bir fetih. İşte bu fazlalık dünyanın hayrı olup, Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederek, Allah'a ve onun dinine yardım eden kimselere ahiret nimetleri ile birlikte verilir. Bu sebeple yüce Allah: *"Mü'minleri müjdele"* buyurmaktadır.

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوٓا أَنصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِيٓ إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِنْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ ءَامَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَٰهِرِينَ ﴿١٤﴾

14. Ey iman edenler! Allah'ın (dininin) yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa da havarilere: "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kim olacak" demiş, havariler de: "Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz" demişlerdi. Bunun üzerine İsrâiloğullarından bir kesimi iman etmiş, bir kesimi de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarına bütün halleriyle sözleriyle, davranışlarıyla, canlarıyla ve mallarıyla Allah'ın (dininin) yardımcıları olmalarını ve ha-

Scanned with CamScanner

varilerin İsa'ya cevap verdikleri gibi Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısını kabul etmelerini emretmektedir. İsa (a.s) havarilere: *"Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kim olacak"* yani aziz ve celil davette benim yardımcılarım kimler olacak demişti. *"Havariler"* İsa (a.s)'a uyanlar *"de Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz, demişlerdi."* Yani seninle gönderilen risaleti tebliğ üzere senin yardımcıların ve bu yolda senin destekleyicilerin bizleriz. Bunun için İsa (a.s) onları Şam topraklarında bulunan İsrâiloğulları ile Yunanlılar arasında insanlara davetçiler olarak gönderdi.

[6800] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de hac günlerinde böyle diyordu: *"Rabbimin risaletini tebliğ edebilmem için beni himaye edebilecek bir adam var mı? Çünkü Kureyşliler Rabbimin risaletini tebliğ etmeme engel oldular."*[634] Bu hali Allah karşısına Medine'li Evs ve Hazreclileri çıkartıncaya kadar böylece sürdü. Onlar ona bey'at edip onu desteklediler ve onu eğer kendilerine hicret edip gelecek olursa siyaha ve kırmızıya karşı koruyacaklarına dair taahhütlerde bulundular. Beraberindeki ashabı ile birlikte yanlarına hicret edince, ona Allah adına verdikleri sözlerinde durdular. Bu sebeple Allah ve Rasûlü kendilerine *"ensar"* adını verdi ve bu onların özel ismi oldu. Allah onlardan razı olsun, onları da razı etsin.

"Bunun üzerine İsrâiloğullarından bir kesimi iman etmiş, bir kesimi de inkâr etmişti." Yani Meryem oğlu İsa -selam ona- Rabbinin risaletini kavmine tebliğ edip, havarilerden ona yardım ve destek olanlar onu destekledi. İsrâiloğullarından bir kesim kendilerine getirmiş olduğu hidayet ile hidayet buldular, bir diğer kesim ise kendilerine getirmiş olduğu hidayetin dışına çıkarak, onun nübüvvetini inkâr ederek sapıttılar, ona ve annesine olmadık büyük iftiralarda bulundular. Bunlar ise -Allah'ın kesintisiz lanetlerinin kıyâmet gününe kadar üzerlerine olsun, dediğimiz- Yahudilerdir.

Ona uyan bir kesim de onun hakkında aşırıya gitti ve sonunda onu Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu nübüvvetin üstüne çıkardılar, çeşitli fırkalara ayrılıp, gruplara bölündüler. Onlardan kimi o Allah'ın oğludur, kimi baba oğul ve ruhu'l-kudüs üçlüsünün üçüncüsüdür. Kimi o Allah'ın kendisidir dedi. Bütün bu görüşler Nisâ sûresinde genişçe açıklanmıştır.

634 Âl-i İmrân sûresi 52. âyetin tefsirinde hadisin kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

"Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik." İman edenleri kendilerine düşmanlık eden diğer Hıristiyan fırkalarına karşı destekledik *"de üstün gelenler oluverdiler."* Onlara karşı üstünlük sağladılar.

Bu da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesiyle gerçekleşti. Nitekim İmam Ebû Câfer b. Cerîr (r.h) şöyle demektedir: İbn Abbâs dedi ki: Yüce Allah İsa'yı semaya kaldırmak isteyince bir evde bulunan ve on iki kişi olan ashabının yanına evdeki bir su gözesinden çıktı. Başından su damlıyordu. Şüphesiz aranızda bana iman ettikten sonra beni on iki defa inkâr edip kâfir olacak birisi vardır, dedi.

(İbn Abbâs devamla) dedi ki: Sonra dedi ki: Aranızdan kim bana benzetilip sonra benim yerime öldürülmeyi sonra da benimle birlikte benim derecemde olmayı ister. (İbn Abbâs) dedi ki: Yaşça en küçüklerinden birisi kalktı ve: Ben dedi. Ona: Otur, dedi sonra onlara sözlerini bir daha tekrarladı yine o genç kalktı, ben dedi. Ona: Otur, dedi. Sonra bir daha aynı sözleri onlara tekrar etti, yine o genç kalktı ben dedi. İsa, tamam o kişi sensin, dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: O kişi İsa'ya benzetildi ve İsa (a.s) evdeki bir bacadan semaya yükseltildi.

(İbn Abbâs) dedi ki: Yahudilerden onu yakalamak isteyenler geldi. Onun benzerini aldılar, onu öldürüp haça gerdiler. Onlardan biri de daha önce ona iman etmişken, onu on iki defa inkâr edip kâfir oldu.

Sonra da üç fırkaya ayrıldılar. Bir fırka: Allah dilediği kadar bir süre aramızda idi sonra semaya yükseldi, dedi. Bunlar *Yakûbiyye* fırkasıdır, bir diğer fırka: Allah'ın oğlu Allah'ın dilediği kadar bir süre aramızda kaldı sonra Allah onu kendisine yükseltti dedi. Bunlar da *Nasturiler*dir, bir diğer fırka: Allah'ın kulu ve Rasûlü Allah'ın dilediği kadar bir süre aramızda kaldı sonra Allah onu kendisine yükseltti, bunlar da Müslümanlardır.

Kâfir iki zümre Müslümanlara karşı birbirlerine yardımcı oldular ve o Müslüman zümreyi öldürdüler. Bu sebeple Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) nebî olarak gönderilinceye kadar İslam güçsüz kalmış ve görünmez olmuştu.

"Bunun üzerine İsrâiloğullarından bir kesimi iman etmiş, bir kesimi de inkâr etmişti." Yani İsa zamanında İsralioğullarından kâfir olan kesim ile İsa zamanında iman eden kesim kastedilmektedir. *"Biz de iman edenleri düş-*

Scanned with CamScanner

manlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler." Bunu da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onların dinlerini kâfirlerin dinlerine üstün kılması ile yaptık.

Bu onun (İbn Cerîr'in) kitabında bu âyet-i kerimeyi tefsir ederken zikrettiği ifadeleridir. Aynı şekilde Nesâî de Süneninde (es-Sünenu'l-Kübra adlı eserinin tefsir bölümünde) bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak bunu Ebû Kureyb Muhammed b. Alâ'dan, o Ebû Muâviye'den aynen böylece rivayet etmiştir.

Bunun için Muhammed ümmeti de hak üzere üstün kalacaklardır. Onların bu hali Allah'ın emri gelinceye ve onların sonları -bu hususta sahih hadislerde varid olduğu gibi- Meryem oğlu İsa Mesih (a.s) ile birlikte Deccal'e karşı savaşıncaya kadar devam edeceklerdir.

Saf sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur, minnet O'nadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

CUMA SÛRESİ

[11 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[6801] İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma namazında Cumua sûresi ile Münâfikûn sûresini okurdu. [635] Bunu Müslim Sahih'inde rivayet etmiştir.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢﴾ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Göklerde ve yerde olan her şey melik, Kuddûs, Aziz, Hakim olan Allah'ı tesbih ederler.

2. O, ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Halbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler.

3. Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da. O Azizdir, Hakimdir.

635 Müslim, 877; Ebû Dâvûd, 1124; Tirmizî, 519; İbn Mâce, 1118; Ahmed, II, 429-430

Scanned with CamScanner

4. İşte bu Allah'ın lütfudur. Onu dilediği kimseye verir. Allah büyük lütuf sahibidir.

Tefsiri:

Yüce Allah göklerde ve yerde bulunanların yani konuşanıyla, dilsiziyle bütün yaratılmışların kendisini tesbih ettiğini haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: *"Onu hamdiyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."* (İsrâ, 44) buyurmaktadır.

"Melik, Kuddûs" yani o göklerin ve yerin maliki, hükmü ile onlarda tasarruf edendir. "Kuddûs" de eksikliklerden münezzeh olup, kemal sıfatlarına sahip olan demektir. *"Aziz, Hakim"*in tefsiri daha önce birkaç defa geçti.

"O ümmiler arasında kendilerinden bir Rasûl gönderendir." Ümmilerden kasıt Arapların kendileridir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerine kitap verilenlerle ümmilere De ki: Siz de İslam'a girdiniz mi? Eğer İslam'a girerlerse muhakkak hidayet bulmuş olurlar. Şayet yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak tebliğdir. Allah kulları çok iyi görendir."* (Âl-i İmran, 20) Özellikle ümmilerin söz konusu edilmesi onlara peygamber olarak gönderilmediği anlamına gelmez ama ümmiler üzerindeki lütuf ve ihsan daha beliğ ve daha ileri derecededir. Nitekim bir başka yerde: *"Ve muhakkak ki o sana ve senin kavmine bir zikirdir (öğüttür, şereftir)."* (Zuhruf, 44) O aynı zamanda başkaları için de kendisinden öğüt alacakları bir zikirdir. Yüce Allah'ın: *"Aşiretin arasından yakın akrabanı uyar (inzar et)"* (Şuarâ, 214) buyruğu da böyledir. Bu ve benzeri buyrukların, yüce Allah'ın: *"De ki: Ey insanlar şüphesiz ben... Allah'ın size, hepinize gönderdiği Rasûlüyüm"* (En'âm, 19) buyruğu ile: *"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."* (En'âm, 19) buyruğu ve yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim hakkında haber verdiği: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vaat edilen yer ateştir."* (Hûd, 17) ve buna benzer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kırmızısıyla, siyahıyla bütün insanlara nebî olarak gönderilmiş ve nübuvvetinin genel olduğunun delili olan âyetler ile aykırılığı söz konusu değildir.

Biz bunun tefsirini daha önce âyet ve sahih hadislerle En'âm sûresinde yapmıştık. Hamd Allah'a mahsustur. Minnet yalnız onadır.

Scanned with CamScanner

Bu âyet-i kerime Allah'ın halili İbrâhim'in Mekkelilere aralarında kendilerinden olan ve kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyup, onları tertemiz edecek, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek bir Rasûl göndermesi şeklindeki duasının kabul edildiğini doğrulayan bir âyet-i kerimedir. Şanı yüce Allah -ona hamd ve senalar olsun- Rasûllerin ardının arkasının kesildiği, yolların görünmez olduğu, ona ihtiyacın en ileri dereceye ulaştığı, Allah'ın Arap olanlarıyla olmayanlarıyla -kitap ehlinden Allah'ın Meryem oğlu İsa (a.s) ile göndermiş olduklarına sımsıkı sarılmaya devam eden çok az bir kalıntı dışında- hepsine gazap edip, öfkelendiği bir zamanda peygamber olarak gönderdi.

Bunun için yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir Rasûl gönderendir. Halbuki daha önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler."* Çünkü Araplar önceleri İbrâhim Halil'in dinine bağlı idiler ama sonra onu değiştirdiler, başkalaştırdılar, onu ters yüz ettiler, ona muhalefet ettiler. Tevhidin yerine şirki koydular, yakin yerine şüphe ve şeki getirdiler. Allah'ın izin vermediği şeyleri Allah'ın dininde bid'at diye ortaya çıkardılar. Aynı şekilde iki kitap ehlinin durumu da buydu. Onlar da kendi kitaplarını değiştirdiler, tahrif ettiler, başkalaştırdılar, olmadık şekilde yorumladılar. Yüce Allah da Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) pek büyük ve bütün insanları kuşatan bir şeriat ile gönderdi. Hidayetleri, dünya hayatlarında ve ahiretlerinde gerek duyacakları her şeyin beyanı, kendilerini cennete ve Allah'ın kendilerinden razı olmasına yakınlaştıracak hususlara daveti, ateşe ve Allah'ın gazabına yaklaştıracak hususlardan da yasaklamayı ihtiva eden bir şeriatti. Bu şeriat tam bir hakim ve hakem idi. Gerek inanç esaslarında, gerek hukuki hayatlarında her türlü şüphe, tereddüt ve kuşkuyu ortadan kaldırıp, ayırıcı hükmü ihtiva ediyordu. Yüce Allah -ona sonsuz hamd-u senalar- kendisinden önceki şeriatların bütün güzelliklerini onda bir araya getirdi ve ona öncekilerden hiç kimseye vermediklerini sonrakilerden de kimseye vermeyeceklerini verdi. Allah'ın salât ve selamları din gününe kadar daima ona olsun.

Yüce Allah'ın: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da. O Azizdir, Hakimdir"* buyruğuna gelince:

[6802] İmam Ebû Abdullah el-Buhârî (r.h) dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyorduk. Üzerine Cuma sûresi indirildi. *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da."* buyruğu

Scanned with CamScanner

hakkında: Onlar kimlerdir ey Allah'ın Rasûlü? dediler. Soru sorana cevap vermedi. Nihayet sorusunu üç defa tekrar etti. Aramızda Selman-ı Farisi de vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini Selman'ın üzerine koydu sonra da: *"Eğer iman Süreyya yıldızının yanında bulunsaydı bunlardan bazı adamlar -yahut bir adam- ona ulaşırdı."* buyurdu.[636] Bunu Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr de değişik rivayet yollarından Sevr b. Zeyd ed-Dîlî'den, o Sâlim Ebu'l-Ğays'dan, o Ebû Hureyre'den böylece rivayet etmiştir.

Bu hadiste bu sûrenin Medine'de inmiş olduğuna delil vardır. Aynı zamanda onun bütün insanlara nebî olarak gönderilip, nübüvvetinin genel olduğuna da delil vardır. Çünkü o yüce Allah'ın: *"Onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da"* buyruğunu da Farslar diye tefsir etmiştir. Bundan dolayıdır ki Allah Rasûlü de İran'a, Bizans'a ve onların dışındaki diğer ümmetlere mektuplar yazarak onları yüce Allah'a ve getirdiği şeriata uymaya çağırdı. Bu sebeple Mücâhid ve daha başkaları yüce Allah'ın: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da"* buyruğunu: Bunlar Arap olmayanlar ile Arapların dışında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tasdik edip, doğrulayan kimselerdir, diye açıklamışlardır.

[6803] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sehl b. Sa'd es-Sâidî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ashabımdan bazı adamların sulblerinden geleceklerin sonra onların sulblerinden geleceklerin sulblerinde ümmetimden cennete hesapsız girecek erkek ve kadınlar vardır."* Sonra da: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlara da"* buyruğunu okudu. Yani bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden geriye kalanlardır.[637]

"O Azizdir, Hakimdir." Yani o şeriatında ve kaderinde izzet ve hikmet sahibi olandır.

"İşte bu Allah'ın lütfudur. Onu dilediği kimseye verir, Allah büyük lütuf sahibidir." Maksat Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vermiş olduğu pek büyük nübuvvet ve onun ümmetine peygamber olarak gönderilmesi sûretiyle ümmetine ihsan ettiği özel lütuflarıdır.

---

636 Buhârî, 4897, 4898; Müslim, 2546/231; Tirmizî, 3310; Nesâî, Tefsir, 612; Taberî, 34086

637 İbn Ebî Asım, es-Sünne, 309; Taberânî, 6005. Senedi İsa'dan dolayı hasendir. O doğru sözlü birisidir. Heysemi, 18702'de ceyyid olduğunu belirtmiş, Elbani de es-Sünne, 309'da ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

5. Kendilerine Tevrat yükletilip sonra yüklenmeyenlerin hali kocaman kitaplar taşıyan eşeğin hali gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlayan topluluğun misali ne kötüdür! Allah zalimler topluluğunu hidayete iletmez.

6. De ki: "Ey Yahudiler! Eğer siz bütün insanlar bir tarafa gerçekten yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve eğer (bunda) samimi iseniz haydi ölümü temenni ediniz."

7. Ama ellerinin önden gönderdiklerinden ötürü onu ebediyen temenni etmezler. Allah zalimleri en iyi bilendir.

8. De ki: "Gerçekten sizin kendisinden kaçıp durduğunuz elbette karşınıza çıkacaktır. Sonra gizliyi de, açığı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da neler yaptığınızı size haber verecektir."

Tefsiri:

Yüce Allah gereğince amel etmeleri için kendilerine Tevrat verilip yükletilen fakat gereğince amel etmeyen Yahudileri yererek bu hususta onların misalini *"kocaman kitaplar taşıyan eşeğin hali gibidir"* diye zikretmektedir. Yani bunların misali içinde neler bulunduğunu bilmesine imkân bulunmayan kitaplar taşıyan eşeğin misali gibidir. O bu kitapları maddi olarak taşır fakat sırtında neler olduğunu bilmez. İşte bunların kendilerine verilip, lafzıyla hıfzedip, anlamını iyice kavramadıkları, gereğince de amel etmedikleri kitabı taşımalarında aynen böyledirler. Hatta onlar onu kavrayıp, gereğince amel

Scanned with CamScanner

etmek yerine onu olmadık şekilde yorumladılar, tahrif ettiler, değiştirdiler. Bu sebeple onların durumu eşeklerinkinden daha da kötüdür çünkü eşeğin zaten anlayışı yoktur. Bunların ise anlayıp kavrama kabiliyetleri olmakla birlikte bunu kullanmamışlardır. Bu sebeple yüce Allah başka bir âyet-i kerimede: *"Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hatta onlar daha da sapıktırlar. Onlar gafil olanların ta kendileridirler."* (A'râf, 179) buyurduğu gibi burada da: *"Allah'ın âyetlerini yalanlayan topluluğun misali ne kötüdür. Allah zalimler topluluğunu hidayete iletmez"* buyurmaktadır.

[6804] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma gününde imam hutbe okurken konuşan bir kimse koca kitaplar taşıyan eşeğe benzer. O konuşana: Dinle diyen kişinin de cuması olmaz."*[638]

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ey Yahudiler, eğer siz bütün insanlar bir tarafa gerçekten yalnız kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız ve eğer (bunda) samimi iseniz haydi ölümü temenni ediniz."* Yani sizler kendinizin hidayet üzere olduğunu, Muhammed'in ve ashabının ise dalalette olduğunu ileri sürüyorsanız haydi iki kesimden kim dalalette ise onun ölmesi için dua ediniz. *"Eğer"* bu iddianızda *"samimi iseniz"* bunu yapınız.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ama ellerinin önden gönderdiklerinden ötürü"* yaptıkları küfür, zulüm ve günahkârlıklar dolayısıyla *"onu ebediyen temenni etmezler. Allah zalimleri en iyi bilendir."* Bizler Bakara sûresinde Yahudiler ile bu lanetleşme ile ilgili açıklamaları daha önceden yüce Allah'ın şu buyruklarını açıklarken kaydetmiş bulunmaktayız: *"De ki: Eğer Allah katında ahiret yurdu (cennet) insanlar arasında sizden başka kimseye değil de yalnız sizin ise (iddianızda) doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin fakat önceden ellerinin gönderdikleri dolayısıyla hiçbir zaman onu temenni etmezler. Allah o zalimleri çok iyi bilendir. Andolsun ki sen onları insanlar arasında müşriklerden bile hayata daha tutkun bulursun. Onlardan her biri kendisine bin yıl ömür verilsin ister. Halbuki ömrünün uzatılması kendisini azaptan kurtarıcı değildir. Allah yapmakta olduklarını çok iyi görendir."* (Bakara, 94-96)

638 Ahmed, I, 230. Senedi Mücalid b. Said zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Ayrıca bk. Mecma, 3132. Hadis "koca kitaplar taşıyan eşeğe benzer" lafzı olmaksızın sahihtir.

Scanned with CamScanner

Buna dair açıklamaları orada kaydetmiş ve maksadın kendileri olsun, hasımları olsun kim dalalet üzere ise ona beddua etmek olduğunu da açıklamıştık. Nitekim Hıristiyanlar ile bu şekilde mübahale Âl-i İmrân sûresinde: *"(İsa hakkında) sana bunca ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında çekişirse de ki: Geliniz oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, biz kendimizi siz de kendinizi çağıralım sonra dua edelim de Allah'ın lanetinin (İsa hakkında) yalan söylenlerin üzerine olmasını isteyelim."* (Âl-i İmrân, 61) buyruğunda müşrikler ile mübahale de Meryem sûresinde: *"De ki: Kim sapıklıkta ise Rahmân ona verdiği mühleti uzattıkça uzatsın..."* (Meryem, 75) buyruğunda geçmişti.

[6805] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ebû Cehil: Eğer Muhammed'i Kâbe'nin yanında görecek olursam mutlaka gidip onun boynunu çiğneyeceğim, dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer o böyle bir şey yapmış olsaydı, andolsun melekler herkesin gözü önünde onu alıp yakalayacaktı ve eğer Yahudiler ölümü temenni etselerdi kesinlikle ölür ve cehennem ateşindeki yerlerini görürlerdi. Şayet Rasûlullah ile mübahale edenler dışarı çıkacak olsalardı, geri döndüklerinde kesinlikle ne mallarını, ne de ailelerini göremeyeceklerdi."*[639] Bunu Buhârî, Tirmizî ve Nesâî, Abdurrezzak'ın, Ma'mer'den, onun Abdulkerim'den diye naklettiği bir rivayet olarak tahriç etmişlerdir. Buhârî dedi ki: "Ona Amr b. Halid de Ubeydullah b. Amr'dan, o Abdulkerim'den diye mutabaatta bulunmuştur." Yine bunu Nesâî, Abdurrahman b. Ubeydullah el-Halebî'den, o Ubeydullah b. Amr er-Rakki'den böylece ve daha tam olarak rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Gerçekten sizin kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm elbette karşınıza çıkacaktır sonra gizliyi de, açığı da bilen Allah'a döndürüleceksiniz. O da neler yaptığınızı size haber verecektir"* buyruğu Nisâ sûresinde yer alan: *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile"* (Nisâ, 78) buyruğuna benzemektedir.

---

639 Buhârî, 4958; Tirmizî, 3345; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11685; Ahmed, I, 368; Ebû Ya'la, 2604 [Hadis bu tamlıkta sadece Ebû Ya'la ve İmam Ahmed'in iki rivayetinden birisindedir. Ancak Buhârî, Tirmizî, İmam Ahmed'in iki rivayetinden birisi ve es-Sünenu'l-Kübra'daki rivayet ise Ebû Cehil ile ilgili kısmı ile sona ermektedir. Muhtemelen bundan sonraki kısımları İbn Abbâs'ın ifadeleridir. Çünkü bilindiği üzere rivayetin Ebû Cehil ile ilgili bölümü Mekke'de, söz konusu edilen diğer mübahaleler ise Medine'de olmuştur. (Çeviren)]

Scanned with CamScanner

[6806] Taberânî'nin Mucem'inde de Muaz b. Muhammed el-Huzeli'nin rivayetine göre Semura (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Ölümden kaçan kimsenin misali yerin kendisinden alacağını istediği bir tilkinin misaline benzer. Tilki koşarak gelir, nihayet bitkin düşüp de gözleri de artık kamaşınca yuvasına girer. Bu sefer yer ona: Ey tilki borcum, der. Derhal sesler çıkarta çıkarta çıkıp gider. O boynu kopup da ölünceye kadar bu halini sürdürür gider."*[640]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ وَاذْكُرُوا اللهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

9. Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

10. Artık o namaz kılındı mı yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın ve Allah'ı çok hatırlayın, ta ki umduğunuzu elde edesiniz.

Tefsiri:

Cumaya Cuma denilmesi "cem: toplamak"den türemiş bir kelime olduğundan dolayıdır. Müslüman her hafta bu günde bir defa büyük mabetlerde toplanırlar. Yine bugünde bütün mahlûkat tamamlanmıştır. O yüce Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı altı günün altıncısıdır. O günde Âdem yaratıldı, o günde cennete konuldu ve o günde oradan çıkartıldı. Kıyamet de o günde kopacaktır. O günde öyle bir an vardır ki o anı denk düşürerek Allah'tan bir hayır isteyen mü'min her bir kula Allah mutlaka o istediğini ona verir. Nitekim bu hususta sahih hadisler de sabit olmuştur.

[6807] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Selman dedi ki: Ebu'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Selman! Cuma günü nedir?"* dedi. Ben: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü senin ebeveyninin -ya da babanızın dedi- bir araya geldiği gündür."*[641]

640 Daha önce Kaf sûresi 19. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

641 Senedi zayıftır. Ahmed, V, 439-440, h. no: 23206, 23217, Selman'dan gelen bir hadis

Scanned with CamScanner

Ebû Hureyre'den onun sözü olmak üzere buna yakın bir rivayet nakledilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Eski Arapçada bu güne "Arûbe günü" denirdi. Sabit olduğu üzere bizden önceki ümmetlere de bugün emredilmiş ama onlar şaşırıp, bugünü kaybetmişlerdi. Bunun yerine Yahudiler yaratmanın gerçekleşmediği gün olan cumartesi gününü seçtiler, Hıristiyanlar ise yaratmaya başlanılan gün olan Pazar gününü seçtiler. Allah da bu ümmet için Allah'ın yaratmayı kendisinde tamamladığı gün olan Cuma gününü seçti.

[6808] Nitekim bunu Buhârî ve Müslim de Abdurrezzak'ın naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biz (dünyada) son gelenleriz, kıyâmet gününde ise önde olacak olanlarız. Şu kadar var ki onlara kitap bizden önce verilmişti. Sonra Allah'ın kendilerine farz kıldığı ve hakkında anlaşmazlığa düştükleri ve Allah'ın bizi kendisine hidayet eylediği günleri de bugündür. Bu sebeple bugünde insanlar bizim arkamızdan gelmektedirler. Yahudiler yarın, Hıristiyanlar ise yarından sonra."*[642] Lafız Buhârî'ye aittir.

[6809] Müslim'in lafzında ise şöyle denilmektedir: *"Allah bizden öncekileri Cuma gününden şaşırtıp, doğrudan uzaklaştırdı. Bundan dolayı cumartesi günü Yahudilerin, Pazar günü de Hıristiyanların oldu sonra Allah bizi getirdi ve Allah bizi Cuma gününe hidayet eyledi. Cuma, cumartesi ve pazarı (arka arkaya) yarattı. Bu şekilde onlar kıyâmet gününde bizden sonra arkamızdan gelecekler. Bizler dünya ehlinin arasında son gelenleriz ama kıyâmet gününde bütün yaratılmışlardan önce aralarında ilk hüküm verilecek olanlarız."*[643]

---

olarak. Senedinde Ebû Ma'şer es-Sindi vardır ki adı Necih'dir ve zayıf bir ravidir. Buhârî: Hadisi münkerdir demiştir. Karsa' ed-Dabbi hakkında ise Hâfız Takrib'de doğru sözlüdür demiş, Zehebî ise Mizan, 6872'de İbn Hibbân'dan: O rivayet ettiği az sayıdaki hadiste sebt (sağlam) ravilere muhalefet etmiş, adaletli olduğu da ortada olmayan birisidir. Bana göre münferid olarak naklettiği rivayetlerden uzak kalmayı hak eden birisidir sözlerini nakletmektedir.

[Burada dikkat çekmemiz gereken bir husus vardır. Elimizdeki İbn Kesir nüshalarında "ebeveyniniz" ifadesi hadisin yer aldığı İmam Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde farklıdır. Oradaki iki rivayetten birisinde: "Babası yahut sizin babanız" şeklinde, diğerinde ise (sadece) "sizin babanız" lafzı kullanılmıştır. (Çeviren)]

642 Kaynakları daha önce Bakara sûresi 224. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

643 Kaynakları daha önce Nahl sûresi 124. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

Allah mü'minlere Cuma gününde kendisine ibadet etmeleri için bir araya toplanmalarını emrederek: *"Ey iman edenler, Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ın zikrine koşun"* buyurmaktadır. Yani cumaya gitmek maksadı ile çıkın ve buna gereken önemi verin. Burada *"sa'y: koşmak"*dan maksat hızlıca yürüyüş değildir. Maksat ona gereken ihtimamı, önemi göstermektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kim de mü'min olarak ahireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa (sa'y ederse) işte onların çalışmaları (sa'y etmeleri) makbul olur."* (İsrâ, 19)

Ömer b. el-Hattab ve İbn Mes'ud (radıyallâhu anh) bu buyruğu: "(فامضوا إلى ذكر الله): Allah'ın zikrine gidin" diye okurlardı. Namaza hızlıca yürümek ise nehyedilmiş bir iştir.

[6810] Çünkü Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde tahriç ettiklerine göre Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu naklet-mektedir: *"Kametin getirildiğini duyarsanız namaza yürüyün ve sükunet ve vakar ile yürümeye bakın. Hızlıca gitmeyin. Namazın yetiştiğiniz kısmını (imamla) kılın, kaçırdığınızı da sonradan tamamlayın."* Buhârî'nin lafzı bu şekildedir. Ebû Katâde'den de şöyle dediği nakledilmektedir: Bizler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılıyorken bazı kimselerin patırtılarını duydu. Namazını kıldıktan sonra neyiniz vardı, dedi. Onlar: Namaza yetişmek için acele ettik, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Artık (bu şekilde) yapmayın. Namaza geldiğiniz vakit sükûnetle gelin, yetiştiğinizi kılın, kaçırdığınızı tamamlayın."*[644] Bunu Buhârî ve Müslim tahriç etmişlerdir.

[6811] Abdurrezzak dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Namaz için kamet getirildiği vakit koşarak namaza gelmeyiniz ama yürüyerek namaza geliniz ve sükûnetle geliniz. Yetiştiğiniz kadarını kılın, yetişemediğinizi tamamlayın."*[645] Bunu Tirmizî, Abdurrezzak'ın da naklettiği bir hadis olarak böylece rivayet etmiştir. Ayrıca bunu Yezîd b. Zurey', Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre'den yoluyla bunun gibi tahriç etmiştir. Hasan(-ı Basrî) dedi ki: Allah'a yemin olsun ki (ayette kastedilen) ayaklar üzerinde koşup gitmek değildir. Onlara sükûnet ve vakarlı bir hal dışında namaza gitmeleri yasaklanmıştı ama (maksat) kalplerle, niyet ile ve huşu ile gitmektir.

644 Buhârî, 636, 908; Müslim, 602; İbn Mâce, 775; Ahmed, II, 532; İbn Hibbân, 2146

645 Sahihtir. Tirmizî, 327; Abdurrezzak, 3404. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Katâde de yüce Allah'ın: *"Allah'ın zikrine koşun"* buyruğu kalbinle, amelinle ona koşmandır. O da ona yürüyerek gitmektir demiş ve yüce Allah'ın: *"Onunla birlikte sa'y edecek yaşa gelince"* (Sâffât, 102) buyruğunu yani onunla birlikte yürüyecek diye yorumlardı. Muhammed b. Ka'b, Zeyd b. Eslem ve başkalarından da buna yakın açıklamalar rivayet edilmiştir.

Cuma namazına gelen kimse için cumaya gelmeden önce gusletmesi müstehaptır.

[6812] Çünkü Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere Abdullah b. Ömer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Biriniz cumaya gelecek olursa gusletsin."*[646]

[6813] Buhârî ve Müslim'in rivayetine göre Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü gusletmek buluğa ermiş herkese vaciptir."*[647]

[6814] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her yedi günde bir başını ve cesedini yıkamak sûretiyle gusletmek her Müslüman üzerinde Allah'ın bir hakkıdır."*[648]

[6815] Câbir'den dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslüman her erkeğin her yedi günde bir gün gusletmek görevidir, o da Cuma günüdür."* Bunu Ahmed, Nesâî ve İbn Hibbân rivayet etmiştir.[649]

[6816] İmam Ahmed dedi ki: Evs b. Evs es-Sakafi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim Cuma günü gusledip, iyice yıkanır, erken davranıp, erken namaza gider, binmeyip yürür, imama yakın oturup, (hutbeyi) iyice dinleyip boş işle uğraşmazsa attığı her bir adım karşılığında ona orucuyla, kıyamıyla bir yılın ecri verilir."*[650] Bu hadisin çeşitli rivayet yolları ve lafızları vardır. Bunu dört sünen sahibi tahriç etmiş, Tirmizî hasen olduğunu belirtmiştir.

---

646 Buhârî, 894, 919; Müslim, 844; Tirmizî, 492; Ahmed, II, 9, 38

647 Buhârî, 879; Müslim, 846; Ebû Dâvûd, 641; Nesâî, III, 93; Mâlik, I, 102

648 Buhârî, 897; Müslim, 849; Abdurrezzak, 297; Beyhakî, Sünen, III, 188

649 Nesâî, III, 93; Ahmed, III, 304; İbn Ebî Şeybe, I, 95; İbn Hibbân, 1219

650 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 345; Tirmizî, 496; İbn Mâce, 1087; Nesâî, III, 95-96; Ahmed, IV, 104; Beğavî, 1065; Hakim, I, 282; İbn Hibbân, 2781

Scanned with CamScanner

[6817] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü cünupluktan gusleder gibi gusleden sonra (erken) giden bir kimse adeta bir deve kurban etmiş gibidir. Bundan sonraki ikinci saatte giden bir kimse bir inek kurban etmiş gibidir. Üçüncü saatte giden bir kimse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibidir. Dördüncü saatte giden bir kimse bir tavuk tasadduk etmiş gibidir. Beşinci saatte giden bir kimse bir yumurta sadaka vermiş gibi olur. İmam (hutbeye) çıkınca artık melekler de gelip zikri dinlerler."*[651] Bunu Buhârî ve Müslim tahriç etmişlerdir.

Cuma namazına giden kimsenin en iyi elbiselerini giyinmesi, hoş koku sürünmesi, misvak kullanması, iyice temizlenip paklanması da müstehabtır.

[6818] Daha önce geçen Ebû Said'in naklettiği hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Cuma günü gusletmek, misvak kullanmak ve ev halkının hoş kokusunu sürünmek her buluğa ermiş kimseye vaciptir."*[652]

[6819] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Eyyûb el-Ensârî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Cuma günü gusledip, hanımının kokusundan -eğer yanında varsa- sürünüp, en iyi elbiselerini giyinip sonra da çıkıp mescide gelerek kılabildiği kadar namaz kılıp, kimseyi rahatsız etmeyen, bundan sonra da imamı (hutbe okumak için) çıkıp namazı kılana kadar kalan bir kimsenin bu yaptıkları o Cuma ile öbür Cuma arasındaki (günah)lara keffaret olur."*[653]

[6820] Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin süneninde Abdullah b. Selam'dan rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde iken şöyle buyururken dinlemiştir: *"Herhangi birinizin işte kullandığı elbiseleri dışında Cuma günü için (altlı ve üstlü) iki elbise satın alsa ne olur?"*[654]

[6821] Âişe'den rivayete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü insanlara hutbe verdi. Üzerlerinde bedevilerin giydiği yün elbiseler gördü. Bu sefer şöyle buyurdu: *"Bolluk içinde olan bir kimsenin işte giyin-*

651 Buhârî, 881; Müslim, 850 h. 10; Ebû Dâvûd, 351; Tirmizî, 499; Nesâî, III, 99; Ahmed, II, 460; Beğavî, 1063; İbn Hibbân, 2775

652 Az önce 6813 numara ile geçti.

653 Ahmed, V, 420. Ravileri İmran dışında sikadırlar. Yalnızca İbn Hibbân, İmran'ın sika olduğunu söylemiştir ama hadisin şahitleri de vardır.

654 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1078; İbn Mâce, 1095, 1096'da da Âişe'den

Scanned with CamScanner

diği elbiseleri dışında Cuma günü için altlı üstlü iki elbise edinse ne olur?"[655] Bunu İbn Mâce rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Namaz için çağrıda bulunulduğu vakit"* buyruğundan maksat ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minbere çıkıp, üzerinde oturduğu vakit okunan ikinci (iç) ezandır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde (minbere çıktıktan sonra) ezan okunurdu. İşte kastedilen nida (çağrı) budur. Mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'ın fazladan koyduğu ilk ezan ise insanların çoğalması dolayısıyla konulmuştu.

[6822] Nitekim bunu Buhârî (r.h) şöylece rivayet etmektedir: es-Saib b. Yezîd dedi ki: "Cuma gününde okunan ilk ezan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ve Ömer döneminde imamın minbere oturduğu zaman okunurdu. Osman halife olup, bir süre geçtikten ve insanlar çoğaldıktan sonra ez-Zevra denilen yerde ikinci ezanı ilave etti.[656] Yani bu ezan ez-Zevra denilen evin üzerinde okunurdu. Medine'de mescidin yakınında en yüksek ev o idi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mekhul dedi ki: Cuma gününde ezan sadece bir defa okunurdu ve o da imam hutbeye çıktığı zaman okunur sonra namaz için kamet getirilirdi. İşte okunduğu vakit alışverişin haram olduğu ezan budur. Sonra Osman (radıyallâhu anh) imam namaza çıkmadan önce insanların toplanabilmesi için ezan okunmasını emretti.[657]

Kadınlar, köleler ve çocuklar dışında hür erkeklere Cuma namazına katılmaları emredilir. Yolcu, hasta, hasta bakıcısı ve buna benzer mazeret sahibi kimseler -fıkıh furuu kitaplarında kaydedildiği gibi- mazur görülmüşlerdir.

"Alışverişi bırakın" yani Cuma namazı için ezan okunduğu takdirde alışverişi bırakarak Allah'ı zikretmeye gidin. Bu sebeple ilim adamları ikinci ezanın okunmasından sonra alışverişin haram olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Bununla birlikte birisi diğerine vermek sûretiyle alışveriş yapılırsa sahih olup olmadığı hususunda farklı iki görüşleri vardır. Bununla birlikte âyetin zahiri ilgili yerde açıklandığı üzere böyle bir alışverişin de sahih olmamasını gerektirmektedir. Allah en iyi bilendir.

655 Ebû Dâvûd, 1078, 1079; İbn Mâce, 1096. Hasen bir hadistir. Ayrıca bk. Sahihu Ebû Dâvûd, 953

656 Buhârî, 912

657 Tabiinden birisi olan Mekhul ed-Dımeşki'nin sözü burada bitmektedir.

Scanned with CamScanner

"Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." Yani alışverişi bırakıp, Allah'ı anmaya ve namaza yönelmeniz sizin için -eğer bilirseniz- dünyada da, ahirette de daha hayırlıdır.

"Artık o namaz kılındı mı" bitirildi mi *"yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın."* Ezan okunduktan sonra tasarruflarını yasaklayıp, onlara toplanmalarını emrettikten sonra namazın bitirilmesi akabinde yeryüzünde yayılmalarına ve Allah'ın lütfundan rızıklarını aramalarına izin verildi.

(Tabiinden) İrak b. Mâlik Cuma namazını kıldıktan sonra çıkıp mescidin kapısında durur ve şöyle derdi: Allah'ım! Senin çağrına icabet edip geldim, senin farz kıldığın namazı kıldım, bana emrettiğin gibi dağıldım. Lütfundan beni rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Yine seleften birisinin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Cuma günü Cuma namazından sonra alışveriş yapan bir kimseye Allah yetmiş kat bereket ihsan eder. Çünkü yüce Allah: *"Artık o namaz kılındı mı yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın"* buyurmuştur.

"Ve Allah'ı çok hatırlayın ta ki umduğunuzu elde edesiniz." Alım-satımınızda, alışverişinizde Allah'ı çokça anın. Dünya sizi ahiret yurdunda size yarayacak işlerden meşgul ederek alıkoymasın.

[6823] Bu sebeple hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Kim çarşı-pazarlardan birine girip de la ilahe illallah vahdehu la şerike leh lehu'l-mulk ve lehu'l-hamd ve huve ala külli şey'in kadir: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, onun ortağı yoktur. Mülk yalnız onundur, hamd yalnız onadır ve o her şeye gücü yetendir, diyecek olursa ona bir milyon hasene yazılır ve onun bir milyon günahı silinir."*[658] Mücâhid dedi ki: Kul Allah'ı ayakta iken, otururken ve yatarken hatırlayıp, zikretmedikçe Allah'ı çokça ananlardan olmaz.

658 Senedi zayıftır. Hadis ile ilgili değerlendirmeler daha önceden geçti. Kavi olduğunu söyleyenler yanılmıştır.

Scanned with CamScanner

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

11. Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman seni ayakta bırakıp, ona doğru yöneldiler. De ki: "Allah'ın yanındaki eğlenceden de, ticaretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."

Tefsiri:

Şanı yüce Allah Cuma günü hutbenin dinlenmesi terk edilip, o gün Medine'ye gelen ticarete gitmekten ötürü sitemde bulunarak: *"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman seni ayakta bırakıp, ona doğru yöneldiler"* buyurmaktadır. Yani seni minber üzerinde hutbe verirken terk edip gittiler. Tabiinden birden çok kişi bunu böylece zikretmiştir. Ebu'l-Âliye, Hasan, Zeyd b. Eslem ve Katâde bunlardandır. Mukâtil b. Hayyân'ın söylediğine göre bu ticaret malı henüz Müslüman olmamış bulunan Dihye b. Halife'ye ait idi. Bununla birlikte bir davul vardı, onlar hutbeyi bırakıp ona yöneldiler ve aralarından pek azı dışında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde ayakta bırakıp gittiler.[659] Bu hususta da sahih haber rivayet edilmiştir.

[6824] İmam Ahmed dedi ki: Câbir dedi ki: Medine'ye bir kervan geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de hutbe okuyordu. İnsanlar dışarı çıktı ve sadece on iki adam kaldı. Bunun üzerine: *"Onlar bir ticaret yahut bir eğlence gördükleri zaman... ona doğru yöneldiler"* buyruğu indi.[660] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Sâlim'in böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6825] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma günü hutbe okurken Medine'ye bir kervan geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı ona koşuşup gittiler. Öyle ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sadece on iki kişi kaldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki eğer arka arkaya gidip sonra da sizden geriye kimse kalmamış olsaydı vadi ateşle sel olup taşar ve sizi alır götürürdü."* Ayrıca: *"Onlar bir ticaret yahut bir*

659 Biraz sonra farklı bir anlatımla gelecektir.

660 Buhârî, 936, 2058, 4899; Müslim, 863, h. no: 36, 37, 38; Tirmizî, 3311; Nesâî, Tefsir, 613; Ahmed, III, 313

Scanned with CamScanner

eğlence gördükleri zaman seni ayakta bırakıp ona doğru yöneldiler." buyruğu nazil oldu. (Câbir) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sebat eden on iki kişi arasında Ebû Bekir ve Ömer (radıyallâhu anhumâ) da vardı.[661]

Yüce Allah'ın: *"Seni ayakta bırakıp"* buyruğunda imamın hutbeyi Cuma günü ayakta verdiğine delil vardır.

[6836] Müslim de Sahih'inde Câbir b. Semura'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) aralarında oturduğu iki hutbe verirdi. Hutbesinde Kur'ân okur ve insanlara öğüt verip, hatırlatmalarda bulunurdu.[662]

Ama burada bilinmesi gereken bir husus vardır. O da şudur: Burada anlatılan olay, Cuma gününde namazı hutbeden önce kıldırdığı zamanlar idi.

[6827] Nitekim Ebû Dâvûd el-Merasil adlı kitabında şu rivayeti naklet-mektedir: Mukâtil b. Hayyân'a soruldu, o şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayramlarda olduğu gibi Cuma günü hutbeden önce namazı kıldırırdı. Nihayet Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün Cuma namazını kıldırdıktan sonra hutbe vermekte iken bir adam (mescide) girip: Dihye b. Halife bir ticaret malı ile geldi, dedi.[663] Yani (bunun söylenmesinden sonra) ayrılıp dağıldılar ve onunla birlikte ancak çok az sayıda kimse kaldı.

"De ki: Allah'ın yanındaki" ahiret yurdundaki sevap ve mükâfat *"eğlenceden de, ticaretten de hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır."* Yani kendisine tevekkül edip, rızkı vaktinde arayan kimseler için.

Cuma sûresinin tefsirinin sonu

Hamdimiz yalnız Allah'adır, lütuf ve minnet O'nadır, başarı ve hatalardan bizi koruyacak olan O'dur.

---

661 Hadisin merfu lafızları oldukça zayıftır. Bunu Ebû Ya'la, 1979'da tahriç etmiştir. Senedinde Zekeriya b. Yahyâ el-Kisai vardır. O da metruk ve itham edilmiş birisidir. "Nefsim elinde olana yemin ederim ki..." bölümü ise oldukça zayıftır. Metnin geri kalan bölümü şahitleriyle mahfuzdur.

662 Müslim, 862, h. no: 34

663 Ebû Dâvûd, el-Merasil, 59 mürsel bir rivayettir. Mürsel olmakla birlikte Mukâtil'in zayıf birisi olduğunu birden çok kişi söylemiştir. Hadisi mevsul olarak rivayet etse durum böyle olduğuna göre ya mürsel olarak rivayet edilince durum ne olur? Bu ayrıca Murre'den de mürsel olarak da rivayet edilmiştir. Bunu İbn Beşkuval el-Esma el-Mubheme, 852'de tahriç etmiş olup, hasen bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

[11 âyettir. Medine'de inmiştir.]

Münâfıklar:

إِذَا جَآءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ ۘ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ ۗ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ۝١ اِتَّخَذُوٓا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝٢ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ۝٣ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ ۖ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۗ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ۚ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝٤

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Münafıklar sana geldiklerinde: "Şahadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün" dediler. Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar.

2. Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür!

Scanned with CamScanner

3. Bu ise onların iman etmelerinden sonra kâfir olmalarındandır. Bunun için de kalplerine mühür vuruldu ve bu yüzden onlar anlamazlar.

4. Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider, söz söylerlerse sözlerini dinlersin. Halbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidir. Her bir feryâdı kendi aleyhlerine sanırlar. Asıl düşmanlar onlardır. Sakın onlardan. Allah kahretsin onları. Nasıl da döndürülüyorlar?

Tefsiri:

Yüce Allah münafıklar hakkında haber vererek onların Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldiklerinde Müslüman olduklarını dilleriyle ifade ettiklerini fakat içten içe böyle olmadıklarını aksine tam zıttı bir halde olduklarını haber vermektedir. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Münafıklar sana geldiklerinde: Şahadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasülüsün, dediler"* buyurmaktadır. Yani senin yanında bulunup, yüzüne karşı bunu söyleyip, sana bu hallerini izhar ettiklerinde kesinlikle söyledikleri gibi değildirler. İşte bundan dolayı hemen bunun arasında onun zaten Allah'ın Rasûlü olduğunu haber veren bir ara cümlesini getirerek: *"Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün"* buyurmaktadır. Sonra yüce Allah: *"Ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar"* verdikleri haberlerinde -dış görünüşe uygun olsa dahi- *"yalancıdırlar."* Çünkü onlar söylediklerinin doğru olduğuna ve gerçeğin de böyle olduğuna inanmıyorlar. Bunun için yüce Allah onların inançlarını yalanlamaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler"* buyruğuna gelince: Onlar yaptıkları yalan yeminleriyle kendilerini günaha sürükleyen antlarıyla insanlardan kendilerini korumaya ve böylelikle söylediklerinin tasdik edilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Bunun için onların gerçek durumlarını bilmeyenler onlara aldandı, onların Müslüman olduklarına inandı. Hatta bazı hallerde yaptıklarında onlara uydu, söylediklerini doğruladı. Halbuki onlar içten içe asla İslam'a ve Müslümanlara kötülük yapmaktan geri kalmazlar. İşte bu kadarı ile pek çok kimseye çokça zararları dokundu.

Bunun için yüce Allah: *"Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür!"* buyurmaktadır. Bu sebeple Dahhâk b. Mü-

Scanned with CamScanner

zahim bu buyruğu "yeminlerini" anlamındaki kelimeyi "imanları" anlamına gelmek üzere: "(اتَّخَذُوا إِيمَانَهُمْ جُنَّةً): *İmanlarını kalkan edindiler*" diye okumuştur ki, zahiren yaptıkları tasdiklerini kalkan edindiler, demektir. Bu da onun aracılığı ile kendisi ile ölümden korunacakları bir koruma vasıtası (takiyye) edindiler, anlamına gelir. Cumhur ise bu kelimeyi "yemin"in çoğulu olarak: "(أيمانهم): Yeminlerini" diye okumuşlardır.

"Bu ise onların iman etmelerinden sonra kâfir olmalarındandır. Bunun için de kalplerine mühür vuruldu ve bu yüzden onlar anlamazlar." Haklarında münafıklığın takdir ediliş sebebi onların imandan küfre dönüşleri ve dalaleti hidayete değiştirip, tercih etmeleridir. *"Bunun için de kalplerine mühür vuruldu ve bu yüzden onlar anlamazlar."* Hidayet onların kalplerine ulaşmaz. Kalplerine hayır bir türlü girmez, kalpleri ne bir şeyi anlar, ne hidayet bulur.

"Onları gördüğün zaman cüsseleri hoşuna gider. Söz söylerlerse sözlerini dinlersin." Yani onlar şekilsel olarak güzel görünüşlü, konuşmaları açık seçik, dilleri fasihti. Onların konuştuklarını duyan bir kimse belağatli konuşmalarına kulak verip, onları dinlerdi. Bununla birlikte onlar son derece zayıf, gevşek, dayanıksız, tahammülsüz ve korkaktırlar. Bunun için yüce Allah: *"Her bir feryâdı kendi aleyhlerine sanırlar."* Yani bir iş meydana gelecek yahut bir hadise ya da korkulacak bir şey ortaya çıkacak olursa korkaklıklarından ötürü bu işin başlarına geleceğine inanırlar, buyurmaktadır.

Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onlar size karşı cimrilik ederek gelirler. Korku geldiğinde ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün. O korku gidince de hayra (dünya malına) karşı oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle sizi incitirler. İşte bunlar imana gelmemişlerdir. Bu sebeple Allah onların amellerini boşa çıkartmıştır. Bu Allah için pek kolaydır."* (Ahzâb, 19) Çünkü onlar içi kof ve her türlü anlamdan uzak şekillerden ibarettirler.

Bunun için yüce Allah: *"Asıl düşmanlar onlardır. Sakın onlardan. Allah kahretsin onları! Nasıl da"* hidayetten uzaklaştırılıp dalalete *"döndürülüyorlar"* buyurmaktadır.

[6828] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz münafıkların kendileriyle tanındığı alametleri vardır: Onların selamı bir lanet, onların yemek*

Scanned with CamScanner

yemeleri bir talan, ganimetleri hırsızlıktır, mescitlere ancak gafletle yaklaşırlar, namaza ancak son vaktinde gelirler. Büyüklük taslarlar, ne başkalarıyla kaynaşırlar, ne başkaları onlarla kaynaşabilir. Geceleyin kereste (gibi)dirler (kalkıp namaz kılmazlar), gündüzün de bağırıp çağırırlar, tartışıp dururlar."[664]

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُؤُسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ
يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ
تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾
هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا
وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾
يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ
وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

5. Onlara: "Gelin, Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin" denildiğinde başlarını çevirirler ve sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün.

6. Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez. Şüphesiz ki Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

7. "Rasûlullahın yanındakilere infak etmeyin ta ki dağılıp gitsinler" diyenler onlardır. Halbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır, fakat münafıklar iyi bilmezler.

---

664 Ahmed, II, 293; Bezzâr, 85. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Heysemi, Mecma, 411'de: Senedinde Abdulmelik b. Kudame el-Cumahi vardır. Yahyâ ve başkaları sika olduğunu söylemiş, Dârekutnî ve başkaları ise zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir. Şeyh Ahmed Şakir Müsned, 7913'te senedi hasendir demiş olmakla birlikte su götürür çünkü hadis Abdulmelik b. Kudame etrafında dönmektedir. Hâfız İbn Hacer, Takrib'de zayıf olduğunu açıkça ifade etmiştir. Diğer taraftan hadisin bir diğer illeti daha vardır ki o da senedinde İshâk b. Bekr b. Ebi'l-Hurat'ın bulunmasıdır. Hâfız Takrib'de meçhuldür demektedir. Görüldüğü gibi hadis zayıftır. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

8. Derler ki: "Eğer Medine'ye dönersek elbette ki en şerefli ve kuvvetli (aziz) olan, en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır." Halbuki şeref, üstünlük ve galibiyet (izzet) Allah'ındır, Rasûlü'nündür ve iman edenlerindir, fakat münafıklar bilmezler.

Tefsiri:

Üzerlerine Allah'ın lanetleri olasıca münafıklar hakkında yüce Allah şöylece haber vermektedir: *"Onlara gelin Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin denildiğinde başlarını çevirirler"* yani büyüklendikleri için ve kendilerine söylenenleri küçümsediklerinden ötürü uzak dururlar, yüz çevirirler. Bunun için yüce Allah: *"Ve sen onların büyüklenerek yüz çevirdiklerini görürsün"* buyurmaktadır. Sonra yüce Allah bundan dolayı onları cezalandırarak: *"Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de haklarında birdir. Allah onlara asla mağfiret etmez. Şüphesiz ki Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."* Nitekim Tevbe sûresinde de böyle buyurmuştu. Buna dair açıklamalar orada geçmiş, bu hususta rivayet edilmiş hadisler de orada kaydedilmiş idi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. Bize İbn Ebî Ömer el-Adenî tahdis edip dedi ki: Süfyân *"başlarını çevirirler"* buyruğunu okudu. -İbn Ebî Ömer dedi ki-: (Okurken) Süfyân yüzünü sağ tarafına döndü ve gözleri ile yandan baktı sonra şunları söyledi: İşte başlarını çevirmeleri budur.

Seleften birden çok kişi de bütün bu anlatılanların Abdullah b. Ubeyy b. Selul hakkında indiğini ifade etmişlerdir. Nitekim buna dair rivayetleri yüce Allah'ın izniyle birazdan zikredeceğiz. Ona güvenir, ona tevekkül ederiz.

[6829] Muhammed b. İshâk, Siret'te dedi ki: İbn Şihab ez-Zührî'nin bana tahdis ettiği üzere Abdullah b. Ubeyy b. Selul kavmi arasında şerefli birisi olarak kabul ediliyordu. Onun da her Cuma günü kalkıp belli sözleri söylemek âdeti vardı ve onun bu davranışı da tepki ile karşılanmıyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma gününde insanlara hutbe verip (iki hutbe arasında) otururken Abdullah b. Ubeyy b. Selul kalkar ve şöyle derdi: Ey insanlar! İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) aranızda bulunuyor. Allah onunla size ikramda bulunmuş, onunla sizi aziz kılmıştır. Bu sebeple siz de ona yardım ediniz, onu destekleyiniz, onu dinleyip, itaat ediniz. Bu sözleri söyleyip sonra da otururdu. Nihayet Uhud günü yaptıklarını yapınca -ordunun üçte birini alıp geri dönmesini kastediyor- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve

Scanned with CamScanner

sellem)'de Uhud dönüşü insanlarla birlikte geri döndükten sonra daha önce yaptığının aynısını yapmaya kalkıştı. Bu sefer Müslümanlar elbiselerini yandan tutup çekiştirerek: Otur, ey Allah düşmanı! O yapacağını yaptıktan sonra artık böyle bir şey yapma ehliyetine sahip değilsin, dediler. O da insanların omuzları üzerinden geçerek dışarı çıktı. Çıkarken de: Allah'a yemin olsun ki ben kalkıp da onun durumunu güçlendirip, pekiştirmek isterken kötü bir söz söylemiş gibi görüldüm, diyordu. Çıkarken mescidin kapısında ensardan birkaç kişi ile karşılaştı. Ne oluyor sana neyin var dediler. O: Kalktım, onun durumunu pekiştirmek için bir şeyler söyleyecek oldum, ashabından birkaç kişi kötü bir söz söylemişim gibi kalkıp elbiselerimi çekiştirmeye, beni azarlamaya koyuldular. Halbuki ben onun işini güçlendirmek üzere ayağa kalkmıştım. Ensardan olanlar: Yazık sana, geri dön de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) senin için mağfiret dilesin, dediler. O: Allah'a yemin olsun ki, onun benim için mağfiret dilemesini istemiyorum, dedi.[665]

[6830] Katâde ve Süddî dedi ki: Bu âyet Abdullah b. Ubeyy hakkında inmiştir. Şöyle ki onun yakınlarından bir genç Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitti ve ona Abdullah b. Ubeyy'in söylediklerini ve oldukça ağır bazı hususları anlattı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Abdullah'ı çağırınca o Allah'a yemin ederek böyle bir şey yapmadığını söyledi. Bu sefer ensar o gence yönelip, onu kınamaya başladılar, ayıplamaya koyuldular. Yüce Allah da onun hakkında duyduğunuz bu buyrukları indirdi. O Allah düşmanına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitsen (de sana mağfiret dilese) denildi ise de o böyle bir şey yapmayacağım anlamında yüzünü öbür tarafa çevirdi.[666]

[6831] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yerde konakladı mı orada namaz kılmadan ayrılmazdı. Tebuk gazvesinde Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un: *"Elbette ki en şerefli ve kuvvetli olan en hakir olanı oradan çıkartacaktır"* dediği haberi ulaştı. Günün sonunda konaklamadan derhal bineğine binip yola koyuldu. Abdullah b. Ubeyy'e: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e git de senin için mağfiret dilesin, dediler. Yüce Allah da: *"Münafıklar sana geldiklerinde..."* buyruğu-

665 Bk. İbn Hişam, Siyret, III, 69; Zehebî, Tarihu'l-İslam'dan meğazi bölümü, 227; İbn Kesir, Siyret, III, 103. Mürsel bir hadistir.

666 Taberî, 34160. Katâde'den mürsel olarak. Yine bu rivayet Mücâhid ve Hasan'ın mürsel bir rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu da Taberî, 34161'de rivayet etmiş ancak rivayetinde genç delikanlıyı söz konusu etmemiştir.

Scanned with CamScanner

nu *"onlara gelin Allah Rasûlü sizin için mağfiret dilesin denildiğinde başlarını çevirirler..."* buyruğuna kadar indirdi.[667]

Bu, Said b. Cubeyr'e kadar sahih bir senettir. Ancak onun: Bu Tebuk gazvesinde olmuştu, sözleri tartışılır hatta pek iyi ve doğru değildir. Çünkü Abdullah b. Ubeyy b. Selul, Tebuk gazvesine çıkan kimseler arasında değildi. Aksine o (Uhud'da) ordunun bir bölümünü alıp, geri dönmüştü. Meğazi ve siyer bilginleri arasında meşhur olan ise bunun aynı zamanda Mustalık oğulları gazvesi olan Mureysî' gazvesinde olduğudur.

[6832] Yunus b. Bukeyr, İbn İshâk'tan naklen dedi ki: Bana Muhammed b. Yahyâ b. Hibbân, Abdullah b. Ebî Bekr ve Asım b. Ömer b. Katâde, Mustalık oğullarını anlatırken şunu tahdis ettiler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) orada konaklamışken Cehcâh b. Said el-Gıfari -ki Ömer b. el-Hattab'ın yanında ücretle çalışan birisi idi- ile Sinan b. Vebr birbirleriyle kavga ettiler.

İbn İshâk dedi ki: Bana Muhammed b. Yahyâ b. Habban tahdis edip dedi ki: Her ikisi de su için birbirini sıkıştırdı ve kavga ettiler. Sinan: Ey ensar topluluğu, diye seslendi, Cehcâh da: Ey muhacirler topluluğu diye seslendi. O sırada Zeyd b. Erkam ile ensardan birkaç kişi Abdullah b. Ubeyy'in yanında bulunuyorlardı. Abdullah bu çağrıyı işitince: Bunlar kendi topraklarımızda bizi sıkıştırmaya başladılar. Allah'a yemin olsun ki bizim misalimiz ile bu Kureyş'in gelen sıradan adamları ancak: "Besle köpeğini seni yesin" diyenin sözündeki duruma benziyor. Allah'a yemin olsun ki eğer Medine'ye dönecek olursak şüphesiz daha aziz olan oradan daha zelil olanı çıkartacaktır, dedi. Sonra kavminden olanlara yönelerek şunları söyledi: İşte bu sizin kendinize yaptığınız bir kötülüktür. Onları kendi şehrinize yerleştirdiniz, onlarla mallarınızı paylaştırdınız. Allah'a yemin ederim ki şayet siz onlara desteğinizi çekecek olursanız, şehrinizi bırakıp yanınızdan ayrılıp başka yere giderler.

Bu sözlerini Zeyd b. Erkam işitince bunları gidip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyledi. O sırada kendisi henüz küçük bir çocuktu. Yanında da Ömer b. el-Hattab vardı. Zeyd b. Erkam bunları ona haber verince Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! Abbad b. Bişr'e emret, onun boynunu vursun, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Peki ey Ömer! Ya insanlar Muhammed ashabını öldürüyor, diye konuşurlarsa nasıl olacak? Hayır, ama ey Ömer! Bunun yerine yola koyulmak üzere nida et."* buyurdu.

667 Mürsel bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

Abdullah b. Ubeyy bu sözlerinin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştığını haber alınca gidip ondan özür diledi ve Allah'a yemin ederek Zeyd b. Erkam'ın aktardığı sözleri söylemediğini ifade etti. Kavmi arasında saygın bir yeri vardı. Kavmi: Ey Allah'ın Rasûlü! Belki de bu çocuk yanılmıştır. Onun neler söylediğini tam bellememiş olabilir, dediler.

Rasûlullah da yola koyulmadığı günün sıcak bir saatinde yola koyuldu. Useyd b. el-Hudayr onunla karşılaşınca ona nübuvvet selamı ile selam verdi. Sonra da: Allah'a yemin ederim ki daha önce hiç yola koyulduğunu bilmediğimiz bir vakitte yola koyuldun, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Senin arkadaşın İbn Ubeyy'in neler söylediği sana ulaşmadı mı? O Medine'ye varacak olursa oradan daha aziz olanın, daha zelil olanı çıkartacağını söyledi."* dedi.

Useyd: Ey Allah'ın Rasûlü! Aziz olan sensin, zelil olan da odur, dedi. Sonra şunları ekledi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ona yumuşak davran. Allah'a yemin ederim ki Allah seni bize gönderdiği sırada biz ona taç giydirelim diye onun için boncukları ve taşları diziyorduk. Bundan dolayı o krallığını elinden aldığını düşünüyor, dedi

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beraberindekilerle akşama kadar, gece sabaha kadar ve ertesi gün sıcak bastırıncaya kadar yoluna devam etti, sonra da beraberindekilerle konakladı. Bundan kastı ise insanları meşgul edip, o hususu konuşmalarını önlemekti. Beraberindekiler daha konaklar konaklamaz, ayakları yere değer değmez hemen uyudular ve Münâfikûn sûresi nazil oldu.[668]

[6833] Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Bir gazada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Muhacirlerden birisi, ensardan birisinin arkasına vurdu. Bu sefer ensardan olan kişi: Ey ensar, imdada yetişin, dedi. Muhacirden olan da: Ey muhacirler, imdada yetişin, dedi. Bu sefer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu cahiliyye çağrısı ne oluyor, bırakın onu çünkü o kokuşmuştur."* buyurdu.

668 Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, IV, 52-53. Bu mürsel rivayetler toplam olarak birbirlerini desteklemektedir. Ayrıca İbn Hişam'ın Sîret'ine de bakınız.

Scanned with CamScanner

Abdullah b. Ubeyy b. Selul da: İşi buraya kadar getirdiler ha! Allah'a yemin olsun ki Medine'ye dönecek olursak mutlaka daha aziz olan, daha zelil olanı oradan çıkartacaktır, dedi.

Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde ensar sayıca muhacirlerden çoktu. Bundan sonra muhacirler çoğaldı. (Abdullah bu sözleri söylediği için) Ömer: Bana izin ver de bu münafığın boynunu vurayım, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bırak onu! İnsanlar Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşmasın"* buyurdu.[669]

Bunu İmam Ahmed, Huseyn b. Muhammed el-Mervezi'den, o Süfyân Uyeyne'den diye rivayet etmiştir. Buhârî de el-Humeydi'den, Müslim ise Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den ve başkalarından, o Süfyân'dan böylece buna yakın olarak rivayet etmiştir.

[6834] İmam Ahmed dedi ki: Zeyd b. Erkam dedi ki: Tebuk gazvesinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim. Abdullah b. Ubeyy b. Selul: Medine'ye dönecek olursak andolsun ki daha aziz olan, oradan daha zelil olanı çıkartacaktır, dedi. (Zeyd) dedi ki: Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verdim. (Zeyd) dedi ki: Abdullah b. Ubeyy böyle bir söz söylemediğine dair yemin etti. (Zeyd) dedi ki: Bunun üzerine kavmim beni kınadı ve: Bunu yapmaktan kastın neydi, dediler. Ben de gittim. Kederli ve sıkıntılı bir halde uyudum.

(Zeyd) dedi ki: Allah'ın Nebîsi bana birisini göndererek şöyle buyurdu: "Allah senin mazur olduğunu bildiren hükmü indirerek senin doğru söylediğini ifade etti." (Zeyd) dedi ki: Bunun üzerine *"Rasûlullahın yanındakilere infak etmeyin, ta ki dağılıp gitsinler, diyenler onlardır... Eğer Medine'ye dönersek elbette ki en şerefli ve kuvvetli olan, en hakir olanı mutlaka oradan çıkaracaktır"* buyruğuna kadar indirdi.[670]

Bunu Buhârî de bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak Âdem b. Iyas'tan, o Şu'be'den diye rivayet ettikten sonra şunları eklemektedir: "İbn Ebî Zaide, A'meş'ten, o Amr'dan, o İbn Ebî Leyla'dan, o Zeyd'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklen dedi ki" diye eklemiştir. Bunu ayrıca Tirmizî ve Nesâî

669 Buhârî, 4905; Müslim, 2584; Nesâî, 977; Tirmizî, 3315; Ebû Ya'la, 1824; Ahmed, III, 338; Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, IV, 53-54; İbn Hibbân, 5990

670 Buhârî, 4902; Tirmizî, 3314; Nesâî, Tefsir, 617; Ahmed, IV, 368

Scanned with CamScanner

de bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak Şu'be'nin böylece naklettiği bir hadis diye rivayet etmişlerdir.

[6835] Zeyd'den gelen başka bir rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Bana Yahyâ b. Âdem ve Yahyâ b. Ebû Bukeyr tahdis edip dediler ki: Bize İsrâil, Ebû İshâk'tan şöyle dediğini tahdis etti: Zeyd b. Erkam'ı dinledim. -İbn Bukeyr ise: Zeyd b. Erkam'dan dedi- dedi ki: Bir gazada amcam ile birlikte ben de gazaya çıkmıştım. Abdullah b. Ubeyy'i arkadaşlarına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındakilere infak etmeyin. Andolsun ki Medine'ye dönecek olursak daha aziz olan oradan daha zelil olanı çıkartacaktır, dediğini duydum. Ben de bu sözlerini amcama naklettim. Amcam da bu sözlerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aktarınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana birisini gönderdi, ben de ona duyduklarımı anlattım. Bu sefer Abdullah b. Ubeyy b. Selul'a ve arkadaşlarına birisini gönderdi. Onlar da böyle bir şey söylemediklerine dair yemin edince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim yalan söylediğimi, onun da doğru söylediğini kabul etti. Bundan dolayı oldukça üzüldüm. Kesinlikle böyle üzülmemiştim. Evde oturup kaldım. Amcam: İstediğin bu muydu? İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni yalanladı ve sana kızdı.

(Zeyd) dedi ki: Nihayet Allah: *"Münafıklar sana geldiklerinde..."* buyruklarını indirdi. (Zeyd) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana haber gönderip, sûreyi okuduktan sonra: *"Şüphesiz Allah senin doğru söylediğini tasdik etti"* buyurdu.[671]

[6836] Sonra yine Ahmed dedi ki: Bize Ebû İshâk'ın tahdis ettiğine göre o Zeyd b. Erkam'ı şöyle derken dinlemiştir: Bir seferde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile çıkmıştık. İnsanlar darlık ve sıkıntıya düştüler. Abdullah b. Ubeyy de arkadaşlarına: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanındakilere infak etmeyin ki, onun etrafından dağılsınlar, dedi. Ayrıca: Andolsun Medine'ye dönecek olursak, daha aziz olan kimse, daha zelil olanı oradan çıkartacaktır, dedi. Ben de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gidip, ona bunu haber verdim. O Abdullah b. Ubeyy b. Selul'a birisini gönderip, ona sordu. O da böyle bir şey yapmadığına dair alabildiğine yemin etti. (Oradakiler): Ey Allah'ın Rasûlü! Zeyd yalan söylüyor, dediler.

671 Ahmed, IV, 373. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Söylediklerinden dolayı çok rahatsız oldum. Sonunda yüce Allah benim doğruluğumu: *"Münafıklar sana geldiklerinde..."* buyrukları ile tasdik etti. (Zeyd devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara mağfiret dilemek üzere onları çağırdığı halde onlar başlarını öbür tarafa çevirdiler. Yüce Allah: *"Halbuki onlar dayandırılmış keresteler gibidir"* buyruğu ile ilgili olarak da: Onlar herkesten güzel görünümlü kimselerdi, dedi.[672]

Bunu Buhârî, Müslim ve Nesâî de Zuheyr'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Yine Buhârî ve Tirmizî bunu İsrâil'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Her ikisi de (Zuheyr ve İsrâil) Ebû İshâk Amr b. Abdullah es-Sebîî el-Hemdânî el-Kûfî'den, o Zeyd'den böylece rivayet etmişlerdir.

[6837] Zeyd'den gelen bir başka rivayet yolu: Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Ebû Said el-Ezdi dedi ki: Bize Zeyd b. Erkam tahdis edip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile gazaya çıktık. Bizde bedevilerden bazı kimseler de vardı. Su almak için acele ederdik. Bedeviler bizden daha önce gidiyorlardı. Bir bedevi arkadaşlarından önce gitti mi havuzu doldurur, etrafına taşlar koyar ve arkadaşları gelene kadar üzerine deriden örtü bırakırdı. Ensardan bir adam bedevinin yanına gidip su içsin diye devesinin yularını gevşetti. Bedevi onu bırakmak istemedi. Ensardan olan kişi havuzun etrafından bir taşı çekip alınca su taştı, bedevi bir tahta parçası alıp onu ensardan olanın başına vurdu, başını yaraladı. O da münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un yanına gitti ve ona olanı haber verdi. O Abdullah'ın arkadaşlarındandı. Bunun üzerine Abdullah b. Ubeyy kızdı, arkasından: Rasûlullahın yanındakilere infak etmeyin ki onun etrafından dağılsınlar, dedi. Bu sözleriyle bedevileri kastediyordu. Bedeviler yemek esnasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geliyorlardı.

Abdullah arkadaşlarına: Muhammed'in yanındakiler ayrılıp dağılınca Muhammed'e yemek götürün, o ve yanında kalanlar yemek yesinler, dedi. Sonra da arkadaşlarına: Medine'ye dönecek olursanız daha güçlü (aziz) olan oradan daha güçsüz (zelil) olanı çıkarsın.

Zeyd: Ben de amcamın bineğinin arkasında biniyordum. Abdullah'ın bu söylediklerini işitince onları amcama bildirdim. O da gidip Rasûlullah

672 Buhârî, 4900; Müslim, 2772; Tirmizî, 3312; Nesâî, Tefsir, 618; Ahmed, IV, 373

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona birisini gönderdi, o da (gelip) yemin edip, inkâr etti. (Zeyd) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onun doğru söylediğini, benim de yalan söylediğimi kabul etti. Amcam bana gelerek: İstediğin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Müslümanlarla birlikte sana kızması ve seni yalanlaması mı idi, dedi.

Kesinlikle hiç kimsenin üzülmediği kadar üzüldüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte seferde yol alıyorken kederimden saçımı başımı yolmuşken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma gelerek kulağımı büktü ve yüzüme güldü. Dünyada ebediyen kalmak bile beni bu kadar sevindiremezdi, sonra Ebû Bekir bana yetişti ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana ne dedi? diye sordu. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana bir şey demedi. Sadece kulağımı büktü ve yüzüme güldü, dedim. Ebû Bekr: Müjde sana dedi. Sonra Ömer bana yetişti, ona da Ebû Bekr'e söylediğim sözlerin aynısını söyledim. Sabah olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Münâfikûn sûresini okudu.

Bunu sadece Tirmizî tahriç etmiş olup, bu hasen, sahih bir hadistir, demiştir. Bu hadisi Hâfız Beyhakî de Hakim'den, o Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahbubi'den, o Said b. Mes'ud'dan, o Ubeydullah b. Mûsâ'dan böylece rivayet etmiştir. Ayrıca şunları ekledi: Münâfikûn sûresini indirdi, sözünden sonra: *"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: Şahadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün"* buyruklarını *"Rasûlullahın yanındakilere infak etmeyin ta ki dağılıp gitsinler"* buyruğuna kadar ve nihayet: *"Elbette ki en şerefli ve kuvvetli olan en hakir olanı oradan mutlaka çıkaracaktır"* buyruğuna kadar okudu.[673]

Abdullah b. Lehia, Ebu'l-Esved'den, o Urve b. ez-Zubeyr'den el-Meğazi'de rivayet ettiği gibi Mûsâ b. Ukbe de yine Meğazi'sinde bu kıssayı bu şekilde rivayet etmiştir. Ancak her ikisi de Abdullah b. Ubeyy b. Selul'a Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediklerini bildiren kişinin el-Haris b. el-Hazrec oğullarından Evs b. Akram olduğunu söylemişlerdir. Muhtemelen o aynı sözleri bildiren başka birisidir yahut rivayetin dinlenmesi halinde meydana gelmiş bir tashif olmalıdır. Allah en iyi bilendir.

673 Tirmizî, 3313; Beyhakî, Delail, IV, 54-55. Senedi leyyindir, senedinde Ebû Said el-Ezdi vardır, makbul birisidir ama bunu güçlendiren çok sayıda şahidi bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[6838] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Urve b. ez-Zubeyr ile Urve b. Sabit el-Ensârî'nin haber verdiklerine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mureysî' gazasına çıktı. Bu gaza Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in el-Müşellel'in arka tarafı ile deniz arasında bulunan Menat putunu yıktırdığı gazadır. Rasûlullah Halid b. el-Velid'i göndermiş, o da Menat putunu kırmış idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu gazasında biri muhacirlerden, diğeri de ensarın antlaşmalıları olan Behzlilerden olan bir diğer adam ile dövüştü. Muhacirden olan adam Behzlilerden olana üstün geldi. Behzli kişi: Ey ensar topluluğu, yardıma yetişin, dedi. Ensardan birkaç kişi ona yardımcı oldu. Muhacirden olan kişi de: Ey muhacirler yetişin dedi, ona da muhacirlerden birkaç kişi yardım etti. Nihayet muhacirlerden olan adamlarla, ensardan olan adamlar arasında bir çarpışma oldu.

Sonra aralarına girildi, bu sefer her münafık kişi -yahut kalbinde hastalık bulunan her bir adam- Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un yanına gitti ve şöyle dedi: Sen kendisinden bir şeyler beklenen ve savunan birisi idin. Artık faydasız ve zararsız birisi haline geldin. Celabîb denilen yeni hicret etmiş kimseler bizim aleyhimize toplanarak birbirine yardım etti.

Bu sefer Abdullah b. Ubeyy: Andolsun Medine'ye dönecek olursak, daha aziz olan oradan daha zelil olanı çıkartacaktır, dedi. Münafıklardan bir diğeri olan Mâlik b. ed-Duhşum şöyle dedi: Ben sizlere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında bulunanlara infak etmeyin ki, etrafından ayrılıp dağılsınlar, demedim mi?

Ömer b. el-Hattab bunu işitince kalkıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanları fitneye düşüren bu adamın boynunu vurmama izin ver, dedi. Ömer (radıyallâhu anh) bu sözleriyle Abdullah b. Ubeyy'i kastediyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer'e: *"Onu öldürmeni emredecek olursam onu öldürecek misin?"* dedi. Ömer: Evet, Allah'a yemin ederim ki onu öldürmemi emredecek olursan boynunu vururum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Otur."* dedi.

Bu esnada ensardan ve aynı zamanda Abduleşhel oğullarından birisi olan Useyd b. Hudayr gelip, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanları fitneye düşürmüş bulunan bu adamın boynunu vurmama izin ver. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onu öldürmeni emre-*

Scanned with CamScanner

decek olursam gerçekten onu öldürür müsün?" dedi. O: Evet Allah'a yemin ederim bana onu öldürmemi emredecek olursan kılıcım ile kulaklarının küpe altlarını vururum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Otur."* buyurdu.

Sonra Allah Rasûlü: *"Yola koyulacağımızı ilan edin."* dedi. Öğle sıcağında seferdekilerle birlikte yola koyuldu. O gün, o günün gecesi ve ertesi günü gün yükselinceye kadar yola devam etti, sonra konakladı, sonra aynı şekilde öğle sıcağında beraberindekilerle yola koyuldu ve Medine'ye Müşellel'in arka tarafından üç gün boyunca yol aldıktan sonra sabah vakti vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince Ömer'e haber gönderip, onu çağırdı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Ey Ömer! Sana onu öldürmeni emredecek olsaydım, onu öldürecek miydin?"* dedi. Ömer: Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin olsun ki, o gün onu öldürmüş olsaydın, birtakım kimselerin burnunu yere sürtmüş olurdun. Bugün aynı kimselere onu öldürmelerini emredecek olursam hiç şüphesiz onu öldürürler ama insanlar da benim ashabımın arasına dalıp onları öldürdüğümden söz ederler."* Yüce Allah da: *"Rasûlullahın yanındakilere infak etmeyin ta ki dağılıp gitsinler diyenler onlardır"* buyruğunu: *"Eğer Medine'ye dönersek elbette ki en şerefli ve kuvvetli olan en hakir olanı oradan mutlaka çıkartacaktır..."* buyruğuna kadar indirdi.[674] Bu garip bir anlatımdır. Ayrıca bunda sadece bu rivayette bulunan bazı hususlar da ifade edilmiştir.

[6839] Muhammed b. İshâk b. Yesar dedi ki: Bana Asım b. Ömer b. Katâde'nin tahdis ettiğine göre Abdullah b. Abdullah b. Ubeyy'e babasının durumuna dair bilgi ulaşınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Senin (babam) Abdullah b. Ubeyy'i onun söylediği sana ulaştırılan sözleri dolayısıyla öldürmek istediğin haberini aldım. Eğer bu işi yapacaksan onu öldürme emrini bana ver, onun başını ben sana taşıyıp getireyim. Allah'a yemin ederim ki Hazrecliler benden daha çok babasına karşı iyi davranan bir kimse olmadığını çok iyi bilirler. Bu sebeple ben onu öldürme emrini başkasına vereceğinden ve onun da babamı öldüreceğinden korkarım. Arkasından benim nefsim de Abdullah b. Ubeyy'in katili-

674 Selame b. Ravh dolayısıyla senedi kavi değildir ama onun rivayet ettiği hadisin çoğunluğunun şahitleri vardır. Bir kısmı gariptir.

Scanned with CamScanner

nin insanlar arasında yürüdüğünü görmeme tahammül etmeyeceğinden onu öldürmeye kalkışırım ve bu sefer bir kâfire karşılık, bir mü'mini öldürdüğüm için ateşe girerim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Aksine o bizimle beraber kaldığı sürece biz ona yumuşak davranacağız, onunla güzel bir şekilde geçinip arkadaşlığımızı sürdüreceğiz."* buyurdu.[675]

[6840] İkrime, İbn Zeyd ve daha başkalarının zikrettiklerine göre insanlar Medine'ye döndüklerinde Abdullah b. Ubeyy'in oğlu Abdullah Medine'nin kapısında durdu, kılıcını kınından sıyırıp bekledi. Herkes önünden geçiyordu. Babası Abdullah b. Ubeyy gelince oğlu ona: Geri bas dedi. Babası: Neyin var, bu halin ne dedi. Oğlu: Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana izin vermeden buradan içeri giremeyeceksin çünkü aziz olan odur, zelil olan sensin, dedi. Arkadan yayan olarak gelen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince Abdullah b. Ubeyy ona oğlunu şikâyet etti. Oğlu Abdullah: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim ki sen ona izin vermeden şehrin içine girmeyecektir, demesi üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona izin verdi, oğlu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sana izin verdiğine göre artık geçebilirsin, dedi.[676]

[6841] Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zubeyr el-Humeydi Müsnedinde dedi ki: Abdullah b. Abdullah b. Ubeyy b. Selul babasına: Allah'a yemin ederim ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) en aziz olan ve ben en zelil olanım demediğin sürece Medine'ye giremeyeceksin, dedi. Bu sırada Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelince Abdullah: Ey Allah'ın Rasûlü! Aldığım habere göre babamı öldürtmek istiyorsun. Seni hak ile gönderene yemin ederim ondan çekindiğimden ötürü yüzüne uzun boylu dikkatle bakabilmiş değilim. Eğer başını sana getirmemi arzu ediyorsan yemin ederim sana başını getiririm. Çünkü ben babamın katilini gözümün önünde görmekten hoşlanamam dedi.[677]

675 Taberî, 34179 mürsel bir rivayettir. İbn Hişam, Siyret, III, 229

676 Taberî, 34171 İkrime'den, 34177'de mükerreren İbn Zeyd'den rivayet etmektedir. Mürsel şahitleri vardır. Toplam olarak birbirlerini güçlendirmektedirler.

677 Mürseldir ama şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ أَخَّرْتَنِي إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۙ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا ۚ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

9. Ey iman edenler! Mallarınız da, evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

10. Herhangi birinize ölüm gelip de: "Rabbim, beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve salihlerden olsaydım" diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin...

11. Halbuki eceli geldiğinde Allah hiçbir kimseyi asla geri bırakmaz. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kullarına kendisini çokça anmalarını emretmekte, malları ve evlatları ile uğraşmanın kendilerini bunlardan alıkoymasını yasaklamakta, dünya hayatının malı ve süsü ile oyalanarak yaratılış sebebi olan Rabbe itaati, onu anmayı unutan kimselerin, kıyâmet gününde kendilerini de, aile halklarını da kaybedip, hüsrana uğrayacaklardan olacaklarını bildirmektedir.

Sonra yüce Allah onları kendisine itaat yolunda infakta bulunmaya teşvik ederek şöyle buyurmaktadır: *"Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve salihlerden olsaydım diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin."* Çünkü kusurlu davranan herkes ölüm halinde pişman olur. Kısa bir süre dahi olsa ecelinin uzatılmasını diler. Böylelikle Allah'ı razı etmeye çalışacak, geçmiş zamanda yapamadıklarını telafi etmeye çalışacak. Ama heyhat! Olacak olan olmuş, gelecek olan gelmiştir.

Scanned with CamScanner

Herkesin pişmanlığı kusuruna göre olacaktır. Kâfirler ise yüce Allah'ın şu buyruklarda dile getirdiği halde olacaklardır: *"Sen insanları kendilerine o azabın geleceği gün ile korkut. (O gün) zalimler şöyle diyecekler: Rabbimiz, bizi yakın bir müddete kadar geciktir de senin çağrını kabul edelim, Rasûllere uyalım. Halbuki daha önce siz kendiniz için hiçbir zeval yoktur, diye yemin etmemiş miydiniz?"* (İbrâhim, 44); *"Onların her birine ölüm geldiğinde: Rabbim, beni döndürün, der. Belki geride bıraktıklarımla salih amel işlerim. Asla, bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir. Onların önünde de diriltilecekleri güne kadar bir (kabir) berzah(ı) vardır."* (Mü'minûn, 99-100)

Sonra yüce Allah: *"Halbuki eceli geldiğinde Allah hiçbir kimseyi geri bırakmaz. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır"* buyurmaktadır. Yani eceli geldikten sonra yüce Allah kimseye bir süre tanımaz, mühlet vermez. Zaten kimin sözünde ve bu dileğinde doğru ve samimi olduğunu, kimin de geri döndürülecek olursa önceki halinden daha kötü olacağını en iyi bilen ve hallerinden en çok haberdar olan odur. Bunun için yüce Rabbimiz: *"Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır"* buyurmaktadır.

[6842] Ebû İsa Tirmizî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Kimin kendisini Rabbinin Beytini hacca ulaştıracak kadar bir malı yahut üzerine zekât düşecek kadar bir malı bulunup da bunu yerine getirmeyecek olursa ölüm halinde geri döndürülmeyi isteyecektir. Bu sefer bir adam: İbn Abbâs, Allah'tan kork, geri döndürülmeyi kâfirler isteyecektir, dedi. İbn Abbâs şu cevabı verdi: Şimdi ben sana buna dair Kur'ân'dan buyruklar okuyacağım: *"Ey iman edenler, mallarınız da, evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir. Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim, beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve salihlerden olsaydım diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin"* buyruğunu *"Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır" buyruğuna* kadar okudu. Bu sefer adam: Peki, zekâtın farz olmasını gerektiren nedir, dedi. İbn Abbâs: Mal iki yüz (dirheme) ulaşıp onu geçerse, dedi. Adam: Peki, haccın farz olmasının sebebi nedir, dedi. O, azık ve binektir, dedi.[678]

678 Mevkuftur. Tirmizî, 3316; Vâhidî, el-Vasit, IV, 305; Taberî, 34181. Senedi oldukça zayıftır. Ebû Cennad zayıf ve metruktur, tedlis yapan birisidir. Dahhâk, İbn Abbâs ile karşılaşmamıştır. Bunu Taberî, 34185'te Atiyye el-Avfî, İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiştir. Atiyye de zayıf bir ravi olup, ondan da meçhul kimseler rivayet etmiştir. Mevkuf da zayıftır.

Scanned with CamScanner

Sonra (Tirmizî) dedi ki: Bize Abd b. Humeyd tahdis etti. İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın bir rivayet nakletti.

Sonra (Tirmizî) dedi ki: Bunu Süfyân b. Uyeyne ve başkaları da Ebû Cenab'dan, o Dahhâk'tan, o İbn Abbâs'tan, İbn Abbâs'ın kendi sözü (mevkuf bir rivayeti) olarak rivayet etmiştir ve o daha sahihtir. Ayrıca el-Kelbi, Ebû Cenab'ın zayıf olduğunu belirtmiştir.

Derim ki: Dahhâk'ın, İbn Abbâs'tan rivayetinde de inkita (kopukluk) vardır. Allah en iyi bilendir.

[6843] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda ömrün artışını söz konusu ettik. Şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah eceli geldiği takdirde hiçbir nefsi geciktirmez. Ömürde artış, kula Allah'ın kendisine dua edecek salih bir zürriyet ihsan etmesidir. Böylelikle o kabrinde iken onların duası kendisine ulaşır."*[679]

Münâfikûn sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır. Hatalardan koruyan O'dur.

679 Kaynakları daha önce Nahl sûresi 61. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TEĞÂBUN SÛRESİ

[18 âyetttir. Medine'de inmiştir.]

[6844] Taberânî dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Doğan her çocuğun kafatasının eklemlerinin birbirine geçtiği yerlerde mutlaka Teğâbun sûresinden beş âyet yazılıdır."*[680] Bunu İbn Asâkir, el-Velid b. Sâlih'in biyografisinde rivayet etmiştir. Oldukça garip, hatta münkerdir.

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۖ وَهُوَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ
مُؤْمِنٌ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي

680 Batıldır. Taberânî, Evsat, 1784; İbn Hibbân, III, 81; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, I, 152. İbn Hibbân dedi ki: el-Velid b. el-Velid b. el-Ansî, İbn Sevban'dan acaip rivayetler nakleder. İbn Sevban'dan da çoğu maklub hadislerden oluşan bir nüsha rivayet eder ki onu zikretmek kitabı gereksiz yere uzatır. İbnu'l-Cevzî uydurma olduğuna hükmetmiştir. Heysemi ise Mecma, 10814'te senedinde el-Velid b. el-Velid vardır. Ebû Hâtim ve İbn Hibbân sika olduğunu söylerken bir topluluk onu terk etmiştir, geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Evet, Heysemi (r.h) böyle demiştir. Ben el-Velid'e ait İbn Hibbân'ın Sikat'ında biyografi bulamadım. Daha önce bunu el-Mecruhin'de zikrettiği de geçmiş bulunmaktadır. Ebû Hâtim'in onun hakkında, doğru sözlüdür demesine gelince, bu hususta İbn Hibbân, Dârekutnî ve başkaları ona muhalefet etmiştir. Zehebî, Mizan, 9417'de: Ebû Hâtim doğru sözlüdür derken, Dârekutnî ve başkaları metruktur, demişlerdir. Nasr el-Makdisî ondan el-Erbain adlı eserinde münker bir hadis rivayet etmiştir ve bunu terk etmişlerdir, demiştir. Durum ne olursa olsun metin oldukça münkerdir hatta uydurmadır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. Mülk de yalnız onun, hamd de yalnız onundur ve o her şeye kadirdir.

2. Sizi yaratan odur. Buna rağmen kiminiz kâfir oluyor, kiminiz de mü'min oluyor. Allah yaptıklarınızı en iyi görendir.

3. Göklerle yeri hak üzere yarattı, size sûret verip sûretlerinizi de güzel yaptı. Dönüş yalnız onadır.

4. Göklerde ve yerde olanı bilir. Gizlediğinizi de, açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin içinde olanı çok iyi bilir.

Tefsiri:

Bu sûre Müsebbihût sûrelerinin sonuncusudur. Yaratılmışların, kendilerini yoktan var eden ve kendilerinin maliki olana tesbih ettikleri ile ilgili açıklamalar daha önceden geçti. Bu sebeple yüce Allah: *"Mülk de yalnız onun, hamd de yalnız onundur"* buyurmaktadır. Yani o bütün kâinatta tasarruf eden ve yaratıp, takdir ettiği her şey dolayısıyla kendisine hamd edilen, övülendir.

"Ve o her şeye kadirdir." Yani her ne dilerse o olur, hiçbir kimse ona karşı koymaz ve kimse onun yapmak istediğini geri çevirmeye kalkışamaz. Onun dilemediği de olmaz.

"Sizi yaratan odur, buna rağmen kiminiz kâfir oluyor, kiminiz de mü'min oluyor." Yani sizi bu niteliklerle yaratan ve sizin böyle olmanızı murad eden odur. Bu sebeple mü'minin de, kâfirin de varlığı bir zorunluluktur. O kimin hidayeti hak ettiğini, kimin de dalaleti hak ettiğini çok iyi görendir. O kullarının yaptıklarına şahit olandır ve bu yaptıklarının karşılığını en mükemmel şekilde verecektir. Bunun için yüce Allah: *"Allah yaptıklarınızı en iyi görendir"* buyurmaktadır.

"Göklerle yeri hak üzere" yani adalet ve hikmetle *"yarattı, size sûret verip, sûretlerinizi de güzel yaptı."* Yani şekillerinizi güzel kıldı. Nitekim yüce

Scanned with CamScanner

Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı, her bir şeyini yerli yerince koydu, seni oldukça dengeli kıldı. Dilediği şekilde seni terkib etti."* (İnfitâr, 6-8); *"Allah odur ki yeri sizin için bir karargâh, göğü üstünüze yüksek bir bina yapmış, size sûret verip, sûretlerinizi güzelleştirmiş ve hoş şeylerden rızıklandırmıştır."* (Mü'min, 64)

Yüce Allah'ın: *"Dönüş yalnız onadır"* buyruğu da varılacak yer, dönülecek yer onun huzuru olacaktır, demektir. Daha sonra da yüce Allah ister semavî, ister arzî, isterse de nefsî bütün kâinatı çok iyi bildiğini haber vererek: *"Göklerde ve yerde olanı bilir. Gizlediğinizi de, açıkladığınızı da bilir. Allah göğüslerin içinde olanı çok iyi bilir"* buyurmaktadır.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ
يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾

5. Bundan önce kâfir olanların haberi size gelmedi mi? Onlar bu sebepten amellerinin cezasını tattılar. Onlar için çok acıklı bir azap da vardır.

6. Bunun sebebi şu ki: Rasûlleri kendilerine apaçık delillerle geliyorlardı da onlar: "Bizi insanlar mı hidayete götürecek" diyerek inkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi. Allah da muhtaç olmadığını göstermişti. Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır.

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûllere muhalefet edip, hakkı yalanlamak sebebiyle geçmiş ümmetlerin durumu ve onların başına gelen azap ve intikamı haber vererek şöyle buyuruyor: *"Bundan önce kâfir olanların"* onlara dair haber ve onların durumlarının ne olduğunun *"haberi size gelmedi mi? Onlar bu sebepten amellerinin cezasını tattılar."* Yalanlamalarının ve kötü davranışlarının vebalini tattılar. Bu da dünya hayatında onlara gelip çatan azap ve rüsvaylıktır. *"Onlar için"* dünya azabına ek olarak ahiret yurdunda *"çok acıklı bir azap da vardır."* Sonra yüce Allah bunun sebebini şöylece açıklamaktadır:

Scanned with CamScanner

"Bunun sebebi şu ki: Rasûlleri kendilerine apaçık delillerle" karşı konulamaz belgelerle, kesin hüccetlerle *"geliyorlardı da onlar: Bizi insanlar mı hidayete götürecek diyerek"* risaletin insanlara verilmesini ve kendileri gibi bir insan vasıtasıyla hidayete erdirilmeyi uzak bir ihtimal görüp *"inkâr etmiş ve yüz çevirmişlerdi."* Hakkı yalanlamış ve *"Allah da"* onlara *"muhtaç olmadığını göstermişti. Allah muhtaç olmayandır, her hamde layıktır."*

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا ۚ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ
بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ
الَّذِي أَنْزَلْنَا ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ
ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۗ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ
وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

7. O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır."

8. O halde Allah'a, onun Rasûlü'ne ve indirdiğimiz nura iman edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

9. Sizi toplanma gününe toplayacağı o gün, işte o Teğâbun günüdür. Kim Allah'a iman edip, salih amel işlerse kötülüklerini örter onu altından ırmaklar akan cennetlere -onlar orada ebedi kalıcılar olmak üzere- sokar. Büyük kurtuluş işte budur.

10. Kâfir olup, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince onlar cehennemliklerdir ve orada ebedi kalıcıdırlar. O ne kötü dönüş yeridir.

Tefsiri:

Yüce Allah müşrik, kâfir ve Allah'ın varlığını inkâr edenlerin öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini ileri sürdüklerini haber vererek şöyle buyur-

Scanned with CamScanner

maktadır: *"De ki: Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir."* Yani küçüğüyle büyüğüyle, önemlisiyle önemsiziyle bütün amellerinizin size haberi verilecektir.

"Hem bu" ölümden sonra diriltilmeniz ve amellerinizin karşılığının verilmesi *"Allah'a göre pek kolaydır."* Bu âyet yüce Allah'ın Rasûlü'ne ölümden sonra dirilişin gerçekleşip, bunun varlığına dair Rabbi adına yemin etmesini emretmiş olduğu üçüncü âyet-i kerimedir. Bu âyetlerin birincisi Yunus sûresindeki şu âyet-i kerimedir: *"O gerçek midir diye senden haber almak isterler. De ki: Evet, Rabbim hakkı için elbette haktır ve siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz."* (Yunus, 53) İkincisi Sebe' sûresinde yer almaktadır: *"Kâfirler: Saat (kıyâmet) bize gelmeyecek dediler. De ki: Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir."* (Sebe, 3) Üçüncüsü de *"O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır"* âyetidir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O halde Allah'a, onun Rasûlü'ne ve indirdiğimiz nura"* yani Kur'ân'a *"iman edin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* Amellerinizden gizli saklı hiçbir şey ona gizli kalmaz.

"Sizleri" kıyâmet günü olan *"toplanma gününe toplayacağı o gün"* ona *toplanma günü* adının veriliş sebebi öncekilerin de, sonrakilerin de tek bir düzlükte toplanıp, bir araya getirilmesi olacaktır. Davetçi onlara çağrısını işittirecek ve göz de onları (tamamen) görecektir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"O kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür. O tanık olunacak bir gündür."* (Hûd, 103) Bir başka yerde de: *"De ki: Muhakkak öncekiler de, sonrakiler de bilinen bir günün belli bir vaktinde elbette toplanacaklardır."* (Vâkıa, 49-50)

Yüce Allah'ın: *"İşte o Teğâbun günüdür"* buyruğu hakkında İbn Abbâs şöyle demektedir: O kıyâmet gününün isimlerindendir. Çünkü cennetlikler cehennemlikleri aldatmış olacaktır. (Teğâbun tarafların birbirlerini karşılıklı olarak aldatması demektir.) Katâde ve Mücâhid de böyle açıklamışlardır. Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Bunların cennete girip, ötekilerin de cehenneme gitmelerinden daha büyük bir aldanış olmayacaktır.

Scanned with CamScanner

Derim ki: Yüce Allah bunu şu buyruğu ile açıklamış olmaktadır: *"Kim Allah'a iman edip, salih amel işlerse kötülüklerini örter, onu altından ırmaklar akan cennetlere -onlar orada ebedi kalıcılar olmak üzere- sokar. Büyük kurtuluş işte budur. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemliklerdir ve orada ebedi kalıcıdırlar. O ne kötü dönüş yeridir."* Bu gibi âyetlerin tefsiri birkaç defa daha önce geçti.

Allah'ın İzni Olmadıkça:

مَآ أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ ۚ وَاللَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

11. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun, kalbine hidayet verir. Allah her şeyi en iyi bilendir.

12. Allah'a itaat edin, Rasûle de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz Rasûlü'nüze düşen ancak apaçık bir tebliğdir.

13. (O) Allah'tır, ondan başka ilah yoktur. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah Hadîd sûresinde: *"İster yeryüzünde, ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitaptadır."* (Hadîd, 22) diye haber verdiği gibi burada da: *"Allah'ın izni"* İbn Abbâs'ın açıklaması üzere Allah'ın emri yani kaderi ve meşieti *"olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz"* buyurmaktadır. *"Kim Allah'a iman ederse onun, kalbine hidayet verir. Allah her şeyi en iyi bilendir."* Her kime bir musibet gelip çatar da onun Allah'ın kaza ve kaderi gereği olduğunu bilir, sabreder, mükâfatını Allah'tan bekler, Allah'ın hükmüne teslim olursa Allah da onun, kalbine hidayet verir ve dünyada elde edemediğine karşılık kalbine hidayet ve içtenlikli kesin bir inanç, bir yakin verir. Bazı hallerde ondan alınanın yerini

Scanned with CamScanner

ya da ondan hayırlısını da verir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Kim Allah'a iman ederse onun, kalbine hidayet verir"* buyruğu yani kalbini yakine ileterek hidayete kavuşturur, böylelikle ona gelip çatan bu musibetin kendisine gelmemesinin imkânsız olduğunu, ona gelmeyenin ve eline geçiremediğinin gelip kendisini bulmasının da imkânsız olduğunu kesin olarak bilir.

A'meş, Ebû Zabyan'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Alkame'nin yanında idik. Onun yanında *"Kim Allah'a iman ederse onun, kalbine hidayet verir"* buyruğu okundu ve buna dair ona soru sorulunca şu cevabı verdi: Bu kendisine bir musibet gelip, çatınca bunun Allah'tan geldiğini bilerek ona rıza ve teslimiyet gösteren kişinin halini anlatır. Bunu İbn Cerîr ve İbn Hâtim tefsirlerinde rivayet etmişlerdir.

Said b. Cubeyr ve Mukâtil b. Hayyân da şöyle demişlerdir: *"Kim Allah'a iman ederse onun, kalbine hidayet verir"* buyruğu kim istircada bulunup: *"İnna lillah ve inna ileyhi raciun: Muhakkak biz Allah'a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz."* (Bakara, 156) derse diye açıklamışlardır.

[6845] Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri hadise göre Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: *"Mü'minin işine hayret edilir. Allah onun için herhangi bir kazayı hükme bağlayacak olursa mutlaka bu onun için hayırlı olur. Şayet ona darlık ve sıkıntı isabet edip, sabredecek olursa onun için hayırlı olur, eğer bolluk ve sevindirici bir hal isabet ederse, şükreder bu da onun için hayırlı olur. Bu ise ancak mü'min içindir."*[681]

[6846] Ahmed dedi ki: Ali b. Rebâh'tan rivayete göre o Cunade b. Ebî Umeyye'yi şöyle derken dinlemiştir: Ben Ubâde b. es-Sâmit'i şöyle derken dinledim: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! En faziletli amel hangisidir? dedi. Allah Rasûlü: *"Allah'a iman etmek, onu tasdik etmek ve onun yolunda cihad etmektir"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bundan daha kolay bir şey istiyorum, deyince, Allah Rasûlü: *"Müsamahakâr olmak ve sabır göstermektir"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bundan da daha kolay olanını istiyorum, deyince, o: *"Allah'ın senin için hükmedip, takdir ettiği hiçbir hususta Allah'ı sakın itham etme"* buyurdu.[682] (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir.

---

681 Hadisin kaynakları daha önceden gösterilmişti.

682 Ahmed, V, 318. Senedinde İbn Lehia vardır ama şahitleri vardır. Bk. Mecma, 201-202

Scanned with CamScanner

"Allah'a itaat edin, Rasûle de itaat edin" buyruğu Allah'a itaat etmeyi, teşri buyurduğu hususlarda da Rasûlü'ne itaat etmeyi, onun emirlerini yerine getirip, yasaklayıp vazgeçilmesini istediği hususları da terk etmeyi emretmekte sonra da şöyle buyurmaktadır:

"Eğer yüz çevirirseniz Rasûlümüze düşen ancak apaçık tebliğdir." Şayet amel etmekten yüz çevirecek olursanız ona düşen sorumluluk, tebliğ yapmak yükümlülüğüdür. Size düşen sorumluluk da dinleyip, itaat etmek yükümlülüğüdür. Zühri dedi ki: Risaleti vermek Allah'tan, tebliğ etmek Rasûlullahtan, teslimiyet göstermek de bizdendir. Sonra yüce Allah kendisinden başka ilah bulunmayan, bir tek ve samed olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"(O) Allah'tır, ondan başka bir ilah yoktur. O halde mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."* Birinci cümle tevhide dair bir haberdir ama talep (istek, emir) anlamındadır. Yani yalnızca onun ulûhiyetini kabul edin ve yalnızca ihlâsla onu ilah bilip, sadece ona tevekkül edin. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Doğunun da, batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız onu vekil tut."* (Müzzemmil, 9)

Kendi Ailesine Düşmanlık Edenler:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَآ أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللهُ عِنْدَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِأَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِنْ تُقْرِضُوا اللهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

14. Ey iman edenler! Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının. Bununla beraber şayet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz (bilin ki) muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyendir.

Scanned with CamScanner

15. Mallarınız da, evlatlarınız da sizin için ancak bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah nezdindedir.

16. O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun, dinleyin, itaat edin, kendiniz için de hayır olmak üzere infak edin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını elde edenlerin ta kendileridir.

17. Eğer Allah'a güzel bir şekilde ödünç verirseniz, onu size kat kat arttırır ve günahlarınızı bağışlar. Allah Şekûrdur, Halîmdir.

18. Gizliyi de, açığı da bilendir, Azizdir, Hakimdir.

Tefsiri:

Yüce Allah eşlerin ve evlatların arasında bir kısmının -salih amelden oyalayıp, alıkoyması anlamında- kocaya ve babaya düşman olduklarını haber vermektedir. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: *"Ey iman edenler! Mallarınız da, evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."* (Münâfikûn, 9) Bu sebeple yüce Allah burada da: *"O halde onlardan sakının"* buyurmaktadır.

İbn Zeyd: Dininiz adına (onlardan sakının) demektir diye açıklamıştır. Mücâhid de: *"Muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bunlar kişiyi akrabalık bağını koparmaya yahut Rabbine isyan etmeye iterler. Kişi de sevmekle birlikte ona itaat etmekten başka bir şey yapamaz.

[6847] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bir adam İbn Abbâs'a *"Ey iman edenler, muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının"* buyruğuna dair soru sorunca o şöyle dedi: Bunlar Mekke'den Müslüman olmuş birtakım adamlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelmek istediler ancak eşleri ve çocukları kendilerini bırakıp gitmelerine razı olmadılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip de insanların dini iyice öğrenmiş olduklarını görünce çoluk çocuklarına sitem etmeyi kararlaştırdılar. Bunun üzerine yüce Allah: *"Bununla beraber şayet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz (bilin ki) muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyicidir"* buyruğunu indirdi.[683]

683 Tirmizî, 3317; Taberî, 34198

Scanned with CamScanner

Bunu Tirmizî de bu şekilde Muhammed b. Yahyâ'dan, o Muhammed b. Yusuf el-Firyabi'den böylece rivayet etmiş ve: Hasen, sahihtir. Ayrıca bunu İbn Cerîr ve Taberânî de İsrâil'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Hadis el-Avfî, İbn Abbâs'tan yoluyla da buna yakın olarak rivayet edilmiştir. İbn Abbâs'ın mevlası (azatlısı) İkrime de aynen böyle açıklamıştır.

"Mallarınız da, evlatlarınız da sizin için ancak bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah nezdindedir" buyruğu da şu demektir: Mallar ve evlatlar bir fitnedir yani bunlar Allah'ın kullarını kendileriyle sınadığı, imtihan ettiği bir araçtır. Böylelikle kendisine kimin itaat ettiğini, kimin isyan edip karşı geldiğini ortaya çıkarmış olmaktadır.

Kıyamet gününde *"büyük mükâfat ise Allah nezdindedir"* buyruğu da yüce Allah'ın: *"Kadınlar, oğullar, yığın yığın yüklerle altın ve gümüş, salma güzel atlar, davarlar ve ekinler gibi arzulanan şeylere sevgi insanlara süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının faydalarıdır. Güzel dönüş yeri ise Allah nezdindedir."* (Âl-i İmrân, 14) âyeti ile bundan sonraki âyete benzemektedir.

[6848] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Bureyde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe veriyordu. Derken Hasan ve Hüseyin -Allah ikisinden de razı olsun- üzerlerinde kırmızı entariler bulunduğu halde karşıdan geldiler. Yürüyüp, tökezliyorlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberden indi, onları taşıyıp önüne koydu. Sonra: *"Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir. 'Mallarınız da, evlatlarınız da sizin için ancak bir imtihandır.' Ben şu iki küçük çocuğa baktım. Yürüyüp tökezlediklerini görünce dayanamayıp, konuşmamı kestim ve onları kaldırıp yanıma aldım."* buyurdu.[684] Bunu Sünen sahipleri de Huseyn b. Vakid'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Tirmizî de: Hasen, gariptir. Biz onu ancak onun naklettiği bir hadis olarak bilmekteyiz demiştir.

[6549] İmam Ahmed dedi ki: el-Eş'as b. Kays dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna Kindeliler heyeti ile birlikte gitmiştim. Bana: Çocuğun var mı dedi. Ben senin yanına çıkıp geleceğim sırada Hamed'in kızından bir oğlum oldu ama onun yerine kavmin (kavminin) karnının doymasını

684 Ebû Dâvûd, 1109; İbn Mâce, 3600; Tirmizî, 2774; Ahmed, V, 354; Hakim, IV, 354; İbn Hibbân, 6039. Senedi hasendir, ravileri sikadır. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

daha çok arzu ederdim, dedim. Allah Rasûlü: *"Hayır, böyle deme. Çünkü evlat göz aydınlığıdır, canları kabzedilecek olursa ecir almaya sebep olurlar"* buyurdu. Sonra da şunları ekledi: *"Böyle dediğin için de şunu belirteyim ki, gerçekten onlar adamın korkaklaşmasına, üzülmesine de sebep olurlar."*[685] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6850] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Evlat kalplerin meyvesidir. Gerçekten onlar korkaklığa, cimriliğe ve üzüntüye sebep olurlar."*[686] Sonra Bezzâr: Bu hadis ancak bu senet ile bilinir demektedir.

[6851] Taberânî de dedi ki: Ebû Mâlik el-Eş'ari'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Senin düşmanın, kendisini öldürmen halinde senin için nur olan, o seni öldürdüğü takdirde cennete gireceğin kişi değildir, fakat senin asıl düşmanın senin sulbünden çıkan senin evladındır. Sonra senin en büyük düşmanın sağ elinle sahip olduğun senin malındır."*[687]

"O halde gücünüzün yettiği kadar" takatinizin ve imkân ve gayretinizin elverdiği kadar *"Allah'tan korkun."* Bu da Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olan şu buyruğa benzer:

[6852] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size bir emir verecek olursam gücünüz yettiği kadarını yerine getiriniz. Size bir hususu yasaklayacak olursam ondan da uzak durunuz."*[688]

---

685 Şahitleriyle hasendir. Ahmed, V, 211; Hakim, IV, 239; Taberânî, 646. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bununla birlikte senedinde Mücalid b. Said vardır. Cumhur zayıf olduğunu belirtmiştir. Heysemi, Mecma, 13579'da: Senedinde Mücalid vardır, o zayıf birisidir, sika olduğu da söylenmiştir. Ahmed'in senedindeki diğer raviler Sahih'in ravileridir demektedir. Bunun el-Esved b. Halef yoluyla gelen bir şahidi de vardır. Bunu da Bezzâr, 1891'de rivayet etmiş, Heysemi, 13480'de ravileri sikadır demiştir. Bundan sonraki rivayet de buna tanıklık etmektedir.

686 Bezzâr, 1892; Ebû Ya'la, 1032; Heysemi, 13478'de: Senedinde el-Avfî vardır ve o zayıf bir ravidir demektedir ama hadis bundan öncekine şahit olabilir.

687 Zayıftır. Taberânî, 3445; Müsnedu'ş-Şamiyyin, 1668. Senedi Muhammed b. İsmail'den ötürü zayıftır. Şureyh ise Ebû Mâlik'e yetişmemiştir.

688 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önce Mâide sûresinin sonlarında geçmişti.

Scanned with CamScanner

Mâlik'in Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiği üzere bazı müfessirler şöyle demiştir: Bu pek büyük âyet-i kerime, Âl-i İmrân sûresindeki âyeti nesh etmektedir. O da yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkunuz ve ancak Müslümanlar olarak ölünüz"* (Âl-i İmran, 102) âyetidir.

[6853] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Atâ b. Dinar, Said b. Cubeyr'den yüce Allah'ın: *"Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkunuz ve ancak Müslümanlar olarak ölünüz"* (Âl-i İmran, 102) buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyet nazil olunca ashaba gereğince amel etmek çok meşakkatli geldi, topukları şişinceye kadar, alınları yara bağlayıncaya kadar gece namaza kalktılar. Allah Müslümanların yüklerini hafifletmek üzere: *"O halde gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun"* buyruğu nazil oldu ve önceki âyeti nesh etti.[689]

Ebu'l-Âliye, Zeyd b. Eslem, Katâde, er-Rabî b. Enes, Süddî ve Mukâtil b. Hayyân'dan da buna yakın açıklamalar rivayet edilmiştir.

"Dinleyin, itaat edin." Yani Allah'ın ve Rasûlü'nün size verdiği emirlere boyun eğin. Sağa ve sola sapmayın. Allah ve Rasûlü'nün huzurunda ileri de geçmeyin, size verilen emirleri yerine getirmekten de geri kalmayın. Size yasaklanmış olanları ise işlemeyin.

"Kendiniz için de hayır olmak üzere infak edin." Yani Allah'ın size ihsan etmiş olduğu rızıktan akrabalara, fakirlere, yoksullara, ihtiyaç sahiplerine Allah size ihsanda bulunduğu gibi siz de Allah'ın yarattıklarına iyilikte bulunun, ihsan edin. Bu dünyada da, ahirette de sizin için hayırlı olacaktır. Şayet bunu yapmayacak olursanız dünyada da, ahirette de sizin için kötü olacaktır.

"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını elde edenlerin ta kendileridir." Bunun tefsiri Haşr sûresinde geçtiği gibi, bu âyetin anlamını ihtiva eden hadisler de burada ayrıca tekrarına gerek bırakmayacak şekilde zikredilmiş bulunmaktadır. Hamdimiz Allah'a mahsustur, minnet yalnız onadır.

689 Bu mürsel bir rivayettir ama yine Katâde yoluyla gelen mürsel bir şahidi vardır fakat onda "topukları şişinceye, alınları yara bağlayıncaya kadar" lafızları yoktur. Bu şahidi Taberî, 34212 ve 34213'te rivayet etmiş olup, daha önce de Âl-i İmrân sûresinde geçmişti.

Scanned with CamScanner

"Eğer Allah'a güzel bir şekilde ödünç verirseniz, onu size kat kat arttırır ve günahlarınızı bağışlar." Her ne infak ederseniz, Allah size onun yerine verir, her ne tasadduk ederseniz onun mükâfatını vermek de ona aittir. Bu şekildeki infak verilen ödünç gibi kabul edilmiştir. Nitekim sahihte sabit olduğu üzere yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[6854] *"Asla zulmetmeyen ve (borcunu ödemeyeceğinden korkulmayan) yokluk nedir bilmeyene kim ödünç verir?"*[690]

Bundan dolayı yüce Allah: *"Onu size kat kat arttırır"* buyurmaktadır ki daha önce Bakara sûresinde de: *"O verdiğini onun için çok miktarda kat kat arttırır"* (Bakara, 245) buyurmaktadır.

"Ve günahlarınızı bağışlar" günahlarınızı örter. Bu sebeple yüce Allah: *"Allah Şekûrdur"* yani az amele çokça mükâfat ve karşılık verir, *"Halîmdir"* bağışlar, mağfiret buyurur, kötülükleri örter, günahları, yanılmaları, küçük büyük günahları cezalandırmaz.

"Gizliyi de açığı da bilendir, Azîzdir, Hakîmdir." Bunun tefsiri de daha önce birkaç defa geçti.

Teğâbun sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur, minnetimiz yalnız O'nadır.

690 Daha önce Bakara sûresi 245. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TALÂK SÛRESİ

[12 âyetttir. Medine'de inmiştir.]

Ey Peygamber Kadınları:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey Nebî! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. -Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında- evlerinden dışarı çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphe yok ki kendi kendisine zulmetmiş olur. Bilemezsin, belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir.

Tefsiri:

Önce şerefini yüceltmek ve ona ikram olmak üzere Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitap edildikten sonra ona bağlı olarak da ümmete hitap ederek yüce Allah: *"Ey Nebî, kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[6855] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Katâde, Enes'ten şöyle dediğini naklet-mektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'yı boşadı. O da ailesinin yanına gitti. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Ey Nebî, kadınları boşadığınız zaman iddetleri vaktinde boşayın"* buyruğunu indirdi. Ona: "Hafsa'ya dön. Çünkü o çok oruç tutan, çok namaz kılan bir kadındır ve o cennette senin zevcelerinden ve hanımlarından birisidir" denildi.[691] Bunu İbn Cerîr de İbn Beşşar'dan, o Abdula'lâ'dan, o Said'den, o Katâde'den diye rivayet edip, hadisi mürsel olarak zikretti. Hadis bir başka yoldan da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'yı boşadı, sonra ona döndü, diye varid olmuştur.[692]

[6856] Buhârî dedi ki: Sâlim'in haber verdiğine göre Abdullah b. Ömer ona şunu bildirmiştir: Kendisi bir hanımını ay hali iken boşamıştı. Ömer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumu açınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oldukça öfkelendi ve şöyle buyurdu: *"Ona dönsün. Sonra temizleninceye kadar tutsun. Sonra ay hali olup temizlensin, eğer yine onu boşamak istiyorsa temiz olduğu halde ve ona dokunmadan onu boşasın. İşte aziz ve celil olan Allah'ın emrettiği iddetleri vaktinde boşamak budur."* Bunu Buhârî burada (bu âyetin tefsirinde) böylece rivayet ettiği gibi, kitabının çeşitli yerlerinde de rivayet etmiştir, Müslim de rivayet etmiştir. Onların bu rivayetlerindeki lafızda: *"Yüce Allah'ın kadınların vaktinde boşanmalarını emir buyurduğu iddet işte budur"* şeklindedir.[693] Bu hadisi diğer kitap ve Müsned sahipleri de çeşitli yollardan ve çokça farklı lafızlarla rivayet etmişlerdir. Bütün bu hadislerin tamamının kaydedileceği yer ise ahkâm kitaplarıdır.

---

691 ed-Durru'l-Mensur, VI, 348'de belirtildiği üzere bunu İbn Ebî Hâtim, Enes'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Senedindeki Esbat b. Muhammed bir parça zayıftır. Bunu Taberî de 24244'te Katâde'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Hadis ayrıca Kays b. Zeyd'in naklettiği mürsel bir rivayet olarak da gelmiştir. Bunu İbn Sâd, VIII, 67'de müsned olarak rivayet etmiştir. Mahreme b. Bukeyr'in babasından diye naklettiği mürsel olarak gelen rivayeti de İbn Sâd, VIII, 67'de zikrettikten sonra VIII, 68'de İbn Sirin'in naklettiği mürsel bir rivayet olarak tekrar kaydetmiştir fakat gerek bu mürsel rivayette, gerek bundan öncekinde metruk bir ravi olan İbn Sâd'ın hocası Vakidi vardır. Hadis muhtemelen hasene yaklaşabilir, Allah en iyi bilendir. Hadisin baştarafları çeşitli yollardan mevsul olarak rivayet edilmiştir ki hadis bunlarla güç kazanır ama hadiste garip olan: "Ona: Hafsa'ya dön... denildi" lafzı ile "Cebrâil: Ona dön... dedi" rivayetidir. Allah en iyi bilendir.

692 Öncekine bakınız. Sadece bu lafzın onu güçlendiren şahitleri vardır. Ayrıca bk. el-İsabe, IV, 273, 296

693 Buhârî, 4908; Müslim, 1471, h. no: 1

Scanned with CamScanner

[6857] Burada zikredilmeye değer ve lafzı itibariyle en yakından ilgisi bulunan rivayet Müslim'in Sahih'inde İbn Cureyc yoluyla naklettiği şu hadistir: Bana Ebu'z-Zubeyr'in haber verdiğine göre o Azze'nin azatlısı Abdurrahman b. Eymen'i İbn Ömer'e -Ebu'z-Zubeyr'in de konuşulanları dinleyebileceği bir ortamda- şunu sorarken dinlemiştir: Ay hali iken hanımını boşayan bir adam hakkındaki görüşün nedir? O şöyle dedi: İbn Ömer, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında hanımını ay hali iken boşadı. Ömer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorarak: Abdullah b. Ömer hanımını ay hali iken boşadı, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ona dönsün"* buyurdu ve o da hanımına döndü. Allah Rasûlü ayrıca: *"Hanımı ay halinden temizlendikten sonra ister boşasın, ister tutsun"* diye ekledi. İbn Ömer dedi ki: Ayrıca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey nebî, kadınları boşadığınız zaman onları iddetlerine doğru boşayınız"* buyruğunu okudu.[694]

A'meş de Mâlik b. el-Haris'den, o Abdurrahman b. Yezîd'den, o Abdullah'tan yüce Allah'ın: *"İddetleri vaktinde boşayın"* buyruğu hakkında: Cimaın söz konusu olmadığı temizlik halinde (boşayın), diye açıklamıştır. Aynı şekilde İbn Ömer, Atâ, Mücâhid, Hasan, İbn Sirin, Katâde, Meymun b. Mihran, Mukâtil b. Hayyân'dan da bunun gibi rivayet nakledilmiştir. Bu aynı zamanda İkrime ve Dahhâk'tan da gelen bir rivayettir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İddetleri vaktinde boşayın"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Eşini ay hali iken de, kendisi ile cima ettiği bir temizlik halinde de boşamasın. Onu ay hali oluncaya kadar bırakır (ona yaklaşmaz). Ay halinden temizlendikten sonra ona bir talak verir.

İkrime dedi ki: *"İddetleri vaktinde boşayın"* buyruğunda geçen iddet temizlik demektir. *Kur'* ise ay hali demektir. Hamile iken boşayacak olursa hamileliği açıkça belli iken boşayabilir. Onunla cima etmiş olup, hamile olup olmadığını bilmiyorsa onu boşamaz.

Fukaha talak ile ilgili hükümleri buradan çıkartarak talakı *sünnete uygun talak* ve *bid'at talak* olmak üzere kısımlara ayırdılar. *Sünnet talak* hanımını cima etmediği bir temizlik halinde yahut hamileliği açıkça belli olmuş halde boşamasıdır. *Bid'at talak* ise hanımını ay halinde iken yahut kendisi ile cima ettiği fakat hamile olup olmadığını bilmediği bir temizlik halinde boşamasıdır.

694 Müslim, 1471, h. no: 14; Ebû Dâvûd, 2185; Nesâî, VI, 139; Ahmed, II, 80-81; Şâfiî, II, 33; Beyhakî, VII, 327

Scanned with CamScanner

Üçüncü bir talak çeşidi daha vardır ki bunda sünnete uygun talak ve bid'ate uygun talak söz konusu değildir. Bu da henüz ay hali olmamış küçüğün ve ay halinden kesilmiş kadının boşanması ile kendisi ile zifafa girilmemiş kadının boşanmasıdır. Buna dair etraflı açıklamalar ve ilgili diğer hususlar fıkıh füruu kitaplarındadır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

"Ve o iddeti sayın" yani onu iyi belleyin, ne zaman başlayıp, ne zaman sona erdiğini de bilin ki kadın aleyhine iddet uzayıp, başkalarıyla evlenmekten imtina etmesin.

"Rabbiniz olan Allah'tan" bu hususta *"korkun."*

"Evlerinden onları çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar." İddet süresi içerisinde kadın kocasından iddet beklediği süre boyunca kocası üzerinde süknâ hakkına sahiptir. Erkeğin onu çıkarması hakkı olmadığı gibi, kadının da çıkıp gitmesi caiz değildir. O da kocasının (kendisine dönmek, ric'at) hakkı dolayısıyla ona hala bağlı bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında"* buyruğu da şu demektir: Kadın apaçık bir hayâsızlık işlemedikçe bu şekilde boşanmış kadınlar evlerinden çıkartılmazlar. Öyle bir hali olursa evden çıkartılır. Apaçık hayâsızlık ise İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Said b. el-Müseyyeb, Şa'bî, Hasan, İbn Sirin, Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Ebû Kılabe, Ebû Sâlih, Dahhâk, Zeyd b. Eslem, Atâ el-Horasânî, Süddî, Said b. Ebî Hilal ve başkalarının dedikleri gibi zinayı kapsadığı gibi İbn Ubeyy, İbn Abbâs, İkrime ve başkalarının dediği üzere kadının serkeşlik etmesi halini yahut kocasının yakınlarına karşı çirkin söz ve davranışlarda bulunarak onlara eziyette bulunması halini de kapsar.

"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır." Şer'i hükümleri ve haramlarıdır demektir. *"Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa"* bunların dışına çıkar ve bunları geride bırakıp, başka sınırların içerisine girer ve bu emirlere uymazsa *"şüphe yok ki"* böyle yapmakla *"kendi kendisine zulmetmiş olur."*

"Bilemezsin, belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir" buyruğu da şu demektir: Bizim iddet süresi içerisinde boşanan kadının kocasının evinde kalmasına dair hüküm vermemiz kocanın onu boşamasına pişman olma ihtimali, Allah'ın onun, kalbinde ona dönme arzusunu yaratma imkânı bulunmasından dolayıdır. O vakit bu daha kolay ve daha basit olur.

Scanned with CamScanner

Zührî, Ubeydullah b. Abdullah'tan, o Kays kızı Fâtıma'dan yüce Allah'ın: *"Bilemezsin belki Allah bundan sonra bir iş peyda ediverir"* buyruğu hakkında bundan maksat ric'at yapmak (geri dönmek)tır dediğini nakletmektedir. Aynı şekilde Şa'bî, Atâ, Katâde, Dahhâk, Mukâtil b. Hayyân ve Sevrî de böyle demiştir. İşte selef ve İmam Ahmed b. Hanbel gibi onlara uyanlar -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- buradan hareketle kesin olarak (üç talak ile) boşanmış kadının *süknâ (kocasının temin ettiği ya da ona meskende kalma) hakkı* nın bulunmadığı, aynı şekilde kocası ölmüş kadının da böyle bir hakkının olmadığı kanaatine sahip olmuşlardır. Aynı şekilde bunlar;

[6858] Fihr oğullarından Fâtıma ile ilgili hadise de dayanmaktadırlar. Kocası olan Ebû Amr b. Hafs ona üç talakın üçüncüsünü de verdiği sırada kendisi Yemen'de bulunuyordu. Ona kendisini üçüncü defa boşadığı haberini de gönderdi. Bu sefer Ebû Amr'ın vekili Fâtıma'ya nafaka olarak bir miktar arpa gönderdi. O da bunu beğenmeyince vekili: Allah'a yemin olsun ki senin üzerimizde nafaka hakkın yoktur, dedi. Fâtıma Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitti. Allah Rasûlü ona: *"Senin onun üzerinde nafaka hakkın yok"* buyurdu. Müslim'deki rivayette: *"Süknâ hakkın da yoktur"* buyurup, ona Ümmü Şerik'in evinde iddetini beklemesini emrettiğini sonra da: *"O hanımın yanına ashabım girip çıkıyor, bu sebeple sen İbn Ümmü Mektum'un yanında iddetini bekle. Çünkü o gözleri görmeyen bir adamdır, elbiselerini çıkarttığın zamanların da olur"* buyurduğunu eklemektedir.[695]

[6859] Bu hadisi İmam Ahmed başka bir yoldan, başka bir lafızla rivayet ederek şöyle demektedir: Âmir dedi ki: Medine'ye geldim ve Kays kızı Fâtıma'nın yanına gittim. O bana tahdis ettiğine göre kocası kendisini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken boşadı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onu bir seriye ile birlikte gönderdi. (Fâtıma) dedi ki: Kardeşi bana: Evden çık, dedi. Ben: Süre (iddet) bitene kadar benim nafaka ve süknâ hakkım var dedim. Kardeşi hayır dedi. Fâtıma (devamla) dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip: Filan kişi beni boşadı. Kardeşi de beni (evden) çıkardı ve bana süknâ ve nafaka hakkımı vermedi, dedim. Allah Rasûlü kardeşine birisini göndererek: *"Seninle Kays ailesinin kızı arasında ne var?"* buyurdu. Kardeşi şu cevabı verdi: Ey Allah'ın Rasûlü!

695 Müslim, 1480; Tirmizî, III, 485; Nesâî, XII, 464; İbn Hibbân, 4253

Scanned with CamScanner

Kardeşim ona üç talakın üçünü de verdi, dedi. (Fâtıma) dedi ki: Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Kays ailesinin kızı bak! Kadının lehine nafaka ve süknâ (evde kalma, mesken) hakkı kocası üzerinde, kocasının ona ric'at yapma imkânı varken söz konusudur. Şayet kocasının zevcesine geri dönme imkânı kalmamışsa nafaka hakkı da, süknâ hakkı da yoktur. Bu sebeple çık ve filan kadının yanında kal."* Sonra: *"O kadının yanına konuşmaya gidilip, gelinir. Bu sebeple İbn Ümmü Mektum'un yanında kal. Çünkü o gözleri görmeyen birisidir, seni görmez"* buyurdu ve hadisin geri kalan kısmını zikretti.[696]

[6860] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Âmir eş-Şa'bî'den rivayete göre o ed-Dahhâk b. Kays el-Kuraşi'nin kızkardeşi Kays kızı Fâtıma'nın yanına girdi. Onun (ilk) kocası ise Ebû Amr b. Hafs b. Muğîre el-Mahzumi idi. Fâtıma dedi ki: Ebû Amr b. Hafs, Yemen'e giden bir orduda yola koyulurken beni boşadığı haberini gönderdi. Ben de onun velilerinden benim nafakamı vermelerini ve bana kalacağım mesken vermelerini istedim. Onlar: O bu hususta bize bir haber göndermediği gibi, bize böyle bir tavsiyede de bulunmadı, dediler. Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına giderek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ebû Amr b. Hafs bana beni boşadığına dair haber gönderdi. Ben de süknâ ve nafakamı istedim, ancak onun velileri (yakınları) o bize bu hususta bir haber göndermedi, dediler dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kadının süknâ ve nafaka hakkı ancak kocasının ona dönme hakkı varken söz konusudur. Eğer ona ancak bir başka kocayı nikâhladıktan sonra tekrar helal olabiliyorsa (üç talak ile boşanmışsa) kadının nafaka ve süknâ hakkı yoktur."*[697]

Bunu aynı şekilde Nesâî de Ahmed b. Yahyâ es-Sufi'den, o Ebû Nuaym el-Fadl b. Dukeyn'den, o el-Ahnesî el-Becelî el-Kûfî nispetli olan Said b. Yezîd'den diye rivayet etmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî dedi ki: "O kendisinden nakledilen bir şeyh (hadis ravisi)dir."

---

696 Ahmed, VI, 373. Senedi Mücalid b. Said dolayısıyla kavi değildir ama aslının çeşitli rivayet yolları vardır.

697 Hasendir. es-Sünenu'l-Kübra, 5596; Taberânî, Evsat, 1164. Senedi hasendir. Said doğru sözlü birisidir. Nesâî'nin senedindeki diğer raviler de sikadırlar. Hadisin çeşitli rivayet yolları bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

2. O kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde ya maruf ile onları tutun yahut maruf ile onlardan ayrılın. Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bu Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen öğüttür. Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder.

3. Ve ona ummadığı bir yerden rızık verir. Kim Allah'a tevekkül ederse o kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"O"* iddet bekleyen *"kadınlar iddetlerinin sonuna geldiklerinde"* yani iddetlerinin sonu yaklaşıp, bitirmeye doğru geldiklerinde fakat iddet tamamen bitmemiş iken ya koca onu nikâhı altında tutma kararını verir, bu da kadının kocasının nikâhına dönmesi ve kocasının da eskiden olduğu gibi onun yanında (nikâhında) kalıp devam etmesidir. *"Maruf ile"* yani onunla birlikteliğinde o kadına iyilikte bulunmak sûretiyle demektir yahut da iddetinin bitmesine doğru ondan ayrılmaya karar verir *"ve bu da maruf ile"* olmalıdır yani karşılıklı birbirlerine çirkin sözler söylemeden, birbirlerine sövmeden, birbirlerini azarlamadan, ağır ifadeler kullanmadan yapsınlar. Bunun yerine hanımını güzel bir şekilde ve iyi bir yolla boşar.

"Aranızda" Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri gibi dönmeye karar vermeniz halinde ric'ate *"adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun."* Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, İmran b. Husayn'dan rivayet ettiklerine göre ona hanımını boşadıktan sonra hanımıyla birlikte yatıp, onu boşadığına da, ona dönüp ric'at yaptığına da şahit tutmayan kişinin durumu hakkında soruldu. O: Sünnete uygun olmayan bir sûrette boşanmış ve sünnete uygun olmayan

Scanned with CamScanner

bir yolla ona dönmüş olur. Onu boşayacağın zaman da şahit tut, onu boşayacağın zaman da şahit tut. Bir daha da böyle bir şey yapma.

İbn Cureyc dedi ki: Atâ: *"Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun"* buyruğu hakkında şöyle derdi: Adaletli iki şahit tutmadan nikâh da, talak da, ric'at (talaktan dönüş) da olmaz. Tıpkı yüce Allah'ın buyurduğu gibi bir mazeret sebebiyle olması hali müstesnadır.

"İşte bu Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere verilen öğüttür." Yani size emretmiş olduğumuz şahit tutmak ve şahitliği doğru yapmak emrine ancak Allah'a ve onun bunu şer'i hüküm olarak tayin ettiğine inanan ahiret yurdundaki Allah'ın azabından korkan kimseler uyar. İşte bundan dolayı Şâfiî iki görüşünden birisinde nikâhın yapıldığı zaman ona göre şahit tutmak nasıl icap ediyorsa, ric'at yapılırken de şahit tutmak icap eder kanaatine sahip olmuştur. İlim adamlarından bir kesim de bu görüştedir. Bu görüşü kabul edenler aynı zamanda şöyle der: Ric'at (dönüş) ona şahit tutmanın gerçekleşebilmesi için ancak sözle sahih olur.

"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir." Yani Allah'tan, Allah'ın kendisine verdiği emirler hususunda korkan, takvalı hareket edip, ona yasakladığı şeyleri terk eden kimseye Allah işinde bir çıkış yolu gösterir, ummadığı, beklemediği yani hatırından geçmeyen bir yerden ona rızık ihsan eder.

[6861] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir"* âyetini sonuna kadar okudu sonra şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Zerr! Eğer insanların tamamı bu âyetin gereğini yerine getirecek olurlarsa onlara yeter."* (Ebû Zerr) dedi ki: Allah Rasûlü bu âyeti okuyup, bana tekrar etmeye koyuldu ve ben uyuklayıncaya kadar devam etti. Sonra şöyle dedi: *"Ey Ebû Zerr! Medine'den çıkartılacak olursan nasıl edeceksin?"* Ben: Genişliğe ve rahata giderim. Böylelikle de Mekke güvercinlerinden bir güvercin olurum, dedim. Bu sefer: *"Peki, Mekke'den çıkartılacak olursan nasıl edeceksin?"* buyurdu. Ben: Genişliğe, rahata, Şam'a ve arz-ı mukaddese giderim dedim. O: *"Peki, ya Şam'dan çıkartılacak olursan nasıl edeceksin?"* buyurdu. Ben: O vakit seni hak ile gönderene yemin ederim ki kılıcımı omzuma koyar çıkarım, dedim. Allah Rasûlü: *"Ya da bundan hayırlısı*

Scanned with CamScanner

yok mu?" dedi. Ben: Bundan hayırlısı da var mı, dedim. O: *"Sana emreden Habeşli bir köle dahi olsa dinleyip, itaat etmendir"* buyurdu.[698]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Kur'ân-ı Kerim'de en kapsamlı âyet: "Şüphesiz ki Allah adaleti... ihsanı emreder." (Nahl, 90) âyetidir. Kur'ân-ı Kerim'de kurtuluş ümidi en çok veren âyet de: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder"* âyetidir.

[6862] Müsned'de belirtildiği üzere Abdullah b. Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Allah'tan çokça mağfiret diler (istiğfarda bulunur) ise Allah ona her türlü üzüntü ve kederden bir kurtuluş, her bir darlıktan bir çıkış nasip eder ve ona ummadığı, beklemediği yerden rızık verir."*[699]

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder"* buyruğu hakkında dedi ki: Yani Allah onu dünya ve ahiretin her türlü sıkıntısından kurtarır *"ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."*

er-Rabî b. Huseyn dedi ki: *"Ona bir çıkış yolu ihsan eder"* yani insanlar aleyhine darlık gösteren her bir şeyden nasıl çıkacağını gösterir. İkrime dedi ki: Allah'ın emrettiği şekilde eşini boşayan bir kimseye Allah bir çıkış yolu gösterir. İbn Abbâs ve Dahhâk'tan da böyle rivayet nakledilmiştir.

---

698 Ahmed, V, 178-179; Hakim, II, 492; Beyhakî, Şuab, 1330. Ebû Zerr'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Senedi Ebu's-Selil ile Ebû Zerr arasında munkatıdır. Bunu Heysemi, Mecma, 9130'da zikrettiği halde Hakim hadisin zahirini esas alarak sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir ama hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu da Ahmed, VI, 457'de Şehr b. Havşeb'den, o Yezîd kızı Esma'dan, o Ebû Zerr'den diye rivayet etmiş, Heysemi de 9129'da: Senedinde Şehr b. Havşeb vardır. O zayıftır. Sika olduğu da söylenmiştir demektedir. Evet, Heysemi (r.h) Şehr hakkında bu şekilde zayıf olduğunu söylemiştir. Ancak bu tartışılır çünkü Hâfız İbn Hacer, Takrib'de çok mürsel rivayet eden ve yanılmaları çok olan doğru sözlü birisidir. Müslim de ondan rivayet nakletmiştir demektedir. Bu hadisi de Esma'dan rivayet etmiş bulunmaktadır ve bu muttasıldır çünkü o ondan hadis dinlemiştir. Yanılmasına gelince, görüldüğü gibi hadis bir başka yoldan da gelmiştir. Çoğunluğunun da şahitleri vardır. Yüce Allah en iyi bilendir. Bu sebeple hadis Allah'ın izniyle hasendir.

699 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 1518; Nesâî, 10290; İbn Mâce, 3819; Hakim, IV, 262; Ahmed, I, 428; Beyhakî, III, 351. Hakim sahih olduğunu belirtirken, Zehebî onu tenkit ederek: el-Hakem b. Mus'ab bir parça meçhul bir ravidir demektedir. Hatta Hâfız İbn Hacer Takrib'de onun meçhul olduğunu açıkça ifade etmiş, Ukayli ve İbn Hibbân zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca: Ondan rivayet nakletmek helal olmaz demiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Mes'ud ve Mesruk dedi ki: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu gösterir."* Kim Allah'ın dilerse vermediğini, dilerse de *"ummadığı bir yerden"* yani bilmediği bir yerden verdiğini bilirse (*"rızık verir."*) demektir.

Katâde de: *"Kim Allah'tan korkarsa ona"* şüpheli işlerden ve ölüm halindeki sıkıntılardan *"ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı"* beklemediği ve ümit etmediği *"bir yerden rızık verir."*

[6863] Süddî dedi ki: *"Kim Allah'tan korkarsa"* sünnete uygun boşar, sünnete uygun dönerse diye açıklamış ve şunları söylemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından Avf b. Mâlik el-Eşcai denilen bir adamın bir oğlu vardı. Müşrikler onu esir aldı. O da onlar arasında kalıyordu. Babası da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geliyor, ona oğlunun durumundan ve içinde bulunduğu halden ve ihtiyaçtan şikâyet ediyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kendisine sabretmesini emrediyor ve ona: *"Şüphesiz Allah senin için bir kurtuluş yolu gösterecektir"* buyuruyordu. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra oğlu düşmanın elinden kurtuldu. Düşmana ait koyunların yanından geçerken o koyunları önüne kattı ve onları babasının yanına getirdi. Böylelikle o koyunlar sebebi ile sahip olduğu bir zenginlikle dönmüş oldu, bunun üzerine de *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir"* âyeti nazil oldu.[700] Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir. Yine bu hadis Sâlim b. Ebi'l-Ca'd yoluyla mürsel olarak buna yakın bir rivayet olarak da nakledilmiş bulunmaktadır:

[6864] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ebi'l-Ca'd, Sevban'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kul işlemiş olduğu bir günah sebebiyle rızıktan mahrum edilir. Kaderi de duadan başka hiçbir şey geri çevirmez, iyilikten başka da ömrü hiçbir şey arttırmaz."*[701] Bunu Nesâî ve İbn Mâce de Süfyân es-Sevrî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6865] Muhammed b. İshâk dedi ki: Mâlik el-Eşcai, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek ona: Oğlum Avf esir edildi, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: *"Ona Rasûlullah sana "la havle ve la kuvve-*

700 Taberî, 34287. Hadis toplam olarak birbirini güçlendiren çeşitli yollardan rivayet edilmiştir. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, VI, 354-355

701 Kaynakları daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

te illa billâh" sözünü çokça söylemeni emrediyor, diye haber gönder" dedi. Müşrikler onu ince kesilmiş deriden iplerle bağlamıştı. Kendisini bağladıkları deri ipler düşünce dışarı çıktı. Onlara ait bir dişi deve gördü, o deveye binip yola koyuldu. Bu sefer kendisini esir alıp, bağlamış olanlara ait yayılmakta olan develerle karşılaştı. Develere seslendi ve başından sonuna kadar hepsini önüne kattı. Anne babası hiç beklemedikleri bir zamanda kapıda onun seslenmekte olduğunu duyuverdiler. Babası: Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki Avf'tır, dedi. Annesi: Nasıl olur, Avf nasıl gelebilir, dedi. Annesi onun deri iplerle bağlandığını biliyordu. Annesi, babası ve hizmetçileri birbirleriyle yarışırcasına kapıya gittiler. Avf'ın avluyu develerle doldurmuş olduğunu gördüler. Avf babasına kendisinin ve develerin durumunu anlattı. Babası: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip, ona bunların durumunu sorunca-ya kadar durunuz, dedi. Mâlik Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına giderek ona Avf'ın durumunu ve develerin halini haber verdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Kendi malına ne yapıyorsan, canın ne istiyorsa onu yap"* buyurdu ve bu arada: *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir"* buyrukları indi.[702] Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[6866] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İmran b. Huseyn dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim herkesten ümidini ve beklentisini kesip sadece Allah'tan ümit ederse Allah onun her bir sıkıntısını karşılar, ummadığı yerden onu rızıklandırır. Kim ise kendisini dünyaya verecek olursa Allah da onu onunla baş başa bırakır."*[703]

---

702 Bu mürsel bir rivayettir. Bu aynı zamanda Sâlim b. Ebi'l-Cadd'ın da mürsel bir rivayeti olarak nakledilmiş olup, bunu da Taberî, 34288 ve 34289 numara ile tahriç etmiş olup, sahih bir mürseldir. Ayrıca Câbir'in naklettiği bir hadis olarak da gelmiştir. Bunu Hakim, II, 492; Vâhidî, 828'de rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Hakim sahih olduğunu belirtirken, Zehebî: Hayır, münkerdir. Abbad b. Yakûb dağ gibi bir Rafizidir. Ubeyd b. Kesir ise metruktur demektedir. Derim ki: Bu (Hakim'in rivayeti) vahi bir şahittir ama daha önce toplam olarak birbirini destekleyen üç mürsel rivayete işaret ettik. Allah en iyi bilendir. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, VI, 354-355

703 Senedi zayıftır. Hatib, VII, 191; Taberânî, Sağir, 321; Heysemi, Mecma, 18189'da: Senedinde İbrâhim b. el-Eş'as vardır. O da zayıf bir ravidir. İbn Hibbân onu es-Sikat'ta söz konusu etmiş fakat garip rivayetler nakleder, hata eder (sika ravilere) muhalefet eder demiş, geri kalan ravileri ise sikadırlar demektedir. Derim ki: Hasan, İmran (b. Husayn)'dan rivayet dinlememiştir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Kim Allah'a tevekkül ederse o kendisine yeter"* buyruğuna gelince:

[6867] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Abbâs'tan gelen rivayete göre o bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in terkisine bindi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: *"Çocuk, ben sana birkaç kelime öğreteceğim. Allah'ı koru, Allah da seni koruyacaktır. Allah'ı koru, Allah'ı karşında bulacaksın. Dilekte bulunursan Allah'tan dile, yardım istersen Allah'tan iste. Şunu bil ki bütün ümmet sana fayda sağlamak için bir araya gelecek olurlarsa Allah'ın senin için yazmış olduğundan başka sana hiçbir fayda sağlayamazlar. Eğer sana zarar vermek için bir araya gelecek olurlarsa Allah'ın senin aleyhine yazmış olduğu bir şeyden başka sana zarar veremezler (çünkü) kalemler kaldırılmış sahifeler(in mürekkebi) kurumuştur."*[704] Bunu Tirmizî de Leys b. Sa'd ve İbn Lehia yoluyla böylece rivayet etmiş ve hasen, sahihtir demiştir.

[6868] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir ihtiyaca düçar olur da o da ihtiyacını insanlara arz ederse (onlar tarafından karşılanmasını beklerse) ihtiyacının karşılanmaması onun için daha uygundur. Her kim o ihtiyacını Allah'a arz ederse Allah ona ya acil bir rızık gönderir yahut geç gelen bir ölüm verir."*[705]

Sonra bunu Abdurrezzak'tan, o Süfyân'dan, o Beşir'den, o Seyyar Ebû Hamza'dan diye rivayet ettikten sonra, doğrusu da budur. Çünkü Seyyar Ebu'l-Hakem, Târık'tan hadis nakletmemiştir.

"Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir." O yarattıkları hakkında takdirlerini ve hükümlerini dilediği ve murad ettiği şekilde yerine getirir, gerçekleştirir.

"Allah her şey için bir kader tayin etmiştir" buyruğu da *"her şey onun nezdinde bir miktar iledir"* (Ra'd, 8) buyruğuna benzemektedir.

---

704 Kavi bir hadistir. Daha önce Zümer sûresi 38. âyetin tefsirinde geçti.

705 Hasendir. Ahmed, I, 442, h. no: 4207 ravileri sika ve tanınmış kimselerdir ama Ahmed bunu h. no: 4208'de Seyyar, Ebû Hamza'dan tekrar etmektedir. O da Takrib'de belirtildiği üzere makbul bir ravidir. Buna göre Allah'ın izniyle senedin bir sakıncası yoktur.

Scanned with CamScanner

وَاللَّآئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَآئِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّآئِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذَٰلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾

4. Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanlarla asla ay hali olmayanların (iddetleri) hakkında şüphe ederseniz onların iddetleri üç aydır. Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde kolaylık verir.

5. İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir. Kim Allah'tan korkarsa onun günahlarını örter ve mükâfatını büyütür.

Tefsiri:

Yüce Allah yaşlılığından dolayı ay halinden kesilmiş kadın demek olan âyisenin iddetini beyan ederek bunun ay hali olan kadının iddeti olan Bakara sûresindeki ilgili âyetin delalet ettiği üzere üç kur' yerine üç ay olduğunu, aynı şekilde ay hali görecek yaşa gelmemiş küçüklerin de iddetlerinin ay halinden kesilmiş kadın gibi üç ay olduğunu beyan etmektedir. Bunun için yüce Allah: *"Asla ay hali olmayanların..."* diye buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe ederseniz"* buyruğu hakkında iki görüş vardır. Bu iki görüşten biri Mücâhid, Zührî ve İbn Zeyd gibi seleften bir grubun görüşüdür. Buna göre eğer bunlar kan görmekle birlikte bunun ay hali kanı mı yoksa istihaza kanı mı olduğu hakkında şüphe edip, bu hususta tereddüde düşerseniz demektir.

İkinci görüşe göre, onların iddetlerinin hükmü hakkında şüpheye düşüp bu hükmün ne olduğunu bilmiyorsanız, bu üç aydır, demektir. Bu, Said b. Cubeyr'den rivayet edilmekte olup, İbn Cerîr'in tercih ettiği görüş budur, anlam itibariyle daha güçlü olan da budur.

[6869] Buna Ebû Kureyb ve Ebu's-Sâib'den diye naklettiği şu rivayeti delil göstermektedir: Amr b. Sâlim dedi ki: Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Bazı kadınların birtakım iddetleri vardır ki, bunlar kitapta (Kur'ân-ı Kerim'de) söz konusu edilmemiştir. İddetleri söz konusu edilmeyenler kü-

Scanned with CamScanner

çükler, yaşlılar ve hamile olanlardır. Bunun üzerine yüce Allah: *"Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanlarla asla ay hali olmayanların (iddetleri) hakkında şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır. Hamile olanların iddeti ise yüklerini bırakmalarıdır"* buyruğunu indirdi.[706]

[6870] İbn Ebî Hâtim bunu burada anlatılanlardan daha geniş olarak rivayet etmiş olup, şöyle demektedir: Ömer b. Sâlim, Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Medinelilerden bazı kimselerin kadınların iddeti ile ilgili olarak Bakara sûresinde nazil olan âyet ile ilgili olarak: Geriye Kur'ân-ı Kerim'de söz konusu edilmeyen bazı kadın iddet çeşitleri kalmıştır. Bunlar küçükler, ay halinden kesilmiş olan yaşlı kadınlar ile hamile kadınlardır, dediler (dedim). (Ubeyy b. Ka'b) dedi ki: Bunun üzerine kısa Nisâ sûresinde yer alan: *"Kadınlarınız arasından ay halinden kesilmiş olanlarla, asla ay hali olmayanların (iddetleri) hakkında şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır"* âyeti nazil oldu.[707]

"Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır." Yüce Allah buyuruyor ki: Hamile olan kadının iddeti yükünü bırakması (doğum yapması) dır. İsterse boşandıktan yahut kocası öldükten sonra iki deve sağımlığı arasındaki bir süre kadar sonra dahi doğum yapmış olsun. Selef ve halefin ilim adamlarının cumhurunun görüşü bu âyet-i kerimenin nassında belirtildiği ve nebevi sünnette varid olduğu gibidir. Ali ve İbn Abbâs (radıyallâhu anhumâ)'dan ise kocası vefat etmiş olan kadının ise doğum yapması yahut aylar ile iddet beklemesi sürelerinin daha uzun olanını iddet olarak bekleyeceği kanaatinde oldukları rivayet edilmiştir. Böylelikle onlar hem bu âyet-i kerime ile hem Bakara sûresindeki âyet-i kerime ile amel etmiş olurlar.

[6871] Buhârî dedi ki: Ebû Seleme dedi ki: Bir adam İbn Abbâs'ın yanına geldi. Ebû Hureyre de oturuyordu. Dedi ki: Kocasının ölümünden kırk gün sonra doğum yapmış bir kadının durumu hakkında bana fetva ver dedi. İbn Abbâs: İki sürenin daha uzun olanıdır, dedi. Ben: *"Hamile olanların id-*

706 Hakim, IV, 492-493; Vâhidî, 830; Beyhakî, VII, 414 Ubeyy b. Ka'b'ın naklettiği bir hadis olarak Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Halbuki isnadı munkatıdır. Amr b. Sâlim Tehzib'de belirtildiği üzere Ubeyy b. Ka'b'dan hadis dinlememiştir ve o meçhul gibi bir ravidir. Hâfız İbn Hacer onun hakkında Takrib'de makbuldür demiştir, bu sebeple isnadı zayıftır.

707 Bunun da senedi önceki gibi munkatıdır.

Scanned with CamScanner

detleri ise yüklerini bırakmalarıdır" dedim. Ebû Hureyre: Ben -Ebû Seleme'yi kastederek- kardeşimin oğlu ile aynı kanaatteyim, dedi.

İbn Abbâs bunun üzerine Kureyb adındaki kölesini Ümmü Seleme'ye bu durumu sormak üzere gönderdi. Ümmü Seleme şöyle dedi: Eslemli Subey'a'nın kocası kendisi hamile iken öldürüldü. Onun ölümünden kırk gün sonra doğum yaptı ve ona talip olundu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onun nikâhını kıydı. Ebu's-Senabil de ona talip olanlar arasında idi.[708] Buhârî bu şekilde bu hadisi burada muhtasar olarak rivayet etmiş, kendisi, Müslim ve diğer kitap sahipleri ise başka yollardan uzun olarak da rivayet etmişlerdir.

[6872] İmam Ahmed dedi ki: el-Misver b. Mahreme dedi ki: Eslemli Subey'a'nın kocası kendisi hamile iken vefat etti. Aradan ancak birkaç gün geçtikten sonra doğum yaptı. Loğusalığı bitince ona evlenmek maksadıyla talip olundu. O da nikahlanmak hususunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin isteyince Allah Rasûlü nikahlanmasına izin verdi, o da nikahlandı.[709] Bunu Buhârî Sahih'inde rivayet ettiği gibi Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce de değişik rivayet yollarından Subey'a'dan rivayet etmişlerdir.

[6873] Nitekim Müslim b. el-Haccac şöyle demektedir: Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'nin anlattığına göre babası Ömer b. Abdullah b. el-Erkam ez-Zührî'ye mektup yazarak Eslemli el-Haris'in kızı Subey'a'nın yanına gidip ona kendisi ile ilgili hadis ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendisiyle ilgili fetva sorduğunda ne söylediğine dair soru sormasını söyledi. Sonra Ömer b. Abdullah ona mektup yazıp şunu haber verdi: Subey'a'nın kendisine bildirdiğine göre o Bedir'e katılmış bulunanlardan birisi olan Sa'd b. Havle'nin nikâhında idi. Ondan hamile iken kocası Veda haccında vefat etti. Vefatından fazla bir süre geçmeden çocuğunu doğurdu. Loğusalığından çıkınca kendisiyle evlenmeye talip olacaklar için yas elbiselerini çıkardı.

Ebu's-Senabil b. Ba'kek onun yanına gelerek ona: Senin yastan çıktığını görüyorum nedendir? Galiba sen evlenmeyi ümit ediyorsun. Allah'a yemin olsun ki senin üzerinden dört ay on gün geçmedikçe nikâhlanamazsın, dedi.

---

708 Buhârî, 4909

709 Buhârî, 5320; Nesâî, VI, 190; İbn Mâce, 2029; Ahmed, IV, 327; Şâfiî, II, 52-53; Beyhakî, VII, 428; Beğavî, 2387; Taberânî, XX, 655; İbn Hibbân, 4298

Scanned with CamScanner

Subey'a dedi ki: O bana bu sözleri söyleyince ben de akşam olunca elbiselerimi giyinip, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gittim ve ona bu durumu sordum. Bana çocuğumu doğurmakla birlikte (evlenmemin) helal olduğuna dair fetva verdi ve eğer uygun görürsem evlenebileceğimi buyurdu.[710] Bu Müslim'in lafzıdır. Buhârî bunu muhtasar olarak rivayet etmiştir.

[6874] Sonra Buhârî birinci hadisi bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak zikredip, şunları söylemektedir: Süleyman b. Harb ve Ebu'n-Numan dedi ki... Muhammed b. Sirin dedi ki: Ben Abdurrahman b. Ebî Leyla'nın da bulunduğu bir halkada idim. Arkadaşları onu tazim ediyorlardı. İki sürenin uzun olanını söz konusu etti, ben de el-Haris b. Abdullah b. Utbe'nin kızı Subey'a'nın hadisini naklettim. (İbn Sirin devamla) dedi ki: Arkadaşlarından birisi bana sus işareti yaptı.

Muhammed (b. Sirin) dedi ki: Ben de onu fark edince: O Kufe'nin bir tarafında bulunuyorken Abdullah aleyhine yalan söyleyecek olursam oldukça cüretkârlık etmiş olurum, dedim.

Bu sefer o (İbn Ebî Leyla) utandı ve şöyle dedi: Ama amcası böyle demiyor, sonra ben de Ebû Atiye Mâlik b. Âmir ile karşılaşınca ona sordum, o da bana Subey'a ile ilgili hadisi nakletmeye başladı. Ben: Peki, Subey'a hakkında Abdullah'tan herhangi bir şey dinledin mi dedim.

Şöyle dedi: Biz Abdullah'ın yanında idik. Şöyle dedi: Onun aleyhine ağır hükmü kabul ediyorsunuz da niçin onun hakkında ruhsatı kabul etmiyorsunuz? Hiç şüphesiz *"hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır"* buyruğu(nun yer aldığı) kısa Nisâ sûresi uzun olanından sonra inmiştir.[711]

Bunu İbn Cerîr de Süfyân b. Uyeyne ve İsmail b. Uleyye yoluyla Eyyûb'dan böylece muhtasar olarak rivayet ettikleri gibi Nesâî de bunu Tefsir'de Muhammed b. Abdulala'dan, o Halid b. el-Haris'den, o İbn Avn'dan, o İbn Sirin'den deyip, hadisi zikretmektedir.

---

710 Müslim, 1484, h. no: 56; Buhârî, 5319; Ebû Dâvûd, 2306; Nesâî, VI, 194-195 ve 195-196; İbn Mâce, 2028; Taberânî, XXIV, 745-746; Beyhakî, VII, 428; İbn Hibbân, 4294

711 Buhârî, 4910 muallak olarak; Fethu'l-Bari, VIII, 655'te belirtildiği üzere bunu Taberânî ve Beyhakî başka bir yoldan tahriç etmiştir. Nesâî de bu hadisi 5715 numara ile tahriç etmiştir. [Uzun Nisâ sûresinden maksat Kur'ân-ı Kerim'in dördüncü sûresi olan Nisâ sûresidir. Kısa Nisâ sûresi de Talâk sûresidir. (Çeviren)]

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Alkame b. Kays'dan rivayete göre Abdullah b. Mes'ud şöyle demiştir: İsteyen kimse ile lanetleşmeye hazırım. *"Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır"* âyeti ancak kocası vefat etmiş kadının hükmünü söz konusu eden âyetten sonra nazil olmuştur. (İbn Mes'ud devamla) dedi ki: Kocası vefat etmiş olan kadın doğum yapacak olursa artık o(nun evlenmesi) helal olur.

Abdullah b. Mes'ud'un kocası vefat etmiş kadın âyetinden kastettiği ise: *"İçinizden vefat edip, geriye zevceler(ini) bırakan kimselerin bıraktıkları o eşler kendiliklerinden dört ay on gün beklerler."* (Bakara, 234) âyetidir.

Bunu Nesâî de Said b. Ebî Meryem yoluyla böylece rivayet etmiştir sonra İbn Cerîr şunları söylemektedir: İbn Mes'ud'un huzurunda iki sürenin uzun olanı söz konusu edilince şöyle dedi: Dileyen kimse ile Allah adına şu kısa Nisâ sûresindeki âyetin dört ay on gün iddeti söz konusu eden âyetten sonra indiğine dair yemin edebilirim. Sonra: Hamilenin bekleyeceği iddet süresi karnındakini doğurmasıdır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mesruk dedi ki: İbn Mes'ud'a Ali (radıyallâhu anh)'ın: İki iddetten uzun olan süre(yi bekler) dediği haberi ulaşınca şunları söyledi: Dileyen kimse ile lanetleşebilirim. Şüphesiz kısa Nisâ sûresinDe ki: *"Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır"* âyeti Bakara sûresinden sonra inmiştir. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de Ebû Muâviye'nin A'meş'ten diye naklettiği bir rivayet olarak zikretmişlerdir.

[6875] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah da dedi ki: Abdullah b. Amr, Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır"* buyruğunda kastedilen üç talak ile boşanmış kadın mıdır yoksa kocası ölmüş kadın mıdır, dedim. O: *"Bu âyet hem üç talak ile boşanmış kadın hakkındadır, hem kocası vefat etmiş kadın hakkındadır"* buyurdu.[712] Bu oldukça garip hatta münker

712 Zayıftır. Abdullah, babasının müsnedi, V, 116. Senedinde el-Müsenna b. es-Sabbah vardır. O da merhum İbn Kesir'in de dediği gibi metruk bir ravidir. Ona İbn Lehia, Taberî, 34317'deki rivayette mutabaatta bulunmuştur ama İbn Lehia vahidir. Ayrıca bunu Taberî, 34318 numara ile Abdulkerim b. Ebu'l-Muharik, Ubeyy b. Ka'b'dan yoluyla rivayet etmiştir ama bu da munkatıdır. Munkatı olmakla birlikte İbn Ebi'l-Muharik, İbn Kesir'in belirttiği gibi zayıftır. O halde haber zayıftır, mevkuf olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

bir hadistir çünkü senedinde el-Müsenna b. es-Sabbah vardır. O da hadisi tamamıyla terkedilmiş birisidir.

[6876] Ama bunu İbn Ebî Hâtim bir başka senet ile rivayet ederek şöyle demektedir: Said b. el-Müseyyeb, Ubeyy b. Ka'b'dan rivayet ettiğine göre bu âyet nazil olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Bu âyet (kocası vefat etmiş ve üç talak ile boşanmış kadınlar arasında) müşterek midir yoksa müphem midir, bilemiyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hangi âyet(ten söz ediyorsun)"* dedi. O: *"İddetleri yüklerini bırakmalarıdır"* âyeti kocası ölmüş kadın hakkında mıdır, yoksa boşanmış kadın hakkında mıdır? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, (ikisi hakkındadır)"* buyurdu.[713] Bunu bu şekilde İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Mûsâ b. Dâvûd'dan, o İbn Lehia'dan böylece rivayet etmiştir.

[6877] Sonra bunu yine Ebû Kureyb'den rivayet etmektedir. Buna göre Abdulkerim b. Ebu'l-Muhârik'in rivayetine göre Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Hamile olanların iddetleri ise yüklerini bırakmalarıdır"* buyruğu hakkında soru sordum. O: *"Hamile her kadının iddeti karnındakini doğurmasıdır"* buyurdu.[714]

Burada sözü geçen Abdulkerim zayıftır ve Ubeyy'e yetişmemiştir.

"Kim Allah'tan korkarsa Allah ona işinde kolaylık verir." İşini kolaylaştırır, işinde ona zorluk bırakmaz, ona yakın bir süre içerisinde bir kurtuluş ve çabucak ona bir çıkış yolu gösterir.

Sonra yüce Allah: *"İşte bu, Allah'ın size indirdiği emridir"* buyurmaktadır. Yani onun Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) aracılığı ile size indirmiş olduğu hükmü ve şeriatıdır.

"Kim Allah'tan korkarsa onun günahlarını örter ve mükâfatını büyütür." Çekinilen, sakınılan hali ondan giderir ve az amele pek büyük sevap verir.

713 Senedinde İbn Lehia vardır. Zayıf bir ravidir ve o bunu Amr'dan işitmemiştir. O bu rivayetleri el-Müsenna'dan almıştır. Bk. Mizan.

714 Zayıftır. Taberî, 34318, senedi hem zayıf, hem munkatıdır. Öncekilere de bakınız.

Scanned with CamScanner

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِن كُنَّ أُولَٰتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُۥٓ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

6. O kadınları gücünüz yettiğince kaldığınız yerin bir kısmında iskân edin. Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın. Eğer onlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin, eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda maruf ile müşavere yapın eğer anlaşmada güçlükle karşılaşırsanız o halde onun için başka bir kadın emzirir.

7. Bolluk içinde olan bolluğuna uygun nafaka versin. Rızkı kendisine daraltılan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez. Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder.

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına birileri hanımını boşayacak olursa iddeti bitinceye kadar bir evde onu iskân ettirmesini emrederek şöyle buyurmaktadır: *"O kadınları gücünüz yettiğince"* İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları genişliğiniz ve takatiniz içerisinde *"kaldığınız yerin bir kısmında"* yani yanınızda *"iskân edin."* Hatta Katâde şöyle demiştir: Şayet evinin köşesinden başka bir yer bulamıyorsan onu orada iskân ettir demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın"* buyruğu hakkında Mukâtil b. Hayyân şunları söylemektedir: Yani ondan kurtulmak için malını fidye olarak vermeye yahut meskeninden çıkıp gitmeye zorlamak maksadıyla ona kötü davranmasın.

Sevrî, Mansur'dan, o Ebu'd-Duhâ'dan: *"Onları dara koymak için onlara zarar vermeye kalkışmayın"* buyruğu hakkında: Bu onu boşayıp, iddetinin bitmesine iki gün kalınca tekrar ona ric'at yapmasıyla olur demiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Eğer onlar hamile iseler yüklerini bırakıncaya kadar onlara nafaka verin"* buyruğu ile ilgili olarak aralarında İbn Abbâs'ın, seleften bir topluluğun, haleften de çeşitli toplulukların bulundukları çok sayıda ilim adamı: Bu bâin talak hakkındadır. Kadın eğer hamile ise çocuğunu doğuruncaya kadar kadına nafakasını verir demişlerdir. Ayrıca: Bunun delili de ric'î talak ile boşanmış kadının ister hamile olsun, ister olmasın nafakasını vermenin vacip olduğudur derler.

Başkaları ise şöyle demektedir: Hayır, burada bütün anlatılanlar ric'î talak ile boşanmış kadınlar ile ilgilidir. Her ne kadar ric'î talak ile boşanmış dahi olsa hamile kadına nafakasının verilmesinin nass ile belirtilmesinin sebebi çoğunlukla hamilelik süresinin uzadığından dolayıdır. Bu sebeple nafaka verme görevinin doğum yapıncaya kadar devam etmesinin gerektiğinin nass ile belirtilmesine ihtiyaç doğmuştur. Böylelikle herhangi bir şekilde nafaka vermenin iddet süresi kadar gerekli olduğu yanılgısına kapılmak söz konusu olmasın.

Diğer taraftan ilim adamları kadının kendisi için nafakanın gebeliği aracılığıyla mı söz konusu olduğu yoksa nafakanın yalnızca gebe kalınan için mi söz konusu olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şâfiî'den de başkasından da bu hususta açık ifade edilmiş iki görüş vardır ve bu ihtilaftan furu ilminde (fıkıh ilminde) zikredilen çeşitli meseleler dallanıp, budaklanır.

"Eğer onlar sizin için emzirirlerse" yani kadınlar boşanmış oldukları halde doğum yapacak olurlarsa artık iddetlerinin bitmesi ile talakları bâin olur. Böyle bir durumda kadının çocuğunu emzirme hakkı vardır. Emzirmek istemeyebilir de ancak o olmadan çoğunlukla çocuğun sağlıklı büyüyemeyeceği, sütün ilk gelen ağzı ile onu beslemesi gerekmektedir. Eğer çocuğu emzirecek olursa emsalinin ücretini almayı hak eder. Babasıyla yahut da velisi ile üzerinde ittifak edecekleri bir ücret üzere akit yapmak hakkı da vardır.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin"* buyurmaktadır.

"Aranızda maruf ile müşavere yapın" yani aranızdaki işleriniz zarar vermek de, zarar görmek de söz konusu olmaksızın maruf bir danışma ile yürütülsün. Nitekim yüce Allah Bakara sûresinde de: *"Ne bir anneye çocuğundan dolayı zarar verilsin, ne de bir baba çocuğu yüzünden zarara sokulsun."* (Bakara, 233) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

"Eğer anlaşmada güçlükle karşılaşırsanız o halde onun için başka bir kadın emzirir." Yani erkek ile kadın anlaşmazlığa düşecek olup da kadın yüksek bir emzirme ücreti isteyip, erkek de onun bu istediğini kabul etmeyecek olursa yahut da erkek az bir ücret verip, kadın onu uygun bulmazsa kocası için çocuğu bir başka kadın emzirsin. Eğer anne yabancı kadına verilecek ücrete razı olursa öncelikle çocuğunu emzirme hakkına sahip olur.

Yüce Allah'ın: *"Bolluk içinde olan bolluğuna uygun nafaka versin"* buyruğu şu demektir: Baba ya da onun velisi doğan çocuğa kendi gücüne göre nafaka versin. *"Rızkı kendisine daraltılan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez."* Bu da yüce Allah'ın: *"Allah hiçbir nefse genişliğinden (takatinden) fazlasını yüklemez."* (Bakara, 286) buyruğuna benzemektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Sinan dedi ki: Ömer b. el-Hattab, Ebû Ubeyde'nin halini sordu. Ona: O en kaba elbiseleri giyer ve en ağır yemekleri yer denildi. Ömer ona bin dinar gönderdi ve parayı kendisiyle gönderdiği elçiye: Bu parayı aldığı vakit onu nasıl kullanacağına bir bak dedi. Kısa bir süre sonra Ebû Ubeyde yumuşak elbiseler giyindi, en güzel yemekleri yedi. Elçi gelip Ömer'e durumu haber verince Ömer: Allah'ın rahmeti üzerine olsun. O *"Bolluk içinde olan bolluğuna uygun nafaka versin. Rızkı kendisine daraltılan kimse de Allah'ın kendisine verdiğinden infak etsin"* âyetini tevil etti (onun gereğince amel etti) dedi.

[6878] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî, el-Mucem el-Kebîr'inde şöyle diyor: Ebû Mâlik el-Eş'ari -ki adı Haris'tir- dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişi vardı. Bunlardan birisinin on dinarı vardı. Bu on dinardan birisini tasadduk etti. Bir diğerinin de on ukiye (gümüşü) vardı. O da bunun bir ukiyesini tasadduk etti. Bir diğerinin ise yüz ukiyesi vardı. O da bunun on ukiyesini tasadduk etti."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bunların ecri aynıdır. Çünkü bunların her biri malının onda birini tasadduk etmiştir. Yüce Allah da: 'Bolluk içinde olan bolluğuna göre nafaka versin (infak etsin)' buyurmaktadır."* dedi.[715] Bu, bu yoldan garip bir hadistir.

715 Hasendir. Taberânî, 3439; Müsnedu'ş-Şamiyyin, 1262. Heysemi: Senedinde Muhammed b. İsmail b. Ayyaş vardır ve o zayıftır demektedir. Derim ki: Ayrıca Şureyh, Ebû Mâlik'ten hadis dinlememiştir. Fakat bunun Ali'den gelen bir şahidi vardır. Bu hadisi de Ahmed -Ahmed Şakir'in numaralandırmasıyla-, 743'te; Bezzâr, 946 numara ile rivayet etmiştir. Senette Haris el-Aver vardır, zayıf birisidir ama öncekine şahit olabilir.

Scanned with CamScanner

"Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder." Bu yüce Allah'ın bir vaadidir. Onun vaadi de haktır. O asla vaadinden caymaz. Bu da yüce Allah'ın: *"Muhakkak zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Şüphesiz zorlukla birlikte bir kolaylık vardır."* (İnşirâh, 5-6) buyruğuna benzemektedir.

[6879] İmam Ahmed bizim burada zikretmemiz güzel olan bir hadis rivayet ederek şöyle demiştir: Ebû Hureyre dedi ki: Eski zamanlarda hiçbir şey elde edecek güçleri bulunmayan bir erkek ve bir kadın vardı. Erkek seferinden döndü, hanımının yanına oldukça aşırı derecede acıkmış bir halde girdi ve hanımına sende bir şey var mı dedi. Kadın: Evet, müjde sana Allah'ın rızkı sana geldi, dedi. Adam acele etmesini isteyerek: Ne oluyor sana sende bir şeyler varsa ara bul, dedi. Kadın, tamam -Allah'ın rahmetini ümit ederek- kısa bir süre müsaade et, dedi. Nihayet adamın açlığı uzayıp gidince: Ne oluyor sana, eğer sende yiyecek bir şey varsa kalk ara bul, onu bana getir. Çünkü ben son derece acıktım, dedi. Kadın: Tamam şimdi tandırdakiler pişmek üzere, acele etme, dedi.

Kocası bir süre susup, sesini çıkarmayınca kadın da ona bir şeyler söyleyeceği zamanı beklerken kendi kendisine: Hele bir kalkıp da tandırıma bir baksam diye düşündü. Kalkıp tandırına bakınca onun koyun butlarıyla dolu olduğunu ve değirmen taşlarının da buğday öğüttüğünü gördü. O da değirmenine kalkıp onu silkeledi, tandırında bulunan koyun butlarını çıkardı. Ebû Hureyre dedi ki: Ebu'l-Kâsım'ın nefsi elinde olana yemin ederim ki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünü naklediyorum: "Şayet kadın değirmen taşları arasında bulunanları alıp da onu silkelememiş olsaydı, kıyâmet gününe kadar öğütmeye devam edecekti."[716]

[6880] Bir başka yerde de şöyle demektedir: Ebû Hureyre dedi ki: Bir adam ailesinin yanına girdi. Onların ne kadar muhtaç olduklarını görünce, o da dışarı çıktı. Karısı onun bu halini görünce o da kalkıp değirmeni koydu, tandırı yaktı, sonra da: Allah'ım! Bizi rızıklandır, dedi. Bakınca ansızın tencerenin dolmuş olduğunu görüverdi. Tandıra gidince, tandırın da dolu olduğunu gördü. Kocası geri gidince: Benden sonra elinize bir şeyler geçti mi, dedi.

716 Ahmed, II, 421. Senedi zayıftır çünkü İbn Havşeb çokça mürsel rivayet nakleden birisidir. Ayrıca bunu kendisinin hadisi dinlememiş olduğuna delalet eden bir ifade ile zikretmiştir. Bundan sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

Karısı: Evet, Rabbimizden bir şeyler geldi, dedi. Kalkıp değirmene baktı. Bu husus Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zikredilince, o da şöyle buyurdu: *"Eğer onu (değirmeni) kaldırmamış olsaydı, kıyâmet gününe kadar dönmeye devam edecekti."*[717]

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾

8. Rabbinin ve Rasûllerinin emrine karşı baş kaldıran nice ülke halkı vardır ki biz onları en şiddetli bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azapla azaplandırmışızdır.

9. Sonunda onlar yaptıklarının cezasını tatmış oldular. İşlerin sonu da hüsran oldu.

10. Allah onlar için çok şiddetli bir azap hazırlamıştır. Ey iman etmiş akıl sahipleri, -o halde- Allah'tan korkun. Gerçek şu ki Allah size bir zikir indirmiştir.

11. İman edip, salih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah'ın apaçık âyetlerini okuyan öğütlerini size okuyan bir Rasûl (gönderilmiştir). Kim Allah'a iman edip, salih amel işlerse onu altından ırmaklar akan cennetlere -kendileri orada ebedi ve devamlı kalmak üzere- koyar. Allah ona gerçekten çok güzel bir rızık vermiştir.

717 Hasendir. Ahmed, II, 513; Heysemi, Mecma, X, 256'da: Ravileri sikadır demektedir. Derim ki: Hadis önceki rivayetle desteklenmektedir. Bu sebeple hasendir. Allah en iyi bilendir. Hadisin sadece son bölümünün merfu olduğuna dikkat edilmelidir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah emrine aykırı hareket edip, Rasûllerini yalanlayan ve şeriat olarak ortaya koyduğu yoldan başkasını izleyen kimselere tehditte bulunarak ve bundan dolayı geçmiş ümmetlerin başına gelenleri haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Rabbinin ve Rasûllerinin emrine karşı baş kaldıran"* yani Allah'ın emrine uymayı, Rasûllerinin izinden gitmeyi kabul etmeyip, azan ve büyüklük *taslayan "nice ülke halkı vardır ki biz onları en şiddetli bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azapla"* görülmedik korkunç bir azapla *"azaplandırmışızdır. Sonunda onlar yaptıklarının cezasını tatmış oldular."* Emirlere aykırı hareket etmenin aldanışını yaşadılar ve pişmanlığın fayda vermeyeceği bir zamanda pişman oldular.

"İşlerinin sonu da hüsran oldu. Allah onlar için çok şiddetli bir azap hazırlamıştır." Bu azap ise dünya hayatında onlara acilen verilen azapla birlikte ahiret yurdundaki azaptır.

Daha sonra yüce Allah bunlara dair haberleri söz konusu ederek: *"Ey iman etmiş"* Allah'ı ve Rasûllerini tasdik edip doğrulamış *"akıl sahipleri"* anlayışları dosdoğru olan kimseler *"o halde Allah'tan korkun"* onlar gibi olmayın, ey akıl sahipleri onların başına gelen musibetler(in benzeri) gelip sizi bulacaktır. *"Gerçek şu ki Allah size bir zikir"* yani Kur'ân *"indirmiştir."* Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak zikri biz indirdik ve şüphesiz onu koruyacaklar bizleriz."* (Hicr, 9) buyurmaktadır.

"Allah'ın apaçık" yani apaydınlık ve besbelli halde bulunan *"âyetlerini"* size *"okuyan bir Rasûl (göndermiştir). İman edip salih amel işleyenleri karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için."* Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: *"Bu insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan nura çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."* (İbrâhim, 1); *"Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan nura çıkartır."* (Bakara, 257)

Yani küfrün ve bilgisizliğin karanlıklarından, imanın ve ilmin nuruna çıkartır. Şanı yüce Allah indirmiş olduğu vahye nur adını vermiştir. Buna sebep ise onunla elde edilen hidayettir. Aynı şekilde ona ruh adını da vermiştir. Buna sebep ise onunla kalplerin hayat bulmasıdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da, imanın da ne olduğunu bilmezdin fakat biz onu kendisiyle kullarımızdan di-*

Scanned with CamScanner

lediğimizi hidayette ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen dosdoğru yola iletirsin." (Şûrâ, 52)

"Kim Allah'a iman edip, salih amel işlerse onu altından ırmaklar akan cennetlere -kendileri orada ebedi ve devamlı kalmak üzere- koyar. Allah on(lar)a gerçekten çok güzel bir rızık vermiştir." Daha önce birkaç defa bu âyetin benzeri âyetler -burada onun tekrar edilmesine gerek bırakmayacak şekilde- geçmiş bulunmaktadır. Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız onadır.

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللّٰهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

12. Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır. Buyruğu bunlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz dosdoğru dinin şeriatını tazim etmeye sebep olması için eksiksiz kudretini ve pek büyük egemenliğini haber vererek: *"Allah yedi gökleri... yaratandır"* buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah Nûh (a.s)'ın da kavmine şunları söylediğini haber vermektedir: *"Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış."* (Nûh, 15) Başka yerde de: *"Yedi gök, yer ve onlarda bulunanlar onu tesbih eder"* (İsrâ, 44) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Ve yerden de onlar gibisini"* buyruğu yerden de yedi yer (yaratandır) demektir.

[6881] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şu hadis sabittir: *"Kim bir karış kadar yer zulmedecek olursa yedi yerden o kadarı onun boynuna dolanır."*[718]

[6882] Buhârî'nin Sahih'inde de: *"Yerin yedi katına kadar yerin dibine geçirildi."*[719] buyurulmaktadır.

718 Kaynakları daha önceden gösterildi.
719 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

Ben bu hadisin çeşitli rivayet yollarını, lafızlarını ve kaynaklarını *el-Bidaye ve'n-Nihaye*'nin baş tarafında yerin yaratılmasını söz konusu ederken zikrettim. Hamd Allah'a mahsustur, minnetimiz onadır.

Bunu yedi iklim diye yorumlayanlar gerçekten alabildiğine uzaklaşmış ve su çekmek isterken boğulmuş kimseler olup, Kur'ân'a ve hadise herhangi bir dayanağı olmaksızın muhalefet etmiş olurlar. Daha önce Hadîd sûresinde de yüce Allah'ın: *"O Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır"* buyruğunu açıklarken yedi yer ve aralarındaki uzaklık ile onların her birisinin beş yüz yıllık kalınlıkta olduğu geçmiş bulunmaktadır. İbn Mes'ud ve başkaları da böyle demiştir.

[6883] Başka bir hadiste de böyle denilmektedir: *"Yedi gök ve içindekilerle arasında bulunanlar, yedi yer içindekilerle arasında bulunanlar Kürsiye nispetle ancak geniş bir düz araziye bırakılmış bir yüzük halkası gibidir."*[720]

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini"* buyruğu hakkında dedi ki: Ben sizlere bu âyetin tefsirini anlatacak olursam kesinlikle kâfir olursunuz, kâfir olmanız ise onu yalanlamanız demektir.

(Yine İbn Cerîr) dedi ki: Bize Abd b. Humeyd de tahdis etti, Said b. Cubeyr dedi ki: Bir adam İbn Abbâs'a: *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır"* âyetini sordu. İbn Abbâs şöyle dedi: Ben sana bunun tefsirini bildirecek olursam senin kâfir olmayacağına dair teminatın var mıdır?

İbn Cerîr dedi ki: Bize Amr b. Ali ile Muhammed b. el-Müsenna tahdis edip dediler ki: Bize Muhammed b. Câfer tahdis etti. Bize Şu'be, Amr b. Murre'den tahdis etti. O Ebu'd-Duhâ'dan, o İbn Abbâs'tan *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır"* âyeti hakkında Amr: Her bir arzda İbrâhim gibi ve yerin üzerinde bulunan mahlûkatın benzerleri vardır. İbnu'l-Müsenna da hadisi rivayetinde: Her semada İbrâhim vardır demiştir.

Beyhakî de *el-Esma ve's-Sıfat*'ta bu rivayeti İbn Abbâs'tan bundan daha geniş olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Ebu'd-Duhâ, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Allah gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır"* buyruğu hakkında dedi ki: Yedi yer yaratmıştır. Her bir yerde sizin nebîniz gibi bir nebî, Âdem gibi bir Âdem, Nûh gibi bir Nûh, İbrâhim gibi bir

720 Kaynakları daha önce Rad sûresi 2. âyetin tefsirinde gösterildi. Sahih değildir.

Scanned with CamScanner

İbrâhim, İsa gibi bir İsa vardır. Sonra bunu Beyhakî, Şu'be yoluyla gelen bir hadis olarak rivayet etmektedir. Buna göre İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Her bir yerde İbrâhim (a.s) gibisi vardır. Sonra Beyhakî dedi ki: Bunun İbn Abbâs'tan gelen senedi sahihtir ama bu tamamen şazdır. Ben bu rivayette Ebu'd-Duhâ'ya mutabi olanı bilmiyorum. Allah en iyi bilendir.

[6884] İmam Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi'd-Dünya el-Kuraşi, *et-Tefekkür ve'l-İtibar* adlı eserinde şöyle diyor: Osman b. Ebî Dehreş dedi ki: Bana ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının yanına vardı. O sırada sesleri çıkmıyor, konuşmuyorlardı. Neden konuşmuyorsunuz, dedi. Onlar: Aziz ve celil Allah'ın yaratması hakkında tefekkür ediyoruz, dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"İşte böyle yapınız. Allah'ın yarattıkları hakkında düşününüz fakat onun hakkında düşünmeyiniz. Şüphesiz bu batı tarafında beyaz bir yer vardır. Onun nuru onun beyazlığıdır -ya da beyazlığı onun nurudur dedi.- Güneşin mesafesi kırk gündür. Orada Allah'a asla bir göz açıp kırpacak kadar dahi isyan etmemiş Allah'ın yarattığı kimseler vardır."* Ashab: Peki, şeytanın onlara göre durumu nedir, dedi. Şöyle buyurdu: *"Onlar şeytanın yaratılıp, yaratılmadığını dahi bilmiyorlar."* Ashab: Bunlar Âdem'in çocuklarından mıdır? diye sordu. Allah Rasûlü: *"Âdem'in yaratılıp yaratılmadığını dahi bilmiyorlar"* buyurdu.[721]

Bu mürsel bir hadis olup, oldukça münkerdir. Osman b. Ebî Dehreş'i İbn Ebî Hâtim kitabında söz konusu ederek şunları söylemektedir: "el-Hakem b. Ebi'l-Âs'ın soyundan bir adamdan rivayet nakletmiştir. Ondan da Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Suleym et-Taifi ile İbnu'l-Mübârek rivayette bulunmuştur. Ben babamı bunları söylerken dinledim."

Talâk sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur, minnetimiz yalnız O'nadır.

721 Batıldır, asılsızdır, mudaldır. Osman b. Ebî Dehreş rivayetle meşhur olmamış birisidir. Metin oldukça münkerdir. Uydurma olduğunun alametleri açıkça görülmektedir. Dolayısıyla hakkında uzun söz söylemeye gerek yoktur. İbn Kesir de (r.h) oldukça münkerdir demiştir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TAHRÎM SÛRESİ

[12 âyettir. Medine'de inmiştir.]

Haram ve Helâl Kılma Yetkisi:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ ۚ وَاللَّهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ ۖ
وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا ۖ
فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ ۖ
فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَٰذَا ۖ قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾
إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۖ وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ
مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾
عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ
قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey Nebî! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafûrdur, Rahîmdir.

2. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir. Allah mevlanızdır sizin, o en iyi bilendir, Hakimdir.

Scanned with CamScanner

3. Hani Nebî, eşlerinden birisine gizlice bir söz söylemişti de o eşi bunu haber verip, Allah da ona bunu açıklayınca, o da o sözün bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. O bunu eşine haber verince: "Bunu sana kim haber verdi" dedi. O: "Her şeyi en iyi bilen, her şeyden haberdar olan bana haber verdi" dedi.

4. Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne ala!) Çünkü kalpleriniz meyletmiş bulunuyor. Şayet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz. Muhakkak ki Allah onun velisidir, Cebrâil de, mü'minlerin salih olanları da; bundan sonra melekler de yardımcıdır.

5. Eğer o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize Allah'a teslim olan, iman eden, itaat eden, tevbe eden, itaat eden, oruç tutan, dullar ve bakireler olmak üzere sizden daha hayırlı eşler vermesi umulur.

Tefsiri:

Bu sûrenin baş tarafının nüzul sebebi hususunda görüş ayrılığı vardır. Bunun Mariye hakkında indiği söylenmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu kendisine haram etmişti. Bu sebeple de yüce Allah'ın: *"Ey Nebî, zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin"* âyeti indi.

[6885] Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beraber olduğu bir cariyesi vardı. Âişe ve Hafsa onun üzerine o kadar gitti ki sonunda o cariyesini kendisine haram etti. Bunun üzerine yüce Allah'ta: *"Ey Nebî, zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin?"* âyetini nazil etti.[722]

[6886] İbn Cerîr dedi ki: Zeyd b. Eslem'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarından birisinin evinde İbrâhim'in annesi ile beraber oldu. Hanımı: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim evimde ve benim yatağımda mı, dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü onu kendisine haram etti. Hanımı: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana helal olanı kendine nasıl haram edersin, dedi. O da Allah adına ona yaklaşmayacağına yemin etti. Bu sebeple de yüce Allah: *"Ey Nebî... Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin"* buyruğunu

722 Nesâî, 3959; es-Sünenu'l-Kübra, 21; Tefsir, 627; Hakim, II, 493'te Sabit'ten gelen iki rivayet yoluyla zikretmiştir. Sahih bir hadistir. Şahitleri de vardır. Hakim, Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

indirdi. Zeyd dedi ki: Bu sebeple bir kişinin: "Sen bana haramsın" demesi bir lağv (boş, hükümsüz)dir.[723] Bu şekilde Abdurrahman b. Yezîd de babasından diye rivayette bulunmuştur.

[6887] Yine İbn Cerîr dedi ki: Zeyd b. Eslem dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen bana haramsın. Allah'a yemin ederim ki seninle birlikte olmayacağım"* buyurdu.[724]

[6888] Mesruk dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (yaklaşmayacağına dair) yemin etti ve kendisine haram etti. Haram kılması hususunda ona sitemde bulunuldu, yemin sebebiyle de keffarette bulunmakla emrolundu.[725] Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Aynı şekilde Katâde ve başkalarından o Şa'bî'nin kendisinden diye de rivayet edilmiştir. Seleften birden çok kişi de böyle demiştir. Dahhâk, Hasan, Katâde, Mukâtil b. Hayyân bunlar arasındadır. Avfî de, İbn Abbâs'tan bu olayı uzun bir şekilde rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6889] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ömer b. el-Hattab'a: O iki kadın kimdir? dedim. O Âişe ile Hafsa'dır, dedi. İşin başı İbrâhim'in Kıpti annesi hakkındadır. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onunla Hafsa'nın evinde ve Hafsa'nın gününde birlikte oldu. Hafsa bundan çok rahatsız oldu ve: Ey Allah'ın Nebîsi! Sen bana öyle bir şey yaptın ki zevcelerinden hiçbirisine böyle bir şey yapmış değilsin. Benim günümde, benim nöbetimde ve benim yatağımın üzerinde, dedi. Allah Rasûlü: *"Onu haram kılıp, ona yaklaşmamama razı olmaz mısın?"* dedi. Hafsa: Olurum deyince, Allah Rasûlü onu kendisine haram etti ve: *"Bunu kimseye söyleme"* dedi. Hafsa bunu Âişe'ye söyledi. Allah da ona durumu açıklayıp: *"Ey Nebî! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin?"* diye başlayan âyetlerin tamamını indirdi. Bize ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yemininin keffaretini yerine getirip, cariyesi ile de birlikte oldu.[726]

---

723 Taberî, 34382'de bu şekilde mürsel olarak rivayet etmiş olmakla birlikte görüldüğü gibi şahitleri ve rivayet yolları vardır.

724 Taberî, 34385. Önceki gibi mürsel bir rivayettir.

725 Taberî, 34383. Mesruk'a kadar senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Bunu 34387'de bir daha Katâde'nin mürsel bir rivayeti olarak tekrarlayıp, sonra da 34389'da da Dahhâk'ın mürsel bir rivayeti olarak tekrar etmiştir.

726 Taberî, 34397. Senedinde İbn İshâk'ın an lafzını kullanarak rivayeti söz konusudur. O tedlis yapan bir ravidir ama hadisin çok sayıda şahidi vardır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[6890] el-Heysem b. Kuleyb Müsnedinde dedi ki: İbn Ömer'in rivayetine göre Ömer dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'ya: *"Kimseye haber verme, İbrâhim'in annesi bana haram olsun"* dedi. Hafsa: Allah'ın sana helal kıldığı bir şeyi haram mı ediyorsun? dedi. O: *"Allah'a yemin ederim ki ona yaklaşmam"* dedi. (Ömer) dedi ki: Allah Rasûlü ona yaklaşmadı. Sonra da Hafsa durumu Âişe'ye haber verdi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir"* buyruğunu indirdi.[727] Bu sahih bir isnat olmakla birlikte Kütüb-i Sitte sahiplerinden herhangi bir kimse bunu tahriç etmemiştir. Hâfız Ziya el-Makdisî de *el-Mustahrec* adlı eserinde bu hadisi seçmiş bulunmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr'den rivayete göre İbn Abbâs, *haram kılmak* hakkında: Bir yemindir, onun keffaretinde bulunur, derdi. Ayrıca İbn Abbâs dedi ki: *"Andolsun sizin için Rasûlullahta güzel bir örnek vardır."* (Ahzâb, 21) Bununla şunu söylemek istiyordu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cariyesini (kendisine) haram edince yüce Allah: *"Ey Nebî, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin... Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir"* buyurdu. O da yemininin keffaretini ödedi. Böylelikle haram kılmayı yemin kabul etti. Bunu Buhârî de Muaz b. Fedale'den, o Hişam ed-Destevai'den diye rivayet ettiği üzere İbn Abbâs: Haram kılmak hakkında, o keffareti yerine getirilen bir yemindir, dediğini nakletmektedir. Ayrıca İbn Abbâs: *"Andolsun sizin için Rasûlullahta güzel bir örnek vardır"* (Ahzâb, 21) dedi. Bunu Müslim de Hişam ed-Destevai'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

Nesâî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ona bir adam gelerek ben karımı kendime haram ettim dedi. İbn Abbâs: Yalan söyledin, o sana haram değildir dedikten sonra *"Ey Nebî, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin"* buyruğunu okudu. Sana düşen keffaretlerin en ağırı olan bir köle azat etmektir. Bunu bu yoldan bu lafızla sadece Nesâî rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6891] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Ey Nebî, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin"* buyruğu hakkında dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine cariyesini haram kılmıştı.[728]

727 Senedi sahihtir. İbn Kesir sahih olduğunu belirtmiş olup, şahitleri de vardır.

728 Sahihtir. Bezzâr, 2274, 2275 -Keşfu'l-Estar-; Taberânî, 11130. Senedi sahihtir. Heysemi, Mecma, VII, 126'da: Bezzâr'ın ravileri Bişr b. Âdem dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

İşte cariyesini, zevcesini bir yiyeceği, bir içeceği, bir giyeceği ya da mubah herhangi bir şeyi kendisine haram kılan kimseye keffaretin vacip olduğunu kabul eden fukaha, bu kanaate buradan varmışlardır. Bu da İmam Ahmed'in ve bir kesimin kabul ettiği bir kanaattir. Şâfiî ise eşini ve cariyesini bizzat yahut sözlü olarak onlar hakkında haram oldukları ifadesini mutlak olarak kullanması hali dışında, keffaretin vacip olmadığı kanaatindedir. Şayet haram kılmak ile eşini boşamayı yahut cariyesini hürriyetine kavuşturmayı niyet etmişse bu niyeti her ikisi hakkında da geçerli olur.

[6892] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bu: *"Ey Nebî! Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin"* âyeti kendisini Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bağışlayan kadın hakkında inmiştir.[729] Bu garip bir görüştür.

[6893] Sahih olan ise bu buyruğun Buhârî'de bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak kaydettiği rivayette de görüldüğü gibi balın haram kılınması hakkında indiğidir. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cahş kızı Zeyneb'in yanında bal içiyor, böylelikle onun yanında uzun bir süre kalıyordu. Ben ve Hafsa da hangimizin yanına gelirse ona sen meğafir mi yedin. Çünkü ben senden meğafir kokusu alıyorum, desin diye anlaştık. (Biz ona bunu söyleyince) o: Hayır ama Cahş kızı Zeyneb'in yanında bal içiyordum, bir daha onu içmeyeceğim. İşte yemin de ettim, sakın bunu kimseye haber verme buyurdu. *"Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak"* buyruğu da bunu ifade etmektedir.[730] Bu hadisi burada bu lafızla zikretmiş bulunmaktadır.

[6894] Yeminler ve Adaklar bölümünde de (Buhârî) şöyle demektedir: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cahş kızı Zeyneb'in yanında uzun bir süre kalıyor, onun yanında bal içiyordu. Hafsa ile birbirimize şu tavsiyede bulunduk: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hangimizin yanına gelecek olursa "ben senden meğafir kokusu alıyorum. Meğafir mi yedin? desin." Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlardan birisinin yanına girince o da ona bu sözleri söyledi. Allah Rasûlü de: *"Hayır, ama Cahş kızı Zeyneb'in yanında bal içtim. Bir daha da asla onu içmeyeceğim"* buyurdu. Bunun üzerine: *"Ey Nebî! Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin... Eğer ikiniz de*

729 İbn Kesir'in'de (r.h) zikrettiği gibi bu garip bir rivayettir. Senette yer alan Hafs zayıftır. İbn Abbâs'tan ileride geleceği gibi buna muhalif rivayet sahih olarak gelmiş bulunmaktadır.

730 Buhârî, 4912

Scanned with CamScanner

Allah'a tevbe ederseniz" buyruğu indi. Hitap Âişe ve Hafsa'yadır. *"Hani Nebî, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti"* buyruğu ile kast edilen de, hayır ben bal içtim, sözüdür. İbrâhim b. Mûsâ da Hişam'dan: "Bir daha asla onu içmeyeceğim, işte yemin de ettim ve sen bunu kimseye haber etme" buyurduğunu zikretti.[731]

Buhârî Talâk bölümünde de bu şekilde bu senetle rivayet etmiş, lafzı da buna yakın olarak kaydetmiş sonra da şunları eklemiştir: Meğafir zamka benzer, genelde ağaç kovuklarında olur, bir miktar tatlıdır. Urfut denilen ağaç ise mağfur denilen şeyi sızdıran dikenli bir ağaçtır.

Müslim bu hadisi Sahih'inin Talâk bölümünde Muhammed b. Ebî Hâtim'den, o Âişe'den böylece rivayet etmiştir. Onun da lafzı Buhârî'nin Eyman ve Nuzur (Yeminler ve Adaklar) bölümündeki lafzı gibidir.

[6895] Sonra Buhârî Talâk bölümünde dedi ki: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tatlıyı ve balı severdi. İkindi namazını kıldırıp, bitirince hanımlarının yanına girer, onlardan birisine yakın dururdu. Ömer kızı Hafsa'nın yanına girdi ve daha önce kaldığından uzun bir süre yanında kaldı. Ben de kıskandım ve sebebini sordum. Bana: Kavminden bir kadın ona bir top bal hediye etti. O da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ondan bir içim ikram etti, denildi.

Ben: Allah'a yemin olsun ki onun için bir hile düşüneceğiz, dedim. Zem'a kızı Sevde'ye: O sana yaklaşacak. Sana yaklaşınca sen de ona: Meğafir mi yedin? de, dedim. O sana hayır, diyecek. Sen ona: O halde aldığım bu koku ne? de, dedim. O sana: Hafsa bana bir içim bal içirdi diyecek. Sen: O halde o balı yapan arılar urfut denilen çiçekten otlamıştır, de. Ben de bunları söyleyeceğim. Ey Safiye, sen de ona bunları söyle.

(Âişe) dedi ki: Sevde dedi ki: Allah'a yemin olsun ki o kapının ağzına gelir gelmez ona senin bana emrettiğini yüksek sesle söylemek istedim ama senden korktuğum için (yapamadım). Allah Rasûlü Sevde'ye yaklaşınca: Ey Allah'ın Rasûlü! Meğafir mi yedin? dedi. O *"Hayır"* dedi. Sevde: Senden aldığım bu koku ne? dedi. O: *"Hafsa bana bir içim bal içirdi"* dedi. Sevde: O balı yapan arılar urfut denen ağacın çiçeğinden otlamış, dedi. Yanıma gelince ben de buna benzer sözler söyledim. Safiye'ye gidince o da bunun benzeri

731 Buhârî, 5267, 6691

Scanned with CamScanner

sözler söyledi. Hafsa'nın yanına bir daha gittiğinde ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana o baldan ikram etmeyeyim mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, istemiyorum"* buyurdu. (Âişe) dedi ki: Sevde dedi ki: Allah'a yemin olsun ki biz onu (sevdiği bir tatlıdan) mahrum ettik. Ben de ona: Sus, dedim.

Buhârî'nin rivayetiyle hadisin lafzı bu şekildedir. Bunu Müslim, Suveyd b. Said'den, o Ali b. Mushir'den böylece rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Kureyb'den ve Harun b. Abdullah ile el-Hasan b. Bişr'den, üçü Ebû Usame Hammad b. Usame'den, o Hişam b. Urve'den böylece rivayet etmiştir. Müslim'deki rivayete göre Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisinden kötü koku alınmasından çokça rahatsız olurdu.[732]

İşte bundan dolayı zevceleri ona: "Sen meğafir mi yedin" dediler. Çünkü onun kokusu pek iyi bir koku değildir. O: "Hayır, bal içtim" deyince, bu sefer: O halde bu balı yapan arılar urfut denilen ağacın çiçeğinden otlamış dediler. Yani arılar zamkı meğafir olan urfut ağacından otlamış, bundan dolayı kokusu da senin içtiğin bala sinmiştir demektir. Cevherî dedi ki: Arı urfuttan bal toplayacak olursa (جَرَسَت نحلُه العرفط) denilir. İşte bundan dolayı arılara da: "(جوارس): Çiçekten bal toplayanlar" denilmiştir. Şair de şöyle demektedir:

تَظَلّ عَلَى الثَّمْرَاء مِنها جَوَارِسُ

Onun meyveleri üzerine çiçekten bal toplayan arılar durur.

(Cevherî) dedi ki: "(الجَرْس والجِرْس)" Gizli ses" demektir. Mesela, kuşların bir şeyi gagalamalarından ötürü ses çıkarmaları halinde: "(سمعت جرس الطير): Kuşların gagalarının sesini duydum" denilir. Hadiste de: "(فيسمعون جَرْس طير الجنة): Cennet kuşlarının gagalamalarının seslerini duyarlar" denilmektedir.

Esmai dedi ki: Şu'be'nin meclisinde iken o (bu hadisi okuyunca) kelimeyi (جَرْش) diye şın harfi ile telaffuz etti. Ben: (جرس) (diye sin harfi ile) söyledim. O bana baktı sonra (etrafındakilere) bu kelimeyi ondan belleyin. Çünkü o bu işi bizden daha iyi biliyor, dedi.

Bu rivayeti zikretmekten kastımız da şudur: Bu rivayette ona balı içiren zevcesi Hafsa (radıyallâhu anhâ)'dır. Bu rivayet Hişam b. Urve'nin babasından, onun teyzesi Âişe'den yoluyla gelmiştir. İbn Cureyc'in, Atâ'dan, onun Ubeyd

732 Buhârî, 5268; Müslim, 1474 h. 21

Scanned with CamScanner

b. Umeyr'den, onun Âişe'den rivayetine göre ise balı içiren zevcesi Cahş kızı Zeyneb'tir. Âişe ve Hafsa da ona karşı birbirleriyle anlaşıp, birbirlerine yardımcı oldular. Allah en iyi bilendir.

Bunlar iki ayrı olaydır da denilebilir. Bu husus uzak bir ihtimal değildir. Ancak her ikisinin bu âyetin nüzul sebebi olması tartışılır. Allah en iyi bilendir.

Birbirine destek verenlerin Âişe ve Hafsa -Allah ikisinden de razı olsun- olduğunun delillerinden birisi de İmam Ahmed'in Müsnedinde rivayet etmiş olduğu şu hadistir: O dedi ki:

[6896] İbn Abbâs dedi ki: Ben Ömer'e Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri arasında yüce Allah'ın haklarında: *"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne ala çünkü) kalpleriniz meyletmiş bulunuyor"* buyurduğu iki hanımının hangileri olduğunu sormayı hep arzu edip durdum. Nihayet Ömer haccedince, ben de onunla birlikte hacda idim. Yolun bir bölümünde Ömer yoldan çıkıp bir tarafa yöneldi, ben de matara ile birlikte onunla yöneldim. İhtiyacını gördükten sonra yanıma geldi, ben de ona su döktüm, o abdest aldı. Ben: Ey mü'minlerin emiri! Yüce Allah'ın haklarında: *"Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz (ne ala) çünkü (kalpleriniz) meyletmiş bulunuyor"* buyurduğu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerinden iki hanım hangileridir, dedim. Ömer: Hayret sana doğrusu ey İbn Abbâs, dedi. -Zührî rivayetinde: Allah'a yemin olsun ki ona o soruyu sormamdan hoşlanmadı. Bununla birlikte cevabını da saklamadı.- O ikisi Hafsa ve Âişe'dir, dedi.

(İbn Abbâs) dedi ki: Sonra Ömer olayı anlatmaya koyulup dedi ki: Biz Kureyşliler kadınlara baskın çıkan bir topluluk idi. Medine'ye geldiğimizde bu sefer kadınlarının kendilerine baskın geldiği bir topluluk bulduk. Bizim kadınlarımız onların kadınlarından öğrenmeye koyuldular. (Ömer) dedi ki: Benim evim Avali denilen yerde Umeyye b. Zeyd oğullarının yurdunda (mahallesinde) idi. (Ömer) dedi ki: Bir gün zevceme kızdım, bir baktım ki o da bana cevap veriyor. Onun bana cevap vermesi alışmadığım bir şeydi. O: Benim cevap vermeme neden şaşıyorsun ki! Allah'a yemin olsun ki nebînin zevceleri de ona cevap veriyor hatta onlardan birisi bir gün akşama kadar onunla konuşmuyor bile, dedi.

(Ömer) dedi ki: Bunun üzerine ben de kalkıp gittim. Hafsa'nın evine girdim ve: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e cevap veriyor musun? dedim.

Scanned with CamScanner

O: Evet, dedi. Ben: Sizden birinizin bir gün akşama kadar onunla konuşmadığı da oluyor mu? dedim. O: Evet, dedi. Ben: Sizden böyle yapan kesin zarar etmiş, hüsrana uğramıştır. Sizden biriniz Rasûlü'nün gazabından ötürü Allah'ın da kendisine gazap etmeyeceğinden nasıl emin olabilir? O takdirde (Allah ona gazap ederse) o helak etmiş olmaz mı? Rasûlullaha cevap yetiştirme, ondan bir şey de isteme. Benim kendi malımdan arzu ettiğini isteyebilirsin. -Âişe'yi kastederek- senin komşun (kuman)ın senden daha güzel ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından senden daha çok sevilmesi sakın seni aldatmasın.

(Ömer) dedi ki: Ensardan da bir komşum vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına nöbetleşe gider gelirdik. Bir gün o giderdi, bir gün ben giderdim. O bana vahye dair ve başka hususlarla ilgili haberleri getiriyor, ben de ona aynı şeyleri getiriyordum. (Ömer devamla) dedi ki: Kendi aramızda da Gassanlıların bize gaza düzenlemek için atlarına nal çaktıklarından söz ediyorduk. Bir gün arkadaşım Medine'ye indi sonra akşam bana gelerek kapımı çaldı sonra da bana seslendi. Çıkıp yanına gittim ve: Herhalde büyük bir iş olmuştur, dedim. Ona ne oldu, Gassanlılar mı geldi yoksa, dedim. O: Hayır, bundan daha büyük ve bundan daha dehşetli bir şey oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarını boşadı, dedi. Ben: Hafsa zarar etti, hüsrana uğradı. Bunun olacağını bekliyordum, dedim. Nihayet sabah namazını kıldıktan sonra elbiselerimi üzerime alıp (Medine'ye) indim. Hafsa'nın evine girdim, o ağlıyordu. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sizi boşadı mı? dedim. O: Bilmiyorum, işte o şu yüksekçe odada tek başına bulunuyor, dedi.

Onun siyahî bir kölesinin yanına gittim ve: Ömer için izin iste, dedim. Kölesi içeri girdikten sonra yanıma çıkıp geldi ve senin izin istediğini ona söyledim, sesini çıkarmadı, dedi. Ben de minberin yanına kadar gittim. Orada bir kısmı ağlayan bir topluluk oturuyordu. Ben de kısa bir süre oturdum, sonra duygularım bana baskın geldi, kölenin yanına gittim ve: Ömer için izin iste, dedim. İçeri girip, çıktı ve: Senin içeri girmek istediğini ona söyledim sustu dedi. Yine çıkıp minberin yanında oturdum. Tekrar duygularım bana baskın geldi, kölenin yanına gidip: Ömer için izin iste, dedim. O da içeri girdikten sonra tekrar yanıma çıktı ve: Ona senin içeri girmek istediğini söyledim, o da sustu, dedi.

Scanned with CamScanner

Bu sefer arkamı dönüp giderken köle beni çağırdı ve: İçeri gir, sana izin verdi, dedi. Ben de içeri girdim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e selam verdim, onun üzerinde hiçbir yaygı bulunmayan bir hasıra yaslanmış olduğunu gördüm. -İmam Ahmed dedi ki: Yakûb bize hadisin Sâlih yoluyla gelen rivayetinde hasır böğründe iz bırakmıştı, dedi.-

Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Hanımlarını boşadın mı? dedim. Başını kaldırıp bana baktı ve *"Hayır"* dedi. Ben: Allahuekber. Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bizi bir görseydin, biz Kureyşliler kadınlara baskın gelen bir topluluk idik, ama Medine'ye gelince kadınlarının kendilerine baskın geldiği bir toplulukla karşılaştık. Bizim hanımlarımız onların hanımlarından (bunları) öğrenmeye koyuldu. Bir gün eşime kızdım. Bir de ne göreyim, o da bana cevap yetiştiriyor. Bana cevap yetiştirmesini hayretle karşılayınca, o: Benim sana cevap vermeme niye hayret ediyorsun? Allah'a yemin ederim ki Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri de ona cevap veriyor, hatta onlardan birinin bir gün akşama kadar onunla konuşmadığı da oluyor, dedi.

Ben: Sizden bunu yapan zarar eder, hüsrana uğrar. Sizden herhangi biriniz Rasûlü (size) kızıp öfkelendiği için Allah'ın da kendisine gazap etmeyeceğinden emin olabilir mi? Öyle bir şey olursa o kadın helak oldu, demektir, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülümsedi. Bu sefer ben şöyle dedim: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de Hafsa'nın yanına girdim ve şöyle dedim: Senin komşunun (kumanın) senden daha güzel ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından daha çok sevilmesi sakın seni aldatmasın. Allah Rasûlü bir daha gülümsedi. Bu sefer: Ey Allah'ın Rasûlü! Biraz sohbet edelim mi? dedim. O *"Olur"* dedi. Oturdum, başımı kaldırıp evin içine baktım. Allah'a yemin ederim üç deri dışında göze gelecek hiçbir şey görmedim. Bundan dolayı: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a dua et de ümmetine bolluk versin. Çünkü Allah Farslara ve Rumlara -onlar Allah'a ibadet edenler olmamakla birlikte- bol rızık ihsan etmiş bulunuyor, dedim. Doğrulup oturdu ve: *"Ey Hattab'ın oğlu! Şüphe içinde misin yoksa? Onlar dünya hayatında hoşlandıkları şeyleri kendilerine peşin ve acilen verilmiş bir toplulukturlar"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim için mağfiret dile, dedim. Allah Rasûlü ayrıca onlara aşırı kızgınlığından ötürü bir ay hanımlarının yanına girmeyeceğine dair yemin etmişti. Sonunda yüce Allah ona sitem etti.[733] Bunu Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî değişik yollardan Zührî'den böylece rivayet etmişlerdir.

733 Buhârî, 2468; Müslim, 1479, h. no: 34, 35; Tirmizî, 3318; Ahmed, I, 33-34

Scanned with CamScanner

[6897] Bunu Buhârî ve Müslim de Yahyâ b. Said el-Ensârî'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. İbn Abbâs dedi ki: Bir sene boyunca Ömer b. el-Hattab'a bir âyete dair soru sormak istiyordum. Ondan çekindiğim için bir türlü soramıyordum. Nihayet o hacca gidince ben de onunla birlikte hacca gittim. Hacdan dönüşümüzde yolun bir yerinde o bir ihtiyacını görmek için Erak ağaçlarının bulunduğu bir tarafa yöneldi.

(İbn Abbâs) dedi ki: Ben de ihtiyacını görünceye kadar durdum, sonra onunla birlikte yürüdüm. Ey mü'minlerin emiri Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı biri diğerine yardımcı olan iki zevcesi hangileri idi, dedim.

Buhârî'nin lafzı bu şekildedir. Müslim'in lafzında ise: Yüce Allah'ın: *"Şayet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz"* buyruğunda sözü geçen iki kadın kimdir? dedim. O: Âişe ve Hafsa'dır, dedi şeklindedir.[734] Sonra hadisi uzun uzadıya zikretti. Aralarından hadisi muhtasar olarak zikredenleri de vardır.

[6898] Yine Müslim dedi ki: Abdullah b. Abbâs dedi ki: Ömer b. el-Hattab bana tahdis edip dedi ki: Allah'ın Nebîsi hanımlarından ayrılıp, bir tarafa çekildikten sonra mescide girdim. Herkes çakıllara (elindeki çubuklarla) vurup duruyor ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımlarını boşadı diyordu. Bu ise hicap emri verilmeden önce idi. Ben: Andolsun bugün bunu öğreneceğim, dedim...

Sonra Âişe ve Hafsa'nın yanlarına girip, onlara öğüt verdiğini söyledi ve nihayet: İçeri girdim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kölesi Rebâh'ın yüksekçe odanın eşiğinde durduğunu gördüm. Yüksek sesle: Ey Rebâh, benim için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna girmek üzere izin iste dedim... ve az önce anlatılanlara yakın rivayeti zikretti.

Sonra dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınların durumundan sana ağır gelen nedir? Eğer sen onları boşadınsa şüphesiz Allah da seninle beraberdir, melekleri de, Cebrâil de, Mikâil de, ben de, Ebû Bekir de, mü'minler de seninle birlikteyiz ve ben -Allah'a hamdederim ki- (bu türden) ne kadar söz söyledimse Allah'ın benim sözlerimi tasdik edeceğini ümit etmişimdir. Derken bu âyet yani Allah Rasûlü'nü seçimde serbest bırakan: *"Eğer o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize... daha hayırlı eşler vermesi umulur"* buyruğu ile: *"Şayet onun aleyhine birbirinize yardım ederseniz muhakkak ki Allah*

734 Buhârî, 4913, 4914; Müslim, 1479, h. no: 31 daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

onun velisidir, Cebrâil de, mü'minlerin salih olanları da. Bundan sonra melekler de (ona yardımcıdır)." buyruğu nazil oldu.

Bu sefer ben: Onları boşadın mı? dedim. O "*Hayır*" dedi. Mescidin kapısında durdum ve sesimin çıktığı kadar: Hanımlarını boşamadı, diye bağırdım. Sonra "*Kendilerine güven yahut korkuya dair bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Halbuki bunu Rasûlü'ne yahut içlerinden emir sahiplerine döndürmüş olsalardı içlerinden işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar onun ne olduğunu elbette bilirlerdi.*" (Nisâ, 83) buyrukları indi. Böylelikle bu hususu ortaya çıkartıp, istinbat eden ben oldum.[735]

Said b. Cubeyr, İkrime, Mukâtil b. Hayyân ve Dahhâk ile başkaları da aynı şekilde "*müminlerin salih olanları da*" buyruğundan kasıt Ebû Bekir ve Ömer'dir. Hasan-ı Basrî Osman'ı da eklemiştir. Leys b. Ebî Süleym ise Mücâhid'den: "*Mü'minlerin salih olanları da*" buyruğu hakkında Ali b. Ebî Tâlib'dir, dediğini nakletmiştir.

[6899] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muhammed b. Câfer b. Muhammed b. el-Huseyn dedi ki: Bana sika (güvenilir) bir adam haber vererek senedi Ali'ye kadar ulaştırıp şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: "*Mü'minlerin salih olanları da*" buyruğu hakkında: "O Ali b. Ebî Tâlib'tir" demiştir.[736] Senedi zayıftır ve oldukça münkerdir.

[6900] Buhârî dedi ki: Enes dedi ki: Ömer dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıskançlık hususunda onun aleyhine olmak üzere bir araya geldiler. Ben onlara: "*Eğer o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize... sizden daha hayırlı eşler vermesi umulur*" dedim. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.[737]

Ömer (radıyallâhu anh)'ın çeşitli yerlerde Kur'ân'a uygun ifadelerle kanaat belirttiği daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Bunlardan birisi hicabın inmesi, birisi Bedir esirleri hakkında, birisi de: Makam-ı İbrâhim'in yanında bir namazgâh edinsen demesi, bunun üzerine de yüce Allah'ın: "*Siz de İbrâhim'in makamından bir namazgâh edinin*" (Bakara, 125) buyruğunu indirmesidir.

735 Hadis daha önce Ahzâb sûresinde geçti.

736 Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen bir rivayet olarak asılsızdır. Senedinde adı verilmedik bir ravi vardır. Adı verilse bile munkatıdır çünkü Muhammed b. Câfer ile Ali (radıyallâhu anh) arasında en azından üç ravi bulunmalıdır. Böyle bir sözün tabiinden birisine ait olması da yeterlidir.

737 Buhârî, 4916

Scanned with CamScanner

[6901] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ömer b. el-Hattab dedi ki: Mü'minlerin anneleri ile Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında bir tatsızlık olduğu haberi bana da ulaştı. Ben de onlarla konuşarak şunları söyledim: Ya Allah Rasûlü'nün yakasını bırakırsınız yahut Allah ona sizin yerinize sizden hayırlılarını verecektir. Nihayet mü'minlerin annelerinin sonuncularının yanına gittim. (O sözleri söyleyince) o şöyle dedi: Ey Ömer! Rasûlullah kendi hanımlarına gerektiği gibi öğüt veremiyormu ki sen kalkıp onlara öğüt veriyorsun? Bu sefer ben vazgeçtim, aziz ve celil olan Allah da: *"Eğer o sizi boşarsa Rabbinin ona yerinize Allah'a teslim olan, iman eden, itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dullar ve bakireler olmak üzere sizden daha hayırlı eşler vermesi umulur"* buyruğunu indirdi.[738] Ömer (radıyallâhu anh)'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarına öğüt vermekten vazgeçmesini söyleyen Buhârî'nin Sahih'inde sabit olduğu üzere Ümmü Seleme'dir.

[6902] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Hani Nebî eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti"* buyruğu hakkında dedi ki: Hafsa evinde bulunan Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına girdiğinde o da Mariye ile birlikte idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hafsa'ya: *"Âişe'ye bunu haber verme. Ben de sana bir hususu müjdeleyeceğim. Senin baban, ben vefat ettikten sonra, Ebû Bekir'in ardından bu işin başına (halifeliğe) gelecektir."* dedi. Hafsa gidip bu hususu Âişe'ye bildirdi. Âişe de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Bunu sana kim söyledi, dedi. Allah Rasûlü: *"Her şeyi en iyi bilen, her şeyden haberdar olan bana haber verdi"* buyurdu. Âişe: Mariye'yi haram kılıncaya kadar sana bakmayacağım, deyince, Allah Rasûlü de onu (kendisine) haram etti. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ey Nebî... niçin haram edersin"* buyruğunu indirdi.[739] Senedi su götürür.

Kaydetmiş olduğumuz rivayetler ile bu âyet-i kerimelerin tefsiri de açıklık kazanmış bulunmaktadır.

---

738 Senedi sahihtir. Daha önce Ahzâb sûresinde geçti.

739 Senedi oldukça zayıftır. Metin batıldır. Taberânî, 12640'da tahriç etmiştir. Üç illeti vardır: Senedinde İsmail b. Amr el-Beceli vardır. Zayıf birisidir. Yine senedinde Ebû Sinan Said b. Sinan vardır. Bir parça zayıftır. Dahhâk, İbn Abbâs ile karşılaşmamıştır. Hadis başka bir yoldan da gelmiş bulunmaktadır ki bunu da Dârekutnî, Sünen, IV, 153 ve 154'te tahriç etmiştir. Senedinde el-Kelbi vardır. Adı Muhammed b. es-Saib'dir. Yalancılıkla itham edilmiştir. Hocası Ebû Sâlih de onun İbn Abbâs'tan yalan birtakım hususları tahdis ettiğini kabul etmiştir. Bk. Zehebî, Mizan

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Allah'a teslim olan, iman eden, itaat eden, tevbe eden, ibadet eden"* buyruğunun anlamı açıktır.

"Oruç tutan" buyruğunu Ebû Hureyre, Âişe, İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Atâ, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Ebû Mâlik, İbrâhim en-Nehâi, Hasan, Katâde, Dahhâk, er-Rabî b. Enes, Süddî ve başkaları da böylece (mealdeki gibi: oruç tutanlar) açıklamışlardır. Daha önce yüce Allah'ın Tevbe sûresinde yer alan: "es-Sâihun: oruç tutanlar" (Tevbe, 112) buyruğunun tefsirinde bu hususta merfu bir hadis geçmiş bulunmaktadır.

[6903] Bu hadisin lafzı ise: *"Bu ümmetin seyahati oruç tutmaktır"* şeklindedir. [740]

Zeyd b. Eslem ve oğlu Abdurrahman dedi ki: Oruç tutan kadınlar (sâihât: seyahat eden kadınlar anlamına gelir) hicret eden kadınlar, demektir. Ayrıca Abdurrahman: "es-Sâihûn: seyahat edenler" buyruğunu okudu, yani hicret eden erkekler (demektir, dedi). Ancak birinci görüş daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

"Dullar ve bakireler" yani onların kimi dul, kimi bakiredir. Böylelikle bu nefislerin, canların daha çok çektiği bir hal olsun çünkü çeşitlilik nefsi rahatlatır ve hoşuna gider. Bundan dolayı yüce Allah: *"Dullar ve bakireler"* buyurmaktadır.

[6904] Ebû Kâsım Taberânî el-Mucemu'l-Kebîr'inde şöyle diyor: İbn Bureyde babasından: *"Dullar ve bakireler olmak üzere"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah bu âyet-i kerimesinde Nebîsine dul olarak Firavun'un kızı Asiye ile onu evlendirmeyi, bakire olarak da İmran kızı Meryem ile evlendirmeyi vaat etmiş olmaktadır.[741]

[6905] Hâfız İbn Asâkir Meryem -selam ona- biyografisinde Suveyd b. Said yoluyla İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletmektedir: Cebrâil (a.s)

740 Daha önce Tevbe sûresi 112. âyetin tefsirinde geçti.

741 Bureyde'ye mevkuf bir rivayettir. Bununla birlikte ondan sahih olarak gelmiş değildir çünkü senette Sâlih b. Hayyân el-Kuraşi el-Kufi vardır. İbn Maîn zayıf olduğunu söylemiş, Buhârî: Tartışmalı birisidir demiştir. Nesâî, sika değildir, İbn Adiyy genel olarak naklettiği rivayetleri mahfuz değildir demektedir. Üstelik âyet-i kerimede kastedilen bu dünya hayatıdır, ahiret değildir. Buna dikkat etmelidir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi. Bu sırada Hatice (radıyallâhu anhâ) geçince, Cebrâil: Allah ona selam söylüyor ve ona cennette alevden uzak, yorgunluğu bulunmayan, bağrışıp çağrışması olmayan, içi boşaltılmış bir inciden bir köşk müjdesini veriyor. Bu köşkü İmran kızı Meryem'in köşkü ile Müzahim kızı Asiye'nin köşkü arasında olacaktır, dedi.[742]

[6906] Ebû Bekr el-Huzelî, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölüm döşeğinde iken Hatice'nin yanına girdi ve şöyle buyurdu: *"Ey Hatice! Kumalarınla karşılaşacak olursan onlara benden selam söyle"* Hatice: Ey Allah'ın Rasûlü! Benden önce evlendin mi ki? dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, ama Allah bani İmran kızı Meryem ile Firavun'un karısı Asiye, Mûsâ'nın kızkardeşi Külsum ile evlendirdi."* dedi.[743] Oldukça zayıftır.

[6907] Ebû Ya'la da dedi ki: Ebû Ümâme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana, Allah'ın beni cennette İmran kızı Meryem, Mûsâ'nın kızkardeşi Külsum ve Firavun'un karısı Asiye ile evlendirdiği bildirildi"* buyurdu. Ben: Ne mutlu sana ey Allah'ın Rasûlü! dedim.[744] Bu da aynı şekilde zayıftır. Ebû Dâvûd'dan da mürsel olarak rivayet edilmiştir.[745]

---

742 Senedi zayıftır. Senedinde Suveyd b. Said vardır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Maîn: Bir atım ve bir kılıcım olsaydı Suveyd üzerine gazaya çıkardım demiştir. Onun münker rivayetler naklettiğini söylemek istemektedir. Hadisin veheni (gevşekliği) sadece: "Bir inciden..." ifadesindedir. Baş tarafları ise Buhârî, 2817; Müslim, 2432'de yer almaktadır ve daha önce geçmiş bulunmaktadır.

743 Senedi oldukça zayıftır. Metin münkerdir. Bunu İbn Kesir'in Kitabu'l-Mesih İsa İbn Meryem, s. 17'de belirttiği üzere İbn Asâkir Tarih'inde Muhammed b. Zekeriya el-Gallabi, el-Abbâs b. Bekkar'dan, o Ebû Bekr el-Huzli'den bu senetle rivayet ettiğini belirtmekte ve sadece musannıf zayıf olduğunu söylemiş bulunmaktadır. Halbuki böyle değildir. el-Gallabi hadis bakımından zayıftır. Hz. Peygamber yalancı olduğunu söylemiştir. Zehebî de aynı şekilde Mizan, 7937'de böyle demiştir. Hocası el-Abbâs b. Bekkar'ın durumu da ondan da kötüdür. Dârekutnî de onun yalancı olduğunu söylemiş, Zehebî onun birtakım hadislerini zikrederek bazen bunu: "Gözlerinizi haramdan koruyunuz" hadisini uydurmakla itham edilmiştir... derken bazen de: "Onun musibetlerinden birisi de..." sözüyle bazen de: "Onun naklettiği batıl rivayetlerden birisi de..." sözü ile bunu ifade etmiştir. Mizan'a bakınız.

744 Oldukça zayıftır. İbn Adiyy, 180 Ebû Ya'la yoluyla. Senedi son derece zayıftır, hiçbir şeydir. İki illeti vardır. Yunus b. Şuayb hakkında hadisi münkerdir demiş, ondan naklen Abdunnur b. Abdullah'ın da Zehebî, Mizan'da yalancı olduğunu ifade etmiştir.

745 İbn Kesir, Kitabu'l-Mesih, s. 17'de belirtildiği üzere bunu ez-Zubeyr b. Bekkar, Ebû Dâvûd'dan diye tahriç etmiştir. Bu da merhum İbn Kesir'in de zikrettiği gibi mürseldir.

Scanned with CamScanner

Kendinizi ve Ailenizi Koruyun:

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَآئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسٰى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَآ إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾

6. Ey iman edenler! Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz. Onun üzerinde (görevli) iri yarı, sert tabiatlı melekler vardır. Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler. Ne emir olunurlarsa onu yaparlar.

7. Ey kâfir olanlar, bugün özür dilemeyin. Size ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecektir.

8. Ey iman edenler! Allah'a nasûh bir tevbe ile tevbe edin. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allah nebîsi ve onunla beraber iman edenleri mahçup etmeyecek, nurları önlerinde ve sağlarında koşacak ve: "Rabbimiz bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur. Çünkü sen her şeye kadirsin" diyecekler.

Tefsiri:

Süfyân-ı Sevrî, Mansur'dan, o bir adamdan, o Ali (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın: *"... O ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz"* buyruğu hakkında onları tedib ediniz, onlara öğretiniz, dediğini nakletmektedir. Ali

Mürsel olmakla birlikte senedinde Ya'la b. el-Muğîre vardır. Meçhul birisidir. Araştırma neticesinde onun herhangi bir biyografisini tespit edemedim. Ebû Dâvûd'dan kasıt ise Nufey b. el-Haris'dir. İbn Hibbân ve başkaları yalancı olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"O ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yani Allah'a itaat olan işleri yapınız, Allah'a masiyet olan işlerden sakınınız, aile halkınıza zikri emrediniz, Allah sizi ateşten koruyacaktır.

Mücâhid: *"O ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Allah'a karşı takvalı olunuz ve ailelerinize de Allah'a karşı takvalı olmalarını söyleyiniz.

Katâde de şöyle demektedir: Onlara Allah'a itaat etmelerini emreder, ona isyan etmelerini yasaklar. Ayrıca aile fertlerine Allah'ın emirlerini uygular, onun emirlerini onlara emredip, bu hususta onlara yardımcı olur, Allah'a isyan edildiğini görecek olursa kendilerini onlardan uzak tutar ve ondan vazgeçmelerini emreder. Dahhâk ve Mukâtil de böyle demiştir: Müslümanın aile halkından kendisine yakın olanlara, cariyelerine ve kölelerine Allah'ın kendilerine neyi farz kılmış olduğunu ve kendilerine neleri yasaklamış olduğunu öğretmesi üzerinde bir haktır.

[6908] Bu âyetin anlamı ile ilgili olarak İmam Ahmed'in, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Abdulmelik b. er-Rabî b. Sebre'den, onun babasından, onun dedesinden şöyle dediğine dair naklettiği hadis de vardır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Çocuk yedi yaşına ulaştığı vakit ona namaz kılmasını emrediniz. On yaşına ulaşacak olursa (ve namaz kılmazsa) bundan dolayı onu dövünüz."*[746] Bu Ebû Dâvûd'un lafzıdır. Tirmizî: Bu hasen bir hadistir demektedir.

[6909] Ebû Dâvûd da Amr b. Şuayb'den, o babasından, o dedesinden, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye bunun benzerini rivayet etmiş bulunmaktadır.[747]

Fukaha dedi ki: Oruçta da bunu yapar, böylelikle onu ibadete alıştırmış olur. Bunu yaptığı takdirde o ibadet ve itaate devam eden, masiyetten uzak durup, münkeri terk eden bir hali sürdüren birisi olarak buluğa ermiş olur. Başarı Allah'tandır.

Yüce Allah'ın: *"Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan"* buyruğunda geçen *"tutuşturucusu"* ona atılacak olan odunu Âdemoğullarının vücutlarıdır, de-

746 Kaynakları daha önce gösterilmişti.
747 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

mektir. *"Taşlar"*dan maksadın ise yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki sizler ve Allah'tan başka ibadet ettikleriniz cehennemin odunudur."* (Enbiyâ, 98) buyruğu dolayısıyla dünyada iken kendilerine tapınılan putların kastedildiği söylenmiştir. İbn Mes'ud, Mücâhid, Ebû Câfer Bakır ve Süddî: Bunlar kibritten taşlardırlar demiş, Mücâhid de: Kokuları da leşten daha kötüdür, diye eklemiştir.

[6910] Bunu İbn Ebî Hâtim'de (r.h) rivayet etmiş sonra da şöyle demiştir: Bize babam tahdis etti. Bize Abdulaziz b. Ebî Revvad tahdis edip dedi ki: Bana ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ey iman edenler, tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz"* âyetini okudu. Yanında ashabından birileri de vardı. Aralarında da yaşlı birisi vardı. Yaşlı zat: Ey Allah'ın Rasûlü! Cehennemin taşları dünyanın taşları gibi midir, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin ederim ki cehennemin kayalarından bir kaya dünyanın bütün dağlarından daha büyüktür."* (Ravi) dedi ki: O yaşlı zat bayılıp, yere düştü, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini göğsüne koydu, yaşadığını gördü. Ona: *"Ey yaşlı adam 'la ilahe illallah' de"* buyurdu. O da bu sözü söyleyince onu cennetle müjdeledi. Ashabı: Ey Allah'ın Rasûlü! Aramızda iken o (cehennemden yana) emin mi oldu, dediler. O *"Evet, yüce Allah da: 'İşte bu benim huzurumda durmaktan korkanlara, benim tehdidimden korkanlara mahsustur.'* (İbrâhim, 14) *buyurmaktadır"* dedi.[748]

"Onun üzerinde iri yarı sert tabiatlı melekler vardır." Yani tabiatları serttir. Kalplerinden Allah'ı inkâr edenlere karşı merhamet çekilip, alınmıştır.

Sert tabiatlı" yani onların terkipleri son derece çetin, yoğun ve korkutucu bir görünümdedir. Nitekim İbn Ebî Hâtim de böyle demiştir. İkrime dedi ki: Cehenneme gideceklerin ilkleri cehenneme ulaştıklarında kapıda dört yüz bin cehennem bekçisi bulacaklar. Yüzleri simsiyah, dudakları yukarı çekildiğinden azı dişleri dışarı çıkmış olup, Allah kalplerinden merhameti çekip almıştır. Onlardan birisinin olsun kalbinde zerre kadar merhamet yoktur. Onlardan birisinin omuzundan kuş uçurulursa iki ay uçacak ama hala öbür omuzuna varmamış olacaktır. Sonra bir kapıdan aşağıya doğru atılacaklar,

748 Oldukça zayıftır. Hatta bir şey değildir çünkü mudaldır. İbn Ebî Revvad etbau't-tabiin arasında sayılır. O da hadisi mevsul olarak rivayet etse dahi zayıf birisidir ya mürsel olarak rivayet ederse durumu ne olur? İbn Hibbân onun Nafi'den uydurma bir nüsha rivayet ettiğini söyleyerek itham etmiştir. Mizan'a da bakınız.

Scanned with CamScanner

diğer kapıya kadar olan mesafe de beş yüz yıl olacaktır. Her bir kapısında da birinci kapıda bulduklarının aynısını bulacaklar ve bu hal son kapıya varıncaya kadar böyle sürecektir.

"Bunlar kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmezler. Ne emir olunurlarsa onu yaparlar." Yüce Allah kendilerine neyi emrederse derhal onu yerine getirirler. Bir göz kırpacak bir süre dahi gecikmezler. Onlar o işi yapabilecek kudrettedirler, onu yerine getiremeyecek şekilde aciz değildirler. İşte bunlar Zebanilerdir. Onlardan Allah'a sığınırız.

"Ey kâfir olanlar, bugün özür dilemeyin. Size ancak yaptıklarınızın karşılığı verilecektir." Kıyamet gününde kâfirlere: Özür dilemeyin. Çünkü özür dilemeniz kabul edilmeyecektir. Bugün size amellerinizin karşılığı verilecektir, denilecektir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler, Allah'a nasuh bir tevbe ile tevbe ediniz"* yani oldukça samimi ve kararlı bir tevbe edin. Bu kendisinden önceki kötülükleri silecek, tevbe edenin dağılmış halini toplayıp, bir araya getirecek ve onun daha önce yapageldiği aşağılık işlerden onu alıkoyacak bir tevbe olmalıdır.

İbn Cerîr dedi ki: en-Numan b. Beşir hutbesinde dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı: *"Ey iman edenler, Allah'a nasuh bir tevbe ile tevbe edin"* buyruğunu okurken dinledim. Şöyle dedi: Bir günah işledikten sonra (tevbe eder) ve bir daha o günahı işlemeye dönmez.

Sevrî, Simak'dan, o Numan'dan, o Ömer'den şöyle dediğini nakletti: *Nasuh tevbe* kişinin günahından tevbe ettikten sonra bir daha ona dönmemesi yahut da ona dönmek istememesidir demiştir.

Ebu'l-Ahvas ve başkaları Simâk'dan, o Numan'dan şöyle dediğini nakletmektedirler: Ömer'e nasuh tevbeye dair soru soruldu. O şöyle dedi: Kişinin kötü amelden tevbe etmesi sonra da ebediyen ona dönmemesidir. A'meş, Ebû İshâk'tan, o Ebu'l-Ahvas'tan, o Abdullah'tan: "Nasuh tevbe" hakkında: Tevbe eder sonra bir daha (o günahı işlemeye) dönmez, dediğini nakletmektedir.

[6911] Bu merfu olarak da rivayet edilmiştir. İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle bu-

Scanned with CamScanner

yurdu: *"Günahtan tevbe etmek ondan tevbe ettikten sonra bir daha ona dönmemektir."*[749] Bunu Ahmed, İbrâhim b. Müslim el-Heceri yoluyla münferiden rivayet etmiş olup, o da zayıf birisidir. Mevkuf rivayet daha sahihtir. Allah en iyi bilendir.

Bundan dolayı ilim adamları: Nasuh tevbe kişinin hali hazırda günahtan vazgeçmesi, geçmişte yaptıklarına pişman olması, gelecekte de onu yapmamayı kararlaştırmasıdır. Eğer bu günahında bir insanın hakkı söz konusu ise onu da uygun bir şekilde hak sahibine vermesi ile olur.

[6912] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ma'kil dedi ki: Babam ile birlikte Abdullah b. Mes'ud'un yanına girdim. Şöyle dedi: Sen Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i pişmanlık bir tevbedir derken dinledin mi, dedi. O: Evet, dedi. Bir seferinde de: Ben onu pişmanlık bir tevbedir buyururken dinledim, dedi.[750] Bunu İbn Mâce de Hişam b. Ammar'dan, o Süfyân b. Uyeyne'den, o Abdulkerim b. Mâlik el-Cezeri'den böylece rivayet etmiştir.

[6913] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Bize kıyâmetin yaklaşacağı sırada bu ümmetin son zamanlarında bazı şeylerin olacağı söylendi. Bunlardan birisi de erkeğin karısına yahut cariyesine arka tarafından yaklaşması olacaktır. Halbuki bu Allah'ın ve Rasûlü'nün haram ettiği şeylerden birisidir. Allah ve Rasûlü de bundan nefret eder, gazap eder. Bunlardan bir diğeri de erkeğin erkeğe yaklaşmasıdır. Bu da Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldıklarındandır. Allah da, Rasûlü de buna gazap eder. Bunlardan bir diğeri kadının kadına yaklaşmasıdır. Bu da Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldıklarındandır. Allah ve Rasûlü de buna gazap eder. Bunlar bu hallerini sürdürdükleri sürece Allah'a nasuh bir tevbe ile tevbe etmedikçe namazları olmaz.

Zirr dedi ki. Ubeyy b. Ka'b'a: Nasuh tevbe nedir? dedim. O şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum. O: *"Bir günah işleyecek olursan o halinde pişmanlığın ile birlikte Allah'tan ondan dolayı mağfiret dilemen sonra da ebediyen o günaha dönmemendir"* buyurdu.[751]

---

749 Ahmed, I, 446; İbn Kesir'in (r.h) dediği gibi zayıftır.

750 Hasendir. İbn Mâce, 4252; Ahmed, I, 33. Senedinde Ziyad vardır, o da meçhul gibidir ama hadisin şahitleri vardır.

751 Beyhakî, Şuab, 5457. Bu senet ile rivayet etmiş olup, senedi zayıftır demiştir. Derim ki: Senedinde Abdullah b. Muhammed el-Adevi vardır. Buhârî: Hadisi münkerdir. Veki hadis uydurur, İbn Hibbân rivayetini delil göstermek caiz değildir demiştir. Bunda daha kuvvetli görülen mevkuf olduğudur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Amr b. el-Alâ dedi ki: Hasan(-ı Basrî)'ı şöyle derken dinledim: Nasuh tevbe daha önce sevdiğin gibi günaha buğz etmendir. Onu hatırladığın zaman ondan Allah'a mağfiret dilemendir. Tevbeyi kararlaştırıp, onu kesinleştirecek olursa şüphesiz ki kendisinden önceki günahları siler.

[6914] Nitekim sahih hadiste sabit olduğu üzere: *"İslam kendisinden öncekileri siler süpürür, tevbe de kendisinden öncekileri siler süpürür."*[752] Gerek daha önce hadiste geçtiği gibi, gerek rivayette zikredildiği üzere: *"Ve ebediyen o günaha dönmemesi"* şeklinde ifade edildiği üzere tevbeyi ölene kadar devam ettirmek, nasuh tevbenin şartlarından mıdır yoksa o günaha dönmeyeceğine dair karar vermek, geçmişe keffaret olması için yeterli midir? Öyle ki, -Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Tevbe kendisinden öncekileri siler süpürür"* buyurduğu için- bu tevbeden sonra bir daha o günahı işleyecek olursa, geçmişin keffareti ile affedilmesi hususunda bir zararı olur mu? (Bu hususta görüş ayrılığı vardır).

[6915] Birinci görüşün lehine yine sahihte sabit olan şu buyruk delil gösterilir: *"Her kim Müslüman olarak güzel amelde bulunacak olursa cahiliye döneminde işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Her kim Müslüman olduktan sonra kötülük işlerse öncekilerden de, sonrakilerden de sorumlu tutulur."*[753] Tevbeden daha güçlü olan Müslüman olmak halinde bu söz konusu olduğuna göre, bunun tevbe hakkında söz konusu olması önceliklidir. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah'ın: *"Olur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar."* Yüce Allah'ın "(عسي): *Olur ki*" buyruğu ile bir vaatte bulunması (ihtimal değil, gereklilik) anlamındadır. *"O gün Allah peygamberi ve onunla beraber olan iman edenleri mahçup etmeyecek."*

"Nurları önlerinde ve sağlarında" Hadîd sûresinde geçtiği gibi *"koşacak ve diyecekler ki: Rabbimiz bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur çünkü sen her şeye kadirsin."* Mücâhid, Dahhâk, Hasan-ı Basrî ve başkaları dedi ki: Bunu mü'minler kıyâmet gününde münafıkların nurlarının söndürüldüğünü görecekleri vakit söyleyeceklerdir.

752 Kaynakları daha önce gösterildi.

753 Daha önce Enfâl sûresi 38. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[6916] Muhammed b. Nasr el-Mervezi dedi ki: Abdurrahman b. Cubeyr b. Nufeyr'den rivayete göre o Ebû Zerr ve Ebu'd-Derdâ'yı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kıyamet gününde kendisine secde etmesi için izin verilecek ilk kişi ben olacağım. Başını kaldırmasına izin verilecek ilk kişi de ben olacağım. Önüme bakacağım zaman ümmetler arasında kendi ümmetimi tanıyacağım. Sağıma bakacağım zaman yine ümmetler arasında kendi ümmetimi tanıyacağım, soluma bakacağım zaman yine ümmetler arasında kendi ümmetimi tanıyacağım."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Diğer ümmetler arasında kendi ümmetini nasıl tanıyacaksın, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Abdestin izinden dolayı alınları, elleri ve ayakları nurlu olacaktır. Diğer ümmetler arasında onlardan başka böyle hiçbir ümmet olmayacaktır. Yine onları kitaplarının sağ taraflarından verilmesiyle tanıyacağım, onları secde izlerinden dolayı yüzlerindeki simalarından tanıyacağım, onları önlerinde koşan nurlarıyla tanıyacağım."*[754]

[6917] İmam Ahmed dedi ki: Yahyâ b. Hassan, Kinane oğullarından bir adamdan şöyle dediğini nakletti: Mekke'nin fethedildiği sene Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında namaz kıldım. Onun: *"Allah'ım! Kıyamet gününde beni mahçup etme"* diye dua ettiğini duydum.[755]

Kâfirler ve Münafıklar ile Savaş:

يَآ أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةَ نُوحٍ وَامْرَأَةَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾

9. Ey Nebî! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara karşı sert davran. Varacakları yerleri cehennemdir onların. O ne kötü dönüş yeridir!

754 Daha önce İsrâ sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

755 Ahmed, IV, 234. Ravilerinin tamamı sikadırlar. Sahabinin bilinmemesinin bir zararı yoktur.

Scanned with CamScanner

10. Allah kâfirlere Nûh'un karısı ile Lut'un karısını misal olarak gösterdi. Bunların ikisi de kullarımızdan iki salih kulun (nikâhı) altında idiler. İkisi de kocalarına (davalarında) hainlik ettiler de kocalarının kendilerine Allah'a karşı hiçbir faydaları olmadı ve ikisine de: "Ateşe girenlerle beraber siz de girin" denilecek.

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûlü'ne silahla ve savaşmakla kâfirlere karşı, kendilerine hadleri uygulamak sûretiyle de münafıklara karşı savaşmasını emretmektedir. *"Ve"* dünyada *"onlara karşı sert davran, varacakları yerleri cehennemdir onların, o"* ahirette *"ne kötü dönüş yeridir!"*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah kâfirlere"* Müslümanlarla bir arada bulunmaları, onlarla oturup kalkıp, günlük hayatta geçinmelerine *"Nûh'un karısı ile Lut'un karısını misal olarak gösterdi."* Yani bunun onlara herhangi bir faydası olmadı. İman kalplerinde yer etmediği için bu birliktelikleriniin Allah nezdinde kendilerine bir yararı dokunmadı.

Sonra yüce Allah bu misali söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"Bunların ikisi de salih"* Nebî ve Rasûl *"iki kulun (nikâhı) altında idiler."* Gece gündüz onlarla birlikte bulunuyorlar, onlarla yemek yiyor, onlarla oturup kalkıyor ve en ileri derecede beraber bulunuyor, birbirleriyle birlikte oluyorlardı. *"İkisi de kocalarına"* iman hususunda *"hainlik ettiler."* İman ederek onlara muvafakat etmediler, risaletlerini doğrulamadılar. Bütün bu hallerinin kendilerine hiçbir faydası olmadı, korkulup çekinilen bir hali onlardan uzaklaştırmadı. Bu sebeple yüce Allah: *"Kocalarının kendilerine"* küfürleri sebebiyle *"Allah'a karşı hiçbir faydaları olmadı ve:"* her iki kadına da *"ateşe girenlerle beraber siz de girin denilecek."*

Yüce Allah'ın: *"Kocalarına hainlik ettiler"* buyruğundan kasıt hayasızlıkta, fuhşiyatta hainlik ettiler demek değildir. Aksine maksat din hususunda onlara hainlik ettiklerini ifade etmektir. Çünkü nebîlerin hanımları daha önce Nûr sûresinde açıkladığımız gibi nebîlerin hürmetinden ötürü hayâsızlık içine düşmekten korunmuşlardır.

Süfyân es-Sevrî, Mûsâ b. Ebî Âişe'den, o Selman b. Katte'den naklen dedi ki: İbn Abbâs'ı bu âyet-i kerimeDe ki: *"Kocalarına hainlik ettiler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini dinledim: Bunlar zina etmiş değillerdi ama

Scanned with CamScanner

Nûh'un karısı onun deli olduğunu söylüyordu. Lut'un karısının hainliği ise ona gelen misafirleri kavmine haber vermesi şeklinde idi.

Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bunların hainlikleri kocalarının dini üzere olmamaları şeklinde idi. Nûh'un karısı Nûh'un sırlarını ve gizliliklerini açıklıyordu. Nûh ile birlikte birisi iman etti mi Nûh kavminden zorbalara o kişinin iman ettiğini haber verirdi. Lut'un karısı da Lut'a herhangi bir misafir geldi mi şehir halkından kötülük işleyen kimselere bunu haber verirdi. Dahhâk da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Hiçbir nebînin karısı fuhuş işlemiş değildir. Onların ikisinin de hainlikleri din hususunda idi. İkrime, Said b. Cubeyr, Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir. Bazı ilim adamları bu âyet-i kerimeyi pek çok kimsenin rivayet ettiği:

[6918] *"Kendisine günahları bağışlanmış birisi ile birlikte yemek yiyenin de günahları bağışlanır"* şeklindeki hadisin zayıf olduğuna delil göstermiştir.[756] Bu asılsız bir hadistir. Bu hadis bazı salih kimselerden Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i rüyasında gördü. Ey Allah'ın Rasûlü! Sen: Günahı kendisine bağışlanmış birisi ile birlikte yemek yiyene de günahları bağışlansın, dedin mi? diye sormuş. O: *"Hayır ama şimdi böyle bir şey söylüyorum"* buyurdu, demiştir.

İslâm Kadınlarına İki Örnek:

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

756 Bu hadis batıldır. Bunu Sehavi, el-Mekasidu'l-Hasene, 1073'te zikrederek şunları söylemektedir: "Hocamız -İbn Hacer-: Bu yalan ve uydurmadır dediği gibi, bir başka seferinde: Bunun sahih, hasen ve hatta zayıf hiçbir aslı yoktur. Başkası da böyle demiştir. Bunun ilim ehli nezdinde muteber bir senedi yoktur." -Kısaltılarak- Bunun bir rüya olarak görüldüğüne gelince ilim ehli nezdinde musavi değildir. Rüyanın sahibinin kim olduğu belli olmayıp, hali bilinmemektedir, adı da verilmemiştir. Diğer taraftan münafık ve zındık da günahı kendisine bağışlanmış, takva sahibi bir adamla yemek yemesi mümkündür.

Scanned with CamScanner

11. Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal verdi. Hani o: "Rabbim, benim için nezdinde cennette bir ev yap. Firavun'dan ve onun amelinden beni kurtar ve o zalimler topluluğundan beni esenliğe çıkar" demişti.

12. Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi.

Tefsiri:

Bu da, yüce Allah'ın iman edenlere eğer onlara ihtiyaçları varsa kâfirlerle birlikte oturup, kalkmalarının kendilerine zarar vermeyeceğine dair verdiği bir misaldir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minler mü'minleri bırakıp kâfirleri veli edinmesin. Kim bunu yaparsa onun Allah'la hiçbir dostluğu kalmaz. Onlardan gelecek bir zarardan korunmaya çalışmanız müstesnâ!"* (Âl-i İmrân, 28)

Katâde dedi ki: Firavun yeryüzündekilerin en azgını, en ileri derecede kâfir olanı idi. Allah'a yemin ederim ki, kendisi Rabbine itaat ettiği için kocasının küfrünün karısına hiçbir zararı olmamıştı. Böylelikle şunu bilesiniz ki yüce Allah adaletli bir hakimdir, hiç kimseyi kendi günahından başkasından dolayı sorgulamaz.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Osman en-Nehdi, Selman'dan şöyle dediğini nakletti: Firavun'un karısına güneşte bırakılarak işkence edilirdi. Onu bırakıp gittiklerinde melekler kanatlarıyla onu gölgelendirirdi. Cennetteki evini görürdü. Daha sonra İbn Cerîr bunu Muhammed b. Ubeyd el-Muharibi'nin, o Esbat b. Muhammed'den, o Süleyman et-Teymi'den böylece rivayet etmektedir.

Sonra İbn Cerîr dedi ki: el-Kâsım b. Ebî Bezze dedi ki: Firavun'un karısı kim galip geldi, diye sorar. Ona Mûsâ ve Harun galip geldi denilince, o da: Mûsâ'nın ve Harun'un Rabbine iman ettim, derdi. Firavun ona birilerini göndererek onlara: Gidin bulabildiğiniz en büyük kaya hangisiyse onu bulun, aynı sözlerini söylemeye devam edecek olursa o kayayı üzerine bırakın, sözünden geri dönerse o benim karımdır diye talimat verdi. O kayanın yanına gittiklerinde gözünü semaya kaldırdı, cennetteki evini gördü. Sözünde ısrar etti, Allah da onun ruhunu aldı, kaya da böylelikle içinde ruh bulunmayan bir cesedin üzerine bırakılmış oldu.

Scanned with CamScanner

"Rabbim benim için nezdinde cennette bir ev yap" şeklindeki duası hakkında ilim adamları: Bu sözleriyle evden önce komşusunu seçmiş oldu demişlerdir. Buna dair bir husus kısmen merfu bir hadiste de zikredilmiş bulunmaktadır.[757]

"Firavun'dan ve onun amelinden beni kurtar." Beni ondan kurtar, ben onun amelinden uzağım *"ve o zalimler topluluğundan beni esenliğe çıkar, demişti."* Bu kadının adı ise Müzahim kızı Âsiye'dir. -Allah ondan razı olsun-

Ebû Câfer er-Râzî dedi ki: Ebu'l-Âliye dedi ki: Firavun'un karısının imanı, Firavun'un hazinedarının karısının etkisi ile şöyle olmuştu: Hazinedarının karısı oturmuş Firavun'un kızının saçlarını tarıyordu. Tarak elinden düşünce: Allah'ı inkâr eden kahrolsun, dedi. Firavun'un kızı ona: Senin babamdan başka bir Rabbin var mı ki, dedi. O: Benim de, senin babanın da, her şeyin de Rabbi Allah'tır, dedi. Firavun'un kızı ona bir tokat attı, vurdu ve babasına haber verdi. Firavun ona birilerini göndererek, benden başka bir Rabbe mi ibadet ediyorsun, dedi. O: Evet benim de, senin de, her şeyin de Rabbi Allah'tır ve ben ona ibadet ediyorum, dedi. Firavun ona işkence yaptı, ona kazıklar çaktırdı, el ve ayaklarını kazıklara bağlattı, üzerlerine yılanları saldı.

O bu halde iken bir gün onun yanından geçti: O inancından vazgeçmiyor musun, dedi. Kadın: Benim de, senin de, her şeyin de Rabbi Allah'tır, dedi. Firavun ona: Dediğimi yapmazsan oğlunu kesip, kanını ağzının içine akıtacağım, dedi. Kadın ona: İstediğin hükmü ver dedi.

O da oğlunu boğazlatıp, kanını ağzının içine akıttı. Oğlunun ruhu kendisine müjde vererek: Müjde sana anacağım, senin Allah nezdinde şu kadar şu kadar sevabın var, dedi. Bunun üzerine kadın da sabretti. Sonra bir başka

757 Kastettiği ise: "Evden önce komşu gelir. (Ev alma komşu al)" hadisidir. Bunu Rafi b. Hadic rivayet etmiş olup Taberânî, 4379'da tahriç etmiş, Heysemi, Mecma, 13534'de senedinde Eban b. Muhabber vardır. O metruk birisidir demiştir. Sehavi, Mekasıd, 163'te Said b. Maruf dolayısıyla da illetli olduğunu belirterek: O ve Eban'ın rivayetleri delil değildir demiştir. Ayrıca hadisi yine el-Mekasıd'da belirtildiği üzere el-Askeri tahriç etmiş olup, Sehavi: Bunu Hatib de el-Cami li Ahlaki'r-Ravi ve Adabi's-Sami adlı eserinde Hufaf b. Nudbe'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Hepsi de zayıf senetlerdir ama birbirine katılmaları ile güç kazanabilir sonra Sehavi tefsir edilmekte olan bu âyet-i kerimeyi zikrederek âyeti bu hadisler lehine şahit olarak saymaktadır. Halbuki aynı zamanda Elbani bunu Silsiletu'l-Ehadisu'd-Daifa, 6275'te zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

gün yine Firavun geldi, ona aynı şeyleri söyledi, kadın da ona aynı şeyleri söyledi. Bu sefer diğer oğlunu kesip kanını ağzına akıttı. Onun da ruhu ona müjde vererek: Sabret, anacığım senin Allah nezdinde şu kadar şu kadar sevabın var, dedi.

(Ebu'l-Âliye) dedi ki: Firavun'un karısı, onun büyük oğlunun ruhunun söylediği sözleri sonra küçük oğlunun ruhunun söylediği sözleri duydu ve bunun üzerine Firavun'un karısı da iman etti. Allah Firavun'un hazinedarının ruhunu kabzetti, onun sevabı, makamı, cennetteki üstün mevkii ve taltifleri üzerindeki perdeyi de açarak Firavun'un karısına bunları gösterdi. Böylelikle Firavun'un karısının imanı, yakini ve tasdiki daha da arttı.

Sonra Allah, Firavun'un karısının iman ettiğini öğrenmesini sağladı. O da yanındaki ileri gelenlere: Müzahim kızı Asiye'nin durumunu nasıl bilirsiniz, dedi. Ondan övgüyle söz ettiler. Firavun onlara: O benden başkasına ibadet ediyor deyince, onu öldür, dediler. O da ona kazıklar çaktırdı, el ve ayaklarını bağlattı. Asiye, Rabbine dua ederek: *"Rabbim, benim için nezdinde cennette bir ev yap"* dedi. Bu duayı yaparken Firavun da yanına gelmişti. Bu sırada Asiye cennetteki evini görünce güldü. Firavun: Siz bunun deliliğine hayret etmiyor musunuz? Biz ona işkence yapıyoruz, o gülüyor, dedi. Allah o sırada ruhunu kabzetti. Allah ondan razı olsun.

"Ve namusunu sapasağlam koruyan" onu gerektiği gibi koruyup, himaye eden *"İmran kızı Meryem'i de."*

İhsân (namusunu korumak), iffetli olmak ve haramlığına dikkat etmek demektir.

"Biz ona ruhumuzdan" melek Cebrâil vasıtasıyla *"üfürmüştük."* Allah Cebrâil'i ona göndermiş, o da ona tastamam bir insan sûretinde görünmüştü. Allah ona ağzıyla Meryem'in gömleğinin yakasına üfürmesini emretmişti. Onun bu üfürüğü inip fercinin içine girdi, bundan dolayı da İsa (a.s)'a gebe kaldı. Bunun için yüce Allah: *"Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da"* yani onun, kaderini de, şeriatını da *"tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi."*

[6919] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yere dört çizgi çizdi ve bunlar nedir bilir misiniz dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü en iyi bilir dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

Scanned with CamScanner

"Cennetlik kadınların en faziletlisi Huveylid kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fâtıma, İmran'ın kızı Meryem ve Müzahim kızı Firavun'un karısı Asiye'dir."[758]

[6920] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de sabit olduğu üzere Ebû Mûsâ el-Eş'ari, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Erkeklerden çok kişi kemale ermiştir. Kadınlardan ise sadece Firavun'un karısı Asiye, İmran'ın kızı Meryem, Huveylid kızı Hatice kemale ermiştir ve elbette ki Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."*[759]

Bizler bu hadislerin rivayet yollarını, lafızlarını ve bunlar ile ilgili değerlendirmeleri Meryem oğlu İsa'nın -ikisine de selam olsun- *el-Bidaye ve'n-Nihaye* adlı eserimizdeki kıssalarında zikretmiş bulunmaktayız. Hamd yalnız Allah'adır, minnetimiz onadır. Yine bizler Müzahim kızı Asiye'nin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cennetteki zevcelerinden birisi olacağına dair varid olmuş hadisleri de (bu sûrede geçen) yüce Allah'ın: *"Dullar ve bakireler (beşinci âyet)"* buyruğunu açıklarken zikretmiş bulunmaktayız.

Tahrîm sûresi tefsirinin sonu.

Hamd Allah'a mahsustur, minnet yalnız onadır.

758 Ahmed, I, 316. Senedi Sahih'in şartına uygundur.

759 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 42. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner